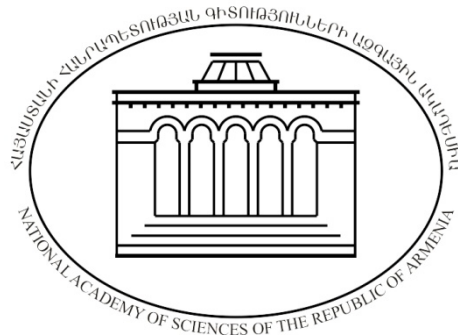

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ՀՀ ԳԱԱ 2018 Թ. ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՎ ԳԻՏԱԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

Երևան 2019

Հրատարակվել է ՀՀ ԳԱԱ Նախագահության
20.02.2019 թ. N 3 (1760) որոշմամբ

*Հաշվետվությունը պատրաստել է ՀՀ ԳԱԱ գիտակազմակերպական վարչությունը՝
ՀՀ ԳԱԱ գիտությունների բաժանմունքների, գիտական կազմակերպությունների և
ստորաբաժանումների ներկայացրած նյութերի հիման վրա*

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ԽՈՍՔ

2018թ. Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիան նշեց հիմնադրման 75-ամյակը: Հայաստանի բարձրագույն գիտական կենտրոնը, անցնելով երկար ու բովանդակալից ճանապարհ, ձեռք բերելով համաշխարհային ճանաչում, դարձել է ՀՀ հիմնարար գիտությունը համակարգող մարմին:

Մեծ շուքով նշված հոբելյանի շրջանակներում իրականացվել են մի շարք միջոցառումներ՝ գիտության տարբեր ոլորտներում կազմակերպվել են գիտաժողովներ, Ակադեմիայի Նախագահության շենքում՝ ցուցահանդես, որտեղ արտացոլվել են ԳԱԱ գիտական կենտրոնների ու ինստիտուտների հիմնարար և կիրառական բնույթի գիտական ձեռքբերումները, որոնցից շատերն իրավամբ կարող են կիրառվել երկրի տնտեսության տարբեր ճյուղերում: Տոնակատարության հանդիսություններին մասնակցել են ՀՀ վարչապետ Ն.Փաշինյանը, ՀՀ նախագահ Ա.Սարգսյանը, 14 արտասահմանյան երկրների 32 ներկայացուցիչներ: Շնորհավորական ուղերձներում և ելույթներում շեշտվել է համաշխարհային գիտության մեջ ԳԱԱ գիտնականների անժխտելի ներդրման փաստը:

ԳԱԱ կազմակերպել և մեծ արդյունավետությամբ անց է կացրել «ԱՊՀ երկրների գիտնականների ֆորում - 2018» միջոցառումը, որին մասնակցել են ԱՊՀ երկրների գործադիր մարմինների, ՀՀ կառավարության անդամներ, գիտական և կրթական կազմակերպությունների գիտաշխատողներ: Ֆորումի ընդունած հռչակագրում, ուղղված ԱՊՀ երկրների գիտնականներին, գիտության ոլորտի պատասխանատուներին, կառավարություններին, նշվել է ԱՊՀ երկրների գիտական կազմակերպությունների միջև համատեղ հետազոտությունների ընդլայնման անհրաժեշտությունը՝ գիտության ինովացիոն զարգացում, բարձրորակ մասնագետների պատրաստում, երիտասարդ գիտնականների հետ տարվող աշխատանքներ:

Ընդլայնվել են ԳԱԱ միջազգայն կապերը: 2018թ. անց է կացվել Գիտությունների ակադեմիաների միջազգային ասոցիացիայի (ԳԱՄԱ) խորհրդի նիստը, որին մասնակցել են 10 արտասահմանյան երկրների գիտությունների ակադեմիաների ներկայացուցիչներ, քննարկվել են տարբեր երկրներում ակադեմիական գիտության զարգացման խնդիրները, հիմնարար և կիրառական հետազոտությունների ժամանակակից ուղղությունները, նախանշվել են հետագա համագործակցության նոր ուղիները:

2018թ. ԳԱԱ համակարգի գիտահետազոտական կազմակերպությունները կատարել են գիտական աշխատանքներ 6 նպատակային, 45 բազային և 148 թեմատիկ ծրագրերով: Ստացված արդյունքներով հրապարակվել են 156 մենագրություն և ժողովածու, 28 ուսումնական ձեռնարկ և դասագիրք, 2140 հոդված (953-ն արտասահմանում), 508 թեզիս (231-ն արտասահմանում):

ՀՀ ԳԱԱ նախագահ ակադեմիկոս Ռ.Մ.Մարտիրոսյան

ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

ԿԱՐԵՎՈՐԱԳՈՒՅՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

ՖԻԶԻԿԱՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԵՎ ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Մաթեմատիկա. Ստացվել է p-ադիկ լարերի դինամիկ տեսությունում հայտնի Վ.Վլադիմիրով-Յա.Վոլովիչի միջկակուումային լուծումների գոյության թեորեմի ընդհանրացումը: Ապացուցվել է կառուցվող լուծման միակությունը սահմանափակ ֆունկցիաների դասում: Որպես արդյունքների հետևանք ստացվել է Լ.Ժուկովսկայայի ռոլլինգային լուծումների վերաբերյալ թեորեմը (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ն.Ենգիբարյան, Խ.Խաչատրյան):

Մեխանիկա. Մշակվել է գծային և ոչ գծային համակարգերի ճշգրիտ և գրեթե դեկավարելիության ուսումնասիրության եղանակ՝ հիմնված Գրինի ֆունկցիայի վրա: Ստացված դեկավարելիության (հիմնականում ոչ գծային) պայմաններից անհայտ ֆունկցիաների բացահայտ որոշման համար մշակվել է էվրիստիկ եղանակ, որը դեկավարելիության պայմանները հանգեցնում է (ոչ գծային) հանրահաշվական համակարգերի: Օգտագործելով Գրինի ֆունկցիայի և էվրիստիկ եղանակները՝ հետազոտվել են գծային ջերմահաղորդականության հավասարման՝ վերջավոր ժամանակում ճշգրիտ և գրեթե դեկավարելիության պայմանները, անորոշություն պարունակող շերտավոր հեծանի ծոման տատանումների գրեթե դեկավարելիությունը, էլեկտրական դաշտով մասնիկների՝ վերջավոր ժամանակում ճշգրիտ և գրեթե դեկավարելիության պայմանները, ոչ գծային հավասարումների՝ անվերջ ժամանակում ճշգրիտ և գրեթե դեկավարելիության պայմանները, Բյուրգերի մածուցիկ հավասարման՝ վերջավոր ժամանակում ճշգրիտ և գրեթե դեկավարելիության պայմանները (դեկ.՝ թղթ.անդ. Ա.Ավետիսյան, ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Խուրշուդյան):

Ինֆորմատիկա և ավտոմատացման պրոբլեմներ. Քանակական ատրիբուտներով ասոցիատիվ կանոնների պեղման մոդելում, որտեղ ենթադրվում է, որ ատրիբուտները մոնոտոն են, կառուցվել է ալգորիթմ, որը, ներմուծելով «խորանարդային տրոհում» գաղափարը, խնդիրը հանգեցրել է բինար ատրիբուտների դեպքին: Չնայած խնդիրը մնում է հաշվատար՝ այն ձեռք է բերում պարզ մոդելային նկարագիր, ինչը հնարավորություն է տալիս պեղել կանոններ ըստ խնդրի լրացուցիչ սահմանափակումների, ինչպես օրինակ՝ կանոնի ձախ մասի փոքր հզորությունը, հասանելիության տիպի սահմանափակումները և այլն: Կիրառման տիրույթը չափազանց լայն է, օրինակ՝ համակարգչային LOG ֆայլերի պեղում ցանցային ներխուժումների հայտնաբերման համար (դեկ.՝ թղթ.անդ. Լ.Ասլանյան):

Աստղաֆիզիկա. Կատարվել է 200-ից ավելի ROSAT ռենտգենյան գալակտիկաների սպեկտրային հետազոտություն և առաջին անգամ տրվել են ակտիվության դասերը: Հայտնաբերվել են մոտ 50 թաքնված ԱԳՄ (ակտիվ գալակտիկական միջուկներ) հանդիսացող օբյեկտների թեկնածուներ, որոնք թույլ գալակտիկաներ են, սակայն օպտիկական տիրույթում չունենալով ակտիվության դրսևորումներ՝ հզոր ռենտգենյան աղբյուրներ են:

IRAS PSC/FSC կատալոգի բոլոր կետային աղբյուրներից հայտնաբերվել է 55 նոր գերլուսատու ենթակարմիր (ԵԿ) գալակտիկա (ULIRG) և ստեղծվել է ԵԿ գալակտիկաների ամենամեծ ընտրանքը (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Միքայելյան):

Կատարվել են V1318 Cyg էռուպտիվ աստղի մանրակրկիտ սպեկտրային և լուսաչափական հետազոտություններ: Պարզվել է, որ այդ աստղը պատկանում է HAEBE դասին և ավելի քան երեք տարի գտնվել է պայծառության առավելագույն փուլում: Այս երևույթը բնորոշ չէ HAEBE դասի աստղերին, և, ամենայն հավանականությամբ, այս օբյեկտը երիտասարդ էռուպտիվ աստղերի նոր ենթադաս է (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Տ.Մադաթյան):

Gaia DR2-ի տվյալների հիման վրա երիտասարդ (~ 2-3 մլն տարի) IC 348 աստղային կույտի կինեմատիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ այդ կույտը գտնվում է սու-

պերվիրիալ վիճակում և գրավիտացիոն չկապակցված համակարգ է (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Հ.Հա-
րությունյան):

Մեծ ֆարադեյի պտույտով ($|RM| > 300$ ռադ/մ²) օժտված բաբախիչների պտտման չա-
փերի նշանների բաշխումը Գալակտիկայի հարթության մեջ ցույց է տվել, որ Գալակտիկայի
կենտրոնից 5 և 7 կիլոպարսեկ շառավիղներով սահմանափակված օղակում Գալակտիկայի
մեծամասշտաբ մագնիսական դաշտն ուղղված է ժամացույցի սլաքին հակառակ (դեկ.՝
ֆ.-մ.գ.թ. Ռ.Անդրեասյան):

Առաջին անգամ ճառագայթման տեղափոխման տեսություն են ներմուծվել երկպարա-
մետրանի կոմպոզիցիոն խմբեր, որոնք վերաբերում են լույսի ցրման ոչ ստացիոնար
խնդիրներին, ինչպես նաև այն խնդիրներին, որտեղ ցրող միջավայրը տուրբուլենտ է (դեկ.՝
ֆ.-մ.գ.դ. Ա.Նիկողոսյան):

Եզրակացություն է արվել, որ ճառագայթային դաշտերի գծային մոդելների միակող-
մանի կիրառումը կարող է հանգեցնել ճառագայթային դիֆուզ դաշտերի մեծության և
միջավայրի օպտիկական պարամետրերի արժեքների գերազնահատման (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ.
Հ.Պիկիչյան):

Առաջին անգամ դասակարգվել է ավելի քան 2000 M դասի փոփոխական, որոշվել են
նրանց հեռավորությունները (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Կ.Գիգոյան):

Համադրելով տարբեր դիտակներով ռադիոյից մինչև բարձր էներգիաների գամմա տի-
րույթներում գրանցված տվյալները՝ ցույց է տրվել, որ IceCube դիտակով գրանցված
գերբարձր էներգիաների նեյտրինոները, ամենայն հավանականությամբ, առաջանում են
TXS 0506+056 հեռավոր բլազարից (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ն.Սահակյան):

Տիզիկա. Կալիում պարունակող 50-1500 նմ հաստությամբ բարձրջերմաստիճանային
նանոբջջում հետազոտվել է ատոմական D₂ գծի անցումների վարքը՝ կախված գոլորշու
խտությունից: Բջջի $L = \lambda/2 = 380$ նմ հաստության շրջակայքում նկատվել է ատոմական
անցումների հաճախության անսովոր վարք՝ խտության աճին զուգընթաց գրանցվել է «կա-
պույտ շեղում», մինչդեռ $L < 100$ նմ դեպքում շեղումը «կարմիր» է, ինչպես սպասվում էր:
Արդյունքը բացատրվել է Լեմբի կոլեկտիվ շեղման երևույթով, մշակվել է տեսական մոդել:
Տեսական և փորձարարական արդյունքների միջև ստացվել է շատ լավ համաձայնություն
(դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Դ.Սարգսյան):

Yb:LuAlO₃ և Yb:YAlO₃ միաբյուրեղների հիման վրա մոդուլացված բարորակությամբ
լազերների մշակման համար հետազոտվել է բյուրեղացման պայմանների ազդեցությունն
օպտիկական բնութագրերի վրա Չոխրալսկու և Բրիջմենի եղանակներով և ստացվել են
ակտիվատորի տարբեր կոնցենտրացիաներով (1.5-8 ատ%) բյուրեղներ: Դիտարկվել են
գունավորման կենտրոնների առաջացման մեխանիզմները: Որոշվել է դիողային մղմամբ
մոդուլացված բարորակության ռեժիմում YAlO₃:Yb բյուրեղների գեներացիայի համար Yb
իոնների օպտիմալ կոնցենտրացիան (2-3 ատ%): Կատարվել են նաև անհրաժեշտ
սպեկտրադիտական և գեներացիոն հատկություններ ունեցող CaYAlO₄:Yb բյուրեղների
աճեցման պայմանների հետազոտություններ (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ա.Պետրոսյան):

Հետազոտվել է ուղղագիծ հավասարաչափ շարժվող լիցքավորված մասնիկների թանձ-
րուկների շղթայի ճառագայթումը, երբ այն անցնում է վակուումում գտնվող դիէլեկտրիկ
գնդի կենտրոնով: Ցույց է տրվել, որ խնդրի պարամետրերի որոշակի արժեքների դեպքում
հաճախությունների նեղ տիրույթում կարող է մակածվել ինտենսիվ ճառագայթում, երբ ճա-
ռագայթվող էներգիան համեմատական է շղթայում թանձրուկների թվի քառակուսուն (դեկ.
ակ. Ա.Մկրտչյան):

Փորձականորեն ցույց է տրվել, որ կվարցի միաբյուրեղի ատոմական հարթություն-
ներին ուղղահայաց կիրառված կետային ջերմային գրադիենտի միջոցով հնարավոր է

սպիտակ փնջից առանձնացնել որոշակի անկյունային ու սպեկտրալ լայնությամբ ռենտգենյան փունջ և այն երկչափ ֆոկուսացնել (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Վ.Քոչարյան):

Հետազոտվել են մեր կողմից առաջարկված ֆրենելյան դիէլեկտրիկ միկրոոսպնյակներից բաղկացած փուլավորված ալեհավաքային ցանցի (ՓԱՑ) հատկությունները: Պատրաստվել է 4×4 ՓԱՑ, որի տարրը $2\lambda \times 2\lambda \times 3\lambda$ զուգահեռանիստի տեսքով ոսպնյակ է $\varepsilon=1,6$ ունեցող դիէլեկտրիկից: Յուրաքանչյուր ոսպնյակն ապահովում է $\lambda/4$ շառավղով կիզակետային շրջանում 16 dB ինտենսիվության աճ՝ համեմատած ընկնող դաշտի հզորության հոսքի խտության հետ: Միջոսպնյակային $\Delta \geq \lambda/4$ հեռավորության պայմանի դեպքում հարևան ոսպնյակների կապագերծումը գերազանցել է $L = -23$ dB: Մշակված ՓԱՑ-ի հիման վրա նախատեսվում է կառուցել միլիմետրային ալիքների տիրույթի երկչափ տեսաձրման համակարգ՝ ավտոմեքենաների անվարորդ վարման համակարգերը ղեկավարելու համար:

Գերբարձր հաճախությունների X տիրույթում ուսումնասիրվել են ՖԴՄՈ-ի և միկրոշերտային ալեհավաքի համակցման հատկությունները: Հետազոտվել է լայնորեն կիրառվող «փատչ» տիպի տարրական ալեհավաքը, որն օժտված է $G = 7$ dBc ուղղորդվածության դիագրամի ուժեղացման գործակցով: Միկրոոսպնյակի օգտագործումը թույլ է տալիս բարձրացնել ուղղորդվածությունը 12 dB-ով՝ հասնելով ընդհանուր ուղղորդվածությանը $G = 19$ dBc, որն անհասանելի է միավոր միկրոշերտային ալեհավաքի համար: Դրա հետ մեկտեղ զգալիորեն աճել է կապագերծումը երկու հարևան ալեհավաքների միջև՝ հասնելով $L = -42$ dB: Այս հատկությունները մեծ առավելություններ են տալիս միկրոշերտային ալեհավաքի և ՖԴՄՈ-ի հետ համակցված անտենային ռադարային և հեռահաղորդակցական կիրառումներում:

Վերլուծվել է ուղղահայաց մագնիսական դաշտի ազդեցության տակ գտնվող 2d էլեկտրոնային գազի Հոլլի դինամիկ հաղորդականությունը $\sigma_H(\omega)$ խառնուրդների առկայության դեպքում: Կանխատեսվել է պլատոյի նմանվող վարք ինչպես ցածր, այնպես էլ բարձր հաճախությունների տիրույթում, Լանդաուի մակարդակների լրիվ զբաղվածության դեպքում: Հոլլի հաղորդականության կեղծ մասը դրսևորել է տատանվող վարք: Կատարվել է համեմատություն փորձնական տվյալների հետ:

Դիտարկվել է լույսի տարածումը նոսր ֆոտոնային բյուրեղներում: Ստացվել է անալիտիկ արտահայտություն անցման գործակցի համար: Կանխագուշակվել է լույսի ուղղման երևույթը, որը դիտվել է փորձնականորեն միկրոալիքային տիրույթում: Նման վարքը պայմանավորված է ֆոտոնի շարժունակության ճնշմամբ դիէլեկտրիկ թափանցելիության անհամասեռության ուղղությամբ: Պատճառը ցածր էներգիայով և լոկալիզացված վիճակների ի հայտ գալն է, ինչը ճնշում է ֆոտոնի շարժունակությունը լայնական ուղղությամբ և ստիպում է ֆոտոնին ուղղվել անկախ անկման անկյունից (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ժ.Գևորգյան):

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կենսաբանություն. Հայաստանի ֆլորայի կենսակարգաբանական ուսումնասիրությունների արդյունքում հայտնաբերվել են Հայաստանի համար նոր *Persicaria orientalis* (*Polygonaceae*) և *Valerianella pumila* (*Valerianaceae*), ինչպես նաև Կովկասի ֆլորայի համար նոր *Bupleurum papilloides* (*Apiaceae*) տեսակները (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Մ.Հովհաննիսյան):

Որոտանի ավազանից համաշխարհային բրածո ֆլորայի համար առաջին անգամ հայտնաբերվել է *Tanacetum* cf. *chiliophyllum* տեսակը: Ուսումնասիրվել է Սյունիքի մարզի Տոլորսի ջրամբարի ափամերձ հատվածների դիատոմային նստվածքների ֆլորան: Հավաքվել է բրածո բույսերի մոտ 40 դրոշմ:

Բույսերի մակրոմնացորդների վրա հիմնված Հորթունի պլիոցենյան ֆլորայի ուսումնասիրությունների արդյունքում նկարագրվել է գիտության համար նոր բրածո տեսակ՝ *Acer hajastana* Papikyan, հստակեցվել է տեղավայրի տաքսոնների ցանկը, կատարվել է դրանց կլիմայական անալիզ Coexistence Approach մեթոդի հիման վրա (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Բ.Գաբրիելյան):

Արարատ քաղաքի աղակալած ճահճուտի մոնիթորինգի արդյունքում որոշվել են պահպանված հատվածի սահմանները և բնապահպանական նշանակությունը: Իրականացվել է բուսաբանական գրառում, էկոլոգիական և ֆլորոցենոտիկ տարածքի հետազոտություն: Հստակեցվել են գերիշխող և հազվագյուտ ու վտանգված բույսերի, նեղ էնդեմիկների տաքսոնոմիական կազմը, դրանց կենսաէկոլոգիական և ֆենոլոգիական ցուցանիշները, զարգացման սեզոնային ռիթմը: Հետազոտության արդյունքները հրապարակվել են «Հայաստանի բնության հուշարձան «Աղակալած ճահճուտներ» Արարատ քաղաքի մերձակայքում» մենագրության մեջ (ռուսերեն և անգլերեն) (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Ժ.Հակոբյան):

Լեռնային էկոհամակարգերում կլիմայական գործոնների (օդի ջերմաստիճան, տեղումներ) և մի շարք սպեկտրալ ինդեքսների (NDVI, VCI, TCI, VHI) միջև համահարաբերակցության կապերի բացահայտմանն ուղղված աշխատանքների արդյունքները վկայում են, որ 1984-2017թթ. ժամանակահատվածում նշված կլիմայական տվյալների և էկոհամակարգերի ընդհանուր վիճակի գնահատման սպեկտրալ ինդեքսների արժեքների միջև առկա են համահարաբերակցության կապեր: Լուսանկարների տարածաժամանակային շարքի ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տվել ՀՀ-ի տարածքում կլիմայի փոփոխության պայմաններում լեռնային էկոհամակարգերի արդյունավետության բարձրացում (ղեկ.՝ աշխ.գ.թ. Շ.Ասմարյան):

Բացահայտվել է Հայաստանի ֆաունայի համար միջատների 11 նոր տեսակ և 1 նոր ցեղ: Արտերկրյա թանգարանների նյութերի հիման վրա Պալեարկտիկական և Արևելյան կենդանաաշխարհագրական մարզերից նկարագրվել է գիտության համար ոսկեբզեզների 11 նոր տեսակ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Մ.Քալաշյան):

Առաջին անգամ նկարագրվել են *Dorcadion* ցեղի երկարաբեղիկ բզեզների 8 և *Agrodiaetus* ցեղի կապտաթիթեռների 4 տեսակների կարիոտիպերը: Առաջին անգամ կատարվել են Հայաստանի տարբեր պոպուլյացիաներից *Dorcadion* ցեղի 18 տեսակի երկարաբեղիկ բզեզների, *Carabus (Procerus)* ցեղի 4 ենթատեսակի կողնջակեր ցայտագնայուկների և 28 տեսակի բրոնզաբզեզների ԴՆԹ-ի հետազոտություններ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Գ.Կարապյան):

Հրազդան գետի միջին հոսանքի հարակից տարածքներում նշվել են կաթնասունների 10, երկկենցաղների 4, սողունների 28 տեսակներ: Սողուններից 8-ն ընդգրկված են ՀՀ Կարմիր գրքում: Պայմանավորված գետի ձախ ափի ուրբանիզացված և մշակովի հողերի գերակայությամբ՝ թռչունների տեսակային բազմազանությունն ավելի փոքր է (62 տեսակ), քան աջ ափին (87 տեսակ) (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Մ.Ղասաբյան):

Pelophylax ridibundus լճագորտի և *Bufo variabilis* դոդոշի բջջագետնետիկական հետազոտություններով ցույց է տրվել Հրազդան գետի միջին հոսանքի ջրերի աղտոտվածության համեմատաբար ցածր աստիճանը (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Բ.Ստեփանյան):

Վաղ բրոնզեդարյան բնակավայրերի պեղումներից հայտնաբերված ողնաշարավոր կենդանիների ոսկրաբանական նյութերի տեսակային պատկանելիության որոշման և ձևաչափական մշակման աշխատանքների արդյունքում պարզվել է վայրի կենդանիների նկատմամբ ընտանի կենդանիների քանակի զգալի գերակշռումը (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Ն.Մանասերյան):

Սևանա լճի մակարդակի տատանման արդի պայմաններում ուսումնասիրվել են լճում ընթացող սուկցեսիոն երևույթները, դոմինանտ համալիրների փոփոխությունները, բացահայտվել են լիմնոհամակարգի հավասարակշռությունը խախտող հիմնական գործոնները և էկոհամակարգում ընթացող գործընթացների ուղղվածությունը: Հուլիսին արձանագրվել է ջրիմուռների բուռն աճ՝ լճի «ծաղկում» *Anabaena* ցեղի կապտականաչ ջրիմուռներով:

Գերակայել են *Anabaena flos-aquae* և *A. Spiroides* տեսակները: Գնահատվել է Սևանա լճում ձկնաբուծության նպատակով տեղադրված ցանցավանդակային տնտեսության ազդեցությունն էկոհամակարգի վրա. օրգանական նյութով նշված որոշակի աղտոտումը դեռևս ունի տեղային բնույթ և էականորեն չի ազդել լճում ընթացող գործընթացների վրա(ղեկ.՝ Կ.գ.դ. Բ.Գաբրիելյան):

Կատարվել է Սևանա լճի խորջրյա հատվածների ջրաբանական, ջրաքիմիական և օդերևութաբանական ամենամսյա տվյալների հավաքագրում և վերլուծություն: Մշակվել է ջերմային ռեժիմի գնահատման միաչափ (1D) մոդել, որի միջոցով գնահատվել է լճի ջրի ջերմաստիճանի ուղղահայաց բաշխվածության վերջին 10 տարիների դինամիկան (ղեկ.՝ Կ.գ.թ. Գ.Գևորգյան):

Մաքրվել և բնութագրվել են *P.carotovorum* MDC 8726 շտամի ասպարտատ և արոմատիկ ամինատրանսֆերազները և դրանց հիման վրա ստացվել են իմոբիլիզացված կենսակատալիզատորներ (ղեկ.՝ Կ.գ.թ. Ա.Համբարձումյան):

Քիմիական մուտագենեզի մեթոդով ստացվել են *Bacillus thuringiensis*-ի մուտանտ շտամներ, որոնց մելանինոգեն ակտիվությունը սկզբնական կուլտուրայի համեմատությամբ ավելացել է 8 %-ով (ղեկ.՝ Կ.գ.թ. Ա.Հովսեփյան):

Rhodococcus, *Pseudomonas* ցեղերի ֆիտոպաթոգեն բակտերիաների 47 հետազոտված շտամի մոտ բացահայտվել է կայունություն կանամիցինի, բետա-լակտամային հակաբիոտիկների և քլորամֆենիկոլի տարբեր կոնցենտրացիաների նկատմամբ (ղեկ.՝ Կ.գ.թ. Ն.Հովհաննիսյան):

Ուսումնասիրվել և հաստատվել է *B. laterosporus* շտամի հակաբակտերիալ ակտիվությունը *E.coli* և *Salmonella enteritidis* նկատմամբ: Կուլտրայան բզեզի 1, 2 և 3 հասակների ու տերևակեր միջատների վրա կատարվել են փորձարկումներ, գրանցվել է 100% մահացություն (ղեկ.՝ Պ.Թադևոսյան):

Իրականացվել է *Saccharopolyspora spinosa*-ի և միջատասպան սպինոզինի կենսասինթեզի միջավայրերի օպտիմալացում: Ցույց է տրվել, որ ճակնդեղամաթի կոնցենտրացիայի ավելացմանը զուգընթաց ավելացել է կենսամիջատասպան սպինոզինի ելքը և կրճատվել է կենսասինթեզի տևողությունը (ղեկ.՝ Կ.գ.թ. Վ.Ղոչիկյան):

Պարզաբանվել են L-հիստիդինի ֆերմենտացիայի գործընթացի օպտիմալ պայմանները (սննդամիջավայր, ջերմաստիճան, աերացիայի ռեժիմ), որոնք ապահովում են նպատակային ամինաթթվի բարձր ելք՝ 25 գ/լ (ղեկ.՝ Կ.գ.թ. Ս.Քելեշյան):

Իրականացվել են հակառադիկալային, լյարդապաշտպան և հակալեղաքարային ակտիվությամբ օժտված դեղաբույսերի (պուտավոր կաթնափուշ, նեղատերև խամբերեն, տորոն, կարմիր բիբար) լուծամզվածքների ֆիտոքիմիական և հանքային կազմի հետազոտություններ: Մշակվել է նշված դեղաբուսային հումքերի կենսաբանորեն ակտիվ նյութերի (ԿԱՆ) բարձր ելքերով (>70 %) և սկզբնական կենսակտիվությամբ լուծամզման արդյունավետ տեխնոլոգիա (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Ս.Դադայան):

Համակարգչային մոդելավորման կիրառմամբ սինթեզվել են 2 պեպտիդներ (N-տրետրոտիլօքսիկարբոնիլ-(S)-ալանիլ-գլիցիլ-(S)-β-[4-ալլիլ-3-իզոբուտիլ-5-թիօսո-1,2,4-տրիազոլ-1-իլ]-α-ալանին և 5 ոչ-սպիտակուցային ամինաթթուներ (N-տրետրոտիլօքսիկարբոնիլ-գլիցիլ-(S)-պրոպարգիլ-գլիցին) (ղեկ.՝ ք.գ.թ. Ա.Մկրտչյան):

Կուլտուրալ հեղուկից մելանինի անջատման և մաքրման համար առաջին անգամ կիրառվել է թաղանթային ֆիլտրացիայի եղանակը, որոշվել են գործընթացի իրականացման արդյունավետ տեխնոլոգիական պարամետրերը: Կողմնային ռադիկալում ալկինային, ֆենիլային և ալիլային խմբեր պարունակող նոր սինթեզված ոչ սպիտակուցային α-ամինաթթուների օպտիկական մաքրության որոշման համար մշակվել է քիրալային ԲԱՀՔ մեթոդը (ղեկ.՝ ք.գ.թ. Ա.Ծատուրյան):

Ընտրվել են հեռանկարային շտամներ, որոնք կարող են օգտագործվել գալակտոօլիգո-
շաքարային օշարակների, քաղցրացուցիչների, լակտոզագուրկ կաթի արտադրության
համար, նաև որպես պրոբիոտիկներ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Կ.Չիտչյան):

Ընտրվել են գենետիկորեն նույնականացված հեռանկարային շտամներ, որոնք կարող
են կիրառվել որպես պրոբիոտիկներ: Շտամների հիման վրա մշակվել է կաթնամթերքի
արտադրության տեխնոլոգիա (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ֆ.Տիրունի):

Առաջին անգամ հայաստանաբնակ կանանց կրծքի կաթում հայտնաբերվել են 10^4 - 10^5
ԳԱՄ/մլ կոկային և ցուպիկային կաթնաթթվային մանրէներ 3:2 հարաբերությամբ: Մշակվել
է մայրական կաթից անջատված պրոբիոտիկ մերաններով նոր ֆունկցիոնալ կաթնամթերք-
ների ստացման եղանակ (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Հ. Հովհաննիսյան):

Ուսումնասիրվել են Կաշենի (ԼՂՀ) պղնձամոլիբդենային հանքավայրի բնական էկո-
խորշերի մանրէային կոնսորցիումները: Ստացվել է երկաթ օքսիդացնող մանրէների
բարձրակտիվ կայուն կոնսորցիում, որը թույլ է տալիս ավելացել երկաթի տարրալուծման
արդյունավետությունը 13-15 և 7-8 անգամ, իսկ պղնձինը՝ 3 և 5 անգամ համապատաս-
խանաբար օքսիդացած և չօքսիդացած հանքաքարերից (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Ն.Վարդանյան):

Ստացվել է *Rhodobacter azotoformans* MDS 6523 ծիրանագույն ոչ ծծմբային ֆոտոսին-
թեզող բակտերիայի E10 կայուն մուտանտը, որը ֆոտոկենսառեակտորում կուլտիվացնելիս
սինթեզել է 579 մգ/լ 5-ամինալևուլինաթթու (ղեկ.՝ ան.գ.թ. Վ.Գոգինյան):

Համակարգչային մոդելավորման կիրառմամբ մշակվել են սպեկտրոֆոտոմետրիկ և
քիմիական մեթոդներ մանրէային ցիկլոինուլոֆրուկտանների (ՑՖ) հայտնաբերման և քանա-
կական որոշման համար: Պարզվել է, որ *Bacillus polymyxa*-ն և *B. Circulans*-ը ՑՖ-ի լավագույն
արտադրիչներն են (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Լ.Մարկոսյան):

Հայտնաբերվել և մեկուսացվել են ազոտֆիքսող պալարաբակտերիաների շտամներ,
որոնք կայուն են աղերի (NaCl , MgSO_4 , NaHCO_3 , NaCO_3) տարբեր խտությունների նկատմամբ:
Վեգետացիոն փորձի պայմաններում մշակվել է աղային սթրեսին դիմակայող լոբազդի
բույսերի աճեցման եղանակ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Վ.Հակոբյան):

Առաջին անգամ բացօթյա հիդրոպոնիկայի և հողային մշակույթի պայմաններում
ուսումնասիրվել են *Callisia fragrans*-ի դեղահումքում անտոցիանների կենսասինթեզի օրի-
նաչափությունները: Ընտրված մեթոդի կիրառումից և մեր կողմից մեթոդի որոշակի մոդի-
ֆիկացիայից հետո, ըստ նախնական տվյալների, թարմ կողային ընձյուղներում անտոցիան-
ների պարունակությունը կազմել է 4.7-5.4 մգ/100գ:

Երկու տարեկան բոսորագույն էխինացեայի (*Echinacea purpurea* (L.) Moench) վեր-
գետնյա չոր զանգվածում պոլիսախարիդների և ջրալույծ էքստրակտիվ նյութերի ելքը
գերազանցել է նույն տարիքի հողային բույսերին համապատասխանաբար 1.1 և 1.3 անգամ:
Հանքային սննդառության օպտիմալացման արդյունքում պարզվել է, որ պոլիսախարիդների
և դաբաղանյութերի առավելագույն կենսասինթեզի համար բույսերը նախընտրում են
կալիումի (K) հարաբերական բարձր պարունակություն, որի դեպքում, սակայն, դիտվել է
ֆլավոնոիդների (մոտ 30 %-ով) և ջրալույծ էքստրակտիվ նյութերի (մինչև 40 %) կենսասին-
թեզի նվազում: Ֆենիլպրոպանոիդների կուտակման վրա սննդալուծույթում նատրիումի (N),
ֆոսֆորի (P) և K-ի տարբեր հարաբերակցություններն էական ազդեցություն չեն գործել:

Առաջին անգամ հիդրոպոնիկ մշակույթ է ներմուծվել աշխարհում ամենաարագաճ ծառ
համարվող պալմովիան (*Paulownia elongata* S.Y.Hu): Գարնանը ցանված սերմերից աշնանը
ստացվել են 135 սմ միջին բարձրությամբ և արմատավզիկի 32 սմ միջին հաստությամբ
տնկիներ՝ ամենամեծ տերևաթիթեղի 30 սմ երկարությամբ ու 44 սմ լայնությամբ: Վեգետա-
տիվ ակտիվ աճի շրջանում բույսի բարձրությունն ավելացել է շաբաթական միջինը 14 սմ:

Պարզվել է, որ Արարատյան դաշտում (Հայկական ԱԷԿ-ի 30 կմ շառավղով գոտի), հիդ-
րոպոնիկայում և հողում մշակված բանջարաբույսերը գումարային β -ակտիվությամբ 1.1-2.8

անգամ գերազանցել են դեղաբույսերին: Ընդ որում, դեղաբույսերը դասական հիդրոպոնիկայում, ըստ գումարային β -ակտիվության, կազմել են հետևյալ նվազող շարքը՝ ծնեբեկ դեղատու > նարդոս նեղատերև > ուրց սողացող > հազագ > հագրեվարդ, իսկ բանջարաբույսերը՝ կարմիր չինական կաղամբ > հազար > չինական կաղամբ > կալե: Պարզվել է նաև, որ հիդրոպոնիկ մշակաբույսերը (դեղաբույսերը 1.1-2.1, իսկ բանջարաբույսերը 1.1-1.6 անգամ) β -ակտիվությամբ (որի մեծությունը հիմնականում պայմանավորված է բույսերում կուտակված K-ի քանակով՝ ^{40}K -ի պարունակության շնորհիվ) գերազանցել են հողում մշակվածներին: Սակայն հիդրոպոնիկ բույսերը կարելի է համարել էկոլոգիապես ավելի անվտանգ, քանի որ դրանք վերահսկվող վտանգավոր տեխնածին ^{90}Sr և ^{137}Cs ռադիոնուկլիդների պարունակությամբ զիջել են հողային բույսերին:

Ալեհեր մարիամախոտի (*Teucrium polium* L.) սպիրտային էքստրակտի ջրային ֆրակցիայի փորձարկումն առնետների ամիլոիդային մոդելում Ալցհեյմերի հիվանդության ժամանակ ցուցաբերել է դրական ազդեցություն: Կլիմակտերիկ շրջանում գտնվող կանանց հիշողության վրա *T. polium*-ի ազդեցության հետ կապված փորձերում նկատվել է նրանց կենտրոնական նյարդային համակարգի դինամիկ պրոցեսների և նոտորոպ վիճակի բարելավում (դեկ.՝ թղթ. անդ. Ս.Մայրապետյան):

Բժշկական կենսաբանություն. Հետազոտվել է *B. anthracis*-ն իր ազգակից բակտերիաներից տարբերակելու հնարավորությունը *Bacillus anthracis*-ի pag, պատիճային capA, *B. thuringiensis*-ին և *B. anthracis*-ին բնորոշ 16S_rRNA և ունիվերսալ 16S_rRNA գեների պրայմերներով իրագործվող ՊՇՌ-ի միջոցով: *B. anthracis*-ի համար բնութագրական է pag գենը, իսկ պատիճի առկայության դեպքում՝ նաև capA գենը, ուստի համապատասխան համակարգերում այս երկու գեների պրայմերները կարելի է օգտագործել թե՛ ախտորոշիչ նպատակներով, թե՛ գալարմին և Gx-NH2 ցիտոկինների in vivo ազդեցության ուսումնասիրության համար: *B. thuringiensis*-ին և *B. anthracis*-ին բնորոշ 16S_rRNA պրայմերների կիրառմամբ կարելի է այս բակտերիաները տարբերել ազգակից *B. cereus*-ից (դեկ.՝ կ.գ.դ. Ս.Չախյան):

Հաստատվել է գալարմինի հակաքաղցկեղային ազդեցությունը in vitro պայմաններում Էռլիխի ասցիտային կարցինոմայով վարակված մկների քաղցկեղային բջիջների կախությամբ կուլտուրայի վրա (ԱՄՆ-ի Մայամիի համալսարանի հետ համատեղ): Կատարվել են ուսումնասիրություններ գալարմինի տարբեր չափաբաժինների ազդեցության ներքո մկների քաղցկեղային բջիջների կուլտիվացումից 24 և 72 ժամ անց վարակման 7-րդ և 11-րդ օրերին, բացահայտվել են գալարմինի ազդեցության հիմքում ընկած ցիտոստատիկ/հակապրոլիֆերատիվ, ինչպես նաև ցիտոտոքսիկ/ապոպտոտիկ մեխանիզմները: Գալարմինի դեմ հակաշիճուկի օգտագործմամբ ստուգիչ նմուշների 72 ժամյա կախությամբ կուլտուրաների քաղցկեղային բջիջներում հայտնաբերվել են գալարմին-իմունառեակտիվ կորիզներ, որոնց առկայությունը ենթադրում է էնդոգեն գալարմինի հնարավոր սինթեզն Էռլիխի ասցիտային կարցինոմայի բջիջներում (դեկ.՝ կ.գ.թ. Ի.Սահակյան):

Ուսումնասիրվել է նոր ֆոտոսենսիբիլիզատորների ձևավորումը տրանսֆերինի և կատիոնային պորֆիրինների հիման վրա քաղցկեղի տրանսֆերինային ռեցեպտորների հետ կապը հետազոտելու նպատակով: Հետազոտվել է 3 կատիոնային պորֆիրինների՝ meso-tetra [4-N-(2'-oxyethyl) pyridyl] porphyrin (TOEt4PyP), Zn-TOEt4PyP և Zn-meso-tetra [4-N-butyl pyridyl] porphyrin (Zn-TBut4PyP) ոչ կովալենտային կապը մարդու տրանսֆերինի հետ: Հետազոտված պորֆիրինները և մետաղապորֆիրինները կայուն կապվում են սպիտակուցի մոլեկուլին: Միջուկում Zn իոն, ինչպես նաև ծայրամասային OH խմբեր ունեցող պորֆիրիններն ավելի լավ են կապվում տրանսֆերինի մոլեկուլների հետ: Ստացված համալիրներն ունեն սինգլետ թթվածնի առաջացման բավականին բարձր մակարդակ, ինչը հիմք է ծառա-

յում ուռուցքների ֆոտոդինամիկ թերապիայում դրանց հետագա օգտագործման համար (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Գյուլխանդանյան):

Հաշվողական կենսաբանության մեթոդների կիրառմամբ ցույց է տրվել, որ աշխարհագրական տեղակայումը և պոպուլյացիոն պատկանելությունն ազդում են քրոնիկ հիվանդությունների հետ ասոցացված գենետիկական պոլիմորֆիզմների տարաբաշխման վրա: Մասնավորապես պարզվել է, որ հայկական պոպուլյացիայում առկա է իմունային համակարգի, արյունաբանական ու մաշկային հիվանդությունների, քաղցկեղի և դիաբետի հետ կապված գենետիկական պոլիմորֆիզմների սպեցիֆիկ խումբ: Այս արդյունքները վկայում են ազգային գենոմի ծրագրի իրականացման անհրաժեշտության մասին (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Առաքելյան):

Ցույց է տրվել, որ քրոնիկ լիմֆոցիտային լեյկեմիայի ժամանակ նեոպլաստիկ կլոններում CD5 և CD19 մարկերների էքսպրեսիան դրական է ասոցացվում IGVH գեների մուտացիաների առկայության հետ, ինչի հիման վրա մշակվել է քրոնիկ լիմֆոցիտային լեյկեմիայի ընթացքի նոր կանխագուշակիչ դասակարգում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Գ.Մանուկյան):

Իրականացվել է ՀՀ Խաղողի սորտերի ազգային հավաքածուի գենետիկական ռեսուրսների մոլեկուլային նույնականացում և համապարփակ բնութագրում 9 հիմնական և 16 լրացուցիչ միկրոսատելիտային գենետիկական մարկերների կիրառմամբ: Հավաքածուում բացահայտվել են բազմաթիվ համանուն, նույնանուն, ինչպես նաև եզակի գենոտիպեր (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ք.Մարգարյան):

Սկսվել է ճարպային հյուսվածքից ստացված մեզենքիմալ ցողունային բջիջների (AdMSC) հավաքածուի ստեղծման գործընթացը՝ օգտագործելով ստույգ և ստանդարտացված մեթոդներ: Ստուգվել են մարդու արյունից անջատված շիճուկով կուլտիվացված ճարպային մեզենքիմալ ցողունային բջիջների աճի հատկությունները, և ուսումնասիրվել է շիճուկի ազդեցությունը ճարպային մեզենքիմալ ցողունային բջիջների կենսունակության և աճման արագության վրա: Նախնական արդյունքները ցույց են տվել, որ մարդու շիճուկը կարող է այլընտրանք լինել կովի պտղի շիճուկին: Կատարվել է AdMSC-ների ստացումը, բնութագրումը, ինչպես նաև AdMSC-ների տարբերակումը մաշկային բջիջների, նեյրոնների և հեպատոցիտների (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Զ.Կարաբեկյան):

Հայրենական հումքից բազմաթիրախային բուսական դեղամիջոցների մշակման հեռանկարների հիմնավորման նպատակով իրականացվել է կենտրոնական նյարդային համակարգի (ԿՆՀ) ՆԱԴՖ-օքսիդազային ակտիվության և սինապսային պլաստիկության կորելացիոն կապի գնահատում II տեսակի դիաբետի և ֆիտոթերապիայի պայմաններում: *Stevia rebaudiana*-ի տերևների և *Goji berry*-ի պտուղների հակաօքսիդանտային ակտիվությունը ԿՆՀ-ում իրականացել է ՆԱԴՖ օքսիդազի ընտրողաբար կայունացմամբ, ինչն ընդլայնել է հակաօքսիդանտային թերապիայի հնարավորությունները (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Վ.Զավուշյան-Պապյան):

Կատարվել է *Macrovipera lebetina obtusa* օձի թույնի դեմ հակաթույնի ստացում ճագարների իմունիզացման արդյունքում, ինչպես նաև ստացված շիճուկի էֆեկտիվության գնահատում մի շարք *in vivo* և *in vitro* փորձարարական մոտեցումների միջոցով (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Ն.Այվազյան):

Նոր սերնդի SFCO-սենսորների օգտագործման հիման վրա իրականացվել են նախնական հետազոտություններ մարդու ֆունկցիոնալ վիճակի դինամիկայի ոչ կոնտակտային գնահատման հնարավորությամբ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Խաչունց):

ՔԻՄԻԱՅԻ ԵՎ ԵՐԿՐԻ ՄԱՍԻՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Քիմիա. Մշակվել է 2,5,6,7-ֆունկցիոնալ տեղակալված 5,8-դիհիդրոպիրիդո[2,3-d-]պիրիմիդին-4(3H)-ոնների նոր ածանցյալների ստացման միափուլ եռակոմպոնենտ եղանակ: Մինթեզվել են նաև 2,3,4,5-դիրքերում տեղակալված 1,2,4-տրիագուլի և 1,3,4-օքսադիագուլի մի շարք նոր ածանցյալներ (դեկ.՝ ք.գ.թ. Թ.Հովսեփյան):

Որոշվել են բինար խառնուրդներում ֆլավոնոիդների (կվարցետին, ռուտին, մորին, նարինգին) հակապերօքսիդատիկալային տարողությունները: Օ-գլյուկոզիլացված ֆլավոնոիդները (ռուտին, նարինգին) ասկորբինաթթվի կամ տրոլոքսի հետ ցուցաբերել են հակապերօքսիդատիկալային ունակության սիներգիստական, իսկ ոչ գլյուկոզիլացվածները (կվարցետին, մորին)՝ անտագոնիստական ազդեցություն: Բացահայտվել են ուսումնասիրվող հակաօքսիդիչների ոչ-ադրիտիվ ազդեցությունը բացատրող կինետիկ մոդելները և դրանց կապը հակաօքսիդիչների կառուցվածքից (դեկ.՝ ակ. Լ.Թավադյան):

Բացահայտվել է նոր տիպի՝ ծծմբի երկօքսիդով ջրածնի օքսիդացման շղթայական ռեակցիա, որի ընթացքում, առանց կատալիզատորների ազդեցության, ծծմբի երկօքսիդից վերականգնվում է տարրական ծծումբը, ինչը կարևոր բնապահպանական նշանակություն ունի (դեկ.՝ ակ. Ա.Մանթաշյան):

Հետազոտվել են լեռնային ապարներից հիդրոջերմային միկրոալիքային եղանակով ստացված սիլիկատային լուծույթները գունավորող խառնուրդներից մաքրման նպատակով, որոնք բարձր մածուցիկության պատճառով հանդիսանում են դժվար մաքրվող համակարգեր: Մշակվել է գունավոր իոնների խորը մաքրման միկրոալիքային էլեկտրամագնիսական եղանակ, որը հնարավորություն է տալիս երկու կարգով իջեցնել գունավորող իոնների կոնցենտրացիան (դեկ.՝ տ.գ.թ. Վ.Բադրամյան):

Ֆոսֆորսիլիկատային ապակիների երկաստիճանային բյուրեղացմամբ և որպես հիմնական ֆազեր՝ $\text{Ca}_2\text{Al}(\text{AlSiO}_7)$ ու $\text{Ca}_2\text{Mg}(\text{Si}_2\text{O}_7)$, պինդ լուծույթների անջատմամբ սինթեզվել են թափանցիկ բիոսիտալներ: Հետազոտվել են $\text{CaO-CaF}_2\text{-Al}_2\text{O}_3\text{-SiO}_2$ համակարգում (SiO_2 10-15, CaF_2 5 մոլ%) $3\text{CaOAl}_2\text{O}_3$ -ի առաջացման և կայունության տիրույթները 1200-1450°C միջակայքում: Մշակվել է արագ պնդացող ալյումինատային ցեմենտի բաղադրություն (դեկ.՝ տ.գ.դ. Ն. Կնյազյան):

Երկրի մասին գիտություններ. Արագածի իզնիմբրիտների ֆենոքրիստների տեքստուրան, քիմիական կազմը և ապարների երկրաքիմիան, մի շարք թերմո- և բարոմետրերը ցույց են տվել առնվազն երկու իզնիմբրիտային մագմատիկ օջախների առկայություն, որոնք ձևավորվել են մոտավորապես 10-13 կմ և 25 կմ խորություններում (համապատասխանաբար ավելի հին, ամֆիբոլատար Քասախ ու Ամբերդ և ավելի երիտասարդ՝ առանց ամֆիբոլի պարունակության, Բադրամյան, Արթիկ, Շամիրամ-Բյուրական և Գյումրի իզնիմբրիտներ): Հրաբխային գործունեության զարգացման հետ մեկտեղ առավել խորը մակարդակների օջախներն առաջացրել են պլինիյան և սուբպլինիյան իզնիմբրիտային ժայռումներ (դեկ.՝ ե.գ.դ. Խ.Մելիքսեթյան):

Մշակվել է երկրաշարժի ժամանակ ժայռային գրունտների տեղափոխությունների արագությունների և արագացումների առավելագույն մեծությունների ու գետնի վրա ճեղքվածքների առաջացման հնարավորության գնահատման եղանակ՝ կախված գրունտային ստվարաշերտի սահքի դեֆորմացիայի սահմանային, երկրաշարժի մագնիտուդի և էպիկենտրոնային հեռավորության մեծություններից: Նախնական հետազոտությունները ցույց են տվել, որ էպիկենտրոնային գոտում $6.0 \leq M \leq 7.5$ մագնիտուդով երկրաշարժերի դեպքում գետնի տեղափոխությունների և արագացումների մեծությունները կարող են հասնել համա-

են այդ ավատական տարածաշրջանի զարգացման առանձնահատկությունները: Պատմական սկզբնաղբյուրների վերլուծության հիման վրա լուսաբանվել են նաև հայկական քաղաքական մյուս միավորների պատմության որոշ հարցեր:

Աղբյուրագիտական լայն հենքի վրա և Անդրկովկասի 1917թ. հետհոկտեմբերյան քաղաքական իրադարձությունների համատեքստում լուսաբանվել է 1918թ. Բաքվի մարտյան գոյապայքարի և հարակից հիմնահարցերի պատմությունը: Այդ պայքարը հայկական քաղաքական ու ռազմական բևեռային տարբեր կենտրոններ ներկայացնող գործիչների միասնական պայքարի եզակի դրսևորումներից է: Աշխատությունը նպատակ ունի բացահայտելու նաև աղբյուրաբանական կեղծարարության արմատները:

«Թուրքիայի, Իրանի, Կովկասի և Մաշրիքի արաբական երկրների քաղաքական, սոցիալական, մշակութային և էթնիկական պատմության հիմնախնդիրները և Հայաստանը» ծրագրի շրջանակներում (ղեկ.՝ ալ. Ռ.Սաֆրաստյան) առաջ է քաշվել և մենագրական հետազոտության միջոցով հիմնավորվել է հայեցակարգային մի նոր մոտեցում, համաձայն որի 2011թ. արաբական երկրներում տեղի ունեցող «Արաբական գարուն» անվանվող զանգվածային ընդվզումների շարժումը ժամանակակից աշխարհում քաղաքական և տնտեսական կյանքի արդիականացման փորձի օրինակ է:

«Միջազգային հարաբերությունները Մերձավոր և Միջին Արևելքում, Արևելյան Ասիայում, Հարավային Կովկասում և Հայաստանի Հանրապետությունը» ծրագրի շրջանակներում (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Ն.Հովհաննիսյան), քննարկելով «փափուկ ուժի» (soft power) քաղաքականության իրականացումը Թուրքիայի և Չինաստանի օրինակով, հետազոտողները հանգել են այն եզրակացության, որ ժամանակակից աշխարհում այդ քաղաքականությունն ունի կարևոր նշանակություն, առանց որի համակողմանի և մանրակրկիտ ուսումնասիրության հնարավոր չէ հիմնավոր վերլուծություն կատարել տարածաշրջանային և աշխարհաքաղաքական գործընթացների վերաբերյալ:

2018թ. Վաշինգտոնի Ժողովրդական կենցաղի և սովորույթների ամենամյա փառատոնը («FolkLife Festival») նվիրված էր Հայաստանին: Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի ազգագրագետ-մշակութաբանների գիտահետազոտական խումբն աշխարհի խոշորագույն թանգարանային և հետազոտական կենտրոններից մեկի՝ ԱՄՆ-ի Սմիթսոնյան հաստատության հետ համատեղ մշակել և փառատոնին է ներկայացրել «Հայաստան. տուն արարելը» (Armenia: Creating Home) խորագրով ծրագիրը: Կենսունակ և այսօր հասարակական և տնտեսական կենցաղում կիրառվող ժողովրդական մշակույթի բազմաթիվ տարրերի թիրախավորված հավաքի, գիտական նկարագրության և փառատոնային ցուցադրության հայեցակարգի ներկայացման առումներով կատարված աշխատանքը նախադեպը չունի նմանատիպ փառատոների միջազգային պրակտիկայում և բարձր գնահատականի է արժանացել կազմակերպիչների կողմից: Հայոց գինեգործական մշակույթը, թոնրատունը՝ թխվող և բաժանվող լավաշով, գիրը, ասեղնագործությունը, գորգագործությունը, խաչքարը և ժողովրդական մշակույթի բազմաթիվ այլ տարրեր ներկայացնող 11 տաղավարները 10 օրվա ընթացքում ընդունել են շուրջ 800000 այցելու (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Լ.Աբրահամյան):

Լեռնագոգ 1 նորահայտ հնավայրի պեղումներով և նյութերի ուսումնասիրությամբ բացահայտվել և ուսումնասիրվել է մ.թ.ա. VIII-VII հազ. ժամանակագրվող, վաղ հոլոցենի՝ նոր քարի դարի նախակերամիկական փուլի (PPNB/C) մշակույթը ներկայացնող հնագույն բնակատեղի: Ստացված արդյունքներն ու նոր տվյալները կարևոր ներդրում են Առաջավոր Ասիայի առաջին երկրագործական հասարակությունների ձևավորման մեխանիզմների վերհանման, տարածման արեալին վերաբերող ուսումնասիրությունների ոլորտում՝ արձանագրելով «նեոլիթյան հեղափոխության» միջուկային գոտուն բնորոշ պարամետրերով մի նոր կենտրոնի առկայության փաստն Արաքսից հյուսիս ընկած տարածքներում (ղեկ.՝ Ա.Պետրոսյան, Մ.Արիմուրա):

«Շիրակի հնագիտական և պատմագագրական ուսումնասիրություններ-2» ծրագրի շրջանակներում (ղեկ.՝ բ.գ.դ. Ս.Հայրապետյան) Մեծ Սեպասարի պեղավայրի ընդարձակման արդյունքով հայտնաբերվել է վաղ բրոնզի ժամանակաշրջանին վերաբերող 3 կից կացարան, որոնցում առկա քարե տարբեր գործիքների առատությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ պեղվածը քարե գործիքների՝ իր տեսակի մեջ առայժմ եզակի հնագույն արհեստանոց է: Ջրափիի ջրասույզ դամբարանադաշտի փրկարարական պեղումներով բացված թաղման ուղեկցող նյութերի մեջ հայտնաբերված՝ մ.թ.ա. VII դ. բնորոշ ուրարտական մեծաքանակ նյութերի առատությունը եզակի նորահայտ փաստերից է, ինչը վկայում է Շիրակի բնիկ ցեղերի և ուրարտացիների՝ մ.թ.ա. VII դ. ունեցած փոխհարաբերությունների մասին: Ազատանի պեղումները լիովին վերահաստատել են բնակավայրի և ամրոցի մ.թ.ա. VIII-VII դդ. անկում ապրելու իրողությունը: Իսկ ամրոցում աբսիդաձև մառանների գյուտն ընդհանրապես նորույթ է հին Հայաստանի բնակարանային ճարտարապետության մեջ:

Ճշգրտվել են Վիտիրուվի Էթիունյան երկրի (մ.թ.ա. XI-XII դդ.), նրա մայրաքաղաք Ամիգուի տեղադրությունները և առաջարկվել են դրանց և շիրակյան *Տեկոռ/Տիկոռ* գետի ու նրա ափամերձ բնակավայրի *Տիկոռ/Ղիգոռ* անունների նոր ստուգաբանություններ: Բացահայտվել են նաև սեպագրային Էթիունի երկրի տարածքում գոյություն ունեցած լույսի և արևի պաշտամունքի կենտրոնները՝ սեպագրային տեղանունների ստուգաբանությամբ և լեզվական-ագագրական փաստերով՝ նպատակ ունենալով ապացուցելու, որ Էթիունի երկրի բնակչությունն ունեցել է գերազանցապես հնդեվրոպական-հայկական ծագում, հնդեվրոպացիներին բնորոշ պաշտամունք և կառույցներ:

Բանասիրություն. «Ընդհանուր ու համեմատական և կիրառական լեզվաբանության հարցեր» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ բ.գ.դ. Վ.Համբարձումյան) կարևոր դիտարկումներ են կատարվել ընդհանուր և հայ լեզվաբանության ոլորտում: Քննության են ենթարկվել լեզվի և մշակույթի, լեզվի և կրոնի փոխհարաբերությունները, լեզուների պատմության մեջ հանրային և հոգեբանական գործոնների դերը, լեզվաբանական աշխարհագրության դիտանկյունով մեկնաբանվել են հարավկովկասյան տարածքի բառագիտական խնդիրները, ներկայացվել են հայ լեզվաբանության մեջ վիճակագրական նորագույն մեթոդների օգտագործման առաջին փորձերի արդյունքները: Ուշագրավ են կատարված բառաքննական և ստուգաբանական ճշգրտումներն ու լրացումները հայերեն ստուգաբանական բառարանում: Նյութեր են պատրաստվել հայերենի պատմական բառարանի համար, պատրաստ է ստուգաբանական բառարանի առաջին պրակը, կատարվել է կավամշակմանը և փայտամշակմանը վերաբերող միավորների քննություն՝ բառերի ծագումնաբանական դասակարգմամբ:

«Հայոց լեզվի պատմական զարգացման հարցեր» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ բ.գ.թ. Գ.Մխիթարյան) հայերենի բնիկ բառապաշարի բառիմաստային կամ թեմատիկ խմբերի քննությամբ ձեռք են բերվել նոր տվյալներ. ավարտվել է գրաբարի բառապաշարում *խաղող* և *գինի* իմաստային խմբի քննությունը: Դասական գրաբարի բառապաշարի և քերականական համակարգի կառուցվածքային հետազոտության բնագավառում կատարվել է բայական հարացույցի անդամների ձևաբանական և բառակազմական կառուցվածքի նկարագրություն, բայասեռի կարգի դիտարկում, Մովսես Խորենացու «Պատմութիւն Հայոց» երկում ռազմական բառապաշարի քննություն:

Դիտարկվել է արևմտահայերենի՝ Սփյուռքում կիրառվող ուսումնական ձեռնարկներում քերականական կարգերի մեկնաբանությունների պատմական զարգացումը: Որոշվել են արևմտահայերենի *բայ*, *մակբայ*, *կապ*, *շաղկապ*, *ձայնարկություն*, *վերաբերական* խոսքի մասերի գործառության կանոնական ձևերը, համակարգված ձևով ներկայացվել են քերականական օրինաչափությունները (ղեկ.՝ թղթ.անդ. Ա.Սարգսյան):

«Հայ բարբառների ուսումնասիրություն» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ Բ.գ.դ. Վ.Կատվալյան) մեծ ծավալի աշխատանք է կատարվել ՀՀ տարածքում ներկայում գործառնող բարբառային միավորների հետազոտության առումով: Ավարտվել է «Հայաստանի Հանրապետության բարբառային համապատկեր» համալիր ծրագրի առաջին փուլը, ձևավորվել են Գեղարքունիքի մարզում գործածվող Մշո, Բայազետի, Դիադինի բարբառների, Գանձակի միջբարբառի, Մակուի և Արծափի խոսվածքների ընդհանուր նկարագրերը, արձանագրվել մարզում բարբառային այդ միավորների դրսևորումների առանձնահատկությունները, ստացվել են մարզի 52 բնակավայրի բարբառային բնութագրերը, գրառվել են բարբառային խոսքի նմուշներ, կազմվել է բարբառային բառերի ընդարձակ բառացանկ:

«Հայ գրականության պատմություն» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ Բ.գ.դ. Վ.Դևրիկյան) մշակվել են «V-XVII դդ. հայկական աղբյուրները եվրոպական երկրների մասին» մատենաշարի կազմման սկզբունքները, հրատարակության է պատրաստվել Իսպանիային և Պորտուգալիային նվիրված առաջին հատորը: Հետազոտության արդյունքով առանձին գրքերով կներկայացվեն հայ պատմագրության, ժամանակագրությունների և ուղեգրությունների, աշխարհագրական երկերում, գեղարվեստական արձակում և չափաձոյում եվրոպական տարբեր երկրների մասին հայ միջնադարյան հեղինակների գրածները:

Գրականության տեսության բնագավառում մշակվել են V դ. հայ պատմագրության թարգմանական մի շարք սկզբունքներ: Պատմիչ առ պատմիչ՝ պատմագրական ամեն երկի գրաբար բնագիրը համեմատվել է աշխարհաբար, ռուսերեն և անգլերեն թարգմանությունների հետ: Նշվել են թարգմանությունների մեջ առկա տարբերությունները և ընդհանրությունները՝ պայմանավորված բառացի և իմաստային թարգմանությունների սկզբունքով:

Տնտեսագիտություն. «Ստվերային շրջանառությունների բացահայտման և հարկերը թաքցնելու հնարավորությունների սահմանափակման ուղիները ՀՀ-ում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Վ.Հարությունյան) կատարված հետազոտության արդյունքով ցույց է տրվել, որ վերջին երկու տասնամյակում աշխարհի տարբեր երկրների տնտեսագետների ուշադրությունը սևեռվել է «ստվերային տնտեսություն» կոչվող երևույթի վրա, քանի որ չկա մի երկիր, որի տնտեսական զարգացման ռազմավարության առաջնահերթությունների շարքում չլինի ստվերային տնտեսության բացահայտման և կրճատման հիմնախնդիրը: Հանգամանակից ներկայացվել է հարկային վարչարարության նոր մեխանիզմների և նոր կիրարկվող հարկային օրենսդրության ազդեցությունը պետական բյուջեի եկամուտների հավաքագրման, ստվերի, կոռուպցիոն ռիսկերի կրճատման վրա՝ շեշտադրում կատարելով հավասար մրցակցային պայմանների ապահովմանը, ինչպես նաև կատարվել են գործնական նշանակության հարցադրումներ, առաջադրվել են դրանց հնարավոր լուծումները: Ուսումնասիրություններն իրականացվել են ստվերային տնտեսության առաջացման և ընդլայնման պատճառների, տնտեսական և քաղաքական գործոնների բացահայտման, ստվերային տնտեսության ծավալների գնահատման և դրանց կրճատման ուղղությամբ համապատասխան միջոցառումների մշակման համատեքստում:

«Միջուկային էներգետիկայի զարգացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Հ.Մարկոսյան) միջուկային էներգետիկայի ոլորտի զարգացման միջազգային միտումների համակարգման արդյունքով ցույց է տրվել, որ ոլորտի զարգացման հեռանկարներն առկա տեխնոլոգիական զարգացումների պայմաններում խիստ կասկածելի են՝ պայմանավորված միջուկային վառելիքի առաջարկի կրճատման, օգտագործված միջուկային վառելիքի և միջուկային թափոնների վերամշակման տեխնոլոգիաների անկատարության և բացակայության, միջուկային թափոնների մշտական պահպանման պաշտոնապես գործող պահեստային տարածքների բացակայության, շահագործման հանձնվող նոր ռեակտորների թվի և վերականգնվող էներգիայի շահա-

գործման ինքնարժեքի շարունակական անկման, մրցունակության բարձրացման և այլ գործոններով:

«Արտահանման խթանման և ներմուծման փոխարինման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Լ.Սարգսյան) հիմնավորվել է, որ ՀՀ-ում արտահանումը 2000-16թթ. ունեցել է բավականին բարձր կենտրոնացվածություն. 4 ապրանքախմբի (թանկարժեք քարեր և մետաղներ, ոչ թանկարժեք մետաղներ, պատրաստի սնունդ, հանքահումքային ապրանքներ) միջինում բաժին է ընկել արտահանման 82.9%-ը: Հարկ է նշել, որ արտահանման մեջ գերակշռել է միջանկյալ հումքը, որի արտադրությունում ստեղծվող ավելացված արժեքի կշիռը խիստ սահմանափակ է և ենթակա է միջազգային գների նշանակալի տատանումներին, ինչն էլ ավելի է մեծացնում արտահանման խոցելիությունը: Առևտրային հաշվեկշռի պակասորդը 2016թ. ՀՀ-ում կազմել է ՀՆԱ-ի ավելի քան 16%-ը, ինչը ցույց է տալիս արտաքին առևտրի զգալի անկատարությունը:

Փիլիսոփայություն, սոցիոլոգիա, իրավագիտություն. «Հայ իրականության պատմափիլիսոփայական, սոցիալ-քաղաքական և իրավագիտական ուսումնասիրություններ» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ ակ. Գ.Պողոսյան) իրականացվել են գիտահետազոտական և գործնական աշխատանքներ՝ նվիրված ՀՀ-ում պառլամենտական կառավարման համակարգին անցման պայմաններում տիրող սոցիալ-իրավական, քաղաքական, միգրացիոն գործընթացների, ինչպես նաև հայկական թավշյա հեղափոխության արդյունքների վերլուծությանը: Մասնավորապես բացահայտվել են խորհրդարանական հանրապետության պայմաններում «պետություն-անհատ» փոխհարաբերություններում առկա խեղաթյուրումները, որոնց պատճառով նոր ընթացք են ստանում քաղաքացիական հասարակության զարգացման գործընթացները:

Իրականացվել են ինչպես պլանավորված հետազոտություններ գիտական չորս ուղղություններով (փիլիսոփայություն, սոցիոլոգիա, իրավունք, քաղաքագիտություն), այնպես էլ էմպիրիկ սոցիոլոգիական ուսումնասիրություններ՝ կապված հասարակության համար նշանակալի երևույթների խորքային վերլուծության հետ: Սոցիոլոգիական ուսումնասիրությունները կազմակերպվել և իրականացվել են հեղինակավոր միջազգային Gallup/BalticSurvey կազմակերպության հետ համատեղ՝ Միջազգային հանրապետական ինստիտուտի (IRI, USA) հովանավորությամբ, որոնց արդյունքները ներկայացվել են հանրապետության բոլոր շահագրգիռ պետական, կուսակցական, հանրային մարմիններին ու ԶԼՄ-ներին:

Առաջին անգամ, որպես ամբողջական դիսկուրս, ուսումնասիրվել են Հարավկովկասյան պետություններում կոնսոցիատիվ ժողովրդավարության ներդրման հնարավորությունները:

Կարևոր արդյունքներից է նաև այն, որ 8 տարի շարունակ ինստիտուտում կազմակերպվում է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի՝ Փիլիսոփայության համաշխարհային օրվա կապակցությամբ «Փիլիսոփայությունը արդի աշխարհում» միջազգային գիտաժողովը, որին մասնակցել են նաև արտասահմանյան գիտնականներ: 2018թ. գիտաժողովը նվիրված էր ԳԱԱ 75-ամյակին:

Արվեստագիտություն. «Հայ արվեստի համալիր ուսումնասիրություն» ծրագրի շրջանակներում (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Ա.Աղայան) հայրենական արվեստագիտության մեջ առաջին անգամ իրականացվել է Օսմանյան կայսրության տարածքում համիդյան ջարդերից մինչև մեր օրերն ընկած ժամանակահատվածում հայ կերպարվեստի և կիրառական արվեստի կորուստների համակողմանի ուսումնասիրություն: Լույս է ընծայվել «Հայ կերպարվեստի և կիրառական արվեստի կորուստներն Օսմանյան կայսրության տարածքում (համիդյան ջարդերից մինչև մեր օրերը)» մենագրությունը, որտեղ պատմական ակնարկի ձևով ներկայացվել են հայ կերպարվեստի և կիրառական արվեստի կորուստներն Օսմանյան կայսրության տարածքում՝ սկսած համիդյան ջարդերից մինչև մեր օրերը: Հենվելով թեմային առնչվող հայ և օտարազգի մասնագետների ուսումնասիրությունների՝

գրքերի ու հոդվածների, հուշագրությունների ու նամակների, հին ու նոր մամուլի և այլ աղբյուրների վրա՝ բերվել են հայկական վանքերում ու եկեղեցիներում պահվող, մանրանկարներով զարդարված միջնադարյան մեր ձեռագրերի, որմնանկարների, սրբանկարների, քանդակների, խաչքարերի ու խաչարձանների, կիրառական արվեստի տարատեսակ նմուշների միտումնավոր ոչնչացման և յուրացման բազմաթիվ օրինակներ, ինչը վկայում է այդ ժամանակաշրջանում տեղի ունեցած և այսօր էլ պարբերաբար շարունակվող մշակութային վանդալիզմի մասին:

Վաղմիջնադարյան հայկական որմնանկարներին ու խճանկարներին նվիրված «Վաղմիջնադարյան Հայաստանի (IV-VII դարերի) մոնումենտալ նկարչությունը» գիրքը պատմական լայն ընդգրկում ունի՝ Հայաստանում քրիստոնեության տարածման և պաշտոնական ընդունման ժամանակներից մինչև արաբական արշավանքները: Անդրադարձ է եղել Հայաստանում մոնումենտալ նկարչության առաջացման խնդրին, մատնանշվել են դրա ակունքները, ներկայացվել է հայ միջնադարյան որմնանկարչության և խճանկարչության ուսումնասիրության պատմությունը, բացահայտվել են հայ աստվածաբանների մշակած դեկորատիվ ծրագրերի յուրահատկությունները, առանձնացվել են գեղարվեստական այն ուղղություններն ու միտումները, որոնց հունով է ընթացել հայ վաղմիջնադարյան մոնումենտալ նկարչության զարգացումը, ոճական և պատկերագրական զուգահեռներ են անցկացվել այդ ժամանակվա Հայաստանի և քրիստոնեական այլ երկրների արվեստների միջև:

ԳԱԱ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲՅՈՒՐՈ

Կազմակերպությունը մասնակցել է «Դատական բժշկության և փորձագիտական պրակտիկայի արդի հարցերը - 2018» միջազգային համաժողովին (Մոսկվա, ՌԴ), «Քրեագիտություն և դատական փորձաքննություն՝ ներկան և ապագան, արդյունավետ միջոց կոռուպցիայի դեմ պայքարում» միջազգային գիտագործնական համաժողովին (Քիշնև, Մոլդովա), Դատափորձագիտական ինստիտուտների եվրոպական ցանցի (ENFSI) 30-րդ տարեկան (Բուդապեշտ, Հունգարիա), «Ուկրաինայում արդարադատության դատափորձագիտական ապահովման ստանդարտիզացման արդի հիմնախնդիրները: Զարգացման հեռանկարները» միջազգային գիտատեխնիկական (Կիև, Ուկրաինա), «Դատական փորձագիտության և քրեագիտության արդի հարցերը» միջազգային գիտագործնական (Խարկով, Ուկրաինա) համաժողովներին, ԳԱԱ հիմնադրման 75-ամյակին նվիրված գիտաժողովին ու մի շարք գիտական միջոցառումներին:

Կազմակերպության և Խարկովի դատական փորձաքննությունների գիտահետազոտական ինստիտուտի միջև համագործակցության պայմանագրի շրջանակներում սկսված աշխատանքների նպատակը գիտամեթոդաբանական և գիտահետազոտական, բարձր որակավորմամբ կադրերի վերապատրաստման, քրեագիտության և դատական փորձագիտության բնագավառներում համատեղ գիտական հետազոտություններ իրականացնելն է:

Հաշվետու տարում կապեր են հաստատվել եվրոպական գործընկեր դատափորձագիտական կառույցների, այդ թվում՝ Էստոնիայի դատափորձագիտական ինստիտուտի, ՀՀ-ում Ճապոնիայի դեսպանության հետ՝ նպատակ ունենալով ներդնել նորագույն տեխնոլոգիաներ, մեթոդներ, սարք-սարքավորումներ, համալրել և ընդլայնել փորձագիտական ստորաբաժանումների լաբորատորիաների համապատասխան նյութատեխնիկական բազան և հնարավորությունները, տարբեր փորձագիտական ստորաբաժանումների լաբորատորիաներում ներդնել ԻՍՕ 17025 միջազգային ստանդարտի պահանջները և այլն: INL ծրագրի շարունակականության, ճապոնական և եվրոպական տարբեր ծրագրերում ներգրավվա-

ծության ապահովման համար համապատասխան միջնորդություններ են ուղարկվել ՀՀ գլխավոր դատախազություն և արտաքին գործերի նախարարություն: Կազմակերպության փորձագետները մասնակցել են Եվրոպական Միության իրավապահ մարմինների ուսուցման գործակալության փորձի փոխանակման ծրագրին (CEPOL):

Առաջին անգամ Հայաստանում կազմակերպությունն իրականացրել է դատափորձագիտական բնագավառում նոր դենդրոխրոնոլոգիական գործիքային գիտականորեն հիմնավորված հետազոտական մեթոդի ներդրման, տեղայնացման և հետազոտությունների իրականացման գործընթաց «LINTAB» LTM06-E մոդելի սարքի և TSAP-Win համակարգչային ծրագրի կիրառմամբ, ծավալուն աշխատանքներ են կատարվել ՀՀ տարբեր տարածաշրջանների ծառերի աճի ինտենսիվության վերաբերյալ տվյալների բազաների ստեղծման, համալրման, ընտրված տարածքներում ծառատեսակների և դրանց բաշխվածության վերաբերյալ թվային քարտեզների պատրաստման ուղղությամբ:

«Ռոստելեկոմ Հայաստանի» հետ կնքված հուշագրի հիման վրա առաջին անգամ Հայաստանում պետական փորձագիտական բնագավառում իրականացվել է «PC Crash» համակարգչային ծրագրի և VZM 300 դեսեկերոմետր սարքի կիրառման գործընթաց:

Կազմակերպությունն ավարտել է նաև ՆԱՏՕ-ի «Գիտությունը հանուն խաղաղության և անվտանգության» ծրագրի շրջանակներում «Պինդ ֆազային գազի սենսորներն ընդդեմ անվտանգության և ռազմական սպառնալիքների» և ՄԳՏԿ-ի կողմից ֆինանսավորվող «Միտոքոնդրիալ OXPHOS հիվանդությունների մոլեկուլային պաթոգենեզը» A-2151 միջազգային գիտահետազոտական ծրագրերը:

ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

ՖԻԶԻԿԱՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԵՎ ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՄԵԽԱՆԻԿԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Առանց լրացուցիչ ավանդական կապակցանյութերի (ցեմենտ, կիր, հեղուկ ապակի) օգտագործման ավտոկլավային մշակման միջոցով բետոնե և երկաթբետոնե թափոնների բեկոտվածքի հիման վրա մշակվել է կառավարելի մեխանիկական հատկություններով օժտված շինարարական նոր կոմպոզիտային նյութերի ստացման եղանակ: Մշակված նյութերի հիման վրա նպատակահարմար է պատրաստել շինարարական աղյուսներ, միջնորմային սալեր և բլոկներ (դեկ.՝ տ.գ.դ. Կ.Կարապետյան, ք.գ.թ. Ն.Գուրգենյան, Ա.Առաքելյան, տ.գ.դ. Ա.Ավանեսյան):

ԻՆՖՈՐՄԱՏԻԿԱՅԻ ԵՎ ԱՎՏՈՄԱՏԱՑՄԱՆ ՊՐՈԲԼԵՄՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Առաջարկվել է պատկերների ճապադվածության աստիճանի գնահատման չափանիշ և ցույց է տրվել, որ այն հնարավոր է օգտագործել նաև պատկերների մի շարք այլ տեսակների աղավաղումների համար (դեկ.՝ տ.գ.դ. Դ.Ասատրյան):

Կատարվել են ամպային ենթակառուցվածքների և ծառայությունների մշակման հետազոտություններ, որոնք գիտական խնդիրների լուծման համար ցանցի միջոցով կարող են ապահովել ամպային հաշվողական ռեսուրսներ, ծրագրային միջավայրեր և պահոցներ: Ամպային հիմնական ենթակառուցվածքը զարգացվել է՝ օգտագործելով OpenStack միջավայրը: Հետազոտվել են պահեստավորման (Swift), ցանցային (Neutron) և վիրտուալ դեկավարման (Nova) ծառայությունները: Ներդրվել է Keystone ինքնության կառավարման ծառայությունը: Գիտափորձերից և հաշվարկներից ստացված տվյալները պահեստավորելու համար մշակվել է ամպային պահեստ: Շարունակվել են iRODS (Integrated Rule-Oriented Data System) բաց կոդով տվյալների կառավարման համակարգի հիման վրա գիտական տվյալների հիմնապահեստի իրականացման աշխատանքները:

Ստեղծվել է տվյալների տեսանելիացման ինտերակտիվ հարթակ, որը ներկայացվում է որպես ինտեգրված միջավայր գիտական տվյալների վերլուծման, մշակման և տեսանելիացման համար (դեկ.՝ տ.գ.թ. Հ.Ասցատրյան):

Ավագակույտի մոդելով նկարագրվող ինքնակազմակերպվող դինամիկ պրոցեսների հետազոտման համար մշակվել և իրականացվել է գործիքային ծրագրային փորձարարական փաթեթ, որը նախատեսված է բազմաօգտագործողների համար տարբեր ֆիզիկական, ինֆորմացիոն բնութագրիչներ հաշվելու, երկչափ և եռաչափ տարածություններում համատեղ կատարվող հետազոտական աշխատանքների միաժամանակյա դիտման, փոփոխությունների կատարման, մոդելներում վիճակների պահպանման, ստացման և հաղորդման համար:

Կառուցվող մոդելներում վերաձևակերպվել է համակարգչային ցանցերում էներգիայի ծախսի նվազարկման հայտնի խնդիրը, որի որոշ մասնակի դեպքերի լուծման համար մշակվել և իրականացվել են օգտագործողների ծրագրերի (առաջադրանքների) դինամիկ օպտիմալ տարաբաշխման նոր ալգորիթմներ:

Զուգահեռ ծրագրավորման մեթոդներով (MPI, OpenMP, CUDA) նախագծված և մշակված ծրագրային փաթեթը հնարավոր է ադապտացնել բարձր արտադրողականության հաշվողական կլաստերների և գերհամակարգիչների վրա (ղեկ.՝ ակ. Յու.Շուքուրյան):

Կատարվել է հետաքրքրություն ներկայացնող տարածքներն ընդգրկող տեսաշարերում օբյեկտների հայտնաբերման, ճանաչման և դիրքորոշման մեթոդների ու ծրագրային համակարգի մշակում: Նեյրոնային ցանցերի կիրառմամբ մշակվել է տեսաշարում տարատեսակ օբյեկտների հայտնաբերման, ճանաչման և կադրերի պարունակության անվանակոչման արագագործ ծրագրային համակարգ (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Հ.Սարուխանյան):

Մշակվել, թեստավորվել և կատարելագործվել է բազմաֆունկցիոնալ տեղեկատվական UniMail համակարգը ցանցային և SMS տեխնոլոգիաների հիման վրա: Այն նախատեսված է ներկայումս գործածվող ASNET-AM համակարգչային ցանցի մի շարք առանձին տեղեկատվական ծառայություններին փոխարինելու համար: Ստեղծվել է համակարգի ծրագրային ապահովումը և գործարկվել է կիրառական տարբերակը: UniMail համակարգը ներկայանում է որպես ինքնուրույն ցանցային բազմաֆունկցիոնալ, տեղեկատվական ռեսուրս՝ նախատեսված էլ. փոստի օգտատերերին մուտքային նամակների մասին ուղարկողի և/կամ ստացողի նախաձեռնությամբ SMS ծանուցում ուղարկելու համար: Համակարգը նախատեսված է նաև էլ. փոստի կիրառմամբ SMS հաղորդագրությունների ուղարկման և մի շարք այլ ծառայությունների տրամադրման համար, որոնք կիրառելի են այն տարածաշրջանում, որտեղ տեղակայված է սերվերային համակարգիչը (ղեկ.՝ տ.գ.դ. Ա.Նանասյան):

Eduroam WiFi անլար միջավայրում տվյալների փոխանցման անվտանգության խնդիրները լուծելու նպատակով իրականացվել է eduroam CAT (Configuration Assistant Tool) համակարգը, մշակվել և իրականացվել է eduroam ծառայության ծածկույթի տվյալների կառավարման համակարգը, որն ունի դինամիկ ներկայացումը կազմակերպելու հնարավորություն: ASNET-AM ցանցում իրականացվել է eduroam Managed IdP համակարգի փորձնական տարբերակը, մշակվել և իրականացվել է eduroam/AFIRE համակարգերի գաղտնաբառի վերականգնման մեխանիզմը: Մշակվել և ներդրվել են էլ. փոստի և վեբփոստի լրացուցիչ պաշտպանության մեխանիզմներ՝ հիմնված Fail2Ban փաթեթի վրա: Մշակվել և ներդրվել է UNIMail համակարգի ինտեգրում ASNET-AM ցանցի փոստային սերվերների հետ: Իրականացվել է ASNET-AM ցանցի էլ. փոստի նամակների հերթերի մոնիթորինգ և նամակների քանակի գերազանցման ծանուցում UNIMail համակարգի օգնությամբ (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Ա.Պետրոսյան):

Հայաստանի եղանակային տվյալների ուսումնասիրության և եղանակի կանխատեսման մոդելների ճշգրտության ստուգման համար մշակվել է ամպային ծառայություն, որը հավաքագրում է ցամաքային կայաններից, արբանյակային պատկերների մշակումից և եղանակի կանխատեսման մոդելից ստացված երկրի մակերևույթին մոտ մթնոլորտային բաղադրիչները, ինչպիսիք են օդի ջերմաստիճանը, հարաբերական խոնավությունը, մթնոլորտային ճնշումը, քամին ու տեղումները և գրաֆիկական պատկերների միջոցով կառուցում է արտապատկերում, որի միջոցով կարելի է կատարել համեմատական վերլուծություններ (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Հ.Ասցատրյան):

Կատարվել է արդիական ծրագրավորման լեզուների և միջավայրերի (JavaScript, Node.js) ինտեգրում MPI մոդելի վրա հիմնված համակարգի հետ, Android միջավայրում SIP համակարգով աշխատող ծրագրային հավելվածի մշակում CSipSimple բաց կոդով ծրագրի հիման վրա ASNET ցանցի համար (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Մ.Գյուրջյան):

«ՀԻՂՐՈՍԵԽԱՆԻԿԱՅԻ ԵՎ ՎԻԲՐՈՏԵԽՆԻԿԱՅԻ ԲԱԺԻՆ» ՓԲԸ

Հետազոտությունների արդյունքների հիման վրա հիդրոկրեկինգի կայանքի խողովակաշար համակարգերում ճնշման պոլսացիաների և տատանումների ցածրացման և վերացման նպատակով մշակվել է աշխատանքային միջավայրի ճնշման և ծախսի բազմառեժիմ կայունացուցիչ (դեկ.՝ տ.գ.թ. Գ. Ավետիսյան):

Վ.ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԲՅՈՒՐԱԿԱՆԻ ԱՍՏՂԱԴԻՏԱՐԱՆ

Հայ-ռուսական համատեղ կայանում 210 դիտողական գիշերների ընթացքում ընդհանուր առմամբ արվել է 420.000 չափում և վերականգնվել է 630 ուղեծիր արհեստական արբանյակների համար (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Հ. Հարությունյան):

Իրականացվել է 2.6 մ դիտակի հնարավորությունների կատարելագործման վերլուծությունը և ուսումնասիրվել է դիտակների կենտրոնական ծածկույթի առկայության ազդեցությունն էֆեկտիվության վրա (դեկ.՝ Ա.Հակոբյան):

ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Մշակվել է 0-5000 Գս տիրույթում $\leq 5\%$ ճշտությամբ մագնիսական դաշտի չափման համար օպտիկական մագնիսաչափի սխեմա: Լաբորատոր սարքում 400 նմ հաստությամբ Rb նանոբջիջը գրգռվել է D_2 ատոմային զծի տիրույթում վերալարվող շրջանաձև բևեռացված 50 մկՎտ հզորությամբ լազերային դիողի ճառագայթումով: Չափման ընթացքում գրանցվել է զեեմանյան ճեղքված գերնուրբ անցումների վրա սելեկտիվ անդրադարձման սպեկտրը, որը համեմատվել է տեսական մոդելով հաշվարկածների հետ: Համընկման դեպքում արտաբերվել է չափման արդյունքը: Համակարգն աշխատել է ավտոնոմ՝ մատչելի Arduino և Raspberry-ի սարքերի հենքի վրա, սեփական ծրագրային ապահովումով, չափումը տևել է շուրջ 1 վրկ (դեկ.՝ թղթ.անդ. Ա.Պապոյան):

Արտոնագրվել է միջուկային ռեակցիաների գրանցման նոր եղանակ՝ հիմնված առաջացած քիմիական նյութերի տեսակի ու քանակության գրանցման վրա: Կատարված փորձում որպես նեյտրոնների աղբյուր օգտագործվել է ջրի մեջ ընկղմված մետաղական էլեկտրոդների մակերևույթների և դրանց հպվող ջրի միջև առաջացած կրկնակի էլեկտրական շերտերի լիցքերի պարպման երևույթը (դեկ.՝ ակ. Ռ.Կոստանյան):

Մշակվել է ZnO թաղանթի դոնորային (Ga) կամ ակցեպտորային (Li) խառնուկներով լոկալ դիֆուզային լեգիրման սկզբունքորեն նոր եղանակ լեգիրող խառնուկի տոպոլոգիական պատկերով թաղանթների ստացման համար: Հետազոտվել են մետաղ-մեկուսիչ-մետաղ պլանար կառուցվածքների դիֆուզորեն լեգիրված նմուշների էլեկտրաֆիզիկական և ֆոտոէլեկտրական հատկությունները: Այդ տեխնոլոգիայի հիման վրա թափանցիկ էլեկտրոնիկայի համար ստեղծվել են ոչ գծային էլեկտրական տարրեր՝ դաշտային տրանզիստորներ և դիոդներ, հետազոտվել են դրանց էլեկտրական և ֆոտոէլեկտրական բնութագրերը (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ռ.Հովսեփյան):

M/n-ZnO/Li/LaB₆ (M=Ag,Al,Au) կառուցվածքներում ստացվել է առանց էլեկտրաֆորմինգի բիպոլար փոխարկում (ԲՓ), որի դեպքում գրանցման և ջնջման լարումը մեծանում է էլեկտրոդի ելքի աշխատանքի մեծացմանը զուգընթաց: M/p-ZnO/Li/LaB₆ (M=Al,Ag) կառուցվածքներում ստացվել է ունիպոլար փոխարկում (ՈւՓ)՝ կախված կիրառվող լարման

բնեռականությունից: Բացասական շեղման դեպքում դրանք կարող են հանդես գալ որպես դիող, իսկ դրականի դեպքում՝ հիշողության տարր: $\text{ZnO}_{10}\text{Li}/\text{ZnO}_1\text{Li}$ p-n անցման վրա գրանցվել է կայուն մեմրիստորային ԲՓ: $\text{Au/p-Li}_{10}\text{ZnO/FTO}$ կառուցվածքում ստացվել է ԲՓ՝ 10^3 փոխարկման ցիկլերով: $\text{M/p-ZnO}_{10}\text{Li/Pt}$ կառուցվածքում գրանցվել է 5×10^2 դիմադրությունների հարաբերությամբ և 0.8/0.4 Վ փոխարկման լարումներով ՈւՓ: Ստացված արդյունքները հեռանկարային են պահանջվող հատկություններով մեմրիստիվ տարրերի և համակարգերի ստեղծման համար (դեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.թ. Ե.Կաֆադարյան):

«Փի Էս Այ» ընկերության հետ համատեղ միաշերտ հարթ կոճային գեներատորի վրա մշակվել է նոր տիպի մագնիսական դաշտի սենսոր, որն ունակ է գրանցել ≤ 1 մկԳս մագնիսական դաշտ: Պատրաստվել է նոր մագնիսաչափի լաբորատոր մանրակերտը, ձեռնարկվել է կենսամագնիսական դաշտերի չափման համար դրա կիրառելիության հետազոտությունը (դեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.դ. Ս.Գևորգյան):

ՖԻԶԻԿԱՅԻ ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ՊՐՈԲԼԵՄՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Ակուստապլազմային միջավայրում իոնապլազմային փոշիացման եղանակով սինթեզվել են դժվարահալ մետաղների և այլ նյութերի տարբեր հարաբերական խտության ու կարգավորվածության աստիճանի միջավայրեր, որոնք կարող են հիմք հանդիսանալ լայն տիրույթի էլեկտրամագնիսական ալիքների կլանիչ-փոխակերպիչ սարքերի ստեղծման համար:

Մշակվել է նոր մեթոդ գերթույլ ակուստիկական ալիքների գրանցման համար, որը պայմանավորված է ակուստաֆիզիկական մեթոդներով կենսաբանական օբյեկտների ակուստիկական արձագանքների գրանցմամբ (դեկ.՝ թղթ. անդ. Ա.Մկրտչյան):

«COMSOL MULTIPHYSICS» ծրագրային միջավայրում մշակվել է մեթոդ (մոդելավորման եղանակ) բյուրեղներում, ակուստիկական ալիքների առկայությամբ պայմանավորված, տարբեր առանցքներով դեֆորմացիայի բաշխման քարտեզի ստացման համար:

Մշակվել և պատրաստվել է 0.1÷1 ՄՀց տիրույթի էլեկտրամագնիսական ազդանշանների ուժեղացուցիչ (դեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.թ. Վ.Քոչարյան):

Ակուստաֆիզիկայի տարբեր մեթոդների կիրառմամբ մշակվել ու ստեղծվել է նոր տիպի բարձր արտադրողականությամբ ջրածնային գեներատորի լաբորատոր նմուշ (դեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.թ. Վ.Նալբանդյան):

ՌԱԴԻՈՖԻԶԻԿԱՅԻ ԵՎ ԷԼԵԿՏՐՈՆԻԿԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Առաջարկվել և հետազոտվել է Orthogonal frequency-division multiplexing (OFDM) տեխնոլոգիայի վրա հիմնված ռադարների ազդանշանների թվային մշակման նոր եղանակ, որը թույլ է տալիս բազմաթիրախային իրավիճակում իրականացնել միարժեք համապատասխանություն հնարավոր հեռավորությունների $\{R_i\}$ և հնարավոր արագությունների $\{V_j\}$ բազմությունների մեջ: Մշակված եղանակը պահանջում է շատ ավելի քիչ հաշվողական ռեսուրս, քան հայտնի եղանակները, որոնք հիմնված են երկչափ 2D Fast Fourier Transform (FFT) վրա (դեկ.՝ թղթ.անդ. Ա.Հախումյան):

Կառուցվել է (p)InSb - (n)CdTe հետերոանցման հիման վրա պատրաստված ինֆրակարմիր ֆոտոընդունիչում ի հայտ եկող լայնական ֆոտոլարման տեսությունը «pin-cushion» տիպի կորագիծ ֆոտոակտիվ մակերևույթի դեպքում, գտնվել են նման երկկոորդինատ

տազգայուն ֆոտոդեֆեկցիայի աշխատանքային մակերևույթի օպտիմալ կառուցվածքը և բնութագրի գծայնության տիրույթի չափսերը:

Աշխատանքներ են տարվել նոր տիպի գերմեծ ($>10^4$) դիէլեկտրական ընկալիությամբ կերամիկական նյութերի սինթեզման ուղղությամբ, որոնք ունեն մեծ հեռանկար փոքր չափերի և բարձր էֆեկտիվությամբ էլեկտրական մարտկոցների և մինչև ֆարադների հասնող մեծ ունակությամբ կոնդենսատորների ստացման գործում: Պատրաստվել է հատուկ վառարան, որը թույլ է տվել թրծել նմուշները մինչև 1500°C ջերմաստիճանում: Մշակվել են նյութի ստացման տեխնոլոգիական ռեժիմները: Որպես էլքային բաղադրիչներ օգտագործվել են Nb_2O_5 (99,5%), Al_2O_3 (99,9%), TiO_2 (98,9%) նյութերը: Մամլիչի օգնությամբ ստացված 250-600 ՄՊա ճնշման պայմաններում ստացվել են 10 մմ տրամագծով, 1-2 մմ հաստությամբ կերամիկական նմուշներ, որոնք թրծվել են $1350\text{-}1500^\circ\text{C}$ ջերմաստիճանում, 4 ժ ընթացքում: Չափվել է ստացված կառուցվածքի ունակության կախվածությունը ջերմաստիճանից ($30\text{-}170^\circ\text{C}$) և հաճախությունից (մինչև 1 ԳՀց): Նախնական արդյունքները ցույց են տվել, որ կարող է դիտվել նյութի դիէլեկտրական ընկալիության զգալի աճ (դեկ.՝ թղթ.անդ. Ս.Պետրոսյան):

Հետազոտվել է հոսանքի անցման մեխանիզմը (p)InSb-(n)CdTe իդեալական հետերո-անցումում, նրա բաժանման սահմանի մոտ ի հայտ եկող ինվերսիոն շերտի առկայության պայմաններում: Ցույց է տրվել, որ վոլտ-ամպերային բնութագծի ուղիղ տեղամասում կարող է դիտվել աստիճանային ($3/2$) տեղամաս: Կառուցվել է երևույթի տեսական մոդելը և համեմատվել է փորձի հետ:

Շարունակվել են pInSb-nCdTe հետերոանցումային ֆոտոդիոդի հիման վրա ինֆրակարմիր տիրույթում ճառագայթող աղբյուրի դիրքին հետևող սարքի լաբորատոր մակետի հանգույցների մշակման աշխատանքները: Ֆոտոդիոդը տեղադրվել է ինֆրակարմիր օպտիկամեխանիկական համակարգի հետ համակցված փակ ցիկլով աշխատող SRI 401 Ստիրլինգի կրիոսառնարանի մեջ: Նախագծվել և իրագործվել է ազդանշանի գրանցման էլեկտրական համակարգի անալոգային մասը, որը հնարավորություն է տալիս դետեկտել ֆոտոդիոդից ստացված մոդուլացված ազդանշանը (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Կ.Ավջյան):

Մակերևութային պլազմոն պոլյարիտոնների ինտենսիվության փոփոխության մեթոդով ուսումնասիրվել են արծաթի իոններով և նանոմասնիկներով հարստացված ջրի մոլեկուլային կլաստերների կառուցվածքային և քանակական փոփոխությունները: Ուսումնասիրվել է արծաթի իոնների և նանոմասնիկների խտության կախվածությունը ջերմաստիճանից (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ռ.Խաչատրյան):

ՌԳԱ կիրառական աստղագիտության ինստիտուտի հետ համագործակցության շրջանակում մշակվել է Կասիոպեա-Ա տիեզերական ռադիոաղբյուրի միջոցով ГЛОНАСС համակարգի PT-13 ИПА РАИ ռադիոդիտակի ֆոկուսավորման և բնութագրերի չափման մեթոդ S-(2,2-2,6)ԳՀց, X-(7,0-9,5)ԳՀց և Ka-(28-34)ԳՀց հաճախային տիրույթներում, որը նպատակաուղղված է ապահովելու ГЛОНАСС համակարգը բնութագրերի չափման բարձր ճշտությամբ և օպերատիվությամբ:

Մշակվել և իրականացվել է կենսաբժշկական հյուսվածքների բիոդիմադրության չափիչ սարք, որի օգնությամբ կարելի է հետազոտել և ախտորոշել մարմնի տարբեր մասերը: Ազդելով մարդու մաշկի վրա տարատեսակ հոսանքներով (հաստատուն, փոփոխական և այլն) և չափելով մաշկի տարբեր կետերում բիոդիմադրությունը, ջերմաստիճանից կախված՝ առաջարկվող սարքի օգնությամբ կարելի է իրականացնել մի շարք էլեկտրատեխնիկական վերլուծություններ, որոնց արդյունքում կարելի է ախտորոշել հիվանդության առկայությունը: Սարքում նախատեսված է նաև LabView ծրագրային ապահովում:

Մշակվել է ազդանշանների մոդուլյացիաների ճանաչման մեթոդ և կատարված, գոյություն ունեցող նման մեթոդների համեմատական անալիզ (դեկ.՝ տ.գ.դ. Հ.Փիրումյան):

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԷԿՈԼՈԳԱՆՈՍՖԵՐԱՅԻՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ

Շարունակվել են սննդամթերքում քիմիական վտանգների և դրանցով պայմանավորված ռիսկերի գնահատման աշխատանքները: Հետազոտված պտուղ-բանջարեղենում պեստիցիդներ չեն հայտնաբերվել, իսկ նիտրիտների պարունակությունը չի գերազանցել թույլատրելի սահմանը: Կենդանական ծագման մթերքների իրացման N1 (ԳՈՒՄ) և Մալաթիայի շուկաներում բացահայտվել է, որ բարձր ռիսկային գոտում գտնվող տաղավարների թիվը կրճատվել է մինչև 10%, իսկ ցածր ռիսկային տաղավարների քանակը բարձրացել է մինչև 50%: Շուկաներից նմուշառված պանրի, երշիկային արտադրանքի, ինչպես նաև վաճառակետերում իրացվող աղցանների գրեթե բոլոր նմուշներում հայտնաբերվել են մանրէաբանական վտանգներ և անհամապատասխանություններ մթերքի անվտանգության պահանջներին: Ազգաբնակչության շրջանում իրականացվել են մթերքների (ձուկ, հավի միս և մեղր) սպառման վերաբերյալ ուսումնասիրություններ: Ստեղծվել է սպառման տվյալների հենք, որը կկիրառվի քիմիական վտանգների ներագոյեցության (էքսպոզիցիայի) և առողջական ռիսկի գնահատման համար (ղեկ.՝ սննդ.գ.դ. Դ.Պիպոյան):

Համալրվել է Երևանի այգիներում և փողոցային տնկարկներում ընդգրկված ծառատեսակների մոնիթորինգային հետազոտությունների տվյալների բազան: Երևանի կանաչ գոտիների բարելավման նպատակով քաղաքապետարանի կողմից ստեղծված մասնագիտական հանձնախմբի շրջանակներում իրականացվել են խորհրդատվություններ և փորձաքննություն (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Հ.Հովհաննիսյան):

Մշակվել են ՀՀ խոշորագույն քաղաքների՝ Երևան, Գյումրի, Վանաձոր և լեռնահանքային արդյունաբերական կենտրոնների՝ Քաջարան, Կապան, փորձագիտական գումարային ալֆա-, բետա-ակտիվության ու ռադիոնուկլիդների բաշխվածության, շրջակա միջավայրից իոնիզացնող ճառագայթման վտանգի ու քաղցկեղածին ռիսկի փորձագիտական քարտեզներ: Վերջիններս ՀՀ ռադիացիոն անվտանգության ոլորտում վաղ ահազանգման համակարգի անհրաժեշտ տեղեկատվական հիմքն են (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Օ.Բեյլանա):

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԻՂԻՈՒԷԿՈԼՈԳԻԱՅԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

Պարզաբանվել է վայրի և ընտանի կենդանիների մակաբույծների, ինչպես նաև ֆիտո-նեմատոդների տեսակային կազմը, դրանցով տարբեր տեսակի կենդանիների և բույսերի վարակվածությունը, հելմինթների շրջանառության ուղիները Հրազդան գետի միջին հոսանքի արոտային էկոհամակարգերում: Արդյունքները կարող են կիրառվել արտաքին միջավայրի մակաբուծաբանական աղտոտման գնահատման, կենդանիների և բույսերի մակաբուծային հիվանդությունների կանխարգելման և մակաբույծների դեմ արդյունավետ պայքարի կազմակերպման նպատակով (ղեկ.՝ ակ. Ս.Մովսեսյան):

Գրանցվել է արյունածուծ երկթև միջատների 24 տեսակ, ստացված տվյալներն ունեն կարևոր կիրառական նշանակություն անասնապահության և առողջապահության բնագավառներում (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Վ.Հովհաննիսյան):

Հետազոտվել է պտղատու և անտառային ծառաթփատեսակների վնասատու թեփուկաթևների ֆաունան, գրանցվել է գյուղատնտեսական վնասատուների 46, հերքիֆագ զալամիկների 17 տեսակներ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Մ.Քալաշյան): Նշվել են բույսերի մակաբույծ տզերի 11 և գիշատիչ ֆիտոսեիդ տզերի 9 տեսակներ, ուսումնասիրվել են դրանց զարգացման

առանձնահատկությունները: Գյուղատնտեսական վնասատուների և մոլախոտերի դեմ պայքարի նպատակով շարունակվել են կենսաբանական ազենտների հայտնաբերման, ընտրության սկզբունքների մշակման, բազմացման և պահպանման աշխատանքները: Ստեղծվել են համապարփակ միջատասպան հատկություններով պատրաստուկներ (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Կ.Դիլբարյան):

Իրականացվել է Սևանա լճի կենսառեսուրսների (ձուկ, խեցգետին) վիճակի և պաշարների գնահատում: Արդյունագործական պաշարների արդյունավետ կառավարման նպատակով ՀՀ ԲՆ են ներկայացվել հրատապ միջոցառումների առաջարկներ: Դիտվել է սիգի ընդհանուր պաշարների աճ մոտ 33%-ով, ձկան պաշարները հասել են 2948.5տ: Շարունակվող գերոսի պատճառով արդյունաբերական նշանակության պաշարների հարաբերական մասնաբաժնի աճ չի նկատվել: Սիգի արդյունագործական պաշարների միջին խտությունը կազմել է 6.6 կգ/հա ($SD \pm 1.1$ կգ/հա) (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Բ.Գաբրիելյան):

Լճում շարունակվում է երկարաչանչ խեցգետնի պաշարների կրճատման միտումը: Խեցգետնի արդյունագործական պաշարը նվազել է մոտ 300 տ՝ կազմելով 2600 տ: Թույլատրելի որսաչափ է սահմանվել 350 տ: Խեցգետնի թվաքանակի կրճատման պատճառներն են վատ կառավարվող որսը, մասնավորապես սխալ որսագործիքների կիրառումը, և սեպտոցիլինոդոզ հիվանդությունը, որը տարածվում է միայն խեցգետնակերպերի շրջանում և ձկնային պաշարներին չի սպառնում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Է.Ղուկասյան):

Կենտրոնի աշխատակիցները մասնակցել են մի շարք բնապահպանական ծրագրերի՝ Թեղուտի պղինձ-մոլիբդենային հանքավայրի, Ամուլսարի ոսկու հանքի կենսաբազմազանության մոնիթորինգին, ԼՀՂ Կաշենի պղնձի հանքավայրի ՇՄԱԳ-ի մշակմանը, Վանաձորի, Իջևանի և Նոյեմբերյանի անտառտնտեսությունների կառավարման պլանների մշակմանը, կենսաբազմազանության մասին 6-րդ ազգային զեկույցի և կլիմայի փոփոխության 3-րդ ազգային հաղորդակցության մշակմանը:

Հ.ԲՈՒՆԻԱԹՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԿԵՆՍԱՔԻՄԻԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Ավարտվել է քրոմատոգրաֆիական աշտարակների արտադրությունը, ինչը հնարավորություն է ընձեռում պեպտիդների և սպիտակուցների հետազոտման համար ձեռք բերել մատչելի գնով հայրենական արտադրության աշտարակներ (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Ս.Չախյան):

Որոշվել է ադենոզին դեամինազի ակտիվությունը ռեմատոիդ և սեպտիկ արթրիտով հիվանդների սինովիալ հեղուկում: Ֆերմենտի ակտիվության, ցածրա- և բարձրամոլեկուլային իզոմերների հարաբերության, ցիտրուլինացման աստիճանի վերաբերյալ ստացված տվյալները կարևորվում են արթրիտների ախտորոշման և բուժման տեսանկյունից: Հետազոտվել է ՆՕՔ ինստիտուտում սինթեզված 15 միացության ազդեցությունն ԱԴԱ-ի ակտիվության վրա, որոնցից մեկի IC50 արժեքը հավասար է $31,1 \pm 1,2$ մկգ/մլ-ի, որը թույլ է տալիս տվյալ միացությունն առաջարկել որպես ԱԴԱ ակտիվությունն ընկճող միջոց՝ ֆերմենտի ակտիվության բարձրացմամբ ուղեկցվող խանգարումներում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Անտոնյան):

Մշակվել է հիբրիդային դեղամիջոցային համակարգ, որը, ի տարբերություն քիմիաթերապիայի, ունի ոչ թե ընդհանուր, այլ թիրախային ազդեցություն միայն ուռուցքային բջիջների վրա: Այն պարունակում է մի կողմից քաղցկեղ ճանաչող սպիտակուց՝ լեկտին, մյուս կողմից՝ դեղամիջոց տեղափոխող սպիտակուց՝ ֆերիտին: Այս համակարգը փորձարկվել է Էռլիխի կարցինոմայի և մարդու միելոմային բջիջների կուլտուրայի վրա: Ինֆարկտների ռիսկը գնահատելու համար մշակվել է նաև օքսիդացած լիպոպրոտեինների նկատմամբ հակամարմինների որոշման վրա հիմնված ախտորոշման համակարգ, որտեղ

կիրառվում են օքիդացած լիպոպրոտեիններով սենսիբիլիզացված անիզոտրոպ արծաթի նանոմասնիկներ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Վ.Գասպարյան):

«ՀԱՅԿԵՆՍԱՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱ» ԳԻՏԱԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

Շարունակվում է մի շարք օպտիկապես ակտիվ ոչ սպիտակուցային ամինաթթուների արտադրությունը և իրացումը եվրոպական շուկայում, որոնք ունեն կարևոր բժշկական, դեղագործական և ախտորոշիչ նշանակություն (ղեկ.՝ ալ. Ա.Սադյան):

Շարունակվում է *Lactobacillus acidophilus* ՄԱԿ 9602 կաթնաթթվային բակտերիայի կուլտուրայի օգտագործմամբ «Նարինե» կաթնաթթվային մթերքի արտադրությունը: Կազմակերպվել է մրգային և ըմպելի «Նարինե»-ի արտադրություն բնական օշարակների (ծիրան, դեղձ, սև թուրթ, բալ) կիրառմամբ: Միաժամանակ կազմակերպվել է լիոֆիլիզացված «Նարինե»-ի (դեղափոշի) արտադրությունը: Այս արտադրանքներն իրացվում են Երևանի առաջատար դեղատներում և սուպերմարկետներում (ղեկ.՝ Ռ. Հայրապետյան):

Շարունակվում է գյուղատնտեսության համար անհրաժեշտ համալիր կենսապարար-տանյութերի՝ «Էկոբիոֆիդ»-ի և «Էկոբիոֆիդ+»-ի արտադրությունը: Արտադրվել է ավելի քան 3 տ. կենսապարարտանյութ, որն իրացվում է հանրապետության տարբեր ֆերմաներում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Գ.Ավետիսովա):

Շարունակվում է Հայաստանի դեղագործական շուկայում պահանջարկ ունեցող պատ-րաստուկների (3% և 30% ջրածնի պերօքսիդ, բորաթթու, մագնեզիումի սուլֆատ, կալիումի պերմանգանատ, ամոնիումի ջրային լուծույթ, գերչակի յուղ, գլիցերին, 5% յոդի լուծույթ) արտադրությունը: Պայմանագրային հիմունքներով վերոհիշյալ պատրաստուկներն իրաց-վում են «Նատալի-Ֆարմ», «Վազա-Ֆարմ», «Ֆարմ-Դոմ», «Յունիֆարմ», «Սանուս», «Արմֆարմացիա», «Ալտա» և այլ մեծածախ ցանցերում (ղեկ.՝ ք.գ.թ. Գ.Հովսեփյան):

Կազմակերպվել է մրգային օշարակների (ծիրան, դեղձ, սև թուրթ, բալ), ինչպես նաև տարբեր բույսերի սերմերից, կորիզներից և պտուղներից (չիչխան, կտավատ, քունջութ, նուշ, կաթնափուշ, ծիրան, դեղձ) սննդային և կոսմետիկ նշանակության բուսայուղերի ար-տադրություն (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Ս.Դադայան):

Գ.ԴԱՎԹՅԱՆԻ ԱՆՎ. ՀԻԴՐՈՊՈՆԻԿԱՅԻ ՊՐՈԲԼԵՄՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Առաջին անգամ փորձարկվել են ուղղաձիգ և հորիզոնական NFT հիդրոպոնիկ մոդուլ-ներ, որտեղ աճեցվել են տերևային բանջարեղենի մի շարք տեսակներ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Թադևոսյան):

Տրվել են տեխնիկական բույսերի՝ հազազի (*Lycium barbarum* L.) և մեղրախոտի (*Stevia rebaudiana* Bertoni) մշակման գործնական առաջարկներ ՀՀ-ում ու Արցախում դրանց արտադրման համար: Հունաստանից ներմուծվել է մեղրախոտի նոր տեսակ (ղեկ.՝ գ.գ.դ. Մ.Բաբախանյան):

«Դեղաբույսում ֆլավոնոիդների գումարային պարունակության որոշման սպեկտրա-ֆոտոմետրիկ եղանակ» գյուտը կարող է կիրառվել դեղագործական քիմիայի բնագավառում (ղեկ.՝ դ.գ.թ. Հ. Գալստյան և այլոք):

Համագործակցության պայմանագրեր են կնքվել հայ-նորվեգական «ՕՌՎԱԿՕ» ՓԲԸ-ի հետ՝ համատեղ գիտահետազոտական աշխատանքներ իրականացնելու և կենսաձին պա-րարտանյութերի արդյունավետությունն օրգանական հիդրոպոնիկայում ուսումնասիրե-

լու, ԵՊԲՀ ֆարմակոգնոզիայի ամբիոնի հետ՝ ուսանողների գործնական աշխատանքներն ինստիտուտում կազմակերպելու, ԵՊՀ կենսաբանության ֆակուլտետի կենսաքիմիայի, մանրէաբանության և կենսատեխնոլոգիայի ու բուսաբանության և սնկաբանության ամբիոնների հետ՝ համատեղ գիտական հետազոտություններ կատարելու և բակալավրի, մագիստրոսի ու ասպիրանտի ծրագրով գործնական պարապմունքներ անցկացնելու և կադրեր պատրաստելու, ՀՀ ԳՆ բանջարաբուստանային և տեխնիկական մշակաբույսերի գիտական կենտրոնի հետ՝ համատեղ գիտական հետազոտություններ անցկացնելու և մի շարք թանկարժեք ու հազվագյուտ բույսերի սերմերի, սածիլների փոխանակման և բուսահումքի առևտրայնացման նպատակով (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Խ.Մայրապետյան):

Դեկորատիվ ծառաթփատեսակների (բրգաձև թույա, սուսի և այլն) տնկիների հիդրոպոնիկ եղանակով աճեցման կենսատեխնոլոգիայի մշակման գիտափորձերի արդյունքում ստացված արմատակալների (շուրջ 1000 հատ) իրացման համար տնտեսական պայմանագրերի կնքման առաջարկներ են ուղարկվել Երևանի քաղաքապետարան և այլ շահագրգիռ կազմակերպություններ: Վաճառվել է 530 հատ ծառաթփերի տնկի՝ 541500 դրամ ընդհանուր գումարով (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Հովսեփյան):

Սննդային բույսերի հիդրոպոնիկ եղանակով աճեցման հետազոտությունների ընթացքում ստացված բուսահումքը (կալե, պակ-չոյ, կանաչ ռեհան, երիցուկ, էխինացեա, օշինդր, թեյաբույսեր և այլն) իրացվել է մոտ 300000 դրամի չափով (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Թադևոսյան):

Հյուսվածքային մշակույթի լաբորատորիայում պահպանվել է բույսերի *in vitro* հավաքածուն՝ վարդաբույր խորդենի (*Pelargonium roseum* Willd.), երկբլթակ գինկգո (*Ginkgo biloba* L.) և այլն (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Է.Սարգսյան):

Մշակվել են գործնական ռադիոպաշտպանիչ առաջարկներ, որոնց կիրառումը հիդրոպոնիկայում և ագրոհամակեցություններում կապահովի ռադիոէկոլոգիապես առավել անվտանգ բուսահումքի ստացումը (ղեկ.՝ գ.գ.թ. Լ.Ղալաչյան):

ՄՈԼԵԿՈՒԼԱՅԻՆ ԿԵՆՍԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Մշակվել է քրոմոսոմային աբերացիաների և կլինիկական համախտանիշների տվյալների շտեմարան (Յենայի համալսարանի և ԵՊՀ-ի հետ համատեղ) (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Առաքելյան):

Տարբեր աղբյուրներից (բնական ավազան, գետ, հոսքաջուր) կատարվել է բազմակայուն սալմոնեյանների կլինիկական շտամների դեմ ակտիվ բակտերիոֆագերի անջատում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Մ.Մկրտչյան):

Իրականացվել է ՀՀ Խաղողի սորտերի ազգային հավաքածուի գենետիկական ռեսուրսների մոլեկուլային նույնականացում և համապարփակ նկարագրություն, որի հիման վրա ստեղծվել է «The Armenian Vitis Database» շտեմարանը (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ք.Մարգարյան):

Մշակվել է ախտահարված բջիջների ցիտոպլազմայում վիրուսային ԴՆԹ-համալիրների արագ հայտնաբերման թեստ՝ հիմնված մեթիլ գրին-Y պիրոնինով ներկման վրա (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Զ.Կարալյան):

ԼՕՐԲԵԼՈՒ ԱՆՎ. ՖԻԶԻՈԼՈԳԻԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Մշակվել է SFCO-սենսորների նոր դաս՝ նախատեսված նոր տիպի մագնիսաչափի (SFCO-մագնիսաչափ) ստեղծման համար, որն ունակ է հայտնաբերել, զանազանել և հետա-

գոտել չափազանց թույլ ($\leq 1\mu\text{Gauss}$) արտահայտված մագնիսական դաշտերի բնութագրերը (ղեկ.՝ կ.գ.թ.Ա.Խաչունց):

Մշակվել է սպորտի սպեցիֆիկային ադապտացված մարզիկների բնավորության տեսակների հոգեֆիզիոլոգիական որոշման ինտեգրալ մոդիֆիկացված համակարգ պոլիգրաֆի կիրառմամբ: Պոլիգրաֆի կիրառմամբ կոմպլեքսային հոգեֆիզիոլոգիական հարցումը թույլ է տվել բացահայտել անհատական կենսաբանական առանձնահատկությունները, նյարդային համակարգի ֆունկցիոնալ խանգարումները և ձևավորել մարզիկների դրական հոգեֆիզիկական մոբիլիզացիոն պատրաստությունը: Օրգանիզմի անհատական ֆիզիոլոգիական ռեակցիաների պոլիգրաֆիոլոգիական գրանցման կոռպերացիան մարզիկների բնավորության տեսակների հոգեֆիզիոլոգիական որոշմամբ ծառայում է որպես հոգեբանության ենթագիտակցական ոչ վերբալ տարրերի վերծանման ունիվերսալ միջոց (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Կ.Պանչուլազյան):

Յուրացվել են հյուսվածքների կուլտիվացման ժամանակակից և հյուսվածքային ինժեներիայի որոշ մեթոդներ: Այս հետազոտություններին զուգահեռ ձեռք են բերվել հմտություններ տարբեր օրգանների (մասնավորապես մաշկի) ապարջջայնացված սկաֆոլդների ստեղծման մեջ՝ հետազայում եռաչափ կառուցվածքով հյուսվածքներ ստանալու նպատակով: Յուրացվել են տարբեր օրգանների ապարջջայնացման մեթոդներ՝ ֆունկցիոնալ հյուսվածքների վերականգնման համար կենսունակ բնական հենարաններ ստանալու նպատակով (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Զ.Կարաբեկյան):

ՔԻՄԻԱՅԻ ԵՎ ԵՐԿՐԻ ՄԱՍԻՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ա.ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆԻ ԱՆՎ. ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՖԻԶԻԿԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Իրականացվել են Սևանա լճի և գետավազանի ջրերի, հատակային նստվածքների, մթնոլորտային տեղումների քիմիական բաղադրության քրոմատոգրաֆիական և մասս-սպեկտրաչափական հետազոտություններ, մասնավորապես՝ կայուն օրգանական ադոտիչների որակաքանակական անալիզներ: Ստացված տվյալների հիման վրա կատարվել է համապատասխան վերլուծություն լճում օրգանական ադոտիչների տարածական եռաչափ բաշխվածության և դրանց կոնցենտրացիաների արժեքների սեզոնային դինամիկայի վերաբերյալ (ղեկ.՝ ք.գ.թ. Ս. Մինասյան):

Զգալիորեն ավելի մատչելի միկրոալիքային տաքացման եղանակով սինթեզված բորի կարբիդը բարձր միկրոկարծրության շնորհիվ կարող է օգտագործվել գործիքաշինության, կտրող-հղկող սկավառակներ պատրաստելու ժամանակ, ռազմական տեխնիկայի, բժշկության և այլ բնագավառներում (ղեկ.՝ ք.գ.թ. Ռ.Մնացականյան):

ՕՐԳԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԴԵՂԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՔԻՄԻԱՅԻ ԳԻՏԱՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

Կերամիկական մոնոլիտի և սիլիկագելի վրա իրականացվել է մոնոմերային և օլիգոմերային բիս-ակրիլամիդների ռադիկալային համապոլիմերումը վինիլային և ակրիլային մոնոմերների հետ: Ուսումնասիրվել են ստացված նոր պոլիամիդային ծածկույթով կոմպոզիցիոն սորբենտների ծակոտկեն հատկությունները: Մոդիֆիկացված 1,6-հեքսամեթիլեն-բիսակրիլամիդ-ստիրոլ և α,ω -ակրիլ-(1,6-հեքսամեթիլեն-սեբացիլամիդ)հեքսամեթիլեն-դիամիդ-մեթիլմետակրիլատ համապոլիմերներով կերամիկական մոնոլիտների տեսակա-

րար ծակոտկեն ծավալը բենզոլի նկատմամբ հասել է համապատասխանաբար ~ 0.573 և $0.374 \text{ սմ}^3/\text{գ}$ (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Ս.Գրիգորյան):

Մ.ՄԱՆՎԵԼՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵՎ ԱՆՕՐԳԱՆԱԿԱՆ ՔԻՄԻԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Ուսումնասիրվել են օքսիդացած հանքանյութերի ֆլուտացման օպտիմալ պայմանները, պղնձի մոլիբդենի, ցինկի և կապարի կորզման տեսական հիմունքները, մշակվել է նոր տեխնոլոգիա (ղեկ.՝ տ.գ.դ. Ա. Հովսեփյան):

Մշակվել է ալյումասիլիկատներից դանդաղ գործող պարարտանյութերի ստացման նոր եղանակ (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Կ.Գրիգորյան):

Միլիկահողով հարուստ Al_2O_3 պարունակող ապարների և թափոնների վերամշակման ուսումնասիրությունների արդյունքների հիման վրա մշակվել է նոր համալիր անթափոն տեխնոլոգիա (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Ս.Սահարունյան):

ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Կատարվել են ինժեներաերկրաբանական հետազոտություններ 2018թ. Լոռու մարզի Թումանյան համայնքի տարածքում ակտիվացած սողանքի վրա: Բացահայտվել են ակտիվացման պատճառները, կատարվել է քարտեզագրում, ձևակերպվել են սողանքը կայունացնելու առաջարկություններ: Իրականացվել են ինժեներաերկրաբանական (ղեկ.՝ ե.գ.թ. Հ.Բադդասարյան) և երկրաֆիզիկական (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Հ.Բաբայան) համալիր հետազոտություններ, սողանքային լանջի կայունության հաշվարկներ (ղեկ.՝ ե.գ.թ. Դ.Առաքելյան), առաջարկվել են ջրահեռացման տեղամասերը: Պարզաբանվել է հորիզոնական հորատանցքերով դուրս եկող ջրերում կազմի հիմնական որոշ բաղադրիչների անսպասելի բարձր անոմալ պարունակությունների (ջրերի աղտոտման) առաջացման պատճառը (ղեկ.՝ ե.գ.թ. Հ.Շահինյան):

Երկաթի բարձր և ֆոսֆորի ցածր պարունակությամբ կավային դիատոմիտներից և նրանց հրաբխային տարատեսակներից ստացվել են ֆոսֆորական խտանյութեր (ղեկ.՝ ե.գ.դ. Թ.Ավագյան):

Մշակվել է ԵԳԻ գրադարանի բառարաններում տերմինների որոնման համակարգչային ծրագիր: Համալրվել է Երկրի մասին գիտությունների վիրտուալ միջավայրի (vgse.geology.am) բովանդակային կազմը (տարածական շերտեր և դրանց մետատվյալներ), բարելավվել է օգտագործողի ինտերֆեյսը (ղեկ.՝ ե.-հ.գ.թ. Ա.Ավագյան):

Ա.ՆԱԶԱՐՈՎԻ ԱՆՎ. ԵՐԿՐԱՑԻԶԻԿԱՅԻ ԵՎ ԻՆՃԵՆԵՐԱՅԻՆ ՄԵՅՄՄԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Նախագծվել և Արագածում, Նոր Ամբերդում ներդրվել են ժամանակակից պահանջներին համապատասխանող սեյսմիկ կայաններ գլոբալ մշտադիտարկման նպատակով: Մշակվել և Թուրքմենստանում ներդրվել է ջրի մակարդակի ստուգիչ-չափիչ հեռակառավարվող համակարգ (ղեկ.՝ ե.գ.թ. Զ.Կարապետյան):

Նախագծվել, պատրաստվել և ներդրվել է հորատանցքերում ջրի մակարդակի ստուգիչ-չափիչ, մոբիլ համակարգ (ղեկ.՝ Ս. Շահպարունյան):

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Ինստիտուտը պարբերաբար պատկան մարմիններին է ներկայացրել ՀՀ արտաքին քաղաքականության մի շարք հիմնական ուղղությունների մշակմանը և իրականացմանը նպաստող գիտական և գիտավերլուծական նյութեր, եղել են բազմաթիվ հանդիպումներ Հայաստանում տեղակայված արտասահմանյան դիվանագետների հետ, որոնց ընթացքում, հենվելով հետազոտական աշխատանքի արդյունքների վրա, ներկայացվել են ՀՀ արտաքին և ներքին քաղաքականության, տարածաշրջանային զարգացումների հիմնական միտումները: Ինստիտուտն ակտիվորեն ներգրավված է ՀՀ արտաքին քաղաքականության շուրջ ծավալվող խոսույթում՝ ներկայացնելով գիտական պրպտումների արդյունքները:

ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Զգալի աշխատանք է կատարվել պատմամշակութային ժառանգության պահպանման, վերականգնման, թանգարանացման ծրագրերով հուշարձանների պեղումների և դաշտային հետազոտությունների ոլորտում: Պեղվել են Դաշտադեմի ամրոցը, Մաստարայի նորահայտ անտիկ բնակատեղին, 6 եկեղեցական համալիր, 1 ձիթհան: ՀՀ պատմամշակութային հուշարձանների ցանկում ընդգրկելու համար ՀՀ մշակույթի նախարարությանն են տրամադրվել ինստիտուտի արշավախմբերի հայտնաբերած ավելի քան 350 հնավայրի տվյալներ:

Վերականգնվել և թանգարանացման համար նախապատրաստվել են 800 միավոր պատմամշակութային մեծ արժեք ունեցող գտածո՝ բրոնզից, երկաթից, ապակուց, ոսկրից, քարից պատրաստված իրեր և առարկաներ (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Պ.Ավետիսյան):

Գ.Արեշյանի անվանական ֆոնդից “Koha” համացանցային էլեկտրոնային քարտաբանում մուտքագրվել է 1441 միավոր գիրք: Ստեղծվել է գրադարանում գտնվող պարբերականների էլեկտրոնային քարտաբան, որը զետեղվել է ինստիտուտի կայքում:

Վրաստանի Հանրապետության Մարքսիզմ-լենինիզմի արխիվի Անդրֆեդերացիայի քաղբյուրոյի նիստերի արձանագրություններից (ֆոնդ 13, ցուցակներ 1, 12, 13, 14, ընդհանուրը՝ 24 գործ) 1049 էջ ծավալով նյութերի պատճեններ են բերվել Հայաստան, որոնք մշակելուց հետո կզետեղվեն ինստիտուտի արխիվում (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Հ.Խառատյան):

Հ.ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Հայերենագիտության ոլորտում գիտահետազոտական աշխատանքները նպաստում են մեր ժողովրդի ազգային ինքնության խնդիրներին, պատմությանը, մշակույթին, նկարագրին, հոգեբանությանը, զարգացման անցած փուլերին ու հեռանկարներին վերաբերող և բազում այլ հարցերի պարզաբանմանը, հայ ժողովրդին հատուկ էական հատկանիշների, քաղաքակրթական առանձնահատկությունների բացահայտմանն ու արժեքներին: Ուսումնասիրությունների արդյունքները կարևոր նյութեր են պարունակում ընդհանուր լեզվաբանական առումով, արժեքավոր են հարակից մի շարք գիտաճյուղերի համար: Կատարված շատ աշխատանքներ ունեն նաև գիտագործնական, կիրառական նշանակություն: Ինչպես մասնագիտական շրջանակներում, այնպես էլ լայն հանրության մեջ մեծ պահանջարկ ունի «Նոր բառեր»-ի յուրաքանչյուր պրակ, ինստիտուտում պատրաստված թե՛ տեսական, թե՛

ուսուցողական աշխատանքները գործածվում են բուհական համակարգում, ուսումնական այլ գործընթացներում: Պատրաստվել են այդ կարգի հետևյալ աշխատանքները՝ Վ.Համբարձումյան «Գրաբարի ձեռնարկ», Ս.Տիոյեան «Ակնարկ արդի հայերենի ուղղախօսության» (ուսումնական ձեռնարկ), Օ.Խաչատրյան «Հայոց լեզվի ուսումնական ձեռնարկ»:

Գործարկվել է hamabarbar.am էլեկտրոնային կայքը, որտեղ ներկայացված էլեկտրոնային համաբարբառների հսկայածավալ շտեմարանը մեծապես կնպաստի լեզվաբանական հետազոտություններում էլեկտրոնային համաբարբառների կիրառությանը, լեզվական փաստերի համաժամանակյա և տարաժամանակյա քննությանը: Ստեղծվել է նաև appliedlinguistics.am կայքը, որի նպատակն է կիրառական և համակարգչային լեզվաբանության արդիական խնդիրների՝ գիտական պատշաճ մակարդակով ներկայացումը: Այն կարող է օգտակար լինել լեզվաբանների, լեզվածրագրավորողների, ուսանողների, ինչպես նաև գիտական հանրության առավել լայն շրջանակների համար (հեղ.՝ Բ.Գ.Թ. Ֆ. Հակոբյան):

Մ.ԱԲԵՂՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Հայ հին գրականության պատմության ուսումնասիրման շրջանակում հայ պատմիչների գործերի և XIX դ. իտալացի նկարիչների՝ հայ ժողովրդի պատմության թեմաներով նկարների համադրմամբ տպագրվել է «История Армении» 200 էջանոց պատկերազիրքը, որտեղ ցույց է տրված, թե յուրաքանչյուր նկարում պատմիչի գրածն ինչպես և ինչ մեկնաբանությամբ է ներկայացվել իտալացի նկարչի կողմից:

Մ.ՔՈԹԱՆՅԱՆԻ ԱՆՎ. ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

«Սովերային շրջանառությունների բացահայտման և հարկերը թաքցնելու հնարավորությունների սահմանափակման ուղիները ՀՀ-ում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Վ.Հարությունյան) կատարված հետազոտությունները ցույց են տվել, որ վերջին տարիներին հարկեր/ՀՆԱ հարաբերակցությունը գրեթե չի փոխվել (2017 թ. կազմել է 21.1%, 2018 թ.՝ 21.6%, 2019 թ. կանխատեսվում է 20.7%), ինչը վկայում է, որ սովերային տնտեսության ծավալների զգալի նվազում կամ հարկային վարչարարության բարելավում տեղի չի ունեցել և չի ակնկալվում, հետևաբար սովերի կրճատման միջոցառումների վերլուծությունն իրականացվել է պետական կառավարման համակարգի արդյունավետության բարձրացման, օրենսդրական նորմերի պատշաճ կիրառման ուղղություններով: Խնդրի ուսումնասիրության շրջանակներում սովերայնության առաջացման դրդապատճառները ներկայացվել են ըստ տարբեր գործոնների՝ տնտեսության ճյուղեր, կազմակերպության չափեր, առկա ռիսկեր, օրենսդրական և վարչարարության համակարգում առկա խնդիրներ և այլն: Առաջադրված հարցադրումների շուրջ տրվել են կիրառական առաջարկություններ: Ներկայացվել են ՀՀ սովերային տնտեսությունը կարգավորող մեխանիզմներ ազգային-պետական շահերի, տնտեսական անվտանգության ապահովման նպատակներին համապատասխան, օրինապահ հարկ վճարողների գործունեությանը չիտչընդոտելու, սովերում գտնվողների բացահայտման արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ:

«Միջուկային էներգետիկայի զարգացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Հ.Մարկոսյան) կատարված հետազոտությունները ցույց են տվել, որ միջուկային էներգետիկայի ոլորտում նպատակահարմար չէ ձեռնարկել ԱԷԿ նոր էներգաբլոկի շինարարությունը, քանի որ ամբողջ աշխարհում

միջուկային էլեկտրակայանների շինարարության ընթացքը բնութագրվում է ինչպես նախահաշվի անընդհատ աճով, այնպես էլ ժամկետների չպահպանմամբ: Նոր միջուկային էներգաբլոկների շինարարությունն ամբողջ աշխարհում կրճատվում է, ինչը հստակ ցույց է տալիս դրանց նկատմամբ տնտեսական հետաքրքրվածության անկումը: 2016թ. ամբողջ աշխարհում մեկնարկել են 3 նոր միջուկային ռեակտորի շինարարության աշխատանքներ (Չինաստան՝ 2, Պակիստան՝ 1), 2017թ.՝ ընդամենը 1 (Հնդկաստան):

«Արտահանման խթանման և ներմուծման փոխարինման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Լ.Մարգարյան) կատարված հետազոտությունները վկայում են մրցունակ արտադրանք թողարկելուն զուգահեռ դրա արտահանմանն օժանդակող մեխանիզմներ մշակելու անհրաժեշտության մասին: Այդ նպատակով հիմնավորվել է արտերկրում հայկական ներկայացուցչությունների ցանցի ընդլայնման, որակի երաշխիք հանդիսացող ապրանքային նշանի ձեռքբերման և արտասահմանյան շուկաներում հնարավոր բոլոր մարքեթինգային միջոցներով դրա հետևողական տարածման, միջազգային տոնավաճառներին և ցուցահանդեսներին մասնակցության անհրաժեշտությունը: Առաջարկվել է ՀՀ արտահանող կազմակերպություններին աջակցելու նպատակով ստեղծել արտահանման հարթակ, որտեղ կազմակերպությունների գրանցումը կլինի կամավոր և մատչելի անդամավճարի պայմանով: Արտահանման հատվածում գրանցվող կազմակերպություններն այնտեղ կներկայացնեն իրենց արտադրատեսականին, իսկ հարթակի առաջնորդման գործառույթը կդրվի տարբեր երկրներում գործող ՀՀ առևտրային ներկայացուցչությունների վրա:

«Գյուղատնտեսության ապահովագրության հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Մ.Մանուչարյան) կատարված հետազոտությունները վկայում են, որ ապահովագրական գործուն համակարգի ներդրման հիմնական նախապայմանը գյուղատնտեսության ապահովագրական ռիսկերի համապարփակ գնահատումն է, որին համահունչ առաջարկվել է պետական միջոցների հաշվին ապահովագրական ռիսկերի համատարած գնահատման ծրագրերի իրականացում: Հաշվի առնելով գյուղատնտեսության ապահովագրության գործուն համակարգի ներդրման ծախսատարությունն ու գործընթացի խթանումը սահմանափակող գործոնները՝ այն պետք է իրականացվի փուլային եղանակով: Գյուղատնտեսության ապահովագրության ներդրման համար անհրաժեշտ և պարտադիր պայման է որոշակի տարածքներում, խոշոր տնտեսություններում, առանձին համայնքներում իրականացնել փորձնական (պիլոտային) ապահովագրական ծրագրեր՝ մասնավորապես կապված սահմանափակ ռիսկերի հետ:

«ՀՀ ռազմարդյունաբերության նորարարական զարգացման կլաստերային մեխանիզմները» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Գ.Հարությունյան) առաջարկվել է պետության կողմից նախաձեռնել ռազմարդյունաբերական կլաստերների ձևավորման քայլեր միաժամանակ ՀՀ մի քանի տարածաշրջաններում, մասնավորապես Գյումրիում որպես կլաստերի միջուկ դիտարկելով Ավիավերանորոգման գործարար (կամ Ավիավերանորոգման գործարանը), Հրազդանում՝ «Պատնեշ ՓԲԸ»-ն, Եղվարդում՝ «65-րդ ռազմական գործարանը», Գորիսում՝ «Գորիսի Գամմա» ԲԲԸ-ն: Կլաստերների նման առաջարկները հիմնավորված են արտադրական, գիտակրթական, տրանսպորտային ենթակառուցվածքների առկայությամբ, հարակից և սպասարկող ճյուղերի (թեև սակավաթիվ) առկայությամբ, տարածքային զարգացման անհամաչափությունների հարթեցման պահանջով:

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅԱՆ, ՍՈՑԻՈԼՈԳԻԱՅԻ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Անց է կացվել հանրային կարծիքի կիրառական սոցիոլոգիական երեք ուսումնասիրություն՝ նվիրված թավշյա հեղափոխության, պառլամենտական ընտրությունների նախապատրաստման և նախընտրական պայքարին: Հարցումներն իրականացվել են միջազգային ճանաչված Gallup/BalticSurvey կազմակերպության հետ՝ Միջազգային հանրապետական ինստիտուտի (IRI, USA) նախաձեռնությամբ: Հասարակական կարծիքի առանձին ուսումնասիրություն է կատարվել Երևանի ավագանու ընտրությունների նախօրեին, կատարված հարցումների արդյունքներն ու վերլուծությունները ներկայացվել են ՀՀ իշխանություններին, քաղաքական կուսակցություններին, հասարակական կազմակերպություններին, վերլուծական կենտրոններին և լայնորեն լուսաբանվել են հանրապետության լրատվամիջոցներով:

ԳԱԱ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲՅՈՒՐՈ

2018թ. կազմակերպությունն իրականացրել է 9825 դատական փորձաքննություն:

Կատարվել է զգալի աշխատանք՝ նպատակ ունենալով իրականացնել կազմակերպության փորձագիտական ստորաբաժանումների միջազգային հավատարմագրում ազգային կամ միջազգային որևէ իրավասու կառույցի միջոցով: Այս առումով արդյունավետ քննարկումներ և աշխատանքներ են իրականացվել Էստոնիայի դատափորձագիտական ինստիտուտի որակի ապահովման բաժնի հետ, քննարկվել են նաև նեղ մասնագիտական տարբեր ուղղություններով կատարվող գիտահետազոտական աշխատանքները՝ բարձրացնելու կատարվող փորձաքննությունների հավաստիությունը, ներգրավվելու կազմակերպությանը միջազգային դրամաշնորհային ծրագրերում:

Ղազախստանի Միջուկային տեխնոլոգիայի անվտանգության ԳՏԿ-ի և կազմակերպության կողմից մշակվել և ֆինանսավորման է ներկայացվել պիլոտային նախագիծ՝ քիմիական արդյունաբերության արտահանման վերահսկողության համապատասխանության ներկազմակերպական ծրագիր համապարփակ մոդելի մշակման ուղղությամբ, որի նպատակն արտահանման վերահսկողության կարգավորիչ փաստաթղթերի մշակումն է, որոնք կազմակերպչական և մեթոդական աջակցություն կցուցաբերեն հետխորհրդային երկրների մի շարք ընկերություններին և կազմակերպություններին ապրանքների և ծառայությունների միջազգային փոխանակման, համապատասխանության ներկազմակերպական ծրագրի համակարգի արտահանման վերահսկողության հարցերում:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐ

«Ամպային հաշվարկների միջավայրի ստեղծում գիտական և կիրառական խնդիրների լուծման համար»

Համակարգող՝ ԳԱԱ ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտի փոխտնօրեն ֆ.-մ.գ.թ. Վ.Սահակյան

Ծրագիրը նպատակաուղղված է բնագիտական (հիդրոոդերևութաբանության, բնապահպանության, սելսմաբանության, կենսաբանության և Սևանա լճի բնապահպանական մշտադիտարկման ոլորտներում) խնդիրների լուծմանն ու ամպային ենթակառուցվածքի զարգացմանը՝ օգտագործելով ազգային հետազոտական էլեկտրոնային ենթակառուցվածքի հնարավորությունները:

Ծրագրին մասնակցել են Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների, Երկրաբանական գիտությունների, Ա.Նազարովի անվ. երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սելսմաբանության, Լ.Օրբելու անվ. ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտների, Գիտակրթական միջազգային կենտրոնի, ՀՀ արտակարգ իրավիճակների և բնապահպանության նախարարությունների, ՀՀ կառավարության կողմից լիազորված, Սևանա լճում և նրա ջրհավաք ավազանում մշտադիտարկումներ կատարող «Սևան» ազգային պարկ», «Շրջակա միջավայրի վրա ներգործության մոնիթորինգի կենտրոն», «Հիդրոերկրաբանական մոնիթորինգի կենտրոն», «Հիդրոոդերևութաբանության և մոնիթորինգի պետական ծառայություն» կազմակերպությունների, «Հիդրոէկոլոգիայի և ձկնաբանության ինստիտուտ» ՊՈԱԿ-ի առաջատար մասնագետները:

Կատարվել են ամպային ենթակառուցվածքների և ծառայությունների մշակման հետազոտություններ, որոնք գիտական խնդիրների լուծման համար ցանցի միջոցով կարող են ապահովել ամպային հաշվողական ռեսուրսներ, ծրագրային միջավայրեր և պահոցներ: Ամպային հիմնական ենթակառուցվածքը զարգացվել է՝ օգտագործելով OpenStack միջավայրը: Հետազոտվել են պահեստավորման (Swift), ցանցային (Neutron) և վիրտուալ դեկավարման (Nova) ծառայությունները: Ներդրվել է Keystone ինքնության կառավարման ծառայությունը: Գիտափորձերից և հաշվարկներից ստացված տվյալները պահեստավորելու համար մշակվել է ամպային պահեստ: Շարունակվել են iRODS (Integrated Rule-Oriented Data System) բաց կոդով տվյալների կառավարման համակարգի հիման վրա գիտական տվյալների հիմնապահեստի իրականացման աշխատանքները:

Օդերևութաբանության բնագավառում շարունակվել են գիտահետազոտական աշխատանքները, լուծվել են մի շարք խնդիրներ, այդ թվում՝ օդերևութաբանական կայաններից տվյալների առցանց ստացման և արտածման համակարգի ներդրման, օդերևութաբանական տվյալների պատմական արխիվի թվայնացման, WRF (Weather Research and Forecasting) թվային մոդելի ներդրման և օգտագործման, եղանակի օպերատիվ կանխատեսումների ստացման, օդերևութաբանի աշխատանքային տեղի մշակման ու ներդրման և օդերևութաբանական վտանգավոր երևույթների կանխատեսման բարելավման ուղղությամբ: Հայաստանի տարածքի եղանակային տվյալների ուսումնասիրության և եղանակի կանխատեսման մոդելների ճշգրտության ստուգման համար մշակվել է ամպային ծառայություն, որը հավաքագրում է ցամաքային կայաններից, արբանյակային պատկերների մշակումից և եղանակի կանխատեսման մոդելից ստացված երկրի մակերևույթին մոտ մթնոլորտային բաղադրիչները:

Բնապահպանության բնագավառում ստեղծվել են մթնոլորտ արտանետումների կառավարման էլեկտրոնային ու մթնոլորտային օդի աղտոտվածության մոնիթորինգի ավտոմատացված համակարգեր, մթնոլորտի աղտոտվածության քարտեզագրման, գնահատման և կանխատեսման համակարգ՝ օգտագործելով մթնոլորտային օդի աղտոտվածության տարածաշրջանային մոդելավորման WRF-Chem ծրագրային միջավայրը:

Սեյսմաբանության բնագավառում իրականացվել են մասնագիտացված ամպային աշխատանքային միջավայրի զարգացման՝ կիրառվող ծրագրային ապահովման թարմացման աշխատանքներ, շարունակվել են Երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի սեյսմոլոգիական ցանցի կայաններից անընդհատ ռեժիմում տվյալներ ստանալու տեխնիկական աշխատանքները: Ա.Նազարովի անվ. երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինստիտուտի հետ համատեղ ստեղծվել է գործիքային գրանցումների տվյալների հիմնապահեստ, առանձնացվել և տեսացրվել են թվայնացման ենթակա հատվածները, մշակվել են հատուկ գործիքներ, որոնք հնարավորություն են տալիս ֆիլտրել գործիքային գրանցումները և առանձնացնել սեյսմաբանական տեսանկյունից օգտակար հատվածները, այնուհետև թվայնացնել և մշակել:

Կենսաբանության բնագավառում մոդելավորվել է նախկինում ստացված բարդ կենսաբանական համակարգը՝ բարդ կենսաբանական համակարգերը բավականին լայն սպեկտրի բնական պրոցեսների բնութագրման համար փորձարարական մեթոդները համեմատելով համակարգչային մոդելավորման արդյունքների հետ, կատարվել է համակարգի թեստային մոդելավորում, որի արդյունքները ստուգվել են՝ հաշվարկելով սպիտակուցի ատոմական դիրքերի միջին քառակուսային շեղումը, հաշվարկվել են նաև այլ պարամետրեր, մասնավորապես նատիվ կոնտակտների քանակը կախված ժամանակից, երկշերտ-սպիտակուց մինիմալ հեռավորության կախումը ժամանակից, ինչպես նաև դիֆուզիայի տարբեր գործակիցներ: Մոլեկուլային դինամիկայի տվյալների վերլուծության համար մշակվել են ծրագրային մոդուլներ և կոդեր: Մշակվել և ներդրվել է այդ տվյալների տեսանելիացման ինտերակտիվ հարթակ, որը ներկայացվում է որպես ինտեգրված միջավայր գիտական տվյալների վերլուծման, մշակման և տեսանելիացման համար:

Սևանա լճի բնապահպանական մշտադիտարկման բնագավառում իրականացվել են նախկինում ստեղծված Սևանա լճի և նրա ջրհավաք ավազանի մշտադիտարկումների տվյալների միասնական էլեկտրոնային շտեմարանի ծրագրային հարթակի բարելավման և տեխնիկական սպասարկման աշխատանքներ՝ միջավայրն ադապտացվել է ժամանակակից համացանցի զննարկիչների հնարավորություններին, թարմացվել են հարթակի ծրագրային բաղադրիչները, բարձրացվել է շտեմարանում պահպանված տվյալների պահուստային կրկնօրինակման համակարգի հուսալիությունն ու անվտանգությունը:

Հրապարակվել է 30 հոդված:

«Գալարմինի կիրառական նշանակությունը տարբեր ինֆեկցիոն հիվանդությունների դեպքում»

Համակարգող՝ ԳԱԱ Հ.Բունիաթյանի անվ. կենսաքիմիայի ինստիտուտի տնօրեն կ.գ.դ. Ս.Չախլյան

Հետազոտվել է գալարմինի և նրա ածանցյալների ազդեցությունը ստրեպտոկոկերով վարակված մկների վրա: Որոշվել են ներքին օրգաններից անջատած ստրեպտոկոկերի վարակունակությունը և գալարմին d-15 ածանցյալի մանրէասպան հատկությունը in vitro և in vivo:

Հետազոտվել է գալարմինի և անալոգների կենսաբանական ակտիվությունը մոլեկուլային դոքինգի մեթոդով: AutoDock Vina ծրագրային փաթեթի կիրառմամբ ցույց է տրվել, որ հետազոտված պրոլինով հարուստ պեպտիդներն ուժեղ փոխազդեցություն են ցուցաբերել էպիթելային աճի ֆակտորի ռեցեպտորի ներքջային կատալիտիկ դոմենի (EGFR) և մկան միտոգենով ակտիվացող պրոտեին կինազ 14-ի (MAPK14) հետ: Պեպտիդների bPrp1, bPrp (-Y), bprp(-VY) շարքում մոլեկուլների կարճացմանը զուգընթաց դիտվել է պեպտիդների հետ փոխազդեցության էներգիաների համաչափ անկում: $GxNH_2$ -ը գալարմինի պատճենն է, սակայն վերջին պրոլինն ամփոցված վիճակում է: Եթե MAPK14-ի հետ Prp1-ը և $GxNH_2$ -ը փոխազդում են նույն էներգիայով, ապա EGFR-ի դեպքում գալարմինն ուղիղ 10 անգամ ակտիվ է $GxNH_2$ -ից: Պեպտիդի փոխազդեցությունը երկու ռեցեպտորների հետ էլ տեղի է ունենում β -թիթեդների կլաստերի անմիջական հարևանությամբ, ինչը կարող է բերել այդ մակրոմոլեկուլների կատալիտիկ ակտիվությունների տարաբնույթ մոդուլյացիաների: Հաշվի առնելով պեպտիդների ուժեղ փոխազդեցությունը քաղցկեղի հետ կապ ունեցող EGFR-ի և բորբոքային պրոցեսների հետ անմիջական կապ ունեցող MAPK14-ի հետ՝ կարելի է պնդել, որ պեպտիդները կարող են թերապևտիկ նշանակություն ունենալ:

Ուսումնասիրվել են որոշ թաղանթային մարկերային սպիտակուցների և առանձին լիպիդների նյութափոխանակության խանգարումները և դրանց կարգավորման մեխանիզմները գալարմինի ազդեցությամբ: Հետազոտվել է գալարմինի ազդեցությունը մարդկանց արյան լիմֆոցիտների ֆոսֆոինոզիտիդային ազդանշանային համակարգի հիմնական բաղադրամասերի գործունեության վրա: Բորբոքային գործընթացները գնահատվել են՝ ելնելով ֆոսֆոլիպազա Ա₂-ի ակտիվությունից: Հավաստիության տարբերությունը որոշելիս կիրառվել է Մանն-Ուիտնի գործակիցը: Ստացված տվյալների համաձայն գալարմինի ներարկումն ուղեկցվել է Na/K-ԱԵՖազի կրկնակի նվազմամբ, Ca-ԱԵՖազի և ֆոսֆոլիպազա Ա₂-ի ակտիվության վիճակագրորեն հավաստի աճով համապատասխանաբար 1.4 և 1.2 անգամ:

Իրականացվել է լիպոսոմներում պարփակված գալարմինի ազդեցության գնահատում լաբորատոր սպիտակ մկների կենսունակության վրա լիպոպոլիսախարիդով խթանված իմունային սթրեսի ժամանակ: Սթրեսային մոդելի առաջացումն իրականացվել է մկներին լիպոպոլիսախարիդի (E. coli O111:B4) 1 մգ/կգ չափաբաժնով ներորովայնային ներարկման միջոցով: Լիպոսոմային պարփակված գալարմինի (25մկգ/կգ) իմունախթանիչ ազդեցությունը 20%-ով ավելի է գալարմինի ազատ ձևի համեմատ:

«Կլիմայի փոփոխման և Սևանա լճի մակարդակի բարձրացման պայմաններում Հայաստանի համար ռազմավարական նշանակություն ունեցող լճային էկոհամակարգերի և նրա կենսառեսուրսների կարիդոլոգիական հետազոտում»

Համակարգող՝ ԳԱԱ կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոնի տնօրեն կ.գ.դ. Բ.Գաբրիելյան

Կատարվել է Սևանա լճի կենսացենոզների կառուցվածքային բաղադրիչների և նրանց տրոֆիկ փոխհարաբերությունների հետազոտում, լճում հիդրոբիոտոնների կենսապայմանների գնահատում և դրանց տարածական զարգացումը սահմանափակող գործոնների բացահայտում: Էներգիայի փոխանցման առանձնահատկությունները հասկանալու համար կատարվել է կենսացենոզների առանձին բաղադրիչների կալորիականության ցուցանիշների գնահատում, կենսական ձևերի ներսում «գիշատիչ-խաղաղ» փոխհարաբերությունների վերլուծություն: Հետազոտվել են լճում ասիմիլյացիոն գործընթացները, բացահայտվել է

ջրահավաք ավազանի ազդեցությունը լճի վրա: Տրվել է Սևանա լճի տրոֆիկ կարգավիճակի գնահատականը:

Հետազոտությունները ցույց են տվել, որ մեղմ ձմռան և տաք վա ընթացքում ջրի բարձր ջերմաստիճանի հետևանքով լճում ակտիվացել են սուկցեսիոն գործընթացները, որոնք անդրադարձել են էկոհամակարգում ընթացող գործընթացների արագության և հիդրոբիոնոմների զարգացման ցիկլերի վրա:

Հուլիսին Սևանա լճում արձանագրվել է ջրիմուռների բուռն աճ՝ լիճը «ծաղկել» է *Anabaena* ցեղին պատկանող կապտականաչ ջրիմուռներով, գերակայել են *Anabaena flos-aquae* և *A. spiroides* տեսակները: «Ծաղկման» շրջանում գրանցվել են ֆիտոպլանկտոնի առավելագույն ցուցանիշներ՝ ջրիմուռների թվաքանակը կազմել է 16 528 000 բջ/լ, կենսա-զանգվածը՝ 66.1 գ/մ³: Սևանա լճում ֆիտոպլանկտոնային համակեցությունում արձա-նագրված խմբային փոփոխությունները և ջրի «ծաղկումը» հիմնականում ջերմաստիճանի բարձրացման, ջրի մակարդակի տատանումների և լճում ֆոսֆորի միացությունների ավելացման արդյունք են:

Ըստ սապրոֆիտ մանրէների քանակի՝ Սևանա լճի ջրերը, համաձայն Դրաչևի (Драчев, 1964) ջրի որակի գնահատման, պելագիալում դասվել են «մաքուրից չափավոր աղտոտված» կարգի, լիթորալում՝ «չափավոր աղտոտված» կարգի:

Հատակային ֆաունայի ուսումնասիրությունների ընթացքում լճում գրանցվել է կենդանիների 27 տեսակ՝ 4 տեսակ սակավախոզան որդեր (Oligochaeta), 3 տեսակ տզրուկներ, խեցգետնակերպերի (Crustacea), միօրիկների (Ephemeroptera) և ճպուռների (Odonata) 1-ական տեսակ, 10 տեսակ բզզան մոծակներ (Chironomidae), երկփեղկ փափ-կամարմինների (Bivalvia) 3 տեսակ և 4 տեսակ փորոտանի փափկամարմիններ (Gastropoda):

Սևանա լճի ձկնատեսակների մոտ «գիշատիչ-զոհ» փոխհարաբերությունների գնահատման նպատակով կատարված հետազոտությունները ցույց են տվել, որ լճում գրանցված 3 ընտանիքի պատկանող 8 ձկնատեսակից գիշատիչ կենսակերպ է վարում միայն Սևանի իշխան էնդեմիկ ձկնատեսակը, մյուս ձկնատեսակները համարվում են խա-ղաղասեր: Իշխանի համար զոհ են հանդիսանում խաղաղ ձկնատեսակների՝ տառեխիկի, բեղաձկան և արծաթափայլ կարասի մանրաձկները: Հավանաբար, վերջին տարիներին «սակավարժեք» ձկնատեսակների թվաքանակների կրճատման գործում նկատելի դեր ունի Սևանի իշխանը:

Սևանա լճի ուսումնասիրված հիդրոբիոնոմներում օրգանական նյութի կալորիակա-նությունը տատանվել է 4.619-6.912 կկալ/գ տիրույթում: Օրգանական նյութի կալորիակա-նությունն ամենացածրը եղել է մակրոֆիտների (*Myriophyllum* 4.619-4.676 կկալ/գ, *Ceratophyllum* 4.633 կկալ/գ), իսկ ամենաբարձրը՝ ձկների մոտ (կարաս 4.882 կկալ/գ, սիգ 6.912 կկալ/գ):

Սևանա լճի տրոֆիկ կարգավիճակը գնահատվել է որպես մեզոտրոֆ:

«Հայկական գենոֆոնդի ուսումնասիրությունը և քարտեզագրումը»

Համակարգողներ՝ ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտի
տնօրեն կ.գ.թ. Ա.Առաքելյան, կ.գ.դ. Լ.Եպիսկոպոսյան

Շարունակվել է հնագույն և ժամանակակից ԴՆԹ-ի նմուշների հավաքագրումը: Պատ-մական Հայաստանի միևնույն շրջանից սերող էթնիկ հայերի 19 նմուշ ենթարկվել է ամ-բողջական գենոմի սեքվենավորման: Նախկինում հավաքագրված հնագույն ԴՆԹ-ի նմուշ-ները ներգրավվել են միջազգային գիտական նախագծում՝ ուղղված բրոնզեդարյա միգրա-

ցիաներից հետո եվրասիական տափաստանների պոպուլյացիոն պատմության ուսումնասիրմանը: Ստացված արդյունքները լույս են տեսել «Nature» ամսագրում:

Հաշվողական կենսաբանության մեթոդների կիրառմամբ ցույց է տրվել, որ աշխարհագրական տեղակայումը և պոպուլյացիոն պատկանելությունն ազդում են քրոնիկ հիվանդությունների հետ ասոցացված գենետիկական պոլիմորֆիզմների տարաբաշխման վրա: Մասնավորապես պարզվել է, որ հայկական պոպուլյացիայում առկա է իմունային համակարգի, արյունաբանական հիվանդությունների, մաշկային հիվանդությունների, քաղցկեղի և դիաբետի հետ կապված գենետիկական պոլիմորֆիզմների սպեցիֆիկ խումբ: Այս արդյունքները վկայում են ազգային գենոմի ծրագրի իրականացման անհրաժեշտության մասին:

«Հայաստանի Հանրապետությունում արտադրված սննդամթերքում պեստիցիդների մնացորդների մոնիթորինգ»

Համակարգող՝ ԳԱԱ էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոնի տնօրեն է.-հ.գ.դ. Ա.Սաղաթեյան

ՀՀ բոլոր մարզերում հետազոտված 25 գյուղական համայնքների հողահանդակներից վերցված 280 պտուղ-բանջարեղենի, 247 հողերի և թունաքիմիկատների պահեստարանից վերցված 5 հողատիպ նմուշներում ԴԴՏ-ի մնացորդային քանակություններ հայտնաբերվել են հողի 39-ը, ներառյալ պեստիցիդի պահեստավայրից 3 և Արամուս գյուղից նմուշառված գազարի 7 նմուշներում: Ուսումնասիրված պտուղ-բանջարեղենի նմուշներից 69-ում հայտնաբերվել են մակոգորֆի (մանկոցեբի) մնացորդներ, որոնք չեն գերազանցել $n \times$ ԵՄ, $n \times$ ԷԼ ԵՍՏՄ թույլատրելի սահմանները: Գազարի նմուշներում ԴԴՏ-ն տատանվել է 0.007-0.058 մգ/կգ սահմաններում՝ միջինում կազմելով 0.023 մգ/կգ: Հողային նմուշներում հայտնաբերված ԴԴՏ-ի քանակությունները տատանվել են 0.0028-46.49 մգ/կգ՝ միջինում կազմելով 2.01 մգ/կգ: ՀՀ-ում սահմանված թույլատրելի պարունակության նկատմամբ 1.03-464.9 անգամ գերազանցում դիտվել է միայն 26 նմուշում: Բնակչության առողջությանն ուղղված ռիսկի գնահատումը ցույց է տվել, որ ԴԴՏ-ի հայտնաբերված պարունակությունները կարող են հանդիսանալ քաղցկեղածին ռիսկի գործոն: Իրականացված աշխատանքների և ստացված արդյունքների հիման վրա մշակվել և տպագրվել է 2 ձեռնարկ և 1 մեթոդական ուղեցույց:

«Սեփական և այլազգի միջավայրում հայերի համեմատական հետազոտության հիմնական ուղղությունները. ուսումնասիրության խնդիրներն ու հեռանկարները»

Համակարգող՝ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ

Իրականացվել են հետազոտական աշխատանքներ Կիևի և Թբիլիսիի հայկական համայնքներում: Կազմակերպվել են մեկ միջազգային և մեկ հանրապետական գիտաժողովներ, արտասահմանյան մասնագետների մասնակցությամբ սեմինար-քննարկումներ, ներկայացվել են զեկուցումներ միջազգային և հանրապետական գիտաժողովներում: Կապեր են հաստատվել և համագործության հուշագրեր ստորագրվել տարբեր գիտական և համայնքային կազմակերպությունների հետ:

ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԵՎ ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ

ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

Ակադեմիկոս-քարտուղար՝ ակադեմիկոս Լ. Աղալովյան

Գիտքարտուղար՝ Լ. Մարտիրոսյան

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են Մաթեմատիկայի, Մեխանիկայի, Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտները, «Հիդրոմեխանիկայի և վիբրոտեխնիկայի բաժին» ՓԲԸ-ն:

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են ԳԱԱ 13 ակադեմիկոս, 9 թղթակից և 26 արտասահմանյան անդամներ, 5 պատվավոր դոկտոր:

Հաշվետու տարում անց է կացվել բաժանմունքի 2 ընդհանուր ժողով:

Բաժանմունքի մարտի 27-ի տարեկան ընդհանուր ժողովը քննարկել և հավանություն է տվել Լ. Աղալովյանի «Բաժանմունքի 2017թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության հիմնական արդյունքները» հաշվետու զեկուցմանը: Լսվել են ֆ.-մ.գ.դ. Գ. Կարագուլյանի (Մաթեմատիկայի ինստիտուտ), թղթ. անդ. Ա. Ավետիսյանի (Մեխանիկայի ինստիտուտ), տեխ. գ. թ. Հ. Ասցատրյանի (Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտ), ԳԱԱ արտասահմանյան անդամներ Լ. Պետրոսյանի (ՌԴ), Ֆ. Մկրտչյանի (ՌԴ), Հ. Շահողլյանի (Շվեդիա) գիտական զեկուցումները:

Բաժանմունքի նոյեմբերի 16-ի ընդհանուր ժողովում քննարկվել է ԳԱԱ ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտի տնօրենի թափուր պաշտոնի թեկնածուի հարցը: Բաժանմունքը միաձայն հավանություն է տվել տեխ. գ. թ. Հ. Ասցատրյանի թեկնածությանը, ԳԱԱ Նախագահությունը միաձայն ընտրել է նրան Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտի տնօրեն:

Բաժանմունքը անց է կացրել բյուրոյի 9 նիստ, որոնցում քննարկվել և հաստատվել են բաժանմունքի 2018թ. աշխատանքային պլանը, 2018-19 ուստարվա ասպիրանտական տեղերի քանակի ու ըստ ինստիտուտների բաշխվածության, ասպիրանտուրայի ընդունելության արդյունքները, ասպիրանտների գիտական ղեկավարները և գիտական թեմաները, տարեկան հաշվետու ժողովի որոշման նախագիծը, 2018թ. համար ինստիտուտներին տրված բազային ֆինանսավորման, ենթակառուցվածքի պահպանման և զարգացման, ազգային արժեք ներկայացնող գիտական օբյեկտների պահպանման հարցերը, պետական նպատակային ծրագրերի հայտերը, «Հայկական մաթեմատիկական հանդեսի» խմբագրության նոր կազմը, հանդեսի նոր կայքը և հրապարակումների էլեկտրոնային տպագրման նոր կարգը: «ՀՀ ԳԱԱ և ՀԱՊՀ տեղեկագիր» (տեխնիկական գիտություններ սերիա) ամսագրի գլխավոր խմբագրի պաշտոնում առաջադրվել և ընտրվել է թղթ. անդ. Վ. Մելիքյանը: Հավանություն է տրվել բաժանմունքի կազմակերպությունների տարեկան հաշվետվություններին:

Քննարկվել են ԳԱԱ 75-ամյակին նվիրված միջոցառումների գիտակազմակերպական հարցերը և ցուցահանդեսի նյութերը, ինստիտուտների համագործակցությունը Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի և այլ երկրների ինստիտուտների, համալսարանների ու գիտական կազմակերպությունների հետ, գիտական կազմակերպությունների 2018թ. կարելիքագույն արդյունքները, բաժանմունքի ինստիտուտների մասնակցությամբ կազմակերպված միջազգային և հանրապետական գիտաժողովների արդյունքները, գիտական գործողումներ տրամադրելու և դրանց արդյունքներին վերաբերող, ինչպես նաև գիտակազմակերպական բնույթի այլ հարցեր:

Ըստ բաժանմունքի մասնագիտությունների հրատարակվել են «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Մաթեմատիկա» (6 համար), «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Մեխանիկա» (4 համար), «ՀՀ ԳԱԱ և

ՀԱՊՀ տեղեկագիր» (տեխնիկական գիտություններ սերիա, 4 համար), «Համակարգչային գիտության մաթեմատիկական խնդիրները» (2 համար) գիտական հանդեսները, «Հայկական մաթեմատիկական հանդես» էլեկտրոնային ամսագիրը:

Բաժանմունքի ինստիտուտների գիտաշխատողները տպագրել են 271 հոդված (105-ն արտասահմանում), 45 թեզիս (3-ն արտասահմանում), 2 մենագրություն և 1 ժողովածու:

Բաժանմունքի ինստիտուտները կազմակերպել են 12 միջազգային և հանրապետական գիտաժողով, միջազգային ֆինանսավորմամբ իրականացրել են 5 դրամաշնորհային ծրագիր:

Բաժանմունքի ինստիտուտների 10 աշխատակից պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն, 3-ը՝ դոկտորական, իսկ բաժանմունքի ինստիտուտների գիտական խորհուրդներում պաշտպանվել են 8 թեկնածուական և 2 դոկտորական ատենախոսություններ:

Դեկտեմբերին բաժանմունքի ինստիտուտներում անց են կացվել տարեկան հաշվետու ժողովներ, որտեղ քննարկվել և հաստատվել են 2018թ. գործունեության մասին հաշվետվությունները:

ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ռ.Բարխուդարյան
Գլխավոր տնօրեն՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Ստեփանյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ office@instmath.sci.am
Կայքէջ՝ <http://math.sci.am/>

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Հետազոտվել են Կոմպլեքս հարթության մեջ զուգամետ աստիճանային և Լապլասի շարքերով ներկայացվող անալիտիկ և հարմոնիկ ֆունկցիաների եզակիությունների տեղաբաշխման խնդիրներն այդ շարքերի զուգամիտության շրջանների եզրում: Կոմպլեքս հարթության միակապ տիրույթներում մերոմորֆ ֆունկցիաների համար հետազոտվել են նրանց արժեքների բաշխման Նևանլինյան տեսության տիպի խնդիրներ և ստացվել են նոր արդյունքներ:

Հետազոտվել են Բերգմանի օպերատորների ընդհանրացումը հանդիսացող Շիլդսի և Վիլյամսի կողմից ներմուծված օպերատորները:

R_{mn} մատրիցային դիսկում Հոլոմորֆ ֆունկցիաների $H^p_\alpha(R_{mn})$ կշռային դասերի համար ապացուցվել են աճի եզրային գնահատականներ, որոնք ընդհանրացնում են Ռուդինի և Վուկոտիչի համապատասխան արդյունքները միավոր գնդի համար (դեկ.՝ ալ. Ն.Առաքելյան):

Կոմպակտ օպերատորների մի լայն դասի համար ստացվել են մենշովյան տիպի «ուղղման» թեորեմներ, որոնցով մասնավորապես ընդհանրացվել են եռանկյունաչափական և այլ դասական համակարգերին վերաբերող մի շարք հայտնի արդյունքներ: Ապացուցվել է Մենշովի կատարյալ բազմության վրա ուղղման թեորեմի անալոգն Ուոլշի, ինչպես նաև Վիլենկինի սահմանափակ տիպի համակարգերով շարքերի համար:

Ընդհանուր գնդային բազիսներով օժտված տարածություններում ներմուծվել է ուժեղ նոսր տիպի օպերատորների մի դաս, որի համար ապացուցվել են թույլ- L^1 և ուժեղ- L^p գնահատականներ $1 < p < \infty$ դեպքում:

Բնութագրվել է GC_n բազմության մեջ տրված ուղիղն օգտագործող հանգույցների ենթաբազմությունը, մասնավորապես՝ այդ ենթաբազմության հզորությունը (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Գ.Կարագույյան):

Ուսումնասիրվել է էներգիա-հավանականություն կապը դասական վիճակագրական ֆիզիկայի անվերջ համակարգերի համար: Ցույց է տրվել, որ սպեցիֆիկացիայի ցանկացած տարր ունի տվյալ համիլտոնյանին համապատասխանող Գիբսյան տեսք: Առաջարկվել է սպեցիֆիկացիայի նկարագրումը 1-սպեցիֆիկացիայի միջոցով Դոբրուշինի խնդրի լուծման նոր եղանակ՝ ներկայացված մեկ կետանոց անցման էներգիայի դաշտի գաղափարի հիման վրա: Դիտարկվել են համաձայնեցված բաշխման համակարգի համապատասխան պատահական դաշտի գոյության և եզակիության հարցերը:

Ուսումնասիրվել են վիճակագրական ֆիզիկայում թերմոդինամիկական սահմանում ստացվող չափերի հատկությունները և քվանտային պրոցեսների քլաստերային ներկայացումները:

Ուսումնասիրվել է ուռուցիկ, կենտրոնական սիմետրիկ մարմինների հենաֆունկցիայի համար սինուս ներկայացման խնդիրը: Նկարագրվել է կենտրոնական սիմետրիկ ուռուցիկ մարմինների խիտ ենթադաս, որում գործում է սինուս ձևափոխության համար շրջման բանաձև:

Հետազոտվել են ալգորիթմներ երկչափ անընդհատ ֆունկցիաների կտոր-գծային մոտարկման ավտոմատացված կառուցման համար, որոնք օգտագործում են ֆունկցիայի արժեքները ոչ կանոնավոր ցանցերի հանգույցներում: Այդ ալգորիթմները նվազեցնում են մոտարկման սխալանքը հանգույցների տրված քանակի համար և հիմնված են Դելոնեի եռանկյունապատումների վրա:

Հետազոտվել են C^* -հանրահաշիվներ՝ զուգորդված աստիճանանշված համակարգերի և բազմարժեքային արտապատկերումների հետ: Ուսումնասիրվել են C^* -հանրահաշիվներ՝ զուգորդված խմբերի ենթաբազմությունների և Բլաշկեի արտադրյալների հաջորդականությունների հետ (ղեկ.՝ ակ. Ռ.Համբարձումյան):

Դիտարկվել է վարիացիոն անհավասարություններում առաջացող բազմակի անցումներով խնդիրը, որը մոդելավորում է «որոշումներ անորոշության պայմանում»: Ապացուցվել է ընդհանուր գոյության հարցը մոնոտոն սխեմայի միջոցով և առաջարկվել է իտերացիոն մեթոդ թվային լուծման համար: Նաև վերջերս զարգացված ակտիվների պոպուլյացիայի մոդելների համար, որոնք ոչ լոկալ խնդիրներ են, բացահայտվել է կապը երկու անցումով խնդրին:

Ապացուցվել է թույլ հիպերբոլական հավասարումների մի դասի որոշակի հատկություններով օժտված ֆունկցիաների լուծման գոյությունը: Ստացվել են շատ փոփոխականներով ընդհանրացված-համասեռ բազմանդամների ուժերի համեմատության պայմաններ այդ բազմանդամների աստիճանների և դրանց գրոների կարգերի տերմիններով:

Ստացվել է եռանկյունաձև n -րդ կարգի մատրից-ֆունկցիաների մասնավոր ինդեքսների հնարավոր հավաքածուների բազմության բացահայտ նկարագրությունը: Դիտարկվել են փաթեթի տիպի միաչափ օպերատորներ, որոնց սահմանման համար Ֆուրիեի ձևափոխության դերում հանդես է գալիս առանցքի վրա Շտուրմ-Լիուվիլի ինքնահամալուծ L օպերատորի սպեկտրալ ձևափոխությունը: Ներմուծվել է L -Վիններ-Հոպֆի օպերատորի դասը և ստացվել են այդ օպերատորի Ֆրեդհոլմության անհրաժեշտ և բավարար պայմաններ: Արտածվել է ինդեքսի բանաձևը:

Ուսումնասիրվել են եռանկյունաչափական ձևափոխված համակարգով վերլուծությունների զուգամիտության հետ կապված խնդիրներ՝ զուգամիտության արագացումը ռացիոնալ ֆունկցիաներով և ձևափոխված Ֆուրիեի համակարգով ինտերպոլացիան հավասարաչափ ցանցի համար: Ստացվել են հատվածի ներսում և ծայրակետերում ռացիոնալ

մոտարկումների կետային զուգամիտության և ձևափոխված Ֆուրիեի համակարգով ինտերպոլացիայի L_2 զուգամիտության գնահատականներ: Ուսումնասիրվել են Ֆուրիեի շարքերի զուգամիտության արագացման հետ կապված հարցեր, մասնավորապես նկարագրվել են բիօրթոգոնալ վերլուծություններ, որոնք իրականացնում են մոտարկումներ քվադրադանդամներով՝ օգտագործելով ֆունկցիայի Ֆուրիեի գործակիցներն ըստ եռանկյունաչափական համակարգի (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Պոդոյան):

Մշակվել են ճառագայթման տեղափոխման, կարևոր կիրառական նշանակություն ունեցող, հետևյալ երկու հակադարձ խնդիրների լուծման մեթոդներ՝ համասեռ կիսատարածության լոկալ օպտիկական հատկությունների որոշումն անդրադարձման օպերատորի միջոցով և վերջավոր հաստության հարթ շերտում դիֆուզ անցման հակադարձ խնդիրը:

Հետազոտվել են որոշ դասի ոչ գծային ինտեգրալ և պսևդոդիֆերենցիալ հավասարումներ կիսատանցքի և ամբողջ առանցքի վրա: Ուսումնասիրվել են լուծումների ասիմպտոտիկ հատկությունները: Ապացուցվել են գոյության և միակության թեորեմներ: Զարգացվել են համաճարակների աշխարհագրական բաշխման մոդելային հավասարումների հետազոտման ու լուծման մեթոդներ:

Հետազոտվել է քառորդ հարթության համար Միլնի պրոբլեմի լուծումը: Ճշգրտվել են լուծման ասիմպտոտիկ հատկությունները:

Ստացվել են ասիմպտոտիկ նոր թեորեմներ երկրորդ կարգի գծային դիֆերենցիալ հավասարումների համար:

Հետազոտվել են Ուրիսոնի և Համերշտեյնի տիպի ոչ կոմպակտ օպերատորներով ոչ գծային ինտեգրալ հավասարումներ, որոնք կիրառվում են գազերի կինետիկ և p -ադիկ լարերի տեսություններում:

Ստացվել է շրջման նոր բանաձև վերջավոր տեպլիցյան մատրիցների համար, որոնց տարրերը ոչ կոմուտատիվ օղակից են:

Ուսումնասիրվել է պարբերական ֆունկցիաների՝ Ֆուրիեյի շարքից տարբերվող մի ներկայացում (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ն.Ենգիբարյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Ուսումնասիրվել են գնդային բազիսներով օժտված աբստրակտ չափելի տարածություններում BO օպերատորների կետային գնահատականներ նոսր օպերատորների միջոցով: Վերջավոր քանակով նոսր օպերատորների մաժորանտի համար ստացվել են նորմի լոգարիթմական գնահատականներ (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Գ.Կարազուլյան):

Ոչ գծային պսևդոդիֆերենցիալ հավասարումների մի դասի համար ստացվել են գոյության և միակության կոնստրուկտիվ թեորեմներ (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Խ.Խաչատրյան):

Դիտարկվել է վերջավոր տարբերությունների մեթոդը մի ընդհանուր դասի տարածական սեգրեգացիայով ռեակցիոն-դիֆուզիոն համակարգերի համար և ապացուցվել է դրա զուգամիտությունը պոպուլյացիաների համար՝ նախապես ենթադրելով որոշակի ողորկություն:

Ուսումնասիրվել են Շտուրմ-Լիուվիլի ռեգուլյար օպերատորների հետ կապված որոշ խնդիրներ: Ապացուցվել է Շտուրմ-Լիուվիլի ռեգուլյար օպերատորների սպեկտրալ տեսությունում ծագող մի տրանսցենդենտ հավասարման լուծման գոյությունը և միակությունը (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Առաքելյան):

Հրապարակումներ

Հոդվածներ, զեկուցումներ

1. Арабаджян Л.Г., Хачатрян С.А., Об однородном интегральном уравнении с двумя ядрами, Ер., “Изв. НАН Армении, Математика”, т. 53, N 1, 2018, с. 13-22.
2. Арамян Р.Г., Синус представление центрально-симметричных выпуклых тел, Ер., “Изв. НАН Армении, Математика”, N 6, 2018, с. 3-13.
3. Арутюнян К.В., Камалян А.Г., О свойствах максимальности частных индексов треугольных матриц-функций четвертого порядка, “Вестник КГЭУ”, т. 35, N 3, 2017, с. 15-27.
4. Барсегян А.Г., Об интегральных уравнениях ядра которых однородные функции степени (-1), Ер., “Изв. НАН Армении, Математика”, т. 53, N 1, 2018, с. 23-36.
5. Гогинова У., Карагулян Г.А., Об экспоненциальной суммируемости прямоугольных частичных сумм двойных тригонометрических рядов Фурье, “Матем. заметки”, т. 104, N 5, 2018, с. 667-679.
6. Григорян Г.А., Критерий устойчивости систем двух линейных обыкновенных дифференциальных уравнений первого порядка, “Матем. заметки”, т. 103, N 6, 2018.
7. Енгибарян Б.Н., Енгибарян Н.Б., О компактности регулярных интегральных операторов в пространстве L_1 , Ер., “Изв. НАН Армении, Математика”, т. 53, N 6, 2018, с. 51-57.
8. Енгибарян Н.Б., О факторизации матричных и операторных интегральных уравнений Винера-Хопфа, М., “Изв. РАН. Сер. матем.”, 82:2, 2018, с. 33-42.
9. Енокян К.Р., Алаеи М.Е., Сукиасян Г.С., Об автоматическом построении кусочно-линейной аппроксимации с нерегулярной решеткой, Ер., “Изв. НАН РА и ГИУА. Сер. ТН”, т. 70, N 4, 2017, с. 511-518.
10. Камалян А.Г., Караханян М.И., Оганесян А.О., Об одном классе операторов L-Винера-Хопфа, Ер., “Изв. НАН Армении, Математика”, т. 53, N 3, 2018, с. 21-27.
11. Камалян А.Г., Спитковский И.М., О фредгольмовости одного класса операторов типа свертки, “Математические заметки”, т.104, N3, 2018, с. 407-422.
12. Маргарян В.Н., Казарян Г.Г., О выделении гладких решений одного класса почти гипоеллиптических уравнений постоянной мощности, Ер., “Изв. НАН Армении”, т. 53, N 1, 2018, с. 53-67.
13. Маргарян В.Н., Казарян Г.Г., Об одном классе слабо гиперболических операторов, Ер., “Изв. НАН Армении”, т. 53, 2018, N 6, с. 58-73.
14. Маргарян В.Н., Казарян Г.Г., Сравнение силы многочленов двух переменных, Ер., “Изв. НАН Армении, Математика”, т. 53, N 3, 2018, с. 41-50.
15. Мелконян Т.Р., Сукиасян Г.С., О кусочно-линейной аппроксимации двумерной функции с нерегулярной сеткой, Ер., “Изв. НАН РА и ГИУА. Сер. ТН”, т. 71, N 2, 2018, с. 296-303.
16. Хачатрян Х.А., Андреасян Э.А., О разрешимости одного класса нелинейных псевдодифференциальных уравнений на всей прямой, “Вестник РАУ, сер. физ.мат. науки”, N 2, 2018, с. 37-54.
17. Хачатрян Х.А., Андриян С.М., Кроян А.К., О разрешимости одного класса нелинейных интегральных уравнений в р-адической теории струн, Уфа, “Уфимский математический журнал”, т. 10, N 4, 2018, с. 12-23.
18. Хачатрян Х.А., Кроян А.К., Существование нечетного решения для одной граничной задачи со степенной нелинейностью, “Сибирский журнал чистой и прикладной математики”, т. 18, N 4, 2018, с. 35-46.
19. Хачатрян Х.А., О разрешимости некоторых классов нелинейных интегральных уравнений в теории р-адической струны, М., “Изв. РАН. Сер. матем.”, 82:2, 2018, с. 172-193.
20. Хачатрян Х.А., О разрешимости одной граничной задачи в р-адической теории струн, “Тр. ММО”, т. 79, N 1, 2018, с. 117-132.
21. Хачатрян Х.А., Петросян А.С., Аветисян М.О., Вопросы разрешимости одного класса нелинейных интегральных уравнений типа свертки, “Труды ИММ УрО РАН”, т. 24, N 3, 2018, с. 247-262
22. Хачатрян Х.А., Терджян Ц.Э., Аветисян М.О., Однопараметрическое семейство ограниченных решений для одной системы нелинейных интегральных уравнений на всей прямой, Ер., “Изв. НАН Армении, Математика”, 53:4, 2018, 72-86.
23. Արզումանյան Վ.Ա., Գրիգորյան Ս.Ա., Օպերատորային հանրահաշիվ՝ զուգորդված խմբի ենթաբազմության հետ, Ե., Եվրոպական համալս. գիտ. աշխ. ժող., 2018, 7 էջ:

24. Arakelyan A., Barkhudaryan R., Shahgholian H., Salehi M., Numerical treatment to a non-local parabolic free boundary problem arising in financial bubbles, "Bulletin of the Iranian Mathematical Society", 2018, pp. 1-14.
25. Arakelyan A., Convergence of the finite difference scheme for a general class of the spatial segregation of reaction-diffusion systems, "Computers and Mathematics with Applications", v. 75, N 12, 2018, pp. 4232-4240.
26. Arzumanyan V., Grigoryan S., Functional Description of C^* -Algebras Associated with Group Graded Systems, "Lobachevskii J. Math.", v. 39, N 9, 2018, pp. 1166-1170.
27. Avetisyan K., Petrosyan A., Normal weighted Bergman type operators on mixed spaces over the in $S|\mathbb{C}^n$, "Jour n. of the Korean Mathematical Society", N 2, 2018, pp. 313-326.
28. Barsegian G., A new principle for arbitrary meromorphic functions in a given domain, "Georgian Math. Journal", 25, 2, 2018, pp. 181-186.
29. Barsegian G., Sergeev A., Montes - Rodrigues A., A new sharp inequality for arbitrary complex polynomials related to Gamma-lines, "Complex variables and elliptic equations", 2018, pp. 443-446.
30. Barsegian G., Yuan W., On some generalized Painleve' and Hayman type equations with meromorphic solutions in a bounded domain, "Georgian Math. Journal", v. 25, N 2, 2018, pp. 187-194.
31. Grigorian G., Oscillation criteria for the second order linear functional-differential equations with locally integrable coefficients, "Sarajevo journal of Mathematics, DOI: 10.5644/SJM/14.1.07", v. 14 (27), N 1, 2018, pp. 71-86.
32. Grigorian G., Properties of solutions of the scalar Riccati equation with complex coefficients and some their applications, "Differential Equations & Applications", v.10, N 3, 2018, pp. 277-298 doi:10.7153/dea-2018-10-20.
33. Hakopian H., Vardanyan V., On a correction of a property of \mathcal{GC}_n sets, "Adv Comput Math", 2018 <https://doi.org/10.1007/s10444-018-9618-4>
34. Harutyunyan A., Poghosyan A., Grigoryan N., Kushmerick N., Beybutyan H., Identifying Changed or Sick Resources from Logs, "Proc. 15th IEEE International Conference on Autonomic Computing (ICAC 2018)", Trento, Italy, September 3-7, 2018, pp. 1-6.
35. Harutyunyan K., Kamalyan A., Spitkovsky I., On the partial indices of triangular matrix functions with prescribed indices of their diagonal elements, "Operator Theory: Advances and Applications" v. 262, 2018, pp. 251-285.
36. Hovhannisyan A., Kamalyan A., Kamalyan H., On a connection between a class of systems of ordinary differential equations and integral operators with semi-separable kernel, "Proceedings of the YSU", v. 52, N 2, 2018, pp. 77-83.
37. Kamalyan A., Karakhanyan M., On algebraic equation with coefficients from β -uniform algebra $C_\beta(\Omega)$, "Proceedings of the YSU" v. 52, N 3, 2018, pp. 161-165.
38. Karagulyan G., Mkoyan H., An exponential estimate for the square partial sums of multiple Fourier series, accepted "Izvestia RAS", v.83, DOI: <https://doi.org/10.1070/IM8769>
39. Karagulyan G., An abstract theory of singular operators, accepted in "Tran. Amer. Math. Soc.", <https://doi.org/10.1090/tran/7722>
40. Khachatryan A., Khachatryan Kh., Khachatryan H., One-parameter Family of Positive Solutions for a Nonlinear Integral Equation Arising in Physical Kinetics, "Journal of Contemporary Math. Analysis", v. 53, N 1, 2018, pp. 34-40.
41. Khachatryan A., Khachatryan Kh., Solvability of a class of nonlinear pseudo-differential equations in \mathbb{R}^n , p-adic Numbers, "Ultrametric Analysis and Applications", v. 10, N 2, 2018, pp. 90-99.
42. Khachatryan A., Khachatryan Kh., Solvability of a Nonlinear Integral Equation in Dynamical String Theory, "Theoret. and Math. Phys." v. 195, N 1, 2018, pp. 529-537.
43. Khachatryan Kh., Petrosyan H., One initial boundary-value problem for integro-differential equation of the second order with power nonlinearity, "Russian Math. (Iz. VUZ)", v. 62, N 6, 2018, pp. 43-55.
44. Khachatryan Kh., Andriyan S., Sisakyan A., On the solvability of a class of boundary value problems for systems of the integral equations with power nonlinearity on the whole axis, "Buletinul Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova. Matematica", v. 85, N 2, 2018, pp. 54-73.
45. Margaryan V., Ghazaryan H., On Fundamental Solutions of a Class of Weak Hyperbolic Operators, "Eurasian Math. Journal", v. 9, N 2, 2018, pp. 54-67.
46. Nahapetyan B., Khachatryan L., Non-linear functionals preserving normal distribution and their asymptotic normality, "Arm. Journal of Mathematics", v. 10, N 5, 2018, pp. 1-20.
47. Nersessian A., On an Over-Convergence Phenomenon for Fourier series. Basic Approach, "Armen. J. Math.", v. 10, N 9, 2018, pp. 1-22.

48. Pahlevanyan A., On the constructive solution of an inverse Sturm-Liouville problem, "Electron. J. Diff. Equ.", Accepted, 2018.
49. Poghosyan A., Bakaryan T., On an Interpolation by the Modified Trigonometric System, "Journal of Contemporary Mathematical Analysis", v. 53, N 3, 2018, pp. 121-129.
50. Poghosyan A., Bakaryan T., Optimal Rational Approximations by the Modified Fourier Basis, "Abstract and Applied Analysis", 2018, pp. 1-21.
51. Poghosyan A., Harutyunyan A., Kushmerick N., Grigoryan N., Movsisyan V., Methods and Systems to Identify Anomalous Behaving Components of a Distributed Computing System, Patent application US 2018/0165142 A1. Filed: Dec 12, 2016. Published: Jun 14, 2018. Application No: 15/375,386 (2018)
52. Poghosyan A., Marvasti M., Harutyunyan A., Grigoryan N., Methods and Systems to Manage Big Data in Cloud-Computing Infrastructures, Patent US 9,948,528 B2. Granted: Apr 17, 2018. Filed: Apr 30, 2015. Application No: 14/701066, (2018)
53. Poghosyan A., Marvasti M., Harutyunyan A., Grigoryan N., Automated Methods and Systems for Calculating Hard Thresholds, Patent US 9,996,444 B2. Granted: Jun 12, 2018. Filed: Jun 25, 2014, (2018)
54. Poghosyan A., Harutyunyan A., Grigoryan N., Kushmerick N., Beybutyan H., \textit{[Methods and Systems to Detect and Classify Changes in a Distributed Computing Systems]}, US 2018/0349221. Filed: May 30, 2017. Application No: 15/607,944. Published: Dec 6, 2018.
55. Poghosyan A., Harutyunyan A., Movsisyan V., Grigoryan N., \textit{[Methods and Systems to Prioritize Alerts with Quantification of Alert Impacts]}, US 2018/0341566 A1. Date Filed: May 24, 2017. Application No: 15/604,460. Published: Nov 29, 2018.

Պաշտպանվել են 1 դոկտորական, 4 թեկնածուական ատենախոսություններ:

ՄԵԽԱՆԻԿԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ Ֆ.-մ.գ.դ. Վ.Հակոբյան
 Փոխտնօրեն՝ Ֆ.-մ.գ.դ. Ա.Սահակյան
 Գլխավոր տնօրեն՝ Ֆ.-մ.գ.թ. Լ.Դաշտոյան
 Էլեկտրոնային փոստ՝ mechins@sci.am
 Կայքէջ՝ www.mechins.sci.am

Մասնագիտական խորհուրդ 047՝ «Մեխանիկա»

Նախագահ՝ ակ. Լ.Աղալովյան, գլխավոր տնօրեն՝ Ֆ.-մ.գ.դ. Ա.Սահակյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Ոչ լրիվ և լրիվ կոնտակտի մոդելների շրջանակներում հարակցման կոնտակտային լարումների հաշվառումով հետազոտվել են առաձգական սալում վերջավոր երկարության ճաքի և բացարձակ կոշտ ներդրակի փոխադրեցության հարցերը, քայքայման մեխանիկայի հիմնական բնութագրիչների համար ստացվել են պարզ կառուցվածքի անալիտիկ բանաձևեր, փխրուն քայքայման պայմաններում բացահայտվել են ճաքի տարածման օրինաչափությունները (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Ս.Մխիթարյան):

Օրթոտրոպ սալերից բաղկացած բազմաշերտ փաթեթի համար լուծվել է առաձգականության տեսության տարածական դինամիկական խնդիրների դաս, որոնք մոդելավորում են արագընթաց պրոցեսները սեյսմոլոգիայում (ղեկ.՝ ակ. Լ.Աղալովյան, Ֆ.-մ.գ.դ. Մ.Աղալովյան, Վ.Թագվորյան):

Դիտարկվել է մի ծայրը գետնահողում ամրակցված, մյուս ազատ ծայրում կենտրոնացված կամ ըստ բաժրության հավասարաչափ բաշխված զանգվածով բարձրահարկ շինություն մոդելավորող հեծան, որը ենթարկվում է մեծ ամպլիտուդով ընդլայնական տատանում-

ների: Ստացվել է հեծանի մեծ ամպլիտուդով ընդլայնական տատանման հավասարումն ուղղահայաց տեղափոխության արտահայտություն պարունակող ոչ գծային իներտության ֆունկցիայի հաշվառմամբ: Ստացվել են նաև ոչ գծային իներտության ֆունկցիան և հեծանի ցանկացած ընդլայնական կտրվածքի տատանման ամպլիտուդի կախվածությունը գետնահողի հորիզոնական տատանման այն առավելագույն արագացումից, որը կարող է առաջանալ երկրաշարժի ժամանակ (դեկ.՝ տեխ.գ.դ. Հ.Շեկյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Ստացվել են սահբային մակերևութային ալիքների տարածման գոյության պայմանները, դիսպերսիոն հավասարումը և բնույթը առաձգամածուցիկ ծածկույթով առաձգական կիսատարածությունում: Հետազոտվել է խնդրի պարամետրերի, ներառյալ ծածկույթի մածուցիկության ազդեցությունը մակերևութային ալիքների տարածման վրա (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Կ.Ղազարյան, ֆ.-մ.գ.թ. Վ.Բելուբեկյան, ֆ.-մ.գ.դ. Ս.Սարգսյան):

Ուսումնասիրվել է երկու տարբեր նյութերից պատրաստված կտոր առ կտոր համասեռ, հավասարաչափ շերտավոր հարթության հարթ դեֆորմացիոն վիճակը, երբ առաջին նյութից պատրաստված շերտերի միջին գծերի վրա առկա է զուգահեռ ճաքերի համակարգ, իսկ երկրորդ նյութից պատրաստված շերտերը միջին գծերի վրա ուժեղացված են զուգահեռ ներդրակների համակարգով: Ստացվել են պարզ բանաձևեր ճաքերի ծայրակետերում քայքայող լարումների ինտենսիվության գործակիցների որոշման համար: Պարզվել են ճաքերի և ներդրակների փոխազդեցության օրինաչափությունները (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Վ.Հակոբյան):

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. «Դեֆորմացվող միջավայրերի փոխազդեցության դինամիկայի պրոբլեմները» IX միջազգային գիտաժողովի նյութեր, Ե., ՀՃՇԱՀ հրատ., 2018, 402 էջ:
2. Avetisyan A., Khurshudyan A., Controllability of Dynamic Systems. The Green's Function Approach, Cambridge Scholars Publishing, ISBN: 1-5275-0892-7, (2018), 223 p.

Հոդվածներ, զեկուցումներ

3. Շեկյան Հ.Գ., Գևորգյան Մ.Վ., Ոչ գծային վերականգնողական ուժով համակարգերում հարկադրական տատանումների հարցի մասին, Ե., ՀԱՊՀ, «Բանբեր», N 1, 2018, էջ 27-37:
4. Շեկյան Հ.Գ., Մի ծայրով գետնահողում ամրակցված հեծանի դինամիկան և կայունությունը, Ե., «ՀՀ ԳԱԱ Զեկույցներ», հ.118, N 3, 2018, էջ 228-237:
5. Վանցյան Ա.Ա., Էլեկտրահաղորդիչ սալի լայնութահաճախային բնութագրիչների վրա մագնիսական դաշտի ազդեցության փորձարարական ուսումնասիրությունը, Ե., ՀԱՊՀ, «Բանբեր», N 1, 2018, էջ 18-26:
6. Аветисян А.С., Мкртчян С.А., Электроупругие волны Рэлея в волноводе с электрически закрытыми и открытыми поверхностями, Ер., “Изв. НАН Армении, Механика”, т. 71, N 1, 2018, с. 12-30.
7. Агаловян Л.А., Агаловян М.Л., Тагворян В.В., О решениях динамических трехмерных задач теории упругости по моделированию землетрясений, Ер., “Изв. НАН Армении, Механика”, т. 71, N 4, 2018, с. 17-29.
8. Агаловян Л.А., Тагворян В.В., Об одном классе неклассических трехмерных задач теории упругости по прогнозу землетрясений, Ер., “Изв. НАН Армении, Механика”, т. 71, N 3, 2018, с. 8-20.
9. Агаян К.Л., Мусаелян А.А., Задача контакта составного полупространства с двумя параллельными концентраторами напряжений при продольном сдвиге, Ер., Известия Национального университета архитектуры и строительства Армении, т. 59, N 2, 2018, с. 8-14.
10. Агаян К.Л., Атоян Л.А., Леви М.О., Калинчук В.В., Смешанная задача для слоисто-неоднородного электромагнитоупругого полупространства, “Наука Юга России”, т. 14, N 3, 2018, с. 12-20.

11. Акопян В.Н., Агаян К.Л., Напряжённое состояние кусочно-однородной равномерно слоистой плоскости с системой периодических параллельных внутренних включений и трещин, Тр. XVII межд. конф. «Современные проблемы механики сплошной среды», Ростов-на-Дону, т. 1, 2018, с. 9-13.
12. Акопян В.Н., Амирджанян А.А., Напряжённое состояние кусочно-однородной равномерно слоистой плоскости с системой периодических параллельных внутренних включений, Ер., «Известия НАН РА, Механика», т. 71, N 2, 2018, с. 3-17.
13. Амбарцумян С.А., Белубекян М.В., Локализованные планарные колебания упругой прямоугольной пластинки с учетом микровращений, Ер., «ДНАН РА», т. 118, N 2, 2018, с. 119-124.
14. Багдасарян Г.Е., Даноян Э.А., Микилян М.А., Возбуждение резонансных колебаний параметрического типа в трехслойной магнитострикционной пластинке при помощи гармонического во времени магнитного поля, Ер., «Изв. НАН РА, Механика», т. 71(2), 2018, с. 16-22.
15. Багдасарян Г.Е., Даноян Э.А., Микилян М.А., Колебания и статическая устойчивость трехслойных магнитострикционных пластин под действием магнитного поля, Ер., «ДНАН РА», т. 118(1), 2018, с. 72-82.
16. Багдасарян Г.Е., Даноян Э.А., Микилян М.А., Математическое моделирование колебаний двухслойной магнитострикционной пластинки, Ер., «ДНАН РА», т. 118(1), 2018, с. 82-92.
17. Багдасарян Г.Е., Даноян Э.А., Микилян М.А., Математическое моделирование магнитоупругих колебаний композиционных двухслойных пластин с магнитострикционным слоем, Ер., «Изв. НАН РА, Механика», т. 71(4), 2018, с. 30-43.
18. Багдасарян Г.Е., Даноян Э.А., Основные уравнения и граничные условия колебаний и устойчивости трехслойных магнитострикционных пластин в поперечном магнитном поле, Ер., «Изв. НАН РА, Механика», т. 71(1), 2018, с. 31-46.
19. Барсегян В.Р., Задача управления для поэтапно меняющихся линейных систем, нагруженных дифференциальных уравнений с неразделенными многоточечными промежуточными условиями, Известия РАН, МТТ, N 6, 2018, с. 21-29.
20. Барсегян В.Р., Симонян Т.А., Об одной задаче оптимальной стабилизации одной системы линейных нагруженных дифференциальных уравнений, Тр. XVIII межд. научно-практич. конф. «Системы проектирования, технологической подготовки производства и управления этапами жизненного цикла промышленного продукта (CAD/CAM/PDM-2018)», ИПУ РАН, М., 2018, с. 362-365.
21. Барсегян В.Р., Барсегян Т.В., Задача оптимального управления для одной системы линейных нагруженных дифференциальных уравнений, «Вестник Тамбовского ун-та, Сер. Естествен. и технич. науки», Тамбов, т. 23, N 122, 2018, с. 200-209.
22. Барсегян В.Р., Об управляемости и наблюдаемости поэтапно меняющихся линейных нестационарных динамических систем, Мат. XIV межд. научной конф. «Устойчивость и колебания нелинейных систем управления» ИПУ РАН, М., 2018 с. 60-62.
23. Барсегян В.Р., Симонян Т.А., Барсегян Т.В., Задача оптимальной стабилизации одной системы линейных нагруженных дифференциальных уравнений, Мат. межд. научн. конф. "Динамические системы: устойчивость, управление, оптимизация" (DSSCO'18) посв. 100-летию со дня рождения ак. Е.А. Барбашина, Минск, 2018, с. 67-69.
24. Барсегян В.Р., Управляемость поэтапно меняющихся линейных нестационарных динамических систем. «Доклады НАН РА», т. 118, N 3, 2018, с. 237-245.
25. Белубекян В.М., Саркисян С.В., Задача Лява для полупространства с вязкоупругим покрытием, Ер., «ДНАН РА», т. 118,1,2018, с. 33-38.
26. Белубекян М.В., Гараков В.Г., Отражение электромагнитной волны от границы упругой среды из пьезоактивного материала, В сб. «Тр. сев.-кавк. фил. московского технич. ун-та связи и информатики», 2018, с. 47-53.
27. Белубекян М.В., Гришко А.М., Локализованные изгибные колебания прямоугольной двуслойной пластинки при наличии скольжения между слоями, Ер., «Изв. НАН РА, Механика», т. 71, N 1, 2018, с. 4-11.
28. Белубекян М.В., Мартиросян С.Р., О сверхзвуковой дивергенции панели, сжатой по направлению потока газа, набегающим на ее свободный край, Ер., «Изв. НАН Армении, Механика», т. 71, N 4, 2018, с. 8-16.
29. Белубекян М.В., Мартиросян С.Р., О дивергенции растянутой панели при набегаании сверхзвукового потока газа на её свободных край, Ер., «Изв. НАН Армении, Механика», т. 71, N 2, 2018, с. 37-58.

30. Белубекян М.В., Папян А.А., Полубесконечный волновод из пьезоупругого материала класса 6mm, Тр. северо-кавказского фил. Московского технич. ун-та связи и информатики, Ростов-на-Дону, 2018, с. 55-61.
31. Белубекян М.В., Саакян А.А., О локализованной неустойчивости свободного края опертой по двум противоположным сторонам прямоугольной пластинки при различных условиях закрепления четвертой стороны, М., "Изв. РАН, МТТ", N 3, 2018, с. 61-66.
32. Василян Н.Г., Поведение напряжений в угловой точке ортотропной пластины при изгибе, "Механика", т. 71, N 3, 2018, с. 21-30.
33. Гачкевич О., Казарян К., Мусій Р., Тарлаковский Д., Фізико-математичні основи кількісного опису теплових і механічних властивостей неферромагнітних електропровідних тіл за дії імпульсних електромагнітних полів з модуляцією амплітуди, Conference of micro-and nano inhomogeneous materials: models and experiments, Lviv, 2018. Western Scientific Center, p. 53-55.
34. Геворкян А.В., Поверхностные Р-SV волны на границе раздела конечнотуприводящих полупространств, Ер., "ДНАН РА", т. 118, N 1, 2018, с. 68-71.
35. Геворкян А.В., Распространение волн типа SH в конечнотуприводящем волноводе, Ер., "Изв. НАН РА, Механика", т. 71, N 3, 2018, с. 31-35.
36. Геворкян Г.А., Расчет прогибов тонких жестких оболочек на основе МКЭ без использования гипотезы Кирхгофа, М., "Механика машин, механизмов и материалов", N 2 (43), 2018, с. 83-89.
37. Геворкян Г.А., Арутюнян М.Г., Саркисян Ю.Л., Динамическое моделирование высокоточного параллельного микроманипулятора с невесомой подвижной платформой, Ер., "Вестник ГИУА. Сер. Механика, машиноведение, машиностроение", N 1, 2018, с. 49-62.
38. Григорян М.С., Мхитарян С.М., О контактном взаимодействии двух одинаковых стрингеров с упругой полубесконечной пластиной, Ер., "Д НАН РА", т. 118, N 1, 2018, с. 49-57.
39. Карапетян К.А., Валесян С.Ш., Мурадян Н.С., Влияние внутреннего гидростатического давления и осевого растягивающего усилия на сопротивление разрушению стеклопластиковых труб при кручении, Ер., "Д НАН РА", т. 118, N 3, 2018, с. 246-253.
40. Карапетян К.А., Валесян С.Ш., Мурадян Н.С., Влияние технологической разориентации армирования на деформационное поведение и сопротивляемость разрушению стеклопластиковых труб при осевом растяжении и внутреннем гидростатическом давлении, Ер., "Изв. НАН РА, Механика", т. 71, N 3, 2018, с. 36-43.
41. Мхитарян С.М., О напряженном состоянии упругой бесконечной пластины с конечной трещиной, взаимодействующей с абсолютно жестким тонким включением, Ер., "Доклады НАН РА", т. 118, N 1, 2018, с. 39-48.
42. Саргсян А.М., Об однородных сингулярных задачах теории упругости, Ер., "ДНАН Армении", т. 118, N 2, 2018, с. 134-141.
43. Саргсян Л. С., Математическая модель динамики микрополярной термоупругой тонкой балки, "Ученые записки, Ширазский ГУ им. М. Налбандяна", ч. А, N 1, 2018, с. 43-45.
44. Саркисян Н.С., Хачатрян А.М., О двухмерных уравнениях двухслойной анизотропной пластинки на основе геометрически нелинейной теории упругости при неполном контакте между слоями, Ер., "Изв. НАН Армении, Механика", т. 71, N 3, 2018, с. 44-54.
45. Aghalovyan L., On one method of determination and monitoring of stress-strain states of the Earth crust Lithospheric plates and Blocks, the possibility of Earthquakes prediction, 36th General Assembly of the European Seismological Commission, 2-7 September 2018, Valletta-Malta, p.43.
46. Aghalovyan L., Ghulghazaryan L., Forced vibrations of a two-layered shell in the case of viscous resistance, IOP Conf. Series: Journal of Physics: Conf. Series 991 (2018) 012002 DOI :10.1088/1742-6596/991/1/012002.
47. Aghalovyan L., Tagvoryan V., On one class of 3D problems for layered plates, Mechanics of Composite Materials, v.54. N 6, 2018, pp.1045-1052.
48. Aghalovyan L., The Consequences of a Strengthened Newtonian Gravity at Short Distances, International Journal of Astronomy and Astrophysics, 2018, 8, pp.191-199.
49. Antipov Yu., Mkhitaryan S., Integral relations associated with the semi-infinite Hilbert transform and applications to singular integral equations, American Mathematical Society, Quarterly of Applied Mathematics, v. XXVI. N 4, pp. 739-766.
50. Avetisyan A., Khachatryan V., The Formation and Propagation of Elastic (SH) Shear Waves in a Cellular Composite Waveguide, Proc. of NAS RA, Mechanics, 2018, v.71, N 3, pp.55-73.

51. Avetisyan A., Khurshudyan A., Exact and approximate controllability of nonlinear dynamic systems in infinite time: The Green's function approach, *ZAMM-Journal of Applied Mathematics and Mechanics*, v. 98, N 11, 2018, pp. 1992-2009.
52. Avetisyan A., Belubekyan M., Ghazaryan K., The Propagation of High-Frequency Shear Elastic Waves on Interface of Isotropic Elastic Half-Spaces with Canonical Surface Protrusions, *American Journal of Earth Science and Engineering*, (AASCTT), v. 1, N 2, 2018, pp. 114-128.
53. Avetisyan S., Grigoryan N., Mkrtchyan M., On Two Mixed Boundary Problems Mechanics of A Continuous Medium Solved by the Method of Integral Equations, *Proceedings of the 10th International Conference on Contemporary Problems of Architecture and Construction*, 2018, Wuhan, China, pp. 382-389.
54. Avetisyan V., Fuel-time optimal control of the electromechanical system, *Proceeding of International Conference dedicated to the 100th anniversary of Academician of NAS RA Mkhitar Djrbashyan*, Yerevan, October 22-24, 2018, pp. 14-15.
55. Barseghyan V., Barseghyan T., Control problem for a system of linear loaded differential equations, *Journal of Physics, Conference Series*, 2018. 991(1): 012010, pp. 1-6. DOI 10.1088/1742-6596/991/1/012010.
56. Barseghyan V., The Control Problem for Stage-by-Stage Changing Linear Systems of Loaded Differential Equations, *Automation and Remote Control*, v. 79, Issue 4, 2018, pp. 594-603.
57. Bartlett J., Khurshudyan As., Extending the algebraic manipulability of differentials, arXiv:1801.09553 [math.GM], 2018.
58. Belubekyan M., Sarkisyan S., Three-dimensional problem of Rayleigh waves propagating in a half-space with restrained boundary, *ZAMM*, v. 98, issue 9, 2018, pp. 1623-1631.
59. Belubekyan M., Gevorgyan H., Analysis of singularities at the center of heterogeneous honeycomb cell under antiplane deformation, *Вестник ГИУА. Серия: Механика, Машиноведение, Машиностроение*, 2018, N 2, с. 37-46.
60. Belubekyan M., Sargsyan S., Papyan A., Localized Bending Vibration of Piezoelectric Transverse Polarized Plate, *Proc. of Yerevan State University. Phys. And Math. Sciences*, pp. 11-18.
61. Belubekyan M., Sarkisyan S., Papyan A., Localized bending vibrations of piezoceramic transverse polarized plate, *Proceedings of The YSU Physical and Mathematical sciences*, 2018, N 52, 1, pp. 27-33.
62. Davtyan Z., Gasparyan A., Melkonyan A., Torsion of a compound elastic layer with a coin-like crack or a rigid inclusion, *Ibid*, pp. 107-111.
63. Davtyan Z., Mirzoyan S., Gasparyan A., Lamé problem for a multilayer viscoelastic hollow ball with regard to inhomogeneous aging, *Journal of Physics: Conf. Ser.*, 2018, v. 991(1):012018.
64. Frasca M., Khurshudyan As., Green's function for higher order nonlinear equations: Case studies for KdV and Boussinesq equations. *International Journal of Modern Physics C*, v. 29, 1850104, 13 p.
65. Galichyan T., Filippov D., Laletin V., Firsova T., Poddubnaya N., Magneto-electric Transition in Nickel-Gallium Arsenide-nickel Multiferroic Structure, *Journal of Physics, Conference Series*, 991, 2018, pp. 12-22.
66. Gevorgyan G., Sahakyan A., On the dynamic instability of a rectangular plate with one free edge, *Journal of Physics, Conference Series*, 2018, Ser. 991 012024. DOI: /10.1088/1742-6596/991/1/012024.
67. Ghazaryan K., Papyan A., Ohanyan S., Reflection, refraction, and transmission of SH waves at a micropolar layer separating two elastic media, *Journal of Physics: Conference Series (IOP Conf. Series: Journal of Physics: Conf. Series 991 (2018) 012025)*.
68. Ghazaryan K., Mozharovsky V., Ohanyan S., Sarkisyan S., Generalized Love waves in bi-material waveguide with viscous slip interface, *Proceedings of International Conference on Modern Problems of Mechanics and Mathematics*, May 22 – 25, 2018, L'viv, Ukraine.
69. Ghazaryan K., Papyan A., Ohanyan S., Reflection, refraction, and transmission of SH waves at a micropolar layer separating two elastic media, *Journal of Physics: Conference Series*. v. 991. N 1. IOP Publishing, 2018.
70. Ghulghazaryan L., Khachatryan L., Forced vibrations of a two-layer orthotropic shell with an incomplete contact between layers, *Mechanics of Composite Materials*, v. 53, N 6, January, 2018.
71. Grigoryan M., Edoyan V., Antiplane deformation of an elastic infinite wedge in the presence of different types of stress concentrators, *Ibid*, pp. 122-129.
72. Grigoryan M., On a contact interaction of two identical stringers with elastic semi-infinite continuous or vertical cracked plate, *Ibid*, v. 991(1):012030.
73. Hakobyan V., Dats E., Murashkin E., Sahakyan A., Contact stresses effects during plastic flow of thermoelastic-plastic multilayered spherical solids, *Symposium Materials IUTAM Symposium On Mechanical design and analysis for AM technologies*, Moscow, 2018, pp. 12-15.

74. Hakobyan V., Dashtoyan L., The stress state of a piecewise uniform layered space with doubly periodic internal cracks, *Ibid*, v. 991(1):012031.
75. Hakobyan V., Dats E., Murashkin E., Sahakyan A., Residual stresses in assemblage of thermoplastic circular cylinders, *Symposium Materials IUTAM Symposium On Mechanical design and analysis for AM technologies*, Moscow, 2018, pp. 7-11.
76. Hakobyan V., Hakobyan L., The stress state of uniformly piecewise heterogeneous spaces with a periodic system of parallel internal cracks, *Ibid*, v. 991(1):012032.
77. Kanetsyan E., Mkrtchyan M., Mkhitarian S., On an Approach to the problem of the Stress State of Piecewise-Homogenous Elastic Bodies with Cracks // *Ibid*, pp. 345–349.
78. Kanetsyan E., Mkrtchyan M., Mkhitarian S., Axisymmetric torsion of a composite circular cylinder, *Ibid*, pp. 85-91.
79. Kanetsyan E., Mkrtchyan M., Mkhitarian S., Contact interaction of thin-walled elements with an elastic layer and an infinite circular cylinder under torsion, *Ibid*, v. 991:012037.
80. Karapetyan K., Gurgenyanyan N., Arakelyan A., Avanesyan A., New building materials based on concrete waste obtained by the method of hydrothermal treatment, 20 International Baustofftagung, 12-14, September 2018, Weimar, Bundesrepublik Deutschland, Tagungsband 2, pp.2-1173-2-1178.
81. Khurshudyan As., Controllability of semi-infinite rod heating by a point source. *Journal of Physics. Conference Series*, v. 991, 012045.
82. Khurshudyan As., Exact and approximate controllability conditions for micro-swimmers deflection governed by electric field on a plane: The Green's function approach, *Archives of Control Sciences*, v. 28 (LXIV), issue 3, 2018, pp. 335-347.
83. Khurshudyan As.Zh., Heuristic determination of resolving controls for exact and approximate controllability of nonlinear dynamic systems. *Mathematical Problems in Engineering*, vol. 1, 2018, Article ID 9496371, 16 pages.
84. Khurshudyan As., Khurshudyan M., Green's function solution of nonlinear wave equation depending on the absolute value of the unknown function. *International Journal of Geometric Methods in Modern Physics*, v. 15, issue 10, 1850179, 11 pages.
85. Khurshudyan As., Min(max)imization of horizontal and vertical displacements of a fibre-reinforced magneto-elastic cantilever rod. *ZAMM*, v. 98, issue 11, pp. 1924-1929.
86. Khurshudyan As., New Green's functions for some nonlinear oscillating systems and related PDEs. *International Journal of Modern Physics C*, v. 29, issue 4, 1850032, 9 pages.
87. Khurshudyan As., Nonlinear Green's function method for the Tzitzeica and related equations, *Journal of Modern Optics*, (2018), vol. 65, issue 19, pp. 2284-2289.
88. Khurshudyan As., Nonlinear implicit Green's functions for numerical approximation of PDEs: Generalized Burgers' equation and nonlinear wave equation with damping, *International Journal of Modern Physics C*, v. 29, issue 7, 1850054, 14 pages.
89. Khurshudyan As., Ohanyan S., Vibration suspension of Euler-Bernoulli-von Karman beam subjected to oppositely moving loads by optimizing the placements of visco-elastic dampers. *ZAMM*, v. 98, issue 8, pp. 1412-1419.
90. Khurshudyan As., Ohanyan S., Vibrations of geometrically nonlinear beam subjected to two oppositely moving loads and supported by three equidistant viscoelastic dampers. *Journal of Physics. Conference Series*, 2018, v. 991, 012046.
91. Khurshudyan As., Resolving controls for the exact and approximate controllability of the viscous Burgers' equation: The Green's function approach, *International Journal of Modern Physics C*, v. 29, iss. 6, 1850045, 14 pages.
92. Khurshudyan M., Hakobyan M., Khurshudyan As., Nonlinear logarithmic interactions and a varying polytropic gas, *Modern Physics Letters A*, v. 33, issue 33, 2018, 1850189, 17 pages.
93. Kirakosyan R., Stepanyan S., The non-classical problem of an elastically clamped orthotropic beam of variable thickness under the combined action of the compressive forces and transverse load, *Proceedings of the Yerevan State University, Physical and Mathematical Sciences*, 52(2), 2018, pp. 101-108.
94. Kumar A., Sasubilli S., Khurshudyan As., Approximate analytical solution to non-linear Young-Laplace equation with an infinite boundary condition. *IEEE, Proceedings of "International Conference on Computing, Mathematics and Engineering Technologies (iCoMET)"*, 3-4 March 2018, DOI: 10.1109/ICOMET.2018.8346349.

95. Belubekyan M., Ghazaryan K., Ghazaryan R., Marzocca P., Localisation of Shear Elastic Waves in Periodically Stratified Layer (Waves in Random and Complex Media), Pr. of London Math. Society, v.1, I1, pp.4-11.
96. Mkhitarian S., On a class of problems on interaction of stress concentrators of different types with an elastic semi-infinite plate, Ibid, v. 991(1):012059.
97. Poghosyan H., Sargsyan M., On Solution of a Number of Annular Round Plates Stability Problems, Proceedings of the 10th International Conference on Contemporary Problems of Architecture and Construction, Beijing University of Civil Engineering and Architecture, China, 2018, pp. 379-381.
98. Sahakyan A., Amirjanyan H., Method of mechanical quadratures for solving singular integral equations of various types, Ibid, v. 991(1):012070.
99. Sekhar U. Sh., Sasubilli G., Khurshudyan As., Computer model of point sources in control problems for heating bodies. IEEE Proceedings of "International Conference on Computing, Mathematics and Engineering Technologies (iCoMET)", 3-4, March 2018, DOI: 10.1109/ICOMET.2018.8346361.
Հոդվածները հրատարակվել են «Դեֆորմացվող միջավայրերի փոխազդեցության դինամիկայի պրոբլեմները» IX միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, ՀՀՇԱՀ հրատ., Ե., 2018, 402 էջ:
100. Аветисян В.В., Синтез оптимального управления электромеханической системой, с. 5-9.
101. Агабекян П.В., Контактная задача для полубесконечной пластины усиленной тремя полубесконечными стрингерами, с. 10-13.
102. Агаловян Л.А., Гулгазарян Л.Г., Вынужденные колебания двухслойной оболочки при наличии вязкого сопротивления в обоих слоях, с. 14-18.
103. Агаян К.Л., Атоян Л.А., Саакян С.Л., Упруго-спиновые волны в периодической конструкции типа магнит-немагнит, с. 24-28.
104. Агаян К.Л., Плоская сдвиговая волна в слое с неоднородными граничными условиями, с.19-24.
105. Акопян В.Н., Амирджян А.А., Саакян А.В., Напряженное состояние составной плоскости с продолжающими друг друга межфазными абсолютно жестким включением и трещиной, с. 34-38.
106. Акопян В.Н., Даштоян Л.Л., Мурашкин Е.В., Осесимметричное напряженное состояние кусочно-однородного, слоистого пространства с периодическими внутренними дискообразными трещинами, с. 29-33.
107. Акопян Л.В., Амирджян А.А., Антиплоская динамическая контактная задача для составного полупространства с межфазной трещиной, с.34-38.
108. Амирбекян А.Н., Мкртчян М.М., Шекарян Л.А., Изгиб двух одинаковых балок на упругой шероховатой полосе с учетом сжимающих или растягивающих осевых сил, с. 39-43.
109. Амирджян А.А., Акопян Л.В., Антиплоская динамическая контактная задача для составного полупространства с межфазной трещиной, с. 44-48.
110. Арутюнян Л.А., Едоян В.А., Плоская задача составной плоскости, содержащей отверстие, с. 59-62.
111. Багдасарян Г.Е., Микилян М.А., Варданян И.А., Нелинейный флаттер цилиндрической панели, обтекаемой сверхзвуковым потоком газа, с. 63-68.
112. Багдасарян Г.Е., Микилян М.А., Варданян И.А., Флаттер замкнутой цилиндрической оболочки в присутствии неоднородного температурного поля, с. 68-73.
113. Багдасарян Г.Е., Даноян Э.А., Микилян М.А., Математическое моделирование колебаний трехслойной магнитострикционной пластинки, с. 35-37.
114. Барсегян В.Р., Об одной задаче управления для поэтапно меняющихся линейных систем нагруженных дифференциальных уравнений с неразделенными многоточечными промежуточными условиями, с.73-75.
115. Белубекян В.М., Белубекян М.В., Береберян А.Х., Локализация упругих сдвиговых волн в окрестности стыка плоских волноводов, с. 76-79.
116. Белубекян М.В., Гараков В.Г., Отражение электромагнитных и упругих волн от границы пьезоэлектрического полупространства, граничающего с вакуумом, с. 80-83.
117. Василян Н.Г., Изгиб прямоугольной изотропной пластины с распределенными по кромке моментами, с. 97-101.
118. Галичян Т.А., Унанян А.А., Распространение связанных магнитоупругой и электроупругой волн антиплоской деформации в композитном периодически неоднородном волноводе, с. 115-119.
119. Гачкевич А.Р., Ивасько Р.А., Кушнир Р.М., Казарян К.Б., Физико-механические поля в ферритовых телах при воздействии квазиустановившихся электромагнитных полей, с. 331-335.
120. Геворкян Г.А., Анализ особенностей вблизи центра разнородной сотовой ячейки при антиплоской деформации в свете МКЭ, с. 124 – 127.

121. Гукасян А.А., Некоторые модели многозвенных манипуляторов и методы исследования управляемых движений, с.138-142.
122. Гукасян А.А., Ордян А.Я., Об оптимизации процесса обслуживания манипулятором технологического участка, с. 143-147.
123. Гулгазарян Г.Р., Гулгазарян Л.Г., О дисперсионных уравнениях ортотропной цилиндрической панели со свободными краями, с. 148-152.
124. Давтян З.А., Мирзоян С.Е., Гаспарян А.В., О напряженном состоянии многослойного вязкоупругого композита при антиплоской деформации, с. 153-57.
125. Казаков К.Е., Курдина С.П., Саакян А.В., О контакте регулярной системы штампов и основания с многослойным неоднородным покрытием, с. 182-185.
126. Мартиросян С.Р., О задаче сверхзвуковой локализованной дивергенции достаточно широкой панели со свободным краем, сжатой по двум направлениям, с. 214-217.
127. Мирзоян Е.С., Мирзоян С.Е., Давтян З.А., Напряженное состояние составной взаимозамкнутой сферической вязкоупругой оболочки с учетом неоднородного старения, с. 218-220.
128. Мкртчян М.Г., Саакян А.А., Устойчивость изгибных колебаний балки при растяжении следящей нагрузкой, с. 226-230.
129. Оганесян Э.К., Действие собственного веса на напряженно-деформированное состояние полого цилиндра, с. 241-242.
130. Папьян А.А., Казарян Р.А., Оганян С.К., Сдвиговые волны Флока в функционально градуированных периодических средах, с. 243-247.
131. Саргсян А.М., Упругое равновесие кругового сектора, усиленного стрингером и соприкасающегося с жестким штампом без трения, с. 258-262.
132. Саркисян Н.С., Хачатрян А.М., О двухмерных уравнениях двухслойной анизотропной пластинки при заданных тангенциальных напряжениях на плоскости раздела слоев, с. 268-272.
133. Сейранян С.П., Об одной бесконечной системе линейных алгебраических уравнений в первой краевой плоской задаче теории упругости для прямоугольника, с. 283-287.
134. Тагворян В.В., Об одной трехмерной динамической задаче теории упругости по моделированию землетрясений, с. 296-300.
135. Шекоян А.В., Ультразвуковая волна в сильно неравновесной среде с точечными дефектами, с. 311-314.
136. Шемян Г.Г., Геворгян А.В., Аветисян Р.А., Об асимптотической устойчивости ротора, вращающегося на нелинейных опорах, с. 314-316.
137. Aghalovyan L., On a more powerful than in Newton Central Interaction of Bodies and the Problem of a Black Hole, pp. 317-320.
138. Avetisyan A., Khachatryan V., Kamalyan A., Joint propagation of elastic shear and plane deformation electro elastic waves in periodically-inhomogeneous piezoelectric waveguide, pp. 321-325.
139. Gevorgyan G., Kirakosyan R., On the bending vibrations of orthotropic elastic fastening strips and beams with taking into account the transverse shear and change of temperature, pp. 326-330.
140. Ghazaryan K., Mozharovsky V., Papayan A., Sarkisyan S., Piezoelectric shear surface waves near an imperfectly bonded interface between layer and half-space, pp. 331-335.
141. Ghazaryan K., Mozharovsky V., Papayan A., Sarkisyan S., Piezoelectric shear surface waves near an imperfectly bonded interface between layer and half-space, pp. 331-335.
142. Grigoryan M., Hovhannisyan E., Mkhitarian S., On a class of boundary-value problems on interaction of stringers and stamps with massive elastic bodies, pp. 336-340.
143. Hayroyan S., Karapetyan K., Hayroyan H., Short paced vibration creeping of clayish ground during the landslide, pp. 341-344.
144. Khachatryan V., Avetisyan A., Propagation of an electroelastic shear wave signal in a cellular composite piezocrystalline layer, pp. 350-354.

Պաշտպանվել են 1 դոկտորական, 1 թեկնածուական ատենախոսություններ:

ԻՆՖՈՐՄԱՏԻԿԱՅԻ ԵՎ ԱՎՏՈՄԱՏԱՑՄԱՆ ՊՐՈԲԼԵՄՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ տ.գ.թ. Հ.Ասցատրյան
Փոխտնօրեն՝ ֆ.-մ.գ.թ. Վ.Սահակյան
Գլխավոր տնօրեն՝ ֆ.-մ.գ.թ. Հ.Սահակյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ iiap@sci.am
Կայքէջ՝ www.ipia.sci.am

Մասնագիտական խորհուրդ 037՝ «Ինֆորմատիկա»

Նախագահ՝ ակ. Յու.Շուքուրյան, գլխավոր տնօրեն՝ ֆ.-մ.գ.թ. Հ.Սարուխանյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Հիմնավորվել է ինքնակազմակերպ կրիտիկականության մոդելների կիրառման նպատակահարմարությունը լայնամասշտաբ հաշվողական համակարգերում բեռնվածքի հավասարաչափ բաշխման և էներգիայի խնայողության խնդիրների լուծման գործընթացներում: Ռոթոր-ռաուբեր մոդելների հիման վրա կառուցված վիրտուալ բաշխված համակարգերում դինամիկ առաջադրանքների մոդելավորման, տեսաբերման և ժամանակացուցավորման նպատակով մշակվել են համապատասխան մեթոդներ և ծրագրամիջոցներ: Ավագակույտի և ռոթոր-ռաուբեր արեյան բջջային ավտոմատների մոդելների հիման վրա մշակվել է ապակենտրոնացված հաշվողական միջավայրերում ներմուծվող դինամիկ առաջադրանքների հավասարաչափ պլանավորման մեթոդ, որտեղ հաշվի են առնվել ավագակույտի ծրագրային մոդելի փորձարկումների արդյունքները: Հիմնավորվել է արհեստական նեյրոնային ցանցերի կիրառման հնարավորությունն ավագակույտի արեյան մոդելի հետազոտման համար: Այդ նպատակով ընտրվել է Neuroph Studio միջավայրը, որտեղ ավագակույտի մոդելն ուսումնասիրվել է երկչափ գրիդի օգտագործմամբ (դեկ.՝ ակ. Յու.Շուքուրյան):

Մշակվել են մեթոդներ, որոնց միջոցով ցանկացած անդրադարձ թվարկելի բազմություն հնարավոր է ներկայացնել խիստ պոզիտիվ բազմությունների միջոցով՝ օգտագործելով թվաբանական բազմությունների տարրական ձևափոխությունները (դեկ.՝ թղթ.անդ. Ի.Զասլավսկի):

Հետազոտվել է միթոտիկության (ըստ տարբեր աղյուսակային հանգեցման) հատկության համատեղելիության հնարավորությունը ոչ-միթոտիկության (ըստ սահմանափակ աղյուսակային հանգեցման) հատկության հետ և ապացուցվել է այնպիսի բազմությունների գոյությունը, որոնք համատեղում են այդ հատկությունները (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Մոկացյան):

Դիտարկվել է հաջորդականությունների տրված բազմության համար մաքսիմալ երկարության ընդհանուր ենթահաջորդականության կառուցելու խնդրի առցանց (online) տարբերակը՝ կապված ցանցային կիրառությունների հետ: Առաջարկվել է առցանց զուգահեռ ալգորիթմ, որը լրացուցիչ կառուցվածքների միջոցով ապահովում է աշխատանքի լիակատար զուգահեռացում կամայական քանակությամբ պրոցեսորների համար (դեկ.՝ թղթ.անդ. Լ.Ասլանյան):

Մշակվել է տրված ուղղահայաց և անկյունագծային պրոյեկցիաներով դիսկրետ առարկայի վերակառուցման էվրիստիկ ալգորիթմ, կատարվել են ծրագրային փորձարկումներ ալգորիթմի աշխատանքի գնահատման համար (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Հ.Սահակյան):

Ստացվել են գրաֆի ամենաերկար ցիկլի երկարության ընդհանրացված գնահատականներ:

Ստացվել են նոր արդյունքներ՝ կապված Վանգի խնդրի հետ: Ուժեղ կապակցված $2a$ գագաթանի ($2a \geq 8$) կողմնորոշված երկմասնյա հավասարակշռված D գրաֆի համար ապացուցվել է, որ 1) եթե D -ն պարունակում է $2a - 2$ երկարության կողմնորոշված ցիկլ և

գագաթների ցանկացած $\{x, y\}$ հաղթող զույգի համար $\max\{d(x), d(y)\} \geq 2a - 2$, ապա ցանկացած ամբողջ k ($1 \leq k \leq a - 1$) թվի համար D -ն պարունակում է $2k$ երկարության կողմնորոշված ցիկլ, 2) եթե D -ն կողմնորոշված ցիկլ չէ և գագաթների ցանկացած $\{x, y\}$ հաղթող զույգի համար $\max\{d(x), d(y)\} \geq 2a - 1$, ապա D -ն զույգ համացիկլիկ է, բացի այն դեպքից, երբ D -ն իզոմորֆ է ութ գագաթանի մեկ գրաֆի, որը նկարագրված է:

Մշակվել է ալգորիթմ $AG(n, 3)$ –ում մաքսիմալ և մինիմալ գլխարկների կառուցման համար (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ի.Կարապետյան):

Ուսումնասիրվել են որոշ գրաֆների ճիշտ կողային ներկումներ գագաթների սպեկտրերի վրա դրվող տարբեր պայմաններով, մասնավորապես դիտարկվել են գրաֆների համարյա միջակայքային ներկումներ և ցույց է տրվել, որ բոլոր G գրաֆները, որոնց մաքսիմալ աստիճանը $\Delta(G) \leq 4$, ունեն համարյա միջակայքային ներկում, իսկ $\Delta(G) \geq 18$ դեպքում կառուցվել են երկկողմանի գրաֆներ, որոնք չունեն համարյա միջակայքային ներկում (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ռ.Քամալյան):

Հետազոտվել են համայնքի հայտնաբերման ալգորիթմների գնահատման ամենատարածված միջոցները, դրանց առավելություններն ու թերությունները: Առաջարկվել է համեմատման նոր ինֆորմացիոն-տեսական չափի մեծություն, որը փորձարարական վերլուծության արդյունքում տալիս է առավելություններ նախորդների նկատմամբ (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Մ.Հարությունյան):

Լուծվել է որոշումից հրաժարվելու հնարավորության պայմանով բազմակի վիճակագրական վարկածների ստուգման խնդիրը երկու անկախ պատահական մեծություններով բնութագրվող մոդելի վերաբերյալ: Նկարագրվել է որոշումների ընդունման օպտիմալ ընթացակարգը, արտածվել են հնարավոր սխալների հավանականությունների զույգերի հուսալիությունների փոխկապվածություններն արտահայտող ֆունկցիաները (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ե.Հարությունյան):

Վելյ-Լանժենն տիպի պատահական հավասարման շրջանակներում մաթեմատիկորեն ապացուցվել է անգանգված վեկտորական մասնիկների (բոզոնների) առաջացման հնարավորությունը: Ցույց է տրվել, որ քվանտային խճճման արդյունքում կազմավորվում են սկալյար բոզոններ, որոնք ստեղծում են բարդ տրամաբանությամբ բնական քվանտային համակարգիչ: Երեք մարմնի խնդրի օրինակի վրա ցույց է տրվել, որ դասական մեխանիկայում գոյություն ունի դինամիկ համակարգերում քառսի առաջացման պատճառ հանդիսացող թաքնված, այսպես կոչված ներքին ժամանակ, որի նկատմամբ հավասարումներն անշրջելի են:

Զարգացվել է տեսություն էվկլիդյան R^n և M^n կոնֆորմ-էվկլիդյան տարածությունների միջև փոխմիաբաժան արտապատկերումների վերաբերյալ: Դուրս են բերվել չորոշված հանրահաշվական հավասարումների համակարգերը, որոնք ծնում են այն բազմաձևությունները, որոնցով ապահովվում են ուղիղ և հակադարձ արտապատկերումները (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ա.Գևորգյան):

Մշակվել է կեղծ թիրախների հայտնաբերման մեթոդ, որը թույլ է տալիս հետազոտել ֆոնը, հայտնաբերել և հեռացնել հետաքրքրություն չներկայացնող օբյեկտները: Մշակվել են երկչափ թվային պատկերներից եռաչափ օբյեկտների սինթեզման մեթոդները:

Ուսումնասիրվել են Ֆրեդհոլմի առաջին տիպի միապատիկ և կրկնակի ինտեգրալ հավասարումները (ոչ կոռեկտ դրված խնդիրներ՝ հավասարման մեջ հայտնի վեկտորի (մատրիցի) էլեմենտների փոքր շեղումներն առաջացնում են լուծումների մեծ շեղումներ), մշակվել են նրանց լուծման ալգորիթմները: Ֆուրյեի մեթոդով կրկնակի ինտեգրալ հավասարման լուծման համար ստացվել է ինտեգրալ հավասարման կորիզի Ֆուրյեի ձևափոխության վերին գնահատական: Կորիզը փոխարինելով ստացված գնահատականով՝ հնարավոր է դառնում արագացնել լուծման փնտրման իտերացիոն պրոցեսը: Իրականացվել է

Ֆրեդհոլմի առաջին տիպի կրկնակի ինտեգրալ հավասարման լուծման ալգորիթը Microsoft Visual Studio 2012 C++ միջավայրում:

Բարելավվել է առանց հսկայական սրտի խփոցների հաշվարկման ծրագրային համակարգը, որի շնորհիվ բարձրացել է անկյան տակ մարդկային դեմքի ճանաչելիությունը: Կատարվել են աշխատանքներ ծրագրային համակարգի ստեղծման ուղղությամբ, որը պատկերների որակական գնահատականներից կախված՝ նվազեցնում է պատկերների ֆիզիկական ծավալը (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Հ.Սարուխանյան):

Մշակվել են «White Box» ծածկագրական համակարգեր՝ հիմնված SAFER+ բլոկային ծածկագրական համակարգի վրա, ուսումնասիրվել է նրանց կայունությունը BGV և այլ հարձակումների նկատմամբ: Մշակվել է մեթոդ, որը թույլ է տալիս Z_m օղակի վրա կառուցել նոր ասիմետրիկ ± 1 և ± 2 սխալներ ուղղող կոդեր՝ ավելացնելով ընդամենը 2 ստուգող սիմվոլ: Կառուցվել են կոդավորման և ապակոդավորման ալգորիթմներ ավելի մեծ այբուբենների վրա կառուցված կոդերի համար:

Առաջարկվել է էֆեկտիվ արձանագրություն (protocol) բինար այբուբենով վերջավոր դետերմինիստիկ ավտոմատի չհիշվող իրականացման (oblivious evaluation) համար ՎԴԱ-ի տիրոջ (client) և մուտքային տեքստի սեփականատիրոջ (server) միջև: Այն որպես կառուցման բոլոր օգտագործում է White-box –ի վրա հիմնված 1-ելք-2 չհիշվող տեղափոխման արձանագրությունը (1- 2 oblivious transfer protocol) (դեկ.՝ ակ. Գ.Խաչատրյան):

Առաջարկվել է կենտ բնութագրիչով վերջավոր դաշտերի վրա կոնստրուկտիվ մեթոդներով անվերածելի բազմանդամների կառուցման եղանակներ, որոնք հնարավորություն են տալիս նախապես որոշել բազմանդամի կարգը: Տրվել է տեղադրության բազմանդամների կառուցման եղանակը, տեղադրության բազմանդամների որոշ նոր դասերի պարբերականության գնահատականը: Ստացված արդյունքներն ունեն ինչպես տեսական, այնպես էլ կիրառական հետաքրքրություն (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Մ.Կյուրեղյան):

Ստացվել է պլանավորման ալգորիթմի բարելավված մոդել, որը նվազեցնում է առաջադրանքի սպասման ժամանակը և համակարգի ռեսուրսների օգտագործումը դարձնում ավելի արդյունավետ: Ալգորիթմում յուրաքանչյուր առաջադրանք բնութագրվում է (ν , β , ω) պարամետրերով, որտեղ ν -ն խնդիրը սպասարկելու համար պահանջվող կլաստերային հանգույցների քանակն է, β -ն՝ խնդիրը սպասարկելու համար պահանջվող առավելագույն ժամանակը, իսկ ω -ն՝ այն առավելագույն ժամանակը, որ այդ առաջադրանքը կարող է սպասել մինչև սպասարկման ուղարկվելը:

Շարունակվել է Apache Hadoop միջավայրի ուսումնասիրությունը և օգտագործումը մեծածավալ տվյալների էֆեկտիվ պահպանման և մշակման համար: Կատարվել է տարաբնույթ մեծ տվյալների մշակման ուսումնասիրություն՝ օգտագործելով HDFS տարաբաշխված ֆայլային համակարգը և MapReduce-ով սահմանված ալգորիթմները, որոնք ներկայացված են Pig և Hive միջավայրերում (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Վ.Սահակյան):

Ենթադրելով, որ իմացության գերակայությամբ սցենարներն ամենահեռանկարայինն են մարդկային զարգացման մարտահրավերներում և ամենապահանջվածը նրանց գոյության հաջորդ փուլում, ինչպես նաև այն, որ արդյունավետ իմացության միջուկը համընդհանուր է բոլոր տեսակի մարդկային ապագա գոյությունների համար, հետազոտվել են միջուկի կառուցողական մոդելները, դրանց նկարագրողական ամբողջականությունը և դրանց հետազոտման հետագա եղանակների ուղիները:

Ուսումնասիրվել է յուրացման և դասակարգման կարողությունները մեքենայի համար մոդելավորելու հնարավորությունը: Ներկայացվել են սիստեմիկ դասակարգիչների համակարգչային յուրացման ՕԿՏ մոդելներ և դրանց ճշտության փորձարկումներ շախմատի համար RGT կոմբինատոր խնդիրների դասի շրջանակներում:

Մշակվել է մտավոր ունակությունների կառուցողական մոդել՝ *mentals*, որը բացահայտորեն լայնացնում է ալգորիթմական և օբյեկտ-կոդմանորոշված մոդելավորման արդյունավետությունը մինչև բնական լեզվով հաղորդակցության մոտարկման ադեկվատ մոդելավորման հնարավորություն, ինչպես նաև համաձայնեցնում է ֆունկցիոնալ և կոնեկտիստական արհեստական նեյրոնային ցանցեր մտավոր մոդելները (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Է.Պողոսյան):

Մեծ տվյալների որակի չափանիշների հայտնաբերման, սահմանման, խմբավորման հետ կապված սահմանվել են որակի չափանիշներ վերլուծական գործընթացի և որոշումների կայացման համար: Մշակվել է ահազանգման համակարգ, որի հիմքում ընկած է որակը բնութագրող մոդել: Մոդելը կառուցելու համար հետազոտվել են արդեն գոյություն ունեցող մոդելները, սահմանվել են նրանց առավելություններն ու թերությունները: Ահազանգման համակարգի հիմնական նպատակն է տեղյակ պահել որոշում կայացնողին կամ վերլուծություն կատարողին տվյալների հնարավոր որակական թերությունների մասին (դեկ.՝ տ.գ.թ. Ն.Ասցատրյան):

Իրականացվել են շարունակական բնույթ կրող հետևյալ աշխատանքները՝ ներմուծվել, մշակվել և վերլուծվել են հայաստանյան շուրջ 90 գիտական պարբերականի մատենագիտական տվյալները, տեղական ամսագրերի համար հաշվարկվել են Ազդեցության գործոնները, կատարվել է արտասահմանյան պարբերականներում հայաստանյան գիտնականների և հետազոտողների հրապարակումների գիտաչափական վերլուծություն (այդ աշխատանքն իրականացվել է Web of Science Core Collection և Russian Science Citation Index շտեմարանների միջոցով), հայաստանյան գիտական ամսագրերի մատենաչափական նկարագրություն և հեղինակների ու կազմակերպությունների նույնականացում, Web of Science գիտական շտեմարանում հայաստանյան գիտական կազմակերպությունների տվյալների ճշգրտում (Data Cleaning), Web of Science գիտական շտեմարանում ստեղծվել է Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտի պրոֆիլը (դեկ.՝ կ.գ.թ. Շ.Սարգսյան):

Շարունակվել է VLIW ճարտարապետությամբ պրոցեսորներով հաշվողական հարթակների ուսումնասիրման և ծրագրային միջոցների օպտիմալացման ուղղությամբ հետազոտական աշխատանքը: Շարունակվել է ամպային SaaS տեսակի վեբ հավելվածների ստեղծման և կառավարման բաց կոդով սեփական ծրագրային հարթակի (PHP, JS, HTML5) նոր տարբերակի մշակումը: Շարունակվել է ARMEI (ARMenian Emission Inventory) համակարգի նոր տարբերակի մշակումը, որը, ի տարբերություն նախորդի, օժտված է REST API միջերեսով, ինչը թույլ է տալիս հեշտ ավտոմատացնել տվյալների ներմուծումը և աշխատանքը նրանց հետ (դեկ.՝ Ա.Միրզոյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Քանակական տվյալների պեղման ալգորիթմական լուծումներ և նրանց կիրառությունները» ծրագիրը (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ն.Սահակյան) նվիրված է տվյալների պեղման գործընթացին: Աշխատանքների իրականացման առաջին փուլում կատարվել են ոլորտի վերլուծական աշխատանքներ, կազմվել է հետազոտական պլան, ըստ որի, որպես լուծման եղանակ, կիրառվելու է մոնոտոն վերակառուցման տեսությունը:

«Երիտասարդ գիտաշխատողների հետազոտությունների աջակցության ծրագիր 2016» թեմայի շրջանակներում հետազոտվել են Knodel գրաֆների տարբեր մոդիֆիկացիաների վրա կառուցված gossip սխեմաների որոշակի հատկությունները: Ապացուցվել է, որ $n \neq 2^k, k > 0$ գազաթներով Knodel գրաֆների վրա լրիվ gossip իրականացնող սխեմաների տակտերի համարների ցիկլիկ տեղափոխությունները պահպանում են ինֆորմացիայի լրիվ փոխանակման/փոխանցման հատկությունը:

Ինքնակազմակերպման աբելյան մոդելի հիման վրա վերաձևակերպվել է համակարգչային ցանցերում էներգիայի ծախսի մինիմիզացիայի հայտնի խնդիրը, որի մասնակի դեպքերի լուծման համար մշակվել և իրականացվել են օգտագործողների ծրագրերի (առաջադրանքների) դինամիկ օպտիմալ տարաբաշխման նոր ալգորիթմներ:

Ստեղծվել է բջջային ավտոմատը մոդելավորող բազմաօգտատեր ծրագրային փաթեթերկշափ և եռաչափ արտապատկերման հնարավորությամբ, որը թույլ է տալիս օգտագործողներին աշխատել ինչպես առանձին, այնպես էլ տվյալ մոդելի վրա միևնույն պահին՝ անկախ նրանց աշխարհագրական դիրքերից: Ծրագրային փաթեթը ստեղծվել է լոկալ և վիրտուալ լաբորատորիաների գիտաշխատողների պահանջներին համապատասխան: Որպես բջջային ավտոմատների օրինակ ընտրվել է աբելյան ավազակույտի մոդելը: Համապատասխան ծրագրային փաթեթը մշակվել է՝ օգտագործելով Microsoft .Net-ը և C# լեզուն: Դիտարկվել են բջջային ավտոմատների մոդելները որպես «Լուրջ խաղեր»-ի օրինակ: Որպես բջջային ավտոմատի օրինակ դիտարկվել է աբելյան ավազակույտի մոդելը:

Կատարվել է համակարգչային ցանցերում ինֆորմացիայի տարածման օպտիմալ gossip սխեմաների, ինչպես նաև լուրերի տարածման քվադրպատահական պրոցեսի և նրան համապատասխան ներթափանցող կողային պերկոլյացիայի (invasion bond percolation) մոդելի հետազոտություն: Մշակվել են համակարգերը մոդելավորող համապատասխան ծրագրային գործիքային փաթեթներ, որոնք թույլ են տվել իրականացնել հետազոտությունների հետ կապված աշխատանքներն Արմկլաստեր բարձր արտադրողականությամբ հաշվողական համակարգում (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Վ.Պողոսյան):

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Շահխաթունի Ա.Գ., Միրզոյան Ա.Ռ., Կեղծ և ապակողմնորոշիչ գործառույթներ գիտական հրատարակության, մատենագրության և գիտաչափության ոլորտներում, Ե., «Գիտաբանության հարցեր», հ. 1, 132 էջ:

Հոդվածներ, զեկուցումներ

2. Մանուկյան Ն.Հ., Ժամանակակից տեղեկատվական հասարակության և տեղեկատվական տնտեսության ձևավորման առանձնահատկությունները, ԳԿՄԿ «Ինովացիոն հնարավորությունները և մարտահրավերները ժամանակակից աշխարհում» գիտաժող. հոդված. Ժողովածու, N 1, 2018, էջ 395-401:
3. Մանուկյան Ն.Հ., Հայաստանի գիտահետազոտական և կրթական համակարգչային ցանց ASNET-AM, Ե., «Գիտության աշխարհում», N 4, 2018, էջ 30-33:
4. Amirkhanyan K., Shoukourian S., Vardanian V., A Mechanism of Row Redundancy Sharing for Reparable Memory Systems, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 54-59.
5. Asatryan D., Comparative Study of Three Approaches for Estimating the Weibull Distribution Parameters, "Vestnik RAU", N 2, 2018, pp. 5-16.
6. Asatryan D., Gradient-Based Technique for Image Structural Analysis and Applications, "Computer Optics", v. 6, 2018, pp. 957-962.
7. Asatryan D., Sazhumyan G., Aznauryan L., Novel Approach to Background-Text-Noncontext Separation in Ancient Degraded Document Images, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 154-157.
8. Aslanyan L., LCS Algorithm with Vector-markers, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 92 – 96.
9. Aslanyan L., Isoperimetric problems in discrete spaces, International Journal "Information Models and Analyses" v. 7, N 1, 2018, pp. 89-94.
10. Asratian A., Casselgren C., Petrosyan P., Some results on cyclic interval edge colorings of graphs," Journal of Graph Theory", v. 87, 2018, pp. 239-252.

11. Astsatryan H., Narsisian W., Gyulgyulyan E., Poghosyan A., Mamaskhalisov Y., Wittenburg P., An Integrated Web-based Interactive Data Platform for Molecular Dynamics Simulations, "Scalable Computing: Practice and Experience", Special Issue 19(2), pp. 79-86, doi: 10.12694/scpe.v19i2.1337, 2018.
12. Astsatryan H., Grigoryan H., Gyulgyulyan E., Hakobyan A., Kocharyan A., Narsisian W., Sahakyan V., Shoukourian Yu., Mkoyan A., Abrahamyan R., Petrosyan Z., Aligon J., Weather Data Visualization and Analytical Platform, "Scalable Computing: Practice and Experience", Special Issue 19(2), pp. 149-156, doi: 10.12694/scpe.v19i2.1351, 2018.
13. Astsatryan H., Narsisian W., Poghosyan A., Shahinyan A., Performance Impact of DVFS for Molecular Dynamics Simulations on Tesla K40 GPU, "IEEE Proceedings of IPRO'2018/CTS", pp. 854-860, doi: 10.23919/MIPRO.2018.8400158, 2018.
14. Casselgren C., Khachatryan H., Petrosyan P., Some bounds on the number of colors in interval and cyclic interval edge colorings of graphs, "Discrete Mathematics", 341, 2018, pp. 627-637.
15. Danoyan H., On Computational Complexity of Multiclass Classification Approach ECOC, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 97-100.
16. Darbinyan S., Karapetyan I., On a problem of Wang concerning the hamiltonicity of bipartite digraphs, "Mathematical Problems of Computer Science", 49, 2018, pp. 26-34.
17. Darbinyan S., Karapetyan I., A Sufficient Condition for Pre-Hamiltonian Cycles in Bipartite Digraphs, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 101-109.
18. Darbinyan S., Sufficient conditions for a balanced bipartite digraph to be even pancyclic, Discrete Applied Mathematics, 238, 2018, pp. 70-76.
19. Gerasimov A., Vartanov S., Ermakov M., Kruglov L., Kutz D., Novikov A., Asryan S., Anxiety: a dynamic symbolic execution framework, "2017 Ivannikov ISPRAS Open Conference", DOI 10.1109/ISPRAS.2017.00010, pp. 16-21.
20. Gevorkyan A., Quantum vacuum, the structure of "Empty" space-time, "Physics of Atomic Nuclei, 2018, v. 81, N 6, pp. 809-818.
21. Gevorkyan A. et al., On one-to-one mapping between a Euclidean subspace and a conformally Euclidean manifold, "Mathematical Problems of Computer Science", v. 50, 2018, pp. 223-230.
22. Gevorkyan A., Quantum vacuum, the structure of "Empty" space-time and the quintessence, "The 32nd international Colloquium on Group Theoretical methods in Physics", Prague, 2018, p. 25.
23. Gevorkyan A., On formation of massless bose particles hions in the quantum vacuum. "Problem of dark energy-quintessence, IX International Conference of the Georgian Mathematical Union", Batumi-Tbilisi, 2018, pp. 120-121.
24. Gevorkyan A., Riemannian geometry as a tool for solving a number of fundamental problems of Hamiltonian mechanics, "International Conference Dedicated to the 100th anniversary of Mkhitar Djrbashyan, Yerevan, 2018, pp. 26-27.
25. Gevorkyan A., Modeling the rate constants of elementary atom-molecular processes from the first principles of classical mechanics, "V International Conference. Modern Problems of Chemical Physics", 2018, pp. 25-27.
26. Gharibyan A., Petrosyan P., On locally-balanced 2-partitions of complete multipartite graphs, "Mathematical Problems of Computer Science", v. 49, 2018, pp. 7-17.
27. Gharibyan A., Petrosyan P., On locally-balanced 2-partitions of grid-like graphs, "International Conference on Mathematics, Informatics and Information Technologies dedicated to the illustrious scientist Valentin Belousov", MITI 2018, Alecu Russo Balti State University, Republic of Moldova, 2018, pp. 111-112.
28. Grigoryan S., Dynamic Knowledge Integration into HBD Knowledge Presentation Model, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 34-36.
29. Grigoryan S., Hakobyan N., Vrtanesyan H., Object -oriented Modeling of Matching to Systemic Classifiers, "Mathematical Problems of Computer Science", 49, Yerevan, 2018, pp.102-107.
30. Grigoryan S., Hakobyan N., Experimenting with Acquisition and Matching to Systemic Clasifiers, "Mathematical Problems of Computer Science", Yerevan, 50, 2018, pp. 96-103.
31. Haroutunian E., Yessayan A., Harutyunyan N., On multiple hypotheses LAO testing with rejection of decision for two dependent objects, "Mathematical Problems of Computer Science", v. 49, 2018, pp. 110-114.
32. Haroutunian E., Hakobyan P., Yesayan A., Harutyunyan N., On multiple hypotheses LAO testing with liberty of rejection of decision for two independent objects, "International Journal Information Theories and Applications", v. 25, N 1, 2018, pp. 38-46.

33. Hovnanyan V., Poghosyan Su. and Poghosyan V., Gossiping Properties of the Edge-Permuted Knodel Graphs, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 1-4.
34. Khachatryan G. and Khachatryan K., Construction of Linear Codes over Rings Z_m Correcting Double ± 1 or ± 2 Errors, "Mathematical Problems of Computer Science", v. 49, 2018, pp. 66-73.
35. Khachatryan G. and Abrahamyan S., "Design and security analysis of Novel White Box Encryption" CODASSCA, 2018, pp. 123-125.
36. Manukian S., On the Structure of Positive and Strongly Positive Arithmetical Sets, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, p. 16.
37. Manukian M., On some properties of positive and strongly positive arithmetical sets, "Mathematical Problems of Computer Science", 50, 2018, pp. 52-55.
38. Melkonyan H., Gevorgyan A., Sargsyan S., Sahakyan V., Petrosyan Z., Panyan P., Abrahamyan R., Astsatryan H., Shoukorian Yu., An analysis of Wintertime Cold-Air Pool in Armenia Using Climatological Observations and WRF Model Data, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 130-134.
39. Mkhitarian A., Petrosyan A., Nanassian A., Use of info-communicational resources in software systems, "Mathematical Problems of Computer Science", v. 50, 2018, pp. 76-80.
40. Mkhitarian A., Petrosyan A., Nanassian A., Notification Mechanisms by Initiative of Email Receiver in Systems Based on Email/SMS Technologies, "Mathematical Problems of Computer Science", v. 50, 2018, pp. 56-60.
41. Mkhitarian K., Community detection based recommendation framework, "Mathematical Problems of Computer Science", v. 50, 2018, pp. 61-66.
42. Mokatsian A., On the existence of the tt-mitotic hypersimple set which is not btt-mitotic. "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 17-20.
43. Koulakzian M., Nikoghosyan Zh., Two Generalized Lower Bounds for the Circumference, "Mathematical Problems of Computer Science", v. 49, 2018, pp. 18-25.
44. Mothe J., Mkhitarian K., Haroutunian M., Community Detection: Comparison of State of the Art Algorithms, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 125-129.
45. Nahapetyan H., Usage of Neural networks for Sandpile Model Research", Mathematical Problems of Computer Science, N 49, 2018, pp.58- 65.
46. Nahapetyan H., Jessel J. -P., Poghosyan S, Shoukourian Yu., A Multi User and Multi Purpose CA Simulator" "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 23-26.
47. Nahapetyan H., Poghosyan S., Dynamic Task Scheduling Based On Abelian Sandpile and Rotor-Router Models, "Mathematical Problems of Computer Science", v. 49, 2018, pp. 41-48.
48. Nahapetyan H., Usage of Neural networks for Sandpile Model Research, "Mathematical Problems of Computer Science", v. 49, 2018, pp. 58- 65.
49. Nikoghosyan Zh., A Sharp Improvement of a Theorem of Bauer and Schmeichel, "Mathematical Problems of Computer Science", v. 50, 2018, pp. 15- 34.
50. Nitu V., Kocharyan A., Yaya H., Tchana A., Hagimont D., and Astsatryan H., Working Set Size Estimation Techniques in Virtualized Environments: One Size Does not Fit All, "Proc. ACM Meas. Anal. Comput. Syst.", 2, 1, Article 19, March 2018, 21 pages. doi: 10.1145/3179422.
51. Petrosyan P., Near-interval edge-colorings of graphs, Мат. X Межд. конф. "Дискретные модели в теории управляющих систем", МГУ, М., 2018, с. 22-24.
52. Petrosyan P., Some results on the palette index of graphs, "6th Gdansk Workshop on Graph Theory, Gdansk University of Technology, Gdansk", 2018, pp. 60-61.
53. Poghosyan A., Sarukhanyan H., Image Caption Generation model based on Object Detector, "Mathematical Problems of Computer Science", v. 50, 2018, pp. 5-14.
54. Poghosyan A., Sarukhanyan H., Long Short-Term Memory with Read-only Unit in Neural Image Caption Generator, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 162-167.
55. Pogossian E., On the Way to Dominating Congition, "Mathematical Problems of Computer Sciences", v. 49, Yerevan, 2018, pp. 79-91.
56. Pogossian E., Constructing Adequate Mental Models, "Mathematical Problems of Computer Science, v. 50, Yerevan, 2018, pp. 35-51.
57. Pogossian E., Towards Adequate Constructive Models of Mental Systems, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 37-46.

58. Sahakyan H., Aslanyan L., Discrete Tomography with Distinct Rows: Relaxation, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 117-120.
59. Sahakyan H., Ryazanov V, Margaryan A., Reconstruction of Binary Images from their Horizontal and Diagonal Projections, International Journal "Information Theories and Applications", v.25, N4, 2018, pp. 331-342.
60. Shahverdian A., Full Randomness in the Higher Difference Structure of Two-State Markov Chains, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 27-30.
61. Simonyan R., Recognition Speed Increase Using Multithreading, "International Journal of Science and Engineering Investigations", v. 7, issue 74, March 2018, pp. 95-99.
62. Simonyan R., Object Distance Detection from Surveillance Cameras, "International Journal of Science and Engineering Investigations", v. 7, issue 74, 2018, pp. 104-106.
63. Simonyan R., Recognized Objects Visualization on Maps, "International Journal of Science and Engineering Investigations", v. 7, issue 75, 2018 pp. 104-108.
64. Vardanyan A., Improved Model of The Scheduling Algorithm, Mathematical Problems of Computer Science, Yerevan, Armenia, v. 50, 2018, pp. 104-106.
65. Zaslavsky I., Functional System of the Fuzzy Constructive Logic, "CSIT 2017 Revised Selected Papers, IEEE conference proceedings", 12 March, 2018, pp. 31-33.
Հոդվածները հրատարակվել են «Collaborative Technologies and Data science in Smart City Applications» միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Ե., «Logos Verlag Berlin» հրատ., 2018, 164 էջ:
66. Astatsryan H., Narsisian W., Sahakyan V., Shoukourian Yu., Collaborative Cloud Computing In Armenia: Challenges and Opportunities, pp. 20-26.
67. Haroutunian M., Mkhitarian K., Mothe J., f-Divergence measures for evaluation in community detection, pp. 137-144.
68. Haroutunian M., Haroutunian E., Hakobyan P., Mikayelyan H., Logarithmically asymptotically optimal testing of statistical hypotheses in steganography applications, pp. 157-163.
Հոդվածները հրատարակվել են «Emil Artin International Conference» միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, «Գիտություն» հրատ., Ե., 2018, 143 էջ:
69. Haroutunian M., Mkhitarian K., Mothe J., Divergence measures for community detection evaluation, pp.71-73.
70. Haroutunian E., Hakobyan P., Yesayan A., Harutyunyan N., Multiple hypotheses optimal testing with rejection option for many objects, pp. 69-70.
71. Gevorgyan A., Formation of massless bose particles with spins 1 as a result of random fluctuations of vacuum fields, pp. 56-57.
72. Gevorgyan A., Is the Hamiltonian mechanics and in general classical mechanics reversible, pp. 58-59.
Հոդվածները հրատարակվել են «International Conference dedicated to the 90th anniversary of S.Mergelyan» միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 84 էջ:
73. Haroutunian M., Haroutunian E., Up to date directions of information theory research in Armenia, pp.39-41.
74. Gevorgyan A., Quantum vacuum-quintessence as the natural quantum computer, p. 33.
75. Pogossian E., Constructive Cognitive Models for Competition, Defense and Dialog Problems, p. 2.

Պաշտպանվել են 1 դոկտորական, 5 թեկնածուական ատենախոսություններ:

«ՀԻՂՐՈՄԵԽԱՆԻԿԱՅԻ ԵՎ ՎԻՐՐՈՏԵԽՆԻԿԱՅԻ ԲԱԺԻՆ» ՓԲԸ

Տնօրեն՝ տ.գ.թ. Գ.Ավետիսյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ EnergoPower@mail.ru

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Կատարվել են ջերմային և ատոմային էլեկտրակայանների խնայողության բարձրացմանն ուղղված հետազոտություններ:

Ջերմային էլեկտրակայաններում փակ գոլորշահեղուկային ցիկլը կանխորոշում է տուրբինում աշխատած ամբողջ գոլորշու կոնդենսացման անհրաժեշտությունը: Այդ պրո-

ցեսն իրականացվել է կոնդենսացնող կայանքում հաստատուն ճնշման պարագայում հովացնող ջրի տաքացման արդյունքում, որի ջերմաստիճանը ցածր է գոլորշու ջերմաստիճանից: Կոնդենսացման ջերմաստիճանը մեծապես կախված է հովացնող ջրի սկզբնական ջերմաստիճանից, հետևաբար և ջրամատակարարման համակարգից և աղբյուրից, ինչպես նաև տարվա ժամանակից: Բայց հովացնող ջրի միևնույն սկզբնական ջերմաստիճանի դեպքում կոնդենսատորում վակուումն առանձնակի կախված է հովացման բազմակիությունից: Հետազոտությունները կատարվել են աշտարակային հովացուցիչում շրջանառվող ջրամատակարարման պայմաններում: Ջրի հովացման ինտենսիվությունը մեծացնելու համար հարկավոր է մեծացնել աշտարակային հովացուցիչի ներքին բացվածքներից (պատուհաններից) ներթափանցող օդի հոսքը: Աշտարակային հովացուցիչի ներքին բացվածքներից ներթափանցող օդի հոսքը մեծացնելու նպատակով ներդրվել է նորույթ, որը աշտարակային հովացուցիչի ներքին բացվածքներից վերև նրա շրջագծով տեղակայված կախվածք է, հորիզոնի նկատմամբ կարող է ունենալ ուղիղ, թեք, էքսպոնենցիալ, կատենոիդալ և այլ կորերի ձև, որը որոշվում է հովացման տրված աստիճանից: Սառը օդի հոսքը դեպի աշտարակային հովացուցիչ անցնելով կախվածքով՝ ավելի ինտենսիվ է ինչպես քանու առկայության, այնպես էլ բացակայության ժամանակ: Բացի այդ, կախվածքն ապահովում է հովացուցիչի ներքին բացվածքները սառցակալվելու վտանգից: Գոյություն ունեցող աշտարակային հովացուցիչները հագեցնելով վերը նշված կախվածքով՝ կոնդենսատորում վակուումը կարելի է պահպանել 0,04Կգ/սմ² և ավելի փոքր մակարդակի վրա ավելի փոքր հովացման բազմակիության դեպքում, հատկապես ամռանը: Նշված միջոցառման ներդրումը թույլ է տալիս նշանակալի բարձրացնել ջերմային և ատոմային էլեկտրակայանների շահագործման ջերմային տնտեսումը և օ.գ.գ. (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Գ.Ավետիսյան):

ՖԻԶԻԿԱՅԻ ԵՎ ԱՍՏՂԱՖԻԶԻԿԱՅԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

Ակադեմիկոս-քարտուղար՝ ակադեմիկոս Ռ. Կոստանյան

Գլխաքարտուղար՝ Ն. Դավիդյան

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են Վ.Համբարձումյանի անվ. Բյուրականի աստղադիտարանը, Ֆիզիկական հետազոտությունների, Ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների, Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտները, ԻԿԲԱՆԵՏ միջազգային կենտրոնը և «Գալակտիկա» ՓԲԸ-ը:

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են ԳԱԱ 9 ակադեմիկոս, 12 թղթակից և 29 արտասահմանյան անդամներ:

Հաշվետու տարում անց է կացվել բաժանմունքի 1 ընդհանուր ժողով:

Բաժանմունքի մարտի 27-ի տարեկան ընդհանուր ժողովում լսվել է ակադեմիկոս-քարտուղար ակ. Ռ.Կոստանյանի «2017թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության հիմնական արդյունքները» զեկուցումը: Գիտական զեկուցումներով ելույթ են ունեցել ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Ա.Սեդրակյանը (Գերմանիա)՝ «QCD փուլերը մեծ խտություններում և կոմպակտ աստղեր», ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Միքայելյանը՝ «Ակտիվ գալակտիկաների որոնումները և ուսումնասիրությունները Վ.Համբարձումյանի անվ. Բյուրականի աստղադիտարանում», ֆ.-մ.գ.թ. Ե.Կաֆադարյանը՝ «Մեմբրանային-էներգամասնիկային հիշողության նոր տիպի տարր»: Ցինկի և լանթանի օքսիդների հիման վրա մեմբրանային ստեղծում և հետազոտում», ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Եսայանը՝ «Անանցումային դաշտային տրանզիտորների կոմպակտ մոդելավորման ներկա զարգացումները և հեռանկարները», ֆ.-մ.գ.թ. Վ.Քոչարյանը և Ա.Մովսիսյանը՝ «Դիֆրակցված ռենտգենյան և նեյտրոնների փնջերի բնութագրերի կառավարում»:

Բաժանմունքի բյուրոյի 9 նիստերում քննարկվել և հաստատվել են ստորաբաժանումների գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային ֆինանսավորման ենթակառուցվածքի պահպանման ու զարգացման ծրագրերը, ասպիրանտուրայի հայտերը, բաժանմունքի կազմակերպությունների՝ գիտական խորհուրդներում ընտրված լիազոր ներկայացուցիչների ցուցակը, քննարկվել են ՖՀԻ-ի անվանակոչման, ԳԱԱ 75-ամյակին նվիրված ցուցահանդեսի, ԱՊՀ II ֆորումի կազմակերպական հարցերը: Մշտապես քննարկվել են գիտական աշխատանքների արդյունավետության բարձրացման, կիրառական նշանակություն ունեցող ուսումնասիրությունների ընդլայնման, գիտական կազմակերպությունների աշխատանքի գնահատման հարցերը, մշակվել են կազմակերպությունների միջգիտակարգային ծրագրեր, քննարկվել են ստորաբաժանումների հաշվետվությունները աշխատանքի գնահատման հանձնաժողովների առաջարկությունների իրականացման վերաբերյալ:

Կազմակերպվել են մի շարք հանրապետական և միջազգային գիտական միջոցառումներ, բաժանմունքի գիտական կազմակերպություններում ընդլայնվել է միջազգային համագործակցությունը, կնքվել են նոր պայմանագրեր, շարունակվել է համագործակցությունը գիտական և կրթական ոլորտների ստորաբաժանումների հետ:

Բաժանմունքի ինստիտուտների 6 աշխատակից պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն:

Բաժանմունքի ինստիտուտները ստացել են 8 արտոնագիր, գիտաշխատողները տպագրել են 5 մենագրություն (3-ն արտասահմանում), 216 հոդված (118-ն արտասահմանում), 141 թեզիս (65-ն արտասահմանում), 4 ուսումնական ձեռնարկ:

Դեկտեմբերին բաժանմունքի գիտական կազմակերպություններում անց են կացվել տարեկան հաշվետու ժողովներ, քննարկվել և հաստատվել են 2018թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության մասին հաշվետվությունները:

Բաժանմունքը հրատարակում է «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Ֆիզիկա», «Աստղաֆիզիկա», «Armenian journal of physics» («Ֆիզիկայի հայկական հանդես», Էլեկտրոնային) ամսագրերը:

Վ.ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԲՅՈՒՐԱԿԱՆԻ ԱՍՏՂԱԴԻՏԱՐԱՆ

Տնօրեն՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Միքայելյան

Փոխտնօրեն՝ ֆ.-մ.գ.թ. Հ.Հարությունյան

Գիտքարտուղար՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ե.Նիկողոսյան

Էլեկտրոնային փոստ՝ director@bao.sci.am, observ@bao.sci.am

Կայքէջ՝ www.bao.am

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Ուսումնասիրվել են NVSS և FIRST կատալոգների խաչաձև նույնացումներից ստացված ռադիո աղբյուրները, որոնց մոտ հոսքերի տարբերությունները խիստ մեծ են: Հնարավոր է եղել առանձնացնել 6301 ռադիոաղբյուր, որոնք ունեն փոփոխականություն 1400 ՄՀց-ում: 2425-ն ունեն նաև փոփոխականություն օպտիկական տիրույթում: Մարգարյան գալակտիկաներից 1152-ը նույնացվել են GALEX ԳՄ արբանյակի տվյալների շտեմարանում: Օպտիկական և ԳՄ պատկերների համադրման միջոցով գալակտիկաներում բացահայտվել են նոր գոյացություններ: Ուսումնասիրվել է Veron-Cetty & Veron կատալոգի՝ որպես LINER դասակարգված 926 ակտիվ միջուկով գալակտիկա, որոնցից 174-ի համար կատարվել է վերադասակարգում: Ենթակարմիր ավելցուկով գալակտիկաների համար համեմատվել են ռադիո/օպտիկական/ենթակարմիր հոսքերը: Կատարվել է 200-ից ավելի ROSAT ռենտգենյան գալակտիկայի սպեկտրային հետազոտություն և առաջին անգամ տրվել են նրանց ակտիվության դասերը: Հայտնաբերվել են մոտ 50 թաքնված ԱԳՄ (ակտիվ գալակտիկական միջուկներ) հանդիսացող օբյեկտների թեկնածուներ, որոնք թույլ գալակտիկաներ են, սակայն օպտիկական տիրույթում չունենալով ակտիվության դրսևորումներ՝ հանդիսանում են հզոր ռենտգենյան աղբյուրներ: IRAS PSC/FSC կատալոգի բոլոր կետային աղբյուրներից հայտնաբերվել է 55 նոր գերլուսատու ենթակարմիր (ԵԿ) գալակտիկա (ULIRG), ստեղծվել է ԵԿ գալակտիկաների ամենամեծ ընտրանքը:

Հիմնավորվել է, որ մեծ ֆարադեյի պտույտով ($|RM| > 300$ ռադ/մ²) օժտված բաբախիչների RM պտտման չափի մի մասը կարող է պայմանավորված լինել բաբախիչից ավելի մոտ գտնվող և նրա վրա պրոյեկտված միզամածային օբյեկտի ներդրումով: Այդպիսի բաբախիչների պտտման չափերի նշանների բաշխումը Գալակտիկայի հարթության մեջ ցույց է տալիս, որ Գալակտիկայի կենտրոնից 5 և 7 կիլոպարսեկ շառավիղներով սահմանափակված օղակում Գալակտիկայի մեծամասշտաբ մագնիսական դաշտն ուղղված է ժամացույցի սլաքին հակառակ:

Ղազարյանի ցուցակից 11 գերմանուշակ գալակտիկաների համար առաջին անգամ որոշվել են գալակտիկաների կարմիր շեղումներն ու հեռավորությունները:

Ռուսաստանի (SAO) 6 մ դիտակի պանորամային սպեկտրագրի միջոցով կատարվել է ակտիվ աստղառաջացումով օժտված SBS0750+603A գալակտիկայի 3D սպեկտրադիտություն, ուսումնասիրվել է ջրածնի H α գծի, ինչպես նաև [NII] 6548, 6583 և [SII] 6716, 6731 արգելված գծերի բնութագրերի բաշխումը գալակտիկայի դաշտում: HII տիրույթները ներկայացնող բնութագրերը ներառում են էկվիվալենտ շառավիղը R_{eq} , լուսատվությունը H α գծում և աստղառաջացման տեմպը SFR (H α), որը կազմում է 0.7-0.11 M_{\odot} /տարի (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ռ.Անդրեասյան):

Իրականացվել է հելիոլոքսոմ, WR և մոլորակաձև միգամածություններում արագ աստղային քամով պայմանավորված հարվածային ալիքով արագացված պրոտոնների հոսքի հաստատման ժամանակի, հոսքի արժեքի և փոշու ճառագայթահարման դոզաների հաշվարկ՝ համաձայն դիտումներով հաստատված տեսությանը, ինչպես նաև PAH և HAC տիպի փոշու ճառագայթահարման հետևանքով ֆուլերենների առաջացման հնարավորության վերլուծություն: Կատարվել է հարվածային ալիքով պայմանավորված միգամածությունների ռենտգենյան ճառագայթման առանձնահատկությունների, ինչպես նաև նախակենսաբանական նշանակության բարդ միացությունների արտերկրային պայմաններում առաջացման հնարավորության վերլուծություն:

Կատարվել է նեոն, [CII] 158 μ “starburst” և “AGN” տիպի գալակտիկաների սպեկտրներում դիտվող առաքման գծերի վերլուծություն (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Եղիկյան):

«Սև խոռոչների միկրոսկոպիկական տեսության» շրջանակներում մշակվել են թվային մոդելավորման համար համապատասխան ծրագրեր, որոնց հիման վրա, նաև օգտագործելով միջին զանգվածով սև խոռոչների վերաբերյալ եղած դիտողական տվյալները, թվային ինտեգրումների միջոցով մոդելավորվել է 137 սև խոռոչ: Ուսումնասիրվել է դրանց ներքին կառուցվածքը և հաշվարկվել են ֆիզիկական բոլոր ինտեգրալ բնութագրիչները: Որոշվել են համապատասխան «սերմնային» սև խոռոչների զանգվածները: Ուսումնասիրվել է կամայական պտտողական պարամետրերով, 2N+1 և 2N-չափանի էքստրեմալ Մայերս-Պերիի սև խոռոչների հորիզոնի մոտակա սահմանում շարժվող փորձնական մասնիկի դինամիկան (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Գ.Տեր-Ղազարյան):

Աստղառաջացման խթանման դինամիկական մոդելների շրջանակներում ուսումնասիրվել է տարբեր դասի պարուրաթևերով գալակտիկաներում խտության ալիքների (density wave - DW) ազդեցությունը Գերնոր աստղերի (ԳԱ-երի) շառավղային և մակերևութային խտության բաշխումների վրա: Իրականացվել է Երկնականարի Սլոունյան Թվային Շրջահայության (ԵՍԹՇ) տիրույթում գտնվող մոտ Տիեզերքի փոքր թեքվածություն ունեցող, չձևախեղված և առանց ձողիկ 269 Sa-Sc գալակտիկայի ԳԱ-ի վիճակագրական հետազոտություն: Ընդհանուր առմամբ այդ գալակտիկաներում գրանցվել է 333 ԳԱ: Ստացված արդյունքները խոսում են հսկա գալակտիկաներում DW-ի կողմից հարուցված մեծամասշտաբ հարվածային ալիքների սցենարի օգտին, ինչը կանխատեսում է ավելի բարձր աստղառաջացման էֆեկտիվություն հարվածային ճակատում՝ շրջանցելով համապատասխան տիրույթը (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Հակոբյան):

Հայտնաբերվել են նոր աստղառաջացման տիրույթներ, գիսավորաձև միգամածություններ, Հերբիգ-Հարոյի օբյեկտներ, խտացումներ պարունակող աստղային շիթեր (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ա.Գյուլբուդաղյան):

Օգտագործելով բազմաբնույթ գոյնի չափորոշիչները՝ IRAS 05168+3634, 05184+3635, 05177+3636, 05162+3639 և IRAS 05156+3643 աղբյուրները շրջապատող մոլեկուլային ամպի տիրույթում հայտնաբերվել է 240 երիտասարդ աստղային օբյեկտ, որոնք կազմում են ենթակառուցվածքներ յուրաքանչյուր IRAS աղբյուրի շուրջը: K լուսատվության ֆունկցիայի գնահատականով ենթակառուցվածքների տարիքը 0.1-3 մլն տարի է:

Gaia DR2-ի տվյալների հիման վրա երիտասարդ (~ 2-3 մլն տարի) IC 348 աստղային կույտի կինեմատիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ այդ կույտը գտնվում է սուպերվիրիալ վիճակում և գրավիտացիոն չկապակցված համակարգ է:

Քիմիապես արտասովոր աստղերի վիճակագրական ուսումնասիրությամբ հաստատվել է այդ աստղերի մթնոլորտներում քիմիական տարրերի տարածվածության հիմնական միտումը՝ ատոմական թվի աճի տեմպին զուգահեռ տարրերի տարածվածության ավելցուկի ու ցրման աճը: Բացահայտվել է կապ տարրերի տարածվածության և ֆիզիկական բնու-

թագրերի՝ էֆեկտիվ ջերմաստիճանի, աստղերի մակերևույթին գրավիտացիայի, ինչպես նաև պտույտի արագության միջև մի քանի տասնյակ տարրերի համար:

Վերջավոր շերտի համար թվային մեթոդներով լուծվել են Համբարձումյանի ֆունկցիոնալ հավասարումները, որի համար նախապես հաշվարկվել են էրմիտի բազմանդամների հանգույցներն ու համապատասխան կշիռները: Այդ նպատակով կիրառվել է «երկար» թվերով հաշվարկման մեր կողմից ստեղծված ծրագրային HAHMATH փաթեթը: Նույն փաթեթով հաշվարկվել են նաև Լեժանդրի բազմանդամների հանգույցներն ու կշիռները:

Արեգակ-Երկիր հեռավորության դիտված աճի մեկնաբանության նպատակով կիրառվել է Տիեզերքի հաբլյան ընդարձակման ունիվերսալության վարկածը և դրա ֆիզիկական ազդեցությունը բարիոնային նյութի հատկությունների վրա: Նկատի առնելով մութ էներգիայի և բարիոնային նյութի փոխազդեցության հետևանքով աստմային միջուկներում կապի էներգիայի նվազումն ու զանգվածի ավելացումը՝ հաշվարկվել է աստղագիտական միավորի դիտված աճի դեպքում Արեգակի զանգվածի ավելացման հնարավոր չափը: Այն 7.04×10^{-11} արեգակնային զանգված է մեկ տարում: Էներգետիկական տեսակետից դա երեք կարգով գերազանցում է Արեգակի ճառագայթային առաքման հզորությունը (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Հ.Հաբությունյան):

Առաջին անգամ ճառագայթման տեղափոխման տեսություն են ներմուծվել երկպարամետրանի կոմպոզիցիոն խմբեր, որոնք վերաբերում են լույսի ցրման ոչ ստացիոնար խնդիրներին, ինչպես նաև այն խնդիրներին, որտեղ ցրող միջավայրը տուրբուլենտ է: Համասեռ միջավայրերում ճառագայթման ցրումը նկարագրելու համար կիրառվում է վարիացիոն մոտեցում, որի շրջանակներում առաջին անգամ ճառագայթման տեղափոխման տեսությունում ձևակերպվել է Համիլտոնի սկզբունքը, գտնվել են համապատասխան Լագրանժիանն ու պահպանման օրենքները: Ցույց է տրվել, որ կոմպոզիցիոն և տրանսլացիոն խմբերը կարելի է կիրառել նաև բազմակոմպոնենտ միջավայրերում ճառագայթման դիֆուզիան նկարագրող տարբեր վիճակագրական մեծությունների միջին արժեքները որոշելու համար: Ցույց է տրվել, որ հարթ-գուգահեռ համաչափություն ունեցող կլանող և ցրող միջավայրերի օպտիկական հատկությունների համար գոյություն ունի միայն մեկ ինվարիանտ:

Ճառագայթային տեղափոխման ոչ գծային խնդիրների լուծման մեր կողմից ներմուծված գծային պատկերների (ԳՊ) եղանակի արդյունավետությունը ցույց է տրվել ոչ գծային պարզագույն խնդրի բացահայտ լուծումը կառուցելու միջոցով: Նախ ստացվել է ԳՊ-ի բացահայտ տեսքը Համբարձումյանի լրիվ ինվարիանտության քվադրգծային դիֆերենցիալ հավասարման լուծման միջոցով, ապա այն օգտագործվել է դիֆուզ անցման-անդրադարձման խնդրի լուծումը կառուցելու համար: Ճառագայթային միևնույն ներքին դաշտի կառուցումն իրագործվել է երկու «իրար հակադիր» եղանակով՝ որպես «ուղիղ» ու «հակադարձ» խնդիրներ: Կատարված թվային կոնկրետ հաշվարկները ցուցադրում են ոչ գծային դեպքում ճառագայթային դաշտերի ֆիզիկական պատկերի էական տարբերությունը գծայինի համեմատ: Եզրակացություն է արվում, որ ճառագայթային դաշտերի գծային մոդելների միակողմանի կիրառումը կարող է հանգեցնել ճառագայթային դիֆուզ դաշտերի մեծության և միջավայրի օպտիկական պարամետրերի արժեքների գերազանահատման:

Տպագրվել է ակնարկ՝ նվիրված Համբարձումյանի կողմից բռնկվող աստղերի և այլ պատահականորեն բռնկվող օբյեկտների անհայտ թվի գնահատման համար առաջարկված մեթոդի 50-ամյակին: Ներկայացվել են այդ մեթոդի կարևոր աստղագիտական կիրառությունները նախկինում և ներկայումս (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ա.Նիկողոսյան):

Փորձ է արվել աստղագիտական եղանակով գնահատել Հայաստանի բարձրադիր վայրերում գտնվող վիշապակոթողների տարիքը: Հիմք ընդունելով այս հուշարձանների արտաքին տեսքի տարբերությունները՝ ստացվում է, որ հնագույն ցլակերպ վիշապակոթողները պետք է լինեն շուրջ 26000 տարեկան: Բացի այդ, ստացվում է, որ վիշապակոթողներից

ամենահինները ցլակերպերն են, ամենանորերը՝ ձկնակերպերը, իսկ խոյակերպ վիշապներն ունեն միջանկյալ տարիք: Յույց է տրվել, որ հին Հռոմեական օրացույցի մի շարք էական առանձնահատկություններ հստակ տրամաբանական բացատրություններ ունեն Հայոց հնագույն Նախահայկական օրացույցի և ընդհանրապես հայ մշակույթի միջոցով: Յույց է տրվել, որ համաձայն Անանիա Շիրակունու Տոմարում առկա տեղեկությունների՝ Վրաց և Աղվանից օրացույցները ոչ թե բնիկ են, այլ ստեղծվել են Փրկչ. 561 թ. Ալեքսանդրիայի տոմարագետների ժողովի կողմից, իսկ այդ օրացույցների ամիսների անունները համապատասխանում են հայկական ամիսների անուններին:

Համեմատական ուսումնասիրություններ են տարվել Ներսես Շնորհալու «Յաղագս երկնից և զարդուցնորա» և Հովհաննես Երզնկացու «Յաղագս երկնային շարժման» գործերի միջև: Երկու գործերի հիմքում ընկած են 7 մոլորակներին և 12 կենդանակերպերին վերաբերող բացատրությունները (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Գ.Բրուտյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Կատարվել են V1318 Cyg էռուպտիվ աստղի մանրակրկիտ սպեկտրային և լուսաչափական հետազոտություններ: Պարզվել է, որ այդ աստղը պատկանում է HAEBE դասին և առավել քան երեք տարի գտնվում է պայծառության առավելագույն փուլում: Այս երևույթը բնորոշ չէ HAEBE դասի աստղերին և, ամենայն հավանականությամբ, այս օբյեկտը երիտասարդ էռուպտիվ աստղերի նոր ենթադաս է:

Հայտնաբերվել և ուսումնասիրվել է նոր Հերբիգ-Հարոյի օբյեկտ FS Tau երիտասարդ աստղի մոտակայքում, որը HH 276 հոսքի պայծառագույն մասն է: Գտնվել է այդ հոսքի ենթադրվող աղբյուրը և կատարվել է նրա սպեկտրային հետազոտությունը Բյուրականի աստղադիտարանի 2.6 մ դիտակի օգնությամբ:

Առաջին անգամ կատարվել են V1686 Cyg աստղի զուգահեռ լուսաչափական և սպեկտրային ուսումնասիրություններ բոնկումից առաջ և բոնկման ընթացքում (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Տ.Մաղաքյան):

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Բրուտեան Գ., Հայկական օրացույցը իր սկզբնաւորումից մինչեւ մեր օրերը, Ե., «Եասոն» հրատ., 2018, 182 էջ:
2. Eds: Farmanyan S., Mickaelian A., Bagheri M., Malville J., Astronomical Heritage of the Middle East, Proceedings of the International Conference held on 13-17, 11, 2018, Yerevan, Armenia, Astronomical Society of the Pacific Conference Series (ASP CS), 2018, 340p.

Հոդվածներ, զեկուցումներ

3. Միքայելյան Ա.Մ., Ֆարմանյան Ա.Վ., Հայոց անվանումները Տիեզերքում, Ե., «Գիտության աշխարհ», N 1, 2018, էջ 30-39:
4. Abrahamyan H., Mickaelian A., Paronyan G., Mikayelyan G., Gyulzadyan M., Radio variable sources at 1400 MHz and their optical variability, Astronomy and Computing, v. 25, 2018, pp. 176-182.
5. Abrahamyan H., Mickaelian A., Mikayelyan G., Paronyan G., Revised optical classification of “LINERs, ComBAO, v. 2, is. 1, 2018, pp. 1 - 12.
6. Adibekyan V., de Laverny P., Recio-Blanco A., Sousa S.G., Delgado-Mena E., Kordopatis G., Ferreira A.C.S., Santos N.C., Hakobyan A., Tsantaki M., The AMBRE project: searching for the closest solar siblings, A&A, v. 619, 2018, pp. 130-148.
7. Akopian A., Review on the astronomical estimators of number of flare stars, ComBAO, v. 2, is. 1, 2018, pp. 65- 79.

8. Andreasyan H., Magakian T., Movsessian T., Gevorgyan M., Simultaneous photometric and spectral analysis of new outburst of V1686 Cyg, *ComBAO*, v. 2, is.2, 2018, pp. 54-61.
9. Andreasyan R., Andreasyan H., Paronyan G., The investigation of the magnetic field inside the solar circle of the Galaxy using of pulsars with large faraday rotation values, *ComBAO*, v. 2, is. 2, 2018, pp. 110-121.
10. Azatyan N., Nikoghoayan E., Study of stellar population in the new extended star formation region associated with five IRAS sources, *ComBAO*, v. 2, is.2, 2018, pp. 31-41.
11. Cariddi S., Azatyan N., Kurfürst P., Štofanová L., Netopil M., et al., A search for peculiar stars in the open cluster Hogg 16, *New Astronomy*, v. 58, 2018, pp. 1-9.
12. Demirchian H., Evnin O., Nersessian A., Mapping superintegrable quantum mechanics to resonant spacetimes, *Phys. Rev. D*, v. 97, is. 2, 2018, id.025014.
13. Demirchian H., Nersessian A., Sadeghian S., et al., On integrability of geodesics in near-horizon extremal geometries: Case of Myers-Perry black holes in arbitrary dimensions", *Phys. Rev. D*, v. 97, is. 10, 2018, id.104004.
14. Farmanyan S., Mickaelian A., Promotion of Science Communication through Regional Office of Astronomy for Development, *ComBAO*, v. 2, is. 1, 2018, pp. 155-159.
15. Ghazaryan S., Alecian G., Hakobyan A., New catalogue of chemically peculiar stars, and statistical analysis, *MNRAS*, v. 480, is. 3, 2018, pp. 2953-2962.
16. Ghazaryan S., Alecian G., Hakobyan A., New Catalogue of Chemically Peculiar Stars, and Statistical Analysis, *ComBAO*, v.2, is.2, 2018, pp. 26-30.
17. Gigoyan K.S., Mauron N., Sarkissian A., Zamkotsian F., Kostandyan G., Meftah M., Gigoyan K., Vartanian R., New Carbon Stars in the Catalina Catalog of Periodic Variables, *Ap*, v. 61, N 3, 2018, pp. 324-332.
18. Gyulbudaghian A., Baloian N., Sanchez I. A., Color-color diagrams in near infrared: (J-H)/(H-K). II., *ComBAO*, v. 2, is. 1, 2018, pp. 21-26.
19. Gyulzadyan M., Mickaelian A., Abrahamyan H., Mikayelyan G., Paronyan G., Abundance and Star Formation Determinations in MARK galaxies from SDSS Spectra, *ComBAO*, v.2, is.2, 2018, pp. 199-203.
20. Hakobyan A., Performance investigation of the BAO 2.6 m telescope, *AN*, v. 339, is. 4, 2018, pp. 288-297.
21. Hakopian S., Panoramic Spectroscopy of Galaxies with Star-Formation Regions. Study of SBS0750+603A, *Ap*, v. 61, 2018, pp. 301-309.
22. Hakobyan A., On the impact of central obscuration on the effectiveness of ground-based O/IR telescopes, *RMxAA*, v. 54, 2018, pp. 285-291.
23. Harutyunyan A., Nathanail A., Rezzolla L., Sedrakian A., Electrical Resistivity and Hall Effect in Binary Neutron-Star Mergers, *ComBAO*, v. 2, is. 2, 2018, pp. 90-97.
24. Harutyunian H., Poghosyan H., Numerical Solution of the Ambartsumian Functional Equations for a Plane Medium with Finite Thickness, *Ap*, v. 61, is. 4, 2018, pp. 525-538.
25. Harutyunian H., Poghosyan H., Numerical calculation of zeros and weights for Gaussian quadrature: Legendre polynomials, *ComBAO*, v. 2, is. 1, 2018, pp. 27-32.
26. Harutyunian H., Grigoryan A., The Growth of the Astronomical Unit and the Dark Energy Influence on the Baryonic Matter Evolution, *ComBAO*, v. 2, is. 2, 2018, pp. 62-73.
27. Hovhannisyan M., Andreasyan R. R., Paronyan G. M., The investigations of extended radio galaxy NGC6251 and the galaxies in the environment, *ComBAO*, v. 2, is.2, 2018, pp. 195-198.
28. Karapetyan A., Hakobyan A., Barkhudaryan L., et al., The impact of spiral density waves on the distribution of supernovae, *MNRAS*, v. 481, is. 1, 2018, pp. 566-577.
29. Karapetyan A., Hakobyan A., Barkhudaryan L., Mamon G., Kunth D., Adibekyan V., Turatto M., The impact of spiral density waves on star formation distribution: a view from core-collapse supernovae, *ComBAO*, v. 2, is. 2, 2018, pp. 155-160.
30. Kostandyan G., Gigoyan K., Mickaelian A., Revised and updated catalogue of the First Byurakan Survey of late-type stars: 2nd edition, *ComBAO*, v. 2, is. 2, 2018, pp. 181-186.
31. Mahtessian A., Movsisyan V., Mahtessian L., Karapetian G., Merging or division. I. Dependencies between the magnitude gap of groups and the morphology of two brightest galaxies, *ComBAO*, v. 2, is. 2, 2018, pp. 190-194.
32. Malkov O., Dluzhnevskaya O., Zhao G., Zhukov A., Karpov S., Kilpio E., Kniazev A., Kovaleva D., Murthy J., Mickaelian A., et al. Study of interstellar extinction, "A.G. Masevich – 100", Moscow, INASAN, 2018, pp. 416-423.

33. Malkov O., Dluzhnevskaya O., Zhao G., Zhukov A., Karpov S., Kniazev A., Kovaleva D., Murthy J., Mickaelian A. et al., Interstellar extinction determination with Gaia DR2, *Astronomy-2018*, v.1 " Modern Stellar Astronomy 2018", Moscow, 2018, pp. 209-212.
34. Malkov O., Karpov S., Kilpio E., Sichevsky S., Chulkov D., Dluzhnevskaya O., Kovaleva D., Kniazev A., Mickaelian A. et al., Interstellar extinction from photometric surveys: application to four high-latitude areas, *Open Astronomy*, v. 27, is. 1, 2018, pp. 62-69.
35. Maun N., Gigoyan K., Kostandyan G, New Asymptotic Giant Branch Carbon Stars in the Galactic Halo, *Ap*, v. 61, N 1, 2018, pp. 83-90.
36. Mickaelian A., Viktor Ambartsumian's most important achievements, *ComBAO*, v. 2, is. 1, 2018, pp. 3-14.
37. Mickaelian A., Abrahamyan H., Gyulzadyan M., Paronyan G., Mikayelyan G., Markarian galaxies in UV and multiwavelength studies, *Ap&SS*, v. 363, is. 11, 2018, article id. 237, 7 p.
38. Mickaelian A., Farmanyan S., IAU South West and Central Asian ROAD, *ComBAO*, v. 2, is. 1, 2018, pp. 99-114.
39. Mickaelian A., Harutyunyan G., Sarkissian A., Study and Classification of SDSS Spectra for Byurakan-IRAS Galaxies, *Astronomy Letters*, v. 44, is. 6, 2018, pp. 351-361.
40. Mikayelyan G., Mickaelian A. , Abrahamyan H., Paronyan G., Discovery of new bright ULIRGs from the IRAS PSC/FSC Combined Catalogue, *ComBAO*, v. 2, is. 1, 2018, pp. 13 - 20.
41. Nikoghossian A., On Determining Some Features of Solar Quiescent Prominences, *Astron. Astrophys. (Caucasus)*, v. 4, 2018, pp. 1-19.
42. Nikoghossian A., Some Problems of Solar Quiescent Prominences in the Light of Ambartsumian's Ideas, *ComBAO*, v. 2, is. 2, 2018, pp. 74-84.
43. Nikoghossian E., Harutyunian H., Azatyan N., Grigoryan A., Kinematic and dynamic properties of young stellar cluster IC 348, *ComBAO*, v. 2, is. 2, 2018, pp. 42-53.
44. Nikoghossian E., The results of the search and study of young stellar objects with H α emission in the Byurakan Observatory, *ComBAO*, v. 2, is. 1, 2018, pp. 80 - 90.
45. Ohanyan G., The Role of AGN in Galaxies Formation and Evolution I. Searches of Galaxies Clusters Around Radio Galaxies with Different Linear Sizes, *ComBAO*, v. 2, is. 2, 2018, pp. 172-176.
46. Paronyan G., Mickaelian A., Abrahamyan H., Mikayelyan G., Activity types of galaxies selected from HRC/BHRC sample - II, *ComBAO*, v. 2, is. 2, 2018, pp. 204-208.
47. Parsamian E., On Ancient Astronomy in Armenia, *ComBAO*, v. 2, is. 1, 2018, pp. 91 - 98.
48. Pikichyan H., The Inverse Problem of Statistical Determination of the Total Number, Luminosity Function, and Brightness Variability Characteristics of T Tau Type Stars in Stellar Aggregates, *Ap*, v. 61, is. 3, 2018, pp. 333-346.
49. Pikichyan H., Analytical solution of the simple nonlinear radiative transfer problem, *ComBAO*, v. 2, is. 2, 2018, pp. 121-128.
50. Samsonyan A., Velocity Dispersions in Mid Infrared Neon and Far Infrared [CII] Emission Lines for Starbursts and AGN, *ComBAO*, v. 2, is. 2, 2018, pp. 147-154.
51. Sedrakian D., Hayrapetyan M., Baghdasaryan D., Magnetic Field Generation in Hybrid Star, *Ap*, v. 61, is. 1, 2018, pp. 113-121.
52. Yeghiazaryan A., New Observations of Galaxies with Ultraviolet Excess, *Ap*, v. 61, 2018, pp. 408-412.
53. Yeghikyan A., On the Possibility of Particle Acceleration in Shock Waves in WR Nebulae, *Ap*, v. 61, 2018, pp. 469-482.
54. Yeghikyan A., Anomalous cosmic ray fluxes in diffusive shock acceleration processes in the heliosphere and in planetary and WR-nebulae, *Physics & Astronomy International Journal*, v. 2, N 2, 2018, pp.149-153.
55. Yeghikyan A.G., Astrochemistry as the basics of Astrobiology: from simplest molecules to bioindicators on exoplanets surfaces, *ComBAO*, v. 2, is. 1, 2018, pp. 33 - 64.
56. Yeghikyan A., Martirosyan J., PAH in WR galaxies, *ComBAO*, v. 2, is.2, 2018, pp. 129-140.
57. Yeghiazaryan A., On the Connection between Galaxies with Ultraviolet Excess, *ComBAO*, v. 2, is.2, 2018, pp. 177-180.
- Հոդվածները հրատարակվել են "Astronomical Heritage of the Middle East", Proceedings of the International Conference held on 13-17,11, 2018 in Yerevan, Armenia, Eds: S. V. Farmanyan, A. M. Mickaelian, M. Bagheri, J. M. Malville, Astronomical Society of the Pacific Conference Series (ASP CS), 2018, 239 p.
58. Broutian G., Some Astronomical-Cosmic Realities in the Armenian Epic "SasnaTzrer", pp. 151-158.

59. Farmanyan S., Harutyunyan V., Mikayelyan G., Mickaelian A., Byurakan Astrophysical Observatory as Tourism Centre, pp. 195-200.
60. Farmanyan S., Mickaelian A., Astronomical Tourism Sites in Armenia, pp. 189-193.
61. Mickaelian A., Farmanyan S., Armenian Archaeoastronomy and Astronomy in Culture, pp. 2-13.
62. Mickaelian A., Farmanyan S., Armenian Names in the Universe, pp. 173-182.
63. Mickaelian A., Farmanyan S., Mikayelyan G., IAU Regional Office of Astronomy for Development: Coordination in South West and Central Asia, pp. 203-212.
64. Mickaelian A., Farmanyan S., Mikayelyan G., Armenian Astronomical Society (ArAS) Current Activities, pp. 231-239.
65. Mickaelian A., Sargsyan L., Mikayelyan G., Erastova L., Gigoyan K., Sinamyan P., Hovhannisyan L., Digitized First Byurakan Survey (DFBS) as UNESCO "Memory of the World" Documentary Heritage, pp. 71-81.
66. Mickaelian A., Erastova L., Gyzulzadyan M., Ohanian G., Gigoyan K., Mikayelyan G.A Sinamyan P., Paronyan G.M., BAO Plate Archive Heritage, pp. 83-92.
67. Yeghiazaryan A., History of Astronomy: Per Aspera Ad Astra, pp. 43-45.

ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ թղթ.անդ. Ա.Պապոյան
 Փոխտնօրեն՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ռ.Մանուչարյան
 Գլխավոր տնօրեն՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Գոգյան
 Էլեկտրոնային փոստ՝ ifi@ipr.sci.am
 Կայքէջ՝ <http://www.ipr.sci.am>

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Կալիում պարունակող 50-1500 նմ հաստությամբ բարձրջերմաստիճանային նա-
 նորջջում հետազոտվել է ատոմական D_2 գծի անցումների վարքը՝ կախված գոլորշու
 խտությունից: Ցույց է տրվել, որ բջջի $L = \lambda/2 = 380$ նմ հաստության շրջակայքում նկատվում է
 ատոմական անցումների հաճախության անսովոր վարք՝ խտության աճին զուգընթաց
 գրանցվել է «կապույտ շեղում», մինչդեռ $L < 100$ նմ դեպքում շեղումը «կարմիր» է, ինչպես
 սպասվում էր: Արդյունքը բացատրվել է Լեմբի կոլեկտիվ շեղման երևույթով, մշակվել է
 տեսական մոդել: Տեսական և փորձարարական արդյունքների միջև ստացվել է շատ լավ
 համաձայնություն (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Դ.Մարգարյան):

Տեսականորեն մշակվել է անհայտ քվանտային դաշտի ֆոտոնների թվի ոչ-խափանող
 չափման նոր սխեմա: Օպտիկական շրջանային ռեզոնատորում եռոտանի (tripod) ատոմ-
 ների համակարգը երկու անցումների վրա փոխազդել է միջավայրով առանց կլանման անց-
 նող միաֆոտոն իմպուլսի և պատվող ներեզոնատորային քվանտային դաշտի հետ: Երրորդ
 անցումը ղեկավարվել է ուժեղ ռեզոնանսային դաշտով, որն ապահովել է միջավայրի
 թափանցիկությունը երկու թույլ դաշտերի համար: Ցույց է տրվել, որ միաֆոտոն իմպուլսը
 ձեռք է բերում լրացուցիչ փուլ, որն ուղիղ համեմատական է քվանտային դաշտի ֆոտոնների
 թվին: Մեթոդի հիման վրա հնարավոր է ստեղծել դետեկտոր, որը թույլ կտա չափել
 ֆոտոնների թիվը՝ չփոխելով քվանտային դաշտի վիճակը (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Յու.Մալաքյան):

Ուսումնասիրվել է չորս լազերային իմպուլսների տարածումն աստիճանաձև հինգ
 մակարդականի համակարգում կամայական ինտենսիվությունների և օսցիլատորների ուժե-
 րի դեպքում: Դուրս են բերվել և անալիտիկորեն լուծվել են տարածման հավասարումները:
 Որոշվել են փոխազդեցության պարամետրերի վրա կիրառվող սահմանափակումները և
 միջավայրի ամբողջ ծավալում հինգերորդ մակարդակի արդյունավետ գրգռման պայման-

ները (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Գ.Գրիգորյան):

Գրոսս-Պիտանսկու միջին դաշտի մոտարկմամբ ուսումնասիրվել են սիմետրիկ ուղղանկյունաձև կրկնակի պատնեշի վրայով բոզե-էնշտեյնյան կոնդենսատների քվանտային վերպատնեշային անանդրադարձ անցման ռեզոնանսները: Ցույց է տրվել, որ դրանք բաժանվում են էապես տարբեր երկու խմբի: Ռեզոնանսների մի բազմությունը համապատասխանել է այն դեպքին, երբ առանձին վերցրած պատնեշը թույլ է տալիս անանդրադարձ անցման ռեզոնանս, մյուսը՝ այն դեպքին, երբ մեկ պատնեշն ինքնին թույլ չի տալիս ռեզոնանսային անանդրադարձ անցում: Ցույց է տրվել, որ գոյություն ունեն պարբերական բաժանման այնպիսի հեռավորություններ, երբ ստացվում է կոնդենսատի անանդրադարձ անցում կրկնակի պատնեշի վրայով (ղեկ.՝ թղթ.անդ. Ա.Իշխանյան):

Հոլոգրաֆիական եղանակով ֆոտոգրայուն ազդեցման հեղուկ բյուրեղում ձևավորվել է կայուն բեսելյան ռեֆրակտիվ ցանց միջավայրի բիքրոմատիկ լուսավորման պայմաններում ($\lambda = 532$ նմ, 20 մՎտ՝ բեսելյան և $\lambda = 632.8$ նմ, 15 մՎտ՝ զառույթան փնջերով): Մշակվել է ֆիզիկական մոդել և կատարվել են համակարգչային հաշվարկներ, որոնք բացատրում են էքսպերիմենտալ արդյունքները (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ռ.Դրամփյան):

Կիրառելով «փոքր բացվածքով անցքերի» գրանցման տեխնիկան՝ երբիումի իոններով ակտիվացված YAG միաբյուրեղում հետազոտվել են Er^{3+} իոնների ${}^4\text{I}_{13/2}$ և ${}^4\text{I}_{11/2}$ էներգետիկ մակարդակների լյումինեսցենցիայի մարման կախումները իմպուլսային մղման տևողությունից: ${}^4\text{I}_{13/2} \rightarrow {}^4\text{I}_{15/2}$ (1565 նմ) և ${}^4\text{I}_{11/2} \rightarrow {}^4\text{I}_{15/2}$ (970 նմ) ճառագայթումային անցումների լյումինեսցենցիայի մարման հետազոտություններն իրականացվել են երբիումի 5 և 40 առ. % բաղադրությամբ նմուշների համար: Գրանցվել է մարման ոչ էքսպոնենտային վարք, ինչը վկայում է էներգիայի փոխանցման տարբեր պրոցեսների առկայությունը: Վերլուծվել է ճառագայթման գերումը վերհանելու հնարավորությունը: Գնահատվել է էներգիայի ոչ ճառագայթումային փոխանցման պրոցեսների ազդեցությունը բնակեցվածության վերաբաշխման վրա: Առաջարկվել է YAG:Er $^{3+}$ բյուրեղում էլեկտրոնային գրգռման էներգիայի ոչ ճառագայթումային փոխանցման տեսական մոդել, որոշվել են բալանսային հավասարման հաստատուն գործակիցները (ղեկ.՝ ակ. Ռ.Կոստանյան):

Հետազոտվել է 0.11 մոլ % երկաթի իոններով լեգիրված տարբեր Li/Nb բաղադրությամբ լիթիումի նիոբատի բյուրեղների ռամանյան ցրումը: Չափումներն իրականացվել են 632.8 նմ ալիքի երկարության լազերային ճառագայթով -50 °C-ից 150 °C ջերմաստիճանների համար: Գրանցված ռամանյան սպեկտրերից առանձնացվել են $\text{Al}(\text{TO}_4)$ մոդային համապատասխան պիկերը, ստացվել են դրանց ժամանակային կախվածությունները: Հաճախային շեղումն աճել է ջերմաստիճանի նվազմանը զուգընթաց: Արդյունքների վերլուծությունը ցույց է տվել, որ փոփոխությունների հիմնական պատճառը բյուրեղում առաջացած լուսահարուցված տարածական լիցքի դաշտն է: Հաշվարկվել են այդ դաշտի հագեցման արժեքները (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Է.Կոկանյան):

Աճեցվել են ցերիումի իոններով և լրացուցիչ (Li^+ և Na^+ , կրկնակի $\text{Li}^+ + \text{Ca}^{2+}$) խառնուկներով նոնաքարի բյուրեղներ ($\text{Lu}_3\text{Al}_5\text{O}_{12}$, $\text{Y}_3\text{Al}_5\text{O}_{12}$): Ցույց է տրվել, որ Li^+ իոնները $\text{Lu}_3\text{Al}_5\text{O}_{12}$ նոնաքարում փոխարինում են Lu^{3+} իոնները և նպաստում Ce^{4+} վիճակի կայունացմանը լիցքի փոխհատուցման համար՝ ապահովելով բյուրեղների սցինտիլյացիայի դինամիկ բնութագրերի բարելավումը: $\text{Y}_3\text{Al}_5\text{O}_{12}$ բյուրեղներում Li^+ իոնները, զբաղեցնելով միջհանգուցային դիրքեր, չեն փոխազդում Ce^{3+} իոնների հետ: Այդ նոնաքարերում թթվածնային թափուրքների հաշվին տեղի ունեցող լիցքի փոխհատուցման շնորհիվ բյուրեղներն անդրամանուշակագույն տիրություն ունեն բարձր թափանցիկություն և ճառագայթային կայունություն: Օպտիմիզացվել են օպտիկապես կատարյալ բյուրեղների ստացման պայմանները: Ցույց է տրվել այդ նյութերի չեբենկովյան ճառագայթման գրանցման համար կիրառման հեռանկարայնությունը (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ա.Պետրոսյան):

Էլեկտրոնաճառագայթային եղանակով դիէլեկտրիկ (Al_2O_3 , AlN), կիսահաղորդիչ (Si) և մետաղական (Mo , W) տակդիրների վրա փոշենստեցվել են CeB_6 թաղանթներ՝ օգտագործելով բազմաբյուրեղային հիմնական նյութի 99.99% պարունակությամբ թիրախներ: Ստացված թաղանթների Ջեֆեկի գործակիցը ցածր ջերմաստիճաններում չի զիջում ծավալային նմուշներին (դեկ.՝ Գ.Բադայան):

Ուսումնասիրվել են նիկել ֆտալոցիանինի ($NiPc$, $Pc=C_{32}N_8H_{16}$) պինդ ֆազային պիռոլիզի միջոցով սինթեզված $Ni-C$ նանոկոմպոզիտների մագնիսական հատկությունները՝ կախված Ni նանոմասնիկների չափերից, և ածխածնային մատրիցի կառուցվածքային փոփոխությունը՝ կախված Ni կոնցենտրացիայից: Ուսումնասիրվել է նանոգրաֆիտ-նանոմասնիկ համակարգում գրաֆիտից մետաղ լիցքի տեղափոխման ազդեցությունը մետաղի մագնիսական հատկությունների վրա (դեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Մանուկյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Օգտագործելով ռուբիդիումի ատոմական գոլորշի պարունակող $L = 390$ նմ հաստությամբ նանոբջջից լազերային ճառագայթման սելեկտիվ անդրադարձման սպեկտրը՝ հետազոտվել են ^{85}Rb և ^{87}Rb D_2 գծի գերնուրբ կառուցվածքի $B = 0$ դեպքում ջոկման կանոններով արգելված $F \rightarrow F+2$ անցումները: Մագնիսական դաշտի աճն առաջացրել է այդ անցումների հավանականությունների հսկա աճ: Այդ մագնիսահարուցված անցումները հետազոտվել են $0.1 - 3000$ Գս լայնական մագնիսական դաշտում: Որոշ անցումների համար գրանցվել է հսկայական շրջանային դիֆրոկցիա՝ σ^+ և σ^- բևեռացումով բաղադրիչների հավանականությունների հարաբերությունը հասել է 10^{10} -ի (դեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.դ. Դ.Սարգսյան):

Ներկայացվել է Էկարտի և Պյոշլ-Թելերի պոտենցիալներից հետո երրորդ՝ հնգապարամետր հիպերերկրաչափական, էներգիայից անկախ, քվանտամեխանիկական պոտենցիալը: Կախված ներգրավված պարամետրից մեկի արժեքից՝ պոտենցիալը պատկերել է կամ տարածական կարճ տիրույթում գործող և եզակիություն ունեցող մի հոր, կամ էլ՝ սահուն ասիմետրիկ աստիճանաձև պատնեշ: Շրյոդինգերի հավասարման ընդհանուր լուծումն այս պոտենցիալի համար (որը Հոյնի ընդհանուր հավասարման պոտենցիալների ընտանիքներից մեկի անդամ է) գրվել է ֆունդամենտալ լուծումների միջոցով, որոնցից յուրաքանչյուրը Գաուսի երկու հիպերերկրաչափական ֆունկցիաների չարազեցվող գծային կոմբինացիա է (դեկ.՝ թղթ.անդ. Ա.Բշխանյան):

$Yb:LuAlO_3$ և $Yb:YAlO_3$ միաբյուրեղների հիման վրա մոդուլացված բարորակությամբ լազերների մշակման համար հետազոտվել է բյուրեղացման պայմանների ազդեցությունն օպտիկական բնութագրերի վրա Չոխրալսկու և Բրիջմենի եղանակներով և ստացվել են ակտիվատորի տարբեր կոնցենտրացիաներով (1.5-8 ատ%) բյուրեղներ: Դիտարկվել են գունավորման կենտրոնների առաջացման մեխանիզմները: Որոշվել է դիողային մղմամբ մոդուլացված բարորակության ռեժիմում $YAlO_3:Yb$ բյուրեղների գեներացիայի համար Yb իոնների օպտիմալ կոնցենտրացիան (2-3 ատ%): Կատարվել են նաև անհրաժեշտ սպեկտրադիտական և գեներացիոն հատկություններ ունեցող $CaYAlO_4:Yb$ բյուրեղների աճեցման պայմանների հետազոտություններ (դեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.դ. Ա.Պետրոսյան):

Համակարգչային մոդելավորման եղանակով հետազոտվել են ջերմաէլեկտրական միաֆոտոն դետեկտորի զգայուն տարրում 0.8 էՎ էներգիայով միակի ֆոտոնների կլանմանը հաջորդող ջերմության տարածման պրոցեսները: Ցույց է տրվել, որ միայն հեքսաբորիդներից պատրաստված միաշերտ զգայուն տարրով միաֆոտոն դետեկտորը կարող է ունենալ գիգահերցային հաշվարկի արագություն և ֆոտոնների դետեկտման ավելի բարձր արդյունավետություն ծանր մետաղից պատրաստված կլանիչով զգայուն տարրի համեմատ (դեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Կուզանյան):

Մետաղ-օրգանական միացությունների պինդ ֆազային պիրոլիզի եղանակով սինթեզվել են (Fe-Fe₃C) գրաֆիտանման ածխածնային մատրիցում ներմուծված «միջուկ-թաղանթ» կառուցվածքով ֆեռոմագնիսական նանոմասնիկներ: Նանոկոմպոզիտների կառուցվածքը, մորֆոլոգիան և մագնիսական բնութագրերը հետազոտվել են բարձր լուծողականությամբ լուսածրող էլեկտրոնային մանրադիտման, ռենտգենյան դիֆրակցիայի, ռամանյան սպեկտրադիտման և մագնիսաչափական մեթոդներով (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Մանուկյան):

Հրապարակումներ

Հոդվածներ, գեկուցումներ

1. Դեմիրխանյան Գ.Գ., Դեմիրխանյան Հ.Գ., Հարությունյան Ա.Հ., Շտարկի խնդիրը LiNbO₃-Tm³⁺ բյուրեղի համար, «ՀՊՄՀ Գիտական տեղեկագիր», հ. 36, N 3, 2018, էջ 12-18:
2. Агамалян Н.Р., Костанян Р.Б., Овсепян Р.К., Люминесцентные свойства ионов Nd³⁺ в кристаллах Pb(MoO₄)_x(WO₄)_{1-x}, Ер., «Изв. НАН Армении, Физика», т.53, N 1, 2018, с. 56-64.
Aghamalyan N., Kostanyan R., Hovsepyan R., Luminescent properties of Nd³⁺ ions in Pb(MoO₄)_x(WO₄)_{1-x} crystals, “Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)”, v. 53, N 1, 2018, pp. 41-47.
3. Азизбекия Г.Г., Манукян А.М., Мхитарян В.М., Ишханян А.М., Двухконфлюэнтные потенциалы Гойна для стационарного релятивистского волнового уравнения бесспиновой частицы, Ер., «Изв. НАН Армении, Физика», т. 53, N 4, 2018, с. 373-381.
Azizbekyan H., Manukyan A., Mekhitarian V., Ishkhanyan A., Bi-confluent Heun potentials for a stationary relativistic wave equation for a spinless particle, “Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)”, v. 53, N 4, 2018, pp. 279-285.
4. Алексанян А.Ю., Газазян Э.А., Реализация программируемого логического атомного вентиля, Ер., «Изв. НАН Армении, Физика», т. 53, N 3, 2018, с. 272-280.
Aleksanyan A., Gazazyan E., Realization of the programmable logical atomic gate, “Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)”, v. 53, N 3, 2018, pp. 205-211.
5. Амирян А.О., Теоретическое исследование эффекта фарадеевского вращения в нанослоях щелочных атомов, Ер., «Изв. НАН Армении, Физика», т. 53, N 3, 2018, с.281-293.
Amiryan A., Theoretical investigation of the Faraday rotation effect in atomic alkali nano-layers, “Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)”, v. 53, N 3, 2018, pp. 212-221.
6. Арутюнян С.Р., Термоэлектрический генератор на кристалле CeB₆: исследование его характеристик, Ер., «Изв. НАН Армении, Физика», т. 53, N 3, 2018, с. 333-338.
Harutyunyan S., Thermoelectric generator on CeB₆ crystal: a study of its characteristics, “Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)”, v. 53, N 3, 2018, pp. 252-256.
7. Арутюнян С.Р., Варданян В.О., Никогосян В.Р., Низкотемпературные транспортные свойства монокристаллов гексаборида лантана La_{1-x}Ce_xB₆, Ер., «Изв. НАН Армении, Физика», т. 53, N 3, 2018, с. 310-319.
Harutyunyan S., Vardanyan V., Nikoghosyan V., Low-temperature transport properties of lanthanum hexaboride La_{1-x}Ce_xB₆ single crystals, “Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)”, v. 53, N 3, 2018, pp. 234-241.
8. Асатрян Г., Бабунц Р., Бадалян А., Единач Е., Гурин А., Романов Н., Баранов П., Петросян А., ЭПР ионов Tb³⁺ в кристаллах иттрий-алюминиевого граната, Мат. XXIV межд. конф. “Оптика и спектроскопия конденсированных сред”, Краснодар, 2018, с. 47-51.
9. Газазян Э.А., Григорян Г.Г., Хачатрян Д.Н., Четырехфотонное адиабатическое возбуждение ридберговских состояний, Ер., «Изв. НАН Армении, Физика», т. 53, N 4, 2018, с. 391-401.
Gazazyan E., Grigoryan G., Khachatryan D., Four-photon adiabatic excitation of Rydberg states, “Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)”, v. 53, N 4, 2018, pp. 293-300.
10. Еганян А.В., Коканян Э.П., Ованесян К.Л., Бутаева Т.И., Овсепян Л.Э., Оценка коэффициентов теплового расширения редкоземельных гранатов в широком интервале температур, Ер., «Изв. НАН Армении, Физика», т. 53, N 2, 2018, с. 201-207.
Yeganyan A., Kokanyan E., Hovhannesian K., Butaeva T., Hovsepyan L., Estimation of thermal expansion coefficients of rare-earth garnets in a wide temperature range, “Journal of Contemporary Physics

(Armenian Academy of Sciences)", v. 53, N 2, 2018, pp. 152-156.

11. Игитян А.С., Агамалян Н.Р., Петросян С.И., Кафадарян Е.А., Мемристивный эффект в двухслойных структурах на основе легированных литием пленок ZnO, Ер., "Изв. НАН Армении, Физика", т. 53, N 1, 2018, с. 77-85.
Igityan A., Aghamalyan N., Petrosyan S., Kafadaryan Y., Memristive effect in two-layered structures based on lithium doped ZnO films, "Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)", v. 53, N 1, 2018, pp. 58-64.
12. Ишкханыан Т.А., Арутюнян А.А., Манукян В.А., Ишкханыан А.М., Высокоточное рассмотрение туннельной ионизации, индуцированной постоянным электрическим полем, из степенного сингулярного потенциала, Ер., "Изв. НАН Армении, Физика", т. 53, N 2, 2018, с. 143-151.
Ishkhanyan T., Harutyunyan A., Manukyan V., Ishkhanyan A., Accurate treatment of tunnel ionization, induced by a constant electric field, from a power-law singular potential, "Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)", v. 53, N 2, 2018, pp. 105-111.
13. Ishkhanyan T., Ishkhanyan A., A Schrödinger potential conditionally integrable in terms of the Hermite functions, "Physics of Atomic Nuclei", v. 81, N 6, 2018, pp. 835-839.
14. Ишкханыан А.М., Крайнов В.П., Диссоциация кваркония в сильном электрическом поле, "Журнал экспериментальной и теоретической физики", т. 153, N 5, 2018, с. 761-764.
Ishkhanyan A., Krainov V., Dissociation of quarkonium in a strong electric field, "Journal of Experimental and Theoretical Physics", v. 126, N 5, 2018, pp. 633-635.
15. Клингер Э., Концепция оптического магнитометра на основе спектроскопии паров щелочных металлов, заключенных в ячейках нанометрической толщины, Ер., "Изв. НАН Армении, Физика", т. 53, N 4, 2018, с. 417-431.
Klinger E., Concept of an optical magnetometer based on the spectroscopy of alkali vapors confined in nanometric-thick cells, "Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)", v. 53, N 4, 2018, pp. 313-323.
16. Коканян Э.П., Демирханян Г.Г., Демирханян А.Г., Спектроскопические свойства кристалла $\text{LiNbO}_3:\text{Tm}^{3+}$ в области длин волн 1650-1970 нм, Ер., "Изв. НАН Армении, Физика", т. 53, N 3, 2018, с. 301-309.
Kokanyan E., Demirkhanyan G., Demirkhanyan H., Spectroscopic properties of $\text{LiNbO}_3:\text{Tm}^{3+}$ crystal in the 1650-1970 nm wavelength range, "Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)", v. 53, N 3, 2018, pp. 227-233.
17. Кузаныан А.А., Кузаныан А.С., Никогосян В.Р., Однослойный чувствительный элемент однофотонного термоэлектрического детектора на основе редкоземельных гексаборидов, Ер., "Изв. НАН Армении, Физика", т. 53, N 3, 2018, с. 320-332.
Kuzanyan A., Kuzanyan A., Nikoghosyan V., Single-layer detection pixel of single-photon thermoelectric detector based on rare-earth hexaborides, "Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)", v. 53, N 3, 2018, pp. 242-251.
18. Кузаныан А.С., Кузаныан А.А., Никогосян В.Р., Трехслойный чувствительный элемент однофотонного термоэлектрического детектора на основе редкоземельных гексаборидов, Ер., "Изв. НАН Армении, Физика", т. 53, N 4, 2018, с. 451-467.
Kuzanyan A., Kuzanyan A., Nikoghosyan V., Three-layer detection pixel of single-photon thermoelectric detector based on rare-earth hexaborides, "Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)", v. 53, N 4, 2018, pp. 338-350.
19. Кузаныан А.А., Никогосян В.Р., Кузаныан А.С., Моделирование процессов распространения тепла в чувствительной ячейке со сверхпроводящими слоями однофотонного термоэлектрического детектора, Ер., "Изв. НАН Армении, Физика", т. 53, N 1, 2018, с. 96-110.
Kuzanyan A., Nikoghosyan V., Kuzanyan A., Simulation of heat propagation processes in the detection pixel with superconducting layers of single-photon thermoelectric detector, "Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)", v. 53, N 1, 2018, pp. 73-84.
20. Мхитарян В.М., Уравнения релятивистской и квантовой механики и точные решения некоторых задач, Ер., "Изв. НАН Армении, Физика", т. 53, N 1, 2018, с. 3-29.
Mekhitarian V., Equations of relativistic and quantum mechanics and exact solutions of some problems, "Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)", v. 53, N 1, 2018, pp. 1-21.
21. Овсепян Р.К., Агамалян Н.Р., Кафадарян Е.А., Мнацаканян Г.Г., Аракелян А.А., Петросян С.И., Бадалян

- Г.Р., Фотоэлектрические свойства диффузно-легированных галлием и литием пленок оксида цинка для создания нелинейных электрических элементов, Ер., "Изв. НАН Армении, Физика", т. 53, N 4, 2018, с. 477-488.
- Hovsepyan R., Aghamalyan N., Kafadaryan E., Mnatsakanyan G., Arakelyan A., Petrosyan S., Badalyan G., Photoelectric properties of zinc oxide films diffusion-doped by gallium and lithium for creation of nonlinear electric elements, "Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)", v. 53, N 4, 2018, pp. 358-366.
22. Паносян Ж.Р., Аракелян А.А., Мнацаканян Г.Г., Получение и исследование прозрачных пленок оксида цинка для солнечных элементов, ՀԱՊՀ «Լրաբեր», մ. I, 2018, էջ 247-252:
 23. Папоян А.В., Эффект зеemannовской опустошающей накачки на циклических атомных переходах, Ер., "Изв. НАН Армении, Физика", т. 53, N 1, 2018, с. 30-39.
 24. Петросян С.И., Кузаныан А.А., Бадалян Г.Р., Кузаныан А.С., Получение и исследование свойств гетероструктуры W/CeB₆/W для чувствительного элемента однофотонного термоэлектрического детектора, Ер., "Изв. НАН Армении, Физика", т. 53, N 2, с. 208-218.
Petrosyan S., Kuzanyan A., Badalyan G., Kuzanyan A., Preparation and investigation of the properties of W/CeB₆/W heterostructure as a sensitive element of single-photon thermoelectric detector, "Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)", v. 53, N 2, 2018, pp. 157-165.
 25. Саргсян А., Клиггер Э., Леруа К., Вартанян Т.А., Саркисян Д.Г., Циркулярный дихроизм атомных переходов D₁ линии Rb в магнитных полях, "Оптика и спектроскопия", т.125, N1 2, 2018, с. 741-746.
 26. Саргсян А.Д., Саркисян А.С., Саркисян Д.Г., Селективное отражение лазерного излучения от сверхтонких слоев атомарных паров цезия, заключенных в наночайку, Ер., "Изв. НАН Армении, Физика", т. 53, N 4, 2018, с. 402-416.
Sargsyan A., Sarkisyan A., Sarkisyan D., Selective reflection of laser radiation from ultrathin layers of cesium atomic vapors confined in a nanocell, "Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)", v. 53, N 4, 2018, pp. 301-312.
 27. Саргсян А., Тоноян А., Кевени Дж., Хюс И., Адамс Ч.С., Саркисян Д.Г., Селективное отражение нанослоев паров калия в магнитном поле, "Журнал экспериментальной и теоретической физики", т. 153, N 3, 2018, с. 355-365.
Sargsyan A., Tonoyan A., Keaveney J., Hughes I.G., Adams C., Sarkisyan D., Selective reflection of potassium vapor nanolayers in a magnetic field, "Journal of Experimental and Theoretical Physics", v. 126, N 3, 2018, pp. 293-301.
 28. Ханбекян А.М., Ханбекян А.А., Взаимодействие паров атомов галлия с поверхностью кварцевой ячейки, Ер., "Изв. НАН Армении, Физика", т. 53, N 3, 2018, с. 294-300.
Khanbekyan A., Khanbekyan A., Interaction of gallium atoms with the surface of the quartz cell, "Journal of Contemporary Physics (Armenian Academy of Sciences)", v. 53, N 3, 2018, pp. 222-226.
 29. Шакуров Г.С., Асатрян Г.Р., Мингалиева Л.В., Петросян А.Г., Ованесян К.Л., Широкополосная ЭПР-спектроскопия ионов Mo³⁺ в иттрий-алюминиевом гранате, "Физика твердого тела", т. 60, N 10, 2018, с. 2002-2005.
Shakurov G., Asatryan G., Mingalieva L., Petrosyan A., Hovhannesyan K., Wideband EPR spectroscopy of Mo³⁺ ions in yttrium-aluminum garnet, "Physics of the Solid State", v. 60, N 10, 2018, pp. 2046-2049.
 30. Шакуров Г.С., Асатрян Г.Р., Мингалиева Л.В., Петросян А.Г., Ованесян К.Л., Широкополосная ЭПР-спектроскопия ионов Mo³⁺ в иттрий-алюминиевом гранате, Мат. XXIV межд. конф. "Оптика и спектроскопия конденсированных сред", Краснодар, 2018, с. 342-345.
 31. Aharonyan K., Kokanyan E., Coulomb interaction energy in thin oxid-based mosfeet systems, «ՀԱՊՀ լրաբեր», մ. I, 2018, էջ 54-59:
 32. Alexanian M., Mkrtchian V.E., Polarization entropy of the two-photon system, "Armenian Journal of Physics", v. 11, N 1, 2018, pp. 25-33.
 33. Alexanian M., Mkrtchian V., Quantum entropy and polarization measurements of the two-photon system, "Physical Review A", v. 97, N 2, 2018, 022326 (8p.).
 34. Ananievski I., Ishkhanyan T., Bringing a cart with oscillators to a given state in the presence of perturbations, Proceedings of the 14th International Conference "Stability and Oscillations of Nonlinear Control Systems", Moscow, 2018, pp. 18-21.
 35. Dadalyan T., Nersesyan V., Gogyan A., Malakyan Yu., Beeckman J., Neyts K., Drampyan R., Peculiarities of

- spatial soliton formation in azobenzene liquid crystal, "Proceedings of SPIE", v. 10684, 2018, 1068424 (9p.).
36. Danielyan A., Characterizing the lattice parameter in iron-doped lithium niobate crystals with different stoichiometry, ՀԱՊՀ «Լրագրեր», մ. I, 2018, էջ 59-64:
 37. Demirkhanyan H., Demirkhanyan G., Kostanyan R., YAG:Yb³⁺ crystal as a potential material for optical temperature sensors, "Laser Physics", v. 28, N 2, 2018, 025701 (5p.).
 38. Derdzyan M., Hovhannesian K., Yeganyan A., Sargsyan R., Novikov A., Petrosyan A., Dujardin C. Dissimilar behavior of YAG:Ce and LuAG:Ce scintillator garnets regarding Li⁺ co-doping, "CrystEngComm", v. 20, N 11, 2018, pp. 1520-1526.
 39. Drampyan R., Badalyan A., Derdzyan M., Leonov N., Vartanyan T., Optical shaping of surface metal microstructures via nondiffracting beam controlled atomic deposition, "Photonics and Nanostructures - Fundamentals and Applications", v. 31, 2018, pp. 71-76.
 40. Estiphanos M., Nelms K., Sharoyan E., Manukyan A., Gyulasaryan H., Mirzakhanyan A., Bernal O., Kocharian A., Ferromagnetism and giant paramagnetism in Cu@C nanocomposites, "TechConnect Briefs", v.1 (Advanced Materials), 2018, pp. 99-102.
 41. Gogyan A., Malakyan Yu., Deterministic quantum state transfer between remote atoms with photon-number superposition states, "Physical Review A", v. 98, N 5, 2018, 052304 (10p.).
 42. Harutyunyan A., Two dissipative two-state level-crossing models conditionally integrable in terms of the Kummer functions, "Armenian Journal of Physics", v. 11, N 2, 2018, pp. 73-83.
 43. Igityan A., Aghamalyan N., Petrosyan S., Badalyan G., Kafadaryan Y., Resistive switching in Li-doped ZnO films, "Physica Status Solidi A", v. 215, N 1, 2018, 1700353 (7p.).
 44. Ishkhanyan A., Schrödinger potentials solvable in terms of the general Heun functions, "Annals of Physics", v. 388, N 1, 2018, pp. 456-471.
 45. Ishkhanyan A., Exact solution of the Schrödinger equation for a short-range exponential potential with inverse square root singularity, "The European Physical Journal Plus", v. 133, N 3, 2018, 83 (8p.).
 46. Ishkhanyan A., Jakubsky V., Two-dimensional Dirac fermion in presence of an asymmetric vector potential, "Journal of Physics A: Mathematical and Theoretical", v. 51, N 49, 2018, 495205 (14p.).
 47. Ishkhanyan T., Ishkhanyan A., Generalized confluent hypergeometric solutions of the Heun confluent equation, "Applied Mathematics and Computation", v. 338, 2018, pp. 624-630.
 48. Ishkhanyan T., Ishkhanyan A., The third five-parametric hypergeometric quantum-mechanical potential, "Advances in High Energy Physics", v. 2018, 2018, 2769597 (8p.).
 49. Ishkhanyan T., Krainov V., Ishkhanyan A., A conditionally integrable bi-confluent Heun potential involving inverse square root and centrifugal barrier terms, "Zeitschrift für Naturforschung A", v. 73, N 5, 2018, pp. 407-414.
 50. Ishkhanyan T., Manukyan A., Ishkhanyan A., A conditionally integrable Schrödinger potential of a bi-confluent Heun class, "Journal of Physics: Conference Series", v. 965, N 1, 2018, 012019 (6p.).
 51. Ishkhanyan T., Manukyan V., Harutyunyan A., Ishkhanyan A., A new exactly integrable hypergeometric potential for the Schrödinger equation, "AIP Advances", v. 8, N 3, 2018, 035309 (8p.).
 52. Ishkhanyan T., Shahverdyan T., Ishkhanyan A., Expansions of the solutions of the general Heun equation governed by two-term recurrence relations for coefficients, "Advances in High Energy Physics", v. 2018, 2018, 4263678 (9p.).
 53. Klinger E., Sargsyan A., Tonoyan A., Hakhumyan G., Papoyan A., Leroy C., Sarkisyan D., Erratum to: Magnetic field-induced modification of selection rules for Rb D₂ line monitored by selective reflection from a vapor nanocell, "The European Physical Journal D", v. 72, N 1, 2018, 8 (1p.).
 54. Kokanyan N., Kokanyan E., Babajanyan N., Kauffmann T., Fontana M.D., Luminescence of Ho-doped lithium niobate crystals highlighted by Raman spectroscopy, "Proceedings of SPIE", v. 10750, 2018, 107500K.
 55. Kostanyan R., Muzhikyan P., Zargaryan D., Demirkhanyan G., Electronic excitation energy transfer processes in Er:YAG under variable pump duration, "Optical Materials", v. 83, 2018, pp. 55-60.
 56. Krasteva A., Gateva S., Tzvetkov S., Ghosh P.N., Sargsyan A., Cartaleva S., Analysis of high-efficiency widely-tunable N-resonances in Cs vapor, "Journal of Physics: Conference Series", v. 992, N 1, 2018, 012017 (5p.).
 57. Manukyan A., Avakyan L., Elskova A., Zubavichus Y., Sulyanov S., Mirzakhanyan A., Kolpacheva N., Spasova M., Kocharian A., Farle M., Bugaev L., Sharoyan E., Formation of nickel nanoparticles and magnetic matrix in nickel phthalocyanine by doping with potassium, "Materials Chemistry and Physics", v. 214, 2018, pp. 564-571.

58. Manukyan A., Elsukova A., Mirzakhanyan A., Gyulasaryan H., Kocharian A., Sulyanov S., Spasova M., Römer F., Farle M., Sharoyan E., Structure and size dependence of the magnetic properties of Ni@C nanocomposites, "Journal of Magnetism and Magnetic Materials", v. 467, 2018, pp. 150-159.
59. Manukyan V., Transmission resonances in reflection of Bose-condensates by a symmetric rectangular double-barrier potential, "Armenian Journal of Physics", v. 11, N 2, 2018, pp. 66-72.
60. Margiani N., Mumladze G., Adamia Z., Kuzanyan A., Zhghamadze V., Influence of B₄C-doping and high-energy ball milling on phase formation and critical current density of (Bi,Pb)-2223 HTS, "Physica C: Superconductivity and its Applications", v. 548, 2018, pp. 86-89.
61. Martirosyan A., Kostanyan R., Muzhikyan P., Azizbekyan H., Alternative approach for optical monitoring of arbitrarily distributed substances, "Applied Optics", v. 57, N 34, 2018, pp. 9944-9950.
62. Nersesyan V., Dadalyan T., Beeckman J., Beunis F., Neyts K., Drampyan R., Refractive Bessel lattice in azobenzene liquid crystal, "Journal of Modern Optics", v. 65, N 17, 2018, pp. 2034-2043.
63. Nys I., Nersesyan V., Beeckman J., Neyts K. Complex liquid crystal superstructures induced by periodic photo-alignment at top and bottom substrates, "Soft Matter", v. 14, N 33, 2018, pp. 6892-6902.
64. Petrosyan S., Yeranyan N., Musayelyan A., Pashayan S., Investigation of CZTS thin-film solar cells on perlite glass-crystalline substrates, Proceedings of the IX International Conference "Plasma Physics and Plasma Technology", Minsk, 2018, pp. 243-247.
65. Peyrot T., Sortais Y., Browaeys A., Sargsyan A., Sarkisyan D., Keaveney J., Hughes I.G., Adams Ch., Collective Lamb shift of a nanoscale atomic vapor layer within a sapphire cavity, "Physical Review Letters", v. 120, N 24, 2018, 243401 (6p.).
66. Rudenkov A., Kisel V., Yasukevich A., Hovhannesyan K., Petrosyan A., Kuleshov N., Yb:CALYO-based femtosecond chirped pulse regenerative amplifier for temporally resolved pump-probe spectroscopy, "Приборы и методы измерений", т. 9, N 3, 2018, с. 205-214.
67. Sargsyan A., Klinger E., Tonoyan A., Leroy C., Sarkisyan D., Hyperfine Paschen-Back regime of potassium D₂ line observed by Doppler-free spectroscopy, "Journal of Physics B: Atomic, Molecular and Optical Physics", v. 51, N 8, 2018, pp. 145001 (14p.).
68. Shustava E., Butsen A., Tarasenko N., Pashayan S., Laser ablation synthesis of metal oxide nanostructures for photovoltaic applications, Proceedings of the IX International Conference "Plasma Physics and Plasma Technology", Minsk, 2018, pp. 177-180.
69. Todorov P., Krasteva A., Vartanyan T., Todorov G., Sarkisyan D., Cartaleva S., High-resolution laser spectroscopy of hot Cs and Rb vapor confined in a thin optical cell, "Journal of Physics: Conference Series", v. 992, N 1, 2018, 012004 (5p.).
70. Tonoyan A., Sargsyan A., Klinger E., Hakhumyan G., Leroy C., Auzinsh M., Papoyan A., Sarkisyan D., Circular dichroism of magnetically induced transitions for D₂ lines of alkali atoms, "EPL (Europhysics Letters)", v. 121, N 5, 2018, 53001 (6p.).
71. Vardanyan J., Aghajanyan H., Nersisyan M., Receivers of VUV and UV radiation, "Armenian Journal of Physics", v. 11, N 3, 2018, pp. 141-144.
72. Vartanyan T., Polishchuk V., Sargsyan A., Krasteva A., Cartaleva S., Todorov G., Temperature and excitation power influence on the velocity-selective optical pumping resonances of ¹³³Cs atoms confined in an extremely thin cell, "Journal of Physics: Conference Series", v. 992, N 1, 2018, 012023 (5p.).
73. Zorenko T., Gorbenko V., Petrosyan A., Gieszczyk W., Bilski P., Zorenko Yu., Intrinsic and defect-related luminescence of YAlO₃ and LuAlO₃ single crystals and films, "Optical Materials", v. 86, 2018, pp. 376-381.

Պաշտպանվել է 3 թեկնածուական ատենախոսություն:

Ա.Պետրոսյանը, Կ.Հովհաննիսյանը, Մ.Դերձյանն արժանացել են ՀՀ Նախագահի մրցանակի:

ՖԻԶԻԿԱՅԻ ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ՊՐՈԲԼԵՄՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ թղթ. անդ. Ա. Մկրտչյան
Փոխտնօրեն՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա. Աթանեսյան
Գիտքարտուղար՝ ֆ.-մ.գ.թ. Հ. Խաչատրյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ info@iapp.sci.am
Կայքէջ՝ www.iapp.sci.am

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Հետազոտվել է՝

- անցումային ճառագայթումը վերջավոր հաստությամբ թիթեղում, երբ դրանում առկա է երկու ակուստիկ ալիքներով մակածված գերցանց: Ցույց է տրվել, որ ակուստիկ ալիքները հանգեցնում են ճառագայթման ինտենսիվության անկյունահաճախային բաշխման մեջ նոր ալիքերի առաջացման:
- երկու միջավայրերի սահմանը հատող լիցքի անցումային ճառագայթումը, երբ սահմանի վրա մակածվել են մակերևութային ալիքներ: Ստացվել է ճառագայթման ինտենսիվության անկյունահաճախային բաշխումը ենթադրությամբ, որ մակերևութային ալիքի ամպլիտուդը փոքր է:
- մակերևութային ալիքների ճառագայթումը դիէլեկտրական գլանի շուրջը պտտվող լիցքի կողմից: Ցույց է տրվել, որ այդ ալիքները ճառագայթվում են գլանի սեփական մոդաների վրա, հետազոտվել է ճառագայթման ինտենսիվության վարքը՝ կախված խնդրի պարամետրերից:
- կոմպոզիտ նյութից բաղկացած գլանի շուրջը հավասարաչափ պտտվող լիցքի ճառագայթումը: Ցույց է տրվել, որ գլանի դիէլեկտրական թափանցելիության արժեքների որոշակի տիրույթում ճառագայթման ինտենսիվությունը կարող է նկատելիորեն գերազանցել համասեռ միջավայրում ճառագայթման ինտենսիվությանը:
- դիէլեկտրական գլանի շուրջը պտտվող լիցքի կողմից մակերևութային պոլարիտոնների ճառագայթումը: Արտածվել է բանաձև ճառագայթման ինտենսիվության համար, հետազոտվել է դրա վարքը խնդրի պարամետրերի արժեքների տարբեր ասիմպտոտական տիրույթներում:

Շարունակվել են՝

- կվարցի միաբյուրեղին կիրառված ակուստիկական դաշտի և ջերմային գրադիենտի միջոցով անդրադարձած ջերմային նեյտրոնների փնջի աշխատանքային բնութագրիչների (ինտենսիվություն, էներգիա, անկյունային բաշխում և այլն) կառավարման ուսումնասիրությունները տարածության ու ժամանակի մեջ:
 - կվարցի միաբյուրեղին կիրառված ակուստիկական դաշտի և ջերմային գրադիենտի միջոցով տարածաժամանակային կառավարելի բնութագրիչներով ռենտգենյան փնջերի ստացման փորձարարական հետազոտությունները:
 - բյուրեղներում ռելյատիվիստիկ էլեկտրոնների ճառագայթման մեջ դիֆրակցիոն մաքսիմումների առաջացման և կոնդենսացված միջավայրերի ֆիզիկայի բնագավառում այդ երևույթի կիրառման հնարավորության ուսումնասիրությունները:
 - ռելյատիվիստիկ էլեկտրոնների անցումային ճառագայթման էներգետիկ բաշխման մեջ նոր ինտենսիվ էներգետիկ ելքերի ստացման և նրանց բնութագրիչների հետազոտությունները:
- Ուսումնասիրվել են պոլիկլաստերային ալմաստի և ալյումինի նիտրիդի պիեզո-էլեկտրական թաղանթների կազմությունն ու բաղադրությունը լույսի կոմբինացիոն ցրման, ռենտգենյան դիֆրակտոմետրիայի և էլեկտրոնային միկրոսկոպիայի մեթոդներով: Հետազոտվել են այդ թաղանթների հիման վրա ստացված շերտավոր կառուցվածքով միջա-

վայրերում առկա մակերևութային ակուստիկական ալիքների հիման վրա պատրաստված էլեկտրոնային սարքավորումների (հապաղման գծերի, ճնշման և ջերմաստիճանային տվիչների) պարամետրերը (ղեկ.՝ ալ. Ա.Մկրտչյան):

Շարունակվել են՝

- արտաքին ազդակների առկայության ու բացակայության պայմաններում կոնդենսացված միջավայրերում լիցքավորված մասնիկների անցումային, պարամետրիկ ռենտգենյան և կանալացված մասնիկների ճառագայթման երևույթների ուսումնասիրությունները:

- ռեզոնանսային բնութագրերով օժտված միջավայրերում արտաքին ակուստիկական դաշտերի ազդեցությամբ պայմանավորված իոնների և լիցքավորված մասնիկների արագացման երևույթի բացատրման ուսումնասիրությունները:

- որոշակի տիպի անհամասեռություններ պարունակող բազմաշերտ միջավայրերում ուլտրաձայնային ալիքների տարածման, կուտակման և ռեբրեքացիայի երևույթների պարզաբանման հետազոտությունները: Ուսումնասիրվել են ՀՀ տարածքում առկա տարբեր բնական և արհեստական ռեզոնանսային համակարգերի (լճեր, ջրամբարներ, ջրավազաններ, քարանձավներ և այլն), ինչպես նաև կենսաբանական օբյեկտների հետ ակուստիկական ալիքների փոխազդեցության արդյունքում ի հայտ եկող երևույթները (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Ա.Մկրտչյան):

- ռենտգենյան ու նեյտրոնային փնջերի բնութագրիչների (ինտենսիվություն, էներգիա, անկյունային բաշխում և այլն) տարածաժամանակային կառավարման տեսական և փորձարարական հետազոտությունները կվարցի և լիթիումի նիոբատի միաբյուրեղներում ակուստիկական տատանումների և ջերմային գրադիենտի առկայության պայմաններում: Փորձնականորեն ցույց է տրվել, որ կվարցի միաբյուրեղի ատոմական հարթություններին ուղղահայաց կիրառված կետային ջերմային գրադիենտի միջոցով հնարավոր է սպիտակ փնջից առանձնացնել որոշակի անկյունային և սպեկտրալ լայնությամբ ռենտգենյան փունջ և այն երկչափ ֆոկուսացնել:

- կվարցի և լիթիումի նիոբատի միաբյուրեղներում ակուստիկական դաշտի առկայության պայմանում ռենտգենյան ճառագայթման լրիվ վերամղման և թափանցելիության երևույթների հետազոտությունները:

- ծավալային ակուստիկական ալիքների առկայության պայմաններում AT-կտրվածքով կվարցի միաբյուրեղից ստացված մոդուլացված ռենտգենյան փնջի մոդուլացիոն շերտերի միջև հեռավորության, քանակի և ինտենսիվության կառավարման ուսումնասիրությունները:

Հետազոտվել է Ֆրաունհոֆերյան դիֆրակցիան, երբ մեկ ճեղք ունեցող հարթ էկրանի երկու տարբեր կողմերում գտնվող միջավայրերի բեկման ցուցիչները տարբեր են: Ցույց է տրվել, որ դիֆրակցված ինտենսիվությունը կախված է բեկման ցուցիչների հարաբերությունից և այն փոխվում է, երբ փոխվում է անցման ուղղությունը (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Վ.Քոչարյան):

Ուսումնասիրվել են կոմպոզիտ կամ հաղորդիչ գնդի շուրջը նրա հասարակածային հարթության մեջ հավասարաչափ պտտվող ռեյատիվիստիկ էլեկտրոնի մակաձած էլեկտրամագնիսական դաշտի առանձնահատկությունները: Ցույց է տրվել, որ մասնիկի պտտման որոշակի (ռեզոնանսային) հաճախությունների և գնդի մակերևութից նրա փոքր հեռավորությունների դեպքում գնդի ներսում կարող են մակաձվել մեծ լայնությամբ, տեղայնացված էլեկտրամագնիսական դաշտի տատանումներ, որոնք ուղեկցվում են էլեկտրամագնիսական ճառագայթմամբ, որը բազմակի անգամ ինտենսիվ է, քան գնդի բացակայության դեպքում:

Ուսումնասիրվել են ուղղագիծ հավասարաչափ շարժվող էլեկտրոնի մակաձած էլեկտրամագնիսական տատանումների առանձնահատկությունները, երբ այն հատում է կոմպոզիտ կամ հաղորդիչ կիսաանվերջ միջավայրի և վակուումի հարթ սահմանն այդ

սահմանին ուղղահայաց: Ցույց է տրվել, որ էլեկտրոնը կարող է մակածել մեծ լայնությամբ էլեկտրամագնիսական տատանումներ այնպիսի հաճախություններով, որոնց համար էական է դիսպերսիայի երևույթը, և նյութի դիէլեկտրական ֆունկցիայի իրական մասը բացասական է: Այդ էլեկտրամագնիսական տատանումները տեղայնացված են կիսաանվերջ միջավայրի և վակուումի բաժանման մակերևույթի մոտ:

Պարզ մոդելային հաշվարկների հիման վրա առաջադրվել է հիպոթեզ, համաձայն որի ուժեղ հարվածող ալիքի տարածումը մթնոլորտում կարող է ուղեկցվել 1-2ՄՀց հաճախությամբ էլեկտրամագնիսական ալիքների առաքմամբ (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Լ.Գրիգորյան):

Կառուցվել են գերխիտ աստղերի մոդելներ գրավիտացիայի բիմետրիկ սկալար-թենզորական տեսության շրջանակներում (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ա.Սահարյան):

Շարունակվել են՝

- մթնոլորտի վրա հարվածող ալիքի ազդեցության ուսումնասիրությունների աշխատանքները: Հետազոտությունները ցույց են տվել, որ հարվածող ալիքից գեներացվում են ոչ թե մեկ, այլ առնվազն երկու տարբեր հաճախություններով ակուստիկ և էլեկտրամագնիսական ալիքներ: Զուգահեռաբար շարունակվում են նաև այս գեներացվող ալիքների առաջացման մեխանիզմների պարզաբանման աշխատանքները (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Արամյան):

- գազապարպումային պլազմայում տոպոլոգիական փուլային անցումների հիմնարար հետազոտությունները: Կատարվել են բազմակոմպոնենտ ծածկույթների պլազմաքիմիական սինթեզման և փոշենստեցման փորձարարական աշխատանքներ վակուումում: Այդ նպատակով օգտագործվել է ակուստապլազմային մագնետրոնը, որը մշակվել է ինստիտուտում (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Աբրահամյան):

- ամինաթթուների խառնուկային քանակությունների առկայությամբ լիթիումի յոդատի միաբյուրեղների աճեցման և աճեցրած միաբյուրեղների ֆիզիկաքիմիական հատկությունների, շերտավոր և փուլային սինխրոնիզմի ուղղությամբ աճեցված լիթիումի յոդատի միաբյուրեղների ֆիզիկաքիմիական հատկությունների, ամինաթթուների աղերի հիման վրա նոր բյուրեղների ստացման, բյուրեղների աճեցման, տատանողական սպեկտրոսկոպիկ և ոչ գծային օպտիկական հետազոտությունները (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Աթանեսյան):

- կենսաբանական օբյեկտների միջև տեղեկատվական կապի գործնական կիրառման հնարավորությունների հետազոտությունները (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Գ.Նաջարյան):

- գլխուղեղի տեսողական ինֆորմացիայի մշակման և կոդավորման պրոցեսների ուսումնասիրության հետազոտությունները (դեկ.՝ կ.գ.թ. Դ.Խաչվանքյան):

Ուսումնասիրվել են ակուստապլազմային փոշենստեցման եղանակով սինթեզված միջավայրերի ֆիզիկաքիմիական հատկությունները (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Վ.Նալբանդյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Նախագծվել և պատրաստվել են միաբյուրեղներում ակուստիկական ալիքների գրգռման համար ռեզոնատորներ, բռնիչներ և որոշ դետալներ: Մշակվել և պատրաստվել են որոշակի կտրվածքով կվարցի բաղադրյալ (մոնոլիտ) և միաբյուրեղ նմուշներ՝ միաժամանակ երկայնական և լայնական ակուստիկական ալիքներ գրգռելու համար: Ռեზոնանսային տոպոգրաֆիայի միջոցով որոշվել է որոշ հետազոտական նմուշների դեֆեկտների և անհամասեռությունների բաշխման քարտեզը: Տոպոգրաֆիայի եղանակով ուսումնասիրվել է նաև դեֆորմացիայի բաշխման քարտեզն արտաքին երկայնական և լայնական ակուստիկական ալիքների առկայությամբ: COMSOL MULTIPHYSICS համակարգչային ծրագրով մոդելավորվել է բյուրեղական նմուշներում, լայնական ակուստիկական ալիքների առկայության պայմաններում, դեֆորմացիայի բաշխման քարտեզը տարբեր առանցքներով: Մանրամասն ուսումնասիրվել է կվարցի միաբյուրեղներից պատրաստված նմուշներում

գրգռված ակուստիկական ալիքների լայնությանը կախված դիֆրակցված ռենտգենյան ճառագայթման ճոճման կորերի, ինտենսիվության և բյուրեղական ցանցի վարքը:

SiO_2 և LiNbO_3 միաբյուրեղներից պատրաստվել են որոշ փորձարարական նմուշներ՝ X-կտրվածքի տարբեր հաստությամբ ուղղանկյունաձև թիթեղներ: Ռենտգենյան ճառագայթման լաբորատոր աղբյուրների վրա ուսումնասիրվել են այդ նմուշներից անդրադարձած ռենտգենյան փնջի անկյունային և սպեկտրալ բաշխումները՝ կիրառված ջերմային գրադիենտի տարբեր արժեքների դեպքում: Կատարվել են դեֆորմացված բյուրեղներում ջերմային նեյտրոնների դիֆրակցիայի պարամետրերի ուսումնասիրման տեսական հաշվարկներ (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Վ.Քոչարյան):

Ուսումնասիրվել է ուղղագիծ հավասարաչափ շարժվող լիցքավորված մասնիկների թանձրուկների շղթայի ճառագայթումը, երբ այն անցնում է վակուումում գտնվող դիէլեկտրիկ, կոմպոզիտ կամ հաղորդիչ գնդի կենտրոնով: Յույց է տրվել, որ խնդրի պարամետրերի որոշակի արժեքների դեպքում հաճախությունների նեղ տիրույթում կարող է մակաձվել քվադրիկոներենտ ինտենսիվ ճառագայթում: Հետազոտվել են կոմպոզիտ նյութից բաղկացած անվերջ երկար գլանի շուրջը հավասարաչափ պտտվող լիցքի ճառագայթման առանձնահատկությունները: Հետազոտվել է կամայական շառավղով հաղորդիչ գնդի վրա հարթ էլեկտրամագնիսական ալիքի ռեզոնանսային ցրման հնարավորությունը և տրվել է երևույթի ակնառու բացատրությունը (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Լ.Գրիգորյան):

Հայտնաբերվել է ամինաթթուների աղերի մի նոր դաս, որը պարունակում է տարբեր ամինաթթուներ: Յողիդ անիոն պարունակող մի շարք աղեր կարող են օգտագործվել վահանաձև գեղձի հիվանդությունների կանխարգելման և բուժման համար (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Պետրոսյան):

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Галечян Г.А., Физики и лирики, Ер., ВМВ принт, 2018, 304 с.

Դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ

2. Խաչատրյան Ա.Ժ., Սողոմոնյան Ա.Բ., Ալեքսանյան Ա.Գ., Ֆիզիկայի խնդիրների ժողովածու (էլեկտրականության և մագնիսականության), Ե., ՀԱԱՀ հրատ., 2018, 84 էջ:
3. Խաչատրյան Ա.Ժ., Սողոմոնյան Ա.Բ., Ալեքսանյան Ա.Գ., Ֆիզիկայի խնդիրների ժողովածու լուծումներով (էլեկտրականության և մագնիսականության), Ե., ՀԱԱՀ հրատ., 2018, 80 էջ:
4. Բաբայան Ա.Ս., Բարսեղյան Ա.Ա., Սողոմոնյան Ա.Բ., Էլեկտրատեխնիկա (էլեկտրահաղորդականություն), լաբորատոր աշխատանքների ուսումնամեթոդական ձեռնարկ, Ե., ՀԱԱՀ հրատ., 2018, 105 էջ:
5. Այվազյան Գ.Ա., Հեռահաղորդակցման ցանցեր և համակարգեր, Ե., ՀԱԱՀ հրատ., 2018, 50 էջ:

Հոդվածներ, գեկուցումներ

6. Եղոյան Վ.Վ., Անտոնյան Ա.Պ., Մանրէասպան ճառագայթիչներ, Ե., «Գիտության աշխարհում», N 2, 2018, էջ 30-34:
7. Հարթենյան Ջ.Գ., «Ֆիզիկա» առարկայի ուսուցումը թեմաների փոխհաղորդման մեթոդիկայով, Ե., ՀՊՄՀ «Գիտական տեղեկագիր», N 1-2 (34-35), 2018, էջ 64-71:
8. Հարթենյան Ջ.Գ., Ուսուցման սկզբունքների դասակարգման կարևորությունը, «Նոր կրթական իրողության կայացման հիմնարար հարցերը» միջազգ. գիտաժող. գեկ. ժող., Ե., «Աստղիկ գրատուն», 2018, էջ 76-81:
9. Агабекян В.Н., Акопян А.С., Седракан А.М., О некоторых аспектах усиления угла поворота плоскости поляризации оптически активных сред, М., “Наука, техника и образование”, N 9, 2018, с. 10-15.
10. Агабекян В.Н., Акопян А.С., Акопян М.А., Мосоян Д.О., Метод определения физических параметров полимеров на основе рентгеноинтерферометрических измерений, М., “Наука, техника и образование”, N 10, 2018, с. 5-10.
11. Алексанян Ал.Г., Алексанян А.А., О пороге генерации стокова излучения терагерцового диапазона на квантовых точках, Ер., Ст. “Уч. записки АргУ”, N 1, 2018, с. 70-72.

12. Алексанян Ал.Г., Алексанян А.А., О возможности наведения тока джозефсоновского типа в структурах с квантовыми точками, Ер., Ст. "Уч. записки АргУ", N 1, 2018, с. 66-69.
13. Артемян Д.Г., Вопросы реализации принципов коллективного обучения на примере обучения предмета «физика» в основной школе, М., «Интернаука», N 4(38), 2018, с. 23-24.
14. Артемян Д.Г., Вопросы принципов обучения, М., «Интернаука», N 6(40), 2018, с. 24-26.
15. Артемян Д.Г., Применение методики взаимопроверки индивидуальных заданий по предмету физики 7-го класса Инновационные подходы в современной науке, Мат. XVI межд. научно-практич. конф. «Инновационные подходы в современной науке», N 4(16), М., «Интернаука», 2018, с. 67-71.
16. Дрмеян Г.Р., Метод рентгеновской диагностики несовершенств в кристаллах, "Поверхность. Рентгеновские, синхротронные и нейтронные исследования", N 4, 2018, с. 103-106.
17. Наджарян Г.Н., Антонян А.П., Биолокационный метод быстрой, приблизительной оценки состояний органов человека, "Armenian Innovation Center", 2018, с. (<http://www.armic.am>).
18. Наджарян Г.Н., Антонян А.П., Характерная топография реакции головного мозга человека при его искреннем желании ответить "да", "Armenian Innovation Center", 2018, с. <http://www.armic.am/Nadjaryan>.
19. Abrahamyan A., Mkrtchyan A., Nalbandyan V., Hovhannisyan H., Chilingaryan R., Hakobyan A., Mossoyan P., Cleaning and sputtering using planar acoustoplasma magnetron, "Resource-Efficient Technologies", v. 3, 2018, pp. 7-13.
20. Drmeyer H., Method for the X-ray Diffraction Diagnostics of Crystal Imperfections, "Journal of Surface Investigation: X-ray, Synchrotron and Neutron Techniques", v. 12, N 2, 2018, pp. 370-373.
21. Drmeyer H., X-ray Interferometric Investigation of Strain Fields in Silicon Single Crystals, "Crystallography, Reports", v. 63, N 7, 2018, pp. 1088-1091.
22. Ghazaryan V., Giester G., Fleck M., Petrosyan A., L-Alanine halogenides with L-alanine L-alaninium dimeric cation, "J. Mol. Struct.", v. 1163, 2018, pp. 428-441.
23. Giester G., Ghazaryan V., Fleck M., Thamotharan S., Percino M.J., Petrosyan A., Mixed salt of sarcosine containing dimeric undecafluorodialuminate anion and fluoride ion, "J. Fluor. Chem.", v.209, 2018, pp.73-78.
24. Grigorian L., Khachatryan H., Saharian A., Models of compact stars in bimetric scalar-tensor theory of gravitation, "Particles", v. 1, 2018, pp. 203-211; DOI: 10.3390/particles1010015.
25. Grigorian L., Khachatryan H., Saharian A., Superdense stellar configurations in bimetric scalar-tensor theory of gravity, "Comm. of BAO", v. 65, N 2, 2018, pp. 11.
26. Grigoryan L., Mkrtchyan A., Khachatryan H., Grigoryan M., Sargsyan A., Mosoyan P., Peculiarities of the electromagnetic oscillations, generated by a charged particle crossing the planar boundary of a conducting medium with vacuum, "Resource-Efficient Technologies", v. 4, 2018, pp. 14-18.
27. Hovhannisyan A., Sargsyan V., Adamian G., Antonenko N., Lacroix D., Non-Markovian dynamics of fermionic and bosonic systems coupled to several heat baths, "Phys. Rev. E", v. 97, 2018, 032134, <https://doi.org/10.1103/PhysRevE.97.032134>.
28. Hovhannisyan M., Andreyan R., Paronyan G., The investigations of extended radio galaxy NGC6251 and the galaxies in the environment, "Comm. of BAO", v. 65, N 2, 2018, pp. 3.
29. Khachvankian D., Sharanbekian A., Ghazaryan A., Meliksetian A., Momjian M., Harutiunian-Kozak B., Alterations of receptive field dimensions of visually sensitive neurons in extrastriate area 21 b, "NAS RA El. J. of Nat. Sci.", v. 31, N 1, 2018, pp. 39-42.
30. Khachvankian D., Khachatryan T., Meliksetyan A., Momjian M., Harutiunian-Kozak B., Modulatory influences from the receptive field surrounding on neuronal activity in cortical extrastriate area 21a, "NAS RA El. J. of Nat. Sci.", v. 31, N 2, 2018, pp. 12-15.
31. Kotanjyan A., Mkrtchyan A., Saharian A., Kotanjyan V., Radiation of surface waves from a charge rotating around a dielectric cylinder, "Journal of Instrumentation (JINST)", v. 13, 2018, C01016; <https://doi.org/10.1088/1748-0221/13/01/C01016>.
32. Kocharyan V., Movsisyan A., Gogolev A., On the possibility of two-dimensional focusing of reflected x-rays from quartz single crystal in the presence of external temperature gradient, "Journal of Contemporary Physics", v. 53, N 3, 2018, pp. 263-269; <https://doi.org/10.3103/S106833721803012X>.
33. Lalayan A., Yeritsyan O., Arakelyan O., Yeritsyan Sh., Diffractational Nonreciprocity at Electromagnetic Wave Diffraction on a Slit, "Journal of Contemporary Physics", v. 53, N 1, 2018, pp. 36-40, <https://doi.org/10.3103/S1068337218010048>.

34. Mkrtchyan A., Parazian V., Saharian A., Transition radiation on a superlattice in finite thickness plate generated by two acoustic waves, "Journal of Instrumentation (JINST)", v. 13, 2018, C01032, <https://doi.org/10.1088/1748-0221/13/01/C01032>.
35. Mkrtchyan A., Grigoryan L., Khachatryan H., Grigoryan M., Sargsyan A., Peculiarities of the electromagnetic field oscillations of a charged particle rotating about a conductive ball, "Resource-Efficient Technologies", v. 3, 2018, pp. 1-6.
36. Mkrtchyan A., Grigoryan L., Khachatryan H., Bilén S., Parrot M., Sargsyan A., Aramyan A., Shock Wave Generated Megahertz Radiation of Atmosphere, "IEEE Transactions on Plasma Science", PP(99):1-3, 2018; DOI:10.1109/TPS.2018.2870925.
37. Petrosyan A., Ghazaryan V., Giester G., Fleck M., Tylczyński Z., Wiesner M., Halogenides of dimethylglycine in comparison with respective salts of glycine, sarcosine and betaine, "J. Mol. Struct.", v.1158, 2018, pp.106-121.
38. Petrosyan A., Ghazaryan V., Giester G., Fleck M., Sulfamates and methanesulfonates of L-arginine and L-histidine, "J. Mol. Struct.", v. 1163, 2018, pp. 114-127.
39. Petrosyan A., Giester G., Ghazaryan V., Bezhanova L., Fleck M., Atanesyan A., New triclinic polymorph of L-histidinium 5-nitrouacilate, "J. Mol. Struct.", v. 1173, 2018, pp. 770-775.
40. Saharian A., Petrosyan T., Abajyan S., Nersisyan B., Scalar Casimir effect in a linearly expanding universe, "International Journal of Geometric Methods in Modern Physics (IJGMMP)", v.15, N 10, 2018, 1850177; DOI: 10.1142/S0219887818501773.
41. Sargsyan V., Hovhannisyan A., Adamian G., Antonenko N., Lacroix D., Non-Markovian dynamics of mixed fermionic-bosonic systems: Full coupling, "Physica A: Statistical Mechanics and its Applications", v. 505, N 1, 2018, pp. 666-679; <https://doi.org/10.1016/j.physa.2018.04.008>.
42. Vardanyan J., Receivers of VUV and UV Radiation, "Armenian Journal of Physics", v. 3, 2018, pp. 141-144.
43. Tylczyński Z., Petrosyan A., Srinivasan B., On questionable ferroelectric and piezoelectric properties in single crystals, "J. Cryst. Growth", v. 498, 2018, pp. 62-66.
Հոդվածները հրատարակվել են "Plasma Physics and Plasma Technology (PPPT-9)" միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Միսկ, "Kovcheg LTD", 2018, 500 էջ:
44. Abrahamyan A., Demonstation of soliton stopping in acoustoplasma discharge, pp. 78-81.
45. Abrahamyan A., Features of the acoustoplasma operating mode of gas discharge devices, pp. 99-102.
46. Abrahamyan A., Bezhanian T., Chilingaryan R., Relationship of spectral and temperature characteristics in acoustoplasma gas discharge, pp. 284-287.
47. Abrahamyan A., Bezhanian T., Chilingaryan R., Hovhannisyan H., Unified power unit for acoustoplasma devices, pp. 385-388.
48. Abrahamyan A., Bezhanian T., Chilingaryan R., Hakobyan A., Hovhannisyan H., Mkrtchyan A., Nalbandyan V., Investigation of the developed acoustoplasma magnetron in the sputtering mode, pp. 389-392.

Պաշտպանվել է 2 թեկնածուական ատենախոսություն:

ՌԱԴԻՈՖԻԶԻԿԱՅԻ ԵՎ ԷԼԵԿՏՐՈՆԻԿԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ ֆ.-մ.գ.թ. Տ.Զաքարյան
 Փոխտնօրեն՝ ֆ.-մ.գ.թ. Է.Ասմարյան
 Գիտքարտուղար՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Եսայան
 Էլեկտրոնային փոստ՝ office@irphe.am
 Կայքէջ՝ www.irphe.sci.am

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Հետազոտվել են մեր կողմից առաջարկված ֆրենեյյան դիէլեկտրիկ միկրոոսպնյակներից բաղկացած փուլավորված ալեհավաքային ցանցի (ՓԱՑ) հատկությունները: Պատրաստվել է 4x4 ՓԱՑ, որի տարրը $2\lambda \times 2\lambda \times 3\lambda$ զուգահեռանիստի տեսքով ոսպնյակ է $\varepsilon = 1,6$ ունեցող դիէլեկտրիկից: Յուրաքանչյուր ոսպնյակն ապահովում է $\lambda/4$ շառավղով կիզակե-

տային շրջանում 16 dB ինտենսիվության աճ՝ համեմատած ընկնող դաշտի հզորության հոսքի խտության հետ: Միջոսպնյակային $\Delta \geq \lambda/4$ հեռավորության պայմանի դեպքում հարևան ոսպնյակների կապագերծումը գերազանցել է $L=-23$ dB: Մշակված ՓԱՑ-ի հիման վրա նախատեսվում է կառուցել միլիմետրային ալիքների տիրույթի երկչափ տեսածրման համակարգ՝ ավտոմեքենաների անվարորդ վարման համակարգերում ղեկավարման համար:

Գերբարձր հաճախությունների X տիրույթում ուսումնասիրվել են ՖԴՄՈ-ի և միկրոշերտային ալեհավաքի համակցման հատկությունները: Հետազոտվել է լայնորեն կիրառվող «փատչ» տիպի տարրական ալեհավաքը, որն օժտված է $G_F=7$ dBc ուղղորդվածության դիագրամի ուժեղացման գործակցով: Միկրոոսպնյակի օգտագործումը թույլ է տալիս բարձրացնել ուղղորդվածությունը 12 dB-ով՝ հասնելով ընդհանուր ուղղորդվածությանը՝ $G=19$ dBc, որն անհասանելի է միավոր միկրոշերտային ալեհավաքի համար: Դրա հետ մեկտեղ զգալիորեն աճել է կապագերծումը երկու հարևան ալեհավաքների միջև՝ հասնելով $L=-42$ dB: Այս հատկությունները մեծ առավելություններ են տալիս միկրոշերտային ալեհավաքի և ՖԴՄՈ-ի հետ համակցված անտենային ռադարային և հեռահաղորդակցական կիրառումներում (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Ա.Հախումյան):

Անալիտիկորեն վերլուծվել է փուլային աղմուկի «տարածումը» անընդհատ գործողության ռադիոլոկացիոն կայաններում՝ պայմանավորված լարումով ղեկավարվող գեներատորներով: Այդ խնդիրը շատ կարևոր է անշարժ թիրախների արդյունավետ գտման դեպքում: Ցույց է տրվել, որ գեներատորի փուլային աղմուկների նվազեցումը և հեռավորության նվազեցումն ավելացնում են համակարգի կոհերենտության ժամանակը, ընդ որում՝ հեռավորությունից քառակուսային, իսկ գեներատորի փուլային աղմուկների սպեկտրալ խտությունից գծային օրենքով (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Տ.Ջաքարյան):

Վերլուծվել է ուղղահայաց մագնիսական դաշտի ազդեցության տակ գտնվող 2d էլեկտրոնային գազի Հոլլի դինամիկ հաղորդականությունը $\sigma_H(\omega)$ խառնուրդների առկայության դեպքում: Կանխատեսվել է պլատոյի նմանվող վարք ինչպես ցածր, այնպես էլ բարձր հաճախությունների տիրույթում, Լանդաուի մակարդակների լրիվ զբաղվածության դեպքում: Հոլլի հաղորդականության կեղծ մասը դրսևորում է տատանվող վարք: Կատարվել է համեմատություն փորձական տվյալների հետ:

Դիտարկվել է լույսի տարածումը նոսր ֆոտոնային բյուրեղներում: Ստացվել է անալիտիկ արտահայտություն անցման գործակցի համար: Կանխագուշակվել է լույսի ուղղման երևույթը, որը դիտվել է փորձականորեն միկրոալիքային տիրույթում: Նման վարքը պայմանավորված է ֆոտոնի շարժունակության ճնշմամբ դիէլեկտրիկ թափանցելիության անհամասեռության ուղղությամբ: Պատճառը ցածր էներգիայով և լոկալիզացված վիճակների ի հայտ գալն է, ինչը ճնշում է ֆոտոնի շարժունակությունը լայնական ուղղությամբ և ստիպում է ֆոտոնին ուղղվել՝ անկախ անկման անկյունից (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Ժ.Գևորգյան):

Ուսումնասիրվել է կիսահաղորդչային նանոլարի հաղորդականության մեծության վրա մակերևութային վիճակների ազդեցությունը և գտնվել է այն կրիտիկական շառավիղը, որի դեպքում նրա հաղորդականությունը մակերևութային վիճակների առկա խտության համար ձգտում է զրոյի: Գտնվել է կրիտիկական շառավղի կախումը նանոլարի տարբեր պարամետրերից (լեզիրացման աստիճանից, մակերևութային վիճակների խտությունից, իոնիզացիայի էներգիայից և այլն): Նանոլար-մեկուսիչ-մետաղ կառուցվածքի համար ուսումնասիրվել է ունակության կախումը կիրառված լարումից տարբեր շառավիղների դեպքում: Ցույց է տրվել, որ լարի ոչ մեծ շառավղի դեպքում նրա մակերևութի մոտ ինվերսիոն շերտի առաջացումը կարող է կանխվել, ինչի արդյունքում կառուցվածքի ունակությունը դառնում է հաստատուն: Կառուցվել է միայնակ նանոլարի վրա հիմնված

շառավղային անցումով արեգակնային փոխակերպիչի տեսությունը, ցույց է տրվել մակերևութային ռեկոմբինացիայի որոշիչ դերը լույսի փոխակերպման ՕԳԳ-ի մեծացման գործում: Հաշվարկվել է նաև նանոլարերի համախմբության վրա հիմնված արեգակնային տարրի ՕԳԳ-ն՝ կախված լարերի մակերևութային խտությունից (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Ս.Պետրոսյան):

Ուսումնասիրվել են կարճ ուղետարով երկփականի դաշտային ոչ-պլանար տրանզիստորի (FinFET) կառուցվածքը և քվադի-ստատիկ բնութագրերը: Ստացվել է անալիտիկ արտահայտություն երկչափ էլեկտրոստատիկ պոտենցիալի համար: Այն հնարավորություն է տալիս ճշգրտորեն հաշվարկել շեմային լարումը: Առաջարկվել է էլքային հոսանքի հաշվարկի պարզ մոդել: Անալիտիկ մոդելը համեմատվել է թվային հաշվարկների հետ, ինչը ցույց է տվել մոդելի բարձր ճշգրտությունը: Առաջարկվել է նաև ունակության հաշվարկի կոմպակտ անալիտիկ մոդել, որտեղ հաշվի է առնվել կարճ ուղետարային երևույթներով պայմանավորված շարժունակության փոքրացումը: Անալիտիկ հաշվարկների ճշգրտությունը ստուգվել է 2D Atlas ստանդարտիզացված թվային գործիքով կատարված հաշվարկներով (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Եսայան):

Մոլիբդենով պատված ապակե-բյուրեղական տակդիրների վրա մագնետրոնային փոշեցրմամբ նստեցված Cu, Zn, Sn բազմաշերտ կառուցվածքի սելինիզացման եղանակով ստացվել են CZTS բարակ թաղանթներ և դրանց հիման վրա ստեղծվել են արեգակնային փոխակերպիչներ Mo/CZTS/CdS/ZnO կառուցվածքով, ուսումնասիրվել են դրանց հատկությունները: Մշակվել է քիմիական եղանակով CdS շերտերի նստեցման տեխնոլոգիական ռեժիմ: Ստացված արեգակնային տարրի վերջնական կառուցվածքների համար ստանդարտ AM1.5 լուսավորման պայմաններում ստացվել է 4.9% լույսի փոխակերպման ՕԳԳ: Աշխատանքներ են տարվում կլանիչ շերտում առաջացող երկրորդական ֆազաների բացառման ուղղությամբ (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ա.Մուսաելյան):

Աշխատանքներ են տարվել լազերային-իմպուլսային փոշեցրման եղանակով MoS₂ երկչափ մոնոշերտի նստեցման ուղղությամբ: Մինթեզվել են ծծումբի տարբեր պարունակության թիրախներ: Նստեցվել են տարբեր հաստության շերտեր և ցույց է տրվել, որ շերտերի արգելված գոտու լայնությունը և օպտիկական հատկություններն էապես փոխվում են՝ կախված թիրախում ծծումբի պարունակությունից և շերտի հաստությունից: Էլեկտրական հատկությունների ուսումնասիրման նպատակով նստեցվել են նաև օհմական կոնտակտներ (ղեկ.՝ Ա.Խաչատրյան):

Հետազոտվել է բազմաչափ կենտրոնական ուժադաշտում քվանտային մասնիկի (հարթ ալիքի) առաձգական ցրումը նկարագրող Բորնի մոտավորության կիրառելիության չափանիշը (criterion): Աշխատանքի ընթացքում օգտագործվել են S-ալիքների համար Շրեդինգերի շառավղային հավասարման կերպափոխության հատկությունները և չափայնության ու ուղեծրային մոմենտի միջև գոյություն ունեցող փոխմիարժեք համապատասխանությունը: Ցածր չափայնությամբ օժտված համակարգերի մասնավոր դեպքում քննարկվել է Բորնի չափանիշի անալիտիկ կառուցվածքը՝ հաշվի առնելով այսպես կոչված կենտրոնաձիգ (ոչ կենտրոնախույս) մետրիկ քվանտային ուժի գործոնը: Ուսումնասիրվել են բարձրաչափ տարածությունում երկար ալիքների ցրման առանձնահատկությունները: Մատնանշվել է կարճալիքային այն տիրույթը, որտեղ Բորնի դինամիկ պարամետրի վարքը բնութագրող սկեյլինգային առնչությունը կերպարանափոխվում է: Բորնի եզրային դեպքում դիտարկվել է էպիտաքսիալ թաղանթում լիցքավորված դիսլոկացիայի ուժադաշտի հետ փոխազդող էլեկտրոնային ալիքի ցրման հակադարձ խնդիրը (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Լ.Հովակիմյան):

Մշակվել է հոսքային անկայունությունների (ՀԱ) հետազոտման նոր մեթոդ, որը թույլ է տալիս ստանալ ավելի շատ և ամբողջական տեղեկատվություն, քան սովորական մոտեցումով: Նոր մեթոդը մշակվել է շատ ընդհանուր ենթադրությունների հիման վրա և կախված չէ

մոդելից, երկրաչափությունից, կոնկրետ պարամետրերից և ալիքատարի ալիքների հետ հոսքի փոխազդեցության տեսակից: Դիսպերսիոն առնչությունից ստացվել է հավասարում, որը նկարագրում է աճող դաշտի դանդաղ փոփոխվող ամպլիտուդի կախումը ժամանակից և կոորդինատից: Դրա լուծումը, փաստորեն, ՀԱ-ների սկզբնական խոտորման ժամանակային զարգացման արդյունքն է և դաշտերի տարածաժամանակային բաշխումը (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.դ. Է.Ռոստոմյան):

Ուսումնասիրվել է Ֆրիդելի գումարման կանոնը Բորնի (FSR) երկրորդ մոտավորությամբ պլազմայում: Դիտարկվել են ստատիկ և դինամիկ էկրանավորման դեպքերը: Ստատիկ էկրանավորման դեպքում, երկչափ էլեկտրոնային գազի և Բորնի երկրորդ կարգի մոտավորության (B2) շրջանակներում, քվանտամեխանիկական առաձգական ցրման համար ֆազային շեղումները և ցրման ամպլիտուդները դիտարկվել են կամայական իզոտրոպ էլեկտրոն-իոն փոխազդեցության պոտենցիալի դեպքում: Այնուհետև ֆազային փոփոխությունները և ցրման ամպլիտուդներն օգտագործվել են երկչափ էլեկտրոնային գազի համար Ֆրիդելի գումարման կանոնի արտածման և երկրորդ կարգի Բորնի ուղղումների հաշվառման համար: Սա հանգեցրել է մի պարզ հավասարման լիովին այլասերված երկչափ էլեկտրոնային գազի մեջ ընկղմված խառնուրդային իոնի B2 խոտորումների էկրանավորման պարամետրի համար, որն, ինչպես ակնկալվում էր, կախված է իոնի ատոմային համարից: Ցույց է տրվել, որ B2 էկրանավորման պարամետրերն այլասերված էլեկտրոնային գազի միջին և ցածր խտությունների դեպքում լիովին համընկնում են ճշգրիտ արժեքների հետ այն ժամանակ, երբ ցածր խտությունների դեպքում նրանք պրոգրեսիվորեն շեղվում են ճշգրիտ թվային լուծումներից, բայց, այնուամենայնիվ, ավելի ճշգրիտ են, քան B1 մոտավորության դեպքում: Մշակվել է Բորնի շարքի Պադելի մոտավորությունը, ինչը ճշգրտում է խոտորված FSR-ի ցանկացած բնութագիրը բացասական իոնի, ինչպես նաև $Z=+1$ -ի համար: Դինամիկ Friedel գումարային կանոնը (FSR) արտածվել է երկրորդ կարգի Born (B2) մոտավորության շրջանակներում՝ երկչափ էլեկտրոնային գազի մեջ (2DED) շարժվող իոնի և կամայական իզոտրոպային էլեկտրոն-իոն փոխազդեցության պոտենցիալի համար: Այն հանգեցրել է անբացահայտ հավասարմանը դինամիկ B2 էկրանավորման պարամետրի համար, որը կախված է իոնի ատոմային համարից Z , ի տարբերություն առաջին կարգի $B\approx 8\pi$ (B1) դինամիկ սկրինինգի պարամետրից, որն ավելի վաղ արձանագրվել է որոշ հեղինակների կողմից 3D-ի դեպքում: B1 և B2 էկրանավորման պարամետրերը հստակորեն համընկնում են ճշգրիտ արժեքների հետ մեծ արագությունների դեպքում, իսկ միջին և ցածր արագությունների դեպքում B1 մոտավորությունը շեղվում է ճշգրիտ լուծումից, մինչդեռ B2 մոտավորությունը դեռևս մոտ է մնում դրան: Բացի այդ, Բորնի շարքի նկատմամբ Պադելի ապրոքսիմացիան տալիս է խոտորումների մոտեցման հետագա բարելավում՝ հակապրոտոնների դեպքում ցույց տալով գերազանց համաձայնություն արագության ամբողջ տիրույթում (դեկ.՝ թղթ. անդ. Հ.Մաթևոսյան):

Կառուցվել է $(p)\text{InSb}-(n)\text{CdTe}$ հետերոանցման հիման վրա պատրաստված ինֆրակարմիր ֆոտոդնդունիչում ի հայտ եկող լայնական ֆոտոլարման տեսությունը «pin-cushion» տիպի կորագիծ ֆոտոակտիվ մակերևույթի դեպքում, գտնվել են նման երկկոորդինատազգայուն ֆոտոդնդունիչի աշխատանքային մակերևույթի օպտիմալ կառուցվածքը և բնութագրի գծայնության տիրույթի չափերը:

Աշխատանքներ են տարվել նոր տիպի գերմեծ ($>10^4$) դիէլեկտրական ընկալիությամբ կերամիկական նյութերի սինթեզման ուղղությամբ, որոնք ունեն մեծ հեռանկար փոքր չափերի և բարձր էֆեկտիվությամբ էլեկտրական մարտկոցների և մինչև ֆարադների հասնող մեծ ունակությամբ կոնդենսատորների ստացման գործում: Պատրաստվել է հատուկ վառարան, որը թույլ է տալիս թրծել նմուշները մինչև 1500°C ջերմաստիճանում: Մշակվել են նյութի ստացման տեխնոլոգիական ռեժիմները: Որպես ելքային բաղադրիչներ օգտագործվել են

Nb_2O_5 (99,5%), Al_2O_3 (99,9%), TiO_2 (98,9%) նյութերը: Մամլիչի օգնությամբ ստացված 250-600 ՄՊա ճնշման պայմաններում ստացվել են 10 մմ տրամագծով, 1-2 մմ հաստությամբ կերամիկական նմուշներ, որոնք թրծվել են 1350-1500° C ջերմաստիճանում, 4 ժ ընթացքում: Չափվել է ստացված կառուցվածքի ունակության կախվածությունը ջերմաստիճանից (30-170° C) և հաճախությունից (մինչև 1 ԳՀց): Նախնական արդյունքները ցույց են տվել, որ կարող է դիտվել նյութի դիէլեկտրական ընկալիության զգալի աճ (դեկ.՝ թղթ. անդ. Ս.Պետրոսյան):

Հետազոտվել է հոսանքի անցման մեխանիզմը (p)InSb-(n)CdTe իդեալական հետերո-անցումում, նրա բաժանման սահմանի մոտ ի հայտ եկող ինվերսիոն շերտի առկայության պայմաններում: Ցույց է տրվել, որ վոլտ-ամպերային բնութագծի ուղիղ տեղամասում կարող է դիտվել աստիճանային (3/2) տեղամաս: Կառուցվել է երևույթի տեսական մոդելը և համեմատվել է փորձի հետ: Շարունակվել են pInSb-nCdTe հետերոանցումային ֆոտոդիոդի հիման վրա ինֆրակարմիր տիրույթում ճառագայթող աղբյուրի դիրքին հետևող սարքի լաբորատոր մակետի հանգույցների մշակման աշխատանքները: Ֆոտոդիոդը տեղադրվել է ինֆրակարմիր օպտիկամեխանիկական համակարգի հետ համակցված փակ ցիկլով աշխատող SRI 401 Ստիրլինգի կրիոստոնարանի մեջ: Նախագծվել և իրագործվել է ազդանշանի գրանցման էլեկտրական համակարգի անալոգային մասը, որը հնարավորություն է տալիս դետեկտել ֆոտոդիոդից ստացված մոդուլացված ազդանշանը (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Կ.Ավջյան):

Մակերևութային պլազմոն պոլյարիտոնների ինտենսիվության փոփոխության մեթոդով ուսումնասիրվել են արծաթի իոններով և նանոմասնիկներով հարստացված ջրի մոլեկուլային կլաստերների կառուցվածքային և քանակական փոփոխությունները: Ուսումնասիրվել է արծաթի իոնների և նանոմասնիկների խտության կախվածությունը ջերմաստիճանից (դեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Ռ.Խաչատրյան):

ՌԴ ԳԱ կիրառական աստղագիտության ինստիտուտի հետ համագործակցության շրջանակում մշակվել է Կասիոպեա-Ա տիեզերական ռադիոաղբյուրի միջոցով ГЛОНАСС համակարգի PT-13 ИПА РАН ռադիոդիտակի ֆոկուսավորման և բնութագրերի չափման մեթոդ S-(2,2-2,6)ԳՀց, X-(7,0-9,5)ԳՀց և Ka-(28-34)ԳՀց հաճախային տիրույթներում, նպատակաուղղված է ГЛОНАСС համակարգ ապահովելուն բնութագրերի չափման բարձր ճշտությամբ և օպերատիվությամբ:

Մշակվել և իրականացվել է կենսաբժշկական հյուսվածքների բիոդիմադրության չափիչ սարք, որի օգնությամբ կարելի է հետազոտել և ախտորոշել մարմնի տարբեր մասերը: Ազդելով մարդու մաշկի վրա տարատեսակ հոսանքներով (հաստատուն, փոփոխական և այլն) և չափելով մաշկի տարբեր կետերում բիոդիմադրությունը, ջերմաստիճանից կախված՝ առաջարկվող սարքի օգնությամբ կարելի է իրականացնել մի շարք էլեկտրատեխնիկական վերլուծություններ, որոնց արդյունքում կարելի է ախտորոշել հիվանդության առկայությունը: Սարքում նախատեսված է նաև LabView ծրագրային ապահովում:

Մշակվել է ազդանշանների մոդուլյացիաների ճանաչման մեթոդ և կատարված, գոյություն ունեցող նման մեթոդների համեմատական անալիզ (դեկ.՝ տ.գ.դ. Հ.Փիրումյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Առաջարկվել և հետազոտվել է OFDM տեխնոլոգիայի վրա հիմնված ռադարների ազդանշանների թվային մշակման նոր եղանակ, որը թույլ է տալիս բազմաթիրախային իրավիճակում իրականացնել միարժեք համապատասխանություն հնարավոր հեռավորությունների {R_i} և հնարավոր արագությունների {V_j} բազմությունների մեջ, ընդ որում, այս բազմությունները որոշվում են պարզ 1D FFT գործողության միջոցով: Մշակված եղանակը պահանջում է շատ ավելի քիչ հաշվողական ռեսուրս, քան հայտնի եղանակները, որոնք հիմնված են երկչափ 2D FFT վրա (դեկ.՝ թղթ. անդ. Ա.Հախումյան):

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Rostomyan E., Asymptotic Behavior of beam-plasma instabilities in dissipative plasma. Lambert Academic Publishing, 59p., 2018.
2. Rostomyan E., The Asymptotic Behavior of Streaming instabilities in dissipative plasma. In “Plasma Physics: Basic Fundamentals and Modern Applications” In Tech Open, London, 2018, DOI:10.5772/intechopen.79247.

Հոդվածներ, զեկուցումներ

3. Мартиросян Р., Гулян А., Пирумян Г., Адибекян М., Исследование характеристик радиотелескопа РТ-13 ИПР АН, Proceedings of Tenth Anniversary Scientific Conference of Space, Ecology and Safety, 2018, 9 p., Sofia, Bulgaria.
4. Тантушян А.М., Извлечение и расчет ключевых характеристик сигнала для классификации аналоговых модуляций, Вестник РАУ: Физико-математические и естественные науки, N 2, 2018, с. 64-76.
5. Тантушян А.М., Методы автоматического распознавания модуляций и их сравнительный анализ, Ер., “Иzv. НАН РА и НПУА, сер. Техн. науки”, т. 71, N 2, 2018, с.195-202.
6. Gevorkian Zh., Gasparian V. Lofy J., Time dependent Faraday rotation, Laser Physics, 28, 2018, pp.016001-016005.
7. Hakhoumian A., Melikyan H., Pghosyan N., S.Sargsyan, Zakaryan T., Direct Digital System for Complex Impedance Measurement via Passive V-I Sensor, Proc. of NAS RA and SFMA: Technical Sciences, v. 71, N 2, 2018, pp. 146-153
8. Petrosyan S., Yeranyan N., Musayelyan A., Pashayan S., Investigation of CZTS thin –film solar cells on perlite glass-crystalline substrates, Proc. IX International Conference Plasma Physics and Plasma Technology, September 19-21, 2018, Minsk, Belarus, pp. 243-247.
9. Tantushyan A., An algorithm for analog modulation classification, Proceedings of NPUA, Information technologies, electronics, radio engineering, ՀԱՊՀ Բանբեր, 2018, N 2, pp. 95-102.
10. Yesayan A., Modeling of Electrostatic Potential and Volt-Ampere Characteristics of SOIF in FET, Proceedings of NAS RA and NPUA, Series of Technical Sciences, v. 71, N 3, 2018, pp. 330-340.
11. Yesayan A., “Compact transcapacitance model for short-channel FinFET”, Proceedings of NAS RA and NPUA, Series of Technical Sciences, v. 71, N 4, 2018, 9 p.
Հոդվածները հրատարակվել են “Microwave & THz Technologies and Wireless Communications” միջազգային կոնֆերանսի նյութերի ժողովածուում, IRPhE հրատ., 2018, 106 էջ:
12. Hakhoumian A., Mahmoodian O., Bessel beam radial slot antenna, pp. 12-18.
13. Hakhoumian A., Makaryan A., Poghosyan N., Zakaryan T., Estimation of phase noise impact on coherence length in FM-CW radars with voltage controlled oscillators, pp. 19-21.
14. Hovakimian L., On a Validity Criterion for the Born Approximation, pp. 90-93.
15. Martirosyan S., Torikyan J., Power analog trigger Schmitt, pp. 53-56.
16. Martirosyan S., Ghulyan, A., Yezakyan N., Mkrtchyan N., Lazaryan T., A device for measuring body bio-impedance with combined various physical affects, pp. 57-60.
17. Matevosyan L., Pluzyan G., Avjyan K., Dabaghyan G., Single-layer amorphous carbon anti-reflective coatings obtained by pulsed laser deposition method, pp. 94-95.
18. Mkrtchyan G., Hakhoumian A., Nersisyan D., Manukyan T., OFDM Radar Signal Processing, pp. 103-106.
19. Nersisyan D., Hakhumyan A., Mkrtchyan G., Manukyan T., Digital Beamforming for OFDM Radar, pp. 37-40.
20. Nikoghosyan A., Martirosyan R., Hakhoumian A., Makaryan A., Tadevosyan V., Goltsman G., Antipov S., Effect of absorption on the efficiency of THz radiation generation in a nonlinear crystal placed into a waveguide, pp. 78-81.
21. Nikoghosyan A., Martirosyan R., Hakhumyan A., Efficient ultrashort THz pulse generation in LiNbO₃, ZnTe, GaSe and DAST crystals, pp. 82-85.
22. Poghosyan N., Sargsyan S., Zakaryan T., Passive V-I Sensor Based Complex Impedance Measurement System, pp. 30-32.
23. Rostomyan E., The dynamics of instability development in spatially separated electron beam- plasma system, pp. 74-77.
24. Sargsyan A., Hakhoumian A., 2D dielectric periodic structure for Microwave Polarization rotator, pp. 33-36.
25. Yesayan A., Compact transcapacitance model for short-channel FinFETs, pp. 86-89.

Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական ատենախոսություն:

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Ուսումնասիրվել են TXS 0506+056 բլազարի շիրում տեղի ունեցող լեպտոն-հադրոնային պրոցեսները: Նշված աղբյուրի շիրից ճառագայթման մեխանիզմների հետազոտությունը կարևոր է, քանի որ այն, ամենայն հավանականությամբ, 2017թ. սեպտեմբերի 22-ին IceCube դիտակով գրանցված IceCube-170922A նեյտրինոյի ճառագայթման աղբյուրն է: ճառագայթման հանգիստ վիճակում TXS 0506+056-ի էներգետիկ սպեկտրալ բաշխվածությունը (ճառագայթման սպեկտրը ռադիոյից մինչև բարձր էներգիաների (ԲԷ) գամմա տիրույթը) կարելի է բացատրել էլեկտրոնների սինքրոտրոնային ճառագայթման և այդ սինքրոտրոնային ֆոտոնների հակադարձ Կոմպտոնյան ցրման մեխանիզմներով: Ցույց է տրվել, որ աղբյուրի ակտիվ ճառագայթման վիճակում, երբ գրանցվել են գերբարձր էներգիաների (ԳԲԷ) նեյտրինոները, գամմա ճառագայթումը կարող է առաջանալ շիրում արագացված պրոտոնների փոխազդեցություններից, օրինակ՝ երբ շիրը փոխազդում է խիտ թիրախի հետ: Այս դեպքում Fermi-LAT-ի և MAGIC դիտակներով ԲԷ և ԳԲԷ գամմա տիրույթներում գրանցված տվյալները կարելի է բացատրել, եթե շիրում արագացված պրոտոնների էներգետիկ բաշխումը նկարագրվում է $E^{-2.50}$ օրենքով, և եթե այն նույն օրենքով շարունակվում է մինչև $E_c = 10$ ՊեՎ, ապա այս պրոտոնների փոխազդեցության հետևանքով առաջացած նեյտրինոների հոսքը կարող է նաև բացատրել IceCube դիտակով գրանցված նեյտրինոյի ճառագայթումը: Ցույց է տրվել, որ աղբյուրի երկարատև ակտիվ ճառագայթման վիճակում գտնվելու դեպքում գրանցվող նեյտրինոների թիվը կարող է լինել 0.46, կամ 0.15 դեպք, եթե ակտիվությունը տևում է 60 օր: Այս դեպքում կարելի է նաև գնահատել շիրում գտնվող էլեկտրոնների և պրոտոնների էներգիայի քանակությունը ԳԷՎ-ից բարձր էներգիաների տիրույթում: Գամմա տիրույթում գրանցված տվյալները կարելի է բացատրել, երբ պրոտոնների լուսատվությունը $\approx 2.0 \times 10^{48}$ էրգ վրկ⁻¹ է, ինչը 10^3 անգամ գերազանցում է էլեկտրոնների լուսատվությանը՝ $\approx 10^{45}$ էրգ վրկ⁻¹, որը հավասարակշռման մեջ է մագնիսական դաշտի հետ: Քանի որ պահանջվող պարամետրերը իրատեսական են, շիր-թիրախ փոխազդեցությունը կարող է հանդիսանալ TXS 0506+056 աղբյուրից ԳԲԷ նեյտրինո ճառագայթման հիմնական մեխանիզմը:

Հետազոտվել է IceCube-170922A նեյտրինոների ազդանշանի առաջացման շրջակա տիրույթը: 2017թ. սեպտեմբերի 22-ին IceCube դիտակով գրանցվել են նեյտրինոներ, որոնց ուղղությունը շատ փոքր շեղումով համընկել է գամմա ճառագայթման հայտնի աղբյուր TXS 0506+056 բլազարի հետ: Հետաքրքիր է, որ սա առաջին դեպքը չէ, որ այս տիրույթից գրանցվում են գերբարձր էներգիաների նեյտրինոներ: Մասնավորապես IceCube դիտակի արխիվային տվյալների կրկնակի վերլուծության արդյունքում պարզվել է, որ նշված ուղղությամբ գրանցվել են նեյտրինոներ նաև 2014-15թթ. ընթացքում: Օգտագործելով բազմահաճախային տիրույթում գրանցված տվյալները՝ հետազոտվել են IceCube-170922A նեյտրինո ազդանշանի շրջակա տիրույթում առկա բոլոր աղբյուրների հատկությունները, քննարկվել են նրանցից բարձր էներգիաների նեյտրինո ճառագայթման հնարավորությունները, որպեսզի պարզվի՝ արդյոք IceCube-170922A ազդանշանը և 2014-15թթ. նույն ուղղությունից գրանցված նեյտրինոներն առաջանում են միևնույն TXS 0506+056 աղբյուրից: Ուսումնասիրելով գրանցված ազդանշանի ուղղությունը մոտ 1.33 աստիճան շառավղով սահմանափակող երկնային տիրույթը և համադրելով տարբեր ալիքային տիրույթներում

դիտակների օգնությամբ գրանցված տվյալները՝ ցույց է տրվել, որ նշված տիրույթը պարունակում է ավելի քան 637 աղբյուր՝ գրանցված ռադիո կամ ռենտգենյան տիրույթներում, սակայն դրանցից միայն 7-ն ունի «բլազարանման» ճառագայթման հատկություն: Հետագա ավելի մանրամասն ուսումնասիրության արդյունքում հնարավոր է եղել այդ 7 աղբյուրներից 5-ը բացառել որպես նեյտրինոների ճառագայթման հնարավոր աղբյուրներ և միայն 2-ը՝ TXS 0506+056-ը և PKS 0502+049-ը, որոնք նաև ուժեղ գամմա ճառագայթման աղբյուրներ են, կարող են լինել գրանցված նեյտրինոների հնարավոր աղբյուրները: Պատրաստելով TS maps (գրանցման հուսալիության պատկերներ) ցույց է տրվել, որ մի քանի ԳԷՎ-ից ցածր էներգիաների տիրույթում գերակշռել է PKS 0502+049 աղբյուրի գամմա ճառագայթումը, իսկ ԲԷ տիրույթում գերիշխողը TXS 0506+056 աղբյուրն է: Ցույց է տրվել որ TXS 0506+056 աղբյուրը գամմա տիրույթում գտնվել է ակտիվ ճառագայթման վիճակում IceCube-170922A ազդանշան գրանցման ժամանակ, իսկ 2014-15թթ. նեյտրինոների ճառագայթման ընթացքում աղբյուրը գտնվել է գամմա ճառագայթման հանգիստ վիճակում, սակայն այդ ճառագայթումը նկարագրվել է ավելի փոքր ֆոտոնային ցուցիչով 10 ԳԷՎ-ից բարձր էներգիաների տիրույթում, ինչ ցույց է տալիս, որ աղբյուրի շիթում գերակշռում են ԲԷ պրոցեսները: Միևնույն ժամանակ մյուս աղբյուրը՝ PKS 0502+049 բլազարը, նեյտրինոների գրացման ժամանակահատվածում գտնվել է գամմա ճառագայթման հանգիստ վիճակում, ինչը թույլ է տալիս բացառել այն որպես նեյտրինոների ճառագայթման աղբյուր: Բազմալիքային տիրույթում բոլոր հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ TXS 0506+056 աղբյուրը, որը ռադիոյից մինչև գամմա տիրույթը շատ հզոր ճառագայթման աղբյուր է, ամենայն հավանականությամբ նաև նեյտրինոների ճառագայթման աղբյուրն է, հետևաբար այն նեյտրինոների ճառագայթման առաջին տիեզերական աղբյուրն է:

Մարգարյան 421-ի բազմալիքային տիրույթում ճառագայթման մեխանիզմներն ուսումնասիրվել են՝ կիրառելով նոր մեթոդներ: Մասնավորապես օգտագործելով ASI կենտրոնի բազայից հասանելի տվյալները գրանցված տարբեր ժամանակահատվածներում՝ Մարգարյան 421-ի էներգետիկ սպեկտրալ բաշխվածությունները մոդելավորվել են՝ հաշվի առնելով տարբեր տիրույթներում ճառագայթման հոսքի ուշացումները (ինչպես կարճատև, այնպես էլ երկարատև ժամանակահատվածներում): Առանձնացվել է ճառագայթման երկու վիճակ, երբ ռադիոյից մինչև ԳԲԷ գամմա տիրույթներում աղբյուրը գտնվել է ճառագայթման հանգիստ և ակտիվ վիճակներում: Առանձնացված երկու վիճակում ճառագայթումը բացատրվել է որպես ճառագայթում շիթի երկու տարբեր տիրույթներից, որոնցից առաջինն ունի մեծ չափեր և շարժվում է ավելի փոքր արագությամբ, իսկ երկրորդը՝ ավելի փոքր չափեր, սակայն շարժվում է ավելի մեծ արագությամբ: Նշված երկու տիրույթներից ճառագայթումը թույլ է տալիս բացատրել տարբեր էներգետիկ տիրույթներում գրանցված ճառագայթման հատկությունները:

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Օգտագործելով Fermi-LAT դիտակով 2008-15թթ. ընթացքում գրանցված տվյալները՝ ուսումնասիրվել են ոչ բլազարային ակտիվ գալակտիկական միջուկների (ԱԳՄ) γ -ճառագայթման հատկությունները: Վերլուծվել են Fermi-LAT դիտակով բլազար չհանդիսացող 26 ԱԳՄ-երի, այդ թվում՝ 11 Fanaroff-Riley Type (FR) I և 10 FR II տիպի ռադիո գալակտիկաների և SSRQ ու 5 նեղ սպեկտրալ գծեր ունեցող Սեյֆերտի 1 տիպի գալակտիկաների 8 տարվա ընթացքում գրանցված տվյալները: Ցույց է տրվել, որ բլազար չհանդիսացող ԱԳՄ-երի γ -ճառագայթների ֆոտոնային ցուցիչը փոփոխվում է 1.84-2.86 տիրույթում, իսկ հոսքը՝ մի քանի անգամ 10^{-9} ֆոտոն սմ⁻² վրկ⁻¹-ից մինչև 10^{-7} ֆոտոն սմ⁻² վրկ⁻¹: Երկար ժամանակահատվածների դեպքում գրեթե բոլոր աղբյուրների γ -ճառագայթման սպեկտրներ-

որ կարելի է բացատրել աստիճանային կախվածության օրենքով, սակայն NGC 1275-ի, NGC 6251-ի, SBS 0846+513-ի և PMN J0948+0022-ի աղբյուրների գամմա ճառագայթման սպեկտրներում դիտվել է զգալի կորություն: $\Gamma - L_\gamma$ հարթության մեջ բլազար չհանդիսացող ԱԳՄ-երի լուսատվությունը փոփոխվել է ($10^{41} - 10^{47}$) էրգ վրկ⁻¹ տիրույթում, որոնց մեջ ամենացածր լուսատվությունն ունեցել են FRI դասի ռադիո գալակտիկաները (սակայն դրանց ֆոտոնային ցուցիչը ավելի փոքր է), իսկ ամենաբարձրը՝ SSRQ/NLSY1 տիպի աղբյուրները: NLSY1 տիպի աղբյուրներից, 1H 0323+342-ի, SBS 0846+513-ի և PMN J0948+0022-ի γ -ճառագայթումը փոփոխական է կարճ, իսկ Cen A-ի միջուկի, 3C 111, 3C 207, 3C 275.1, 3C 380, 4C+39.23B, PKS 1502+036 և PKS 2004-447 աղբյուրների դեպքում՝ երկար ժամանակահատվածներում:

PKS 0625-35 ռադիոգալակտիկայի γ -ճառագայթումն ուսումնասիրվել է 2008-17թթ. ընթացքում՝ վերլուծելով Fermi-LAT դիտակով գրանցված տվյալները: Բարձր էներգիաների γ -ճառագայթում գրանցվել է մինչև 100 ԳէՎ տիրույթը 1.88 ± 0.04 ֆոտոնային ցուցիչով և $F_\gamma = (1.02 \pm 0.10) \times 10^{-8}$ ֆոտոն սմ⁻²վրկ⁻¹ հոսքով: Բարձր և ցածր ռենտգենյան ճառագայթման վիճակներում էներգիայի սպեկտրալ բաշխումը կարելի է մոդելավորել՝ օգտագործելով սինքրոտրոն/սինքրոտրոնային ֆոտոնների հակադարձ կոմպտոնյան ցրման մեխանիզմը: Մոդելավորման արդյունքները ցույց են տալիս, որ PKS 0625-35-ի շիրում մասնիկները (էլեկտրոնները) արագանում են 50 ՏէՎ-ից բարձր էներգիաների տիրույթը:

Հետազոտվել են CTA 102 (գտնվում է $z = 1.037$ հեռավորության վրա) բլազարի շիրից բազմահաճախային տիրույթում ճառագայթման մեխանիզմները՝ վերլուծելով Swift UVOT/XRT, NuSTAR և Fermi LAT դիտակներով գրանցված տվյալները: ԲԷ գամմա տիրույթում Fermi LAT դիտակով ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ աղբյուրը մի քանի անգամ գտնվել է ակտիվ ճառագայթման (բռնկման) վիճակներում, որոնց ընթացքում փոփոխվել է նաև գամմա ճառագայթման ֆոտոնային ցուցիչը, որի ամենափոքր արժեքը եղել է $\Gamma = 1.61 \pm 0.10$, ինչը բնութագրական չէ «flat spectrum radio quasar» դասի բլազարների համար: Գամմա ճառագայթման հոսքի առավելագույնը՝ $(3.55 \pm 0.55) \times 10^{-5}$ ֆոտոն սմ⁻²վ-1, գրանցվել է MJD 57,738.47-ին 4.31 րոպեի ընթացքում, որին համապատասխան $L_\gamma = 3.25 \times 10^{50}$ էրգ վրկ⁻¹ լուսատվությունը մինչ այժմ գամմա տիրույթում բլազարներից գրանցված ամենամեծ լուսատվությունների կարգի է: Swift UVOT/XRT դիտակով ստացված տվյալների վերլուծության արդյունքները ցույց են տալիս որ պայծառ γ -ճառագայթման ժամանակ ՈՒՄ/օպտիկական և ռենտգենյան ճառագայթման հոսքերը նույնպես աճել են: Գամմա տիրույթում գրանցված բռնկումների ժամանակ հոսքի ամենակարճ փոփոխման ժամանակը 4.08 ± 1.44 ժամի կարգի է, ինչը ցույց է տալիս, որ ճառագայթման տիրույթի չափերը սահմանափակված են $R \leq \delta \times c \times t / (1 + z) = \delta \times 2.16 \times 10^{14}$ սմ-ով, այսինքն՝ ճառագայթումն առաջանում է շիրի ենթապարսեկ տիրույթներից: CTA 102-ի էներգիայի սպեկտրալ բաշխումը մոդելավորվել է՝ ենթադրելով, որ ճառագայթումն առաջանում է կոմպակտ տիրույթից, որը գտնվում է լայն գծերով տիրույթի ներսում և դրսում: Ցույց է տրվել՝ ակտիվ ճառագայթման վիճակում ԲԷ գամմա տիրույթի տվյալներն ավելի լավ են նկարագրվում, երբ հակադարձ Կոմպտոնյան ցրման ժամանակ հաշվի են առնվում տորա-նման կառուցվածքի ջերմային ճառագայթման ֆոտոնները: Սա նշանակում է, որ ակտիվ գամմա ճառագայթման վիճակը կարելի է բացատրել շիրում ճառագայթման դիրքի փոփոխությամբ, ինչի պատճառով տեղի է ունենում ավելի արդյունավետ գամմա ճառագայթում:

Օգտագործելով բազմաալիքային տիրույթում գրանցված տվյալները՝ ուսումնասիրվել են M87, Pictor A, 3C 303, 3C 275.1, NGC 6251, 3C 207, 3C 111 և 3C 120 աղբյուրների շիրերի ամենաներքին (< պս) և արտաքին (> կպս) տիրույթներից ճառագայթման մեխանիզմները: Տեսական մոդելավորման միջոցով գնահատվել են շիրը նկարագրող հիմնական պարամետրերը, ուսումնասիրվել է շիրի պլազմայի էվոլյուցիան՝ համեմատելով պլազմայի ֆիզի-

կական վիճակը, երբ այն տարածվում է լայն գծերով տիրույթից (որտեղ ամենայն հավանականությամբ ձևավորվել է շիթը) մինչև միջգալակտիկական տարածություն, որտեղ այն զգալիորեն դանդաղում է:

Flat Spectrum Radio Qusar-ների շիթերում տեղի ունեցող ճառագայթման պրոցեսներն ուսումնասիրվել են՝ ենթադրելով, որ ճառագայթման տիրույթը գտնվում է կենտրոնական աղբյուրին մոտ կամ հեռու տիրույթներում: Փորձարկվել են ճառագայթման տարբեր տեսություններ՝ օգտագործելով բազմաալիքային տիրույթում գրանցված տվյալները և ազատ պարամետրերի որոշման Markov Chain Monte Carlo մեթոդը:

Վերլուծելով Fermi LAT և Swift XRT/UVOT դիտարկումներով գրանցված տվյալները՝ ուսումնասիրվել են նեղ սպեկտրալ գծեր ունեցող Սեյֆերտի 1 տիպի գալակտիկաների γ -ճառագայթման մեխանիզմները: Ցույց է տրվել, որ 1H 0323+342, SBS 0846+513 և PMN J0948+0022 աղբյուրներից ճառագայթումը կարելի է բացատրել սինքրոտրոն/սինքրոտրոնային ֆոտոնների հակադարձ կոմպտոնյան ցրման մեխանիզմով:

Հրապարակումներ

Հոդվածներ, գեկուցումներ

1. Padovani P., Giommi P., Resconi E., Glauch T., Arsioli B., Sahakyan N., Huber M., Dissecting the region around IceCube-170922A: the blazar TXS 0506+056 as the first cosmic neutrino source, Monthly Notices of the Royal Astronomical Society, v. 480, issue 1, 2018, pp. 192-203.
2. Ruffini R., Karlica M., Sahakyan N., Rueda J., Wang Y., Mathews G., Bianco C., Muccino M., A GRB Afterglow Model Consistent with Hypernova Observations, The Astrophysical Journal, v. 869, issue 2, 2018, id. 101, pp. 101-110.
3. Aartsen M., Ackermann M., Sahakyan N., Yuan, T., Neutrino emission from the direction of the blazar TXS 0506+056 prior to the IceCube-170922A alert, Science, v. 361, issue 6398, 2018, pp. 147-151.
4. Sahakyan, N., Lepto-hadronic γ -Ray and Neutrino Emission from the Jet of TXS 0506+056, The Astrophysical Journal, v. 866, issue 2, 2018, id. 109, pp. 109-115.
5. Gasparyan S., Sahakyan N., Baghmanyan V., Zargaryan D., On the Multiwavelength Emission from CTA 102, The Astrophysical Journal, v. 863, issue 2, 2018, article id.114, pp.114-125.
6. Sahakyan N., Baghmanyan V., Zargaryan, D., Fermi-LAT observation of nonblazar AGNs, Astronomy & Astrophysics, v. 614, 2018, id.A6, pp. 1-12.
7. Baghmanyan V., Tumanyan M., Sahakyan N., Vardanyan, Y., High-Energy γ -Ray Emission from PKS 0625-35, Astrophysics, v. 61, issue 2, 2018, pp. 160-170.
8. Fraga B., Barres de Almeida U., Gasparyan S., Giommi P., Sahakyan N., Time-Evolving SED of MKN421: a multi-band view and polarimetric signatures, Frontiers in Astronomy and Space Sciences, v. 5, 2018, id.1.
9. Zargaryan D., Sahakyan N., Harutyunian H., Chandra observations of gamma-ray emitting radio galaxies, International Journal of Modern Physics D, v. 27, issue 10, 2018, id. 1844022.
10. Gasparyan S., Sahakyan N., Chardonnet P., The origin of HE and VHE gamma-ray flares from FSRQs, International Journal of Modern Physics D, v. 27, issue 10, 2018, id. 1844007.
11. Baghmanyan V., Sahakyan N., X-ray and γ -ray emissions from NLSy1 galaxies, International Journal of Modern Physics D, v. 27, issue 10, 2018, id. 1844001.
12. MAGIC Collaboration, VERITAS Collaboration, Abeysekara, A., Benbow, W., Gasparyan, S., Sahakyan N., Zarić D., Periastron Observations of TeV Gamma-Ray Emission from a Binary System with a 50-year Period, The Astrophysical Journal Letters, v. 867, issue 1, article id. L19, 2018, pp. 1-8.

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՍՈՒՆՔ

Ակադեմիկոս-քարտուղար՝ թղթակից անդամ Ռ.Հարությունյան

Գլխավոր քարտուղար՝ Ս.Աճեմյան

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են Էկոլոգանոսֆերային հետազոտությունների, «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական, Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոնները, Ա.Թախտաջյանի անվ. բուսաբանության, Հ.Բունիաթյանի անվ. կենսաքիմիայի, Գ.Դավթյանի անվ. հիդրոպոնիկայի պրոբլեմների, Մոլեկուլային կենսաբանության, Լ.Օրբելու անվ. ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտները:

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են 7 ակադեմիկոս, 11 թղթակից և 27 արտասահմանյան անդամներ, 12 պատվավոր դոկտոր:

Հաշվետու տարում անց է կացվել բաժանմունքի 1 ընդհանուր ժողով, բյուրոյի 27 նիստ և աշխատանքային խորհրդակցություններ:

Բաժանմունքի մարտի 27-ի տարեկան ժողովում լսվել է 2017թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության վերաբերյալ ակադեմիկոս-քարտուղար Ռ.Հարությունյանի զեկուցումը: Քննարկվել են կազմակերպությունների հիմնարար և կիրառական հետազոտությունների արդյունքները, գիտության մեջ երիտասարդ կադրերի ներգրավման խնդիրները, ինստիտուտների ակտիվությունը ԳԱԱ 75-ամյա հոբելյանի կազմակերպման գործում: Լսվել են բաժանմունքի առաջատար գիտնականների և ԳԱԱ արտասահմանյան անդամների գիտական զեկուցումները՝ պրոֆ. Գ.Տավարտկիլաձեի «Խիտունջային ներպատվաստման ժամանակակից հեռանկարները», պրոֆ. Հ.Սարուխանյանի «Տեղեկատվական-հեռահաղորդական տեխնոլոգիաների դերը բժշկահասարակական օգնության որակի բարելավման գործում», կ.գ.դ. Ն.Այվազյանի «Բնական թույների կենսաբանական էֆեկտները և կիրառությունը», կ.գ.թ. Հ.Զաքարյանի «Բնական միացությունները որպես դեղամիջոց խոզերի աֆրիկյան ժանտախտի վիրուսի դեմ պայքարում», աշխ.գ.թ. Վ.Մուրադյանի «Հեռագնման տեխնոլոգիաների դերը լեռնային էկոհամակարգերի տարածաժամանակային հետազոտություններում՝ կլիմայի փոփոխության համատեքստում»:

Բյուրոյի 27 նիստերում քննարկվել և հաստատվել են բաժանմունքի 2018թ. աշխատանքային պլանը, բաժանմունքի գիտական կազմակերպությունների 2017թ. և 2018թ. բազային ֆինանսավորման, ենթակառուցվածքի պահպանման ու զարգացման, ազգային արժեք ներկայացնող գիտական օբյեկտների պահպանման, պետական նպատակային ծրագրերի մասին հաշվետվությունները, 2018-19 ուստարվա ասպիրանտուրայի և դոկտորանտուրայի ընդունելության հարցերը, ԳՀԿ-ների՝ անհրաժեշտ սարքավորումների ձեռքբերման հայտերը և 2018թ. գիտակազմակերպական գործունեության հաշվետվությունները: ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնում վերընտրվել է Ա.Առաքելյանը:

Բաժանմունքը կազմակերպել է հետևյալ կլոր սեղանները՝ բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար Ռ.Հարությունյանի ղեկավարությամբ «Հիմնարար գիտության զարգացման հեռանկարները» ԱՊՀ գիտնականների 2018թ. ֆորումի շրջանակներում, «Կենսաբժշկության ոլորտում Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի հետ համագործակցության քննարկումը» ՌԳԱ փոխնախագահ ակ. Վ.Չելոնինի հետ համատեղ և «Սևանա լճի էկոլոգիական հիմնահարցերը» ԳԱԱ-ին առընթեր Սևանա լճի պահպանության փորձագիտական հանձնաժողովի հետ համատեղ:

ԳԱԱ 75-ամյա հոբելյանին նվիրված ցուցահանդեսում բաժանմունքի կազմակերպությունները ներկայացրել են իրենց կիրառական մշակումները և արտադրանքը (ավագ դպրոցների սաների ակտիվ մասնակցությամբ):

Քննարկվել և ԳԱԱ համակարգի գիտական գործուղումների համար նախատեսված միջոցների հաշվին գործուղման ճանապարհածախս է տրամադրվել 26 գիտաշխատողի:

Բաժանմունքի ԳՀԿ-ներն անց են կացրել հանրապետական և միջազգային 16 միջոցառում, այդ թվում՝ ուսուցողական սեմինարներ, գիտաժողովներ, գիտարշավներ, որոնց մասնակցել է 904 մարդ (232-ն արտերկրից):

Բաժանմունքի ԳՀԿ-ները տպագրել են 284 հոդված (177-ն արտասահմանում), 144 թեզիս (96-ն արտասահմանում), 12 մենագրություն, 4 ուսումնական ձեռնարկ և ստացել 2 արտոնագիր:

Բաժանմունքի մասնագիտական խորհուրդներում պաշտպանվել է 3 թեկնածուական ատենախոսություն:

ԷԿՈԼՈԳԱՆՈՍՖԵՐԱՅԻՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ

Տնօրեն՝ Է.-հ.գ.դ. Ա.Սաղաթելյան

Փոխտնօրեն՝ աշխ.գ.թ. Լ.Սահակյան

Գիտքարտուղար՝ կ.գ.թ. Ա.Մուրադյան

Էլեկտրոնային փոստ՝ ecocentr@sci.am, info@cens.am

Կայքէջ՝ www.cens.am

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Իրականացվել է Վանաձորի տարածքի հողերի կապարով (Pb) աղտոտման և առողջական ռիսկի գնահատում: Արդյունքները վկայում են, որ հողերում առկա Pb-ի միջին պարունակությունը գերազանցել է (1.3 անգամ) ՀՀ-ում սահմանված Pb-ի ՍԹԽ-ները: Պարունակությունների գերազանցումներ գրանցվել են քաղաքի տարածքի 39.7%-ում: Գրանցված պարունակությունները երեխաների առողջությանն ուղղված ոչ քաղցկեղածին ռիսկ են ներկայացնում քաղաքի տարածքի 1.2%-ում: Մեծահասակներին ուղղված ոչ քաղցկեղածին ռիսկ գրանցվել է միայն կապարի առավելագույն պարունակության համար: Ստեղծվել է ՀՀ տարածքի հողերի նմուշառման համար անհրաժեշտ տվյալների հենք, իրականացվել է հողատիպերի և երկրաբանական հենքի թվայնացում, հողերի ճանաչողական հանույթի իրականացման նմուշառման պլանի կազմում, նմուշառում և հողային նմուշների տարրալուծում: Հրազդան գետի Երևանի հատվածի ջրաքիմիական հետազոտությունների արդյունքները փաստում են, որ գետի հոսանքն ի վար բարձրանում են քլորիդների, սուլֆատների, ազոտ պարունակող նյութերի, ֆոսֆատների, Na, Mn, Zn, Cu պարունակություններ՝ հասնելով առավելագույն արժեքների Ղուկասավան գյուղի տարածքում (Աերացիա ջրի մաքրման կայանից հետո): Հրազդանի ջուրը, ըստ որակի նշանակության, գնահատվել է վատ (V) կարգի, ինչը սահմանափակում է ջրի օգտագործումը ոռոգման, ռեկրեացիոն, կոմունալ և ձկնաբուծական նպատակով (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Գ. Տեփանոսյան):

Իրականացվել է Երևանի ընդհանուր օգտագործման կանաչ տնկարկներում մշտադալար ծառատեսակների էկոլոգակենսաքիմիական հետազոտություն: Գնահատվել է նրանց վիճակը և աղտոտիչներ կլանելու հատկությունը: Ընտրված 10 տեղամասերում կատարվել է հողի և տարածված 3 ծառատեսակների Թույա արևմտյան, Գիհի վիրգիյան և Եղնի արծաթափայլ, նմուշառում: Որոշվել են ընդհանուր քլորի, ազոտի և ծանր մետաղների պարունակությունները: Քլորի պարունակությունը տատանվել է 0,35-0,82% սահմաններում: Քլորի և ազոտի առավելագույն պարունակություններ հայտնաբերվել են քաղաքի հարավ-արևմուտքում և կենտրոնում աճող թույա և գիհի տեսակներում: Հետազոտված տեղամասերի հողերում քլորի բարձր պարունակություններ չեն հայտնաբերվել: Երևանի կանաչ

գոտիներում ընդգրկված մշտադալար ծառատեսակների վիճակի գնահատումը ցույց է տվել, որ Գիհի վիրգինյան և Թույա արևմտյան տեսակներն արդյունավետ չէ օգտագործել փողոցային տնկարկներում. հետագոտված ծառատեսակների ավելի քան 60%-ը գտնվում է խիստ թուլացած և վնասված վիճակում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Հ.Հովհաննիսյան):

Իրականացվել են էկոհամակարգերում կենսազանգվածի և կենսաէներգիայի կուտակումն ապահովող կենսաբանական ու հողային մի շարք չափորոշիչների համալիր ուսումնասիրության դաշտային և լաբորատոր մեծ ծավալի աշխատանքներ: Դաշտային աշխատանքներն իրականացվել են տարբեր արդյունավետություն ունեցող մոդելային տեղամասերում: Արդյունքում բարձր, միջին և ցածր մակարդակի արդյունավետության տեղամասերի բերքը տատանվել է 175-590 գ/մ², տերևների կշիռը՝ 25-51%, տերևային մակերեսը՝ 1.2-3.5 մ², “ա”, “բ” քլորոֆիլների, կարոտինոիդների պարունակությունը՝ 175-181, 69-83 և 148-154 մգ/100գ, իսկ հողերում N-ի, P₂O₅ և K-ի քանակությունը՝ 0.67-0.84, 0.40-0.52, 0.68-0.74% սահմաններում: Այսպիսով, խոտհարքների մոդելային տարածքներն իրարից էապես տարբերվել են միայն արդյունավետությունը բնորոշող կենսաբանական չափորոշիչներով: Ստացված տվյալները հնարավորություն են տվել բացահայտել փորձնական տեղամասերի վերգետնյա զանգվածի և ուսումնասիրված չափորոշիչների միջև առկա կապի բնույթը (ղեկ.՝ գ.գ.դ. Բ.Մեծունց):

Գյումրիի և Վանաձորի հողային հանույթների պահեստավորված նմուշները կիրառվել են հողերի գումարային ալֆա- ու բետասկոտիվությունը, ռադիոնուկլիդային կազմը և դրանցով պայմանավորված ռադիոլոգիական վտանգի ցուցանիշներն ու քաղցկեղածին ռիսկը գնահատելու համար: Իրականացվել է տարբեր երկրաքիմիական առանձնահատկություններով բնութագրվող տարածքներում տեղակայված, տարբեր արդյունաբերական նշանակություն ունեցող քաղաքների հողերում բնական և տեխնածին ռադիոնուկլիդների ակտիվության համեմատական վերլուծություն: Բնական ռադիոնուկլիդների՝ ²³⁸U, ²³²Th և ⁴⁰K պարունակությունը քաղաքների հողերում պայմանավորված է տարածքի հողառաջացնող ապարներով: Լեռնահանքային գործունեությունը քաղաքային հողերում բնական ռադիոնուկլիդների պարունակության մեծացման գործոն է: ՀՀ հետագոտված քաղաքների տարածքում ռադիոլոգիական վտանգը պայմանավորված է բնական ռադիոնուկլիդներով, իսկ ¹³⁷Cs-ի մասնաբաժինը կլանված դոզայում տատանվել է 10-40% սահմաններում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Օ.Բեյլան):

Իրականացվել է միջին, բարձր և գերբարձր տարածական լուծաչափի բազմասպեկտրալ արբանյակային Landsat 8 OLI (30մ), Sentinel 2A (10մ) և անօդաչու թռչող սարքերից (ԱԹՍ) eBee SQ (10սմ) ստացվող լուսանկարների համադրում, որի նպատակն է ստուգաչափել նախորդ տարում մշակված գյուղատնտեսական հողերի ղեգրադացվածության աստիճանի, մշակովի այգիների (խաղողի այգիներ) էկոլոգիական վիճակի գնահատման հեռազննման մեթոդը: Արդյունքում ստացվել են ԱԹՍ լուսանկարների վերձանման սպեկտրալ հայտանիշներ, որոնց միջոցով ադապտացվել է հողերի էրոզիայի գնահատման CORINE մոդելը: Մշակվել է արբանյակային և ԱԹՍ լուսանկարների համադրման և հարմոնիզացման եղանակ, որի արդյունքում հնարավոր կլինի բարձրացնել լուսանկարների վերձանման միջոցով այգիների վնասվածության աստիճանի գնահատման ճշտությունը (ղեկ.՝ աշխ.գ.թ. Շ.Ամարյան):

Տեղական արտադրության պաստերացված կաթի և հանքալեռնային շրջաններում աճեցված պտուղ-բանջարեղենի համար հաշվարկված թունավոր տարրերի քաղցկեղածին ռիսկը գերազանցել է թույլատրելի սահմանը: Մշակվել են մսամթերքի և կաթնամթերքի արտադրությունում անվտանգության կառավարման ՎՎՀԿԿ (վտանգի վերլուծության հսկման կրիտիկական կետեր) համակարգի ներդրման պլանի օրինակելի մոդելներ (ղեկ.՝ սննդ.գ.դ. Դ.Պիպոյան):

ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Կրթություն հանուն կայուն զարգացման» ամբիոնն իր գործունեությամբ աջակցել է «Կրթություն հանուն կայուն զարգացման» գործընթացին և նպաստել գիտության ոլորտի 3 բաղադրիչների (կրթական, հետազոտական և ինովացիոն) ինտեգրմանը ազգային և տարածաշրջանային մակարդակներով: Ամբիոնը երկրի գիտելիքահենք «կանաչ տնտեսություն» անցնելու նպատակով ՅՈՒՆԵՍԿՕ -ի բազային դպրոցներում ոչ ֆորմալ կրթության միջոցով սովորողներին ծանոթացրել է բնապահպանության ոլորտին առնչվող գիտական հետազոտություններին, միջին մասնագիտական կրթության ոլորտում սեմինար-վերապատրաստման միջոցով բարձրացրել է կայուն զարգացման առանցքային թեմաներին դասավանդողների իրավասությունը (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Գ.Պողոսյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Էկոլոգաերկրաքիմիական հետազոտությունները որպես որոշումների ընդունման հենք (Ալավերդի քաղաքի օրինակով)» թեմայի շրջանակում Ալավերդիում իրականացված էկոլոգաերկրաքիմիական հետազոտությունների արդյունքում նմուշառվել են ավելի քան 250 հողային և 40 փողոցային փոշու նմուշներ: Ներկայումս իրականացվում են նմուշանախապատրաստման և տարրալուծման աշխատանքներ: Կատարվում է նաև տեղանքի վերաբերյալ հավելյալ տեղեկատվության հավաքագրում, վերլուծություն և անհրաժեշտ քարտեզագրական հիմքերի թվայնացում:

«Քաղաքի բազմազենտային էկոլոգատնտեսական համակարգի կայուն զարգացումն ապահովող մոդելների, մեթոդների և ծրագրերի համալիրի մշակում՝ Հայաստանի Հանրապետության ք. Երևանի օրինակով» թեմայի շրջանակում հայկական խմբի կողմից հավաքագրվել է Երևանի ագենտների (արդյունաբերական ձեռնարկությունների, աղտոտման կետային ու գծային աղբուրների) անսամբլի վարքագծի նույնականացման համար տեղեկատվություն: Ամփոփվել է Երևանի շրջակա միջավայրի էկոլոգաերկրաքիմիական իրավիճակի մասին կենտրոնում առկա, ինչպես նաև այլ պատկան մարմինների կողմից տրամադրված տեղեկատվությունը: Արդյունքում ստացվել է տեղաժամանակային հստակ տեղակայում ունեցող տվյալների դինամիկ հենք Երևանի էկոլոգատնտեսական իմիտացիոն մոդելի մշակման համար, որը ներկայումս մշակվում է նախագծի ռուսական խմբի կողմից (ղեկ.՝ Ե-Կ.Գ.Պ. Ա.Սադաթեյան):

«Հայաստանի Հանրապետությունում արտադրվող երշիկային արտադրանքի անասնաբուժասանիտարական գնահատականը՝ բուսական բաղադրիչներով կեղծումների դեպքում» թեմայի շրջանակում գնահատվել է երշիկային արտադրանքի շուկայում կեղծումների դինամիկան, հայտնաբերվել են սոյայով կեղծման և ֆիզիկաքիմիական ցուցանիշների անհամապատասխանության դեպքեր: Մշակվել է երշիկների արտադրությունում ՎՎՀԿԿ համակարգի ներդրման մեթոդական ձեռնարկ:

«Երևան քաղաքում իրացվող սննդամթերքում ծանր մետաղների ռիսկի գնահատումը» թեմայի շրջանակում ուսումնասիրվել է սննդակարգային հետազոտության և ծանր մետաղների թունաբանական գնահատման միջազգային մեթոդաբանությունը, սկսվել են բնակչության սննդակարգի վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրման աշխատանքները (ղեկ.՝ սննդ.գ.դ. Դ.Պիպոյան):

«Հայաստանի տարածքի ռադիոէկոլոգիական մոնիթորինգ. փուլ երկրորդ» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Օ.Բեյլանա) մեկնարկել են ռադիոէկոլոգիական մոնիթորինգի դաշտային աշխատանքները, նմուշառվել է շրջակա միջավայրի տարբեր բաղադրիչների (հող, մամուռ, հատակային նստվածք) 60 ներկայացուցչական նմուշների հավաքածու, սկսվել են նաև տարրալուծման աշխատանքները:

«Լեռնային տարածքների գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ծանր մետաղներով աղտոտման գնահատման և կանխատեսման հեռագնման մեթոդի մշակում» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ աշխ.գ.թ. Վ.Մուրադյան) մոդելավորվել է գյուղատնտեսական մշակաբույսերի (կարտոֆիլ, լոբի) տերևներում ծանր մետաղների պարունակությունների և տիեզերական լուսանկարների սպեկտրալ տվյալների միջև փոխհարաբերությունը և գնահատվել ծանր մետաղների պարունակությունը վիճակագրական պարամետրիկ և ոչ պարամետրիկ մոդելների (MLR, PLSR, ANN) օգնությամբ: Ստացված արդյունքները ցույց են տվել, որ որքան բարձր են բույսերում ծանր մետաղների պարունակությունները, այնքան բարձր են տեսանելի տիրույթում սպեկտրալ անդրադարձման արժեքները, իսկ ինֆրակարմիր տիրույթում նկատվել է հակադարձ համեմատական գործընթաց: Երկու մոդելների (MLR և ANN) կիրառմամբ լավագույն արդյունք ստացվել է լոբու տերևներում Cu-ի պարունակության գնահատման ժամանակ: Սակայն եթե առաջին (MLR) մոդելում մուտքային սպեկտրալ տվյալները նախնական մշակման ենթարկված չեն, ապա մյուս ANN մոդելում կիրառվել են և՛ նախնական չմշակված, և՛ HSDC մեթոդի կողմից մշակված սպեկտրալ տվյալներ: Ընդհանուր առմամբ կարելի է ասել, որ ANN մոդելի կիրառման դեպքում արդյունքներն ավելի հավաստի են: Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ տիեզերական նկարների և վիճակագրական մոդելների միջոցով հնարավոր է գնահատել գյուղատնտեսական մշակաբույսերում ծանր մետաղների հարաբերական պարունակությունները:

«Գերբարձր լուծաչափի տվյալների կիրառմամբ լեռնային լճերի էկոլոգիական վիճակի գնահատման հեռագնման մեթոդի մշակում» թեմայի շրջանակում ռուսաստանյան խմբի հետ համատեղ իրականացվել է անօդաչու թռչող սարքերով (ԱԹՍ) օդալուսանկարահանում Սևանա լճի տարածքում, լուսանկարահանված հետազոտական պոլիգոններում ջրի նմուշարկում և ջերմաստիճանի և պոտորության (NTU) չափում, ջրերի նմուշների լաբորատոր անալիզ ջրում TSS-ի որոշման նպատակով: Ներկա փուլում իրականացվում է օդալուսանկարների մշակում, վերծանում ռուսաստանյան խմբի օգնությամբ, ինչպես նաև ջրի նմուշների լաբորատոր անալիզի տվյալների համադրում կամերալ փուլում մինչդաշտային աշխատանքներում վերծանված և մշակված քարտեզների հետ՝ մոդելների ստուգաչափման նպատակով:

«Երևան քաղաքի տարածքում ջերմային դաշտերի ուսումնասիրության հեռագնման մեթոդի մշակում» թեմայի շրջանակում իրականացվել է ջերմային օդալուսանկարահանում ԱԹՍ-ով և դաշտային սենսորներով մակերևութային ջերմաստիճանի չափում: Ներկայումս ընթանում են արբանյակային (Worldview2) և ԱԹՍ լուսանկարների վերծանման և քաղաքային տարածքի հոդօգտագործման GIS տեղեկատվական հենքի ստեղծման աշխատանքներ (ղեկ.՝ աշխ.գ.թ. Շ.Ասմարյան):

«Գյուղամերձ արոտների «հող-բույս» համակարգի հիմնական չափորոշիչների և բուսածածկի վերականգնման կանխատեսման հնարավորությունը» թեմայի շրջանակում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Մ.Նավասարդյան), օրացուցային պլանի համաձայն, Արագածոտնի և Կոտայքի մարզերում ընտրվել են տարբեր աստիճանի արածեցված մոդելային փորձատեղամասեր, նկարագրվել են տեղանքի ռելիեֆը և բուսականությունը, որոշվել է լերկության աստիճանը, հավաքագրվել են հողային նմուշներ:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Tepanosyan G., Sahakyan L., Pipoyan D., Saghatelian A., Risk Assessment of Heavy Metals Pollution in Urban Environment, Croatia, "Published by InTech", 2018, pp. 269-284.

2. Nersisyan G., Grigoryan M., The Policy of Urban Greening in the Frames of Sustainable Development, Kraków, "Pedagogical University of Cracow" publishing house, 2018, pp. 187-193.

Դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ

3. Պիպոյան Դ.Ա., Բեգլարյան Մ.Ռ., Հովհաննիսյան Ա.Ս., Վտանգի վերլուծության և հսկման կրիտիկական կետեր համակարգի ներդրումը երշիկային մթերքի արտադրությունում, Ե., «ՀՀ ԳԱԱ Էկոլոգանոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն» հրատ., 2018, 37 էջ:
4. Սահակյան Լ.Վ., Պիպոյան Դ.Ա., Բեյլակա Օ.Ա., Տեփանոսյան Գ.Հ., Բեգլարյան Մ.Ռ., Հովհաննիսյան Ա.Ս., Հողի նմուշառում՝ պեստիցիդների պարունակության որոշման համար, Ե., «ՀՀ ԳԱԱ Էկոլոգանոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն» հրատ., 2018, 74 էջ:
5. Սահակյան Լ.Վ., Պիպոյան Դ.Ա., Բեյլակա Օ.Ա., Տեփանոսյան Գ.Հ., Բեգլարյան Մ.Ռ., Հովհաննիսյան Ա.Ս., Ստեփանյան Ս.Ա., Ստեփանյան Ս.Ա., Ղեզյան Է.Ա., Պեստիցիդների ռիսկի գնահատում, Ե., «ՀՀ ԳԱԱ Էկոլոգանոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն» հրատ., 2018, 70 էջ:
6. Սահակյան Լ.Վ., Պիպոյան Դ.Ա., Բեյլակա Օ.Ա., Տեփանոսյան Գ.Հ., Բեգլարյան Մ.Ռ., Հովհաննիսյան Ա.Ս., Պտուղ-բանջարեղենի նմուշառում՝ պեստիցիդների մնացորդային քանակների որոշման համար, Ե., «ՀՀ ԳԱԱ Էկոլոգանոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն» հրատ., 2018, 20 էջ:

Հոդվածներ, զեկուցումներ

7. Աբրահամյան Ա.Ս., Կենդանական ծագման մթերքների տաղավարների ռիսկերի գնահատումը, Ե., «Ֆարմա», N 17, 2018, էջ 16-20:
8. Գասպարյան Ա.Ս., Պողոսյան Գ.Ս., Գավրիլին Ա.Վ., Քաղաքացիական կոմպետենտությունը ձևավորվում է դպրոցից, Ե., «Մանկավարժական միտք», N 3, 2018, էջ 62-68:
9. Խաչատրյան Լ.Ռ., Ծանր մետաղների պարունակությունների սեզոնային դինամիկան հացենի սովորականի տերևներում, Ե., «Հայաստանի ճարտարագիտական ակադեմիայի լրաբեր», N 3, 2018, էջ 484-487:
10. Պիպոյան Դ.Ա., Բեգլարյան Մ.Ռ., Սննդամթերքում ծանր մետաղների ռիսկի գնահատումը, Ե., «Գիտության աշխարհում», N 3, 2018, էջ 50-55:
11. Պիպոյան Դ.Ա., Բեգլարյան Մ.Ռ., Հակաօքսիդանտների դերն ու նշանակությունը, Ե., «Գիտության աշխարհում», N 4, 2018, էջ 44-48:
12. Аветисян М.Г., Изменение качества высокогорных почв при антропогенном воздействии, Мат. всеросс. студ. научно-практ. конф. "Человек, экология, культура", Саратов, 2018, с. 3-7.
13. Аветисян М.Г., Трансформация органического вещества и биогенных элементов почв, вызванная антропогенной деятельностью, Воронеж, "Вестник Воронежского гос. ун., серия География, геоэкология", N 4, 2018, с. 34-38.
14. Бабалян Г.Г., Саакян Г.А., Оценка качества воды малых рек поверхностных источников питьевого водоснабжения городов Капан, Каджаран, Мегри и Агарак Сюникской области Армении, Ер., "Вестник государственного инженерного университета Армении", N 1, 2018, էջ 63-69:
15. Бабалян Г.Г., Хачатрян А.С., Саакян Г.А., Оптимизация водно-химического режима химического цеха Армянской АЭС в связи с изменением (улучшением) качества поступающей на очистку воды, М., "Энергосбережение и водоподготовка", N 2 (112), 2018, с. 13-19.
16. Гаспарян А.М., Погосян Г.С., Абрамян Н.Г., Проектная технология как метод продуктивного изучения школьниками экологических тем, Мат. VII всеросс. студ. научно-практ. конф. по психологии "Молодежь и будущее: профессиональная и личностная самореализация", Владимир, 2018, с. 29-30.
17. Межунц Б.Х., Навасардян М.А., Динамика распределения биомассы растений на сухостепных пастбищах Армении, Сб. ст. V межд. научно-практ. конф. "Естественные и технические науки: актуальные вопросы", Ставрополь, "Логос", 2018, с. 3-9.
18. Межунц Б.Х., Навасардян М.А., Сагателян А.К., Киязова Н.В., Горборукова Л.П., Джингрос Б., Продуктивность вытравленных присельных пастбищ Армении и Кыргызстана и эффективность исключения выпаса, Сб. ст. по мат. XXV межд. научно-практ. конф. "Инновационные подходы в современной науке", N 13 (25), М., "Интернаука", 2018, с. 69-75.
19. Межунц Б.Х., Саргсян А.В., Саргсян М.С., Погосян А.С., Качественные показатели кормовых ресурсов, применяемых в современных скотоводческих хозяйствах, Сб. ст. IV межд. научно-практ. конф. "Естественные и технические науки: актуальные вопросы", Ставрополь, "Логос", 2018, с. 3-8.
20. Межунц Б.Х., Саргсян А.В., Саргсян М.С., Сезонная динамика продуктивности сенокосов и качественные показатели кормовых ресурсов общины Гергер Республики Арцах, Ер., "Биологич. журн. Армении", N 70 (2), 2018, с. 85-90.

21. Навасардян М.А., Межунц Б.Х., Саргсян Т.А., Сагателян А.К., Исследование бобовых растений степного пояса Араратской котловины, Сб. ст. мат. XXI-XXII межд. научно-практ. конф. "Экспериментальные и теоретические исследования в современной науке", N 12-13 (21), Новосибирск, "СибАК", 2018, с. 5-11.
22. Саакян Л.В., Бабаян Г.Г., Беляева О.А., Саркисян К.В., Тепаносян Г.О., Сагателян А.К., Оценка гидрохимического состояния реки Тартар, М., "Водные ресурсы", т. 45, N 3, 2018, с. 298-308, DOI:10.7868/S0321059618030082.
23. Тепаносян Г.О., Магакян Н.Р., Саакян Л.В., Сагателян А.К., Тяжелые металлы в городской пыли: уровни загрязнения и риск для здоровья населения, Мат. всеросс. конф. и элементами научн. школы для молодежи «Экотоксикология-2018», Тула, 2018, с. 215-217.
24. Тепаносян Г.О., Мурадян В.С., Овсепян А.А., Асмарян Ш.Г., Оценка эрозионного риска почв с использованием модели CORINE, "Региональные проблемы дистанционного зондирования Земли", Мат. V межд. науч. конф., Красноярск, 2018, с. 220-223.
25. Avetisyan M., Man-induced transformation of mountain meadow soils of Aragats mountain massif (Armenia), Publish. Ltd, ESDT IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science, v.107, 2018, 012112, DOI: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/107/1/012112>.
26. Babayan G., Sahakyan G., Hydrochemistry of a small river in a big city: river Hrazdan and city of Yerevan, Armenia, Euroasia-science, N 2(47), v. 1, 2018, pp. 20-25.
27. Hovsepyan A., Muradyan V., Tepanosyan G., Minasyan L., Asmaryan Sh., Studying the dynamics of lake Sevan water surface temperature using Landsat8 satellite imagery, Annals of Valahia University of Targoviste, Geographical Series, 18(1), 2018, pp. 68-73.
28. Lebedeva V., Chernyshev I., Sagatelyan A., Goltzman Yu. and Oleinikov T., Miocene–Pliocene Volcanism of Central Armenia: Geochronology and the Role of AFC Processes in Magma Petrogenesis, "Journal of Volcanology and Seismology", v. 12, N 5, 2018, pp. 310–331.
29. Muradyan V., Tepanosyan G., Asmaryan Sh., Maghakyan N., Saghatelyan A., Assessing the stress of agricultural crops associated with heavy metal pollution in mining area, Proc. 7th Intern. Conf. on Cartography and GIS, 18-23 June 2018, Sozopol, Bulgaria, pp. 158-165.
30. Pipoyan D., Beglaryan M., Costantini L., Molinari R., Merendino N., Risk assessment of population exposure to toxic trace elements via consumption of vegetables and fruits grown in some mining areas of Armenia, "Human and Ecological Risk Assessment: An International Journal", 24(2), 2018, pp. 317-330.
31. Pipoyan D., Beglaryan M., Ghrejyan E., Stepanyan S., Non-carcinogenic and carcinogenic risk assessment of toxic elements in pasteurized milk produced in Armenia, "Bulletin of National Agrarian University of Armenia", N 3, 2018, pp. 55-58.
32. Pipoyan D., Beglaryan M., Hovhannisyan A., Abrahamyan A., Assessment of adulteration of sausage products sold in city of Yerevan, "Bulletin of National Agrarian University of Armenia", N 1, 2018, pp. 100-103.
33. Pipoyan D., Beglaryan M., Hovhannisyan A., Abrahamyan A., Evaluation of the physico-chemical indices of sausages sold in Yerevan, "Bulletin of National Agrarian University of Armenia", N 2, 2018, pp. 60-64.
34. Pipoyan D., Beglaryan M., Hovhannisyan A., Abrahamyan A., Estimation of daily intake of sodium nitrite through consumption of sausage products in Armenia, "Bulletin of National Agrarian University of Armenia", N 4, 2018, pp. 72-76.
35. Pipoyan D., Beglaryan M., Risk Assessment of Cu and Mo exposure through consumption of vegetables grown under the impact of Kajaran's mining complex, Conf. Proc., Intern. Conf. Contaminated Sites 2018, Banská Bystrica, Slovakia, 8-10 October, 2018, pp. 100-103.
36. Pipoyan D., Beglaryan M., Sireyan L., Contents of toxic trace elements in fruits and vegetables sold in markets of Alaverdi town, "Bulletin of National Agrarian University of Armenia", N 1, 2018, pp. 25-28.
37. Pipoyan D., Beglaryan M., Sireyan L., Exposure assessment of toxic elements via consumption of fruits and vegetables in Alaverdy town, "Bulletin of National Agrarian University of Armenia", N 2, 2018, pp. 12-16.
38. Pipoyan D., Beglaryan M., Sireyan L., Merendino N., Exposure assessment of potentially toxic trace elements via consumption of fruits and vegetables grown under the impact of Alaverdi's mining complex, "Human and Ecological Risk Assessment: An International Journal", 2018, DOI: 10.1080/10807039.2018.1452604.
39. Pipoyan D., Beglaryan M., Stepanyan S., Merendino N., Dietary exposure assessment of potentially toxic trace elements in fruits and vegetables sold in town of Kapan, Armenia, "Biological trace element research", 2018, DOI: 10.1007/s12011-018-1522-8.

40. Przybysz A., Nersisyan G., Gawroński S., Removal of Particular Matter and Trace Elements from Ambient Air by Urban Greenery in Winter Season, Environmental Science and Pollution Research, Springer Berlin Heidelberg, 2018, pp. 1-10, DOI 10.1007/s11356-018-3628-0.
41. Sahakyan L., Babayan G., Belyaeva O., Sarkisyan K., Tepanosyan G., Saghatelian A., Assessing the Hydrochemical Conditions of the Tartar River, Water Resources, 2018, v. 45, N 3, pp. 388-398, <https://doi.org/10.1134/S0097807818030144>.
42. Sargsyan T., Study of plant root system in natural grasslands of Mt. Aragats, Y., "Biological Journal of Armenia", N 70 (3), 2018, pp. 17-21.
43. Tepanosyan G., Sahakyan L., Belyaeva O., Asmaryan Sh., Saghatelian A. Continuous impact of mining activities on soil heavy metals levels and human health, Science of the Total Environment 639 (2018), pp. 900-909, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2018.05.211>.

Ա.ԹԱԽՏԱԶՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԲՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ թղթ.անդ. Ժ.Վարդանյան
 Փոխտնօրեն՝ տնտ.գ.թ. Ս.Վարդանյան
 Գիտքարտուղար՝ կ.գ.թ. Ա.Ղուկասյան
 Էլեկտրոնային փոստ՝ botanyinst@sci.am, botinst@sci.am
 Կայքէջ՝ www.botany.sci.am

Մասնագիտական խորհուրդ 035՝ «Բուսաբանություն»

Նախագահ՝ թղթ.անդ. Ժ.Վարդանյան, գիտքարտուղար՝ կ.գ.թ. Ա.Ղուկասյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Շարունակվել են Հայաստանի ֆլորայի կենսակարգաբանական ուսումնասիրությունները: Հայաստանի ֆլորայի համար վերականգնվել է հոմանիշներից էնդեմիկ *Bupleurum oroboides* տեսակը: Առանձնացվել են *Arabis carduchorum* և *Bupleurum papilloides* տեսակների լեկտոտիպերը: Վերահաստատվել է Հայաստանում *Pimpinella puberula* (Apiaceae), *Orchis morio*, *O. caucasica* (Orchidaceae), *Amblyopyrum muticum* (Poaceae) տեսակների առկայությունը, հաստատվել է, որ Հայաստանի տարածքում չի հանդիպում *Potentilla cryptophila* (Rosaceae) տեսակը: Նոր աճելավայրեր են հայտնաբերվել *Valerianella pumila*, *V. locusta*, *Aphanopleura trachysperma* (Apiaceae), *Silene eremitica* (Caryophyllaceae) հազվագյուտ տեսակների համար:

Կատարվել է *Campanula* ցեղի թվայնացման աշխատանք, 1800 նմուշի պիտակների տվյալները գտնվում են բաց մուտքում (<http://herbarium.univie.ac.at/database/search.php>) (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Մ.Հովհաննիսյան):

Տեղական հերբարիումի հավաքածուն հարստացել է 25 ընտանիքի պատկանող բուսատեսակների շուրջ 2000 նմուշով, ներկայումս հավաքածուի ընդհանուր թիվը 194788 է: Տեղական հերբարիումը հարստացել է 8 ընտանիքի 10 ցեղի 11 նոր տեսակով: Հերբարիումի ընդհանուր բաժնի հավաքածուն հարստացել է 2 ընտանիքի (*Salicaceae* և *Liliaceae*) 9 ցեղի (*Salix*, *Populus*, *Allium*, *Asparagus*, *Hemerocalis*, *Lilium*, *Nectaroscordum*, *Ornithogalum* և *Trilium*) 17 նոր տեսակով:

Սկսվել են Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարանից փոխանցված հսկայական և թանկարժեք հերբարիումի վերաորոշման և մշակման աշխատանքները: Վերանայվել և վերաորոշվել է *Liliaceae*, *Hyacinthaceae*, *Asphodelaceae*, *Iridaceae*, *Boraginaceae* ընտանիքների ցեղերին պատկանող հերբարիումը (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Մ. Ասատրյան):

Ավարտվել է պրոֆ. Գ.Օգանեզովայի «Проблемы рода *Colchicum* L. *Colchicum* sensu lato или *Colchicum* sensu stricto в свете категорий прерывности и непрерывности» մենագրությունը՝ նվիրված տաքսոնների աստիճանի ժամանակակից հասկացողությանը: Որպես օրինակ ընտրվել են *Colchicum*, *Merendera*, *Bulbocodium*, *Androcymbium* ցեղերը: Հեղինակը կրիտիկորեն է գնահատում մոլեկուլյար-գենետիկական մեթոդի համատարած օգտագործումը, համարում է, որ այդ մեթոդի տվյալներն անպայման նեղրման և համեմատման կարիք ունեն կարգաբանության մեջ օգտագործվող մյուս մեթոդների կիրառմամբ ստացված տվյալների հետ: Բացի այդ, պետք է նկատի ունենալ, որ բնական ընտրության արդյունքում ընտրվում են ֆենոտիպեր, այլ ոչ գենոտիպեր, որոնք կորրելատիվ ձևով կապված են ֆենոտիպի հետ:

Հայաստանում աճող *Scilla* ցեղի տեսակների ծաղկապալքների և տերևների անատոմիական կառուցվածքների ուսումնասիրության արդյունքում հայտնաբերվել են առանձին տեսակներին բնորոշ նոր կարգաբանական հատկանիշներ: Ստացված անատոմիական և մորֆոլոգիական հատկանիշների հիման վրա կազմվել է Հայաստանում աճող *Scilla* ցեղի տեսակների որոշման բանալի (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Գ.Օգանեզովա):

Շարունակվել են «Հայաստանի ծառերի և թփերի ծաղկափոշու ատլաս»-ին նվիրված հետազոտությունները: Իրականացվել են *Ribes* (*Grossulariaceae*), *Philadelphus* (*Hydrangeaceae*), *Pyrus* (*Rosaceae*) և այլ ցեղերի մի շարք նոր տեսակների ուսումնասիրություններ, ստացվել են ծաղկափոշու նոր միկրոլուսանկարներ լուսային մանրադիտակի միջոցով: Սկսվել է Հայաստանի ծառատեսակների ծաղկափոշու բանալիների կազմումը: Ստացված տվյալները կարող են օգտագործվել մեղրատու և ալերգեն ծառատեսակների ծաղկափոշու որոշման համար: Շարունակվել են Հայաստանի ֆլորայի ալերգեն տեսակների պալինոմորֆոլոգիական ուսումնասիրությունները: Ամփոփվել են Երևանի կանաչ տնկարկների դենդրոֆլորայի 4 տեսակի՝ *Acer negundo* L., *Buxus sempervirens* L., *Lonicera tatarica* L. և *Quercus robur* L. ծաղկափոշու մորֆոլոգիական տվյալները: Ծաղկափոշու հիմնական հատկանիշները հստակեցնելու՝ կարգաբանության մեջ օգտագործելու նպատակով իրականացվել են *Salsoloideae* ենթաընտանիքի (ընտ. *Chenopodiaceae* Vent.) մի շարք ցեղերի, մասնավորապես *Salsola* L. s. str., *Caroxylon* Thunb., *Kaviria* Akhani et E.H. Roalson և *Kali* Mill., *Atriplex* L. (ենթաընտ. *Chenopodiaceae*), *Beta* L. (ենթաընտ. *Betoideae*) և *Pandera* Fisch. et C. A. Mey. (ենթաընտ. *Camphorosmioideae*) ներկայացուցիչների պալինոմորֆոլոգիական ուսումնասիրություններ լուսային մանրադիտակով: Հաստատվել է, որ որպես հիմնական հատկանիշներ կարող են դիտվել ծաղկափոշու, ծլանցքների չափերը և քանակը (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Ա.Հայրապետյան):

Շարունակվում են հետազոտվել Գեղարքունիքի մարզի Ծովինար գյուղի շրջակայքի հողոցենյան տորֆային նստվածքները: Հիմնվելով բրածո ծաղկափոշու և բույսերի մակրոմնացորդների (սերմեր և պտուղներ) վրա՝ հայտնաբերվել են ՀՀ տարածքից ներկայումս անհետացած տեսակներ, ինչպես նաև տեսակներ, որոնք այսօր աճում են Սևանի ավազանից ցածր գտնվող վայրերում: Բրածո բույսերի նոր ուղղության՝ պալեոբսիլոլոգիայի զարգացման նպատակով հավաքվել է քարացած փայտերի մոտ 400 կտոր Շիրակի մարզի Սարիար գյուղի շրջակայքից, որտեղ մերկանում են միոցենյան հասակի ապարներ: Հայտնաբերվել է բրածո փայտերի՝ Հայաստանի համար նոր 2 տեղավայր Կոտայքի մարզի Ողջաբերդ և Լոռու մարզի Մեծավան գյուղերի շրջակայքերից (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ի.Գաբրիելյան):

Կատարվել է *Fabaceae* ընտանիքին պատկանող հազվագյուտ կարմիրգրքային *Vavilovia formosa* տեսակի՝ Գեղամա լեռնաշղթայի պոպուլյացիայի կարիոլոգիական հետազոտություն, բացահայտվել է դիպլոիդ ցիտոբասա, տրվել է կարիոտիպի նկարագրությունը (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Ղուկասյան):

Կատարվել է Հայաստանի բուսական համակեցությունների փոփոխությունների ուսումնասիրություն և «Հայաստանի բնակմիջավայրերը»-ում հանրապետության բնակմի-

ջավայրերի և էկոհամակարգերի դասակարգման սխեմայի ճշգրտում: Առաջնահերթ ուշադրություն է դարձվել խոտաբույսերի հազվագյուտ էկոհամակարգերին, որոնց վերաբերյալ ստացված տվյալներն ամփոփվելու են Հայաստանի էկոհամակարգերի Կարմիր գրքում: Մանրամասնորեն ուսումնասիրվել են Լոռու սարահարթի լճային էկոհամակարգերը, որտեղ առանձնացվել և նկարագրվել է 9 նոր էկոհամակարգ, որոնք ընդգրկված չեն եղել գրքում բերված EUNIS բնակմիջավայրերի սխեմայում:

Շարունակվել են Հայաստանում Էմերալդ էկոլոգիական ցանցի գիտական հիմնավորման աշխատանքները, կատարվել են լրացուցիչ նկարագրություններ, վերլուծվել է նպատակային բույսերի և կենդանիների տեսակների և էկոհամակարգերի ներկայացվածությունն ընտրված տարածքներում:

Շարունակվել են Հայաստանի բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված նեղ տարածվածություն ունեցող *Potentilla porphyrantha* հազվագյուտ բուսատեսակի ուսումնասիրությունները, իրականացվել են փոշեհատիկաբանական, էկոֆիզիոլոգիական, տաքսոնոմիական հետազոտություններ և շարունակվել են աճման տարբեր պայմաններում կենսաչափական ցուցանիշների համեմատական ուսումնասիրությունները (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Գ.Ֆայվուշ):

Իրականացվել է Արարատյան հարթավայրի աղակալված ճահիճների ուսումնասիրություն, գնահատվել է այն գործոնների վիճակը, որոնք ազդում են էկոհամակարգերի վրա: Ուսումնասիրվել են նաև *Halostachys belangeriana*, *Kalidium caspicum*, *Bienertia cycloptera*, *Tetradiclis tenella* տեսակների կենսամորֆոլոգիական առանձնահատկությունները: Շարունակվել են Հայաստանի տանձենիների ուսումնասիրությունները հատկապես Դարեւեզիսի ֆլորիստիկ շրջանում (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Ժ.Հակոբյան):

Շարունակվել են Հայաստանի մերձալպյան ֆլորայի և բուսականության ուսումնասիրությունները, մասնավորապես իրականացվել է մերձալպյան գոտու բուսականության ցուցիչ տեսակների առանձնացում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Ասատրյան):

Շարունակվել են ինվազիվ բուսատեսակների պոպուլյացիաների դինամիկայի ուսումնասիրություններն ըստ SMARTER և MIREN ցանցերի մեթոդիկաների, մասնավորապես շարունակվել են *Ambrosia artemisiifolia*, *Silybum marianum* տեսակների և սկսվել են *Clematis vitalba* և *Clematis orientalis* տեսակների պոպուլյացիաների ուսումնասիրությունները: Շարունակվել են Արագածոտնի և Շիրակի մարզերի դեգրադացված էկոհամակարգերի ուսումնասիրությունները, գնահատվել են վերականգնման միջոցառումների արդյունքներն ու արդյունավետությունը, մասնավորապես պիլոտային տարածքներում կատարվել է բուսական ծածկույթի ու տեսակային կազմի մշտադիտարկում՝ ելնելով տարբեր բնակլիմայական պայմաններից և իրականացված միջոցառումներից (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Ալեքսանյան):

Շարունակվել են Հայաստանի բույսերի Կարմիր գրքում գրանցված հազվագյուտ տեսակների էկոֆիզիոլոգիական ուսումնասիրությունները: Ուսումնասիրվել են Հայաստանի ֆլորայի հետևյալ հազվագյուտ տեսակները՝ *Halocnemum strobilaceum*, *Kalidium caspicum*, *Halostachys belangeriana*, որոնք աճում են Երասխահուն գյուղի շրջակայքում, ինչպես նաև Արարատյան հարթավայրի աղակալված ճահիճներին բնորոշ մի շարք տեսակներ՝ *Cirsium alatum*, *Inula aucheriana*, *Merendera sobolifera*, *Juncus acutus*, *Puccinellia grossheimiana*, *Sphaerophysa salsula*, *Iris musulmanica*, *Falcaria falcarioides*, *Microcnemum coralloides ssp. anatolicum*, *Linum barsegianii*, *Thesium compressum*, *Frankenia pulverulenta*, *Salsola soda*, *Trigonella capitata*, *Dianthus cyri*, *Sonchus araraticus*, ուսումնասիրվել են դրանց ֆիզիոլոգիական հատկությունները (ջրային ռեժիմ, ֆոտոսինթեզի ինտենսիվություն և գույրը՝ լույսի ազդեցությամբ)՝ կախված տարբեր էկոլոգիական պայմաններից, ինչպես բնական բնակմիջավայրերում, այնպես էլ Երևանի բուսաբանական այգում: Հայաստանի ֆլորայի և բուսականության հողամասում կատարվել է *Vavilovia formosa* հազվագյուտ տեսակի էկոֆիզիոլոգիական

առանձնահատկությունների հատուկ համեմատական ուսումնասիրություն Գեղամա լեռնաշղթայի և Երևանի բուսաբանական այգու պայմաններում (ղեկ.՝ Կ.Գ.Թ. Ժ.Հովակիմյան):

Իրականացվել են դենդրոհավաքածուների, արևադարձային ու ծաղկային բույսերի ներմուծման և բուսաբանական այգու հավաքածուների հարստացման ու բարեկարգման աշխատանքներ: Շարունակվել են Հայաստանի արորիզեն դենդրոբազմազանության և բուսաբանական այգիներում ներմուծված ծառաբույսերի ծառագիտական հետազոտությունները: Հայաստանի դենդրոբազմազանության ուսումնասիրությունն ուղղված է եղել Բնության հատուկ պահպանվող տարածքների (ԲՀՊՏ), մասնավորապես ազգային պարկերի դենդրոլոգիական գնահատականին, ինչպես նաև հանրապետության հյուսիս-արևելյան տարածաշրջանի (Լոռու մարզի Գուգարքի ենթաշրջանի) ֆլորայի և ռելիկտային դենդրոցենոզների ուսումնասիրությանն ու պահպանությանը: Կատարվել է Հայաստանի 3 ազգային պարկերի (Սևանի, Դիլիջանի և Արևիկի) դենդրոբազմազանության համեմատական վերլուծություն, որոնք, գտնվելով միանգամայն տարբեր բուսաաշխարհագրական տարածաշրջաններում և դենդրոկլիմայական պայմաններում, բնութագրվում են տարբեր անտառային էկոհամակարգերով և ծառաբույսերի տաքսոնոմիական կազմով: Առավել հարուստ է դենդրոկազմը «Արևիկ»-ում՝ 41 ընտանիքի և 89 ցեղի պատկանող 190 տեսակ կամ Հայաստանի ընդանուր դենդրոֆլորայի շուրջ 65 %-ը, որը պայմանավորված է ստորին և միջին արիդային գոտիներում բուսականության տիպերի և համակեցությունների խիստ արտահայտված ուղղաձիգ գոտիականությամբ: Միջին տեղ է զբաղեցնում Սևանի ազգային պարկը՝ 115 տեսակ: Բոլոր դեպքերում, դենդրոբազմազանության ձևավորման գործում առաջատար դեր են կատարում Rosaceae (Pyrus, Sorbus, Rosa, Crataegus), Fabaceae, Fagaceae, Rhamnaceae ընտանիքները:

Կատարվել են *Spiraea* ցեղի ներմուծված տեսակների նպատակային հետազոտություններ՝ կապված դրանց էկոլոգիական հարմարողականության և գեղագարդ հատկությունների բացահայտման, բազմացման առանձնահատկությունների գնահատման հետ: Տրվել են առանձին տեսակների սերմերով և կտրոններով բազմացման լավագույն ժամկետներն ու առանձնահատկությունները: Նմանատիպ ուսումնասիրություններ կատարվել են նաև ծառաբույսերի պարտիզային ձևերի մոտ, փորձ է արվել պարզաբանելու առանձին պարտիզային ձևերի ծագումնաբանության բնույթը:

Ծառագիտական ուսումնասիրությունների շրջանակում կատարվել է Երևանի կանաչ տնկարկների գույքագրում՝ ըստ կատեգորիաների ու տիպերի, վարչական շրջանների և միկրոկլիմայական պայմանների: Բացահայտվել են առանձին տեսակներ, որոնց հետագա օգտագործումը կանաչապատման մեջ, առանձնապես փողոցային տնկարկներում, չի երաշխավորվում՝ կապված առաջին հերթին դրանց գեղագարդության և էկոլոգիական հարմարողականության հետ (ղեկ. թղթ. անդ. Ժ.Վարդանյան):

Ուսումնասիրվել է Միկոզում (*Mycozoom*) միկոռիզային պատրաստուկի ազդեցությունը *Ageratum houstonianum* և *Celosia argentea f. plumosa* միամյա գեղագարդ ծաղկաբույսերի սածիլների աճի և ձևավորման վրա: Հաստատվել է միկոռիզայի խթանման ազդեցությունն ուսումնասիրված տեսակների աճի, զարգացման և ծաղկման վրա՝ ֆոտոսինթետիկ պիգմենտների քանակի բարձրացման հետ մեկտեղ: Պատրաստուկն ակտիվացրել է փորձարարական բույսերի մերիստատիկ գործունեությունը՝ կապված դրանց արմատների վրա միկոռիզի ձևավորման հետ: Միկոզումով մշակումը զգալի խթան է հանդիսացել այդ բույսերի բոլոր կենսական գործընթացների համար, ազդել է նաև դրանց դեկորատիվ հատկությունների բարելավման վրա: Երևանի Բուսաբանական այգու 430 մ² տարածքում 9 ծաղկային օջախի ձևավորման համար աճեցվել են մոտ 10000 միամյա և 800 բազմամյա գեղագարդ բուսատեսակների սածիլներ: Հարստացվել է ծաղկաբույսերի հավաքածուն, որը համալրվել է բազմամյա շուշանների սորտերով (*Purle Prince*, *White Heaven*, *Marlen*, *Flore Pleno*), միամյա 4 տեսակով (*Centaurea scabiosa*, *Helichrysum bracteatum* “Salmon shades”, *Sanvitalia*

procumbens, *Salvia splendens* “Hotline White”): Շարունակվել են *Iris* ցեղի ներկայացուցիչների հավաքածուի վերականգնման աշխատանքները, այն հարստացել է 7 նոր սորտով (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Լ.Մարտիրոսյան):

«Հայաստանի ֆլորայի և բուսականության» էքսպոզիցիոն հողամասում շարունակվել են հավաքածուի պահպանման ու հարստացման աշխատանքները, այն համալրվել է *Alliaceae*, *Apiaceae*, *Asteraceae*, *Brassicaceae*, *Campanulaceae*, *Caryophyllaceae*, *Chenopodiaceae*, *Fabaceae*, *Gentianaceae*, *Iridaceae*, *Lamiaceae*, *Liliaceae*, *Papaveraceae*, *Ranunculaceae*, *Poaceae*, *Polygonaceae*, *Rosaceae*, *Rubiaceae*, *Scrophulariaceae* ընտանիքներին պատկանող 53 տեսակով: Կառուցվել է ալպիական բույսերի աճեցման 2 քարապարտեզ, որտեղ տեղափոխվել է 45 բուսատեսակ Գեղամա լեռնաշղթայի Ակնասարի խճաքարային բարձունքներից: Հայաստանի ֆլորայի վայրի տանձենիների հավաքածուն համալրվել է 5 նոր տեսակով, ինչպես նաև *P. caucasica* Fed., *P. georgica* Kuth., *P. sosnovskyi* Fed., *P. oxyprion* Woronow տեսակների նոր տնկիներով և *P. zangezura* Maleev տեսակի նմուշներով նոր աճելավայրից (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Ժ.Հակոբյան):

Մերձարևադարձային և արևադարձային բույսերի գիտական հավաքածուի տեսականու ընդլայնման նպատակով շարունակվել են դեկորատիվ, տնտեսապես արժեքավոր նոր տեսակների ներմուծման գիտափորձնական աշխատանքները: Հավաքածուն հարստացել է 25 ընտանիքի և 28 ցեղի 29 նոր տեսակով: Բուսատեսակներն աճեցվել են սերմերի փոխանակման ֆոնդի օգնությամբ ստացվող սերմերից: Շարունակվել են բույսերի կենսամորֆոլոգիական, աճի և զարգացման առանձնահատկությունների բացահայտման աշխատանքները: Մշակվել են մի շարք տեսակների բազմացման արդյունավետ եղանակներ, համապատասխան ագրոտեխնիկա՝ վերջիններիս հեռանկարային օգտագործման նպատակով: Առատ պտղաբերող տեսակներից *Passiflora edulis*, *Psidium cattleianum*, *P. guajava* տեսակներն առաջարկվել են որպես հեռանկարային բույսեր ձմեռային այգիների կանաչապատման, ջերմոցային տնտեսություններում արդյունաբերական մշակման համար: Կատարվել են բույսերի մեծաքանակ վերատնկումներ (1500 բույս) և բազմացումներ կտրոնավորման և կիսման եղանակով: Շարունակվել են արևադարձային և մերձարևադարձային բույսերի հավաքածուի տվյալների բազայի համալրման, ինստիտուտի սերմնային ֆոնդի հետ տարվող աշխատանքները (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ն.Ալեքսանյան):

Շարունակվել են «Հայաստանի հազվագյուտ և անհետացող բույսերի պահպանման կենտրոնի» կենսավայրերի բարեկարգման և հարստացման աշխատանքները, հավաքածուները հարստացել են *Pyrus gergerana*, *Galantus lagodechianus*, *Colchicum szovitsii*, *Orchis coriophora*, *Ophrys oestrifera*, *Campanula zangezura*, *Artemisia araxina*, *Cotoneaster armenus* և այլ տեսակներով:

Մեծ Բրիտանիայի Քյու Թագավորական բուսաբանական այգիների հետ համատեղ “Millennium Seed Bank” ծրագրի շրջանակում կատարվել է Հայաստանի ֆլորայի 181 բուսատեսակի (255 նմուշի) հավաք սերմերի երկարատև պահպանման համար: Ուսումնասիրվել է Հայաստանի ֆլորայի սերմերի բանկի հավաքածուից *Fabaceae* ընտանիքի տեսակների սերմերի կենսունակությունը: Արձանագրվել են հանգստի շրջանի տևողության տարբերություններ տեսակների շրջանակում, տեսակների միջև ցեղերի շրջանում, հետազոտվող ցեղերի միջև:

Գերմանիայի Բուսաբանական այգի և Բուսաբանական թանգարան Բեռլին-Դաիլեմի (BGBM Berlin-Dahlem) «Հարավային Կովկասի բույսերի բազմազանության պահպանության կատարելագործման մեխանիզմները» ծրագրի շրջանակում Հայաստանի բուսական համակեցությունների ցուցադրման նպատակով հավաքվել է ավելի քան 20 բուսատեսակ, նոր ստեղծված «Վայոց Ձոր» և «Երևանի ֆլորիստիկ շրջան» բիոտոպերի հավաքածուները հա-

մայրվել են 11 տեսակով, շարունակվել է *Dianthus* ցեղի ներկայացուցիչների ֆիլոգենետիկ ուսումնասիրությունը:

«*Sorbus hajastana* Հայաստանի միջին լեռնային և ենթալպյան գոտիների հազվագյուտ ռելիկտ տեսակի պահպանություն» BGCI-ի (Մեծ Բրիտանիա) հետ համատեղ ծրագրում տարվել են *ex situ* և *in situ* հետազոտություններ Ապարանի և Սևանի ֆլորիստիկական շրջաններում *Sorbus hajastana* տեսակի պոպուլյացիաների վիճակի վերաբերյալ, հավաքվել են սերմեր երկարատև պահպանման և ցանքսի համար *ex situ* հավաքածուի համալրման և հետազայում տնկիների բնության մեջ ռեինտրոդուկցիայի նպատակով: Ծրագրի շրջանակներում ստացված *S. hajastana* տեսակի բուսակները տնկվել են ինստիտուտի *ex situ* փորձարարական հողամասում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Ներսեսյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Հայաստանի ֆլորայի որոշ վտանգված տեսակների *ex situ* պահպանությունը միկրոբազմացման և սերմերի հավաքածուների ստեղծման եղանակներով» ծրագրի շրջանակներում կատարվել են գիտարշավներ Սյունիքի և Վայոց Ձորի մարզեր *Cotoneaster hajastanicus* և *Gypsophila takhtadzhanii* տեսակների պոպուլյացիաների հետազոտման նպատակով:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Akopian J., Ghukasyan A., Hovakimyan J., Natural monument of Armenia “Salt marshes” in the vicinity of Ararat town. Yerevan. Institute of Botany after A. Takhtajyan NAS RA, 2018, 120 p. (In Russian & English).
2. “Takhtajania”, вып. 4, 2018, 133 с. + приложение 24 с.

Հոդվածներ, զեկուցումներ

3. Վարդանյան Ժ.Հ., Մխիթարյան Հ.Կ., Վարդանյան Զ.Ս., Հյուսիս-արևելյան Հայաստանի մերձալպյան գոտու ռելիկտային դենդրոցենոզների պահպանության և վերարտադրության խնդիրները, Ե., «ՀՀ ԳԱԱ զեկույցներ», հ. 118, N 4, 2018, էջ 340-350:
4. Айрапетян А.М., Сонян А.О., Морфология пыльцы некоторых аллергенных видов растений г. Еревана (Республика Армения), Сб. ст. Всеросс. научно-практич. конф. «Экология городской среды: история, современность и перспективы», Астрахань, 2018, с. 70-74.
5. Бекететовский Д.А., Айрапетян А.М., Каранян Т.А., Культура груши в Республике Армения, Мат. межд. научн. конф. «Актуальные проблемы развития сельского хозяйства в Республике Армения», Ер., 2018, с. 18-22.
6. Бойнагрян В.Р., Сапелко Т.В., Габриелян И.Г., Севастьянов Д.В., Современная изученность истории высокогорных озер Армении, “Известия Русского географического общества”, 2018, т. 150/6, с. 88-102.
7. Варданян Ж.А., Мхитарян А.К., Древесные растения и дендроценозы субальпийской зоны Северо-восточной Армении, Ер., “Биологич. журн. Армении”, т. LXX, N 1, с. 45-51.
8. Габриелян И.Г., Сапелко Т.В., Сравнение ископаемой и современной озерной растительности Армении, Мат. межд. конф. “Актуальные вопросы биогеографии”, СПб, 2018, с. 91-93.
9. Джанджугазян К.З., Палинологические особенности *Potentilla porphyrantha* (Rosaceae), Ер., “Биолог. журн. Армении”, N 2 (70), 2018, с. 48-52.
10. Оганезова Г.Г., Ачоян А.Л., Сравнительный анализ видового состава рода *Scilla* во флоре Кавказа, Ирана и Турции, Ер., “Биологич. журн. Армении”, т. XX, N 4, 2018, с. 62-68.
11. Саргсян М.В., Конспект рода *Crataegus* L. (Rosaceae) во флоре Армении и Нагорного Карабаха, Труды XIV съезда Русского ботанического общества и конференции «Ботаника в современном мире», Махачкала, т. I, 2018, с. 86-89.
Հոդվածները տպագրվել են “Takhtajania” ամսագրում, Ե., N 4, 2018, 133 էջ +24 էջ ներդիր:
12. Акопян Ж.А., Овакимян Ж.О., Паравян З.М., К вопросу о сохранении редких и исчезающих видов галофильной флоры Арагатской равнины, с. 67-73.

13. Асатрян А.Т., Новые данные по распространению некоторых редких видов растений (*Pyrus gergerana* Gladkova, *P. daralagezi* Mulk., *P. voronovii* Rubtzov, *Orchis punctulata* Steven ex Lindl.) в Армении, с. 51-53.
14. Ачоян А.Л., Сравнительно-анатомическое изучение цветоносов *Hyacinthella atropatana*, *Puschkinia scilloides* и некоторых видов рода *Scilla*, произрастающих в Армении, с. 14-17.
15. Ачоян А.Л., Сравнительно-анатомическое изучение структуры листьев *Hyacinthella atropatana*, *Puschkinia scilloides*, *Brimeura amethystina*, *Chionodoxa luciliae*, *Hyacinthoides hispanica* и некоторых видов рода *Scilla*, с. 18-23.
16. Габриелян И.Г., Раннеплейстоценовый *Tanacetum* cf. *chiliophyllum* (*Asteraceae*) из бассейна реки Воротан (Армения), с. 57-61.
17. Габриелян Э.Ц., Саргсян М.В., Новый эндемичный вид *Crataegus artzachensis* (*Rosaceae*) из Республики Арцах (НКР), с. 4-5
18. Мурадян Н.Н., Эколого-биологические аспекты интродукции представителей рода *Spiraea* L. в ботанических садах Армении. с. 113-117.
19. Нерсисян А.А., Новые данные к семействам *Apiaceae*, *Caryophyllaceae*, *Orchidaceae*, *Poaceae* Флоры Армении, с. 53-56.
20. Овакимян Ж.О., Эколого-физиологические особенности некоторых галофитов Араратской равнины, с. 74-77.
21. Оганезова Г.Г., Потенциал адаптивной специализации побеговых систем на примере *Colutea komarovii* и *Berberis vulgaris*, с. 23-31.
22. Оганесян М.Э., Флористические новинки из Армении и Нагорного Карабаха, с. 49-50.
23. Оганисян Р.И., Распространение двух инвазивных видов растений (*Silybum marianum* и *Ambrosia artemisiifolia*) в Армении и уровень угрозы экосистемам на территориях экологической сети «Эмеральд», с. 77-80.
24. Степанян-Гандилян Н.П., К эволюции *Punica granatum* L. (*Punicaceae*), с. 104-110.
25. Элбакян А.А., Щербакова Е.Н., Навасардян Е.М., Нерсисян А.А., Данные к жизнеспособности семян видов семейства *Fabaceae* из коллекции Банка семян Флоры Армении Института ботаники НАН РА, с. 100-103.
26. Akopian J., On the history of high mountain pea *Vavilovia formosa* (Steven) Fed. (*Fabaceae*) investigation in Armenia, Takhtajania, 2018, 4, pp. 121-125.
27. Fayvush G., Aleksanyan A., Hovhannisyan H., Some new rare ecosystems of Armenia, Takhtadjanian, 2018, 4, pp. 40-44.
28. Fayvush G., Vardanyan Zh., Aleksanyan A., Invasiveness risk assessment of woody plants of Armenia, Thaiszia – J. Bot. 28, 2, pp. 81-91.
29. Ghukasyan A., Akopian J., Taxonomical inventory and karyological studies of *Poaceae* family representatives of Ararat salt marshes, Electronic Journal of Natural Sciences of NAS RA, v. 1(30), 2018, pp. 12-22.
30. Ghukasyan A., Akopian J., Karyological study of the endangered species of Armenian flora *Vavilovia formosa* (Steven) Fed. (*Fabaceae*) from Geghama mountains population, Electronic Journal of Natural Sciences NAS RA, v. 2 (31), 2018, pp. 32-34.
31. Hayrapetyan A., Sahakyan K., Pollen of trees and shrubs of Armenia (Angiospermae. Part IV. *Fagaceae* - *Hydrangeaceae*), Electronic Journal of Natural Sciences of NAS RA, v. 2 (31), 2018, pp. 16-23.
32. Hayrapetyan A., Pollen of trees and shrubs of Armenia (Angiospermae. Part V. *Juglandaceae* - *Oleaceae*), Electronic Journal of Natural Sciences NAS RA, v. 2 (31) , pp. 24-31.
33. Korotkova N., Parolly G., Khachatryan A., Ghulikyan L., Sargsyan H., Akopian J., Borsch T., Gruenstaedl M., Towards resolving the evolutionary history of Caucasian pears (*Pyrus*, *Rosaceae*) - Phylogenetic relationships, divergence times and leaf trait evolution, Journal of Systematics and Evolution, v. 56 (1), pp. 35-47.
34. Nersesyan A., On the studies of the *Bupleurum* L. (*Apiaceae*) species in Armenia, Takhtajania, 4, 2018, pp. 6-8.
35. Oganessian M., Janjughazyan K., About *Potentilla porphyrantha* and *P. cryptophila* of the authors of Caucasian flora, Takhtajania, 2018, 4, pp. 8-13
36. Oganessian M., Asatrian M., Sargsyan M., Papikyan A., Khacatryan A., Revision of the types collection of the Institute of Botany NAS RA, Takhtajania, 4, 2018, pp. 80-99.
37. Oganessian M., Janjughazyan K., About *Potentilla porphyrantha* and *P. cryptophyla* of the authors of Caucasian flora, Takhtajania, 4, 2018, pp. 8-13.
38. Papikyan A., *Acer hajastana* (*Aceraceae*) a new fossil species from Armenia, Takhtajania, 4, 2018, pp. 56-57.

39. Papikyan A., Gabrielyan I., Review of the Division *Bryophyta* from the Early Pliocene Hortun-1 flora (Armenia), Electronic Journal of Natural Sciences; v. 30, issue 2, 2018, pp. 54-56.
40. Tumanyan A., Aleksanyan A., Fayvush G., Main ecosystems of the lakes of Lori plateau (Armenia), Takhtadjanian, 4, 2018, pp. 44-49.
41. Vitek E., Al-Shehbaz I.A., Noroozi J., Oganessian M., *Arabis carduchorum* (Brassicaceae) – lectotypification and comments on the distribution area, Ann. Naturhist. Mus. Wien, Ser. B, N 120, 2018, pp. 227-231.
42. Wang X., Khutsishvili M., Fayvush G., Tamanyan K., Atha D., Borris R.P. Phytochemical investigations of *Atraphaxis spinosa* L. (Polygonaceae), Biochemical Systematics and Ecology, 77, 2018, pp. 44-47.
43. Wang D., Wang X., Fayvush G., Tamanyan K., Khutsishvili M., Atha D., Borris R. Phytochemical investigations of *Aethionema armenum* Boiss. (Brassicaceae), Biochemical Systematics and Ecology, 81, 2018, pp. 37-41.
44. Wang X., Wang D., Wang X., Khutsishvili M., Tamanyan K., Fayvush G., Atha D., Zhang Y., Borris R. Isoflavones from *Camphorosma lessingii* inhibit the organic anion transporters OAT1 and OAT3. Planta Medical, 2018, pp. 52-57.

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԻՂՐՈՒԿՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

Տնօրեն՝ Կ.Գ.Պ. Բ.Գաբրիելյան

Փոխտնօրեն և գիտքարտուղար՝ Կ.Գ.Թ. Հ.Խաչատրյան

Էլեկտրոնային փոստ՝ zoohec@sci.am, gabrielb@sci.am, hasoika@yahoo.com

Կայքէջ՝ www.sczhe@sci.am

Մասնագիտական խորհուրդ 036՝ «Կենդանաբանություն»

Նախագահ՝ Կ.Գ.Պ. Բ.Գաբրիելյան, գիտքարտուղար՝ Կ.Գ.Թ. Հ.Խաչատրյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Սևան-Հրազդան հիդրոէկոհամակարգի և հարակից տարածքների ցամաքային ֆաունայի և հիդրոբիոտների արդի վիճակի ուսումնասիրություն կլիմայի փոփոխման պայմաններում» թեմայի «Սևան-Հրազդան հիդրոէկոհամակարգի և հարակից տարածքների ֆաունայի արդի վիճակի ուսումնասիրություն կլիմայի փոփոխման պայմաններում» ենթաթեմայի շրջանակներում կատարված հետազոտություններն ընդգրկել են Բջնի գյուղի տարածաշրջանի և Արզնու կիրճի 1200-1800 մետր բարձրությունների վրա գտնվող բնակավայրերը: Կատարվել է ողնաշարավոր և անողնաշար կենդանիների ֆաունայի, պարազիտաֆաունայի ներկա վիճակի ուսումնասիրություն և անթրոպոգեն գործոնների գնահատում:

Ցամաքային ողնաշարավոր կենդանիներից հետազոտվել են կաթնասունները, թռչունները, սողունները և երկկենցաղները: Պայմանավորված գետի ձախ ափի ուրբանիզացված և մշակովի գյուղատնտեսական հողերի գերակայությամբ՝ թռչունների տեսակային բազմազանությունն ավելի փոքր է. ներկայացվել է 62 տեսակով, աջ ափին՝ 87 տեսակով: Կաթնասուններից նշվել են քարակզաքիսը, գորշուկը, աքիսը, աղվեսը, գայլը, անտառային մուկը, ջրային դաշտամուկը, շնագայլը, հայտնաբերվել են լուսանի և գորշ արջի հետքեր: Գրանցվել են 4 տեսակի երկկենցաղներ, 28 տեսակի սողուններ, որոնցից 8-ն ընդգրկված են ՀՀ Կարմիր գրքում: Անթրոպոգեն գործոնների ամենահզոր ճնշումը Հրազդան գետի հովտում է՝ անմիջապես ափերի շրջակայքում (դեկ.՝ Կ.Գ.Թ. Մ.Ղասաբյան):

Pelophylax ridibundus լճագորտի և *Bufo variabilis* դոդոշի բջջագենետիկական հետազոտություններով ցույց է տրվել, որ դրանց բջջաձևաբանական ցուցանիշները գտնվում են նորմայի սահմաններում, քրոմոսոմային փոխակերպումները կազմում են 0.01%, ինչը

վկայում է ջրի աղտոտվածության համեմատաբար ցածր աստիճանի մասին (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ի.Ստեփանյան):

Կատարվել են վաղ բրոնզեդարյան Մարգահովիտ, վաղ բրոնզե, երկաթե և միջնադարյան Սոթք 1, Սոթք 2, Սոթք 10, Նորաբակ հուշարձանների և Շիրակի մարզի բրոնզե և երկաթեդարյան բնակավայրերի պեղումներից հայտնաբերված ողնաշարավոր կենդանիների ոսկրաբանական նյութերի տեսակային պատկանելիության որոշման և ձևաչափական մշակման աշխատանքներ: Նկատվել է պատմական նույն ժամանակահատվածին թվագրվող Հայաստանի այլ հուշարձանների կենդանիների տեսակային կազմերի հետ միանմանություն, ինչն արտահայտվում է վայրի կենդանիների նկատմամբ ընտանի կենդանիների քանակի զգալի գերակշռությամբ: Որսորդությունն ունեցել է երկրորդական դեր, որսի հիմնական օբյեկտն ազնվացեղ եղջերուն էր: Տնտեսության մեջ առաջատար տեղ են գրավել խոշոր և մանր եղջերավոր կենդանիները (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Ն.Մանասերյան):

Միջատաբանական հետազոտությունների արդյունքում հետազոտված տարածքում նշվել է 446 տեսակ, այդ թվում՝ բզեզների 380, թիթեռների 46, երկթների 58: Բզեզների 8 տեսակ առաջին անգամ է գրանցվել Հայաստանի ֆաունայի համար: Ֆիտոֆագ գալամյակների 17 տեսակից 1 գեղ և 2 տեսակ առաջին անգամ է նշվել Հայաստանի ֆաունայի, 2-ն էլ՝ Կոտայքի մարզի համար: Արջաթիթեռների 2 տեսակի համար հայտնաբերվել են նոր կերաբույսեր: ՀՀ Կարմիր գրքում գրանցված 2 տեսակի համար Հայաստանի տարբեր մարզերում նշվել են տարածման նոր կետեր՝ լոկալիտետներ: Առաջին անգամ նկարագրվել են *Dorcadion* ցեղի երկարաբեղիկ բզեզների 8 և *Agrodiaetus* ցեղի կապտաթիթեռների 4 տեսակների կարիոտիպերը: Առաջին անգամ կատարվել են Հայաստանի տարբեր պոպուլյացիաներից *Dorcadion* ցեղի 18 տեսակի երկարաբեղիկ բզեզների, *Carabus (Procerus)* ցեղի 4 ենթատեսակի կողնջակեր ցայտազնայուկների և 28 տեսակի բրոնզաբզեզների ԴՆԹ-ի հետազոտություններ: Միջազգային համագործակցության շրջանակներում արտերկրյա թանգարանների նյութերի հիման վրա Պալեարկտիկական և Արևելյան կենդաշխարհագրական մարզերից նկարագրվել է գիտության համար նոր 11 ոսկեբզեզի տեսակ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ս.Քալաշյան):

Պարագիտաֆաունայի բազմազանության և կենդանիների հելմինթոզների հիմնական հարուցիչների շրջանառության ուսումնասիրության նպատակով հետազոտվել է Հրազդան գետի հարակից Բջնի, Արզական, Քաղսի բնակավայրերի անհատ տնտեսությունների հելմինթոլոգիական իրավիճակը: Պարզվել է ոչխարների վարակվածությունը ֆասցիոլաներով, դիկրոցելիաներով, աղեստամոքսային և թոքային ստրոնգիլյատներով, ճագարների՝ պասսալուրներով և էյմերիաներով, հավերի և հնդկահավերի՝ ասկարիդներով և հետերակիսներով: Արձանագրվել է ոչխարների և խոշոր եղջերավոր կենդանիների վարակվածությունն արյան մակաբույծներով: Կենսացենոզներում հետազոտվել է բիոհելմինթների միջանկյալ տերեր հանդիսացող ցամաքային և ջրային փափկամարմինների տեսակային բազմազանությունը, վարակվածությունը դիկրոցելիաների, ֆասցիոլների և պրոտոստրոնգիլիդների թրթուրային ձևերով և դերը բիոհելմինթոզների ախտածնության մեջ: Բացահայտվել է արյան հիվանդությունների փոխանցող իքսոդային տզերի տեսակային կազմը և թվաքանակը: Հայտնաբերվել է *Ixodidae* ընտանիքի մակաբույծ տզերի 7 տեսակ: Որոշվել են իքսոդային տզերով որոճող կենդանիների վարակվածության ցուցանիշները: Ձկների հելմինթոֆաունայի ուսումնասիրության արդյունքում գրանցվել են մոնոգենեաներ, տրեմատոդներ, ցեստոդներ և նեմատոդներ, վարակվածությունը կազմել է 36% (ղեկ.՝ ակ. Ս.Մովսեսյան): Մոլեկուլային գենետիկական մեթոդների կիրառմամբ պարզվել է թափառող և տնային շների, ինչպես նաև որոշ վայրի կենդանիների վարակվածությունը *Taeniidae* ընտանիքի մակաբույծներով, տզերի վարակվածությունը մակաբուծային և բակտերիալ ինֆեկցիաներով (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ս.Աղայան):

Կատարվել են մշակովի և վայրի բույսերի մակաբույծ և վիրուսակիր նեմատոդների հայտնաբերման և ուսումնասիրման աշխատանքներ: Պտղատու ծառատեսակների՝ ծիրանի, տանձենու, խնձորենու, սալորի, կեռասի, բնկուզենու, խաղողի վազի արմատամերձ հողում գերակշռել են *Criconema*, *Macroposthonia*, *Helicotylenchus*, *Pratylenchus*, *Rotylenchus* սեռերին պատկանող վնասակար տեսակները: Հայտնաբերվել է խաղողի համար խիստ վտանգավոր *Xiphinema index* GFLV-վիրուսակիր նեմատոդը (ղեկ.՝ Կ.Գ.Թ. Ն.Մկրտչյան):

Կատարվել են տարբեր էվոլյուցիոն զարգացում ունեցող կենդանիների (անողնաշար, սողուններ, կրծողներ, մարդ) ինտեգրատիվ վիճակի համեմատական գնահատման հետազոտություններ: Բացահայտվել են զգալի տարբերություններ, որոնք ամենից առաջ արտահայտվել են երկու ցուցանիշներում՝ օսցիյացիաների միջին հաճախականության (F) և միջգագաթային BB ինտերվալների տատանման գործակիցներում (CV%): Կարելի է ենթադրել, որ ստացված արդյունքներն արտացոլում են էվոլյուցիայում հոգեկան ֆունկցիաների որակական փոփոխությունների ուղղվածությունը (ղեկ.՝ Կ.Գ.Պ.Սարգիսով):

«Սևան-Հրազդան հիդրոէկոհամակարգի հիդրոբիոտոնների ուսումնասիրություն կլիմայի փոփոխման պայմաններում» ենթաթեմայի շրջանակներում շարունակվել են Հրազդան գետի միջին հոսանքի համալիր հետազոտությունները: Ջրակենսաբանական ցուցանիշների հիման վրա տրվել է տվյալ հատվածում գետի վիճակի բնութագիրը:

Գրանցվել է ջրիմուռների մեծ տեսակային բազմազանություն՝ 7 հիմնական խմբերին պատկանող 79 տեսակ: Քանակապես և որակապես գերակայել են դիատոմային ջրիմուռները: Ամռանը և աշնանը ջրիմուռների քանակական և որակական ցուցանիշները բարձր են եղել Աղբյուրակի ջրամբարից և Բջնի գյուղից հետո: Բոլոր սեզոններին քանակական նվազագույն ցուցանիշներ են գրանցվել Բջնի գյուղից առաջ դիտակետում: Աղբյուրակի ջրամբարից հետո դիտակետում արձանագրված ջրիմուռների բարձր քանակական և որակական արժեքները փաստել են գետային էկոհամակարգի վրա ջրամբարի ազդեցության մասին: Բջնի գյուղից առաջ դիտակետում ջրիմուռների քանակական արժեքների նվազումը խոսում է գետի հնարավոր ինքնամաքման մասին: Բջնի գյուղից հետո ֆիտոպլանկտոնի քանակական արժեքների ավելացումը վկայում է, որ գետը ենթարկվում է կենցաղային աղտոտման: Գետում օրգանական աղտոտվածության մակարդակը ֆիտոպլանկտոնի ցուցանիշների հիման վրա գնահատվել է որպես β -մեզոսապրո: Գետի օրգանական աղտոտվածությունը գնահատվել է նաև մանրէաբանական ցուցանիշներով՝ ջրում սապրոֆիտ բակտերիաների և աղիքային ցուպիկի պարունակությամբ: Գարնանն Աղբյուրակի ջրամբարից հետո գրանցվել է սապրոֆիտ բակտերիաների թվաքանակի աճ. 37°C աճող բակտերիաների թվաքանակը կազմել է 2770 ԳԱՄ/մլ՝ ամռանը 700 ԳԱՄ/մլ, աշնանը 220 ԳԱՄ/մլ: Համաձայն Վ.Ռոմանենկոյի մակերևութային ջրերի էկոլոգասանիտարական դասակարգման՝ տվյալ տարածքում գետի ջուրը գարնանը համապատասխանել է «բավարար մաքուր», ամռանը և աշնանը՝ «մաքուր» ջրերի դասին: Աղբյուրակի ջրամբարից հետո մինչև Բջնի գյուղ հատվածում գետին են խառնվել աղբյուրների ջրեր: Տեղի է ունեցել նաև գետի ջրի ինքնամաքման պրոցես: Այս դիտակետում ողջ տարին ջուրը համեմատաբար մաքուր է: Սապրոֆիտ բակտերիաների թվաքանակը գարնանը կազմել է 170 ԳԱՄ/մլ, ամռանը՝ 290 ԳԱՄ/մլ, իսկ աշնանը՝ 530 ԳԱՄ/մլ: Մինչ Բջնի գյուղը Հրազդան գետի ջուրը համապատասխանել է «մաքուր», իսկ գյուղից հետո՝ «բավարար մաքուր» ջրերի դասին: Բջնի գյուղից հետո գրանցվել են սապրոֆիտ բակտերիաների և կոլի-ինդեքսի բարձր արժեքներ: Սապրոֆիտ բակտերիաների թվաքանակը գարնանը կազմել է 2000 ԳԱՄ/մլ, ամռանը՝ 920 ԳԱՄ/մլ, իսկ աշնանը՝ 1640 ԳԱՄ/մլ:

Արգնի առողջարանի հարակից տարածքում գարնանը ՀԵԿ-ից ջուր բաց թողնելու հետևանքով գետը եղել է վարար, այդ իսկ պատճառով գրանցվել է սապրոֆիտ բակտերիաների համեմատաբար բարձր թվաքանակ: Սապրոֆիտ բակտերիաների թվաքանակը

գարնանը կազմել է 2580 ԳԱՄ/մլ, ամռանը՝ 930 ԳԱՄ/մլ, իսկ աշնանը՝ 1590 ԳԱՄ/մլ: Արգնու տարածքում գետի ջուրը համապատասխանել է «բավարար մաքուր» ջրերի դասին:

Բջնի գյուղից հետո և Արգնի առողջարանի տարածքում գրանցվել են Կոլի-ինդեքսի համեմատաբար բարձր արժեքներ: Աղբյուրակի ջրամբարից հետո ամռանը գրանցված համեմատաբար բարձր թվաքանակը ջրամբարի ափամերձ հատվածում արածող անասունների արտաթորանքի արդյունք է: Համաձայն Ռոմանենկոյի դասակարգման՝ Բջնի գյուղից առաջ գետի ջուրը համապատասխանել է «մաքուր», իսկ մնացած դիտակետերում՝ «բավարար մաքուր» ջրերի դասին:

Հատակային ֆաունայի հետազոտությունները նույնպես ապացուցել են բացահայտված միտումները: Համեմատաբար մաքուր է Աղբյուրակի ջրամբարից մինչ Բջնի գյուղ ընկած հատվածը: Այստեղ գարնանը հայտնաբերվել է հատակային մակրոանողնաշարների 7, ամռանը՝ 10, աշնանը՝ 13 ընտանիքի ներկայացուցիչ, ինչը վկայում է նշված տարածքում գետի ինքնամաքման և ջրի որակի բարելավման մասին և, հավանաբար, պայմանավորված է նշված տարածքում բնակավայրերի սակավությամբ, գյուղատնտեսության համար անբարենպաստ ռելիեֆային պայմաններով և գետի ջրին լեռնային մի շարք վտակների և աղբյուրների ջրերի միախառնմամբ:

Ձկնաբանական հետազոտությունների արդյունքում Աղբյուրակի ջրամբարի պատվարից հետո որսվել են արծաթափայլ կարասի, կուրի կողակի, կուրի բեղաձկան և տառեխիկի առանձնյակներ: Ջրամբարի պատվարը մասամբ խոչընդոտել է ձկների միգրացիան, որի արդյունքում ձևավորվել են ձկների կուտակումներ: Հրազդան և Մարմարիկ գետերի միախառնման հատվածից հետո որսվել են արևելյան տառեխիկի, կուրի բեղաձկան և ծիածանխայտ ֆորելի առանձնյակներ: Վերջինս գետ է անցել ձկնաբուծական տնտեսություններից և լինելով ոչ տեղաբնակ գիշատիչ ձկնատեսակ՝ կարող է մեծ վնաս հասցնել Հրազդան գետի ձկնաշխարհին: Մինչև Բջնի գյուղն ընկած դիտակետում գրանցվել է միայն մեկ ձկնատեսակ՝ տառեխիկ: Բջնի գյուղից հետո ձկների տեսակային կազմն ավելի հարուստ է. որսվել է արևելյան տառեխիկ, կուրի բեղաձուկ և անգորական լերկաձուկ: Գերակայող տեսակ է արևելյան տառեխիկը: Այսպիսով, հետազոտված դիտակետերում գերակշռող են սակավարժեք ձկնատեսակները, որոնք զբաղեցնելով առավել արժեքավոր ձկնատեսակների էկոլոգիական նիշները՝ հանդես են եկել որպես մրցակից նշված ձկնատեսակների համար (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Բ.Գաբրիելյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Սևանա լճի լճախորշերի էկոլոգիական առանձնահատկությունները ջրի մակարդակի տատանման պայմաններում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Բ.Գաբրիելյան) իրականացվել է Սևանա լճի լճախորշերին վերաբերվող գիտական գրականության վերլուծություն, կազմակերպվել է գիտարշավ դեպի Սևանա լճի ափամերձ տարածքներ դիտակետերի ընտրության և լճախորշերից փորձանյութի ձեռք բերման նպատակով, ձեռք է բերվել հատակկորզիչ սարք:

«Դեբեդ գետի ջրահավաք ավազանի գետային էկոհամակարգերի ծանր մետաղներով աղտոտվածության էկոլոգիական ռիսկերի գնահատումը» թեմայի շրջանակներում իրականացվել է Դեբեդի գետավազանի գետային էկոհամակարգերի, մասնավորապես Դեբեդ գետի և դրա Փամբակ, Կաճաճկուտ, Ալավերդի, Ախթալա և Շնող վտակների որոշ ծանր մետաղներով (Cu, Mo, Mn, Pb, Cd, Fe, Zn) աղտոտվածության ու ջրային օրգանիզմների (մակրոզոոբենթոս և ձուկ) զարգացման վրա դրա ազդեցության ուսումնասիրություն: Հետազոտության արդյունքները ցույց են տվել, որ ուսումնասիրված բոլոր ծանր մետաղների կոնցենտրացիաները հանքարդյունաբերության ազդեցության ռիսկայնություն ունեցող գետաջրերում

գերազանցել են ֆոնային մակարդակը և ձևավորվել են մեծամասամբ մարդածին ազդեցությամբ: Հանքարդյունաբերության ազդեցության գոտում ծանր մետաղների պարունակության նկատելի աճ գրանցվել է նաև հատակային մակրոանոդնաշարների հյուսվածքներում և ձկների տարբեր օրգաններում: Ջրակենսաբանական ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ հանքարդյունաբերական տարածքներում գետաջրերի ծանր մետաղներով աղտոտվածությունը բացասական է ներգործել ջրային համակեցությունների զարգացման վրա, որի արդյունքում գրանցվել է մակրոգոոբենթոսի և ձկների քանակական ցուցանիշների ու բազմազանության անկում:

«Հայաստանի ընտանի շների E. granulosus-ով վարակվածության արդի վիճակի որոշումը մոլեկուլյար մեթոդների կիրառմամբ» թեմայի շրջանակներում թիրախավորված մարզերում իրականացվել է տնային կենդանիներից և թափառող շներից նմուշների հավաք: Վերջնական մշակման են ենթարկվել մեր կողմից կազմված և շների տերերի կողմից լրացված հատուկ հարցաշարերը և տվյալների բազան: Բոլոր տեսակի կենսաբանական նմուշները ենթարկվել են մոլեկուլային գենետիկական հետազոտման: Նմուշառվել է նաև վայրի կենդանիների կղկղանքը, որի հետազոտության աշխատանքները կատարվել են Գերմանիայում: Ընդհանուր առմամբ հավաքագրվել և գենետիկական մեթոդների (ՊՇՌ և սեկվենավորում) կիրառմամբ ուսումնասիրվել է շներից 107, վայրի կենդանիներից 52 կղկղանքի նմուշ, իսկ խոշոր և մանր եղջերավոր կենդանիներից՝ 43 էփինոկոկային բուշտ: Տնային շների մոտ *Echinococcus* ցեղի մակարույծներ ընդհանրապես չեն գրանցվել, իսկ թափառող շներից միայն մեկի մոտ հայտնաբերվել է *Echinococcus multilocularis* տեսակը, որը մոլեկուլային մեթոդներով հաստատված առաջին գրանցումն է Հայաստանում: Վայրի կենդանիներից հավաքված նմուշներից էփինոկոկ գրանցվել է երկուսի համար. արջի մոտ *Echinococcus orteppi*, *Echinococcus canadensis*, իսկ լուսանի մոտ՝ *Echinococcus canadensis*, *Taenia hydatigena*, *Taenia laticollis* տեսակները: Միջանկյալ տերերի մոտ *Echinococcus* ցեղի մակարույծների տեսակային ախտորոշումը որպես ախտածին հաստատել է միայն *E. granulosus sensu stricto* տեսակի առկայությունը: Ըստ նախնական տվյալների՝ Հայաստանում համաշխարհային տարածում ունեցող այս մակարույծի գենետիկ բազմազանությունը զգալիորեն բարձր է, քան մինչ այժմ ուսումնասիրված այլ տարածաշրջաններում:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Дилбарян К.П., Хищные клещи (Gamazoidea, Phytoseiidae) Армении, Ер., изд. «Издательский дом Лусабац», 2018, 248 с.
2. Мовсесян С.О., Никогосян М.А., Петросян Р.А., Кузнецов Д.Н., Нематоды и акантоцефалы фауны юга Малого Кавказа, М., изд. «Товарищество научных изданий КМК» 2018 (2017), 468 с.
3. Fisher I, Ashpole J., Scallan D., Proud T, Carboneras C., Ghasabyan M., Dvorak M., Lebersorger P. and al., International Single Species Action Plan for the conservation of the European Turtle-dove Streptopelia turtur (2018 to 2028), “Royal Society for the Protection of Burds. European Commission”, 2018, 141 p.

Հոդվածներ, զեկուցումներ

4. Խալաթյան Ա.Ա., Սայադյան Հ.Յ., Քալաշյան Մ.Յ., «Հանքավանի ջրաբանական» պետական արգելավայրի աշխարհագրական տարածումը, ծառաթփատեսակային կազմը և պահպանության հիմնախնդիրները, Ե., «Հայաստանի կենսաբանական հանդես», հ. 70, N 2, 2018, էջ 44-47:
5. Կոբեյան Հ.Հ., Երևանյան լճի և Ախպարա ջրամբարի էկոլոգասանիտարական վիճակի գնահատումը, Ե., «Հայաստանի կենսաբանական հանդես», հ. LXX, N 3, 2018, էջ 88-92:
6. Պիպոյան Ս.Խ., Գաբրիելյան Բ.Կ., Տիգրանյան Է.Ա., Վարդանյան Տ.Վ., Բարսեղյան Ն.Է., Խաչատրյան Հ.Գ., Հայաստանի ձկների կարգաբանական միավորների հայերեն անվանումները, Ե., «Հայաստանի կենսաբանական հանդես», հ. 70, N 3, 2018, էջ 6-12:

7. Алиев Х.У., Туниев Б.С., Агасян А.Л., Геоботаническая характеристика и структура реликтового букняка в шихахском заповеднике (южная Армения), Ер., «Журнал Takhtajania», вып. 4, 2018, с. 31-36.
8. Барсегян Н.Э., Асатрян В.Л., Хачикян Т.Г., Варданян Т.В., Состав пищи озерно-речного биотипа севанского усача –*Barbus Goktschaicus* Kessler, 1877 реки Аргичи, Ер., «Биол. журн. Армении», т. 70, N 2, 2018, с. 53-59.
9. Барсегян Р.Э., Петросян Р.А., Никогосян М.А., Сравнительный анализ распространенности кокцидиоза кроликов в горной, предгорной и равнинной зонах Армении, Ер., «Биол. журн. Армении», т. 70, N 3, 2018, с. 61-68.
10. Дарбинян Л.В., Амбарцумян Л.Э., Акопян Н.Э., Карапетян Л.М., Саркисов Г.Т., Халаджи Н., Саркисян В.А., Протекторное действие яда кобры NOX и гипоталамического пептида PRP на электрофизиологические и поведенческие характеристики крыс после унилатеральной лабиринтэктомии, М., «Асимметрия», т. 12, N 2, 2018, с. 18-36.
11. Калашян М.Ю., Халатян А.А., Мат. к фауне жуков Заповедно-паркового комплекса Министерства охраны природы РА. III. Жуки государственного заказника «Джермукский гидрологический» (Insecta: Coleoptera: Carabidae, Geotrupidae, Scarabaeidae, Buprestidae, Tenebrionidae, Cerambycidae), «Humanity space International almanac», v. 7, N 2, 2018, pp. 305-313.
12. Мкртчян Ж.Г., Свободноживущие инфузории в нижнем течении рек Аргичи и Масрик и их роль в биоиндикации, Ер., «Биол. журн. Армении», т. 70, N 3, 2018, с. 38-42.
13. Овсепян А.А., Хачикян Т.Г., Мамян А.С., Степанян Л.Г., Гамбарян Л.Р., Качественные характеристики фитопланктонных сообществ пелагиальных и прибрежных зон озера Севан, Ер., «Биол. журн. Армении», т. 70, N 3, 2018, с. 69-76.
14. Теренина Н.Б., Мовсесян С.О., Характер расположения серотонинергических нейронов у церкарий трематод, СПб, «Журнал эволюционной биохимии и физиологии РАН», т. 51, N 1, 2018, с. 3-8.
15. Aghajanyan E., Avalyan R., Simonyan A., Atoyants A., Gabrielyan B., Aroutiounian R., Khosrovyan A., Clastogenecity evaluation of water of Lake Sevan (Armenia) using Tradescantia micronucleus assay, "Chemosphere", v. 290, 2018, pp. 1-6. DOI:10.1016/j.chemosphere.2018.05.142.
16. Aghayan S., Alcohol use and burden: a systematic analysis from the Global Burden of Disease Study 2016 for 195 countries and territories, 1990–2016, "The Lancet", 2018, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)31310-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)31310-2)
17. Aghayan S. at al., "Alcohol use and burden: a systematic analysis from the Global Burden of Disease Study 2016 for 195 countries and territories, 1990–2016", The Lancet, 2018, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)31310-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)31310-2)
18. Amouei A., Sharif M., Sarvi Sh., Bagheri Ramin N., Aghayan S., Bagher Mohammad Hashemi-Soteh., Mizani A., Abdollah Seyed H., Gholami S., Sadeghi A., Sarafrazi M., Daryani Ah., Aetiology of livestock fetal mortality in Mazandaran province, Iran, "PeerJ", 2018, (accepted). Preprint link: <https://doi.org/10.7287/peerj.preprints.26558v1>.
19. Artemov G., Velichevskaya A., Bondarenko S., Karagyan G., Aghayan S., Arakelyan M., Stegny V., Sharakhov I., Sharakhova M., A standard photomap of the ovarian nurse cell chromosomes for the dominant malaria vector in Europe and Middle East *Anopheles sacharovi*, "Malaria Journal", v. 17, N 1, 276, 2018, p. 1-11. <https://doi.org/10.1186/s12936-018-2428-9>.
20. Asatryan V., Dallakyan M., Assessment of seasonal differences of ecological state of lotic ecosystems in the basin of Lake Sevan (Armenia) by bioindication methods: case study of Masrik River, Proceedings of the IWA 10th Eastern European Young Water Professionals Conference, Zagreb, 2018, pp. 19-26.
21. Asatryan V., Dallakyan M., The applicability of macrozoobenthos based indices for the assessment of water quality of riverlike clues inflowing into Lake Sevan on example of river Lichq (Armenia), Yerevan, "Electronic journal of Natural Sciences of NAS RA", 1(30), 2018, pp. 30-34.
22. Atoyian H., Sargsyan M., Gevorgyan H., Rakovi M., Fadeev I., Muradyan V., Daryani Ah., Sharif M., Aghayan S., "Determinants of avian malaria prevalence in mountainous Transcaucasia, " Biologia", 2018, <https://doi.org/10.2478/s11756-018-0128-0>.
23. Bleyhi B., Arakelyan M., Askerov E., Bluhm H., Gavashelishvili A., Ghasabyan M., Ghoddousi A., Heidelberg A., Khorozyan I. and al., Assessing niche overlap between domestic and threatened wild sheep to identify conservation priority areas, «A Journal of Conservation Biogeography Biodiversity research», 2018, Online Version <https://doi.org/10.1111/ddi.12839>.
24. Dallakyan M., Asatryan V., New records of *Haemopsis sanguisuga* (Linnaeus, 1758) in the drainage basin of Lake Sevan (Armenia), Proceedings of I International scientific and practical conference "Current challenges in Belarus and adjacent regions wildlife protection", Minsk, Belarus, 2018, pp. 110-114.

25. Dicker D., Nguyen Gr., Abate D., Hassen Kalkidan A., Abay Solomon M., Abbafati C., Abbasi N., ..., Aghayan S. et al., Global, Regional, and National Age-Sex-Specific Mortality and Life Expectancy, 1950–2017: A Systematic Analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. “The Lancet: Elsevier”, v. 392, N10159, 2018, pp.1684–1735. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)31891-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)31891-9).
26. Dilbaryan K., Poghosyan T., Landscape adaptation of the Ixodidae of the southern slope of Aragats mountain range, «Электронный журнал НАН РА. Естественные науки (Экология)», v. 2, N 31, 2018, pp. 47–49.
27. Drovetski S., Fadeev I., Raković M., Lopes R., Boano G., Pavia M., Koblik E., Lohman Y., Red'kin Y., Aghayan S., Reis S., Drovetskaya S. and Voelker G., A test of the European Pleistocene Refugial Paradigm, using a Western Palearctic endemic bird species, “Proceedings of The Royal Society B”, 2018, p. 4258307, <https://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare>.
28. James, Spencer L., Abate D., Hassen K. Abate, Abay S. M., Abbafati Cr., Abbasi N., Abbastabar H.,... Aghayan S. ... et al., Global, Regional and National Incidence, Prevalence, and Years Lived with Disability for 354 Diseases and Injuries for 195 Countries and Territories, 1990–2017: A Systematic Analysis for the Global Burden of Disease Study 2017, “The Lancet: Elsevier”, v. 392, N 10159, 2018, pp.1789–1858, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)32279-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)32279-7).
29. Jenderedjian K., Hakobyan S., The status of zoobenthos of Lake Sevan during the different strategies of water level management, Yerevan, “Electronic Journal of Natural Sciences”, v. 30, N 1, 2018, pp. 35–38.
30. Krylov A., Kosolapov D., Kosolapova N., Hovsepyan A., Gerasimov Yu., The plankton community of Sevan Lake (Armenia) after invasion of Daphnia (ctenodaphnia) MagnaStraus, 1820, Moscow, “Biology Bulletin”, v. 45, N 5, 2018, pp. 505–511.
31. Kyu, Hmwe H., Abate D., Hassen K. Abate, Abay S. , Abbafati C., Abbasi N., Abbastabar H., ... Aghayan S, ... et al., Global, Regional, and National Disability-Adjusted Life-Years (DALYs) for 359 Diseases and Injuries and Healthy Life Expectancy (HALE) for 195 Countries and Territories, 1990–2017: A Systematic Analysis for the Global Burden of Disease Study 2017, “The Lancet: Elsevier”, v. 392, N 10159, 2018, pp.1859–1922, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)32335-3](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)32335-3).
32. Levin B., Simonov E., Rastorguev S., Boulygina E., Sharko F., Tsygankova S., Gabrielyan B., Roubenyan H., Mayden R., Nedoluzhko A, High-throughput sequencing of the mitochondrial genomes from archived fish scales: an example of the endangered putative species flock of Sevan trout Salmo ischchan, Springer International Publishing, “Hydrobiologia”, ISSN 1573-5117, 2018, pp.1-12, <https://doi.org/10.1007/s10750-018-3688-7>
33. Lozano R., Fullman N., Abate D., Abay S. M., Abbafati C., Abbasi N., Abbastabar H., ... Aghayan S. ...et al., Measuring Progress from 1990 to 2017 and Projecting Attainment to 2030 of the Health-Related Sustainable Development Goals for 195 Countries and Territories: A Systematic Analysis for the Global Burden of Disease Study 2017, “The Lancet: Elsevier”, v. 392, N 10159, 2018, pp.2091–2138, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)32281-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)32281-5).
34. Manaseryan N., Gyonjyan A., The change of the anthropogene fauna of Armenia, «Electronic Journal of Natural Sciences of NAS RA», v. 1, N 30, 2018, pp. 3-7.
35. Mashkova I., Krupnova T., Kostyukova A., Harutyunova L., Hovhannisyan V., Vlasov N., Short Communication: Mollusks biodiversity of Lake Sevan, Armenia, «Biodiversitas», v. 19, N 4, 2018, pp. 1509-1513. DOI: 10.13057/biodiv/d190442.
36. Movsesyan S., Nikoghosyan M., Petrosyan R., Vlasov E., Kuznetsov D., Nematodes of rodents of Armenia, «Annals of parasitology» (Polish Parasitological Society), v. 64, N 3, 2018, pp.173-180.
37. Murray, Christopher J., Charlton S., Callender, Kulikoff Xie R., Srinivasan V., Abate D., Abate Kalkidan H., Abay Solomon M., ... Aghayan S. ... et al., Population and Fertility by Age and Sex for 195 Countries and Territories, 1950–2017: A Systematic Analysis for the Global Burden of Disease Study 2017, “The Lancet: Elsevier”, v. 392, N 10159, 2018, pp.1995–2051, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)32278-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)32278-5).
38. Nabozhenko M., Kovalenko Ya., Kalashian M., Which species of the genus Scaurus Fabricius (Coleoptera: Tenebrionidae) occurs in the Caucasus and the border areas of Anatolia?, «Zoology in the Middle East», v.4, N 2, 2018, pp.137–144, <http://dx.doi.org/10.1080/09397140.2018.1442297>.
39. Nedoluzhko A., Simonov E., Rastorguev S., Boulygina E., Sharko F., Tsygankova S., Van Quan Nguyen, Gabrielyan B., Roubenyan H., Levin B., Sequencing of two mitochondrial genomes of endangered form of the Sevan trout Salmo ischchan aestivalis, Mitochondrial DNA Part B, v. 3:2, 2018, pp. 469-471, DOI:10.1080/23802359.2018.1462120.

40. Nedoluzhko A., Rastorguev S., Simonov E., Boulygina E., Sharko F., Tsygankova S., Gabrielyan B., Roubenyan H., Levin B., Two complete mitochondrial genomes of extinct form of the Sevan trout *Salmo ischchan danilewskii*, *Mitochondrial DNA Part B*, v. 3:1, 2018, pp. 40-41, DOI:10.1080/23802359.2017.1419096.
41. Nowald G., Abuladze A., Kandaurov A., Ghasabyan M., F. Akarsu, Chauby X., Ilyashenko E. and all., First results of International cooperation on research of the Transcaucasian Eurasian Crane in Georgia in 2017, M., «Newsletter of the Crane Working Group of Eurasia», Severtsov Institute of Ecology and Evolution RAS, N 14, 2018, pp. 121-131.
42. Rezaei F., Sarvi S., Sharif M., Hossein S., Hejazie, Sattar Abdol Pagheh, Aghayan S., Daryani A., A systematic review of *Toxoplasma gondii* antigens to find the best vaccine candidates for immunization, «Microbial Pathogenesis», 2018, <https://doi.org/10.1016/j.micpath.2018.11.003>.
43. Saberi R., Sharif M., Sarvi Sh., Aghayan S., Abdollah Seyed H., Anvari D., Tooran, Chegeni N., Hosseiniinejad Z., Daryani Ah., Is *Toxoplasma gondii* playing a positive role in multiple sclerosis risk? A systematic review and meta-analysis, «Journal of Neuroimmunology», v. 322, 2018., pp. 57-62, <https://doi.org/10.1016/j.jneuroim.>
44. Sargsyan R., Sargisov G., Jaghinyan A., Karamyan G., Manukyan A., Kostanyan H., Hakobyan N., Karapetyan L., Contactless assessment of integrative state of animals of various level of evolution development, «Electronic Journal of Natural Sciences of NAS RA», v. 2, N 31, 2018, pp. 50-53.
45. Sarvi S., Dodangeh S., Sharif M., Aghayan S., Abdol Satar P., Ahmad D., Drug Resistance in *Toxoplasma Gondii*, A Systematic Review, Front, «Microbiol: Antimicrobials, Resistance and Chemotherapy», 2018, <https://doi.org/10.3389/fmicb.2018.02587>.
46. Stanaway, Jeffrey D., Afshin A., Gakidou E., Lim Stephen S., Abate D., Abate Kalkidan H., Abbafati C., ... Aghayan S. ... et al., Global, Regional and National Comparative Risk Assessment of 84 Behavioural, Environmental and Occupational, and Metabolic Risks or Clusters of Risks for 195 Countries and Territories, 1990-2017, A Systematic Analysis for the Global Burden of Disease Stu, «The Lancet: Elsevier», v. 392, N 10159, 2018, pp. 1923-94. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)32225-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)32225-6).
47. James, Spencer L, Degu Abate, Kalkidan Hassen Abate, Solomon M. Abay, Cristiana Abbafati, Nooshin Abbasi, Hedayat Abbastabar, et al. 2018. "Global, Regional, and National Incidence, Prevalence, and Years Lived with Disability for 354 Diseases and Injuries for 195 Countries and Territories, 1990-2017: A Systematic Analysis for the Global Burden of Disease Study 2017." The Lancet 392 (10159). Elsevier:1789-1858. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)32279-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)32279-7).
48. Troeger C., Blacker B., Khalil I., Zimsen S., Albertson S., Abate D, et al. "Mortality, morbidity, and hospitalisations due to influenza lower respiratory tract infections, 2017: an analysis for the Global Burden of Disease Study 2017". *Lancet Respir Med*. 2018, Dec 12, [https://doi.org/10.1016/S2213-2600\(18\)30496-X](https://doi.org/10.1016/S2213-2600(18)30496-X)
49. Terenina N., Kreshchenko N., Mochalova N., Movsesyan S., Serotonin and neuropeptide FMRFamide in the attachment organs of trematodes, Kosice, «Helminthologia», т. 55, N 3, 2018, с. 85-194.
50. Uspensky A., Bukina L., Odoevskaya I., Movsesyan S., Voronin M., The epidemiology of trichinellosis in the Arctic territories of a Far Eastern district of the Russian Federation, Cambridge, «Journal of Helminthology», v. 1, 2018, pp. 1-8.
51. Zarikyan N., Arutyunova L., Gasparian B., The Malacological Evidence of Animal Remains from the Areni-1 Cave, Y., «Armenian international Journal of Archaeology», v. 6, N 1, 2018, pp. 18-22.
52. Zarikyan N., Ghrejyan T., High altitude Papilionoidea (Lepidoptera) of Al-Lazzab Reserve in Syria, «Indian Journal of Entomology», 80 Online published, IJE 18012/ August, 2018, DOI Number :10.5958/0974-8172.2018.00240.7.
53. Zarikyan N., Kalashian M., New records of butterflies (Lepidoptera: Papilionoidea) from the Republic of Armenia, «Euroasian Entomological Journal», v. 17, N 1, 2018, pp.61-62.
54. Varagyan A., Mamyan A., Gevorgyan G., Investigation of Voghji river's phytoplankton community in ecologically vulnerable areas, Yerevan, «Electronic Journal of Natural Sciences of NAS RA», v. 31, N 2, 2018, pp. 43-46.
55. Акопян А.С., Казарян Л.А., Степанян И.Э., Дилбарян К.П., Изучение инсектицидной активности экстрактов некоторых растений против хлопковой тли *Aphis gossypii* Glover, 1877, Мат. IV межд. научно-практич. конф., Сб. исследований и разработок в перспективных научных областях, ч.1, Новосибирск, 2018, с. 200-204.
56. Акопян А.С., Казарян Л.А., Степанян И.Э., Дилбарян К.П., Некоторые инвазивные виды вредителей из крупнейших теплиц г. Еревана, Мат. IV межд. научно-практич. конф. «Трансграничное сотрудничество в области экологической безопасности и охраны окружающей среды», Гомель, 2018, с. 276-279.

57. Manaserjan N., Archaeozoological investigation of the site of Shengavit, Armenia (Based on the archaeological excavations of 1965-1980; 2003-2007), Archaeozoology of the Near East XII. Proceedings of the 12th International Symposium of the ICAZ Archaeozoology of Southwest Asia and Adjacent Areas Working Group (14-15.06.2018, Groningen, Netherlands), Groningen, 2018, pp.73-79.
58. Stepanyan I., Harutinyan A., Karagyan G., Kalashyan M., Some biochemical characteristics of *Pelophylax ridibundus* (Pallas, 1771) (Ranidae: Amphibia) as the prospective marker for estimation of environment pollution of urban territories (on the example of Armenia) Proceedings of the 5th international scientific-practical conference *Urboecosystems: problems and prospects of development* 16 March, 2018, Ishim, Russia, pp. 168 -170.
Հոդվածները հրատարակվել են «Биологическое разнообразие Кавказа и юга России» հոբելյանական XX միջազգային գիտական կոնֆերանսի զեկուցումների ժողովածուում, Մախաչկալա, ИПЭ РД հրատ., 2018, 644 էջ:
59. Акопян Н. Х., Бадалян Дж. В., Аветисян А.А., К фауне медведиц (Arctiidae, Lepidoptera) и пядениц (Geometridae, Lepidoptera) вредителей ивовых (Angiospermae, Salicaceae) в Армении, с. 337-340.
60. Акопян Н.Х., Бадалян Дж.В., Аветисян А.А., К фауне медведиц (Arctiidae) и пядениц (Geometridae,) Эребунийского заповедника Армении (Insecta, Lepidoptera), с. 340-343.
61. Арутюнова Л.Д., Магамедова П.Д., Гаджиев А., Обзор наземных моллюсков семейства *Valoniidae* Morse 1864 Шамильского района Республики Дагестан, с. 351-354.
62. Арутюнян Р.Г., Арутюнян Г.Г., Марджанян М.А., Некоторые данные к дендрофильной энтомофауне (Insecta, Lepidoptera) Тавушского марза Армении, с. 354-356.
63. Магамедова М.З., Магамедова П.Д., Арутюнова Л.Д., Гаджиев А.А., Особенности распространения *Chondrula tridens* (Muller,1774) на территории Республики Дагестан, с. 434-436.
64. Манасерян Н., Представители рода *Sus* из поселений и погребений древней Армении, с. 446-449.
65. Марджанян М.А., Мирумян Л.С., Погосян Т.Э., Оганесян В.С., К энтомофауне южного склона горного массива Арагац, с. 451-454.
66. Stepanyan I., Karagyan G., Kalashian M., Cytological and karyological features of amphibians *Bufotes variabilis* and *Rana macrocnemis* (Amphibia: Bufonidae, Ranidae) inhabiting biotopes polluted by heavy metal in Armenia, pp. 79-81.
Հոդվածները հրատարակվել են «Теория и практика борьбы с паразитарными болезнями» միջազգային գիտական կոնֆերանսի զեկուցումների ժողովածուում, Մոսկվա, “Новые авторы” հրատ., 2018, 546 էջ:
67. Акопян К.В., Мигунова В.Д., Таболин С.Б., Мкртчян Р.С., Галстян С.Х., Галстян С.В., Обнаружение фитопаразитической нематоды *Xiphinema index* на юге Армении, с.13-16.
68. Оганесян Р.Л., Рухкян М.Я., К изучению видового состава гельминтов рыб реки Мармарик, Армения, с. 364-366.
69. Рухкян М.Я., Оганесян Р.Л., Места присасывания и поведение иксодовых клещей на теле прокормителей в горно-лесной зоне Армении, с. 423-425.
Հոդվածները հրատարակվել են “Биоразнообразие паразитов” միջազգային գիտական կոնֆերանսի զեկուցումների ժողովածուում, Մոսկվա, «Товарищество научных изданий КМК» հրատ., h. 50, 2018, 323 էջ:
70. Мовсисян С.О., Панайотова-Пенчева М.С., Теренина Н.Б., Никогосян М.А., Воронин М.В., Основные морфологические признаки подотрядов циклофилидных цестод (*Cyclophyllidea* Van Beneden in Braun. 1900), с. 163-166.
71. Мовсисян С.О., Петросян Р.А., Никогосян М.А., Арутюнова Л.Дж., Рухкян М.Я., Оганесян Р.Л., Варданян М.В., Барсегян Р.Э., Биоразнообразие фауны паразитов животных в условиях антропогенной экосистемы предгорной зоны Армении, с. 166-169.
72. Оганесян Р.Л., Рухкян М.Я., К гельминтофауне рыб верхнего течения реки Раздан, с. 183-185.
73. Теренина Н.Б., Крещенко Н.Д., Мовсисян С.О., Серотонинергические нейроны у церкарий трематод, с. 248-251.
Հոդվածները հրատարակվել են «Proceedings of 17th World Lake Conference, Lake Kasumigaura, Ibaraki» միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Ճապոնիա, 2018, 1422 էջ:
74. Gabrielyan B., Khosrovyan A., Application of a model for carrying capacity for aquaculture to a big overexploited lake, pp. 229-233.
75. Khosrovyan A., Gabrielyan B., The evaluation of the fulfilment of the obligations under the Convention on Biological Diversity in the South Caucasus, pp. 237-239.

Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական ատենախոսությամբ:

«ՀԱՅԿԵՆՍԱՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱ» ԳԻՏԱԱՐՏԱԴՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

Տնօրեն՝ ակ. Ա.Սադյան
Փոխտնօրեն՝ ան.գ.թ. Վ.Գոգինյան
Գիտքարտուղար՝ կ.գ.դ. Ն. Վարդանյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ armbiotech@gmail.com
Կայքէջ՝ www.armbiotech.am

Մասնագիտական խորհուրդ 018՝ «Միկրոբիոլոգիա, կենսատեխնոլոգիա»
Նախագահ՝ ակ. Ա.Սադյան, գիտքարտուղար՝ կ.գ.դ. Գ.Ավետիսովա

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Կլոնավորման համար *Pectobacterium carotovorum subsp. carotovorum* PCI-ի գենոմի ամբողջական սեքվենսից (NC_012917) ընտրվել են ասպարտատ և արոմատիկ ամինատրանսֆերազների գեները ("GeneID:8132725" և "GeneID:8134484") *E. coli*-ի ուժեղ էքսպրեսիայով վեկտորների կազմում ընդգրկելու համար: Ռեստրիկցիոն տեղամասերով պրայմերային զույգերի ընտրության համար հետազոտվել են ամինատրանսֆերազների գեների նուկլեոտիդային հաջորդականությունները, որոնց հիման վրա կառուցվել են ամինատրանսֆերազների գեների էքսպրեսիոն կլոնավորման համար անհրաժեշտ պրայմերային զույգերը:

Ուսումնասիրվել է *P. carotovorum*-ի 10 շտամների՝ P1 (*P. carotovorum* 8690), P2 (*P. carotovorum* 8694), P3 (*P. carotovorum* 8700), P4 (*P. carotovorum* 8713), P5 (*P. carotovorum* 8720), P6 (*P. carotovorum* 8726), P7 (*P. carotovorum* 8727), P8 (*P. carotovorum* 8756), P9 (*P. carotovorum* 8758), P10 (*P. carotovorum* 8771) ասպարտատ- և արոմատիկ ամինատրանսֆերազների գեների ամպլիֆիկացիայի հնարավորությունը: Ստացված արդյունքների համաձայն՝ արոմատիկ և ասպարտատ ամինատրանսֆերազների գեներն ամպլիֆիկացվում են P1, P2, P6, P7, P8, P9 շտամներից անջատված ԴՆԹ-ների նմուշներից, մինչդեռ 16S ռԲՆԹ-ի գենն ամպլիֆիկացվում է բոլոր 10 շտամներից անջատված ԴՆԹ-ների նմուշներից: Ստացված պրայմերների օգնությամբ կլոնավորվել են P1, P2, P6, P7, P8, P9 շտամների ասպարտատ և արոմատիկ ամինատրանսֆերազների գեները համապատասխան ֆերմենտների գեների համեմատաբար թույլ էքսպրեսմամբ: Շտամ-ռեցիպիենտների մոտ շարունակվում են ուժեղ էքսպրեսիայով վեկտորներում գեները կլոնավորելու աշխատանքները: Մասնակիորեն մաքրվել և բնութագրվել են *P. carotovorum* MDC 8726 շտամի ասպարտատ և արոմատիկ ամինատրանսֆերազները: Դրանց հիման վրա ստացվել են սիլոքսոմ C-80 խեժի վրա իմոբիլիզացված կենսակատալիզատորներ:

DEAE-տոյոպերլ պարունակող իոնափոխանակային խեժով աշտարակով քրոմատոգրաֆիայից հետո իրարից մասնակիորեն անջատված ամինատրանսֆերազները մաքրվել են հիդրոքսիապատիտային աշտարակներով: Ցույց է տրվել, որ երկու ամինատրանսֆերազների ջերմաստիճանային և pH օպտիմումները բավականին լայն են և համընկնում են, թեև երկու դեպքում էլ ասպարտատամինատրանսֆերազի կորերն ավելի փոված տեսք ունեն (դեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Համբարձումյան):

Հայտնի է, որ մելանինը պաշտպանում է *Bacillus thuringiensis* (Bt) մանրէների սպորները և բյուրեղներն արևի ճառագայթների քայքայիչ ազդեցությունից, ինչի շնորհիվ երկարում է միջատասպան ակտիվության դրսևորման ժամանակը: Bt շտամների հիման վրա բարձր ակտիվությամբ օժտված միջատասպան պատրաստուկների ստացման համար նպատակահարմար է մելանինոգեն մուտանտ շտամների ստացումը: Այդ նպատակով ուսումնասիրվել է լաբորատորիայի հավաքածուում ընդգրկված Bt-ի 85 շտամների՝ սպորներ և բյուրեղ-

ներ առաջացման ունակությունը: Ըստ այդ հատկության ընտրված 17 շտամի կենսաբանական արդյունավետության գնահատման համար այդ շտամներից ստացված կուլտուրալ հեղուկը փորձարկվել է տարբեր տարիքի ոսկետուտի թրթուրների վրա: Կենսաբանական արդյունավետությունը որոշվել է մահացած թրթուրների տոկոսով: Կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքների հիման վրա հետազայում մեղանինոգեն մուտանտների ստացման համար ընտրվել են *Bt*328-1, *Bt*. 75-1 և *Bt*. 81-5 շտամները: Որպես մուտագեն օգտագործվել է 1-մեթիլ-3-նիտրո-1-նիտրոգոգուանիդինը (վերջնական կոնցենտրացիան՝ 1000 մկգ/մլ), բուֆերը՝ քացախաթթվային pH 5.5, ինկուբացիան՝ 60 րոպե: Ստացվել են 253 մեղանինոգեն մուտանտներ, այդ թվում՝ *Bt*328-1 –78, *Bt*. 75-1 – 93 և *Bt*. 81-5 – 82 մուտանտ (դեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Հովսեփյան):

Վնասակար միջատների դեմ պայքարի արդյունավետ միջոցներից է սպինոզինը, որն արտադրվում է *Saccharopolyspora spinosa* բակտերիայի կողմից: Սպինոզինը ցուցաբերում է բարձր ինսեկտիցիդ ակտիվություն՝ չվնասելով բույսերը և շրջակա միջավայրը: Իրականացվել է *Saccharopolyspora spinosa* շտամ-արտադրիչի աճեցման սննդամիջավայրի օպտիմալացում հետևյալ կազմով՝ գլյուկոզ 0,5%, պեպտոն 2,0%, շաքարասնկերի լուծամզվածք 0,5%, $MgSO_4$ 0,3%, ազար-ազար 2%, pH 6,0-6,2%: Շտամ-արտադրիչի աճեցումն իրականացվել է 30°C ջերմաստիճանի, 72 ժամ տևողության պայմաններում: Միաժամանակ իրականացվել է սպինոզինի կենսամիջատասպանի կենսասինթեզի միջավայրի օպտիմալացում: Ցույց է տրվել, որ ճակնդեղամաթի կոնցենտրացիայի ավելացմանը զուգընթաց ավելանում է կենսամիջատասպան սպինոզինի կոնցենտրացիան: Արդյունքում ընտրվել է կենսասինթեզի օպտիմալ սննդամիջավայր հետևյալ կազմով՝ ճակնդեղամաթ 14,0%, եգիպտացորենի լուծամզվածք 1,0%, պեպտոն 1,5%, NaCl 0,7%, $MgSO_4$ 0,2%, pH 6,0-6,2%: Կենսասինթեզն իրականացվել է 32°C ջերմաստիճանի, 96 ժամ տևողության պայմաններում: Լաբորատոր կենսառեակտորում ստացվել է սինոզին պարունակող 4լ խտանյութ, որի չորացրած պատրաստուկն ուղարկվել է ջերմոցային տնտեսություններ սպինոզին կենսամիջատասպանի ազդեցությունը գնահատելու համար (դեկ.՝ կ.գ.թ. Վ.Ղուչիկյան):

L-ամինաթթուների շտամ-արտադրիչների կատարելագործման առավել արդյունավետ գենետիկասելեկցիոն մեթոդը նպատակային ամինաթթուների կառուցվածքային նմանակների նկատմամբ կայուն մուտանտների ընտրությունն է: Նախկինում ստացվել են 2-թիազոլալանինի նկատմամբ կայուն մուտանտներ, որոնցից ընտրվել է շտամ-արտադրիչ *Brevibacterium flavum* LGS4-ը: Վերջինս, կուլբաներում անցկացվող ֆերմենտացիայի պայմաններում (300 պտ/ր, 30°C, 96 ժամ), սինթեզել է մինչև 18 գ/լ հիստիդին: *B. flavum* LGS4-ը հիմք է ծառայել հիստիդինի կառուցվածքային նմանակ հանդիսացող, ոչ սպիտակուցային ամինաթթու (S)-β-[4-ֆենիլ-β-3-(3'-հիդրօքսիպրոպիլ)-5-թիօքսի-1,2,4-թիազոլ-1-իլ]-α-ալանինի նկատմամբ կայուն մուտանտների ստացման համար: Ստացված մուտանտների հիստիդին սինթեզելու ակտիվության գնահատումից հետո (հետագա աշխատանքների համար) ընտրվել է շտամ-արտադրիչ *B. flavum* LGS6-ը: Այդ շտամ-արտադրիչի պոտենցիալ հնարավորությունները բացահայտելու նպատակով օպտիմալացվել է ֆերմենտացիոն միջավայրի բաղադրությունը, փորձարկվել են սինթետիկ և կիսասինթետիկ միջավայրեր: Ստացված արդյունքներից ելնելով՝ հետագա աշխատանքների համար ընտրվել է ֆերմենտացիոն միջավայր հետևյալ բաղադրությամբ՝ շաքարավազ 15,0%, $(NH_4)_2SO_4$ 4.0%, խմորասնկային լուծամզվածք 3.0%, միզանյութ 0.2%, $MgSO_4 \cdot 7H_2O$ 0.1%, KH_2PO_4 0.15%, K_2HPO_4 0.05%, Na_2HPO_4 0.05%, $CaCO_3$ 3.0%, բիոտին 300 մկգ/լ, թիամին 200 մկգ/լ, Fe^{2+} 100 մկգ/լ, Mn^{2+} 100 մկգ/լ: Մշակվել են ֆերմենտացիայի անցկացման օպտիմալ պայմանները, մասնավորապես ջերմաստիճանային և թթվածնային ռեժիմները: Վերջիններս կնպաստեն շտամ-արտադրիչի պոտենցիալ հնարավորությունների առավել ակնառու դրսևորմանը: Կատարված հետազոտությունների արդյունքներն անցկացվել են ֆերմենտացիայի գործընթացներ՝ բարելավված

ֆերմենտացիոն միջավայրի և մշակված ջերմաստիճանային ու թթվածնային պրոֆիլների օգտագործմամբ (դեկ.՝ կ.գ.թ. Ս.Քելեշյան):

Մինթետիկ պոլիմերների մանրէաբանական կենսաքայքայման պայմանների ուսումնասիրման նպատակով ընտրվել է տարբեր պլաստիկատների 6 նմուշ: Պլաստիկատների ընտրությունը կատարվել է համաձայն պոլիմերների դասակարգման ընդունված կարգի՝ պոլիէթիլենտերեֆտալատ (PET), բարձր խտության պոլիէթիլեն (HDPE), ցածր խտության պոլիէթիլեն (LDPE), պոլիպրոպիլեն (PP), պոլիստիրոլ (PS) և այլ տեսակի պլաստիկատներ (O): Սնկերի փոխազդեցությունը պլաստիկ նյութերի հետ հետազոտվել է համաձայն հետևյալ մեթոդի՝ պլաստիկատները մաքրվել են, կտրվել մոտ 1 սմ² մակերեսով, ախտահանվել էթանոլի 70% լուծույթով, ապա չորացվել են 50° C պայմաններում 24 ժ և կշռվել: Որպես կենսադեգրադանտներ ընտրվել է միտոսպորիկ սնկերի 3 շտամ՝ *Penicillium stekii* MDC 8220, *P. chrysogenum* MDC 12110, *P. aurantiogriseum* MDC 12040 և *Pseudomonas* ցեղի մեկ բակտերիալ շտամ՝ 7-36-17: Պլաստիկատների նմուշները վարակվել են վերոնշյալ մանրէների կուլտուրաներով և դրվել ինկուբացիայի Չապեկի սննդամիջավայրում երկու տարբերակով՝ առանց ածխածնի աղբյուրի և Tween 80 պարունակող միջավայրում: Ինկուբացիայի տևողությունը կազմել է 60 օր 28°C պայմաններում: Արդյունքները վկայում են, որ սնկերն ավելի լավ են աճում ոչ իոնիկ դետերգենտ Tween պարունակող միջավայրում: Առանց սախարոզի սնկերի աճը շատ դանդաղ է ընթանում: Ինկուբացիայից հետո փորձարկվող նմուշները լվացվել են, չորացվել 40-42°C ջերմաստիճանի պայմաններում 3 օր և կրկին կշռվել: Երկու տարբերակներում էլ պլաստիկ նյութերի վրա առաջացել են սնկերի գաղութներ և տեղի է ունեցել պլաստիկ նյութերի քաշի ավելացում:

Ուսումնասիրվել են 47 կուլտուրայի, այդ թվում՝ 20 ֆիտոպաթոգեն բակտերիայի, 20 *Pseudomonas* և 7 *Rhodococcus* ցեղերին պատկանող շտամերի ֆիզիոլոգիական և կենսաքիմիական հատկությունները: Ստուգվել է ածխածնի աղբյուրների յուրացումը, նիտրատների վերականգնումը նիտրիտների, ուրեազային ակտիվությունը և այլն: Որոշվել է շտամների լիպազային ակտիվությունը 20, 40, 65, 80, 85 տվինի օգտագործմամբ: Հետազոտվել է *Pseudomonas* ցեղի և ֆիտոպաթոգեն բակտերիաների շտամների կայունությունը տարբեր խմբեր ներկայացնող հակաբիոտիկների նկատմամբ: Շտամները ցուցաբերել են տարբեր հակաբիոտիկների նկատմամբ կայունության լայն սպեկտր, այդ թվում՝ 50 մգ/մլ կանամիցինի նկատմամբ: Հետազոտվել են հետևյալ սինթետիկ ամինաթթուների հակամանրէային հատկությունները՝

- (S)-2-ամինա-3-(1-(2-ֆտորբենզիլ)-1H-1,2,3-տրիազոլ-5-իլ)-պրոպանոիկ թթու
- (R)-2-ամինա-3-(1-(2-քլորբենզիլ)-1H-1,2,3-տրիազոլ-5-իլ)-պրոպանոիկ թթու
- (S)-2-ամինա-3-(4-(3,3-դիմեթիլբուր-1-ին-1-իլ)-ֆենիլ)-պրոպանոիկ թթու
- (S)-2-ամինա-3-(4-((4-(թերտ-բուրիլ)-phenyl)-էթինիլ)-ֆենիլ)-պրոպանոիկ թթու
- (S)-2-ամինա-3-(4-((6-մետոքսինաֆթալեն-2-իլ)-էթինիլ)-phenyl)-պրոպանոիկ թթու
- (R)-2-ամինա-3-(4-((4-(թերտ-բուրիլ)-ֆենիլ)-էթինիլ)-ֆենիլ)-պրոպանոիկ թթու
- (R)-2-ամինա-3-(4-((6-մետոքսինաֆթալեն-2-իլ)-էթինիլ)-ֆենիլ)-պրոպանոիկ թթու
- (S)-2-ամինա-2-(2-բրոմբենզիլ)-5-(4-ֆտորֆոնիլ)-պենտ-4-ինոիկ թթու
- (R)-2-ամինա-2-(3-ֆտորբենզիլ)-պենտ-4-ենոիկ թթու:

Հակաբիոտիկների նկատմամբ կայուն *P. aeruginosa* 5249 և *E.coli* DH5a/pUC18 շտամներն ընտրվել են որպես թեստ կուլտուրաներ: Համաձայն ստացված տվյալների՝ այդ շտամների աճն արգելակում են (R)-2-ամինա-2-(3-ֆտորբենզիլ)-պենտ-4-ենոիկ թթուն, տրիպեպտիդներ՝ ալանիլ-գլիցիլ-(S)-β-[4-ալիլ-3-(պիրիդին-4'-իլ)-5-թիոքսո-1,2,4-տրիազոլ-1-իլ]-α-ալանինը և ալանիլ-գլիցիլ-(S)-β-[4-ալիլ-3-(պիրիդին-3'-իլ)-5-թիոքսո-1,2,4-տրիազոլ-1-իլ]-α-ալանինը (դեկ.՝ կ.գ.թ. Ն.Հովհաննիսյան):

Համաձայն հետազոտության պլանի՝ Գեղարքունիքի, Արագածոտնի, Լոռու մարզերից և Արցախի Մարտունու շրջանի տարածքներից հավաքվել և նախնական մշակման են ենթարկվել (հասցվել են օդաչորային վիճակի) էնդեմիկ պայմաններում աճող քամերիոն նեղատերև, պուտավոր կաթնափուշ, կախասունկ, կլորավուն տանձատերև, կարմիր բիբար և տորոն դեղաբուսային հումքերը (10-25 կգ): Հաջորդ փուլում իրականացվել են նշված դեղաբուսային հումքերից ստացված ջրասպիրտային էքստրակտների և թուրմերի ֆիտոքիմիկան և սպեկտրալ հետազոտություններ: Պարզվել է, որ այդ լուծամզվածքներում առկա են սպիտակուցային ծագման 16 ազատ ամինաթթուներ, 15-20 մակրո-(Na, K, Ca, Mg) և միկրոհանքային տարրեր (Fe, Cu, Zn, Mn, Cr, Se, Co) և պայմանականորեն էսենցիալ միկրոտարրեր (As, Ni, Cd), որոնք ապահովում են օրգանիզմի հիմնական (մկանների կծկման և թուլացման, մարսողության, սիրտ-անոթային և այլն) օրգան-համակարգերի կայուն աշխատանքը: Կադմիումի, արսենի և սնդիկի քանակություններն անջատված լուծամզվածքներում գտնվում են ֆոնային արժեքների տիրույթում, ինչը վկայում է, որ հետազոտված բուսահումքերը կարելի է դասել էկոլոգիապես մաքուրների շարքին:

Իրականացվել են նաև անջատված թուրմերի և լուծամզվածքների մեջ ԿԱՆ-երի որակական և քանակական հետազոտություններ, որոնց արդյունքում բացահայտվել է, որ դրանք պարունակում են ֆլավոլիզոններ, կարոտիններ, արբուտին, դաբադող նյութեր, անտոցիանիններ, օրգանական թթուներ և զանազան վիտամիններ (A, B, C, D, E, P, F և այլն), ինչով էլ պայմանավորված է դրանց լայն սպեկտրի դեղաբանական ակտիվությունը (իմունոմոդուլավորող, հակաբորբոքային, վերքերի բուժման, հակաօքսիդիչ): Մասնավորապես կլորավուն տանձատերևի թուրմերն ունեն բարձր հակաօքսիդանտային, կախասունկի և կամիր բիբարի թուրմերը՝ հակառադիկալային, իսկ կաթնափուշի չոր էքստրկտներն ու թուրմերը՝ լյարդապաշտպան ակտիվություն, որոնք որպես պոտենցիալ ակտիվ կանխարգելիչ միջոցներ կարելի է երաշխավորել օրգանիզմի զանազան պաթոլոգիական հիվանդությունների բուժման ժամանակ: Ցույց է տրվել, որ Լոռու մարզից հավաքված կլորավուն տանձատերևի լուծամզվածքները պարունակում են արբուտինի մեծ քանակություն, որի բարձր մանրէազերծ ակտիվության շնորհիվ դրանք կարելի է երաշխավորել նաև երիկամների քրոնիկ հիվանդությունների, միզափամփուշտի բորբոքումների, միզաքարային և շագանակագեղձի հիվանդությունների կանխարգելման նպատակով:

Արդյունքում, օգտագործելով հանուկների աշտարակային աղազրկման և սուբլիմացիոն չորացման համակցված մեթոդները՝ մշակվել է դեղաբուսային հումքերից ԿԱՆ-երի բարձր ելքերով (>70%) և սկզբնական կենսակտիվությամբ լուծամզման արդյունավետ տեխնոլոգիա, ստացել փորձանմուշներ ու բնութագրել դրանք (դեկ.՝ ք.գ.դ. Մ.Դադայան):

Իրականացվել է (S)-2-N-(N՝-բենզիլպրոլիլ) ամինաբենզոֆենոնքիրալային օժանդակ ռեագենտին պրոպարգիլգլիցինի Շիֆի հիմքի հետ Ni^{II} իոնի առաջացրած հարթ քառակուսային կոմպլեքսի [Ni^{II}-(S)-BPB-(S)-PGly սինթեզ: Նշված միացությունը կիրառվել է որպես ելային ամինաթթվային սինտոն ագետիլենային խմբեր պարունակող նոր ոչ սպիտակուցային ամինաթթուների սինթեզի ռեակցիաներում: Այն հետազոտվել է C α -ալկիլման (α -H-իտեղակալման) ռեակցիայում՝ բենզիլբրոմիդի տարբեր հալոգեն-տեղակալված ածանցյալներով: Արդյունքում հաջողվել է անջատել 5 նոր, գրականության մեջ չնկարագրված ոչ սպիտակուցային ամինաթթու:

Պեպտիդների սինթեզի խմբի կողից, կիրառելով ակտիվացված էսթերների եղանակը, սինթեզվել են N-տրեոբուտիլօքսիկարբոնիլ-(S)-ալանիլ-գլիցիլ-(S)- β -[4-ալլիլ-3-իզոբուտիլ-5-թիօքսո-1,2,4-տրիազոլ-1-իլ]- α -ալանին և N-տրեո-բուտիլօքսիկարբոնիլգլիցիլ-(S)-պրոպարգիլգլիցին պեպտիդները: Նշված պեպտիդներն ընտրվել են որպես սինթեզի թիրախ՝ հաշվի առնելով դրանց համակարգչային մոդելավորման արդյունքում ստացված տվյալները: Նշված ամինաթթուների հենքի վրա մոդելավորվել էին ավելի քան 15 նոր դի- և

տրիպեպտիդներ: N-տրեոտրոսիլօքսիկարբոնիլ-(S)-ալանին-գլիցին-(S)-β-[4-ալլիլ-3-իզոբուտիլ-5-թիօքսո-1,2,4-տրիազոլ-1-իլ]-α-ալանին և N-տրեո-բուտիլօքսիկարբոնիլ-գլիցին-(S)-պրոպարգիլ-գլիցին պեպտիդների սինթեզն իրականացվել է ակտիվացված էսթերների եղանակի պայմանների զգալի փոփոխման արդյունքում, որն ապահովել է ռեակցիայի բարձր ելքը և օպտիկական մաքրությունը: Համակարգչային մոդելավորման տվյալների (կոլագենագային ակտիվություն և Պարկինսոնի հիվանդություն) հավաստիությունը հաստատելու համար ստացված միացություններն ուղարկվել են կենսաբանական հետազոտության (դեկ.՝ ք.գ.թ. Ա.Մկրտչյան):

Իրականացվել է Հայաստանի տարածքում աճող որոշ բույսերի (կաթնափուշ, մասուր, հազագ, բոխի, երեքնուկ, գոջի, դրախտածառ, շուշան և այլն) լուծամզվածքներում սպիտակուցային ամինաթթուների քանակական և որակական որոշում՝ դրանց օրթոֆտալալդեհիդային ածանցիկների ստացման եղանակով: Որպես օրինակ ներկայացվել է կաթնափուշի սպիրտային հանուկի ամինաթթվային կազմի քրոմատոգրամման:

Մշակվել է նոր քիրալային ԲԱՀԲ եղանակ: Մեթոդի որոշ ցուցանիշներ, կախված հետազոտվող նմուշի կառուցվածքից, ենթարկվել են մոդիֆիկացման (շարժուն ֆազի բաղադրություն և pH, հոսքի արագություն, աշտարակի ջերմաստիճան և սորբենտ), արդյունքում հնարավոր է դարձել իրականացնել կողմնային ռադիկալում ակլինային, ֆենիլային և ալիլային խմբեր պարունակող նոր սինթեզված ոչ սպիտակուցային α-ամինաթթուների ավելի քան 25 ածանցյալի քիրալային ելքերի հետազոտություն:

Մանրէաբանական սինթեզով ստացված մելանինի ԿՀ-ից մելանինի անջատման և ուղեկցող խառնուրդներից բաժանման օպտիմալ ցուցանիշների որոշման և արտադրական տեխնոլոգիայի մշակման համար իրականացվել են հետևյալ աշխատանքները՝ ԿՀ-ը կենսազանգվածի և կախույթների հեռացման նպատակով ենթարկվել է ցենտրիֆուգման, ապա վերնստվածքային հեղուկը մնացորդային կենսազանգվածից, կախույթներից և ցածրամոլեկուլային միացություններից մաքրման համար անցաթողվել է 3000 Դալտոնից ցածր մոլեկուլային կշիռ ունեցող միացություններ անցաթողնող աշտարակային տիպի ֆիլտրացիոն սարքով: Ուսումնասիրվել է վերնստվածքային հեղուկի ուլտրաֆիլտրացիայի կախվածությունը լուծույթի ջերմաստիճանից, pH-ից և ստացվող պերմեատի կոնցենտրացիան աստիճանից: Յուրյ է տրվել, որ մելանինի վերնստվածքային հեղուկի ուլտրաֆիլտրացիայի դեպքում կարելի է պերմեատի կոնցենտրացիան աստիճանը հասցնել մինչև 2.8-3.0, իսկ գործընթացի օպտիմալ ցուցանիշներ են համարվել վերնստվածքային հեղուկի pH-ի արժեքի 4.0-6.0 տիրույթը և 50°C ջերմաստիճանը, ինչի արդյունքում միաժամանակ տեղի է ունեցել մելանինի լուծույթից ցածրամոլեկուլային միացությունների մոտ 80-85%-ի հեռացում: Ստացված պերմեատը 55°C ջերմաստիճանի և 0,1 մթ մնացորդային ճնշման պայմաններում ենթարկվել է վակուում գոլորշիացման մինչև մածուցիկ զանգվածի ստացում (մելանինի կոնցենտրացիան կազմել է 140-170 գ/լ), ապա չորացվել տաք օդի հոսքով (55-60°C): Արդյունքում ստացվել է մետաղական փայլով, մուգ դարչնագույն ամորֆ զանգված, ԿՀ-ից մելանինի ելքը կազմել է 82,7%: Ստացված մելանինի իսկությունը ստուգելու համար օգտագործվել են մելանինին բնորոշ որակական ռեակցիաներ և սպեկտրալ անալիզի եղանակներ (ԻԿ, ԷՊՌ) (դեկ.՝ ք.գ.թ. Ա.Ծատուրյան):

Հետազոտության օբյեկտ են հանդիսացել Մանրենների ավանդադրման կենտրոնի հավաքածուի 40 կաթնաթթվային բակտերիայի (ԿԹԲ) շտամներ, որոնք մեկուսացվել են կովի մաճնի նմուշներից: Հեռանկարային շտամների բացահայտման նպատակով ուսումնասիրվել են այդ մանրենների մորֆոֆիզիոլոգիական և կենսաքիմիական հատկությունները: Ուսումնասիրվել են 16S ռԲՆԹ գենատիպավորման մեթոդով նույնականացված 12 շտամի պրոբիոտիկ հատկությունները: Յուրյ է տրվել, որ նրանց 85%-ը մեզոֆիլ են, 22,5%-ն ունեն հակաօքսիդանտային հատկություն: Ուսումնասիրվել է ԿԹԲ-ների կենսունակության կախ-

վածությունը միջավայրի pH-ից: Լեդու 0,2-0,8%-խտության դեպքում բակտերիաների կենսունակությունը կազմել է 50-52%: Կովի մածնից մեկուսացված և հետազոտության օբյեկտ շտամները հիմնականում պատկանել են *Enterococcus* ցեղին: Հակամանրէային ակտիվություն ցուցաբերել է շտամների 20%-ը, իսկ ադիեզիվ հատկություն նկատվել է 32,5% շտամների մոտ: Ընտրված ԿԹԲ-շտամների մոտ դիտվել է արգինինի սինթեզ (0,035մգ/մլ), որը բացակայել է մյուս շտամների մոտ: Հայաստանի և Արցախի տարբեր կենդանիների մածնի նմուշներից մեկուսացված ԿԹԲ-ների պրոբիոտիկ հատկությունների համեմատական վերլուծությունը ցույց է տվել, որ հիմնական ցուցանիշների միջև կան զգալի տարբերություններ: Ուսումնասիրված 40 ԿԹԲ-ները կայուն են մի շարք հակաբիոտիկների նկատմամբ, մասնավորապես ցեֆտիքլուտեն, ցեֆիկսիմոմ, ցեֆտազիդեմ, ագտրեոնոմ: Ուսումնասիրվել է նաև ածխաջրերի խմորման հնարավորությունը, որը կաթնաթթվային բակտերիաների համար ունի դիագնոստիկ նշանակություն: Առանց բացառության բոլոր շտամները խմորել են ածխաջրերը՝ բացի սորբոզից և մելեզիտոզից: Գենատիպավորված ընտրված շտամները կարող են կիրառվել որպես պրոբիոտիկներ և ավանդադրվել են Մանրէների ավանդադրման կենտրոնում: Ընտրված շտամների հիման վրա մշակվել է կաթնամթերքի արտադրության տեխնոլոգիա (դեկ.՝ կ.գ.թ. Կ.Չիտչյան, կ.գ.թ. Ֆ.Տիբունի):

Հայաստանաբնակ 22-28 տարեկան ծննդկաններից վերցված կաթի նմուշներից սելեկտիվ միջավայրերում ցանքսի միջոցով անջատվել են 12 կոկային (60%) և 8 ցուպիկային (40%) գրամդրական կաթնաթթվային բակտերիաներ (ԿԹԲ): Պարզվել է, որ մայրական կաթի բոլոր նմուշներում առկա են 10^{4-5} ԳԱՄ/մլ ԿԹԲ-ներ: Ըստ Բերջիի որոշիչի անջատված լակտոբացիլները նույնականացվել են որպես *Lactobacillus casei*, *L. delbrueckii*, *L. fermentum*, *L. salivarius* և *L. reuteri*: Նշված շտամների տեսակային պատկանելությունը հաստատվել է նաև ԿԺ-ՊՇՌ (RT-PCR) նույնականացման մեթոդով: Անջատված լակտոկոկերն իրենց յուրահատուկ նույնականացման հատկանիշներով բաժանվել են *Lactococcus lactis*, *L. cremoris*, *L. raffinolactis* և *Streptococcus thermophilus* տեսակների: Ստացված տվյալների վերլուծությունը ցույց է տվել, որ հայաստանաբնակ կանանց կրծքի կաթում լակտոկոկերը և լակտոբացիլները ներկայացված են մոտավորապես 3:2 հարաբերությամբ: Մշակվել է կրծքի կաթից անջատված ինչպես առանձին, այնպես էլ համակցված պրոբիոտիկ մերաններով նոր ֆունկցիոնալ կաթնամթերքների ստացման օպտիմալ եղանակ: Պրոբիոտիկ պատրաստուկների ստացման համար որպես աճման միջավայր օգտագործվել է նաև կաթի շիճուկը, որը կազեինների ցածր խտությամբ ավելի մոտ է մայրական կաթին (դեկ.՝ կ.գ.դ. Հ.Հովհաննիսյան):

Ուսումնասիրվել են Արցախի Հանրապետության Կաշենի պղնձամոլիբդենային հանքավայրի բնական էկոխորշերի մանրէային կորստրցիումները, դրանց քանակական և որակական կազմերը: Պարզվել է, որ չօքսիդացված հանքաքարի նմուշներն առհասարակ մանրէներ չեն պարունակում: Օքսիդացված հանքաքարի նմուշներում հայտնաբերվել են մեզոֆիլ և ջերմասեր երկաթ օքսիդացնող բակտերիաներ համապատասխանաբար 10^3 և 10^2 բջիջ/մգ քանակություններով: Ծծումբ օքսիդացնող մանրէների քանակությունը տատանվել է 10^1 - 10^2 բջիջ/մգ սահմաններում: Հայտնաբերվել են նաև զգալի քանակությամբ հետերոտրոֆ բակտերիաներ: Կաշենի հանքանմուշների մանրէաբանական տարրալուծման գործընթացի ուսումնասիրման նպատակով կիրառվել են «top down» և «bottom up» մոտեցումները: Առաջին դեպքում տարրալուծումն իրականացվել է լաբորատորիայում պահպանվող հավաքածուից ընտրված առավել ակտիվ մանրէների, ինչպես նաև նրանց հիման վրա ստեղծված համակեցության միջոցով: Երկրորդ դեպքում կիրառվել է Կաշենի հանքավայրից մեկուսացված բնական երկաթ օքսիդացնող «Կաշեն» մանրէային կորստրցիումը: Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ *At. ferrooxidans* 61 շտամի կիրառման դեպքում օքսիդացած և չօքսիդացած հանքանմուշներից տարրալուծված երկաթի քանակությունը ստուգիչի համեմատությամբ ավելացել է համապատասխանաբար 2.5-3 և 3.7-3.8 անգամ:

S.thermosulfidooxidans 69 շտամի դեպքում տարրալուծված երկաթի քանակությունն ավելացել է 3 և 4 անգամ: *At.ferrooxidans* 61 և *L.ferriphilum* CC տեսակների հիման վրա ստեղծված համակեցության կիրառումը թույլ է տվել երկաթի տարրալուծումն օքսիդացած և չօքսիդացած հանքաքարերից քիմիական տարրալուծման համեմատությամբ ավելացնել համապատասխանաբար 4-5 և 6 անգամ: Օքսիդացած հանքանմուշից մեկուսացված երկաթ օքսիդացնող բակտերիաների «Կաշեն» կոնսորցիումի կիրառման դեպքում օքսիդացած և չօքսիդացած հանքաքարերից տարրալուծված երկաթի քանակությունն ավելացել է համապատասխանաբար 13-15 և 7-8 անգամ: *At. ferrooxidans* 61 և *L.ferriphilum* CC խառը կուլտուրայի կիրառումը թույլ է տվել ստուգիչի (քիմիական տարրալուծում) համեմատությամբ 1.7-ից 2 անգամ ավելացնել պղնձի տարրալուծումը համապատասխանաբար օքսիդացած և չօքսիդացած հանքաքարերից: Սակայն պղնձի տարրալուծման ամենաբարձր արդյունավետությունը՝ 3-5 անգամ, դիտվել է մեկուսացված «Կաշեն» կոնսորցիումի կիրառման դեպքում (դեկ.՝ կ.գ.դ. Ն.Վարդանյան):

Շարունակվել է 5-ամինալուլինաթթվի (5-ԱԼԹ) սինթեզի ուսումնասիրությունը *Rhodobacter capsulatus* ծիրանագույն ոչ ծծմբային ֆոտոսինթեզող բակտերիայի մոտ: GenBank-ում (<https://www.ncbi.nlm.nih.gov>) megablast ալգորիթմի օգնությամբ նման հաջորդականություններով ծիրանագույն ոչ ծծմբային ֆոտոսինթեզող բակտերիաների որոնման արդյունքում պարզվել է, որ *Rba. capsulatus* շտամի սիքվենսը 99%-ով համընկնում է NR_113300.1 *Rba. JCM 9340* սեքվենավորված շտամի հետ [Hiraishi et al. 1997]:

Ինդուկցված քիմիական մուտագենեզի մեթոդով ստացվել են *Rba. azotoformans* շտամի կայուն մուտանտներ: Ուսումնասիրվել է սննդամիջավայրում մալատի տարբեր կոնցենտրացիաների ազդեցությունը *Rba. Azotoformans* E10 մուտանտի կողմից 5-ԱԼԹ-ի սինթեզի վրա: Հաստատվել է, որ մալատի ելային 2,7 գ/լ կոնցենտրացիայի դեպքում 5-ԱԼԹ-ի ելքն առավելագույնն է և կազմում է 242,8 մգ/լ: Օպտիմալացվել են գլիցինի, սուկցինատի, լուլի-նաթթվի և գլուտամատի կոնցենտրացիաները, որոնք ապահովել են արտադրիչի լավագույն աճը և 5-ԱԼԹ-ի սինթեզը: Ցույց է տրվել, որ գլիցինի 40 մմոլ/լ, սուկցինատի 30 մմոլ/լ, լուլինաթթվի 15 մմոլ/լ և գլուտամատի 4 գ/լ կոնցենտրացիաների դեպքում 5-ԱԼԹ-ի սինթեզը հասնում է 385 մգ/լ-ի: *Rba. azotoformans* E10 մուտանտը ֆոտոկենսասոեակտորում օպտիմալացված պայմաններում կուլտիվացնելիս 5-ԱԼԹ-ի առավելագույն ելքը կազմել է 579 մգ/լ:

Հետազոտվել են *Haematococcus pluvialis* միկրոջրիմուռի վեգետատիվ բջիջներում երկրորդային կարոտինոգենեզի առանձնահատկությունները կուլտիվացման տարբեր պայմաններում: *H. pluvialis*-ի բջիջներում կարոտինոիդային պիգմենտների կենսասինթեզի խթանման համար կիրառվել է մեր կողմից մշակված մեթոդը, որը ներառում է Տամիայի սննդամիջավայրում N-ի պակասի, NaCl-ի (2գ/լ) բարձր կոնցենտրացիայի և կենսածին գործոնների բացակայության պայմանների ստեղծումը: Ցույց է տրվել, որ *H. pluvialis* շտամն օժտված է բարձր զգայունությամբ կուլտիվացման պայմանների կտրուկ փոփոխությունների նկատմամբ: Միջավայրի ֆիզիկաքիմիական ցուցանիշների կոմպլեքսի կտրուկ փոփոխման ճանապարհով կուլտուրայի տեղափոխումը երկրորդային կարոտինոգենեզի խթանման փուլ բերել է բջիջների շարժունակության կորստի, կիսման դադարի և մասնակի մահացման (մոտ 30 %), ինչպես նաև բջիջներում չոր նյութերի և կարոտինոիդների ինտենսիվ կուտակման: Բջիջների մահացության ամենահավանական պատճառը միջավայրում NaCl-ի ավելացումն է, լուսավորության կտրուկ փոփոխությունը (4000-1000 լյուքս) և 35°C-ից բարձր ջերմաստիճանը: Սննդամիջավայրում սննդանյութերի պակասի պայմաններում միկրոջրիմուռի բջիջների ակտիվ աճը դադարել է, իսկ նրանց միջին չափերը փոքրացել են համարյա 1,5 անգամ: Սթրեսային ֆակտորների ազդեցությամբ կուլտիվացումից 7 օր հետո կուլտուրայի գույնը փոխվել է մուգ կանաչից դեղնավունի, իսկ արդեն 3 շաբաթ անց ձեռք է բերել մուգ կարմրավուն երանգ: Այդ ժամանակահատվածում ընդհանուր կարոտինոիդների

քանակը 1լ կուլտուրայի հաշվարկով, ստուգիչի հետ համեմատած, մեծացել է երկու անգամ: Ընդհանուր կարոտինոիդների զանգվային բաժինը կենսազանգվածի չոր քաշի հաշվարկով կազմել է 803±9 մգ/լ, 38±3 մգ/լ օրական միջին աճի դեպքում:

Գազային քրոմատոգրաֆիայի մեթոդով հետազոտվել է ստանդարտ լաբորատոր պայմաններում 60 օրվա ընթացքում կուլտիվացված *Neochloris oleoabundans*-ի կողմից արտադրված լիպիդների ճարպաթթվային կազմը: Պարզվել է, որ միկրոջրիմուռի լիպիդների կազմում հիմնականում չհագեցած ճարպաթթուներ են՝ 57,2 քաշ.% չոր կենսազանգվածի հաշվով, ընդ որում, նրանց մեջ հագեցած ճարպաթթուներից ամենաշատ քանակությունը կազմում է պալմիտինաթթուն (19,4 քաշ.%), իսկ չհագեցածներից՝ օլեինաթթուն (20,3 քաշ.%): Միաժամանակ հաստատվել է որ 60 օր *N.oleoabundans*-ի կուլտիվացման ընթացքում առաջացել է 0,9գ/լ⁻¹ ջրիմուռի չոր կենսազանգված, իսկ էքստրակցված լիպիդների ընդհանուր քանակությունը կազմել է 11,3 քաշ.% (դեկ.՝ ան.գ.թ. Վ.Գոգինյան):

«Ռիզոմիքս» կենսապարարտանյութի կազմի մեջ մտնող երեքնուկի և սոյայի ազոտֆիքսող պալարաբակտերիաների 10 շտամների մոտ ուսումնասիրվել է կայունությունը հեղուկ սննդամիջավայրում աղերի (NaCl, MgSO₄, NaHCO₃, NaCO₃) 0,005-ից 1,0 Մ կոնցենտրացիաների նկատմամբ: Պարզվել է, որ առավել բարձր ադակայունություն են ցուցաբերում երեքնուկի պալարաբակտերիաները (ցեղ *Sinorhizobium*): Ընդ որում, NaHCO₃-ին NaCO₃-ի փորձարկված կոնցենտրացիաներն առավելապես ճնշել են սոյայի *Bradyrhizobium* ցեղի պալարաբակտերիաների աճը:

Ազոտֆիքսող բակտերիաների հավաքածուն համալրվել է Արաքս գետի հովտի Ռանչպար գյուղի ադակալված հողերում աճող սիսեռի (*Cicerarietinum* L.) պալարներից մեկուսացված *Mesorhizobium ciceri* -ի մի քանի շտամներով: Աճի միջավայրի պայմաններից ելնելով՝ իրականացվել է բույսի բուսաբանական առանձնահատկությունների համեմատական բնութագրում: Շարունակվել են Հայաստանի և Արցախի տարբեր շրջաններից մեկուսացված ազոտֆիքսող պալարաբակտերիաների մոտ 380 կուլտուրայի հավաքածուի պահպանման աշխատանքները (դեկ.՝ կ.գ.թ. Վ.Հակոբյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Բուսահումքերի համալիր մշակման եղանակ՝ էկոլոգիապես մաքուր սննդամթերքի, կերային հավելումների և հալենային պատրաստուկների ստացման համար» ծրագրի (դեկ.՝ ք.գ.դ. Ս.Դադայան) նպատակն է բուսական հումքերի մշակման համար այնպիսի համալիր և անթափոն տեխնոլոգիաների ստեղծումը, որոնք հնարավորություն կտան առավելագույնս պահպանել բույսերում առկա նյութերի բուժիչ հատկությունները: Իրականացվել է Հայաստանի և Արցախի հանրապետություններում հազվագյուտ դեղաբույսերի աճման արեալների համեմատական բնութագրում, ապրանքային հումքի գնահատում, դեղաբույսերի անհրաժեշտ նմուշների հավաքում և նախապատրաստում հետագա հետազոտությունների համար:

«Ծիրանագույն ֆոտոսինթեզող բակտերիաների կարգաբանության և տաքսոնոմիական պատկանելության ուսումնասիրություն» թեմայի շրջանակներում (դեկ.՝ ան.գ.թ. Վ.Գոգինյան) ռ-ՌՆԹ գեների անալիզի հիման վրա իրականացվել է ծիրանագույն ֆոտոսինթեզող բակտերիաների նույնականացում և տաքսոնոմիական կարգավիճակի հաստատում, համեմատական և ֆիլոգենետիկ վերլուծություն մոտ ազգակցական կապերի բացահայտման նպատակով: Ուսումնասիրվել է նաև ծիրանագույն բակտերիաների ներտեսակային բազմազանությունը, գնահատվել են հնարավոր ներտեսակային տարբերությունները պոպուլյացիոն մակարդակով:

««Click» ռեակցիաների կիրառմամբ կողբային շղթայում տեղակալված 1,2,3-տրիագո-

լային խմբեր պարունակող նոր էնանտիոմերապես հարստացված ամինաթթուների սինթեզ» նախագիծը (ղեկ.՝ ակ. Ա.Սադյան) նվիրված է կողմնային շղթայում տեղակայված 1,2,3-տրիագուլային խմբեր պարունակող էնանտիոմերապես մաքուր ոչ սպիտակուցային α -ամինաթթուների սինթեզի մեթոդների մշակմանը: Նախատեսվում է ստանալ ագետիլենային կապեր պարունակող ամինաթթվային սինտոններ (նախանյութեր) և հետագոտել նրանց տերմինալային կապը տարբեր ազիդների հետ «Click» համակցման ռեակցիաներում: Նախատեսվում է սինթեզել կողմնային շղթայում տեղակայված 1,2,3-տրիագուլային խմբեր պարունակող օպտիկապես մաքուր (S)- α -ալանինի և (S)- α -մեթիլ- β -(2-բրոմֆենիլ)- α -ալանինի ածանցյալների տասնյակ նոր նմանակներ և հետագոտել դրանց բացարձակ կոնֆիգուրացիան և կենսաբանական հատկությունները:

«*Bacillus amyloliquefaciens*-ի α -ամիլազի գենի հիման վրա α -ամիլազի շտամարտադրիչի ստացումը և ռեկոմբինանտ ֆերմենտի բնութագրումը» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Պալոյան) ուսումնասիրվել է *B.amyloliquefaciens* MDC1974 շտամի α -ամիլազի սուբստրատային սպեցիֆիկությունը: Ցույց է տվել, որ ֆերմենտը հիդրոլիզում է հում օսլան, ինչն օսլայի հիդրոլիզը դարձնում է առավել արդյունավետ՝ կրճատելով օսլայի ժելատինացման և ջրիկացման ծախսերը: Իրականացվել է α -ամիլազը կոդավորող գենի կլոնավորում և կլոնավորված գենի նուկլեոտիդային հաջորդականության որոշում: Իրականացվել են α -ամիլազի սինթեզը կոդավորող գենի ինդուկցիայի պայմանների ընտրության և ռեկոմբինանտ ֆերմենտի ստացման հետազոտություններ:

«Կանաչ միկրոօրգանիզմների երկրորդային կարոտինոգենների առանձնահատկությունների ուսումնասիրումը» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ ք.գ.թ. Ա.Ծատուրյան) շարունակվել է *Acutodesmus obliquus*, *Chlorella emersonii*, *Dunaliella sp.* և *Haematococcus sp.* տեսակների միաբջիջ կանաչ միկրոօրգանիզմների կողմից երկրորդային կարոտինոիդների սինթեզի ուսումնասիրությունը: Ուսումնասիրվել է կենսածին գործոնների ազդեցությունը և միկրոօրգանիզմների բջիջների ֆիզիոլոգիկական ցուցանիշների փոփոխության դինամիկան փորձարարական սթրեսի պայմաններում: ԳՔ, ԲԱՀՔ և սպեկտրոֆոտոմետրիկ մեթոդներով որոշվել է սինթեզված կարոտինոիդային պիգմենտների որակական և քանակական կազմը: Մոլեկուլային-գենետիկական մեթոդներով հաստատվել է հետազոտված կուլտուրաների տաքսոնոմիական պատկանելիությունը:

«*Geobacillus stearothermophilus* ռեկոմբինանտ D-հիդանտոինազի նպատակային ձևափոխումը ֆերմենտի կատալիտիկ հատկությունների բարելավման նպատակով» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ կ.գ.թ., Ն.Ազանյան) *G.stearothermophils* հիդանտոինազը կոդավորող գենում կայք-ուղղորդված մուտագենեզի կիրառմամբ ստեղծվել է մուտանտային D-հիդանտոինազների շարք, որը հնարավորություն է տվել կենսատրանսֆորմացիայի միջոցով ստանալ օպտիկապես մաքուր արժեքավոր D-ամինաթթուների կարբամիդներ:

«Հիպերթերմոֆիլ կարբամիլազի կիրառումը N-կարբամիլ-D-ամինաթթուների էնզիմատիկ հիդրոլիզում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Հովսեփյան) մետաբենոմային բազաների հաջորդականությունների վրա հիմնված վերլուծության արդյունքում առանձնացվել է կարբամիլազների 10 թեկնածու, իրականացվել է դրանք կոդավորող գենների մոլեկուլային կլոնավորումը: Հետագա ուսումնասիրման նպատակով կատարվել է ֆերմենտների մաքրում Ni-NTA խեժի միջոցով:

«Ցածր մոլեկուլային զանգվածով պոլիիոնների միջև էլեկտրաստատիկ և ջրածնական փոխազդեցությունների հիման վրա ասիմետրիկ սինթեզի կատալիտիկ համակարգերի ծրագրավորում և կառուցում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ ակ. Ա.Սադյան) ստացվել են 3-րդ դիրքում 3-OCH₃ և t-Bu ռադիկալներ պարունակող ելային տարաբնույթ սուլֆոսալիցիլալդեհիդներ, որոնց հիման վրա այնուհետև ստացվել են համապատասխան Շիֆի հիմքերը, որոնք հետագայում կկիրառվեն քիրալային կատալիզատորների ստացման համար:

«*Bacillus thuringiensis*-ի հիման վրա կենսապատրաստուկների ստացումը և կիրառումը բույսերի աճի խթանման և վնասատուներից պաշտպանման համար» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Հովսեփյան) մշակվել է կուլտուրալ հեղուկից ջրալույծ բակտերիալ մեկանիների անջատման և մաքրման նոր տեխնոլոգիա, ինչի արդյունքում շուրջ 22%-ով բարձրացել է ստացվող պատրաստուկի ելքը: Ցույց է տրվել բակտերիալ մեկանիների կենսախթանիչ ազդեցությունը Հայաստանի գյուղատնտեսության համար կարևոր նշանակություն ունեցող հացահատիկային բույսերի և կերաբույսերի վրա:

«Աղակալման ազդեցությունը Հայաստանի և Բելառուսի հողերի ազոտֆիքսող միկրոֆլորայի վրա. աղակալած հողերի վերամշակման համար նոր շտամների ստացում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ս.Քելեշյան) շարունակվել են ՀՀ Արմավիրի և Արարատի մարզերի աղակալած հողերի ազոտֆիքսող բակտերիաների կենսաբազմազանության ուսումնասիրությունները: Ստացվել է ենթադրյալ ազոտֆիքսող Գրամ բացասական բակտերիաների շարք, ուսումնասիրվել են նրանց մորֆոլոգիական, ֆիզիոլոգիական և կենսաքիմիական առանձնահատկությունները: Որոշվել է մեկուսացված բակտերիաների ազոտֆիքսացիայի ակտիվությունը և ընտրվել են առավել հեռանկարային շտամները: Ուսումնասիրվել է շտամների աճը NaCl-ի տարբեր կոնցենտրացիաների և pH-ի տարբեր արժեքների պայմաններում, սահմանվել է նրանց կենսունակության ջերմաստիճանային միջակայքը: Բացահայտվել է շտամների զգայնությունն ամինոգլիկոզիդային և բետա-լակտամային խմբերի հակաբիոտիկների տարբեր կոնցենտրացիաների նկատմամբ: Մոլեկուլային գենետիկական մեթոդներով իրականացվել է բակտերիաների 10 առավել ակտիվ շտամների նույնականացում:

Հրապարակումներ

Հոդվածներ, գեկուցումներ

1. Հովհաննիսյան Հ.Գ., Դանիելյան Լ.Վ., Կրծքով կերակրելը երեխայի առողջության գրավականն է, Ե., «Գիտության աշխարհում» N 1, 2018, էջ 48-54:
2. Սաղաթեյան Լ.Հ., Սարգսյան Ա.Ռ., Գոգինյան Վ.Բ., Կանաչ միկրոօրգանիզմներից կարոտինոիդների կենսասինթեզի օրինաչափությունների ուսումնասիրումը, Ե., «Հայաստանի կենսաբանական հանդես», հ. 70, N 2, 2018, էջ 91-95:
3. Քալանթարյան Ն.Բ., *Parachlorella kessleri* կանաչ միաբջջի ջրիմուռի որոշ արտադրողական հատկությունների բնութագրումը, Ե., «Հայաստանի կենսաբանական հանդես», հ. 70, N 4, 2018, էջ 90-96:
4. Агаджанян А.Е., Сарибекян Ж.Н., Оганесян Г.Ж., Егян К.И., Сагян А.С., Изучение процесса обессоливания культуральной жидкости пролина с использованием методов ионного обмена и электродиализа, Е., «Химич. журн. Армении», N 1-2, 2018, с. 233-248.
5. Агеец В.Ю., Микаелян А.Р., Кошак Ж.В., Бабаян Б.Г., Дегтярик С.М., Современные тенденции в разработке эффективных комбикормов для рыб из новых видов сырья, Минск, «Известия Национальной Академии Беларуси», N 4, 2018, с. 25-39.
6. Арутюнян Б.А., Выявление продуцентов 5-аминолевулиновой кислоты среди культур пурпурных несерных фотосинтезирующих бактерий, Ер., «Биологич. журн. Армении», т. 70, N 2, 2018, с. 6-13.
7. Арутюнян С.А., Степанян Т.У., Матевосян Ф.С., Акопян В.П., Продуктивность биоудобрения «*Rhizomix*» для гороха (*Pisum sativum*) и нута (*Cicer arietinum*), Мат. IV межд. научно-практич. конф. молодых ученых и специалистов «Эколого-биологические проблемы использования природных ресурсов в сельском хозяйстве», Екатеринбург, 2018, с. 46-51.
8. Дангян Ю.М., Саргсян Т.О., Дангян В.Т., Джамгарян С.М., Гюлумян Э.А., Погосян М.В., Паносян Г.А., Саргсян Дж.С., Сагиян А.С., Синтез N-трет-бутоксикарбонил-(S)-аланилглицил-(S)-β-(3-изобутил-4-аллил-5-тиоксо-1,2,4-триазол-1-ил)-α-аланина и изучение воздействия трипептида на электрическую активность нейронов черной субстанции в условиях модели болезни Паркинсона, Ер., «Химич. журн. Армении», т. 71, N 3, 2018, с. 368-376.

9. Дюкова К.Г., Измаилян М.С., Киносян М.А., Давидян Т.С., Кочикян В.Т., Сравнительный анализ оптимальных условий функционирования штаммов-продуцентов с выраженной аспартазной активностью, М., «Биотехнология», т. 34, N 1, 2018, с. 24-34.
10. Ирадян М.А., Ирадян Н.С., Амбарцумян А.А., Паносян Г.А., Оганесян Г.Ш., Буниатян Ж.М., Избирательное N-, S-алкилирование 3-[2-(4-алкоксифенил)хинолин-4-ил]-4-фенил-4,5-дигидро-1H-1,2,4-триазол-5-тионов замещенными бензилхлоридами, Синтез, докинг анализ и антиоксидантная активность, Ер., «Химич. журн. Армении», т. 71, N 1-2, 2018, с. 181-195.
11. Ирадян М.А., Ирадян Н.С., Амбарцумян А.А., Нерсисян Л.Э., Агаронян А.С., Даниелян И.С., Мурадян Р.Е., Пароникян Р.В., Степанян Г.М., Докинг анализ и некоторые биологические свойства фурфурильных производных 4-аллил-5-[2-(4-алкоксифенил)хинолин-4-ил]-4H-1,2,4-триазол-3-тиолов, Ер., «Химич. журн. Армении», т. 70, N 2, 2018, с. 100-107.
12. Ирадян М.А., Ирадян Н.С., Амбарцумян А.А., Паносян Г.А., Тамазян Р.А., Айвазян А.Г., Оганесян Г.Ш., Алвес де Суса Р., Саканян В.А., Избирательное N-, S-алкилирование 4-аллил-3-[2-(4-алкоксифенил)хинолин-4-ил]-4,5-дигидро-1H-1,2,4-триазол-5-тионов замещенными бензилхлоридами. Синтез, докинг анализ и цитотоксическое действие, Ер., «Химич. журн. Армении», т. 71, N 3, 2018, с. 389-406.
13. Казанчян Н.Л., Киносян М.А., Тадевосян Н.С., Хачатурян Н.С., Африкян Э.Г., *Brevibacillus laterosporus* как перспективный источник получения новых биоинсектицидов, Тбилиси, «Анналы сельскохозяйственной науки», т. 15, N 4, 2018, с. 413-415.
14. Мардяян З.З., Мкртчян А.Ф., Цатурян А.О., Сагян А.С., Синтез энантиомерно обогащенной (S)-2-амино-5-(4-фторфенил)пент-4-еновой кислоты и ее α -аллилзамещенного аналога, Ер., «Химич. журн. Армении», N 1-2, 2018, с. 107-116.
15. Цатурян А.О., Минасян Э.В., Дадаян А.С., Степанян Л.А. Определение аминокислотного состава некоторых растений, произрастающих на территории Армении, методом получения их ортофталальдегидных производных, Ер., «Химич.й журн. Армении», т. 71, N 3, 2018, с. 359-367.
16. Balabekyan T., Karapetyan K., Khachatryan V., Khachatryan G., Tatikyan S., *Antimicrobial activity of preparations after combined cultivation of lactic acid bacteria and yeast strains*, «Journal of Animal Physiology and Animal Nutrition», v. 102, N 4, 2018, p. 933-938.
17. Bazukyan I., Matevosyan L., Toplaghalsyan A., Trchounian A., Antifungal activity of lactobacilli isolated from Armenian dairy products: an effective strain and its probable nature, N. Y., «AMB Express», v. 8, N 87, 2018, pp. 1-8. <https://doi.org/10.1186/s13568-018-0619-y>.
18. Dadayan S., Stepanyan L., Dadayan A., Gasoyan M., Petrosyan H., Poghosyan A., Tsaturyan A., Round-leaved wintergreen (*Pyrola rotundifolia*) as a valuable medicinal plant raw material, E., «Chemical Journal of Armenia», v. 71, N 4, 2018, pp. 403-411.
19. Ghazanchyan N., Kinosyan M., Tadevosyan P., Khachatryan N., Afrikian E., *Brevibacillus laterosporus* as perspective source of new bioinsecticides, Georgia, «Annals of Agrarian Science», v. 16, N 4, 2018, pp. 413-415.
20. Hambardzumyan A., Statistical analyses of enzyme kinetics: inhibition, Y., «Biological Journal of Armenia», v. 70, N 1, 2018, pp. 35-44.
21. Harutyunyan B., Molecular-genetic verification of the taxonomic status of two strains of purple non-sulfur photosynthetic bacteria based on the analysis of nucleotide sequences of 16S rRNA gene, Y., «Electronic Journal of Natural Sciences NAS RA», v. 2, N 31, 2018, pp. 57-60.
22. Harutyunyan B., Novak M., Pavlečić M., Goginyan V., Hovhannesyan R., Melkumyan I., Šantek B., Influence of Glycine, Succinate, Levulinic Acid and Glutamate Concentrations on Growth of Purple Non-Sulfur Photosynthetic Bacteria and 5-Aminolevulinic Acid Production, «International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology», v. 7, Issue 4, 2018, pp. 3839-3846.
23. Hayriyan L., Mkrtchyan A., Moskalenko M., Maleev V., Gugkaeva Z., Ilyin M., Babievsky K., Dorovatovskii P., Khrustalev V., Peregudov A., Belokon Yu., Nickel-coordinated chiral enols and Michael addition intermediate stabilized by the Ni-C bond, «Mendeleev Communication», v. 28, issue 5, 2018, pp. 464-466.
24. Karapetyan K., Tkhruni F., Balabekyan T., Israyelyan A., Khachatryan T., *Evaluation of Antimicrobial Properties of Lactic Acid Bacteria of Enterococcus Genus*, World Academy of Science, «Engineering and Technology International Journal of Biotechnology and Bioengineering», v. 12, N 3, 2018, p.1.
25. Kuznetsova S., Rulev Y., Larionov V., Smol'yakov A., Zubavichus Y., Maleev V., Li H., North M., Saghyan A., Belokon Y., Self-Assembled Ionic Composites of Negatively Charged Zn(salen) Complexes and Triphenylmethane Derived Polycations as Recyclable Catalysts for the Addition of Carbon Dioxide to Epoxides, Wiley-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, 69451 Weinheim, 201, ChemCatChem, 2018, 36 pp.

26. Larionov V., Adonts H., Gugkaeva Z., Smol'yakov A., Saghyan A., Miftakhov M., Kuznetsova S., Maleev V., Belokon Y., The Elaboration of a General Approach to the Asymmetric Synthesis of 1,4-Substituted 1,2,3-Triazole Containing Amino Acids via Ni(II) Complexes, «ChemistrySelect», v.3, issue 11, 2018, pp. 3107- 3110.
27. Markosyan L., Badalyan H., Vardanyan N., Vardanyan A., Study of colloidal polysaccharides produced by iron oxidizing bacteria *Leptospirillum ferriphilum* CC, Geomicrobiology J. 2018, DOI: 10.1080/01490451. 2018.1534903.
28. Novak M., Harutyunyan B., Goginyan V., Pavlečić M., Horvat P., Šantek B., Influence of initial malate concentration on 5-ALA synthesis during cultivation of *Rhodobacter capsulatus* B-6508, Y., «Electronic Journal of Natural Sciences NAS RA», v. 31, N 2, 2018, pp.3-8.
29. Petrosyan H., Dadayan S., Dadayan, A., Vardanyan R., Harutyunyan R., Antioxidant activity of extracts of oyster mushroom (*pleurotusostreatusl.*) and bulgarian pepper (*capsicum l.*), «Oxidation Communications», v. 41, N 3, 2018, pp. 403-411.
30. Sargsyan A., Oganezova G., Melkumyan M., Avetisyan N., Hovhannisyan A., Chitchyan M., Hovhannisyan N., Heterocyclic substituted non-protein amino acids as inhibitors of *Clostridium histolyticum* collagenase, Y., «Biological Journal of Armenia, v. 70, N 1, 2018, pp. 12-15.
31. Vardanyan A., Vardanyan N., Khachatryan A., Melkonyan Z., Chemical oxidation integrated into bioleaching of pyrite and chalcopyrite using immobilized biomass, «Environment Engineering and Management Journal», v. 17, N 4, 2018, pp. 897-904.
32. Vardanyan N, Sevoyan G, Navasardyan T, Vardanyan A., Recovery of valuable metals from polymetallic mine tailings by natural microbial consortium, «Environmental technology», May 28:1-6, <https://doi.org/10.1080/09593330.2018.1478454>.
33. Vardanyan N., Vardanyan A., Thermophilic Chemolithotrophic Bacteria in Mining Sites (Chapter 7) In: Extremophiles in Eurasian Ecosystems: Ecology, Diversity, and Applications, Eds. Dilfuza Egamberdieva, Nils-Kere Birkeland, Wen-Jun Li, Springer, 2018, pp. 187-218. <https://doi.org/10.1007/978-981-13-0329-6>
34. Vardanyan A., Kafab N., Konstantinidisc V., Seung Gu Shind, Vyrides I., Phosphorus dissolution from dewatered anaerobic sludge: Effect of pHs, microorganisms, and sequential extraction, «Bioresource Technology», 249, 2018, pp. 464-472.

Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական ատենախոսություն:

Գ.ԴԱՎԹՅԱՆԻ ԱՆՎ. ՀԻՂՈՂՈՆԻԿԱՅԻ ՊՐՈԲԼԵՄՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ Կ.Գ.Թ. Խ.Մայրապետյան

Փոխտնօրեն՝ Կ.Գ.Թ. Ա.Թադևոսյան

Գիտքարտուղար՝ Կ.Գ.Թ. Ա.Կարապետյան

Էլեկտրոնային փոստ՝ hydrop@netsys.am, hydropinstitute@gmail.com

Կայքէջ՝ www.sci.am

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Սովորական խնկածաղկի (*Origanum vulgare* L.) աճեցման միջավայրի օպտիմալացման ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ առավել բարձր բերքատվություն ապահովել է գլաքար+հրաբխային կարմիր խարամ (1:1) խառնուրդը, որը գերազանցել է հրաբխային կարմիր խարամին 1.3, գլաքարին 1.4 և հողին 4.3 անգամ: Ջրաշիթային հիդրոպոնիկ համակարգում առավել բարձր բերքատվություն է ապահովել համատարած տարբերակը, որը գերազանցել է ակոսային և գլանային տարբերակներին համապատասխանաբար 1.3 և 3.4 անգամ: Պարզվել է, որ եթերայուղի պարունակությամբ գլաքար+հրաբխային կարմիր խարամ խառնուրդում աճեցված բույսերը գերազանցել են հրաբխային կարմիր խարամին 1.3, գլաքարին 2.5 և հողին 1.7 անգամ: Ջրաշիթային հիդրոպոնիկ համակարգում եթերայուղի քանակությունն առավել բարձր է եղել համատարած տարբերակում:

Օրգանական հիդրոպոնիկայում կատարված հետազոտությունները պարզել են, որ կիրառված օրգանական պարարտանյութերից հազարի (*Lactuca sativa* L.) համար առավել արդյունավետ է եղել 4 գոմադր(գ)+1 կենսահումուս(կ) տարբերակը, որի դեպքում բուսահումքը թարմ քաշով գերազանցել է հողային մշակույթը 4.3, դասական հիդրոպոնիկը՝ շուրջ 1.7 անգամ, որոնք, սակայն, միմյանցից չեն տարբերվել վիտամին C-ի և β-կարոտինի պարունակությամբ: Կալեի (*Brassica oleracea* var. *Sabellica* L.) համար առավելագույն բերք է ապահովել 4գ+4կ տարբերակը, որի դեպքում բուսահումքը թարմ քաշով գերազանցել է հողային մշակույթին 3.6 անգամ, սակայն զիջել է դասական հիդրոպոնիկային շուրջ 2.8 անգամ: Այստեղ β-կարոտինի պարունակության էական տարբերություն չի դիտվել, սակայն վիտամին C-ի պարունակությամբ բույսերը գերազանցել են ստուգիչ տարբերակները շուրջ 1.3 անգամ:

NFT հիդրոպոնիկ համակարգում ուսումնասիրվել է հանքային և օրգանահանքային սննդալուծույթի ազդեցությունը դետերմինանտ լոլիկի (*Solanum lycopersicum* L.) բերքատվության և պտուղների որակական հատկանիշների վրա: Պարզվել է, որ բերքատվության էական տարբերություն չի դիտվել, սակայն, օրգանահանքային սնուցում ստացած բույսերի պտուղներում մոնոսախարիդների պարունակությունը գերազանցել է մյուսներին մոտ 15%-ով:

Վեգետացիայի ընթացքում գանգուր կաղամբի (կալե) (*Brassica oleracea* var. *Sabellica* L.) բուսազանգվածի մեծ քանակություն (1.1-2.1 անգամ) դիտվել է հիդրոպոնիկ տարբերակում հուլիսին, սակայն ֆլավոնոիդների (1.1-1.3 անգամ) էքստրակտիվ նյութերի (1.1-1.2 անգամ) առավելագույն կուտակում գրանցվել է սեպտեմբեր-հոկտեմբեր ամիսներին: Մինչդեռ վիտամին C-ի (1.6-2.9 անգամ) և β-կարոտինի (1.2-2.3 անգամ) բարձր պարունակություն և էլ (2.0-3.6 և 2.1-2.7 անգամ) գրանցվել է հունիսին:

Վեգետացիայի ընթացքում, գարնանային և աշնանային ցանքերի դեպքում, չինական կաղամբի (*Brassica rapa* subsp. *chinensis*) բարձր բերքի համար և հիդրոպոնիկ ու հողային մշակույթում բարենպաստ պայմաններ է ապահովել 30 բույս/մ² տնկարկի խտությունը: Ստացված թարմ բուսահումքը ելով գերազանցել է մյուս տարբերակները գարնանային ցանքի դեպքում 1.1-1.5, աշնանային ցանքի դեպքում 1.1-1.8 անգամ: Միաժամանակ աշնանային ցանքի դեպքում, անկախ տնկարկի խտությունից, բույսերն աչքի են ընկել բարձր բերքատվությամբ (1.4-3.2 անգամ):

Հիդրոպոնիկայում միզունայի (*Brassica juncea* var. *Japonica*) բարձր բերքատվության համար, գարնանային և աշնանային ցանքերի դեպքում, բարենպաստ պայմաններ է ապահովել 90 բույս/մ² սնման մակերեսը (1.3-2.1 անգամ): Միաժամանակ տնկարկի տարբեր խտության պայմաններում (100, 90, 80, 70 բույս/մ²) ստացված բուսահումքը գերազանցել է հողային մշակույթը 1.1-2.3 անգամ: Տերևներում վիտամին C-ի պարունակության տեսակետից էական տարբերություններ չեն արձանագրվել, մինչդեռ Ca-ի կուտակումը մինչև 50% բարձր է եղել հիդրոպոնիկ բույսերում:

Կալե և ոսկեբեղիկ բույսերի տերևներում տարիքային փոփոխություններն ուսումնասիրելու համար երիտասարդ և հասուն տերևներից անջատվել է ՌՆԹ: Հիմք ընդունելով այն փաստը, որ տերևներում Ca-ի մեծ քանակությունը նպաստում է ծերացման դանդաղեցմանը՝ նույն տերևներում որոշվել է վերջինիս քանակությունը: Պարզվել է, որ կալեի տերևներում տարիքի հետ Ca-ի քանակության զգալի ավելացում է դիտվել հողային և հիդրոպոնիկ տարբերակներում, մինչդեռ ոսկեբեղիկի հողային տարբերակում դրա քանակությունը զգալի նվազել է:

Բացօթյա հիդրոպոնիկայի պայմաններում միկրոբուսակներից աճեցված վարդաբույր խորդենու (*Pelargonium roseum* Willd.) եթերայուղի պարունակությունը 1.5 անգամ գերազանցել է հողային բույսերին: Երկբլթակ գինկգոի (*Ginkgo biloba* L.) բուսահումքի կենսաքիմիական վերլուծության արդյունքում պարզվել է, որ աշնանային դեղին տերևներում

ռուտինի, նարցիսինի, նիկոտիֆլորինի, գինկգետինի, իզոգինկգետինի և գումարային ֆլավոնոիդների պարունակությունը համապատասխանաբար 1.2, 1.2, 1.3, 1.3, 1.3 և 1.2 անգամ գերազանցել է կանաչ տերևներին: Էքստրակտիվ նյութերի 1.2 անգամ բարձր պարունակությամբ աչքի են ընկել կանաչ տերևները:

Հիդրոպոնիկ սննդաբար լուծույթում գերմանիումի տարբեր չափաքանակների (0.01, 0.05 և 1.0 մգ/մ³) կիրառման դեպքում հազագի (*Lycium barbarum* L.) պտուղներում և տերևներում գերմանիումի առավելագույն պարունակություն (0.56-0.70 մկգ/100գ չոր նյութում) դիտվել է 0.05 մգ/մ³ չափաքանակ օգտագործելիս:

Ուսումնասիրվել է մի շարք ծառաթփատեսակների՝ կազակական գիհու (*Juniperus Sabina* L.), մշտադալար նոճու (*Cupressus sempervirens* L.) և տոսախի (*Buxus* L.) տնկիների աճն անհող մշակությամբ: Պարզվել է, որ բացօթյա հիդրոպոնիկայի պայմաններում գիհու և նոճու երկու տարեկան բույսերն ունեցել են համապատասխանաբար 98.0 և 82.8 սմ միջին բարձրություն, 14.2 և 10.0 մմ բնի միջին տրամագիծ (դեկ.՝ թղթ. անդ. Ս.Մայրապետյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Մշտադալար, փշատերև և սաղարթավոր ծառատեսակներից փորձարկվել են վիրգինյան և բազմապտուղ գիհիներն ու արևելյան սոսին: Բացօթյա հիդրոպոնիկայի պայմաններում գիհու և սոսու միամյա սերմնաբույսերը վեգետացիայի վերջում ունեցել են համապատասխանաբար 33.8-102 սմ բարձրություն և 3.4-10.6 մմ բնի տրամագիծ: Ստացված գիհու և սոսու սերմնաբույսերը 2019թ. գարնանը տնկարկվելու են հիդրոպոնիկական փորձարարական կայանում և Դիլիջանի անտառային գոտու բացօթյա հիդրոպոնիկայում հետագա հետազոտությունները շարունակելու համար: Վիրգինյան և բազմապտուղ գիհիների 300-ական կտրոններ դրվել են արմատակալման, կատարվել է դրանց սերմերի աշնանային ցանք (դեկ.՝ կ.գ.թ. Խ.Մայրապետյան):

Փորձարկված լցանյութերը (գլաքար, հրաբխային խարամ, գլաքար+հրաբխային խարամ) նպաստավոր պայմաններ են ապահովել միամյա օշինդրի (*Artemisia annua* L.) բարձր բերքատվության համար. աճեցված բույսերը դեղահումքի չոր քաշով գերազանցել են հողային ստուգիչին կոկոնակալման սկզբում 3.3-4.0, իսկ ծաղկման փուլում՝ 2.4-3.3 անգամ: Թեև եթերայուղի 1.7-2.3 անգամ բարձր պարունակությամբ աչքի են ընկել հողային բույսերը, սակայն հիդրոպոնիկ բույսերը, բարձր բերքատվության շնորհիվ, ապահովել են եթերայուղի 1.1-1.6 անգամ բարձր ել (դեկ.՝ Թ.Գասպարյան):

Հրապարակումներ

Հոդվածներ, գեկուցումներ

1. Ավետիսյան Լ.Գ., Ավետիսյան Ռ.Ա., Նահապետյան Խ.Հ., Ներզոկյա Ք.Ա., Հովհաննիսյան Լ.Է., Բաբախանյան Մ.Ա., Ֆիտոթերապիայի արդյունավետության գնահատումը առնետների վեգետատիվ ցուցանիշների վրա ձայնային զգացմունքային սթրեսի պայմաններում, Ե., «Հայաստանի բժշկագիտություն», հ. LVIII, N 3, 2018, էջ 86-93:
2. Ghalachyan L., Tadevosyan A., Hovsepyan A., Hakobjanyan A., Study of beta radioactivity of forage crops in Ararat valley of RA, "Bulletin" of National Agrarian University of Armenia, N 4, 2018, pp. 5-8.
3. Hakobjanyan A., Stahelova A., Mrazek F., Petrakova J., Navratilova Z., Petrek M., TP53 rs1042522 and rs8064946 variants in myocardial infarction, "Bratislava Medical Journal", 119(12), 2018, pp. 747-751.
4. Mairapetyan S., Alexanyan J., Tadevosyan A., Tovmasyan A., Stepanyan B., Galstyan H., Daryadar M., The productivity of some valuable medicinal plants in conditions of water stream hydroponic, "Journal of Agricultural Science and Food Research", Vol 9(3):237, 2018, www.omicsonline.org/open-access/the-productivity-of-some-valuable-medicinal-plants-in-conditions-of-water-stream-hydroponic-105788.html

ՄՈԼԵԿՈՒԼԱՅԻՆ ԿԵՆՍԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ կ.գ.թ. Ա.Առաքելյան
Փոխտնօրեն՝ կ.գ.թ. Գ.Յականովա
Գիտքարտուղար՝ կ.գ.թ. Զ.Խաչատրյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ aarakelyan@sci.am, imb@sci.am
Կայքէջ՝ www.molbiol.sci.am

Մասնագիտական խորհուրդ 042՝ «Կենսաքիմիա»
Նախագահ՝ կ.գ.դ. Ս.Զախյան, գիտքարտուղար՝ կ.գ.թ. Գ.Մկրտչյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Իշխման կաթվածի ժամանակ կոմպլեմենտի լեկտինային ուղու սպիտակուցների հետազոտությունները ցույց են տվել, որ *MBL2* գենի rs11003125 և rs12780112 եզակի նուկլեոտիդային պոլիմորֆիզմները և միևնույն ալելների կրումը, ինչպես նաև *FCN1* գենի rs2989727 պոլիմորֆիզմը և rs10120023 միևնույն ալելի կրումն ազդում են համապատասխանաբար MBL-ի և M-ֆիկոլինի մակարդակների վրա հիվանդների արյան պլազմայում, ինչը վկայում է հիվանդության պաթոգենեզում կոմպլեմենտի լեկտինային ուղու ներգրավվածության մասին (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Առաքելյան):

Ցույց է տրվել, որ քրոնիկ լիմֆոցիտային լեյկեմիայի ժամանակ նեոպլաստիկ կլոններում CD5 և CD19 մարկերների էքսպրեսիան դրական է ասոցացվում *IGVH* գենների մուտացիաների առկայության հետ, ինչի հիման վրա մշակվել է քրոնիկ լիմֆոցիտային լեյկեմիայի ընթացքի նոր կանխագուշակիչ դասակարգում: Ցույց է տրվել նաև, որ քրոնիկ լիմֆոցիտային լեյկեմիայի ժամանակ Ibrutinib դեղամիջոցի (Բրուտոնի թիրոզին կինազի արգելակիչ) երկարատև օգտագործումն առավել արդյունավետ է հիվանդության բուժման համար (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Գ.Մանուկյան):

Սուր միելոիդային լեյկոզով հիվանդների ծայրամասային արյան մոնոնուկլեար բջիջներում ԴՆԹ-ի երկշղթա կտրվածքների վերականգնման մեխանիզմների ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ MRE11 սպիտակուցի ակտիվության ճնշումը բարձրացնում է քաղցկեղային բջիջների զգայունությունը քիմիաթերապիայի նկատմամբ, ինչը թույլ կտա կիրառել դեղամիջոցի ավելի ցածր դեղաչափ և կնպաստի կողմնակի ազդեցությունների մակարդակի նվազմանը (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ն.Բաբայան):

Հայաստանում շրջանառվող սալմոնելաների 44 կլինիկական շտամների գենոմներում հայտնաբերվել են 9 տարբեր տեսակի 1-5 պրոֆագեր: Ուսումնասիրված շտամների 70%-ում պրոֆագերը կրել են սալմոնելաների 1-14 վիրուլենտության գեներ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Մեդրակյան):

Միտոքոնդրիումային ԴՆԹ-ի ամբողջական սեքվենավորման արդյունքների հիման վրա պարզաբանվել է Մուշի և Արևմտյան Հայաստանի տարածքային խմբերի մայրագծային գենոֆոնդի կառուցվածքը, ըստ որի արևմտահայկական խմբերը նշանակալիորեն տարբերվում են Հայկական լեռնաշխարհի կենտրոնական և արևելյան ընտանիքներից (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Լ.Եպիսկոպոսյան):

Ալոքսանային դիաբետի կենդանական մոդելի կիրառմամբ ցույց է տրվել, որ բուսական մզվածքները նվազեցնում են արյան մեջ շաքարի մակարդակը, կարգավորում են ֆոսֆոլիպիդների և պերօքսիդների պարունակությունն առնետների լյարդի հյուսվածքում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Լ.Հովսեփյան):

Կրեատինի ռադիոմոդիֆիկացիոն ազդեցության ուսումնասիրությունները վկայում են կրեատինի նշանակալի պաշտպանիչ դերի մասին առնետների ապրելունակության, ծայրա-

մասային արյան բջիջների և հեպատոցիտների պոպուլյացիոն կազմի, ուղեղի կրեատին-կրեատինկինազային համակարգի ակտիվության հանդեպ (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Ժ.Հակոբյան):

Ստացվել են Kv2.1 և Kv2.2 լարում-կախյալ կալիումական անցուղիների և դրանց Zn^{2+} մուտանտների կանաչ ֆլուորեսցենտային պրոտեինի տարբերակները: Ցույց է տրվել, որ իոնական խելատ SՊԷՆ-ը բաց կալիումական անցուղիների բլոկատոր է: Պաշ-կլամպ մեթոդով ցույց է տրվել, որ Kv2 անցուղիների փակ վիճակի ինակտիվացման փոփոխությունները կախված են դեռևս անհայտ ցիտոպլազմատիկ գործոններից: Ներբջջային Zn^{2+} իոններն ազդում են Kv2.1 և Kv2.2 անցուղիների էքսպրեսիայի և հատկությունների վրա (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Վ.Վարդանյան):

Նկարագրվել է խոզերի աֆրիկյան ժանտախտի նոր ախտաբանական ձև, որը բնութագրվում է հիվանդության ավելի տևական ընթացքով, արյունազեղումների ավելի փոքր ծավալով և ավելի մեղմ կլինիկական ախտանիշներով: Մշակվել է ախտահարված բջիջների ցիտոպլազմայում վիրուսային ԴՆԹ-համալիրների արագ հայտնաբերման թեստ՝ հիմնված մեթիլ գրին-Y պիրոնինով ներկման վրա (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Զ.Կարայան):

Մոլեկուլային դոկինգի մեթոդների միջոցով բացահայտվել է, որ ԱԵՖ-ի համեմատ գենիստեինն ավելի բարձր խնամակցությամբ է փոխազդում խոզերի աֆրիկյան ժանտախտի վիրուսի (ԽԱԺՎ) տոպոիզոմերազ II ֆերմենտի ԱԵՖ-ազային դոմենի հետ, ինչը վկայում է, որ տվյալ ֆերմենտը հնարավոր թիրախ է հակավիրուսային թերապիայի մշակման համար (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Հ.Զաքարյան):

Իրականացվել են *in silico* հետազոտություններ ԴՆԹ-տոպոիզոմերազ-II-ի երրորդային կառուցվածքի և դրա նկատմամբ ֆլավոնոիդների ազդեցության ուսումնասիրության ուղղությամբ՝ ԽԱԺՎ-ի դեմ դրանց հակավիրուսային ակտիվությունը բացահայտելու նպատակով: Ավելի քան 35000 միացությունից ընտրվել է լավագույն 32-ը դրանց հակավիրուսային ակտիվության հետագա թեստավորման համար (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Կ.Նազարյան):

Իրականացվել է ՀՀ խաղողի սորտերի ազգային հավաքածուի գենետիկական ռեսուրսների մոլեկուլային նույնականացում և համապարփակ բնութագրում 9 հիմնական և 16 լրացուցիչ միկրոսատելիտային գենետիկական մարկերների կիրառմամբ: Խաղողի սորտերի ազգային հավաքածուում բացահայտվել են բազմաթիվ համանուն, նույնանուն, ինչպես նաև եզակի գենոտիպեր (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ք.Մարգարյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Սեպսիսի ժամանակ արյան մոնոնուկլեար բջիջների տրանսկրիպտոմի վերլուծությունը ցույց է տվել, որ հիվանդության ծանրությունը և ընթացքը կապված են T-բջջային պատասխանի ճնշման, HLA և քեմոկինային ընկալիչների էքսպրեսիայի նվազման, վիրուսների և բակտերիաների նկատմամբ պատասխանի և էրիթրոցիտների ու թրոմբոցիտների գենների էքսպրեսիայի հետ: Ստացված տվյալների հիման վրա առաջարկվել են հիվանդության նոր մոլեկուլային ենթատիպեր, որոնք տարբերվում են ընթացքի ծանրությամբ և ելքով (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Առաքելյան):

Ցույց է տրվել, որ խաղողի խխունջի (*Helix Pomatia*) սպիտակուցային գեոմից ստացված ջրալույծ սպիտակուցների մզվածքը *in vitro* (բջջային գծեր) և *in vivo* (փորձարարական կենդանիներ) հետազոտություններում արդյունավետորեն կանխում է օքսիդատիվ սթրեսի առաջացումը՝ դրսևորելով հզոր հակաօքսիդանտային հատկություններ, ինչպես նաև ցուցաբերում է պաշտպանիչ ազդեցություն ծերացման հետևանքով առաջացած օքսիդատիվ սթրեսի հանդեպ: Տվյալ միջոցը կարող է առաջարկվել բժշկության և կոսմետոլոգիայի բնագավառներում կիրառության համար կենսաբանական ակտիվ հավելումի կամ քսուքի ձևով (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Գ.Յականովա):

Սուբլետալ և լետալ ճառագայթման դոզաների ժամանակ APEX1 սպիտակուցի արգելակումը կարող է թուլացնել քաղցկեղային բջիջների վերականգնողական ներուժը՝ միաժամանակ չազդելով նորմալ բջիջների վերականգնողական մեխանիզմների վրա: Տվյալ սպիտակուցը կարող է դիտարկվել որպես մահացության սինթետիկ դեղամիջոցների թիրախ (դեկ.՝ կ.գ.թ. Ն.Բաբայան):

ԽԱԺՎ-ի վրա ապիգենինի վեց քիմիական ածանցյալների հակավիրուսային ազդեցության ուսումնասիրության արդյունքում պարզվել է, որ միայն գենկվանինն է ճնշում վիրուսի բազմացումը Vero բջիջներում վարակի ինչպես վաղ, այնպես էլ ուշ փուլերում: Գենկվանինի ազդեցությամբ նվազում է նաև վիրուսային ԴՆԹ-ի քանակը վիրուսային գործարաններում, ճնշվում է վաղ և ուշ փուլի վիրուսային սպիտակուցների սինթեզը (դեկ.՝ կ.գ.թ. Հ.Զաքարյան):

Իրականացվել է Հայաստանի տարբեր շրջաններում 2011-17թթ. ընթացքում սալմոնելոզով հիվանդացության համաճարակաբանական վերլուծություն, ստեղծվել է սալմոնելոզի դեպքերի տվյալներն ամփոփող շտեմարան: Համաճարակաբանական, մոլեկուլագենետիկական և իմունաբանական տվյալների համալիր վերլուծության հիման վրա մշակվել է մոլեկուլահամաճարակաբանական քարտեզ, որը կնպաստի սալմոնելոզի կանխարգելման և բուժման լավագույն ռազմավարության ընտրությանը (դեկ.՝ կ.գ.թ. Ժ.Կծոյան):

Հակաֆոսֆոլիպիդային համախտանիշով հիվանդների մոտ ցույց է տրվել հակա-դոմեն (D)1 β 2GPI-ի պրոկոագուլյացիոն ազդեցությունը մոնոցիտների, ինչպես նաև բնական քիլեր և CD8⁺ բջիջների ցիտոտոքսիկության վրա: Ստացված տվյալները հաստատել են D1 էպիտոպի կարևոր դերը հակաֆոսֆոլիպիդային համախտանիշի ժամանակ թրոմբոզների և մանկաբարձական բարդությունների զարգացման գործում (դեկ.՝ կ.գ.թ. Գ.Մանուկյան):

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Յակնովա Գ.Վ., Սոաքելովա Է.Ա., Մելքոնյան Ա.Հ., Պրոտեոմիկայի հիմունքները, Ե., «Էլեն Պրինտ» հրատ., 2018, 165 էջ:
2. Mayilyan K., Hyusyan A., Farah J., Complete deficiency of complement C4, (eds. MacKay I., Rose N.), Chapter in: Encyclopedia of Medical Immunology, NY, USA, “Springer” publishing house, 2018, pp. 1-8.
3. Zakharyan R., Arakelyan A., NGF in psychiatric disorders: update on current findings, Chapter in: Advances in Medicine and Biology, USA, “Nova Science Publishers” publishing house, 2018, pp. 85-104.

Հոդվածներ, գեկուցումներ

4. Каралян Н.Ю., Аброян Л.О., Акопян Л.А., Хости́кян Н.Г., Нерсисян Н.Г., Семерджян З.Б., Каралян З.А., Влияние экстрактов головного мозга человека на клетки культуры нейроblastомы, “Архив патологии”, М., т. 80, N 6, 2018, с. 29-34.
5. Мартиросян А.А., Манукян Г.П., Теории происхождения антифосфолипидных антител: роль инфекционных патогенных агентов, М., “Успехи современной биологии”, т. 138, N 2, 2018, с. 148-160.
6. Овсепян Л.М., Казарян Г.С., Зангинян А.В., Захарян Г.А., Влияние сбора растений на метаболизм фосфолипидов и процесс свободнорадикального окисления при аллоксановом диабете, М., “Практическая фитотерапия”, N 2, 2018, с. 2-10.
7. Петросян М.С., Нерсесова Л.С., Газарянц М.Г., Малакян М.Г., Акопян Ж.И., Энзимологические эффекты низкоинтенсивного электромагнитного излучения с частотой 1800МГц, М., “Радиационная биология. Радиоэкология”, т. 58, N 1, 2018, с. 53-58.
8. Саакян А.К., Аракелов Г.Г., Назарян К.Г.. *In silico* поиск новых ингибиторов полимеризации тубулина, М., “Молекулярная биология”, т. 52, N 4, 2018, с. 699-705.
9. Саакян А.К., Барсегян А.А., Мелян Г.Г., Мартиросян Ю.Ц., Сравнительная оценка урожая миниклубней картофеля, полученных из *in vitro* растений в теплице и в аэропоники, Сочи, “Субтропическое и декоративное садоводство”, N 66, 2018, с. 179-184.

10. Antonosyan M., Harutyunyan L., Aspaturyan N., Yepiskoposyan L., Genetic reconstruction of avian and mammalian diversity of Avana Karan and Krak Karan caves, Artsakh, Сборник статей “Двенадцатой годичной научной конференции”, Ер., изд. “РАУ”, 2018, с. 138-145.
11. Arabyan E., Hakobyan A., Kotsinyan A., Karalyan Z., Arakelov V., Arakelov G., Nazaryan K., Simonyan A., Aroutiounian R., Ferreira F., Zakaryan H., Genistein inhibits African swine fever virus replication in vitro by disrupting viral DNA synthesis, “Antiviral Research”, v. 156, 2018, pp. 128-137.
12. Arakelov G., Arakelov V., Nazaryan K., Complex formation dynamics of native and mutated pyrin's B30.2 domain with caspase-1, “Proteins”, v. 86, N 6, 2018, pp. 676-683.
13. Avetyan D., Arakelyan A., Mkrtchyan G., Association of Bax and Bcl-2 functional polymorphisms and protein levels with posttraumatic stress disorder, “Journal of Biosciences and Medicines”, v. 6, 2018, pp. 23-32.
14. Avetyan D., Arakelyan A., Mkrtchyan G., Genetic polymorphisms of nervous system development and the risk of posttraumatic stress disorder, American Journal of Molecular Biology, v. 8, N 1, 2018, pp. 58-68.
15. Babayan N., Grigoryan B., Hovhannisyan G., Tadevosyan G., Khondkaryan L., Grigoryan R., Sarkisyan N., Aroutiounian R., Gender differences in DNA damage/repair after laser-generated ultrafast electron beam irradiation, “International Journal of Radiology & Radiation Therapy”, v. 5, N 2, 2018, pp. 85-86.
16. Damgaard P., Marchi N., Khachatryan Z., Margaryan A., Yepiskoposyan L. et al. 137 ancient human genomes from across the Eurasian steppes, “Nature”, v. 557, N 7705, 2018, pp. 369-374.
17. Hakobyan A., Galindo I., Nañez A., Arabyan E., Karalyan Z., Chistov A., Streshnev P., Korshun V., Alonso C., Zakaryan H., Rigid amphipathic fusion inhibitors demonstrate antiviral activity against African swine fever virus, “Journal of General Virology”, v. 99, N 1, 2018, pp. 148-156.
18. Hakobyan G., Davtyan H., Harutyunyan K., Alexanyan K., Amirkhanyan Y., Gharibyan A., Asatryan L., Tadevosyan Y., Similarities in Blood Mononuclear Cell Membrane Phospholipid Profiles During Malignancy, “Medical Sciences”, v. 6, N 4, 2018, pp. 1-11.
19. Hopp L., Loeffler-Wirth H., Nersisyan L., Arakelyan A., Binder H., Footprints of Sepsis Framed Within Community Acquired Pneumonia in the Blood Transcriptome, “Frontiers in Immunology”, v. 9, N 1620, 2018, pp. 1-24.
20. Kakabadze E., Makalatia K., Grzelishvili N., Sedrakyan A., et al., Selection of Potential Therapeutic Bacteriophages that Lyse a CTX-M-15 Extended Spectrum β -Lactamase Producing *Salmonella enterica* Serovar Typhi Strain from the Democratic Republic of the Congo, “Viruses”, v. 10, N 4, 2018, p. 172.
21. Karalova E., Semergyan Z., Manukyan A., Iskandaryan F., Panyan N., Karalyan Z., Tatoyan M., The embryonic development of the pig excretory system, “Porcine Research”, v. 8, N 1, 2018, pp. 1-11.
22. Karalyan Z., Izmailyan R., Abroyan L., Avetisyan A., Hakobyan L., Zakaryan H., Karalova E., Evaluation of Viral Genome Copies Within Viral Factories on Different DNA Viruses, “Journal of Histochemistry & Cytochemistry”, v. 66, N 5, 2018, pp. 359-365.
23. Khondkaryan L., Margaryan S., Poghosyan D., Manukyan G., Impaired Inflammatory Response to LPS in Type 2 Diabetes Mellitus, “International Journal of Inflammation”, 2157434, 2018, pp. 1-6.
24. Kovalchuk A., Nersisyan L., Mandal R., Wishart D., Mancini M., Sidransky D., Kolb B., Kovalchuk O., Growth of Malignant Non-CNS Tumors Alters Brain Metabolome, “Frontiers in Genetics”, v. 9, N 41, 2018, pp. 1-9.
25. Kriegova E., Manukyan G., Mikulkova Z., Gabcova G., Kudelka M., Gajdos P., Gallo J., Gender-related differences observed among immune cells in synovial fluid in knee osteoarthritis, “Osteoarthritis and Cartilage”, v. 26, N 9, 2018, pp. 1247-1256.
26. Makalatia K., Kakabadze E., Sedrakyan A., Arakelova K., Mkrtchyan M., Macharashvili et al., Activity of bacteriophages to multiply resistant strains of *Salmonella* and their various serotypes, “Ветеринарна Біотехнологія”, v. 32, N 1, 2018, pp. 500-507.
27. Manukyan G., Turcsanyi P., Mikulkova Z., Gabcova G., Urbanova R., Gajdos P., Smotkova Kraiczova V., Zehnalova S., Papajik T., Kriegova E., Dynamic changes in HLA-DR expression during short-term and long-term ibrutinib treatment in patients with chronic lymphocytic leukemia, “Leukemia Research”, v. 72, 2018, pp. 113-119.
28. Margaryan A., Hansen H., Rasmussen S., Sikora M., Moiseyev V., Khoklov A., Epimakhov A., Yepiskoposyan L., Kriiska A., Varul L., Saag L., Lynnerup N., Willerslev E., Allentoft M.E., Ancient pathogen DNA in human teeth and petrous bones, “Ecology and Evolution”, v. 8, N 6, 2018, pp. 3534-3542.
29. Margaryan K., Devejian H., Melyan G., Screening of Armenian grape varieties for susceptibility to downy mildew, “Magarach”. Viticulture and Winemaking”, v. 4, N 106, 2018, pp. 47-49.

30. Margaryan S., Witkowicz A., Arakelyan A., Partyka A., Karabon L., Manukyan G., sFasL-mediated induction of neutrophil activation in patients with type 2 diabetes mellitus, "PLoS One", v.13, N 7, 2018, e0201087, pp. 1-12.
31. Nebish A., Santrosyan G., Aroutiounian R., Reproductive biology of Armenian apricot cultivars, "Acta Horticulturae", v. 1214, N 16, 2018, pp. 95-102.
32. Sargsyan M., Voskanyan H., Karalova E., Hakobyan L., Karalyan Z., Third wave of African swine fever infection in Armenia: Virus demonstrates the reduction of pathogenicity, "Veterinary World", v. 11, N 1, 2018, pp. 5-9.
33. Semerjyan A., Tatoyan M., Karalyan N., Nersisyan N., Hakobyan L., Arzumanyan H., Karalyan Z., Cardiopathology in acute African Swine Fever, "Annals of Parasitology", v. 64, N 3, 2018, pp. 253-258.
34. Stepanyan A., Zakharyan R., Simonyan A., Tsakanova G., Arakelyan A., Involvement of polymorphisms of the nerve growth factor and its receptor encoding genes in the etiopathogenesis of ischemic stroke, "BMC Medical Genetics", v. 19, N 33, 2018, pp. 1-10.
35. Tsakanova G., Stepanyan A., Nahapetyan K., Sim R., Arakelyan A., Boyajyan A., Serine proteases of the complement lectin pathway and their genetic variations in ischaemic stroke, "Journal of Clinical Pathology", v. 71, N 2, 2018, pp.141-147.
36. Weber S., Hakobyan A., Zakaryan H., Doerfler W., Intracellular African swine fever virus DNA remains unmethylated in infected Vero cells, "Epigenomics", v. 10, N 3, 2018, pp. 289-299.
37. Wilhelm K., Pentzoldm C., Schoener S., Arakelyan A., Hakobyan A., Mrasek K., Weise A., Fragile Sites as Drivers of Gene and Genome Evolution, "Current Genetic Medicine Reports", v. 6, N 4, 2018, pp. 136-143.

Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական ատենախոսություն:

Կ.Մայիլյանը, Ա.Առաքելյանը դարձել են «Արդյունավետ գիտաշխատող 2018» մրցույթի, Ռ.Զախարյանը, Հ.Զաքարյանը, Լ.Ներսիսյանը՝ «Արդյունավետ երիտասարդ գիտաշխատող 2018» մրցույթի, Ա.Հակոբյանը՝ «ISTC sbv IMPROVER Metagenomics» մրցույթի (II տեղ) հաղթողներ, Հ.Սահակյանը ստացել է SS ոլորտում ՀՀ պետական կրթական մրցանակ (II կարգ լավագույն սփյուռքահայ ուսանող անվանակարգում), Ն.Բաբայանը, Գ.Ցականովան, Ա.Այվազյանը՝ ԱՐՓԱ հիմնարկի նորարարության մրցույթի մրցանակներ:

Լ.ՕՐԲԵԼՈՒ ԱՆՎ. ՖԻԶԻՈԼՈԳԻԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ կ.գ.դ. Ն.Այվազյան
Գիտքարտուղար՝ ք.գ.թ. Վ.Եզանովա
Էլեկտրոնային փոստ՝ info@physiol.sci.am
Կայքէջ՝ www.physiol.sci.am

Մասնագիտական խորհուրդ 023՝ «Մարդու և կենդանիների ֆիզիոլոգիա»
Նախագահ՝ թղթ. անդ. Լ.Մանվելյան, գիտքարտուղար՝ կ.գ.թ. Ն.Թադևոսյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Միջակա ցանցաձև գոյացության (ՄՅԳ) նեյրոնների պոտենցիալների ներբջջային արտածման մեթոդով գորտի պերֆուզացված ուղեղի պատրաստուկի վրա կատարվել են փորձեր՝ անդաստակային նյարդի առջևի ճյուղի գրգռման պայմաններում: Հետազոտվել են ողնուղեղի պարանոցային և գոտկային հատվածներ ուղղորդվող ցանցաողնուղեղային նեյրոնների ռեակցիաները՝ ի պատասխան ուղեղիկի կեղևի աուրիկուլյար բլթակի գրգռման: Ստացված նախնական արդյունքները ցույց են տվել, որ ուղեղիկի կեղևի աուրիկուլյար բլթակի գրգռումից արգելակվող ՄՅԳ նեյրոնների միայն մի մասն է ուղղում իրենց աքսոն-

ները դեպի ողնուղեղի պարանոցային և գոտկային հատվածներ (դեկ.՝ թղթ. անդ. Լ.Մանվելյան):

Պարկինսոնի հիվանդության (ՊՀ) ռոտենոնային մոդելի վրա ներբջջային գրանցման մեթոդով ցույց է տրվել, որ քուրքումինն ունի կարգավորիչ ազդեցություն նեյրոնների կենսաէլեկտրական ակտիվության փոփոխության վրա *hypocampus-substancial nigra* շղթայում: Քուրքումինի ներորովայնային ներարկումը զգալիորեն նվազեցրել է ռոտենոնով հրահրված նյարդատոքսիկությունը և *hypocampus*-ի ու *substancia nigra*-ի նեյրոնների մահը: Ռոտենոնով ախտահարված առնետների խմբում քուրքումինով բուժումից հետո հայտնաբերվել է ուղղահայաց կանգնելու և շարժիչ այլ վարքային խանգարումների վերականգնում (դեկ.՝ կ.գ.դ. Վ.Սարգսյան):

Նեյրոդեգեներատիվ հիվանդություններում ուղեղի 7 հակացավային կենտրոններում քրոնիկ ցավի զարգացման սինապսային մեխանիզմների հետազոտությունը (Պարկինսոնի հիվանդության օրինակով) հայտնաբերել է ճնշիչ ռեակցիաների լրիվ վերացում և դրդիչների բարձրացում, այսինքն՝ արտահայտված նեյրոդեգեներացիա: ՊՀ մոդելում պալիդո-նիգրալ պրոեկցիայում սինապսային գործընթացների ուսումնասիրությունը հայտնաբերել է ճնշիչների ընկճում և դրդիչների բարձրացում, որոնք նորմալացել են VR թույնի պրոեկցիայով: Սև նյութի կոմպակտ և ռետիկուլային մասերի (SNc, SNr) կորտիկո-նիգրալ պրոեկցիաների հետազոտությունը ցույց է տվել SNc-ի նեյրոդեգեներացիայի հակվածությունը՝ կախված ճնշիչ և դրդիչ նեյրոպրոցեսների արտահայտվածությունից (դեկ.՝ կ.գ.դ. Ջ.Սարգսյան):

Բացահայտվել են սիրտ-անոթային համակարգի փոփոխված գործունեության վեգետատիվ ցուցանիշներ դիաբետի ու սթրեսի ժամանակ և «Դիաբեֆիտի» աղապտոզեն էֆեկտները, ինչպես նաև օքսիդավերականգնողական հատկությունները: «Դիաբեֆիտի» արդյունավետությունը գնահատվել է բազմաթիրախային բուսական դեղամիջոցների մշակման հեռանկարների հիմնավորման նպատակով (դեկ.՝ կ.գ.դ. Վ.Չավուշյան-Պապյան):

Ալկոհոլային թունավորման ժամանակ ուղեղի հետազոտված հատվածներում բացահայտվել են մորֆոլոգիական խանգարումներ, որոնք բնորոշ են ոչ սպեցիֆիկ նեյրոնային վնասվածքներին: Տաուրինի ներարկումներից հետո հայտնաբերվել է այս ամինաթթվի դրական նյարդապաշտպանիչ ազդեցությունն առնետների ուղեղի տարբեր բաժինների նյարդաբջջների վրա (դեկ.՝ բ.գ.դ. Տ.Ղևոնդյան):

Ստեղծվել է նոր սերնդի սարքավորում, որը թույլ է տալիս իրականացնել օրգանիզմի ինտեգրատիվ վիճակի հեռահար գնահատում: Հայտնաբերվել են էլեկտրակարդիոլոգիական ցուցանիշների էական տարբերություններ սովորական և տաղանդավոր երեխաների մոտ՝ ճանաչողական խնդիրներ լուծելիս: Առնետների օրգանիզմի էպիլեպտիկ ակտիվության արգելափակման նպատակով, լամալի և տոպիրամատի օպտիմալ չափաբաժնի բացահայտման համար, ցուցադրվել է «Բիոսկոպ» համալիր սարքավորման օգտագործման հնարավորությունը (դեկ.՝ կ.գ.դ. Ռ.Սարգսյան):

Նորմայում բացահայտվել են տարբերություններ միզածորանների ինքնաբուխ գործողության պոտենցիալների պարամետրերի միջև: Գործողության պոտենցիալների պարամետրերի ավելի բարձր արժեքներ ունեցող միզածորանի (ձախ միզածորան) միզապարկից մեկուսացումն ազդեցություն չի թողել վերջինիս մկանային շերտերի ակտիվության վրա, սակայն երկրորդ միզածորանի հաջորդական մեկուսացումը միզապարկից բերել է ակտիվության վերը նշված ցուցանիշների որոշակի մոդուլյացիայի (դեկ.՝ կ.գ.դ. Ք.Ղազարյան):

Նոր սերնդի SFCO-սենսորների օգտագործման հիման վրա իրականացվել են նախնական հետազոտություններ մարդու ֆունկցիոնալ վիճակի դինամիկայի ոչ կոնտակտային գնահատման հնարավորությամբ (դեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Խաչունց):

Կատարվել է *Macrovipera lebetina obtusa* օձի թույնի դեմ հակաթույնի ստացում ճագարների և խոյի իմունիզացիայի արդյունքում, ինչպես նաև ստացված շիճուկի արդյունա-

վետության գնահատում մի շարք *in vivo* և *in vitro* փորձարարական մոտեցումների միջոցով: Ուսումնասիրվել է *Macrovipera lebetina obtusa* օձի թույնից առանձնացված օրտուստատին դեզինտեգրինի և A2 ֆոսֆոլիպազների ազդեցությունն ուռուցքային բջիջների անկանոն աճի վրա: Իրականացվել են մարդու արյան էրիթրոցիտների ստվերների թաղանթների վրա իրանական *Montivipera latifi* իժի թույնի թաղանթաթրոպ ազդեցության բացահայտման հետազոտություններ (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Ն.Այվազյան):

Բազալ գանգլիաների հատվածում գյուրգայի թույնի ներուղեղային ներարկման հետազոտությունների արդյունքում որոշվել է առնետների մոտ հեմոռագիկ ինսուլտի մոդելավորման համար գյուրգայի թույնի օպտիմալ չափաբաժինը: Աշխատանքը կատարվել է ԿՆՀ ֆունկցիաների փոխհատուցման լաբորատորիայի հետ: Հիստոքիմիական ներկերով նախնական հետազոտությունները ցույց են տվել, որ գյուրգայի թույնի սուբլետալ չափաբաժինները բերում են արյունուղեղային պատնեշ (ԱՌԲՊ) թափանցելիության բարձրացման (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Ոսկանյան):

Սկսվել է ճարպային հյուսվածքից ստացված մեզենքիմալ ցողունային բջիջների (AdMSC) հավաքածուի ստեղծման գործընթացը ստույգ և ստանդարտացված մեթոդների օգտագործմամբ: Այս բջիջները կլինիկապես կիրառելի են ռեգեներատիվ բժշկության մեջ: Կատարվել է AdMSC-ների ստացում, բնութագրում, ինչպես նաև AdMSC-ների տարբերակում մաշկային բջիջների, նեյրոնների և հեպատոցիտների (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ջ.Կարաբեկյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«*Macrovipera lebetina obtusa* թույնի դեմ շիճուկի ստացումը խոյերի իմունիզացիայի միջոցով» թեմայի շրջանակներում (ղեկ՝ կ.գ.դ. Ն. Այվազյան) *Macrovipera lebetina obtusa* օձի թույնի դեմ ստացվել է հակաթույն ճագարների և խոյի իմունիզացիայի արդյունքում, ինչպես նաև ստացված շիճուկի արդյունավետության գնահատում մի շարք *in vivo* և *in vitro* փորձարարական մոտեցումների միջոցով:

«Բնական ռեսուրսներից մաշկի ստացում հյուսվածքային ինժեներիայի մեթոդներով» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ջ.Կարաբեկյան) ըստ նախօրոք ներկայացված ժամանակացույցի կատարվել են համապատասխան նյութերի և սարքավորումների ձեռքբերման աշխատանքներ:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Саркисян Дж.С., Погосян М.В., Даниелян М.А., Степанян А.Ю., Варданян А.В., Назначение депрессорных синаптических процессов в условиях специфической нейродегенеративной патологии и протекции, LAMBERT Academic Publishing RU, Mauritius, 2018, 252 с.

Հոդվածներ, զեկուցումներ

2. Ավետիսյան Լ.Գ., Ավետիսյան Ռ.Ա., Նահապետյան Խ.Հ., Ներոզովա Ք.Ա., Հովհաննիսյան Լ.Է., Բաբախանյան Մ.Ա., Ֆիտոթերապիայի ազդեցությունը առնետների վեգետատիվ ցուցանիշների վրա՝ ձայնային զգացմունքային սթրեսի պայմաններում, Ե., «Հայաստանի բժշկագիտություն», հ. LVIII, N 3, 2018, էջ 86-93:
3. Մելիքյան Լ.Մ., Աթլետների բրադիկարդիայի առաջացման նեյրոնային մեխանիզմները, Ե., «Հայաստանի բժշկագիտություն», հ. LVIII, N 3, 2018, էջ 50-56:
4. Պանչուկյան Կ.Ա., Ասատրյան Մ.Ռ., Հարությունյան Ա.Ա., Մարզիկների բնավորության տեսակների հոգեֆիզիոլոգիական որոշումը պոլիգրաֆի կիրառմամբ (միջազգ. գիտաժող. նյութ.), Ե., «Ֆիզիկական դաստիարակության և սպորտային պատրաստության հիմնախնդիրների տարեգիրք», 2018, էջ 457-465:

5. Аветисян Э.А., Петросян А.А., Аванесян Л.Г., Шогерян С.А., Саакян Н.А., Восстановление симпатопарасимпатического равновесия в вариабельности сердечного ритма при развитии психоэмоционального стресса на фоне применения таурина у крыс в эксперименте, Тбилиси, "Медицинские новости Грузии", N 1, (274), 2018, с. 168-173.
6. Бадалян С.А., Ипекчян Н.М., Саркисян В.А., Особенности проявления пластической изменчивости в билатерально организованных звеньях мозжечков и вестибулоталамических систем, СПб., "Российский физиологический журнал им. Сеченова", т. 104, N 1, 2018, с. 39-52.
7. Гиносян С.В., Гуликян Л.А., Багдасрян А.А., Грабский О.В., Тирацунян С.Г., Айвазян Н.М., Характер взаимодействия артемизинина с глюкокортикоидным рецептором и ДНК, Биотехнология: взгляд в будущее, Мат. IV межд. научно-практич. конф., Ставрополь, 2018, с. 13 - 16.
8. Даниелян М.А., Назарян О.А., Казарян Н.А., Айвазян Н.М., Морфогистохимическое изучение нейронов гиппокампа на модели болезни Альцгеймера и в условиях протекторного действия яда кавказской гюрзы, Мат. конф. «Мозг и нейротехнологии: от фундаментальных исследований к клинике», М., «Асимметрия», т. 12, N 3, 2018, с. 81-82.
9. Дарбинян Л.В., Амбарцумян Л.Э., Акопян Н.Э., Карапетян Л.М., Саркисов Г.Т., Халаджи Н., Саркисян В.А., «Протекторное действие яда кобры NOX и гипоталамического пептида PRP на электрофизиологические и поведенческие характеристики крыс после унилатеральной лабиринтэктомии», М., «Асимметрия», т. 12, N 2, 2018, с. 18-37.
10. Казарян К.В., Даниелян М.А., Чибухчян Р.Г., Маргарян Ш.Г., Регуляция гистамином взаимосвязи электрической активности мочевого пузыря с уретрой, СПб., "Журнал эволюционной биохимии и физиологии", т. 54, N 1, 2018, с.44-51.
11. Казарян К.В., Даниелян М.А., Чибухчян Р.Г., Мкртчян Э.Х., Активация гистамином пейсмекерного ритмогенеза мочеточников и мочевого пузыря, Ер., «ДНАН РА», т. 118, N 2, 2018, с. 170-177.
12. Казарян К.В., Даниелян М.А., Чибухчян Р.Г., Мкртчян Э.Х., Регуляция гистамином взаимодействия электрической активности мочеточников с мочевым пузырем, Иваново, "Проблемы современной науки и образования", 2018, с. 18-21.
13. Казарян К.В., Чибухчян Р.Г., Мкртчян Э.Х., Роль гистамина в регуляции спонтанного ритмогенеза мочеточников и мочевого пузыря у крыс, Варшава, "East European Science Journal", N 9(37), 2018, с. 7-14.
14. Карапетян К.В., Соотношение возбуждательных и депрессорных синаптических процессов в нейронах черной субстанции на стимуляцию бледного шара у крыс, Ер., "Мед. наука Армении", т. LVIII, N 1, 2018, с. 32-39.
15. Лорикян А.Г., Биологические маркеры гипоталамо-гипофизарно-адреналовой оси в роли индикаторов стресс-ответа при первом психотическом эпизоде, Ер., "Мед. наука Армении", N 1, 2018, с. 58-71.
16. Лорикян А.Г., Динамика показателей липидного профиля как фактор риска развития метаболических нарушений у больных шизофренией, Ер., "Вопросы теоретич. и клинич. медицины", N 3 (120), 2018, с. 31-34.
17. Лорикян А.Г., Горобец Л.Н., Динамический мониторинг кортизола и биохимических показателей риска развития метаболического синдрома у больных шизофренией, Ер., "Мед. наука Армении", т. LVIII, N 3, 2018, с. 94-102.
18. Манвелян Л.Р., Терзян Д.О., Маргарян А.В., Григорян М.Л., Сравнительный электрофизиологический анализ мозжечкового контроля нейронов вестибулярного ядерного комплекса и медиальной ретикулярной формации лягушки, Иваново, "Наука, техника и образование", т. 48, N 7, 2018, с. 9-13.
19. Панчулазян К.А., Арутюнян А.А., Асатрян М.Р., Психофизиологическое определение типов характера спортсменов с применением полиграфа, Ер., "Биологич. журн. Армении", т. LXX, N 1, 2018, с. 60-66.
20. Погосян М.В., Мушегян Г.Х., Минасян А.Л., Меликян Л.М., Саркисян Дж.С., Соотношение возбуждательных и тормозных синаптических процессов в антиноцицептивных таламических нейронах, активированных префронтальной корой мозга на ротеноновой модели болезни Паркинсона, Мат. VII межд. научно-практич. конф., «Адаптация биологических систем к естественным и экстремальным факторам среды», Челябинск, 2018, с. 188-192.
21. Саркисян В.Р., Истинное место и роль вирусов в природе, Вирусы – мигрирующие органеллы клеток, Финляндия. «INTERNATIONAL SCIENCE PROJECT», ч. 1, N 17, 2018, с. 4-8.
22. Саркисян В.Р., Основной и приобретенный геном, Нано-макетная теория функционирования генома, Финляндия, «INTERNATIONAL SCIENCE PROJECT», ч. 1, N 17, 2018, с. 8-13.

23. Саркисян Р.Ш., Карамян Г.Г., Манукян А.М., Саркисян В.Р., Мисакян Л.Г., Феномен дистанционных воздействий, Адаптация биологических систем к естественным и экстремальным факторам среды, Мат. VII межд. научно-практич. конф., Челябинск, 2018, с. 183-188.
24. Саркисян С.Г., Даниелян М.А., Чавушян В.А., Минасян С.М., Активность нейронов ядра солитарного тракта при высокочастотной стимуляции гипоталамических ядер в условиях унилатеральной лабиринтэктомии, сочетанной с вибрационным воздействием, Ер., "Мед. наука Армении", т. LVIII, N 1, 2018, с. 16-31.
25. Саркисян С.Г., Чавушян В.А., Минасян С.М., Эффекты высокочастотной стимуляции гипоталамических ядер на нейроны ядра солитарного тракта в условиях односторонней делабиринтации и введения гипоталамического пролина богатого пептида, М., «Асимметрия», т. 12, N 4, 2018, с. 452-458.
26. Туманян А.А., Динамика функционального состояния головного мозга при умственной нагрузке у различных возрастных групп, Сб. науч. статей X респ. научно-практич. конф. «Проблемы и перспективы развития современной медицины», Гомель, 2018, с. 1195-1197.
27. Туманян А.А., Тадевосян Н.Э., Хачунц А.С., Тадевосян И.Г., Костанян Э.Г., Галстян А.М., Аджи Бейги З.Х., Форган Б.Б., Оценка функционального состояния головного мозга у женщин в период климактерия в условиях приема этанольного экстракта *Teucrium polium* Lamiaceae, Ер., "Вопросы теоретич. и клинич. медицины", т. 21, N 4 (123), 2018, с. 41-45.
28. Чибухчян Р.Г., Сравнительный анализ электрофизиологических свойств органов мочевого тракта при воздействии гистамина, Ер., "Мед. наука Армении", т. 58, N 3, 2018, с. 79-85.
29. Chavushyan V., Simonyan K., Simonyan R., Isoyan A., Simonyan G., Babakhanyan M., Hovhannisyan L., Nahapetyan Kh., Avetisyan L. and Simonyan M., Effects of stevia on synaptic plasticity and NADPH oxidase level of CNS in conditions of metabolic disorders caused by fructose, BMC Complementary and Alternative Medicine, December 2017 17:540 DOI 10.1186/s12906-017-2049-9.
30. Korotkova N., Parolly G., Borsch T., Khachatryan A., Akopian J., Ghulikyan L., Sargsyan H., Gruenstaedl M., Towards resolving the evolutionary history of Caucasian pears (*Pyrus*, Rosaceae)-phylogenetic relationships, divergence times and leaf trait evolution, Journal of systematics and evolution, 2018, 56 (1): 35-47. (doi: 10.1111/jse.12276)
31. Darbinyan A., Antonyan M., Koshatashyan H., Gevorgyan S., Arestakesyan H., Karabekian Z., Ayvazyan N., Voskanyan A., Changes in microglia activity of rat brain induced by *Macrovipera lebetina obtusa* venom, Neuroimmunology and Neuroinflammation, 5:41, 2018, pp.1-14. (<http://dx.doi.org/10.20517/2347-8659.2018.33>).
32. Isoyan A., Simonyan K., Simonyan R., Babakhanyan M., Hovhannisyan L., Chavushyan V., Effects of stevia on synaptic plasticity and nadph-oxidase level of CNS in conditions of metabolic disorders caused by fructose, 8th World Convention on Stevia Tasteful, Berlin, Germany, 2018, pp. 59-67.
33. Kazaryan K., Danielyan M., Chibukhchyan R., Margaryan Sh., Histamine-Mediated Regulation of Electrical Activity during the Bladder-Urethra Interaction in Rats, Journal of Evolutionary Biochemistry and Physiology, v. 54(1), 2018, pp. 50-58. doi 10.1134/S0022093018010064.
34. Sargsyan V., N. Behnam Dehkordi, Dynamics of development of the synaptic processes in the substantia nigra and spinal cord on rotenon model of Parkinson's disease, Program No. 753.17. 2018, Neuroscience Meeting Planner, San Diego, CA: Society for Neuroscience, 2018, Online: <https://abstractsonline.com/pp8/#!/4649/presentation/20503>.
35. Sargsyan R., Sargisov G., Jaghinyan A., Karamyan G., Manukyan A., Kostanyan H., Hakobyan N., Karapetyan L., Contactless assessment of integrative state of animals of various level of evolution development, NAS RA Electronic Journal of Natural Sciences, 2(31), 2018, pp. 50-53.
36. Ter-Markosyan A., Harutyunyan K., Abrahamyan H., Melkumyan K., Adamyan S., Sargsyan R., Khudaverdyan D., The influence of parathyroid and sex hormones on the pacemaker and contractile activity of the frog isolated heart, The new Armenian medical journal, v. 12, N 1, 2018, pp. 55-63.
37. Yenkovyan K., Fereshetyan K., Matinyan S., Chavushyan V., Aghajanov M., The role of monoamines in the development of Alzheimer's disease and neuroprotective effect of a proline rich polypeptide, Progress in Neuropsychopharmacology & Biological Psychiatry, 86, 2018, pp. 76-82.
38. Ghevondyan T., Some Perspectives of Preventive Cardiology Development, Congress Materials: ATVB -2018 (Atherosclerosis, Thrombosis and Vascular Biology), J Am Heart Assoc, May 2018, San Francisco, 2018;7:e009470 DOI: 10.1161/JAHA.118.009470.

39. Ovsepian S., Valerie B. O'Leary, Ayvazyan N., Al-Sabi A., Ntziachristos V., J. Oliver Dolly, Neurobiology and Therapeutic Applications of Neurotoxins Targeting Transmitter Release, Pharmacology & Therapeutics, 2018, (<https://doi.org/10.1016/>)

Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական ատենախոսություն:

Հ.ԲՈՒՆԻԱԹՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԿԵՆՍԱՔԻՄԻԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ կ.գ.դ. Ս.Չախլյան
Գլխավոր տնօրեն՝ կ.գ.թ. Հ.Հայրապետյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ schailyan@sci.am
Կայքէջ՝ <http://aab.sci.am>

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Մշակվել է *B. anthracis* մանրէն ազգակից մանրէներից տարբերելու մեթոդ, որը կարելի է կիրառել գալարմինի և Gx-NH₂ ցիտոկինների հակաբորբոքային ազդեցության ուսումնասիրության, ինչպես նաև անտրաքսի հայտնաբերման համար (ղեկ.՝ կ.գ.դ. Ս.Չախլյան):

Ուսումնասիրվել է գալարմինի ազդեցությունն առնետի արյան պլազմայի ֆիբրինոլիտիկ ակտիվության վրա: Ֆիբրինային մակարդուկի քայքայման ներքին և արտաքին մեխանիզմները գնահատելու համար օգտագործվել են սպոնտան էուզոբուլինային և Հագեման (FXIIa)-կալիկրեին կախյալ ֆիբրինոլիզի մեթոդները: Ստացված տվյալները վկայում են, որ երկու դեպքում էլ գալարմինը ճնշում է արյան պլազմայի ֆիբրինոլիտիկ ակտիվությունը՝ չափաբաժնից կախված երկարացնելով ֆիբրինոլիզի ժամանակը 20-65%-ով: Ենթադրվում է, որ գալարմինը, ի թիվս այլ հակաֆիբրինոլիտիկ նյութերի, կարող է օգտագործվել տարաբնույթ ծագում ունեցող արյունահոսությունների բուժման համար (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Զ.Պարոնյան):

Ավարտվել է կենդանական և բուսական հյուսվածքների բջջային բաղադրամասերի հեղուկաֆազ միջավայրերից NADPH պարունակող նատիվ սուպրոլի իզոմերների ու թաղանթային կազմավորումներից տերմինալ և ակտիվ NADPH օքսիդազի իզոմերների գումարային ֆրակցիայի (Nox1+Nox2) միաժամանակ անջատման, մաքրման և քանակական որոշման համալիր եղանակի մշակումը: Ցույց է տրվել, որ սուպրոլի իզոմերներն իրենց կազմում առկա NADPH խմբի շնորհիվ Nox-ի իզոմերների կոֆակտորներ են՝ բնական ակտիվատորներ, և իմունային համակարգի խթանիչներ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ռ.Միմոնյան):

Գլխուղեղ-արյուն համակարգում դեքսամֆետամինի (AMPH) աճող դոզաների պարբերական ներմուծմամբ առաջացած երկբևեռ խանգարման ժամանակ հետազոտվել են AMPH-ի էֆեկտները ներարկումների ավարտից 1, 2 և 3 շաբաթ հետո, ինչպես նաև ընտրված պրոբիոտիկների նոր զուգակցման (*Lactobacillus rhamnosus* B-7701, *L. salivarius* BKPIM B-6778, *L. plantarum* ԼՄՊԻՄ B-2353, *L. acidophilus* ՎԻՄԻԱ 9602, *Bifidobacterium bifidum* BKPIM AC-1666 և *Escherichia coli* M17) և/կամ բժշկության մեջ հայտնի հոգեկարգավորիչ դեպակինով՝ նատրիումի վալպրոատով ազդեցությունը երկբևեռ խանգարման հետադարձ բուժման դեպքում: Բացահայտվել են ժամանակ-կախյալ փոփոխություններ կենդանիների վարքագծի, աղիների միկրոբիոտայի, բջջահյուսվածքային պատկերի կեղևալիմբիական համակարգի բաժիններում՝ նախաճակատային կեղևում, գլավոր մարմնում, հիպոկամպում և հիպոթալամում, որոնք զուգակցվել են նյութափոխանակության տեղաշարժերով գլխուղեղի բաժին-

ներում, արյան լեյկոցիտներում ու պլազմայում: Դիտվել են լիպիդների գերօքսիդացման գործընթացների, մոնոամինային նյարդափոխադրիչների՝ նորադրենալինի, դոֆամինի և սերոտոնինի մակարդակի, հյուսվածքների միտոքոնդրիումներում և բջջապլազմայում արգինազի իզոմերների, ազոտի օքսիդի սինթազի (NOS), կրեատին կինազի ակտիվությունների ու դրանց մետաբոլիտների մակարդակների տեղաշարժեր, որոնք կարգավորվում են պրոբիոտիկների զուգակցման և վալպրոատի կողմից, ինչը հեռանկարներ է բացում պրոբիոտիկները երկբևեռ խանգարման աղյուսանտային թերապիայում ներդրման համար (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ն.Ալշուջյան):

Մշակման ընթացքում է սիզմայաձև աղիի ադենոկարցինոմայով հիվանդներից մանրէների արտաքրոմոսոմային գենետիկական նյութի ստացման մեթոդը: Մասնավորապես ուսումնասիրվել են *E. coli*-ի R- պլազմիդները, որոնք վերաբերում են կոինտեգրատիվ պլազմիդներին և հնարավորություն են տալիս *E. coli*-ի շտամներին առաջացնելու և արտազատելու կոլիցին (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Ադաբաբովա):

Բորբոքային պրոցեսների զարգացման գործում կարևոր նշանակություն ունեցող դիպեպտիդիլպեպտիդազ (ԴՊՊIV), ադենոզինդեամինազ (ԱԴԱ), գլյուտամինազ և ԳԱԿԹ տրանսամինազ ֆերմենտների ակտիվությունների գնահատումը և կարգավորումը հեռանկարային է մի շարք հիվանդությունների ախտորոշման, բուժման/կանխարգելման համար: Որոշվել է ԱԴԱ-ի ակտիվությունը ռևմատոիդ և սեպտիկ արթրիտով հիվանդների սինովիալ հեղուկում: Ֆերմենտի ակտիվության, ցածրա- և բարձրամոլեկուլային իզոմերների հարաբերության, ցիտրուլինացման աստիճանի վերաբերյալ ստացած տվյալները կարևորվում են արթրիտների ախտորոշման և բուժման տեսանկյունից: Հետազոտվել է ՆՕՔ ինստիտուտում սինթեզված 15 միացության ազդեցությունն ԱԴԱ-ի ակտիվության վրա: Ֆերմենտի ակտիվության համար արդյունավետ 5 միացության *in vitro* IC₅₀ արժեքները 3,5-15,5 մկգ/մլ տիրույթում են: *ex vivo* (սինովիալ հեղուկում) հետազոտություններում ԱԴԱ ակտիվության վրա ամենաազդեցիկ միացության IC₅₀ արժեքը հավասար է 31,1 ± 1,2 մկգ/ մլ-ի, որը թույլ է տալիս տվյալ միացությունն առաջարկել որպես ԱԴԱ ակտիվությունն ընկճող միջոց ֆերմենտի ակտիվության բարձրացմամբ ուղեկցվող խանգարումներում (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ա.Անտոնյան):

ԱԴԱ 2 իզոֆերմենտի ակտիվությունը I տիպի շաքարախտով հիվանդ 12-25 տարեկան երեխաների արյան պլազմայում հավաստիորեն ($p = 0.0004$) 1,8 անգամ բարձր է առողջ երեխաների համեմատ: ԱԴԱ 2 իզոֆերմենտի *in vitro* ակտիվացման մեխանիզմի բացահայտման համար անհրաժեշտ է այն անջատել բարձր մաքրությամբ, որի համար մարդու պահանջվող IgG-ի սպեցիֆիկ հակամարմինների անջատումն իմունիզացված ճագարների արյունից ընթացքի մեջ է (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Լ.Սարգիսովա):

Հայտնի է, որ β-ալանինը և ԳԱԿԹ-ը մասնակցում են հակաօքսիդանտային ակտիվությամբ օժտված կարնոզինի և հոմոկարնոզինի սինթեզում, որոնք շաքարախտի բուժման արդյունավետ միջոցներ են: Ելնելով ԳԱԿԹ-ի և նրա նախորդներ գլյուտամինի և էթանոլամին-Օ-սուլֆատի կանխարգելակիչ հակադիաբետիկ հատկությունների վերաբերյալ ստացված տվյալներից՝ ստրեպտոգոտոցին-ինդուցված շաքարախտի մոդելում ուսումնասիրվել է ԳԱԿԹ-ի հոմոլոգ β-ալանինի հնարավոր ազդեցությունը: 1% բենտոնիտ կերակրած և ջրի հետ 250մգ/կգ էթանոլամին սուլֆատ և 50մգ/կգ β-ալանին ստացած առնետների ուղեղում և ենթաստամոքսային գեղձում դիտվել է ԳԱԿԹ-ի քանակի որոշակի բարձրացում և գլյուտամինի նվազում, ինչը դեռևս չի նպաստում ստրեպտոգոտոցինի հիպերգլիկեմիկ ազդեցության նվազմանը: Ենթաստամոքսային գեղձում β-ալանինը ցուցաբերել է ԳԱԿԹ-ի յուրացման նվազում 15%-ով: Փորձերն այդ ուղղությամբ շարունակվում են (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ռ. Քամալյան):

Շարունակվել են քաղցկեղով առաջնային հիվանդների պլազմայում և ուռուցքային հյուսվածքում կալցինեյրինի գործընկերների ու սուբստրատների ակտիվության փոփոխության ուսումնասիրությունները: Մասնավորապես հաշվի առնելով կալցինեյրինի սերտ կապը հակաօքսիդանտային համակարգի ներկայացուցիչների հետ, որոնք ակտիվ ներգրավված են քաղցկեղի պաթոֆիզիոլոգիայում՝ ուսումնասիրվել է բջջի հիմնական հակաօքսիդանտներ թիոռեդոքսինի և գլուտաթիոնի ակտիվության փոփոխությունը նախնական բուժում չստացած և հիվանդության տարբեր փուլերում գտնվող քաղցկեղային հիվանդների արյան և հյուսվածքային նմուշներում: Ուսումնասիրվել է հեմոքսինի (LVV-H3) ազդեցությունը ստրեպտոգոնոցինով խթանված դիաբետիկ առնետների մոտ հակաօքսիդանտային կարգավիճակի վրա: Ցույց է տրվել, որ վերջինս վերականգնում է շաքարախտի պաթոֆիզիոլոգիայում խախտված հակաօքսիդանտային համակարգի ակտիվությունը՝ նվազեցնելով շաքարախտային բարդացումներին նպաստող օքսիդատիվ սթրեսը (ղեկ.՝ Կ.գ.դ. Ն.Բարխուդարյան):

Ուսումնասիրվել է SkQ1-ի և գալարմինի ազդեցությունը սպիտակ առնետների գլխուղեղի, լյարդի և փայծաղի միտոքոնդրիումներում, դրանց մեմբրաններում և լուծելի ֆրակցիայում Mg^{2+} -, Ca^{2+} -, HCO_3^- -կախյալ ԱԵՖազների, ինչպես նաև պուրիննուկլեոզիդ ֆոսֆորիլազի ակտիվության վրա կորագոյով մակածված էպիլեպսանման ցնցումների դեպքում: Ցույց է տրվել, որ փորձարարական կենդանիների հասակային տարբեր խմբերում (3 և 6 ամսական) SkQ1-ի կամ գալարմինի կանխարգելիչ ներարկումն ԱԵՖազների ակտիվության տեղաշարժերի վրա ունի կարգավորիչ ազդեցություն (ղեկ.՝ Կ.գ.թ. Ա.Մարգարյան):

Իրականացվել են էլեկտրաբուժական գործընթացում հաստատուն և փոփոխական էլեկտրական հոսանքի ազդեցության ժամանակ կենսաբանական համակարգերում դիտվող ազատ ռադիկալային պրոցեսների դերի պարզաբանման հետազոտություններ: Շարունակվել են երկշերտ լիպիդային մոդելային համակարգերում տարբեր ֆիզիկական և քիմիական գործոնների ազդեցությամբ պայմանավորված օքսիդանտային պրոցեսների պարզաբանմանն ուղղված դիտարկումները: ԵՊՀ բուսաբանության և սնկաբանության ամբիոնի հետ համատեղ իրականացվել են բժշկական նշանակության տարբեր բուսատեսակների և սնկերի լուծամզվածքների հակաօքսիդանտային հատկությունների ուսումնասիրություններ (ղեկ.՝ Կ.գ.թ. Թ.Սեֆերյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Նյարդահորմոնալ և այլ պեպտիդներով հագեցած նոր կրիչների մշակումը և ուսումնասիրումը *in vivo* և *in vitro* պայմաններում» ծրագրի շրջանակներում (ղեկ.՝ Կ.գ.դ. Ս.Չախլյան) սինթեզվել է 3 պեպտիդ՝ GX-NH₂-ը, գալարմինը և d-15 գալարմինը, որոնք տարբերվում են միմյանցից կառուցվածքային ամինաթթուների քանակությամբ: Միացությունների սինթեզն իրականացվել է պեպտիդների կարծրաֆազային մեթոդի կիրառմամբ: Սինթեզի արդյունավետությունը ստուգվել է՝ համաձայն ՀՖ-ԲԱՀՔ կիրառմամբ ստացված տվյալների:

Արյան հոսքում պեպտիդները պրոտեոլիզից պաշտպանելու և վերջիններիս շրջանառության ժամանակահատվածը երկարաձգելու համար այդ միացությունները կապվել են կրիչների՝ էրիթրոցիտների, ինչպես նաև «էրիթրոցիտների շողքերի» հետ:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Danielyan K.E., Chailyan S.G., New Properties of Vitamin B₆ or Pyridoxine in Experimental Oxidative Stress in the Brain, In: Patel P, editor. Molecular Nutritions: Vitamins: Elsevier; 2018 page count: 1088.

Հոդվածներ, գեղություններ

2. Акопян И.С., Давтян Т.К., Оганян Т.Г., Мовсесян Н.О., Алчуджян Н.Х., Оганян В.Т., Механизмы химиотерапевтической активности препарата “Арменикум” (концентрат) при экспериментальной генерализованной стафилококковой инфекции, Ер., “Мед. наука Армении”, т. 58, N 3, 2018, с. 63-69.
3. Ирадян М.А., Ирадян Н.С., Амбарцумян А.А., Паносян Г.А., Оганесян Г.Ш., Буниatian Ж.М., Избирательное N-, S-алкилирование 3-[2-(4-алкоксифенил) хинолин-4-ил]-4-фенил-4,5-дигидро-1H-1,2,4-триазол-5-тионов замещенными бензилхлоридами. Синтез, докинг анализ и антиоксидантная активность, Ер., “Химич. журн. Армении”, т. 71, N 1-2, 2018, с. 181-195.
4. Ирадян М.А., Ирадян Н.С., Амбарцумян А.А., Нерсесян Л.Э., Агаронян А.С., Даниелян И.С., Мурадян Р.Е., Пароникян Р.В., Степанян Г.М., Докинг анализ и некоторые биологические свойства фурурильных производных 4-аллил-5-[2-(4-алкоксифенил)хинолин-4-ил]-4H-1,2,4-триазол-3-тиолов, Ер., “Биолог. журн. Армении”, т. 70, N 2, 2018, с. 100-107.
5. Ирадян М.А., Ирадян Н.С., Амбарцумян А.А., Паносян Г.А., Тамазян Р.А., Айвазян А.Г., Оганесян Г.Ш., Алвес де Суса Р., Саканян В.А., Избирательное N-, S-алкилирование 4-Аллил-3-[2-(4-алкоксифенил)хинолин-4-ил]-4,5-дигидро-1H-1,2,4-триазол-5-тионов замещенными бензилхлоридами. Синтез, докинг анализ и цитотоксическое действие, Ер., “Химич. журн. Армении”, т. 71, N 3, 2018, с. 389-406.
6. Паронян З.Х., Григорян Л.С., Степанян А.А., Срапионян Р.М., Влияние пролином богатого пептида ПБП-1 на фибринолитическую активность плазмы крови крыс, Ер., “ДНАН РА”, т. 118 N 2, 2018, с. 155-159.
7. Сеферян Т.Е., Геворгян В.С., ОВП динамика окисления липидов в липосомах при воздействии электроиндуцированных свободных радикалов, Сб. ст. XXII межд. научно-практич. конф. «Фундаментальные и прикладные исследования, разработка и применение высоких технологий в промышленности и экономике», (Hi-tech – 22), и XII (МНПК) «Высокие технологии, фундаментальные и прикладные исследования в физиологии и медицине» (PhysioMedi – 12), СПб, 2018, с. 64-66.
8. Симонян Р.М., Бабаян М.А., Симонян Г.М., Арутюнян А.В., Абраамян Р.А., Симонян М.А., Неидентичные изменения уровня и супероксид-продуцирующей активности изоформ NADPH оксидазы и супрола из венозной и плацентарной крови I-IV групп человека, Ер., “Биол. журн. Армении”, N 1(70), 2018, с. 67-74.
9. Симонян Р.М., Фесчан С.М., Алексанян А.С., Бабаян М.А., Симонян Г.М., Алексанян С.С., Енгибарян А.А., Симонян М.А., Подавление рилизинга изоформ NADPH оксидазы из эритроцитарных мембран и экзосом сыворотки крови витамин С с понижением степени агрегации супрола при хранении крови человека, Ер., “Вопр. теоретич. клин. мед.”, N 21 (3), 2018, с. 17-19.
10. Саакян Л.Ю., Симонян Г.М., Симонян Р.М., Симонян М.А., Секоян А.С., Сагян А.С., Сравнительное изучение антиоксидантной активности β-гетероциклически замещенных аналогов α-аминомаслянной кислоты и некоторых эндогенных антиоксидантов, Ер., “Вопр. теоретич. клин. мед.”, N21(1), 2018, с. 3-6.
11. Тер-Татевосян Л.П., Аракелян Л.Н., Барсегян В.О., Чаилян С.Г., Место и роль гипоталамического гормона ПБП-1 в каскаде регуляции активности гликогенфосфорилазы в печени крыс, Ер., “Мед. наука Армении”, т. LVIII, N 2, 2018, с. 23-28.
12. Тумасян Н.В., Саакян И.К., Кочарян Н.В., Абрамян С.С., Воздействие ПБП-1 на морфофункциональное состояние клеточных структур мозга крыс с различными нейродегенерациями, М., «Асимметрия», т. 12, N 4, 2018, с. 509-518.
13. Alchujyan N., Hovhannisyan M., Movsesyan N., Madoyan R., Sargsyan H., Aghababova A., Minasyan G., Hayrapetyan H., Kevorkian R., Chailyan S., Kevorkian G., Free and zeolite-immobilized probiotic mixture versus sodium valproate in prevention of oxidative stress and modulation of the L-arginine intracellular metabolic pathways in the rat brain and blood following dexamphetamine-induced bipolar disorder, Eur. Chem. Bull, v. 7, (1), 2018, pp. 42-51. DOI: 10.17628/ecb2018.7. 42-51
14. Antonyan A., Schlenzig D., Schilling S., Naumann M., Sharoyan S., Mardanyan S., Demuth H., Concerted action of dipeptidyl peptidase IV and glutaminy cyclase results in formation of pyroglutamate-modified amyloid peptides in vitro, Neurochemistry International, 113, 2018, pp.112-119.
15. Danielyan K., Vardanyan R., Paronyan Z., Barkhudaryants I., Bisharyan M., Chailyan S., PRPS-1 is a regulative for neuroprotection and cells regenerative proliferation, J. Biomol. Biochem.,2(1), 2018, pp. 6-10.
16. Galoian K., Abrahamyan S., Chailyan G., Qureshi. A., Patel P., Metzger G., Moran A., Sahakyan I., Tumasyan N., Lee A., Davtyan T., Chailyan S. and Galoyan A., Toll like receptors TLR1/2, TLR 6 and MUC5b as binding

- interaction partners with cytostatic proline rich polypeptide 1 in human chondrosarcoma, *International Journal of Oncology*, 52(1), 2018, pp. 139-154.
17. Guevorkyan A., Alchujyan N., Madoyan R., Sargsyan H., Hovhannisyan M., Aghababova A., Aznauryan A., Aghajanyan M., Effects of the selected probiotic mixture in free and immobilized forms on the pathophysiology of sodium dextran sulphate-induced ulcerative colitis and associated mood disturbances, Y., *The New Arm. Med. J.*, 12 (1), 2018, pp. 20-33.
 18. Gyulxhandanyan A., Parkhats M., Knyukshto V., Lepeshkevich S., Dzhagarov B., Zakoyan A., Gyulxhandanyan Ar., Sheyranyan M., Kevorkian G., Gyulxhandanyan G., Binding of cationic porphyrins and metalloporphyrins to the human transferrin for photodynamic therapy of tumors, *Proceedings of SPIE*, vol. 10685, 2018, pp. 1-9.
 19. Hambardzumyan A., Statistical analyses of enzyme kinetics: inhibition, Y., *Biolog. Journal of Armenia*, v. 70, N 1, 2018, pp. 35-44.
 20. Karapetyan L., Harutyunyan H., Antonyan A., Sharoyan S., Mardanyan S., Inhibition of Dipeptidyl peptidase IV and adenosine deaminase by plant preparations. Y., *Biol. J. Arm.*, v. 1 (70), 2018, pp. 52-59.
 21. Karapetyan L., Citrullination of adenosine deaminase in synovial fluid at septic arthritis, *International Journal of Advances in Science, Engineering and Technology (IJASEAT)*, v. 6, iss. 3, (Spl. issue-2), 2018, pp. 69-71.
 22. Knaryan V., The role of calpain in spinal cord degeneration in experimental Parkinson's disease, Y., *Biol J of Armenia*, LXX (1), 2018, pp. 75-84.
 23. Khudoyan S., Karapetyan L., Zakaryan N., Antonyan A., Nanagulyan S., The chemical composition and bioactivity of extracts from leaves and branches of Armenian *Pistacia Atlantica* Deasf Y., *Proceedings of the YEU, Chemistry and Biology*, v. 52(1), 2018, pp. 37- 44.
 24. Simonyan K., Simonyan R., Babakhanyan M., Chavushyan V., Effect of Stevia on synaptic plasticity and NADPH- oxidase level of CNS in conditions of metabolic disorders caused by fructose, *World Convention on Stevia*, Abstract Book, Berlin, Germany, 2018, pp. 58-64.

ՔԻՄԻԱՅԻ ԵՎ ԵՐԿՐԻ ՄԱՍԻՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

Ակադեմիկոս-քարտուղար՝ ակադեմիկոս Լ.Թավադյան

Գիտքարտուղար՝ տ.գ.թ. Լ.Գասպարյան

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են Ա.Նալբանդյանի անվ. քիմիական ֆիզիկայի, Մ.Մանվելյանի անվ. ընդհանուր և անօրգանական քիմիայի, Երկրաբանական գիտությունների, Ա.Նազարովի անվ. երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինստիտուտները, Օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոնը:

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են ԳԱԱ 9 ակադեմիկոս, 6 թղթակից և 21 արտասահմանյան անդամներ:

Հաշվետու տարում բաժանմունքն անց է կացրել 4 ընդհանուր ժողով:

Բաժանմունքի հունվարի 31-ի ընդհանուր ժողովում լսվել և հաստատվել են միջազգային գործուղումների մասնակցության, «Հայաստանի քիմիական հանդես»-ի և «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Գիտություններ Երկրի մասին» պարբերականի խմբագրական կոլեգիաների տարեկան հաշվետվությունները:

Բաժանմունքի մարտի 1-ի ընդհանուր ժողովում լսվել և հավանության է արժանացել ԵԳԻ գեոդինամիկայի և երկրաբանական վտանգների լաբորատորիայի վարիչ Ե.գ.դ. Ա.Ավագյանի «Սևանա լճի ավազանը երկրաբանական վտանգների կիզակետում՝ ըստ արդի հետազոտությունների արդյունքների» զեկուցումը:

Բաժանմունքի մարտի 27-ի տարեկան ընդհանուր ժողովում լսվել են բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղարի և ինստիտուտների տնօրենների տարեկան հաշվետվությունները, ԳԱԱ արտասահմանյան անդամների զեկուցումներն իրենց գիտական գործունեության ոլորտի, գիտական նվաճումների վերաբերյալ:

Բաժանմունքի հուլիսի 12-ի ընդհանուր ժողովում լսվել և հավանության է արժանացել ՕԴԲ ԳՏԿ գիտաշխատող ք.գ.թ. Ա.Հովակիմյանի «Հետազոտություններ համակցված ալիցիկլո- և հետերոցիկլո[c]պիրիդինների բնագավառում. քիմիական և կենսաբանական հատկությունները» զեկուցումը:

Բաժանմունքի բյուրոյի նիստերում քննարկվել և հաստատվել են Երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի տնօրեն Ե.գ.դ. Խ.Մելիքսեյանի՝ որպես ինստիտուտի լիազոր ներկայացուցչի թեկնածության, բաժանմունքի գիտական կազմակերպությունների 2019թ. գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային և ենթակառուցվածքի պահպանման ու զարգացման պետական նպատակային-ծրագրային ֆինանսավորման հայտերի, Ա.Նազարովի անվ. երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինստիտուտի տնօրեն Զ.Կարապետյանի՝ «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Գիտություններ Երկրի մասին» պարբերականի խմբագրական կոլեգիայի անդամի թեկնածության հարցերը: Քննարկվել և ԳԱԱ Նախագահությանն է ներկայացվել Օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոնի երկու մասնաշենքերի հարցը, քննարկվել են Լ.Թավադյանի՝ որպես Ա.Նալբանդյանի անվ. քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտի գիտական ղեկավարի թեկնածության, «Նաիրիտ» ՓԲԸ պահեստավորված լաք էթինոլի պահպանման և վնասագերծման հետ կապված հարցերը, բաժանմունքի ինստիտուտների գործունեության արդյունավետության գնահատման չափանիշները:

Բաժանմունքն անց է կացրել 8 նիստ, որոնց ընթացքում քննարկվել և հաստատվել են բաժանմունքի 2018թ. աշխատանքային պլանը և ասպիրանտուրայի տեղերի բաշխումը, բաժանմունքի և ինստիտուտների տարեկան, ինստիտուտների գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության, բազային ֆինանսավորման հաշվետվությունները:

Բաժանմունքի ինստիտուտների գիտնականները համատեղ գիտական աշխատանքներ իրականացնելու և գիտաժողովներին մասնակցելու նպատակով գործուղվել են (38 գործուղում, որոնցից 9-ը ֆինանսավորվել է ԳԱԱ համակարգի գիտական գործուղումների համար նախատեսված միջոցներից) ՌԴ, Ուկրաինա, ԱՄՆ, Չինաստան, Ֆրանսիա, Իտալիա, Գերմանիա և այլն:

Բաժանմունքը Ա.Նալբանդյանի անվ. քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտի հետ համատեղ անց է կացրել «Քիմիական ֆիզիկայի արդի խնդիրները» V միջազգային գիտաժողովը՝ նվիրված ակ. Ա.Նալբանդյանի 110 և ԳԱԱ 75-ամյակներին, որին մասնակցել է 130 գիտնական (45-ն արտերկրից), Ա.Նազարովի անվ. երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինստիտուտի հետ՝ «Երկրաֆիզիկայի, ինժեներային սեյսմաբանության և սեյսմակայուն շինարարության արդի հիմնախնդիրները» միջազգային գիտական դպրոցը «Սպիտակի կործանարար երկրաշարժից 30 տարի անց» խորագրով՝ նվիրված Ա.Նազարովի ծննդյան 110-ամյակին, որին մասնակցել է 98 գիտնական (21-ն արտերկրից), Երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի հետ՝ «Սպիտակի երկրաշարժի 30-ամյակ. հայացք դեպի առաջ» միջազգային գիտաժողովը՝ նվիրված ԳԱԱ 75-ամյակին, որին մասնակցել է 107 գիտնական (66-ն արտերկրից):

Բաժանմունքի ինստիտուտները տպագրել են 301 հոդված (158-ն արտասահմանում), 84 թեզիս (19-ն արտասահմանում), 7 մենագրություն (2-ն արտասահմանում) և ստացել 4 արտոնագիր:

Բաժանմունքի ինստիտուտներում պաշտպանվել են 5 թեկնածուական և 4 դոկտորական ատենախոսություններ:

Բաժանմունքը մասնակցել է ինստիտուտների տարեկան ժողովներին և ստացված արդյունքների քննարկմանը:

Ա.ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆԻ ԱՆՎ. ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՖԻԶԻԿԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ ակ. Լ.Թավադյան

Փոխտնօրեն՝ ք.գ.թ. Ա.Հարությունյան

Գիտքարտուղարի պաշտոնակատար՝ Ա.Սահակյան

Էլեկտրոնային փոստ՝ ichph@ichph.sci.am

Կայքէջ՝ www.chph.sci.am

Մասնագիտական խորհուրդ 017՝ «Քիմիա»

Նախագահ՝ ակ. Լ.Թավադյան, գիտքարտուղար՝ ք.գ.թ. Հ.Հակոբյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Որոշվել են բինար խառնուրդներում ֆլավոնոիդների (կվարցետին, ռուտին, մորին, նարինգին) հակապերօքսիդադիկալային տարողությունները: Օ-գլյուկոզիլացված ֆլավոնոիդները (ռուտին, նարինգին) ասկորբինաթթվի կամ տրոլոքսի հետ ցուցաբերել են հակապերօքսիդադիկալային ունակության սիներգիստական, իսկ ոչ գլյուկոզիլացվածները (կվարցետին, մորին)՝ անտագոնիստական ազդեցություն: Բացահայտվել են ուսումնասիրվող հակաօքսիդիչների ոչ-ադդիտիվ ազդեցությունը բացատրող կինետիկ մոդելները, դրանց կապը հակաօքսիդիչների կառուցվածքից: Բացահայտվել է էլեկտրոդոնոր լուծիչ դիմեթիլսուլֆոքսիդի (ԴՄՍՕ) ազդեցությունը ֆլավոնոիդների (կվարցետին, ռուտին, մորին, նարինգին) հակաօքսիդիկալային տարողությունների վրա ԴՖՊՀ՝ ռադիկալի նկատմամբ:

Ռեակցիոն խառնուրդին $\text{ԴՄՍՕ:Էթանոլ}=1:1$ (v/v) հարաբերությամբ ԴՄՍՕ-ի ավելացումը հանգեցրել է հակառադիկալային տարողության արժեքի փոքրացման: Այս փաստը պայմանավորված է ԴՄՍՕ-ի հետ ֆենոլային OH խմբի առաջացրած ամուր միջմոլեկուլային ջրածնական կապով, ինչը հանգեցնում է հակառադիկալային խմբերի արգելափակման: Ֆլավոնոիդների հակառադիկալային տարողությունների վրա ԴՄՍՕ-ի ունեցած ազդեցությունների տարբերությունը բացատրվում է վերջիններիս կառուցվածքային առանձնահատկություններով:

Երեք մարմնի խնդրի օրինակի վրա ցույց է տրվել, որ դասական մեխանիկայում գոյություն ունի դինամիկ համակարգերում քառսի առաջացման պատճառ հանդիսացող թաքնված, այսպես կոչված ներքին ժամանակ, որի նկատմամբ հավասարումներն անշրջելի են:

Մշակման փուլում է Ռունգե-Կուտի մեթոդի վրա հիմնված սիմպլեքսային ալգորիթմը, որը թույլ կտա ստեղծել ծրագրային փաթեթ տարրական ատոմ-մոլեկուլային պրոցեսների համապարփակ թվային մոդելավորման համար (դեկ.՝ ալ. Լ.Թավադյան):

Միկրոալիքային տաքացման եղանակով սինթեզվել են անցումային մետաղների (Mo , Re , W , Mn)՝ կարբիդների և բորիդների, ինչպես նաև բորի կարբիդի (B_4C) նանոփոշիներ: Հետազոտվել են ստացված նյութերի բնութագրերը: Մասնավորապես եռակալումից հետո բորի կարբիդն ունեցել է 34 GPa -ից բարձր միկրոկարծրություն ըստ Վիկերսի:

Ցույց է տրվել, որ պլազմամեխանոքիմիական եղանակով սինթեզված վոլֆրամի կարբիդի և Ni-Co համաձուլվածքի նանոփոշիների վրա մեթանի ածխաթթվային փոխարկման վերջանյութերը չեն ենթարկվում հետագա փոխարկման՝ $\gamma\text{-Al}_2\text{O}_3$ -ի վրա մեխանիկորեն նստեցված Co , Fe նանոփոշիներից պատրաստված կատալիզատորների ներկայությամբ:

Պրոպանի կրեկինգի ռեակցիայի վրա էթիլենի ազդեցության հետազոտություններով ցույց է տրվել, որ թթվածնի բացակայությամբ էթիլենի ազդեցությունը նվազ ձևով է նպաստում ռեակցիայի արգասիքներում պրոպիլենի առաջացմանը (դեկ.՝ ք.գ.դ. Ս.Արսենտև):

Տարբեր բնույթի մակերևույթ ունեցող ռեակտորներում (մշակված H_3BO_3 -ով և KCl -ով) պրոպիոնալդեհիդի ցածր ջերմաստիճանային օքսիդացման պրոցեսում C_2H_5 ռադիկալների մասնակցությամբ C_2H_4 և $\text{C}_2\text{H}_5\text{O}_2\text{H}$ արգասիքների առաջացման վերաբերյալ փորձնական կինետիկական տվյալների վերլուծությամբ (մասնավորապես հիմնվելով այն փաստի վրա, որ բորաթթվով մշակված ռեակտորում հայտնաբերվում է միայն C_2H_4 , իսկ կալիումի քլորիդով մշակված ռեակտորում՝ $\text{C}_2\text{H}_5\text{O}_2\text{H}$) և հաշվի առնելով, որ ճյուղավորումը տեղի է ունենում $\text{C}_2\text{H}_5\text{CO}_3\text{H}$ -ի հետերոգեն ռադիկալային քայքայման ընթացքում՝ եզրակացվել է, որ նշված արգասիքները կարող են առաջանալ նաև ռեակտորի մակերևույթին:

TiO_2 -ի և SiO_2 -ի մակերևույթներին WO_3 նստեցնելու միջոցով պատրաստվել են SiO_2/WO_3 և TiO_2/WO_3 ֆոտոկատալիզատորներ, որոնք բնութագրվել են ռենտգենաֆազային (XRD), էլեկտրոնային մանրազննության (SEM) և տեսակարար մակերևույթի որոշման (BET) անալիզներով: Ուսումնասիրվել և համեմատվել է SiO_2/WO_3 և TiO_2/WO_3 կատալիզատորների ֆոտոկատալիզային ակտիվությունը ջրային լուծույթից օրգանական աղտոտիչի (մեթիլենային կապույտ ներկանյութի) օքսիդային քայքայման պրոցեսում: Բացահայտվել է, որ SiO_2/WO_3 -ի առկայությամբ տեղի է ունենում միայն ներկանյութի ադսորբցիա, իսկ TiO_2/WO_3 -ը ցուցաբերում է բարձր ֆոտոկատալիզային ակտիվություն:

Օգտագործելով ChemBio 12.0 հաշվողական կոմպլեքսի և Gaussian 09W համակարգչային ծրագրի հնարավորությունները՝ մոդելավորվել է ացետալդեհիդի ցածր ջերմաստիճանային օքսիդացման ռեակցիայում շղթայի կրիչ CH_3CO_3 ռադիկալների ինքնաքայքայման պրոցեսի վրա գրգռված ֆորմալդեհիդի մոլեկուլի ազդեցությունը: Մոդելավորման հիմքում դրվել է այն, որ նշված մասնիկների բախման ընթացքում տեղի է ունենում էներգիայի ռեզոնանսային կլանում և ռադիկալում ներքին էներգիայի վերաբաշխում, ինչը թույլ է տալիս

հաշվել ռադիկալի ակտիվացման հավանականությունը, անցումային վիճակի առաջացումը և հաշվարկել առանձին փուլերի արագության հաստատունները (դեկ.՝ ք.գ.թ. Ա.Հարությունյան):

Բացահայտվել է, որ ջրածնի ազդեցությամբ ծծմբի երկօքսիդից տարրական ծծմբի վերականգնման պրոցեսն ընթանում է շրթայական մեխանիզմով մի շարք տարրական ռեակցիաների մասնակցությամբ: Կինետիկական հետազոտություններով ցույց է տրվել, որ 350-450°C ջերմաստիճանային տիրույթում, ստատիկ պայմաններում, ռեագիրող խառնուրդի տարբեր ճնշումների դեպքում ռեակցիան սկսվում և ավարտվում է 15-25 րոպե ժամանակահատվածում: Առաջարկվել է ազատ ռադիկալների և ատոմների մասնակցությամբ իրականացվող ռեակցիայի մեխանիզմ: Ցույց է տրվել, որ այս պրոցեսում հնարավոր հոմոգեն հարուցման ռեակցիաները շատ դժվար ընթացող ռեակցիաներ են և փորձնական պայմաններում այդ փուլը տեղի է ունենում հետերոգեն ճանապարհով, ինչի հետևանքով ռեակցիան դանդաղ է ընթանում:

Ածխաջրածինների օքսիդացման պրոցեսներում նպատակային արգասիքների առաջացման առավել կարևոր տարրական ռեակցիաների քվանտաքիմիական ուսումնասիրություններով ցույց է տրվել, որ պերօքսիդային ռադիկալների միջև փոխազդեցությունները հանգեցնում են թույլ կապերի առաջացման.

$\text{HO}_2 + \text{HO}_2 \rightarrow \text{HOO OOH} - \Delta H = 8.5 \text{ կկալ/մոլ.}$ $\text{RO}_2 + \text{RO}_2 \rightarrow \text{ROO OOR}, - \Delta H = 12.45 \text{ կկալ/մոլ.}$

Հետազոտվել են տարբեր ածխաջրածինների (հեքսան, ցիկլոհեքսան, պրոպան) սառը բոցերը տարբերող որոշ բնութագրերը՝ սառը բոցային բոնկումների թիվը, նրանց ժամանակային տարանջատումները և ինտենսիվությունները (դեկ.՝ ալ. Ա.Մանթաշյան):

Մեթանով նիկելի օքսիդի իզոթերմ պայմաններում վերականգնման տարբեր փուլերում լուսածրային էլեկտրոնային մանրագնության եղանակով ուսումնասիրվել է միկրոկառուցվածքային պրոցեսների դինամիկան: Բացահայտվել է, որ ինդուկցիոն տիրույթում NiO-ի մոնոբյուրեղների վրա առաջանում են սֆերիկ կառուցվածքով, մինչև 10-15 նմ չափսով նիկելի սաղմեր, որոնք այնուհետև աճում ու տարածվում են ինչպես մակերևույթով, այնպես էլ դեպի բյուրեղի խորքը: Արդյունքում ձևավորվում է վերականգնված նիկելի միկրոձակոտկեն գոնա, որն արգելք չի հանդիսանում գազային ռեագենտների տեղափոխման պրոցեսներին և նպաստում է պրոցեսի կտրուկ ինքնաարագացմանը: Գազային ֆազի քրոմատոգրաֆիական անալիզների համաձայն՝ մեթանի ցածր ճնշումների դեպքում ($P \approx 10$ թորր) հիմնական վերականգնիչ տարրն ածխածինն է, ավելի բարձր ճնշումների դեպքում ($P \geq 100$ թորր) վերականգնման պրոցեսին մասնակցում է նաև ջրածինը:

Այրման ռեժիմում WO_3 և NiO օքսիդների համատեղ վերականգնմամբ ստացված կոմպոզիցիոն նանոփոշին (50 նմ միջին չափսով) ենթարկվել է կոմպակտավորման կայծապլազմային եռակալման (spark plasma sintering-SPS) եղանակով: Ստացված նմուշների (դժվարահալ, կոռոզիոն կայունությամբ և բարձր մեխանիկական հատկություններով օժտված, մագնիսական, էլեկտրական ունիկալ հատկություններ համատեղող համաձուլվածքներ են) հարաբերական խտությունը կազմել է 95%, Վիկերսի միկրոկարծրության արժեքը՝ $5.8 \pm 0.6 \text{ GPa}$: Համակցված $\text{Mg} + \text{C}$ վերականգնիչով նշված օքսիդների առանձին և համատեղ վերականգնման կինետիկան ու մեխանիզմն ուսումնասիրվել է ոչ իզոթերմ պայմաններում՝ տաքացման մեծ արագությունների տիրույթում ($V_{տ} = 50 \div 2600^\circ/\text{րոպե}$): Կիրառելով ոչ իզոթերմ կինետիկայից հայտնի Կիսինջերի եղանակը՝ որոշվել են հետազոտված ռեակցիաների արդյունաբար ակտիվացման էներգիայի արժեքները:

Պղնձե լարերի արտադրության ժամանակ առաջացող պղնձի օքսիդային թափոնների (հիմնականում Cu_2O ՝ աղտոտված քսուքային յուղերով) այրման ռեժիմում միափուլ վերամշակման և պղնձի փոշու ստացման համար որպես այրմանը նպաստող ռեագենտ օգտագործվել է ամոնիումի նիտրատ: Իրականացված թերմոդինամիկական վերլուծության

արդյունքների հիման վրա կառուցվել է խառնուրդների այրման դիագրամը, առանձնացվել են այրման և դրա արդյունքում մաքուր պղնձի փոշու ստացման տիրույթները: Ընտրված օպտիմալ պայմաններում արտադրական ԲԻՍ ռեակտորում սինթեզվել է 10 կգ պղնձի փոշի, որի մաքրությունը գերազանցել է 99%-ը (թթվածինը <0.5%, ածխածինը <0,25%) (դեկ.՝ թղթ. անդ. Ս.Խառատյան):

Հիդրիդային ցիկլի եղանակով սինթեզվել են տիտանի դեֆորմացվող Ti-6Al-4V, Ti-6Al-7Nb և Ti-3Al-2.5V համաձուլվածքները, որոնք լայն կիրառություն ունեն ժամանակակից տեխնիկայի տարբեր բնագավառներում, հետազոտվել են դրանց ձևավորման մեխանիզմները: Որպես ելանյութեր օգտագործվել են տիտանի (TiH₂), վանադիումի (VH) կամ նիոբիումի (NbH) հիդրիդների և ալյումինի փոշեխառնուրդները: Ռենտգենաֆազային անալիզի միջոցով որոշվել են ստացված համաձուլվածքների ֆազային բաղադրությունը, բյուրեղացանցի կառուցվածքը և պարամետրերը: Հիդրոստատիկ կշռման միջոցով որոշվել է համաձուլվածքների նմուշների խտությունը: Ti-3Al-2.5V համաձուլվածքը լայնորեն օգտագործվում է ինքնաթիռների խողովակների և շարժիչների հիդրավլիկ համակարգերի, կոռոզիայի նկատմամբ կայուն խողովակների և անոթների, հեծանիվների հեծանների պատրաստման համար: Հիդրոստատիկ կշռման եղանակով որոշվել է համաձուլվածքի նմուշի խտությունը (4.33 գ/սմ³): Այրման ռեժիմում (ԲԻՍ) համաձուլվածքը փոխազդում է ջրածնի հետ՝ առաջացնելով նիստակենտրոն խորանարդային բյուրեղացանցով հիդրիդ ջրածնի 2.9-3.5 զանգ.% բաղադրությամբ: Հիդրիդային ցիկլի եղանակով սինթեզված Ti-6Al-7Nb համաձուլվածքը բնութագրվում է բարձր մեխանիկական, հակակոռոզիոն և կենսահամատեղելի հատկություններով: Այդ տիպի համաձուլվածքը կիրառվում է բժշկության մեջ (ատամնաբուժություն, օրթոպեդիա, վիրաբուժական գործիքների պատրաստում և այլն)՝ փոխարինելով Ti-6Al-4V համաձուլվածքին, քանի որ դրա բաղադրության մեջ մտնող վանադիումը ցուցաբերում է գիստոտոքսիկ հատկություն, ինչը նիոբիումի պարագայում բացակայում է:

Ti-Zr-Nb-Co-Al համակարգում իրականացվել է Ti-2%Zr-1%Nb-3%Co-3%Al (զանգ.%) համաձուլվածքի սինթեզը հիդրիդային ցիկլի եղանակով՝ որպես ելանյութեր օգտագործելով տիտանի, ցիրկոնիումի, նիոբիումի հիդրիդների, ինչպես նաև մետաղական կոբալտի և ալյումինի փոշեխառնուրդները: Ընտրված բաղադրությունն ապահովում է տիտանի համաձուլվածքի ստացումը, որը համատեղում է բարձր ամրությունը կոռոզիայի նկատմամբ կայունության հետ: Ռենտգենաֆազային անալիզով հաստատվել է $\alpha+\beta$ երկֆազ համաձուլվածքի ստացումը, որոշվել են դրա բյուրեղացանցի պարամետրերը: Յուրյ է տրվել, որ այրման ռեժիմում համաձուլվածքի հոծ նմուշի փոխազդեցությունը ջրածնի հետ հանգեցնում է նիստակենտրոն խորանարդային բյուրեղացանցով հիդրիդի առաջացմանը ջրածնի 3.2 զանգ.% պարունակությամբ:

Արգոնի և ջրածնի միջավայրերում $x(\text{Ti}+3\text{Al})+y(\text{Ti}+0.6\text{C})+z(\text{Nb}+3\text{Al})$ համակարգի (որտեղ $x=y+z$, $0<x\leq 70\%$, $0\%<y\leq 50\%$, $0\%<z\leq 50\%$) այրման արդյունքում ստացվել են տիտանի և նիոբիումի հիմքով, ածխածնով ամրակալված (армированных) միաֆազ ալյումինիդներ (օրինակ՝ TiNb_{0.09}Al_{1.41}C_{0.17}): Ուսումնասիրվել է խառնուրդի բաղադրիչների հարաբերակցության ազդեցությունն այրման պրոցեսի և արգասիքների ֆազային բաղադրության վրա (դեկ.՝ տ.գ.դ. Ս.Դոլուխանյան):

Լաբորատորիայում մշակված նոր տեխնոլոգիայով (ջրային գոլորշով մշակման միջոցով) Քաջարանի պղնձամոլիբդենային հանքահարստացուցիչ կոմբինատի թափոնապուչերի վերամշակումից ստացվել են որոշակի բաղադրությամբ պիրիտային և մագնետիտային խտանյութեր: Պիրիտային խտանյութի վերամշակման սկզբունքորեն նոր եղանակով (know-how), որն ապահովում է կորզման բարձր աստիճան, ստացվել են մի շարք արժեքավոր արգասիքներ՝ նատրիումի սուլֆիդ (Na₂S) կամ տարրական ծծումբ, սպունգանման երկաթ (հումք պողպատյա գնդեր պատրաստելու համար) կամ երկաթի սուրիկ (բնական պիգմենտ

դեղին կամ կարմիր գույներով), գունավոր (Cu, Zu, Pb) կամ հազվագյուտ (Mo, Re) մետաղների խտանյութ:

Գործարկվել է անընդհատ ռեժիմով աշխատող մոդելային պիլոտային կայանքը (օրական 5-6 կգ արտադրողականությամբ՝ ըստ էլային խտանյութի) պղնձի սուլֆիդային խտանյութի հիդրոէլեկտրաքիմիական տեխնոլոգիայի պարամետրերի ճշգրտման նպատակով: Կատարվել են փորձարկումներ՝ օգտագործելով Ագարակի, Քաջարանի պղնձամուխրդենային և Շահումյանի բազմամետաղային հանքանյութերը, բարելավվել են կայանքի աշխատանքային ռեժիմները (դեկ.՝ տ.գ.թ. Կ.Հակոբյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Վոլտամպերոմետրական հետազոտությունների օգնությամբ բացահայտվել են կայուն ռադիկալ 2,2-դիֆենիլ-1-պիկրիլհիդրազիլի (ԴՖՊՀ) նկատմամբ В խմբի ջրալուծ վիտամին ֆոլաթթվի և իր կոֆերմենտային կառուցվածքային ածանցյալ տետրահիդրոֆոլաթթվի հակառադիկալային ունակությունները (դեկ.՝ ալ. Լ.Թավադյան):

Խտության ֆունկցիոնալի տեսության (DFT) B3-LYP և M06-2X քվանտաքիմիական հիբրիդային եղանակներով (6-31G(d,p) բազիսային ֆունկցիաներ կատարված քվանտաքիմիական հաշվարկներով որոշվել են տետրահիդրոֆոլաթթվի և դիհիդրոֆոլաթթվի մոլեկուլների կարբօքսիլային, հիդրօքսիլային և ամինային խմբերից ջրածնի ատոմների պոկման ռեակցիաներում ռեակցիոն կենտրոնները: Երկրաչափական պարամետրերի նախնական օպտիմալացումն իրականացվել է AM1, PM3 և PM6 կիսաէմպիրիկ եղանակներով: Որոշվել են նշված ֆունկցիոնալ խմբերից ջրածնի ատոմների պոկման էնթալպիաների փոփոխությունները (դեկ.՝ ալ. Լ.Թավադյան, ք.գ.դ. Ս.Արսենտև):

Հրապարակումներ

Հոդվածներ, զեկուցումներ

1. Абовян Л.С., Киракосян А.В., Заргарян А.Г., Харатян С.Л., Совместное восстановление оксидов никеля и кобальта в режиме горения и получение сплавов Ni-Co, Ер., “Химич. журн. Армении”, т. 71, N 3, 2018, с. 292-302.
2. Григорян Р.Р., Арсентьев С.Д., Алоян С.Г., Арутюнян В.Р., Тавадян Л.А., Влияние метода получения карбида вольфрама на его каталитическую активность в реакции углекислотной конверсии метана, Ер., “Химич. журн. Армении”, т. 71, N 3, 2018, с. 303-314.
3. Гукасян П.С., Сравнительные характеристики низкотемпературного горения пропана, нормального гексана и циклогексана в области холодных пламён, Ер., “Химич. журн. Армении”, т. 71, N 3, 2018, с. 315-322.
4. Долуханян С.К., Мурадян Г.Н., Алексанян А.Г., Тер-Галстян О.П., Мнацаканян Н.Л., Физико-химические особенности формирования алюминидов металлов IV и V групп в гидридном цикле, С., “Альтернативная энергетика и экология” (ISJAE), N 13-15, 2018, с. 122-140.
5. Манташян А.А., Макарян Э.М., Эвинян М.А., Кинетический анализ механизма радикально-цепного процесса окисления метана на основе набора всех возможных элементарных реакций, Ер., “Химич. журн. Армении”, т. 71, N 3, 2018, с. 323-340.
6. Мартиросян А.С., Царукян С.В., Вардадян И.А., Гетерогенное образование C₂H₄ и C₂H₅OOH в процессе газофазного окисления C₂H₅CHO, Ер., “ДНАН РА”, т. 118, 2018, с. 142-146.
7. Aydinian S., Kirakosyan H., Zakaryan M., Abovyan L., Kharatyan S., Peikrishvili A., Mamniashvili G., Godibadze B., Chagelishvili E., Lesuer D., Gutierrez M., Fabrication of Cu-W Nanocomposite Materials by Combining SHS and HEC Technologies, “Eurasian Chemico-Technological Journal”, vol. 20, N 4, 2018, pp. 301-309.

8. Aydinyan S., Nazaretyan Kh., Zargaryan A., Tumanyan M., Kharatyan S., Reduction Mechanism of WO_3+CuO Mixture by Combined Mg/C Reducer. Non Isothermal Conditions: High Heating Rates, "Journal of Thermal Analysis & Calorimetry", v. 133, N 1, 2018, pp. 261-269.
9. Davtyan D., Synthesis of Manganese Diboride by Microwave Assisted Method, "Chemical Journal of Armenia", v. 71, N 1-2, 2018, pp. 39-44.
10. Dolukhanyan S., Aleksanyan A., Muradyan G., Shekhtman V., Ter-Galstyan O., Hakobyan H., Aghajanyan N., Mnatsakanyan N., Hydrides of transition metals and alloys are condensed carrier of hydrogen, "Chemical Journal of Armenia", v. 71, N 4, 2018, pp. 495-516.
11. Gevorkyan A., Fundamental irreversibility and the arrow of time in the classical three-body problem. New approaches and ideas in the study of dynamical systems, "Journal Mathematical Physics", 2018, p. 37.
12. Gevorkyan A., Quantum Vacuum, the Structure of "Empty" Space-Time, "Physics of Atomic Nuclei", v 81, N 6, 2018, p. 818.
13. Gevorkyan A., Quantum Vacuum, the Structure of "Empty" Space-Time and the Quintessence, "Journal Mathematical Physics", 2018, p. 37.
14. Kamboj N., Aghayan M., Rubio-Marcos F., Nazaretyan Kh., Rodríguez M., Kharatyan S., Hussainova I., Nanostructural evolution in mesoporous networks using in situ High-Speed Temperature Scanner, "Ceramics International", v. 44, N 11, 2018, pp. 12265-12272.
15. Kirakosyan H., Nazaretyan Kh., Mnatsakanyan R., Aydinyan S., Kharatyan S., Solution combustion synthesis of nanostructured molybdenum carbide, "Journal of Nanoparticle Research", v. 20, p. 214, 2018, <https://doi.org/10.1007/s11051-018-4312-5>
16. Manucharova L., Bakhtchadjian R. and Tavadyan L., Photocatalytic oxidation of chlorinated phenyl-alkanes with dioxygen, "Chemical Journal of Armenia" v. 71, N 4, 2018, pp. 476-494.
17. Manukyan Kh., Pauls J., Shuck C., Rouvimov S., Mukasyan A., Nazaretyan Kh., Chatilyan H. and Kharatyan S., Kinetics and Mechanism of Ignition in Reactive Al/Ni Nanostructured Materials, «The Journal of Physical Chemistry C», v. 122, N 47, 2018, pp. 27082-27092.
18. Minasyan T., Kirakosyan H., Aydinyan S., Lui L., Hussainova I., Kharatyan S., Mo-Cu pseudoalloys by combustion synthesis and spark plasma sintering, "Journal of materials Science (JMSC)", v. 53, N 24, 2018, pp. 16598-16608.
19. Minasyan T., Kirakosyan H., Aydinyan S., Liu L., Hussainova I., Kharatyan S., Synthesis and Consolidation of Mo-Cu Composite Nanopowder, Proceedings of the XIV Intern. Symposium on Explosive Production of New Materials., 2018, St. Petersburg, Russia, pp. 151-153. DOI: 10.30826/EPNM18-053.
20. Minasyan V., Shahnazaryan G., Minasyan S., Nitrogen–phosphorus content in high mountain lake Sevan and nutrient pollution, "10th Eastern European IWA Young Water Professionals Conference. New Technologies in Water Sector", 2018, Zagreb, Croatia. conference proceedings, pp.121-127.
21. Mnatsakanyan R., Davtyan D., Kharatyan S., Karakhanov E., Akopyan A., Manukyan Kh., Microwave-assisted preparation and characterization of nanoscale rhenium diboride, "Ceramics International", v. 44, N 18, pp. 22339-22344.
22. Sargsyan G., Harutyunyan A., Mechanism of the Decay of the CH_3CO_3 Radical after Energy Exchange with an Excited CH_2O Molecule, "Russian Journal of Physical Chemistry A", v. 92, N 8, 2018, pp. 1467–1472.
23. Shahnazaryan G., Minasyan S., Gabrielyan A., Distribution and identification of sources of heavy metals in the Voghji river basin impacted by mining activities, "Journal of Chemistry", v. 2018, 2018, Article ID 7172426. doi.org/10.1155/2018/7172426.
24. Simonyan A., Hovhannisyan G., Sargsyan A., Arakelyan M., Minasyan S., Aroutiounian R., DNA damage and micronuclei in parthenogenetic and bisexual Darevskia rock lizards from the areas with different levels of soil pollution, "Ecotoxicology and Environmental Safety", v. 154, 2018, p. 13.
25. Zakaryan M., Aydinyan S., Kharatyan S., Synthesis of Ni-W Nanopowders from Oxide and Salt Precursors in Combustion Mode by Using Thermo-Kinetic Coupling Approach, Proceedings of the XIV Intern. Symposium on Explosive Production of New Materials, 2018, St. Petersburg, Russia, pp. 298-300. DOI: 10.30826/EPNM18-103.
26. Zakaryan M., Niazyan O., Aydinyan S., Kharatyan S., DTA/TG study of NiO reduction by Mg/C mixture, "Chemical Journal of Armenia", v. 71, N 4, 2018, pp. 473-485.

Պաշտպանվել է 1 դոկտորական ատենախոսություն:

Մ.ՄԱՆՎԵԼՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵՎ ԱՆՕՐԳԱՆԱԿԱՆ ՔԻՄԻԱՅԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ տ.գ.դ. Ն.Կնյազյան
Փոխտնօրեն՝ ք.գ.դ. Ն.Զուլումյան
Գիտքարտուղար՝ տ.գ.թ. Գ.Մանուկյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ ionx@sci.am

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Մինթեզվել և փորձարկվել է ըստ լիգանդի 6-րդ շարքի պոլիօքսիմետաղների շարքին պատկանող նոր գալիումի (III) պոլիօքսիվոլֆրամատ (VO_4), որը ըստ էության, վեցավալենտ վոլֆրամի օկտաէդրային շրջապատման մեջ գտնվող եռավալենտ Ga (III)-ի β -պոլիօքսիվոլֆրամատի «միջուկ» է: Ստացված նոր VO_4 -ի բաղադրությունը կարելի է ներկայացնել $(\text{HO})_6[\text{H}_3\text{GaW}_6\text{O}_{18}]$ բանաձևով: Բացահայտվել է, որ այն ունի հակախմունադեֆիցիտային ակտիվություն, β - և γ - ինտերֆերոնների ինդուկտոր և իմունոմոդուլյատոր է (ղեկ.՝ ք.գ.թ. Է.Հայրիյան):

Մինթեզվել և հետազոտվել են ցածր գծային ընդարձակման գործակցով տեխնիկական կերամիկական նյութեր $\text{Li}_2\text{O}-\text{TiO}_2-\text{Al}_2\text{O}_3-\text{SiO}_2$ և $\text{MgO}-\text{TiO}_2-\text{Al}_2\text{O}_3-\text{SiO}_2$ համակարգերում, գոլ-ժել տեխնոլոգիայի կիրառմամբ: Ուսումնասիրվել են ժելերի առաջացման պայմանները, կայունության տիրույթները՝ կախված միջավայրի pH-ից, ջերմաստիճանից և ՄԱՆ-ի ազդեցությունից: Որոշվել են ժելային խառնուրդների չորացման և թրծման օպտիմալ պայմանները, կերամիկայի ֆազային բաղադրությունը և ջերմամեխանիկական հատկությունները (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Ա.Կոստանյան):

Միկրոալիքային սինթեզի եղանակով մշակվել են էկոլոգիապես մաքուր կոմպոզիտային նյութեր՝ 750-900 կգ/մ³ միջին խտությամբ, քարամշակման թափոնների, փքած պեռլիտի և հանքային կապակցող նյութի հիման վրա: Հետազոտությունների ընթացքում փոփոխվել է կապակցողի տոկոսային քանակը (29-35%), որոշվել է ամրության ցուցանիշը սեղման ժամանակ (1,48-10,1 ՄՊա) (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Ն.Գուրգենյան):

Ուսումնասիրվել է $(\text{MgO}, \text{FeO})-\text{Al}_2\text{O}_3-\text{B}_2\text{O}_3-\text{SiO}_2$, $(\text{MgO}, \text{CaO})-\text{Al}_2\text{O}_3-\text{P}_2\text{O}_5-\text{SiO}_2$ համակարգերի ապակիների սիտալացումը բյուրեղարարների՝ MgF_2 -ի և CaF_2 -ի ներմուծմամբ, բյուրեղացման ընթացքը և $2\text{MgO} \cdot \text{Al}_2\text{O}_3 \cdot \text{B}_2\text{O}_3 - (\text{MgO}, \text{FeO}) \cdot \text{Al}_2\text{O}_3 - \text{B}_2\text{O}_3$ պինդ լուծույթների բյուրեղացման դաշտը: Մինթեզվել են սիտալներ $9\text{C}2\text{Q}4$ -ի (25-32) $\cdot 10^{-7} 1/^\circ\text{C}$ արժեքներով: Ֆոսֆորսիլիկատային ապակիների երկաստիճանային բյուրեղացմամբ և որպես հիմնական ֆազեր $\text{Ca}_2\text{Al}(\text{AlSiO}_7)$ և $\text{Ca}_2\text{Mg}(\text{Si}_2\text{O}_7)$ պինդ լուծույթների անջատմամբ սինթեզվել են թափանցիկ բիոսիտալներ: Հետազոտվել են $\text{CaO}-\text{CaF}_2-\text{Al}_2\text{O}_3-\text{SiO}_2$ համակարգում (SiO_2 10-15, CaF_2 5 մոլ%) $3\text{CaO} \cdot \text{Al}_2\text{O}_3$ -ի առաջացման և կայունության տիրույթները 1200-1450 $^\circ\text{C}$ միջակայքում: Մշակվել է արագ պնդացող ալյումինատային ցեմենտի բաղադրություն (ղեկ.՝ տ.գ.դ. Ն.Կնյազյան):

Ուսումնասիրվել է սերպենտինացված ուլտրահիմնային ապարներից ստացված սիլիկաժելի փոխազդեցությունը ստրոնցիումի և բարիումի քլորիդների հետ: Պարզվել է, որ և՛ ստրոնցիումի, և՛ բարիումի քլորիդների փոխազդեցությունն ընթանում է ակալիական մետաղների հիդրօքսիդների առկայությամբ: Կախված $v(\text{SiO}_2)/v(\text{Na}_2\text{O})/v(\text{MeCl}_2)$ մոլային հարաբերությունից՝ ստացվել են Ba-ի, Sr-ի տարբեր հիդրոսիլիկատային միացություններ, որոնց հետագա ջերմամշակմամբ առաջացել են ցածրջերմաստիճանային (650-800 $^\circ\text{C}$) ստրոնցիումի և բարիումի օրթո- և մետասիլիկատային միացություններ: Աշխատանքներ են տարվել կիրառելի լյումինաֆորների արտադրությունում միաֆազ միացությունների ստացման ուղղությամբ (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Ն.Զուլումյան):

Հետազոտվել է միկրոալիքային մշակման՝ ռեակցիոն միջավայրի ամբողջ ծավալով միաժամանակյա տաքացման երևույթի ազդեցությունը գունավորող իոնների (Fe, Ti, Mn և այլն) անլուծելի միացությունների առաջացման արագության վրա համապատասխան ռեակցիոնի հետ, որն ավելացվում է սիլիկատային լուծույթին տաքացումից առաջ: Էլեկտրամագնիսական դաշտի ազդեցությամբ տեղի է ունեցել առաջացած դիսպերս մասնիկների լրիվ կոագուլացում և նստեցում սիլիկատային լուծույթից: Ուսումնասիրվել և հաստատվել են միկրոալիքային մշակման պայմանները՝ ջերմաստիճանը, ժամանակը, կոլեկտորի կոնցենտրացիան, էլեկտրամագնիսական դաշտի խտությունը և ուժը սիլիկատային լուծույթները գունավորող խառնուրդներից խորը մաքրում ապահովելու համար (դեկ.՝ տ.գ.թ. Վ.Բադրամյան):

Հետազոտվել են խալկոպիրիտի (CuFeS_2), պիրիտի (FeS_2) և սֆալերիտի (ZnS) հետերաֆազ քիմիական փոխարկումները ածխաջրածինների քլորացման գազաֆազ շղթայական ռեակցիայի պայմաններում: Ցույց է տրվել, որ ՇՌԱ-պրոցեսի որոշակի չափանիշների դեպքում ($\text{Cl}_2:\text{RH}$, τ , T) տեղի է ունենում ուժգին փոխարկում ցածր ջերմաստիճաններում ($T=300\div 4500^\circ\text{C}$): Ուսումնասիրված սուլֆիդների ՇՌԱ-վերամշակումը սկսվել է տարրական ծծմբի (S) գոյացմամբ և մետաղների անջուր քլորիդների (FeCl_3 , CuCl_2 , ZnCl_2) հաջորդող տարանջատված առաջացմամբ (դեկ.՝ ք.գ.թ. Կ.Մանթաշյան):

Սիլիկահողով հարուստ Al_2O_3 պարունակող ապարների և թափոնների վերամշակման ուսումնասիրությունների արդյունքների հիման վրա մշակվել է դրանց վերամշակման նոր համալիր անթափոն տեխնոլոգիա: Մշակված տեխնոլոգիան կիրառվել է նաև պղնձամոլիբդենային արտադրական թափոնների վերամշակման նպատակով: Հետազոտությունների արդյունքներից պարզվել է, որ նշված թափոններից անթափոն տեխնոլոգիաներով կարելի է կորզել բոլոր օգտակար բաղադրամասերը բարձր ելքերով: Կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքում ստացված որոշ աշխատանքներ ենթակա են ներդրման (դեկ.՝ տ.գ.թ. Ս.Սահարունյան):

Հայաստանի աղքատ գիպսային հանքերից կապակցանյութ ստանալու համար գիպսի ($\text{Ca}_2\text{SO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ ~64%) ջրազրկումն իրականացվել է ավտոկլավային եղանակով՝ մեր կողմից առաջարկված հավելանյութերի ներկայությամբ: Հանքանյութի ջրազրկումը փորձարկվել է նաև միկրոալիքային վառարանում, միներալիզատորների ներկայությամբ: Կալիումի մալեինատի կիրառմամբ (0,1%) երկարացվել է գիպսի պնդացման ժամանակը 2,5-4-ից մինչև 7-12 րոպե, իսկ սեղմման ամրությունը՝ 13,5-ից մինչև 25 կգ/սմ²: Միկրոսկոպիկ հետազոտություններով պարզվել է, որ նշված եղանակների կիրառմամբ առաջանում է α -մոդիֆիկացիայի կիսաջրային գիպս՝ ի տարբերություն ավանդական եղանակով ստացվող β -ձևի, որն ապահովում է կապակցանյութի բավարար ամրությունը (դեկ.՝ տ.գ.թ. Կ.Գրիգորյան):

Պղնձի օքսիդացած (ազուրիտ, մալախիտ, կուպրիտ, տենորիտ) և խառը հանքանյութերի ֆլոտացումով, հարստացման նպատակով, հետազոտվել են դրանց սուլֆիդացման ռեակցիաները: Ապացուցվել է ցածր ջերմաստիճաններում SiS_2 -ի և $\text{Na}_2[\text{SiS}_3]$ -ի բարձր ռեակցիոն ունակությունը, և համատեղ աղացմամբ իրականացվել է միներալների մակերևույթների խորը սուլֆիդացում: Պարզվել է ջերմաստիճանի, տևողության, սուլֆիդարարի ծախսի, նյութերի մանրացման աստիճանի ազդեցությունը սուլֆիդացման պրոցեսի վրա: Թերմոդինամիկական հաշվարկներով հիմնավորվել է պղնձի օքսիդացած միներալների սուլֆիդացման պրոցեսի հավանականությունը (դեկ.՝ տ.գ.թ. Ա.Հովսեփյան):

Ուսումնասիրվել են կորիզների կճեպների ածխացմամբ ստացված կարբոնիզատից իոնափոխանակիչների սինթեզման պրոցեսները ջերմաստիճանի ($50\text{--}150^\circ\text{C}$) և տևողության ($1\text{--}36$ ժ) փոփոխության լայն տիրույթում: Հետազոտվել են սինթեզված նմուշների իոնափոխանակման հատկությունների վրա ազդող գործոնները, դրանց քայքայման և գումինային թթուների առաջացման պատճառները: Պարզվել է, որ իոնափոխանակիչների քայքայ-

ման և գումինային թթուների առաջացման պատճառ են հանդիսանում կարբոնիզատի չձևավորված կառուցվածքը և ծակոտիներում պահպանված խեժերը (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Վ.Մարտիրոսյան):

Հետազոտվել է Սյունիքի մարզի Փխրուտի հանքային դաշտերը՝ նպատակ ունենալով կազմել լիթոերկրաքիմիական և երկրաքիմիական քարտեզներ, առանձնացնել ծանր մետաղներով հագեցած ու աղտոտված տարածքները: Կատարվել են երկրաքիմիական որոնողական դաշտային աշխատանքներ 1:50000 մասշտաբով: Փխրուն հողերից նմուշարկվել է 250 նմուշ, կատարվել է դրանց մշակում և 50 նմուշի սպեկտրալ անալիզ: Կազմվել են ուրանի, ցինկի և մոլիբդենի համար երկրորդային ցրման պսակների քարտեզներ, որոնցում հստակ երևում են տարրերի կուտակումների տարածքները, որոնք իրենց մեջ չեն ընդգրկում բնակավայրեր և արոտավայրեր (ղեկ.՝ Է.գ.թ. Լ.Հարությունյան):

Ուսումնասիրվել են հիդրոֆոբ ֆիլտրող փոշիների ստացման գործընթացները փքած պեռլիտի և 1-5% բազմաէթիլհիդրոսիլօքսանի համատեղ մանրացման պայմաններում՝ հետագա ֆիլտրացմամբ և չորացմամբ 120°C-ում: Ստացված հիդրոֆոբ ֆիլտրող փոշին հնարավոր է նավթամթերքներից մաքրելուց հետո վերականգնել և օգտագործել: Բազմաէթիլհիդրոսիլօքսանի լուծույթի 1% -ով մշակված ֆիլտրող փոշու 1կգ կլանում է 0,3 լիտր նավթամթերք, իսկ 5%-ի դեպքում՝ 1,0 լիտր: Հիդրոֆոբ ֆիլտրող փոշին կարելի է օգտագործել նաև գինու պարզեցման համար (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Ռ.Մանուկյան):

Ուսումնասիրվել են $\text{LiPO}_3\text{--NaF}$ և $\text{LiPO}_3\text{--B}_2\text{O}_3$ համակարգերի ապակեգոյացման տիրույթները և ստացված ապակիների ֆիզիկաքիմիական հատկությունները: Մշակվել է քիմիական բարձր կայունությամբ, ալյումինումի հետ զծային ընդարձակման ջերմաստիճանային գործակցով համաձայնեցված դիէլեկտրիկ ծածկույթի նոր բաղադրություն $\text{LiPO}_3\text{--NaF}$ համակարգի ապակու հիմքով (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Մ.Պողոսյան):

Պլազմամեխանաքիմիական եղանակով շարունակվել են Ni, Co, WC նանոչափ փոշիների ստացման ուսումնասիրությունները, որոնք ունեն բարձր ատիվություն ածխաթթվային փոխարկման ռեակցիաներում: Ուսումնասիրվել է մեխանաքիմիական և պլազմամեխանաքիմիական եղանակով ստացված WC-ի ակտիվությունը CH_4 -ի ածխաթթվային փոխարկման ռեակցիայում՝ 400-900°C (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Ս.Ալոյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Հետազոտվել են $\text{KNO}_3\text{--NaNO}_3\text{--}0,6\text{Ca}(\text{NO}_3)_2\text{--}0,4\text{Ba}(\text{NO}_3)_2$ համակարգի հալման և ապակեգոյացման դիագրամները: Պարզվել է, որ ապակեգոյացումն անընդհատ է և սահմանակցում է $\text{Ca}(\text{NO}_3)_2\text{Ba}(\text{NO}_3)_2$ ss և $\text{NaNO}_3\text{KNO}_3$ ss պինդ լուծույթների բյուրեղացման դաշտերին: Պարզվել է NO_3^- խմբերի ներդրումը բորոսիլիկատների տարածական ցանց օբսիդիտատային կապակցողի ստացման և թթվածնի անջատման հնարավորությունը ալմաստի մշակման ժամանակ: Ուսումնասիրվել են ապակեկոմպոզիտ-ալմաստ համակարգի ֆազերի բաժանման սահմանում ընթացող պրոցեսները (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Ն.Կնյազյան):

Ուսումնասիրվել է առանց թանկարժեք օրգանական ռեագենտների օպալի ստացման հնարավորությունը և մշակվել է հեղուկ ապակուց օպալի ստացման միկրոալիքային եղանակ: Էլեկտրոնամանրադիտակային հետազոտությունները հաստատել են ստացված նմուշների օպալային կառուցվածքը: Օպալին բնորոշ միկրոսֆերաների տրամագծերի չափսերը 50-1000 նմ են: Մշակվել են միկրոալիքային եղանակով հեղուկ ապակուց օպալի ստացման օպտիմալ պայմանները՝ էլանյութերի կոնցենտրացիան, ջերմաստիճանը, ճնշումը, ժամանակը: Ի տարբերություն օպալի ստացման հայտնի մեթոդների՝ միկրոալիքային եղանակով մշակումը հանգեցնում է հեղուկ ապակուց օպալի ստացման պրոցեսի արագացմանը մոտ 3-4 անգամ և էներգիայի խնայողության (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Վ.Բադրամյան):

Ուսումնասիրվել է սերպենտիններից $(\text{Mg,Fe})_6[\text{Si}_4\text{O}_{10}](\text{OH})_8$ ստացված սիլիկաժելի, նատրիումի հիդրօքսիդի և բարիումի քլորիդի համատեղ փոխազդեցությունը ջրային միջավայրում: Կախված էլային լուծույթների պատրաստման եղանակից՝ ստացվել են տարբեր $\text{BaSiO}_3 \cdot \text{H}_2\text{O}$ կամ BaH_2SiO_4 միջանկյալ միացություններ: Հետագա ջերմամշակումը նպաստել է բարիումի օրթո- կամ մետասիլիկատի առաջացմանը: Արդյունքում առաջարկվել է նանոչափսի (25-80 նմ) բարիումի մետասիլիկատի ստացման արդյունավետ, ցածր ջերմաստիճանային եղանակ: Ուսումնասիրվել է նաև սերպենտիններից ստացված սիլիկաժելի, նատրիումի հիդրօքսիդի և ստրոնցիումի քլորիդի համատեղ փոխազդեցությունը ջրային միջավայրում: Որոշվել են ռեազենտների օպտիմալ կոնցենտրացիաները և սինթեզի պայմանները ստրոնցիումի օրթոսիլիկատ՝ Sr_2SiO_4 ստանալու համար (ղեկ.՝ ք.գ.թ. Հ.Բեգլարյան):

Ուսումնասիրվում են բազմամետաղային օքսիդացած հանքանյութերից ֆլուտացումով մոլիբդենի, ցինկի և կապարի կորզման եղանակները և տեխնոլոգիական հիմունքները (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Ս.Հարությունյան):

Մշակվել են բարախող օդային ռեակտիվ շարժիչ անօդաչու թռչող սարքի համար և վառելանյութ, կատարվել են նախնական փորձարկումներ (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Կ.Գրիգորյան):

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Гургенян Н.В., Перлиты, Ер., изд. "Титутюн", 2018, 156с.

Հոդվածներ, գեկուցումներ

2. Ахвердян Л.А., Пашаян Р.А., Арутюнян Л.В., Связь между вариациями напряженно-деформированного состояния земной коры и сейсмической активностью на территории Армении, Ер., "ДНАН РА", т. 118, N 3, 2018, с. 260-267.
3. Арутюнян В.В., Алексанян Э.М., Акопян Н.А., Арестакян А.Г., Бадалян А.О., Григорян Н.Е., Баграмян В.В., Саргсян А.А., Радиационная стойкость новых композиционных терморегулирующих покрытий, Тр. XXVIII межд. конф. «Радиационная физика твердого тела», Севастополь, 2018, с. 138-146.
4. Бегларян А.А., Меликян С.А., Зулумян Н.О., Терзян А.М., Исаакян А.Р., Исследование взаимодействия гидроксида кальция с аморфными кремнеземами, осажденными из серпентинитов различного происхождения, Ер., «Химич. журн. Армении», т. 71, N 1-2, 2018, с. 45-51.
5. Бегларян А.А., Меликян С.А., Терзян А.М., Казанчян А.М., Исаакян А.Р., Зулумян Н.О., Низкотемпературный синтез силиката бария, Мат. всеросс. научн. конф. "III Байкальский материаловедческий форум", Улан-Уде, ч. 2, 2018, с. 98-99.
6. Гиносян А.В., Бадалян Г.Г., Арутюнян В.Р., Изучение физико-химических параметров структуры йод-полимерных систем, Ер., «Химич. журн. Армении», т. 71, вып. 1-2, 2018, с. 52-61.
7. Григорян К.Г., Багинова Л.Г., Хачатрян А.А., Айрапетян С.М., Арутюнян Г.А., Костанян А.К., Азнаурян А.Н., Взаимодействие туфа с гидроксидом кальция в гидротермальных условиях с целью получения калийного удобрения, М., «Химическая технология», N 9, 2018, с. 391-400.
8. Григорян Р.Р., Арсентьев С.Д., Алоян С.Г., Арутюнян В.Р., Тавадян Л.А., Влияние метода получения карбида вольфрама на его каталитическую активность в реакции углекислотной конверсии метана, Ер., «Химич. журн. Армении», т. 71 .вып. 3, 2018, с. 303-312.
9. Зангинян А.А., Стеклообразование и некоторые свойства стекол системы $\text{LiPO}_3 - \text{B}_2\text{O}_3$, Сб. научн. докл., "Стеклопрогресс - XXI", Саратов, 2018, с. 170-173.
10. Князян Н.Б., Кузей А.М., Манукян Г.Г., Тороян В.П., Григорян Т.В., Разработка прекурсора на основе нитратного стекла для создания алмазосодержащих инструментов, Мат. XIII межд. научно-технич. конф. "Современные методы и технологии создания и обработки материалов", Минск, 2018, с. 73-78.
11. Князян Н.Б., Манукян Г.Г., Григорян Т.В., Гаспарян Л.А., Тороян В.П., Термические свойства алмазосодержащей композиции со стеклообразными нитратами, Мат. XIII межд. научно-технич. конф. "Современные методы и технологии создания и обработки материалов", Минск, с. 79-84.

12. Костанян А.К., Манукян А.Г., Саркисян К.А., Караханян Г.С., Композиционные керамические материалы на основе тиалита, Ер., «Химич. журн. Армении», т. 71, N 1-2, 2018, с. 83-89.
13. Меликян С.А., Исследование получения силикатов бария, используя гидросиликагель, выделенный из серпентинов, Мат. XIX межд. научно-практич. конф. суд. и молод. уч. им. Л.П.Кулева "Химия и химическая технология в XXI в.", Томск, 2018, с. 98-99.
14. Погосян М.А., Темирязов А.Г., Исследование стеклообразования и магнитных свойств боросиликатных систем, содержащих магнитоактивные элементы, "Стеклопрогресс - XXI", Сб. научн. докл., Саратов, 2018, с. 179-182.
25. Сагарунян С.А., Саркисян А.М., Назарян Э.М., Сагарунян А.С., Исследование процессов и разработка технологии комплексной переработки серпентинитов, Ер., «Вестник» НПУА. Химические и природоохранные технологии, N 1, 2018, с. 12-21.
26. Саргсян А.А., Баграмян В.В., Леонелли К., Силантьев В.Е., Ярусова С.Б., Получение синтетического опала из жидкого стекла микроволновым методом, Ер., «Вестник» НПУА, N 2, 2018, с. 9-16.
27. Овсепян А.О., Агбалиян С.Г., Авагян А.В., Габриелян А.А., Термодинамическое обоснование процесса сульфидизации окисленных медных минералов Техутского рудника, Ер., "Вестник" НПУА, сер. "Металлургия, материаловедения, недропользование", N 1, 2018, с. 9-17.
28. Пашаян Р.А., Товмасын К.Г., Арутюнян Л.В., Сейсмологический мониторинг территории Армении и оценка величины деформации земной коры, Мат. XIII межд. сейсмологич. шк. "Современные методы обработки и интерпретации сейсмологических данных", Обнинск, 2018, с. 194-198.
29. Baghrmryan V., Sargsyan A., Gurgenyanyan N., Sargsyan A., Knyazyan N., Arutyunyan V., Aleksanyan E., Grigoryan N., Saakyan A., Optical Properties and Radiation Resistance of Zinc Orthosilicate Obtained by the Hydrothermal-Microwave Method. Theoretical Foundations of Chemical Engineering, v.52, N 5, 2018, pp. 897-902.
30. Beglaryan H., Melikyan S., Terzyan A., Isahakyan A., Zulumyan N., Preparation of Hydrated Strontium Silicates from Silica Hydrogel Isolated from Serpentes and Thermal Transformations, RJCh, v. 63, N 11, 2018, pp. 1395-1402.
31. Zulumyan N., Isahakyan A., Beglaryan H., Melikyan S., A study of thermal decomposition of antigorite from dunite and lizardite from peridotite, J Therm Anal Calorim v. 131, N 2, 2018, pp. 1201-1211.
32. Karapetyan K., Gurgenyanyan N., Arakelyan A., Avanesyan A., New building materials on the basis of concrete waste obtained by hydrothermal treatment. 20th International Conference on Building Materials ibausil in Weimar, 2018, pp. 1711-1714.
33. Sargsyan A., Baghrmryan V., Synthesis of Glass Complex Charge of Ittrium- Alumosilikate Glasses for Radioterapy by Hydrothermal Method. International Workshop on Influence of electromagnetic radiation on human beings, and problem of understanding, Yerevan, 2018, pp. 41-42.
34. Pashayan R., Harutyunyan L., Relationship between the changes in time of concentration of geochemical components of mineral waters and geodynamic processes of earth crust of Central Armenia. NAS RA Electronic journal of Natural Sciences, v. 2 (31), 2018, pp. 57-60.
35. Hairyan E., Ohanyan N., Mirzoyan L., Karapetyan A., The study of possible interferon activity of the nuclear tungsten polyoximetals (POM) of aluminium and gallium, «Current state of Pharmacy and Prospects of its Development 1st International Scientific Conference», Y., 2018, p. 72.
Հողվածները և զեկուցումները հրապարակվել են ՌԴԳԱ Կոլալի գիտական կենտրոնի ՀՄՀՀԲՏԻ 60-ամյակին նվիրված III համառոտաշատանյան գիտական կոնֆերանսի նյութերի ժողովածուում, Ապատիտներ, «Химия и материаловедение», т. 1-2, N 1(9), 2018, 920 էջ:
36. Гургенян Н.В., Хачанова И.Б., Влияние свойств породы на удельную поверхность вспученного заполнителя и изделий на его основе, ч. 2, с. 824-828.
37. Баграмян В.В., Саргсян А.А., Князян Н.Б., Герасимова Л.Г., Леонелли К., Получение титаносиликата микроволновым методом, ч. 2, с. 219-223.
38. Бегларян А.А., Меликян С.А., Терзян А.М., Казанчян А.М., Исаакян А.Р., Зулумян Н.О., Образование силикатов бария на основе силикагеля, полученного из серпентинов, ч. 2, с. 518-522.
39. Бегларян А.А., Меликян С.А., Терзян А.М., Овсепян Т.А., Исаакян А.Р., Зулумян Н.О., Образование силикатов стронция из их гидратированных форм, ч. 2, с. 514-518.
40. Князян Н.Б., Влияние предкристаллизационного фазового разделения алюмосиликатных стекол на свойства прозрачной стеклокерамики, ч. 2, с. 48-53.
41. Кременецкая И.П., Иванова Т.К., Зулумян Н.О., Исаакян А.Р., Бегларян А.А., Исследование термического разложения хризотила Халиловского месторождения, ч. 2, с. 852-856.

42. Манукян Г.Г., Кумкумаджян Е.В., Гаспарян Л.А., Матевосян А.Б., Князян Н.Б., Изучение процесса кристаллизации стекол и свойства ситаллов на основе цинкалюмооборотных фторсодержащих систем, ч. 2, с. 677-681.
43. Сагарунян С.А., Арустамян А.Г., Агамян Э.С., Назарян Э.М., Сагарунян А.С., Исследование процессов комплексной переработки серпентинитов, ч. 1, с. 187-191.
- Հոդվածները հրապարակվել են «Քիմիական ֆիզիկայի արդի խնդիրները» V միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Ե., «Մամվել Ստեփանյան» հրատ., 2018, 223 էջ:
44. Князян Н.Б., Манукян Г.Г., Галоян К.К., Гаспарян Л.А., Оганесян М.Р., Григорян Т.В., Матевосян А.Б., Особенности ликвации и кристаллизации алюмоборосиликатных стекол при синтезе ситаллов, с. 146-147.
45. Grigoryan R.R., Arsentev S.D., Aloyan S.G, Harutyunyan V.R., Tavadyan L.A., “Carbon dioxide conversion of methane over tungsten carbide obtained by mechanochemical and plasmomechanochemical methods”, p.88-89.
46. Саргсян А.А., Баграмян В.В., Хостоян Ф.А., Сухудян Г.А., Асланян А.М., Тороян В.П., Арутюнян В.Р., Микроволновый синтез силиката алюминия, с. 74-75.

Պաշտպանվել է 1 դոկտորական ատենախոսություն:

ՕՐԳԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԴԵՂԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՔԻՄԻԱՅԻ ԳԻՏԱՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

Տնօրեն՝ թղթ. անդ. Վ.Թովուզյան
Փոխտնօրեն՝ Մ.Հարությունյան
Գլխավոր տնօրեն՝ ք.գ.դ. Ա.Գյուլնազարյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ nanraifok54@mail.ru
Կայքէջ՝ www.stcopc.sci.am

Մասնագիտական խորհուրդ 010՝ «Քիմիա»

Նախագահ՝ թղթ. անդ. Վ.Թովուզյան, գլխավոր տնօրեն՝ ք.գ.թ. Գ.Մակարյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Սինթեզվել է 3,4-մեթիլենդիօքսիֆենիլցիկլոպենտանկարբոնաթթվի ամինաթերերների նոր շարք, որոնց հիդրոլիզի արդյունքում ստացվել են 6,7-դիմեթօքսի(դիհիդրօքսի)-4-տետրահիդրոպիրան-1,2,3,4-տետրահիդրոդիզոքսին-լին-1-կարբոնաթթուներ: Սինթեզվել են նաև 5-(4-ֆենիլտետրահիդրո-2H-պիրան-4-իլ)-1,2,4-տրիազոլ-3-թիոլ: Արիլալկիլ- և արիլ-կարբամիդոալկիլբրոմիդների և վերջինիս փոխազդեցությամբ սինթեզվել են S- և N-երկ-տեղակալված տրիազոլային միացություններ: (1,4-Բենզոդիօքսան-2-իլ)մեթիլ-, 1-(1,4-բենզոդիօքսան-2-իլ)էթիլ- և իզոքսոման-1-մեթիլամինների հիման վրա սինթեզվել են արիլցիկլոպենտան- և արիլտետրահիդրոպիրանային ֆրագմենտներով նոր ամիդներ, համապատասխան ամիններ (դեկ.՝ ք.գ.թ. Ա.Ադեկյան):

Սինթեզվել են N4-(4-ացետիլֆենիլ)-2-տեղակալված ֆենիլ-4-խինոլինկարբօքսամիդներ, որոնք վեր են ածվել թիոսեմիկարբազոնների, վերջիններիս հետերոցիկլացումը բերել է 1,2,3-թիադիազոլային միացությունների: Կատարվել են 2,6-դիիզոպրոպիլտետրահիդրոպիրան-4-ոնի տարբեր ածանցյալների սինթեզ և նրանց հետագա մի շարք փոխարկումներ: Սինթեզվել են էտո-սուկցիմիդի և պուֆեմիդի N-ամինամերի ածանցյալներ: Հակացնցումային ակտիվության ուսումնասիրության նպատակով իրականացվել է որոշ հետերոցիկլիկ միացությունների (2-պիրրոլիդոն-5-կարբոնաթթու, ֆտալիմիդ և այլ) N-ամինամերիլացումը մի շարք ամիններով և ամինաթթուների ածանցյալներով (դեկ.՝ ք.գ.դ. Գ.Գևորգյան):

Ուսումնասիրվել է մի շարք սիլիլացնող ազենտների կիրառման հնարավորությունը N-տեղակալված α,β -չհագեցած ամինաթթուների ամիդներից համապատասխան 5-իմիդազոլոնների սինթեզի համար: Պարզվել է, որ նախկինում մեր կողմից այդ նպատակով առաջարկված հեքսամեթիլդիսիլազանը իր՝ վերոհիշյալ ամիդների հանդեպ դեհիդրատացիոն ռեակցիայի միանշանակությամբ (կոդմնակի արգասիքների գոյացման բացակայությամբ) ու բարձր ռեակցիոնունակությամբ (դեհիդրատացիոն գործընթացի մեծ արագությամբ) գերազանցում է երկմեթիլերկքլորսիլանին, եռմեթիլքլորսիլանին և գրականության մեջ օգտագործված N,O-բիսեռմեթիլսիլիլացետամիդին: Ստացված արդյունքները հնարավորություն են տվել մշակելու «նույն կոլբայում» 5(4H)-օքսազոլոններից 5-իմիդազոլոնների ստացման նոր եղանակ: Ցույց է տրվել, որ 1,2-երկտեղակալված և 1,2,4-ետտեղակալված 5-իմիդազոլոնները ցուցաբերում են հակախտլինեսթերազային հատկություններ ինչպես ացետիլխոլինեսթերազի, այդպես էլ բուրբրիլխոլինեսթերազի հանդեպ: Սինթեզվել են N-տեղակալված α,β -դեհիդրոամինաթթուների մի շարք ածանցյալներ: Ուսումնասիրվել է վերջիններիս հակառադիկալային ակտիվությունը (դեկ.՝ թղթ.անդ. Վ.Թոփուզյան):

Փշատենու տերևներից անջատվել է գլխավոր ֆլավոնոիդային միացությունը, որը կենսաֆերոլի ածանցյալ է և օժտված է արտահայտված հակառադիկալային և հակաօքսիդանտային ակտիվությամբ: ^1H և ^{13}C ՄՄՌ եղանակով 15 նմուշ բուսական ճարպայուղերի հետազոտման արդյունքների համեմատումը ցույց է տվել ^1H ՄՄՌ եղանակի առավելությունը ճարպայուղերում օմեգա-3 ճարպաթթուների առկայության ստուգման և քանակական որոշման հետազոտություններում: Ստացվել են Սիլիմարին և Ֆլամին ՆՕԲԻ-ի դրանց խառնուրդի կենսաբանական ուսումնասիրության համար (դեկ.՝ ք.գ.դ. Վ.Մնացականյան):

Մշակվել են կոնդենսված 5-պիրոլիդին-1-իլ-10-թիոալկիլթիենո[3,2-d]պիրիմիդին-8-ոների սինթեզի եղանակներ, որոնց ածանցյալների հիման վրա ստացվել են տրիագոլո[4,3-c]- և [1,5-c]պիրիմիդինների նոր ածանցյալներ: Այդ համակարգերում Դիմրոտի վերախմբավորման ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ ռեցիկլումն ուղեկցվում է պիրիմիդինի օղակում նուկլեոֆիլ տեղակալմամբ: 3-ֆենօքսիկարբոնիլամինոպիրիդին-2-կարբոքսիլատի մոնո- և երկտեղակալված արգասիքների սինթեզի համար մշակվել են օպտիմալ պայմաններ: Մշակվել է համապատասխան ամինաթթուների կոնդենսացիայի եղանակ օրթոմրջնաթթվի տրիթիլեթերի հետ, հետագա ցիկլումով 3-դիացետիլպիրիմիդին 4(3H)-ոնի առաջացմամբ: Իրականացվել է կոնդենսված թիենո(ֆուրո)- [3,2-d][1,3]օքսազինների սինթեզ՝ էլնելով համապատասխան ամինաթթուներից (դեկ.՝ ք.գ.դ. Ե.Պարոնիկյան):

3-արիլ-5-հիդրօքսի-5-մեթիլ-2,4-դիէթօքսիկարբոնիլցիկլոհեքսանոնների հիման վրա ստացվել են համապատասխան օքսիմներ, տետրահիդրոինդազոլներ և թիօք-ստորիագասպիրոածանցյալներ: 1,5-դիալկիլ-9-օքսո-, 1,5-դիալկիլ-9-հիդրօքսի-3,7-դիագաբիցիկլո/3.3.1/-նոնանների և տեղակալված իզատինների կոնդենսմամբ սինթեզվել է սպիրոմիացությունների նոր շարք: Նովոսիբիրսկի (ՌԴ) օրգանական քիմիայի ինստիտուտի հետ համատեղ գիտական աշխատանքների շրջանակում իրականացվել է տարբեր ֆունկցիոնալ խմբեր պարունակող 1,3-դիագաբիցիկլոնոնանների սինթեզ և տրամադրվել է ռուսաստանյան գործընկերներին մոնոտերպենոիդային ֆրագմենտներ պարունակող նոր ածանցյալներ ստանալու նպատակով (դեկ.՝ ք.գ.թ. Ս.Գասպարյան):

Իրականացվել է 5-րդ դիրքում ցիկլոպենտանի և ցիկլոհեքսանի հետ սպիրոհամակցված 4-օքսո-3,4,5,6-տետրահիդրոբենզո[հ]խինազոլին-2-կարբոնաթթվի, 4-օքսո-3,4,5,6-տետրահիդրոբենզո[հ]խինազոլին-2-քացախաթթվի, 4-օքսո-3,4,5,6-տետրահիդրոբենզո[հ]-խինազոլին-2-պրոպանաթթվի և 4-օքսո-3,4,5,6-տետրահիդրոբենզո[հ]-խինազոլին-2-կարագաթթվի ածանցյալների սինթեզ: 4'-Ամինո-5',8'-դիմեթիլ-1'H-սպիրո[ցիկլոհեքսան-1,2'-նավթալին]-3'-կարբոնաթթվի էթիլ էսթերի և ալիլզոթիոցիանատի փոխազդեցության հիման վրա մշակվել է 7,10-դիմեթիլ-2-թիօքսո-3-մետալիլ-3H-սպիրո[բենզո[հ]խինազոլին-

-6,1'-ցիկլոհեքսան]-4(6H)-ոնի սինթեզի եղանակ, վերջինից անցում է կատարվել 2-սուլֆանիլտեղակալված ածանցյալների: Ուսումնասիրվել են սինթեզված միացությունների հակաբակտերիալ, հակաուռուցքային, հակամոնոամինոքսիդազային և հակացնցումային հատկությունները (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Ա.Մարկոսյան):

Իրականացվել են ՕԴԲԳՏ կենտրոնի լաբորատորիաներում սինթեզված, տարբեր քիմիական խմբերին պատկանող 443 միացության առաջնային հետազոտություններ, այդ թվում՝ հակամանրեային 322, հակաառիթմային 6, հակաբորբոքային և ցավազրկող 9, հակաօքսիդանտային 16, հակաուռուցքային 52, ինչպես նաև ուսումնասիրվել է 38 միացության ազդեցությունն ուռուցքային ԴՆԹ-ի մեթիլացման մակարդակի վրա: Ուսումնասիրված միացությունները հիմնականում չեն ցուցաբերել արտահայտված ակտիվություն հետազոտությունների նշված ուղղություններում: Համեմատաբար ակտիվ 5 միացություն ընտրվել է *in vivo* մանրէաբանական ուսումնասիրություններ իրականացնելու նպատակով: Պարբերաբար կատարվել է ինստիտուտում արտադրվող դեղահումքերի և պատրաստի դեղաձևերի որակի կենսաբանական հսկում՝ թունականության, արդյունավետության և մանրէազերծության դեղագրքային փորձարկումներ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ռ.Մուրադյան):

Ուսումնասիրվել են Կենտրոնի մի շարք լաբորատորիաներում նոր սինթեզված թվով 142 քիմիական միացության բժշկականսահմանական հատկությունները, այդ թվում՝ հակացնցումային և հոգեմետ հատկությունների հայտնաբերման ուղղությամբ 62 միացություն: Առավել ակտիվ միացությունները (60-80%) ենթարկվել են խորը հետազոտության «բաց դաշտ», «բարձրացված խաչաձև լաբիրինթ», «հարկադրված լող» թեստերով: Ուսումնասիրվել են 50-ից ավելի տարբեր քիմիական կառուցվածք ունեցող միացություններ՝ պարզելու նրանց հակամոնոօքսիդազային ակտիվությունը: Առանձնացվել է 6 ակտիվ միացություն խորը ուսումնասիրությունների համար: Իրականացվել է միջավայրում ազոտի ավելցուկի և բացակայության պայմաններում խմորասնկերի աճի և բջջային ուլտրակառուցվածքի համեմատական վերլուծություն: Այն դիտարկվել է որպես կենսազանգվածի և բջիջների կառուցվածքային չափանիշների բացասական հարաբերակցություն: Իրականացվել են Ալցհեյմերի հիվանդությանը և շաքարային դիաբետին վերաբերող հիստոքիմիական հետազոտություններ, ներդրվել են ածխաջրերի և կոլագենային թելերի հայտնաբերման ներկման (PAS- պոզիտիվ) հիստոքիմիական մեթոդները հյուսվածքներում՝ ըստ Վան Գիզոնի (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Հ.Գասպարյան):

Հետազոտվել է Կենտրոնի քիմիական լաբորատորիաների աշխատակիցների կողմից սինթեզված 21 միացության ազդեցությունն արյան մակարդունակության և լիպիդների գերօքսիդացման պրոցեսների վրա (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Ս.Հովակիմյան):

Իրականացվել է N-նիկոտինոիլ-DL-գլուտամինաթթվի, N-պ-բուտօքսի- և պ-իզոբուտօքսի-DL-սերինի, սալիցիլիդեն-γ-ամինակարազաթթվի, սալիցիլիդեն-β-ֆենիլ-β-ալանինի, նրա էթիլային և ամիլային էսթերների, N^α, N^ω, N^ω-տրիբենզիլօքսի-կարբոնիլ-L-արգինինի, N-բենզոիլ-գլիցիլ-β-ալանինի և N-բենզոիլ-գլիցիլ-γ-ամինակարազաթթվային պեպտիդների էթիլային էսթերների սինթեզ: Համապատասխան պեպտիդային և N-պաշտպանված ամինաթթվային ածանցյալները վերածվել են լիթիումական կամ ցինկային Zn(II) աղերի: Ուսումնասիրվել են ստացված միացությունների հակացնցումային, հակաօքսիդիչ, հակաբակտերիալ հատկությունները (ղեկ.՝ ք.գ.թ. Ս.Ղազարյան):

Հաստատվել է, որ հիմնային պայմաններում ալիլ[3-(4-բրոմֆենիլ)պրոպ-2-ինիլ] ամոնիում բրոմիդների ցիկլացմանը զուգահեռ տեղի է ունենում վերախմբավորում-ձեղքում՝ հանգեցնելով 1-ալիլ-4-բրոմդարչնալդեհիդի: Պարզվել է, որ ցիկլիկ աղերը բավականին հարթ, 1,2- և 1,6-ուղղություններով ենթարկվում են ջրահիմնային ձեղքման՝ հանգեցնելով իզոմեր ամինոմեթիլնավթալինների: Ցույց է տրվել, որ ազոտի ատոմի մոտ տարբեր տեղակայիչներ պարունակող (3-ֆենիլպրոպ-2-ենիլ)(3-α-նավթիլպրոպ-2-ինիլ)ամոնիումային

աղերի ցիկլացումը բերում է -4-ֆենիլ-3ա,4-դիհիդրոնավթո[*f*]իզոինդոլինիումային բրոմիդների: Հաստատվել է, որ (3-ֆենիլպրոպ-2-ենիլ)(3-α-նավթիլպրոպ-2-ինիլ)ամոնիումային բրոմիդների ստիվենայան վերախմբավորման արդյունք 4-ֆենիլ-1-α-նավթիլիեքս-5-են-1-ինի դիալկիլամինաձանցյալները վակուում թորման ժամանակ ենթարկվում են դեամինացման՝ առաջացնելով 4-ֆենիլ-4'-α-նավթիլբենզոլ (դեկ.՝ ք.գ.դ. Է.Չուխաջյան):

Ստացվել են պիրազոլների և տրիազոլների օքստենոլային հետերոցիկլիկ ածանցյալներ: Հետազոտվել է սնդիկի (II) ացետատի առկայությամբ դիէթիլ 2-(պրոպ-2-ինիլ) մալոնատի և տարաբնույթ նուկլեոֆիլների փոխազդեցության տեղընտրողականությունը: Դիկարբոնիլային միացության և վերականգնման պայմաններից կախված՝ ստացվել են չհագեցած կետոէսթերներ և ցիկլոպենտադիենի ածանցյալներ: Ուսումնասիրվել է Գրինյարի ռեակցիան պրոպարգիլային սպիրտների և ալկիլիալոզենիդների միջև կատալիտիկ քանակությամբ պղնձի միարժեք յոդիդի ներկայությամբ: Պարզվել է, որ նշված փոխազդեցությունն ընթանում է համապատասխան ռեգիոիզոմերների խառնուրդի առաջացմամբ (դեկ.՝ ք.գ.դ. Ժ.Չոբանյան):

Սինթեզվել են արիթիոսեմիկարբազիդներ, որոնք ցիկլացվել են՝ փոխարկվելով տեղակալված 1,2,4-տրիազոլիլազինների (պիրիզոլպիրիդին, պիրազոլպիրիմիդին, պիրիդին), ինչպես նաև ազիլիդրազիդներ: Կենսաբանական հետազոտությունների իրականացման նպատակով սինթեզվել են պիրիմիդինի տեղակալված արիլ և հետերիլիդրազոններ, ինչպես նաև ցիկլոպենտանի հիման վրա համակցված պիրիմիդիններ և պիրազոլի ածանցյալներ: Սինթեզված միացություններից բացահայտվել է բարձր հակազիկեմիկ ակտիվություն Սանկտ Պետերբուրգի տեխնոլոգիական ինստիտուտի գիտնականների հետ համատեղ սինթեզված բինար համակարգերի՝ տետրազոլի պիրիմիդինիլիդրազիդների և պիրիզոլիլ-պիրիմիդինների շարքում, ինչպես նաև բարձր և միջինից բարձր հակառադիկալային ակտիվություն թիոսեմիկարբազիդների և տեղակալված տրիազոլիլ ազինների շարքում (դեկ.՝ թղթ.անդ. Գ.Դանագուլյան):

Իրականացվել են մի շարք նուկլեոֆիլ միացման ռեակցիաներ ցիկլոհեքս-1-ենիլտրիֆենիլֆոսֆոնիում բրոմիդին: Ուսումնասիրվել են մի շարք β,γ-չհագեցած ֆոսֆոնիումային աղերի բրոմացման և ստացված համապատասխան 2,3-դիբրոմածանցյալների դեհիդրոբրոմացման ռեակցիաները: Ի հայտ է բերվել գրականության մեջ դեռևս անհայտ «ոչ սովորական 3,1-պրոտոտրոպ իզոմերիզացիան» 3-բրոմբուտ-1-ենիլտրիֆենիլֆոսֆոնիում բրոմիդում: (E)-(β-արոիլվինիլ)տրիֆենիլֆոսֆոնիում բրոմիդների և 2,4-դինիտրոֆենիլիդրազինի փոխազդեցությունից ստացվել են համապատասխան միջանկյալ հիդրազոններ, որոնց հետագա ներմուկեկույար ցիկլացումը բերում է 2-(2,4-դինիտրոֆենիլ)-3-տրիֆենիլֆոսֆոնիումբրոմիդ-5-(4-արիլ)-2,3-դիհիդրո-1H-պիրազոլների առաջացման: Վերոհիշյալ չորրորդային ֆոսֆոնիումային աղերը տրիէթիլամինի ազդեցությամբ վերախմբավորվում են համապատասխան ֆոսֆորիլային միացությունների: Առաջին անգամ սինթեզվել են պոլիանիլինի նանոկոմպոզիտները ծարիրի պենտօքսիդի հետ (դեկ.՝ ք.գ.դ. Մ.Հովակիմյան):

Ջրային-ալկալիական միջավայրում N-մեթիլմորֆոլին-N-օքսիդի ներկայությամբ սինթեզվել է 1-վինիլիմիդազոլ, որը թույլ է տվել խուսափել պայթուցիկ ացետիլենի օգտագործումից: Ռենտգենկառուցվածքային անալիզի եղանակով հաստատվել է, որ բյուրեղական կառուցվածքում HAuCl_4 -ի պոլիանիոնները՝ վինիլիմիդազոլի $(\text{C}_5\text{H}_7\text{N}_2)^+$ մուլեկուլների հետ կապվելով ջրածնական կապերով $\text{Cl}\cdots\text{H}-\text{C}$ տիպի և $\text{Cl}\cdots\text{H}-\text{N}$ տիպի ձևավորում են [100] ուղղությամբ տարածվող անսահման շղթաներ, որոնք տարածվում են [0-11] և [0-11] ուղղություններով:

Հետազոտվել են HAuCl_4 , L և I միացությունների պոստգանգլեոնար սիմպաթիկ նյարդային մանրաթելերը և ադրենոռեգեպտորները: Փորձերը ցույց են տվել, որ թեստային միա-

ցությունները ցուցաբերում են թույլ սիմպաթիկ և ադրենոմիմեթիկ ազդեցություն (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Գ.Հասարթյան):

Սինթեզվել են պոլիստիրոլային դիսպերս համակարգեր, որոնք չեն ենթարկվում փուլերի տարանջատման 6 ամսից ավելի ժամանակահատվածում: Ստացված արդյունքների հիման վրա մշակվում են պիտանելիության երկար ժամկետ ունեցող և լիցք չպարունակող պոլիմերային դիսպերս համակարգեր, որոնք կիրառվում են իմունոդիագնոստիկ պրեպարատներ ստանալու համար:

Մշակվել, ՀՀ կառավարությանն է ներկայացվել և հավանության արժանացել տեղական հումքի վրա պոլիլակտիդի արտադրություն կազմակերպելու հիմնավորումը (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Ա.Հովհաննիսյան):

Ուսումնասիրվել է պրոպիլ-2-ին-1-ինիլ խումբ պարունակող մի շարք ամոնիումային աղերի բրոմացումը: Հաստատվել է, որ արդյունքում, համաձայն ՄՄՌ սպեկտրոսկոպիայի տվյալների, առաջանում է բրոմացման 2 արգասիք՝ ցիս և տրանս տարածական իզոմերներ: Պրոպարգիային և կարբմեթօքսիմեթիլ խմբեր պարունակող պիպերիդինիումային աղի բրոմացման արգասիքի վերաբյուրեղացումից անջատված ցիս- և տրանս ինդիվիդուալ իզոմերներից առաջինի ռենտգենկառուցվածքային անալիզի արդյունքների հիման վրա հաջողվել է նույնականացնել ցիս-իզոմերների ազդանշանային տիրույթը և եզրակացնել, որ հակառակ տեսական պատկերացումների, բացառությամբ ամոնիումային ազոտի մոտ էթիլ խմբեր պարունակող աղերի՝ մեծամասամբ ստացվում են ցիս-միացման արգասիքներ (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Ա.Գյուլնազարյան):

Ցույց է տրվել, որ ագետոքացախաթթվի արիլամիդների և էթօքսիմեթիլդենցիանքացախաթթվի էթիլէթերի փոխազդեցությունն ընթանում է տրիէթիլամինի ներկայությամբ՝ տաքացման պայմաններում կամ նատրիումի էթիլատի ներկայությամբ՝ սենյակային ջերմաստիճանում: Համաձայն ՄՄՌ սպեկտրոսկոպիական տվյալների՝ գոյացած միջանկյալ պրոդուկտը ենթարկվում է միայն ազացիկլման՝ հիմնականում ցիս խմբի մասնակցությամբ առաջացնելով էթիլ 5-ացետիլ-1-արիլ-6-հիդրօքսի-2-իմինո-1,2-դիհիդրոպիրիդին-3-կարբ-օքսիլատներ: Համաձայն ՌԿԱ-ի տվյալների՝ վերջիններս բյուրեղական վիճակում ունեն ենամինային տաուտոմեր կառուցվածք: Պարզվել է նաև, որ կախված արիլ խմբում եղած տեղակալիչի բնույթից՝ ազացիկլումն ընթանում է նաև կարբէթօքսի խմբի հաշվին՝ առաջացնելով 5-ացետիլ-1-արիլ-2-հիդրօքսի-6-օքսո-1,6-դիհիդրոպիրիդին-3-կարբոնիտրիլներ (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Մ.Սարգսյան):

Ցույց է տրվել, որ կոբալտ պորֆիրինի նիտրոզիլային կոմպլեքսի փոխազդեցությունը $P(Me)_3$ -ի հետ ցածր ջերմաստիճաններում հանգեցնում է 6-կոորդինացված կոմպլեքսի առաջացման: Տաքացումը մինչև սենյակային ջերմաստիճան հանգեցնում է ինչպես 6-կոորդինացված, այնպես էլ 5-կոորդինացված նիտրոզիլային կոմպլեքսի մասնակի քայքայման: Դա խոսում է այն մասին, որ տրանս-տրիմեթիլֆոսֆինային լիգանդը թուլացնում է $Co-NO$ կապը: Անջատված NO -ն օքսիդացնում է $P(Me)_3$: $Fe(TPP)(Cl)$ կոմպլեքսի սուբիմացիան և դրան հաջորդող NO -ի ավելացումը բերում է գոլորշիացման, որի ընթացքում հիմնականում անջատվում է քլորը՝ բերելով $Fe(TPP)(NO)$: $FeTPP(Cl)(NO)$ և $CoTPP(Cl)(NO)$ ստանալու փորձերը մետաղապորֆիրինները $ClNO$ -ի հետ կոնտակտի մեջ մտցնելու միջոցով բերում են π -կատիոն ռադիկալների առաջացմանը: Ստացվել են $CoTPP(^{18}O_2)(DMS)$ և $CoTPP(^{18}O_2)(P(Me)_3)$ նոր կոմպլեքսներ (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Տ.Կուրտիկյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Ֆոտոքիմիական և հակաուռուցքային հատկություններն ուսումնասիրելու նպատակով սինթեզվել են տարբեր ֆունկցիոնալ խմբեր պարունակող ինչպես սպիրոցիկլիկ, այնպես էլ

ոչ սպիրոցիկլիկ կառուցվածքի խինագոլինային և բենզո[հ]խինագոլինային միացություններ, որոնցից 10-ն ուղարկվել է ՌԴ *in vitro* փորձերի պայմաններում հակաուռուցքային հատկությունների ուսումնասիրման համար (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Ա.Մարկոսյան):

Ուսումնասիրվել է 2-մեթիլ-3H-սպիրո[բենզո[հ]խինագոլին-5,1'-ցիկլոհեպտան]-4(6H)-ոնի և 2-ֆենիլ-3H-սպիրո[բենզո[հ]խինագոլին-5,1'-ցիկլոհեպտան]-4(6H)-ոնի ալկիլումը: Պարզվել է, որ նշված միացությունների ալկիլումը մեթիլ յոդիդով սպիրտային միջավայրում, կալիումի հիդրօքսիդի ներկայությամբ բերում է N-տեղակալված ածանցյալների ստացմանը, մինչդեռ երկրորդ դեպքում ալկիլումը դիմեթիլսուլֆատով, ացետոնի միջավայրում կալիումի կարբոնատի ներկայությամբ հանգեցնում է N-տեղակալված և O-տեղակալված ածանցյալների խառնուրդի առաջացմանը 20% և 80% հարաբերակցությամբ (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Ա.Մարկոսյան):

Ուսումնասիրվել են վինիլացետիլենի ստացման գրականության մեջ հայտնի այլընտրանքային եղանակներ: Ընտրվել է մոնովինիլացետիլենի սինթեզը քլորոպրենի արտադրության ժամանակ թափոն հանդիսացող 1,3-դիքլորբութեն-2-ից: Ցույց է տրվել, որ վերջինիս դեհիդրոքլորացումը կարելի է տանել ինչպես թորված, այնպես էլ քլորոպրենի արտադրության ժամանակ ստացված 1,3-ԴԲԲ-2-ից: Առաջին դեպքում ելքերը 20%-ով բարձր են (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Հ.Աթաբաջյան):

ՄՄՌ սպեկտրոսկոպիայի մեթոդով ուսումնասիրվել են 3 տարբեր տեսակի իոնական հեղուկների (ԻՀ) խառնուրդները ջրի, հեքսանոլի և դեկանոլի հետ: Բացահայտվել են ^1H , ^{11}B , ^{13}C , ^{19}F միջուկների քիմիական շեղումների (ԲՇ) և նրանց միջև սպին-սպինային փոխազդեցությունների հաստատունների (ՄՄՓՀ) արժեքների զգալի փոփոխություններ, որոնք կարելի է օգտագործել միջավայրի ձևաբանական և էլեկտրաստատիկ հատկությունների բնութագրման համար: Ցույց է տրվել, որ բաղադրիչների որոշ կոնցենտրացիոն տիրույթներում համակարգերը ձևավորում են ՄՄՌ սպեկտրոմետրի մագնիսական դաշտում ուղղորդվող հեղուկ բյուրեղական ֆազեր, ինչը թույլ է տալիս որոշել ուղղորդվածությունից կախված լրացուցիչ ԻՀ-ների և այլ միջավայրում լուծված նյութերի մոլեկուլների ՄՄՌ պարամետրերը (ղեկ.՝ ք.գ.թ. Ս.Մամյան):

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Куртияк Т.С., Оксиды азота и гем-модели: мозаика взаимодействий. Ер., Изд. “Антарес” 2018, 368 с.

Հոդվածներ, զեկուցումներ

2. Կուրտիկյան Ս.Ս., Հրաշագործ մոլեկուլը, Ե., «Գիտության աշխարհում», N 1, 2018, էջ 42-47:
3. Аветисян К.С., Галстян Л.Х., Тамазян Р.А., Айвазян А.Г., Синтез и строение 5,5-дизамещенных *N*-[4-метил-3-фенилфуран-2(5*H*)-илиден]-*N'*-тиуретанов, СПб, ЖОрХ, т. 54, вып. 7, 2018, с. 1100–1101.
4. Агекян А.А., Мкрян Г.Г., Мурадян Р.Е., Тумаджян А.Е., Синтез амидов и диамидов дикарбоновых кислот на основе {[4-(4-метоксифенил)тетрагидро-2н-пиран-4-ил]метил}амина, СПб, ЖОрХ, т. 54, вып. 6, 2018, с. 884-889.
5. Айоцян С.С., Саргсян А.А., Хачатрян А.Х., Бадасян А.Э., Паносян Г.А., Айвазян А.Г., Кикоян Н.М., Конькова С.Г., Саргсян М.С., О возможности протекания ретрореакции Михаэля при взаимодействии арилиденацетоуксусного эфира с амидами ацетоуксусной кислоты, Ер., “Хим.ж.Армении”, т. 71, N 1-2, 2018, с. 126-139.
6. Аракелова Э.Р., Мирзоян А.А., Мирзоян А.Б., Хачатрян А.М., Григорян С.Л., Савченко Л.М., Григорян С.Г., Арсенян Ф.Г., Мурадян Р.Е., Гаспарян Г.В., Формирование цинкоксидных композиций противоопухолевых препаратов доксорбуцина, 5-фторурацила с высокой противоопухолевой активностью и низкой токсичностью, Ер., “Фарма”, N 16, 2018, с. 30-39.
7. Арутюнян А.А., Гукасян Г.Т., Данагулян Г.Г., π-Протяженные системы на основе полициклических конденсированных пиримидинов, Мат. межд. научн. конф., посв. 100-летию кафедры органич. химии

- ПГНИУ “От синтеза полиэтилена до стереодивергентности: развитие химии за 100 лет, Пермь, 2018, с. 69-71.
8. Арутюнян А.А., Гукасян Г.Т., Данагулян Г.Г., Синтез протяженных π -конъюгированных систем на основе бензо[4,5]имидазо[2',1':6,1]пиридо-[2,3-d]пиримидина, Ер., “Хим.ж.Армении”, т. 71, N 3, 2018, с. 434-439.
 9. Арутюнян А.А., Гукасян Г.Т., Паносян Г.А., Данагулян Г.Г., Новые гибкие структуры на основе бис-стирилхиназолинов, Ер., “Хим. ж. Армении”, т. 71, N 1-2, 2018, с. 249-253.
 10. Арутюнян А.Д., Геворкян К.А., Галстян М.В., Буниатян Ж.М., Мурадян Р.Е., Гаспарян С.П., Синтез и изучение антиоксидантной активности 2-замещенных 5,7-диизопропил- и 7-изопропил-5-метил-1,3-диазаадамантанов, Ер., “Хим.ж.Армении”, т. 71, N 1-2, 2018, с. 215-227.
 11. Арутюнян Н.С., Акопян Л.А., Акопян Н.З., Паносян Г.А., Геворгян Г.А., Синтез и некоторые превращения (2,2-диметил-4-пропилтетрагидро-2Н-пиран-4-ил)ацето-нитрила, СПб, ЖОХ, т. 88, вып. 7, 2018, с. 1202-1206.
 12. Арутюнян А.А., Гукасян Г.Т., Паносян Г.А., Тамазян Р.А., Айвазян А.Г., Данагулян Г.Г., Синтез и строение новых замещенных пиримидинов с ненасыщенной боковой цепью, СПб, ЖОрХ, т. 54, вып. 5, 2018, с. 766-770.
 13. Арутюнян А.А., Паносян Г.А., Тамазян Р.А., Айвазян А.Г., Гукасян Г.Т., Данагулян Г.Г., Замещенные 2-[(2-арил)-1-этилен]пиримидин-6-оны: синтез и строение. СПб, ЖОрХ, т. 54, вып. 4, 2018, с. 612-616.
 14. Арутюнян Н.С., Акопян Л.А., Акопян Н.З., Геворгян Г.А., Аракелян А.Г., Сафарян А.С., Паносян Г.А., Синтез 2,6-диизопропилтетрагидро-2Н-4-пиранона и его некоторых замещенных аминопроизводных, СПб, ЖОХ, т. 88, вып. 6, 2018, с. 1051-1054.
 15. Асратян А.Г., Алексанян А.Г., Хачатрян А., Н., Закарян Г.Б., Айоцян С.С., Данагулян Г.Г., Аттарян О.С., Водный раствор N-оксида-N-метилморфолина как новая среда алкилирования пиразолов, Рига, ХГС, т. 57, N 7, 2018, с. 751-754.
 16. Асратян А.Г., Багдасарян Г.А., Маркосян А.Д., Бадалян К.С., Аттарян О.С., Синтез 4-винилморфолина на базе ацетилена, СПб., ЖПХ, т. 91, вып. 2, 2018, с. 298-302.
 17. Асратян А.Г., Багдасарян А.Г., Сукоян А.А., Мкртчян Д.А., Сукиасян Р.С., Гаспарян Г.В., Аттарян О.А., Антимоноаминоксидазная активность хитозановых пленок, модифицированных 3-морфолинбутановой кислотой, Ер., “Фарма”, N 16, 2018, с. 40-43.
 18. Асратян А.Г., Багдасарян Г.А., Айоцян С.С., Аттарян О.С., Реакции вторичных аминов с дихлоркарбеном, генерируемым в водно-щелочной среде в присутствии n-оксида n-метилморфолина, СПб, ЖОрХ, т. 54, вып. 6, 2018, с. 951-952.
 19. Бабаев Е.В., Коваль Я.И., Рыбаков В.Б., Пароникян Е.Г., Степанян Г.М., Пароникян Р.Г., Дашян Ш.Ш., Ржевский С.А., Шадрин Н.А., 2-Аллилокси/пропалгилокси-пиридины: синтез, строение и биологическая активность, М., “Известия Академии наук РФ. Серия химическая”, N 2, 2018, с. 313-320.
 20. Григорян Н.П., Синтез бензо[h]хиназолинов на основе этилового эфира 1-амино-3-циклогексил-3,4-дигидронафталин-2-карбоновой кислоты, СПб, ХОрХ, т. 54, вып. 1, 2018, с. 60-65.
 21. Григорян Н.П., Пароникян Р.Г., Григорян А.С., Синтез превращения 2-меркапто-3-(2-метилаллил)-7-10-диметил-3Н-спиро[бензо[h]хинозин-5,1'-циклопентан]-4(6Н)-она и психотропная активность синтезированных соединений, Мат. межд. конф., посв. 100-летию кафедры органич.химии ПГНИУ, “От синтеза полиэтилена до стереодивергентности: развитие химии за 100 лет”, Пермь, 2018, с. 98-101.
 22. Гукасян Г.Т., Арутюнян А.А., Данагулян Г.Г., Новые стирилпроизводные пирими-динов с узловым атомом азота, Ер., “Хим.ж.Армении”, т. 71, N 1-2, 2018, с. 173-180.
 23. Гюльназарян А.Х., Саакян Т.А., Еремян А.Б., Мурадян Г.М., Тамазян Р.А., Айвазян А.Г., Паносян Г.А., Бромирование аммониевых солей, содержащих проп-2-ин-1-ильную группу, Ер., “Хим.ж.Армении”, т.71, N 3, 2018, с. 352-358.
 24. Дабеева В.В., Багдасарян М.Р., Синтез новых производных тиено[2,3-b]пирано [3,4-e]пиридина, Ер., “Хим. ж. Армении”, т. 71, N 1-2, 2018, с. 196-203.
 25. Дабеева В.В., Багдасарян М.Р., Дашян Ш.Ш., И.А., Назарян И.М., Акопян А.Г., Пароникян Р.Г., Синтез и нейротропная активность новых конденсированных производных пирано[2,3-b]пиридинов, М., “Хим. фарм. ж.”, т. 52, N 10, 2018, с. 28-33.
 26. Дабеева В.В., Багдасарян М.Р., Джагацпанян И.А., Назарян И.М., Акопян А.Г., Синтез и противосудорожная активность новых производных [2,3-b]тиопирано[3,4-e]- пиридина, Ер., “Хим.ж. Армении”, т. 71, N 3, 2018, с. 413-421.

27. Данагулян Г.Г., Введение фармакофорных групп в пиридины, 1,2,4-триазолы и пиразоло[1,5-а]-пиримидины через рециклизацию 1-алкил-пиримидиниевых солей: интермедиаты и механизм. От синтеза полиэтилена до стереодивергентности, Мат. межд. научн. конф., посв. 100-летию органической химии ПГНИУ, Пермь, 2018, с. 16-18.
28. Данагулян Г.Г., Арутюнян А.А., Гукасян Г.Т., Синтез 2-стирилпроизводных замещенных хиназолинов, Мат. межд. научн. конф., посв. 100-летию кафедры органич. химии ПГНИУ "От синтеза полиэтилена до стереодивергентности: развитие химии за 100 лет", Пермь, 2018, с. 103-105.
29. Закарян Г.Б., Алкилирование 3-метилпиразола хлорацетонитрилом в системе NMO/H₂O и гидролиз полученных индивидуальных изомеров, Ер., "Хим. ж. Армении", т. 71, N 3, 2018, с. 422-427.
30. Ирадян М.А., Ирадян Н.С., Амбарцумян А.А., Паносян Г.А., Тамазян Р.А., Айвазян А.Г., Оганесян Г.Ш., Алвес Де Сура Р., Саканян В.А., Избирательное N,S-алкилирование 4-аллил[2-(4-алкоксифенил)хиназолин-4-ил]-4,5-дигидро-1Н-1,2,4-три-азол-5-тионов замещенными бензилхлоридами, Синтез, докинг анализ и цитотоксичное действие, Ер., "Хим. ж. Армении", т. 71, N 3, 2018, с. 389-406.
31. Ирадян М.А., Ирадян Н.С., Амбарцумян А.А. Нерсисян Л.Э., Агаронян А.С., Даниелян И.С., Мурадян Р.Е., Пароникян Р.В., Степанян Г.М., Докинг анализ и некоторые биологические свойства фурурильных производных 4-аллил-5-[2-(4- алкоксифенил)хинолин-4-ил]-4н-1,2,4-триазол-3-тиолов, Ер., "Биолог. ж. Армении", т. 70, N 2, 2018, с. 100-107.
32. Казарян С.А., Арутюнян Н.О., Анеян М.С., Автандилян Л.Б., Овакимян С.С., Микроэлементы и аминокислоты как антиоксиданты при нормальном развитии организма, М., "Международный студенческий научно-практический журнал", т. 20, 2018, с. 11-18.
33. Казарян С.А., Пароникян Р.Г., Литиевые и Zn(II) производные салицилиден-аминокислот как новые нейротропные средства, Ер., "ДНАН Армении", т. 118, N 2, 2018, с. 160-164.
34. Казарян С.А., Степанян Г.М., Пароникян Р.В., Григорян К.П., Антибактериальная активность Zn(II) хелатов производных нейроаминокислоты ГАМК, Ер., "ДНАН Армении", т. 118, N 2, 2018, с. 165-169.
35. Казарян С.А., Степанян Г.М., Пароникян Р.В., Григорян К.П., Антибактериальная активность Cu(II),Zn(II), Li катионсодержащих производных триптофана, Ер., "ДНАН Армении", т. 118, N 3, 2018, с. 273-278.
36. Манукян М.О., Барсегян К.С., Гюльназарян А.Х., Пароникян Р.В., Степанян Г.М., Минасян Н.С., Бабаханян А.В., Синтез аммониевых солей, содержащих замещенную бут-2-инильную группу, и их антимикробные свойства, Ер., "Хим.ж.Армении", т. 71, N 1-2, 2018, с. 153-160.
37. Манукян М.О., Гюльназарян А.Х., Бабаханян А.В., Шахатуни А.А., Барсегян К.С., Синтез новых ненасыщенных аминов перегруппировкой Стивенса, СПб, ЖОХ, т. 88, вып. 2, 2018, с. 329-333.
38. Маркосян А.И., Айрапетян К.К., Габриелян С.А., Мамаян С.С., Авакимян Дж.А., Степанян Г.М., Синтез и превращения (3,3-диметил-2-циано-3,4-дигидронафталин-1-ил)фенилкарбамата, Ер., "Хим. ж. Армении", т. 71, N 1-2, 2018, с. 204-211.
39. Маркосян А.И., Айрапетян К.К., Габриелян С.А., Мамаян С.С., Арсенян Ф.Г., Авакимян Дж.А., Мурадян Р.Е., Синтез и некоторые превращения 4-амино-1'Н-спиро[циклопентан-1'-2-нафталин]-3'-карбонитрила, Ер., "Хим.ж.Армении", т. 71, N 3, 2018, с. 377-388.
40. Маркосян А.И., Айрапетян К.К., Габриелян С.А., Ширинян В.З., Мамаян С.С., Авакимян Дж.А., Степанян Г.М., Некоторые превращения 5,5-диметил-2-(хлорметил)-5,6-дигидробензо [h] хиназолин-4(3h)-она, СПб, ЖОрХ, т. 54, вып. 4, 2018, с. 604-611.
41. Мелик-Оганджян Р.Г., Овсепян Т.Р., Караханян Г.С., Израелян С.Г., Нерсисян Л.Э., Паносян Г.А., Трехкомпонентный одностадийный синтез новых 2,5,6,7-функционально замещенных 5,8-дигидропиридо [2,3-d] пиримидин-4(3d)-онов, СПб, ЖОрХ, т. 54, вып. 1, 2018, с. 107-110.
42. Обосян Н.Г., Баян К.В., Петросян А.Л., Саргсян А.Б., Чобанян Ж.А., Нерсисян Г.С., Меркурирование терминальной тройной связи в замещенных азолах, СПб, ЖОрХ, т. 54, вып. 8, 2018, с. 1253-1254.
43. Овакимян З.Г., Исследование реакций (Е)-(β-ароилвинил)трифенилфосфоний-бромидов с 2,4-динитрофенилгидразином, Ер., "Хим.ж.Армении", т. 71, N 1-2, 2018, с. 228-232.
44. Овакимян М.Ж., Гаспарян Г.Ц., Погосян А.С., Бичахчян А.С., Дерзян Л.В., Тамазян Р.А., Айвазян А.Г., Синтез и особенности реагирования трифенилциклогекс-2-енилфосфоний бромидов с SH- и NH-содержащими соединениями, Ер., "Хим.ж.Армении", т. 71, N 3, 2018, с. 428-433.
45. Овакимян С.С., Чухаджян Э.О., Айрапетян Л.В., Мелконян А.Г., Пагутян Н.А., Действие азотсодержащих соединений на процесс липидной перекисидации, Ер., "Хим.ж.Армении", т. 71, N 3, 2018, с. 407-412.

46. Овсепян Т.Р., Диланян С.В., Минасян Н.С., Арсенян Ф.Г., Нерсисян Л.Э., Агаронян А.С., Даниелян И.С., Новые ингибиторы метилирования ДНК в ряду тиоэфирных производных 1,2,4-триазола. СПб, ЖОХ, т. 88, вып. 7, 2018, с. 1098-1104.
47. Овсепян Т.Р., Диланян С.В., Арсенян Ф.Г., Мурадян Р.Е., Минасян Н.С., Мелик-Оганджян Р.Г., Новые 3-(4-пропоксибензил)-5-сульфанилзамещенные (4Н)-1,2,4-триазолы и их противоопухолевая активность, М., "Хим.фарм.ж.", т. 52, N 5, 2018, с. 22-25.
48. Овсепян Т.Р., Караханян Г.С., Израелян С.Г., Паносян Г.А., Трехкомпонентный однореакторный синтез новых 2,5,6,7- и 2,5,8,10-замещенных пиримидо[4,5-6] хинолин-4,6-дионов и -2,4,6-трионов, СПб, ЖОХ, т. 88, вып. 6, 2018, с. 933-938.
49. Оганесян А.А., Минасян А.С., Ковальчукова О.В., Куртиян Т.С., Спектральное исследование взаимодействия диметилсульфоксида с нитритными комплексами Сопорфиринов, М., "Изв.РАН, Серия химическая", N 7, 2018, с. 1241-1246.
50. Пароникян Е.Г., Дашян Ш.Ш., Паносян Г.А., Айвазян А.Г., Тамазян Р.А., Синтез и строение диаминопроизводных пирано[3,4-с]пиридинов и 5,6,7,8-тетрагидро-изохинолинов. Рига, ХГС, т. 54, N 8, 2018, с. 804-811.
51. Пароникян Е.Г., Дашян Ш.Ш., Синтез производных цикlopента[4',5']пиридо-[3',2':4,5]-тиено[3,2-d]-пиримидинов. Перегруппировка Димрота в ряду триазолопиримидинов, СПб, ЖОХ, т. 88, вып. 8, 2018, с. 1302-1308.
52. Пароникян Е.Г., Оганнисян А.В., Пароникян Р.Г., Джагацпаян И.А., Назарян И.М., Акопян А.Г., Минасян Н.С., Синтез и нейротропная активность производных 4-фенилпиридин-3-карбоновой кислоты и 3-гидрокси-4-фенилтиено[2,3-b]пиридина, М., "Хим.фарм.ж.", т. 52, N 10, 2018, с. 22-27.
53. Саргсян А.Б., Авакян А.С., Вартамян С.О., Степанян Г.М., Пароникян Р.В., Синтез новых производных 1,4-бензодиоксанил-1,2,4-триазола, СПб, ЖОХ, т. 54, вып. 4, 2018, с. 693-696.
54. Сиракян С.Н., Акопян Э.К., Никогосян А.Г., Пароникян Р.Г., Джагацпаян И.А., Назарян И.М., Акопян А.Г., Овакимян А.А., Синтез и нейротропная активность новых 7-циклогексил-6,7,8,9-тетрагидро-3Н-пиразоло[3,4-с]-2,7-нафтиридин-1,5-диаминов, М., "Хим.фарм.ж.", т.52, N2, 2018, с. 8-11.
55. Сиракян С.Н., Акопян Э.К., Овакимян А.А., Разработка нового метода синтеза пирано[4,3-d]пиразоло[3,4-b]пиридинов. СПб, ЖОрХ, т. 54, вып 6, 2018, с. 924-927.
56. Сиракян С.Н., Карцев В.Г., Акопян Э.К., Овакимян А.А., Синтез новых гетеро-циклических систем на основе 7-бензил-1-(морфолин-4-ил)-3-хлор-5,6,7,8-тетрагидро-2,7-нафтиридин-4-карбонитрила, СПб, ЖОрХ, т. 54, вып. 6, 2018, с. 919-923.
57. Топузян В.О., Казоян В.М., 2,4-Дизамещенные 5(4Н)-имидазолон: новый класс ингибиторов холинэстераз, Ер., "ДНАН Армении", т. 118, N 3, 2018, с. 268-272.
58. Топузян В.О., Казоян В.М., Тамазян Р.А., Айвазян А.Г., Галстян Л.Х., Синтез и антихолинэстеразная активность [(4Z)-2-арил-4-(арилметилен)-5-оксо-4,5-дигидро-1Н-имидазол-1-ил]алкановых кислот, СПб, ЖОрХ, т. 54, вып. 9, 2018, с. 1355-1363.
59. Топузян В.О., Халатян М.М., Оганесян А.А., Манвелян А.Р., Паносян Г.А., Галстян Л.Х., Синтез и антирадикальная активность гидразонов N-замещенных α,β-дигидроаминокислот, Ер., "Хим. ж. Армении", т. 71, N 1-2, 2018, с. 161-172.
60. Халатян М.М., Синтез и антирадикальные свойства некоторых амидов и пептидов N-бензоил-α,β-дегидротирозина и N-бензоил-α,β-дегидро-3-алкокситирозина, Ер., "Хим.ж.Армении", т. 71, N 3, 2018, с. 341-351.
61. Хачатрян Т.Т., Синтез нанокomпозитов полианилина с пятиокисью сурьмы. М., "Композиты и наноструктуры", т. 10, N 1(37), 2018, с. 26-32.
62. Чухаджян Э.О., Геворкян А.Р., Шахатуни К.Г., Чухаджян Эл.О., Айрапетян Л.В., Хачатрян А.А., Синтез 4-гидроксиметилизоиндолиниевых солей и их внутримолекулярная рециклизация. СПб, ЖОрХ, т. 54, вып. 9, 2018, с. 467-472.
63. Чухаджян Э.О., Геворкян А.Р., Шахатуни К.Г., Чухаджян Эл.О., Айрапетян Л.В., Хачатрян А.А., Синтез 4-(гидроксиметил)изоиндолиниевых солей и их внутри-молекулярная рециклизация. СПб, ЖОрХ, т. 54, вып. 4, 2018, с. 519-527.
64. Чухаджян Э.О., Геворкян А.Р., Айрапетян Л.В., Чухаджян Эл.О., Шахатуни К.Г., Мкртчян А.С., Паносян Г.А., Синтез потенциально биоактивных 6-бромбензо[f]изоиндолиний бромидов катализируемой основанием внутримолекулярной [4+2]-циклоприсоединением, СПб, ЖОрХ, т.54, вып. 8, 2018, с.1147-1151.

65. Alchujyan N., Hovhannisyan M., Movsesyan N.H., Madoyan R.A., Sargsyan H.H., Aghababova A.A., Minasyan G.H., Hairapetyan H.L., Kevorkian R.G., Chailyan S.G. and Kevorkian G.A., Free and zeolite-immobilized probiotic mixture versus sodium valproate in prevention of oxidative stress and modulation of the L-arginine intracellular metabolic pathways in the rat brain and blood following dexamphetamine- induced bipolar disorder, *Eur. Chem. Bull.*, vol. 7(1), 2018, pp. 42-51.
66. Danghyan Yu., Sargsyan T., Jungartyan S., Sargsyan A., Gyulumyan E., Hovhannisyan A., Tsaturyan A., Panosyan H., Saghyan A., Targeted synthesis of fluorenylmethyloxycarbonylglycyl-(s)- β [4-allyl-3-propyl-5-thioxo-1,2,4-triazol-1-yl]- α -alanine and study of its effect on collagenase activity, *Ер., "Хим.ж.Армении"*, т. 71, N 4, 2018, с. 571-578.
67. Hakobyan E., Synthesis of new amino derivatives of 9-(methylthio)thieno [3,2-d]pyrimidine and azide-tetrazole equilibrium, *Ер., "Хим. ж. Армении"*, т. 71, N 4, 2018, с. 614-624.
68. Harutyunyan A., Synthesis and biological properties of benzo[4,5]imidazo[2',1':6,1] pyrido[2,3] dpyrimidine:mimi-review, *Ер., "Хим. ж.Армении"*, т. 71, N 4, 2018, с. 579-588.
69. Harutyunyan A., Panosyan H., Ghukasyan G., Danagulyan G., New three-dimensional heterocyclic cluster. Bis- benzo[4,5]imidazo[2',1':6,1] pyrido[2,3]dpyrimidine, symmetrically connected with triarylmethane linker. *Ер., "Хим. ж. Армении"*, т. 71, N 4, 2018, с. 634-637.
70. Harutyunyan A., Ghukasyan G., Danagulyan G., Synthesis of 2-Styryl Derivatives of N, N-Bis-Substituted Quinazolines. *Organic and Medicinal Chemistry (International Journal)*, 7 (4), 2018, p. 1.
71. Hobosyan N., Balyan Q., Ghalechyan L., Nersisyan H., Glycolic ethers in the interactions with acetylacetone. *World science: problems and innovations: Сб. ст. XXII Межд. научно-практич. конф., Пенза, МЦНС, «Наука и просвещение»*, в ч. 1, 2018, с.21-24.
72. Hobosyan N., Balyan Q., Simonyan J., Ajamyan H., Nersisyan H., About interaction of propargylmalonic ester with schiff bases derived from acetylacetone and aniline. *Advanced science: Сб. ст. IV Межд. научно-практич. конф., Пенза, МЦНС, «Наука и просвещение»*, 2018, с.10-12.
73. Hobosyan N., Balyan K., Nersisyan H., Ghalechyan L., Hovakimyan S., Sargsyan H., Chobanyan Zh., On the interaction of propargyl malonate with nucleophilic in the presence of mercury(II) acetate. *Ер., "Хим.ж.Армении"*, т. 71, N 4, 2018, с. 609-613.
74. Hovhannisyan A., Polymerization in monomer-water heterogeneous system. *"J.Chem.Sci"*, v. 9, 2018, p. 45.
75. Hovhannisyan A., Iretski A., Kurtikyan T., Six-coordinate complexes of nitrosyl iron-porphyrines with trans DMSO ligand, *Ер., "Хим. ж.Армении"* т. 71, N 4, 2018, с. 464-472.
76. Hovhannisyan A., Growing profile of single crystals using polymer materials, *"J.Chem.Sci."*, v. 9, 2018, p. 53.
77. Hovhannisyan A., Grigoryan G., Grigoryan N., Nadaryan A., Polymerization in Static Hetrogeneous Monomer -Water System in the Absence of Emulsifier. *"Chronicles of Pharmaceutical Science"*. v.2, N6, 2018, pp.718-723.
78. Iradyan M., Iradyan N., Hambardzumyan A., Panosyan H., Rousisadis C., Sakanyan V., Synthesis of furfuryl derivatives of 4-alkyl-1-(4-hydroxy-3-nitrobenzyl)-3-[2-(4alkoxyphenyl)quinolin-4yl]-4,5-dihydro-1H-1,2,4-triazol-5thions and their cytotoxic action on human cancer cells. *Ер., "Хим.ж.Армении"*, т. 71, N 4, 2018, с. 559-570.
79. Khachatryan H., Attaryan O., Kikoyan N., The synthesis of exocyclic derivatives of pyrazoles based on 1H-pyrazolybutannitriles. *"Chronicles of Pharmaceutical Science"*. v. 2, N 6, 2018, pp. 718-723.
80. Kurtikyan T., Gulyan G., Minasyan H., Hovhannisyan A., Ford P.C. 6-coordinate nitrato complexes of Fe-porphyrins with trans S-donor ligands, *"Inorg. Chem"*. v. 57, 2018, pp. 4795-4798.
81. Markosyan A., Hayrapetyan K., Gabrielyan S., Mamyan S., Avakimyan J., Synthesis and antibacterial activity of derivatives of carboxylic acids dihydrobenzo[h]quinazoline series. *Yer., Electronic J. Nat. Sci. NAS RA*, v. 30, N 2, 2018, pp. 35-38.
82. Markosyan A., Hakobyan Kh., Ayvazyan A., Mamyan S., Ayvazyan A., Tamazyan R., Arsenyan F., Avakimyan J., Synthesis and antitumor properties of 3-(2,2-dimethyltetrahydro-2H-pyran-4-yl) spiro[benzo[h]quinazoline-5',1-cyclopentan]-4(6H)ones, *Ер., "Хим.ж.Армении"*, т. 71, N4, 2018, с. 596-608.
83. Markosyan A., Hakopyan Kh., Gabrielyan S., Mamyan S., Ayvazyan A., Arsenyan F., Muradyan R., Synthesis, structure and properties of 2-substituted 5H-spiro[benzo[h][1,2,4]triazolo[1,5-c]quinazoline-4,1-cycloheptanes]. *Yer., Electronic J. Nat. Sci. NAS RA*, v. 30, N 2, 2018, pp. 39-42.
84. Martirosyan G., Hovhannisyan G., Hovhannisyan A., Iretskii A., Kurtikyan T., Weak coordination of hydrogen sulfide to a ferrous porphyrin and its complexes with diatomic molecules. Characterization of 6-coordinate adducts at low T., *"Inorg. Chim. Acta"*, v. 482, 2018, pp. 894-899.

85. Ovakimyan M., Gasparyan G., Bichakhchyan A., Pogosyan A., Derdzian L., The peculiarities of interaction of some β,γ -unsaturated phosphonium salts with molecular bromine and dehydrobromination of resulted dibromoderivative compounds. *Եր., "Хим.ж.Армении"*, т. 71, N 4, 2018, с. 589-595.
86. Paronikyan E., Dashyan Sh., Minasyan N., Akopyan A., Stepanyan N., Synthesis and biological activity of new derivatives of pyrano[3,4-c][1,2,4]triazolo[4,3-a]pyridines. *Եր., "Хим.ж.Армении"*, т.71, N4, 2018, с.533-540.
87. Sirakanyan S., Geronikaki A., Spinelli D., Kartsev V., Hakobyan E., Petrou A., Hovakimyan A., Synthesis and antimicrobial activity of new amino derivatives of pyrano [4'',3'':4',5']pyrido[3',2':4,5] thieno[3,2-*d*]pyrimidine. *Anais da Academia Brasileira de Ciências v. 90 (1 Suppl. 2), 2018, pp.1043-1057.*
88. Sirakanyan S., Spinelli D., Geronikaki A., Kartsev V., Hakobyan E., Hovakimyan A., Synthesis of New Heterocyclic Systems: Pyrido[3',2':4,5]thieno(furo)[2,3-*e*]-1,2,4]- triazolopyrimidines and an Unusual ANRORC Rearrangement in the Fused Pyrimidine. *Chemistry Select*, N 3, 2018. pp.10938– 10942.
89. Topuzyan V., Ghazoyan V., Hovhannisyan G., Hovhannisyan A., Evaluation of the dehydrating properties of some sililating agents in the synthesis of imidazole-5-one, *Եր., "Хим.ж.Армении"*, т.71, N 4, 2018, с. 551-558.

Պաշտպանվել են 1 դոկտորական, 1 թեկնածուական ատենախոսություններ:

Ս.Սիրականյանը և Ա.Հովակիմյանն արժանացել են ՀՀ նախագահի մրցանակին:

ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ Ե.Գ.Թ. Խ.Մելիքսեթյան
 Փոխտնօրեն՝ Ե.Գ.Թ. Լ.Սահակյան
 Գիտքարտուղար՝ Ե.Գ.Թ. Հ.Շահինյան
 Էլեկտրոնային փոստ՝ igs@sci.am
 Կայքէջ՝ www.geology.am

Մասնագիտական խորհուրդ 054՝ «Երկրաբանություն»
 Նախագահ՝ ակ. Ռ.Զրբաշյան, գիտքարտուղար՝ Ե.Գ.Թ. Հ.Շահինյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Առաջարկվել է Թեժսարի ալկալային համալիրի պետրոլոգիական և երկրադինամիկ մոդել, որը ձևավորվել է սալերի կոնվերգենցիայի իրադրությունում ($41 \text{ Ka } ^{40}\text{Ar}/^{39}\text{Ar}$), տարածաշրջանում երկու հիմնական կոլիզիոն իրադարձությունների միջև ընկած ժամանակահատվածում: Ցույց է տրվել, որ Թեժսարի ալկալային համալիրը ձևավորվել է և՛ ջրագրկան, և՛ մետասոմատիկ գործընթացներով ձևավորված մանթիական աղբյուրի ոչ մեծ աստիճանում, մասնակի հալման արդյունքում (դեկ.՝ Ե.Գ.Թ. Խ.Մելիքսեթյան):

Իրականացվել են ակտիվ տեկտոնական, պալեոսեյսմաբանական և շերտագրական հետազոտություններ Նորատուս-Քանազեղ խզվածքի գոտում: Այն երիտասարդ, հիմնականում վարնետքային կինեմատիկայով ակտիվ կառույց է, սահմանափակում է Գավառի հորստը արևելքից և Մեծ Սևանի ավազանը հարավ-արևմուտքից: Խզվածքի հարթությունն ունի լիստրիկ բնույթ, իսկ նրա ակտիվությունը տարածաժամանակային առումով կապված է հրաբխային ակտիվության հետ: Կատարվել է խրամուղու անցկացում, քարտեզագրում և նմուշարկում: Պարզաբանվել են տեկտոնական խզվածքի և լավային հոսքերի, վերջիններիս հարաբերակցությունները (դեկ.՝ Ե.Գ.Թ. Ա.Ավագյան):

Ստորջրյա սուլումների և հետազոտությունների հայկական կենտրոնի (CARPS) հետ Նորատուս-Քանազեղ և Փամբակ-Սևան-Սյունիք խզվածքների գոտիներում ստորջրյա և վերջրյա տեկտոնական հետազոտությունները Սևանա լճի հատակում բացահայտել են

ռելիեֆի առանձնահատկությունները և ջրային աղբյուրների ու գազային արտահոսքի ծագումնաբանությունը (ղեկ.՝ Ե.գ.դ. Ա.Ավագյան):

Առաջին անգամ, ըստ կենսախրոնոլոգիական, երկրաբանական տվյալների որոշվել է Ջրաձորի լճային՝ դիատոմիտային, կավադիատոմիտային, և մայրցամաքային՝ էոլյան նստվածքների վերին միոցեն-պլիոցեն հասակը (ղեկ.՝ Ե.գ.թ. Լ. Սահակյան):

Շիրակի գոգավորությունում, լճային նստվածքներում առանձնացվել են փափուկ նստվածքների դեֆորմացիոն ստրուկտուրաներ, որոնք պալեոերկրաշարժերի արդյունք են: Ըստ ուսումնասիրությունների առանձնացվել է 7 երկրաշարժ՝ 1.22-0.65 Ma ընթացքում, որոնցից մեկին հաջորդել է ցունամի: Երկրաշարժի ուժգնությունը գնահատվել է $M_w > 5.5$ (ղեկ.՝ Ե.գ.թ. Լ. Սահակյան):

Սիսիանի դիատոմիտային ավազանում հայտնաբերվել են բորային միներալներ, որոնք կապված են հրաբխային փոշու, դիատոմային, մոնթորիլոնիտ-դիատոմային և գիպսային առաջացումների հետ: Ֆոսֆորիտայնության տեսակետից բացահայտվել են ֆոսֆորի կուտակման որոշ օրինաչափություններ հրաբխանստվածքային ապարներում՝ կախված միջավայրի գեոքիմիական բնույթից և ապարների լեյկոկրատային և մելանոկրատային առանձնահատկություններից (ղեկ.՝ Ե.գ.դ. Թ. Ավագյան):

Առաջին անգամ Ամուլսարի ոսկու հանքավայրի շրջանում, Ժնևի համալսարանի աշխատակիցների հետ համատեղ, կատարվել է Կենտրոնական ինտրուզիայի երեք տարատեսակների U-Pb հասակագրում: Ստացված տվյալները՝ 34.8 ± 0.5 Ma, 34.5 ± 0.3 Ma և 34.2 ± 0.5 Ma, վկայում են նրանց վերին էոցենի հասակի մասին: Որոշվել են Կենտրոնական և Հյուսիսային ինտրուզիաների երկրաքիմիական (գլխավոր տարրեր և HFSE, LILE, REE) առանձնահատկությունները, որոնք հիմք են ծառայել դրանց առաջացման պետրոգենետիկ և երկրադինամիկ մոդելների մշակման համար (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Ռ.Մելքոնյան):

Դաշտային դիտարկումների և մագմատիկ ապարների պետրոլոգիական-երկրաքիմիական (գլխավոր տարրեր) հետազոտությունների հիման վրա կատարվել են համեմատական վերլուծական աշխատանքներ Ալավերդու և Ծաղկունյաց անտիկլինորիումների սահմաններում հայտնի յուրայի հասակի մագմատիկ, հատկապես հրաբխածին առաջացումների վերաբերյալ: Բացահայտվել են վերջինների նյութական կազմի նմանությունները, որոնք հիմք են տալիս վերանայել մեր տարածաշրջանի երկրաբանական-երկրադինամիկ զարգացման վերաբերյալ առկա պատկերացումները յուրայի ժամանակաշրջանի մասին (ղեկ.՝ Ե.գ.թ. Ղ.Գալոյան):

Համալիր տեսական ու փորձարարական հետազոտությունների հիման վրա (ներառելով մաթեմատիկական մոդելավորումը և թվային հաշվարկները) կատարվել են աշխատանքներ՝ ուղղված ապարների և հանքանյութի պետրոէկոլոգիական հատկությունների ուսումնասիրման կատարելագործմանը՝ հաշվի առնելով նրանց կառուցվածքակազմվածքային առանձնահատկությունները և նյութական կազմը: Նշված հետազոտությունները կնպաստեն երկրաբանաերկրաֆիզիկական աշխատանքների մեթոդիկայի զարգացմանը մետաղային հանքավայրերի ուսումնասիրությունների և որոնումների ժամանակ (ղեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.դ. Ա.Մաթևոսյան):

Իրականացվել են Սանահին ե/գ կայարանից մինչև ՀՀ և Վրաստանի սահմանն ընկած տեղամասում Դեբեդ գետի պլանային մոնիթորինգային, ինչպես նաև այդ տարածքի որոշ խմելու քաղցրահամ և հանքավայրային ջրերի հետազոտություններ՝ նրանց կազմերի որակական և հիդրոերկրաքիմիական բնութագրերը պարզաբանելու նպատակով: Տրվել է ջրերի վրա անթրոպոգեն, այդ թվում՝ լեռնահանքային արդյունաբերության ազդեցության գնահատականը ժամանակի տվյալ հատվածում (ղեկ.՝ Ե.գ.թ. Հ.Շահինյան):

Մշակվել է կլիմայի փոփոխությունից Սևանի ավազանի մակերևութային ջրային ռեսուրսների խոցելիության գնահատման եղանակ՝ որպես մուտքային տվյալներ օգտա-

գործելով CCSM4 և METRAS ռեգիոնալ կլիմայական մոդելներով տեղայնացված RCP6.0 և RCP8.5 սցենարների արժեքներն ու մակերևութային հոսքի շերտի ռաստրային մոդելը (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Ա.Առաքելյան):

ՀՀ ջրհեղեղների վտանգի գնահատման բազմագործոն մոդելը տեղայնացվել և կիրառվել է Ադստի, Մեղրիգետի և Ողջիի գետավազանների համար: Արդյունքում յուրաքանչյուր գետավազանի համար ստացվել է ջրհեղեղի վտանգի ռաստրային շերտ, որի ճշգրտության բարձրացման համար օգտագործվել է ԱԲՆ ջրհեղեղների արձանագրությունների հիման վրա մշակված վեկտորային շերտը (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Ա.Առաքելյան):

Մշակվել է ռելիեֆի գծային ձևերի տարանջատման եղանակ՝ հիմնված ռելիեֆի թվային մոդելի (ՌԹՄ) վրա, որի կիրառմամբ Արաքս գետի միջին հոսանքի ձախափնյա լանջին տարանջատվել են ռելիեֆի գծային ձևեր և դրանց համակարգեր (ղեկ.՝ ե.-հ.գ.թ. Ա.Ավագյան):

Կատարվել է Սևանի ավազանում բնական և տեխնածին վտանգներից բնակչության խոցելիության գնահատման մեթոդի կազմում միջազգային փորձի վերլուծության հիման վրա (ղեկ.՝ ե.-հ.գ.թ. Ա. Ավագյան):

Տիպայնացվել են Հյուսիսային Հայաստանի մեզոկայնոգոյան հրաբխամետաղածնական գոտիների երկրադինամիկ և ծագումնաբանական առանձնահատկությունները (ղեկ.՝ ե.-հ.գ.թ. Կ.Մուրադյան):

Պարզաբանվել են Ալավերդու հանքային դաշտի միջշերտային ներդրվող հրաբխապայթյունային փշրաքարերի հասակի և մորֆոլոգիական առանձնահատկությունների հետ կապված հարցերը (ղեկ.՝ ե.-հ.գ.թ. Հ. Միրզոյան):

Պարզաբանվել են Քաջարանի հանքավայրի էպիթերմալ համակարգի ձևավորման առանձնահատկությունները: Ճշգրտվել է հանքավայրի սուլֆիդներում ոսկու և արծաթի պարունակությունների միջակայքը (ղեկ.՝ ե.գ.թ. Ս. Հովակիմյան):

Կատարվել է «Տրանսեկտ» միջազգային նախագծի շրջանակներում 2018թ. տեղադրված 8 կայանից ստացված ինֆորմացիայի հավաքագրում և արխիվացում: Հոկտեմբերին տեղադրվել է GURALP 3T և STS2 տիպի 12 նոր սեյսմիկ կայաններ (ղեկ.՝ ֆ.-մ.գ.թ. Հ.Բաբայան):

Դևոն-կարբոնի սահմանային առաջացումներում կատարված բրախիոպոդների և կոնոդոնտների ուսումնասիրությունները բացահայտել են ծովային օրգանիզմների մահացության և փոփոխության թույլ ֆոնային աճ, որը, հավանաբար, կապված է որոշակի հնակլիմայական և հնատեկտոնական պայմանների հետ: Առաջին անգամ Էրտիչի կտրվածքում վերին դևոնի ֆրանի հարկի իրար հերթազայող կավային թերթաքարերում և քվարցիտներում հայտնաբերվել են բուսական մնացորդներ (ղեկ.՝ ե.գ.թ. Ա.Գրիգորյան):

Կատարվել է Սևակավան և Զանգակատուն կտրվածքների մանրամասն ուսումնասիրություն, հայտնաբերվել է քվարցիտների մի հորիզոն, որը կարող է վերագրվել Հանգերբերգյան քվարցիտներին, ինչն ամբողջ աշխարհում տիպիկ է դևոնի և կարբոնի անցումային միջակայքի համար: Հայտնաբերված բրախիոպոդների հիման վրա կառաջարկվի վերափոխել դևոն-կարբոն հասակի սահմանը (ղեկ.՝ ե.գ.թ. Ա.Գրիգորյան):

Համալիր երկրաբանական և հնէաբանական ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ Արևմտյան Պարաթետիսի մետոսիսի ժամանակահատվածում (11-9 մլն տարի) տարածաշրջանն ունեցել է թույլ բլրային կառուցվածք, որի բացարձակ բարձրությունը կազմել է մոտ 400-500 մ (ղեկ.՝ ե.գ.թ. Հ. Մելիք-Ադամյան):

Գնահատվել է աղտոտված օդի ազդեցությունը Դեբեդ գետի ջրի թթվայնացման գործընթացների վրա: Որոշվել է անիոնների մոլյարային կոնցենտրացիաների հարաբերակցությունը ($\text{HCO}_3^-/\text{SO}_4^{2-}$), որն արտացոլում է ուժեղ թթուների ավելացումը: Պարզվել են Ալավերդի և Ախթալա վտակներում, ինչպես նաև Դեբեդ գետի հարևան վտակներում ջրերի թթվայնացման երևույթներ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Մ.Նալբանդյան):

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Իրականացվել է Կապանի հրաբուխների նկարագրում և տեղադիրքերի ճշգրտում ԱՏՀ համակարգում, ուսումնասիրվել են բլոկի հրաբխատեկտոնական պայմանները, կազմվել է տարածքի չորրորդական հասակի հրաբխականության ճշգրտված քարտեզը, ստացվել են երկու նմուշի $^{40}\text{Ar}/^{39}\text{Ar}$ մեթոդով իզոտոպային հասակները (1.03 ± 0.04 և 0.74 ± 0.016 Ma, համապատասխանաբար Նորաշենիկի և Կարմրաքար լավային հոսքերի համար), պետրոերկրաքիմիական տվյալների հիման վրա պարզաբանվել է Կապանի բլոկի չորրորդական հասակի մագմաների պետրոգենեզիսը (ղեկ.՝ Ե.Գ.Ղ. Խ.Մելիքսեյան):

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Ավագյան Ա.Ա., Բոյնազրյան Վ.Ռ., Գեոինֆորմատիկայի, գեոդեզիայի և քարտեզագրության հիմնական տերմինների և հասկացությունների եռալեզու բացատրական բառարան (ռուսերեն-անգլերեն-հայերեն), Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 206 էջ:
2. Оганесян А.Е., Геохимические поиски месторождений, ISBN-13: 978-613-9-58289-1; ISBN-10: 613958289X; EAN: 9786139582891. LAP Lambert Academic Publishing, 2018, 184 с.
3. Хачиян Э.Е., Спитакское землетрясение 7 декабря 1988 года (к тридцатилетию землетрясения), Ер., «НУАСА», 2018, 153 с.
4. Meliksetian Kh., Gevorgyan H., Israelyan A. (Contributors to the 'A Photographic Atlas of Flood Basalt Volcanism'), book by H. Sheth, Springer, 2018, 363p.

Հոդվածներ, զեկուցումներ

5. Աշոյան Ժ.Ա., Առաքելյան Ա.Ա., Շահնազարյան Գ.Ա., Բոյախյան Տ.Ն., Արծվանիկի պոչամբարից դուրս եկող հոսքաջրերը և դրանց արտանետման կետի տեղափոխման անհրաժեշտությունը, Ե., «ԵՊՀ գիտական տեղեկագիր. Երկրաբանություն և աշխարհագրություն», հ. 52, N 2, 2018, էջ 88-94:
6. Ավագյան Ա.Ա., Մկրտումյան Ա.Ա., Տարապյան Ն.Հ., Երիցյան Հ.Հ., Առաքելյան Ա.Ա., Իրական ժամանակում սողանքների ավտոմատացված մոնիթորինգի ծրագրային ապահովման մասին, Ե., «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Գիտություններ Երկրի մասին», հ. 71, N 3, 2018, էջ 26-43:
7. Ավագյան Թ.Ա., Զաքարյան Շ.Ա., Գյուլնազարյան Շ.Ա., Սահակով Ա.Ս., Մկրտչյան Ս.Վ., Սիսիանի հրաբխադիատոմիտային ավազանում բոք պարունակող միներալների հայտնաբերումը, Ե., «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Գիտություններ Երկրի մասին», հ. 71, N 1, 2018, էջ 50-58:
8. Ավագյան Թ.Ա., Մկրտչյան Ս.Վ., Սիսիանի դիատոմիտային ավազանի երկաթի բարձր և ֆոսֆորի ցածր պարունակություններով կավային դիատոմիտներից և նրանց հրաբխային տարատեսակներից ֆոսֆորային խտանյութի ստացումը, Ե., «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Գիտություններ Երկրի մասին», հ. 71, N 2, 2018, էջ 24-29:
9. Գրիգորյան Տ.Ե., Լանջառի կտրվածքի կենսաշերտագրական ուսումնասիրություններն ըստ պլանկտոն ֆորամինիֆերների, Ե., «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Գիտություններ Երկրի մասին», հ. 71, N 3, 2018, էջ 3-13:
10. Շահինյան Հ.Վ., Զաքարյան Շ.Ա., Գյուլնազարյան Շ.Ա., Սաֆարյան Ռ.Գ., Ալավերդու հանքային շրջանում հիդրոերկրաքիմիական մոնիթորինգային հետազոտությունների արդյունքների մասին (2015-2017թթ.), Ե., «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Գիտություններ Երկրի մասին», հ. 71, N 2, 2018, էջ 16-23:
11. Авакян А.А., Аракелян А.А., Манандян А.М., Нерсисян А.О., Виртуальная географическая среда Армении: содержание, возможности и перспективы, Ер., «Изв. НАН РА. Науки о Земле», т. 71, N 1, 2018, с. 28-41.
12. Арутюнян М.А., Оганесян А.Е., Распределение золота и серебра в рудах Каджаранского медно-молибденового месторождения, Ер., «Изв. НАН РА. Науки о Земле», т. 71, N 2, 2018, с. 3-15.
13. Ахвердян Л.А., Пашаян Р.А., Арутюнян Л.В., Связь между вариациями напряженно-деформированного состояния земной коры и сейсмической активностью на территории Армении, Ер., «ДНАН РА», т.118, N 3, 2018, с. 260-267.
14. Баласанян С.В., Результаты макросейсмических исследований по Аручскому землетрясению 972г., Ер., «Изв. НАН РА. Науки о Земле», т. 71, N 3, 2018, с. 59-69.

15. Матевосян А.К., Бабалян Г.А., Многофункциональная измерительная электроразведочная аппаратура «VectorGeo», Ер., “Изв. НАН РА. Науки о Земле”, т. 71, N 1, 2018, с. 42-49.
16. Мелик-Адамян Г.У., Ерицян Г.Л., Памятники природы и проблемы развития туризма в Армении. Туризм и современность: состояние, проблемы и прогнозы развития, Сб. мат. межд. научно-практич. конф., М., Киров, “Радуга-ПРЕСС”, 2018, с. 24-28.
17. Мелик-Адамян Г.У., Хищный динозавр из верхнего мела Армении в эпистолярном наследии Л.А.Несова. Фундаментальная и прикладная палеонтология, Мат. LXIV сессии палеонтологического общ-ва при РАН, СПб, Картфабрика ВСЕГЕИ, 2018, с. 212-214.
18. Мелик-Адамян Г.У., Памяти Сусанны Мушеговны Григорян (1928-1998). Фундаментальная и прикладная палеонтология, Мат. LXIV сессии палеонтологического общ-ва при РАН, СПб, Картфабрика ВСЕГЕИ, 2018, с. 260-262.
19. Мелик-Адамян Г.У., Григорян А.Г., Вклад Н.Р.Азаряна (1927-1981) в изучение юрских и триасовых головоногих южного Закавказья (к 90-летию со дня рождения). Современные проблемы изучения головоногих моллюсков. Морфология, систематика, эволюция, экология и биостратиграфия, вып. 5, Мат. Совещания, М., ПИН РАН, 2018, с. 3-5.
20. Мелик-Адамян Г.У., К вопросу о наличии морского меотиса в Армении в контексте неотектонических вертикальных подвижек, Проблемы тектоники и геодинамики земной коры и мантии, т. 2, Мат. I тектонического совещания, М., ГЕОС, 2018, с. 3-6.
21. Мелик-Адамян Г.У., Некоторые пресноводные пелициподы неоплейстоцена Армении как индикаторы неотектонических восходящих движений, Проблемы тектоники и геодинамики земной коры и мантии, т. 2, Мат. I тектонического совещания, М., ГЕОС, 2018, с. 7-10.
22. Мирзоян Г.Г., О эпигенетическом характере лалваритов Алавердского рудного района, Ученые записки ЕГУ. Геология и география, т. 52, N 1, 2018, с. 27-31.
23. Мурадян К.М., Металлогения мезокайнозойских вулканогенных зон Армении (Малокавказская зона субдукции), Сб. мат. IX всеросс. научн. конф., “Вулканизм, биосфера и экономические проблемы”, Майкоп, 2018, с. 90-97.
24. Мурадян К.М., Современные проблемы геологии, геофизики и геоэкологии Северного Кавказа, Мат. VII всеросс. научно-технич. конф. «Геодинамическая модель литосферы и металлогения вулканических зон Армении (Малокавказская мезокайнозойская сейсмофокальная зона субдукции), т. VII, ч. 2, М., “ИИЕТ РАН”, 2018, с. 150-163.
25. Avagyan A., Karakhanyan A., Philip H., Ritz J-F., Sahakyan L., Atalyan T., Martirosyan M., The Sevan basin in the epicenter of the geological hazards. 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives, December 03-07, 2018, p. 81.
26. Avagyan A., Sahakyan L., Meliksetian Kh., Atalyan T., Tozalakyan P., Shalaeva E., Chatainger C., Hovakimyan H., Sokolov S., Holocene tectonic and volcanic activity archived in the deposits of the Western part of Lake Sevan (Armenia). 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives. December 03-07, 2018, p. 51.
27. Avagyan A., Ritz J.-F., Blard P.-H., Meliksetian Kh., Munch P., Valla P., Tokhatyan K.S., Mkrtchyan M., Atalyan T., Volcanic eruptions witnessed by prehistoric men in Armenia. Ancient Armenia at the crossroads, International conference, Lyon, France, 6-7 Nov., 2018.
28. Avagyan A., Sahakyan L., Aspaturyan N., Antonosyan M., Yepiskoposyan L., Preliminary overview on geology and paleoseismology of Karin Tak cave (Republic of Artsakh). Proceedings of the NAS RA, N 71 (1), 2018, pp. 81-84.
29. Avagyan A., Sosson M., Sahakyan L., Sheremet Y., Vardanyan S., Martirosyan M., Muller C., Tectonic evolution of the South-Eastern margin of the Ararat basin, (Lesser Caucasus, Armenia). Journal of Petroleum geology, v. 41, N 4, 2018, pp. 495-511.
30. Avagyan A., Manandyan H., Arakelyan A., Piloyan A., Towards a disaster risk assessment and mapping in the virtual geographic environment of Armenia. Natural Hazards: Journal of the International Society for the Prevention and Mitigation of Natural Hazards, Springer; International Society for the Prevention and Mitigation of Natural Hazards, v. 92(1), 2018, pp. 283-309. <https://doi.org/10.1007/s11069-018-3208-0>. IF-1.901
31. Avanesyan A., Kazarian A., Spitak earthquake and the concept of earthquake nucleation and evolution process. 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives. December 03-07, 2018, pp. 26-27.

32. Babayan H., Hovhannisyan G., Babayan S., Gevorgyan M., Damage and loss assessment of large cities of Armenia caused by strong earthquake. 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives. December 03-07, 2018, p. 95.
33. Baize S., Reicherter K., Avagyan A., Belyashov A., Pestov E., Vittori E., Arakelyan A., Decker K. First assessment of recent tectonics and paleoearthquakes along the Irtysh fault (eastern Kazakhstan). *Geomorphology*, 2018, PATA Days Special Issue. DOI: 10.1016/j.geomorph.2018.09.013.
34. Balasanyan S., Karakhanyan A., Meliksetian Kh., Archaeoseismological studies of the eastern branch of the Syunik pull-apart basin structure. *Ancient Armenia at the crossroads*, International conference, Lyon, France, 6-7 Nov., 2018.
35. Danelian T., Asatryan G., Grigoryan A., Sahakyan L., Galoyan Gh., Seyler M., Witt C., Avagyan A. & Sosson M., The geodynamic and paleoenvironmental significance of the micropaleontological record in the Lesser Caucasus (Armenia, Karabagh) – 26th Earth Sciences meeting, October 22-26, 2018, Lille, France. Abstract volume, 2018, p. 310.
36. Friesenbichler E., Richoz S., Baud A., Krystyn L., Sahakyan L., Vardanyan S., Peckmann J., Reitner J., Heindel K., Sponge-microbial build-ups from the lowermost Triassic Chanakhchi section in southern Armenia: Microfacies and stable carbon isotopes. *Palaeogeography Palaeoclimatology Palaeoecology*. v. 490, 2018, pp. 653–672. DOI 10.1016/j.palaeo.2017.11.056. IF- 2.375
37. Galoyan Gh., Melkonyan R., Atayan L., Chung S.-L., Khorenyan R., Lee Y.-H., Amiraghyan S., On the petrology and geochemistry of Jurassic magmatics of the Somkhety segment of Somkheto-Karabagh tectonic zone (Northern Armenia). *Proceedings of the NAS RA, Earth Sciences*, v. 71, N 1, 2018, pp. 3-27.
38. Galoyan Gh., Chung S.-L., Melkonyan R., Lee Y.-H., Atayan L., Khorenyan R., Amiraghyan S. Jurassic magmatic evolution of the Somkhety segment of Somkheto-Karabakh tectonic zone, NE Armenia, Lesser Caucasus. The 36th National and the 3rd International Geosciences Congress, Geological Survey of Iran, 25th - 27th February, 2018, Tehran-Iran. *Proceedings and Abstract Volume*. Article Code: #13303, p.26.
39. Gevorgyan H., Repstock A., Schulz B., Meliksetian Kh., Breitreuz Ch., Israyelyan A. Decoding a post-collisional multistage magma system: The Quaternary ignimbrites of Aragats Stratovolcano, western Armenia. *Lithos* – 318–319, 2018, pp. 267–282. doi.org/10.1016/j.lithos.2018.07.024. IF- 3.857
40. Grigoryan G., Nazaretyan S. Geological consequences of the 1988 Spitak earthquake and its importance from the standpoint of development of geological tourism. 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives, December 03-07, 2018, pp. 29-30.
41. Grosjean M., Moritz R., Rezeau H., Melkonyan R., Hovakimyan S. and Ulianov A., Temporal and geochemical characterization of the Tejsar magmatic complex, northern Armenia, Lesser Caucasus. 16th Swiss Geoscience Meeting, 30th Nov – 1st Dec, 2018, Bern, Switzerland, abstract volume, pp.107-108.
42. Grosjean M., Moritz R., Melkonyan R., Hovakimyan S., Ulianov A. and Rezeau H.. Link between Cenozoic magmatism and porphyry-epithermal systems in the Lesser Caucasus, Armenia: new temporal and geochemical constraints. *Proceedings of the XXI International Congress of the Carpathian Balkan Geological Association (CBGA)*, September 10- 13, 2018, Salzburg, Austria, p. 287.
43. Grosjean M., Moritz R., Hovakimyan S., Melkonyan R. and Ulianov A., Cenozoic subduction to post-collision magmatic evolution of the Lesser Caucasus: new constraints from the Tejsar and Amulsar areas, Armenia. *European Geosciences Union General Assembly*, Vienna, Austria, April 8- 13, v. 20, EGU. 2018-784, 2018.
44. Hässig M., Moritz R., Ulianov A., Enukidze O., Galoyan Gh., and Popkhadze N., New insights from the structural context and magmatism along the Southern Eurasian Margin: Jurassic-Cretaceous evolution of the Somkheto-Karabagh Mountain Belt, Lesser Caucasus, Armenia and Georgia. *EGU General Assembly 2018, Geophysical Research Abstracts*, v. 20, EGU2018-652, 2018.
45. Hässig M., Moritz R., Popkhadze N., Ulianov A., Chiaradia M. and Galoyan Gh., Reconstruction of the geodynamic and magmatic evolution of the Somkheto-Karabagh and Pontides Arcs from the Mesozoic to Early Cenozoic across Armenia, Georgia and NE Turkey. 16th Swiss Geoscience Meeting, Bern, 2018.
46. Hässig M., Moritz R., Ulianov A., Galoyan Gh., and Popkhadze N., Insights to Jurassic-Cretaceous Tethyan subduction dynamics along the Southern Eurasian Margin: deformation and timing of magmatism across the Somkheto-Karabagh Mountain Belt, Lesser Caucasus, Armenia and Georgia. *EGU General Assembly 2018, Geophysical Research Abstracts*, v. 20, EGU2018-660, 2018.
47. Hovakimyan S., Moritz R., Tayan R., Harutyunyan M., Melkonyan R., Rezeau H. and Hovhannisyan A. Tectonic setting of the Cenozoic Kadjaran porphyry Cu-Mo – epithermal system, Armenia, Lesser Caucasus. 16th Swiss Geoscience Meeting, 30th Nov – 1st Dec 2018, Bern, Switzerland, abstract volume, pp. 111-112.

48. Hovakimyan S., Moritz R., Tayan R., Melkonyan R., Grosjean M. and Rezeau H., Structural control of the Cenozoic porphyry and epithermal deposits during Tethyan subduction to post-collision evolution of the Lesser Caucasus. Proceedings of the XXI International Congress of the Carpathian Balkan Geological Association (CBGA), September 10- 13, 2018, Salzburg, Austria, p. 296.
49. Hovhannisyan A., Hovakimyan S., Harutyunyan M., Siradeghyan V., Harutyunyan L., Estimation of gold mineralization of lithogeochemical anomalies of Dastakert-2 ore field. Proceedings and Abstract Volume of The 36th National and the 3rd International Geosciences Congress, p. 300. Article Code: 13257. Geological Survey of Iran 25th - 27th February, 2018, Tehran-Iran.
50. Igityan H., Gevorgyan M., Sahakyan E., Study of near-surface active fault structures in the regional compression and extension zones of the Lesser Caucasus (by the example of the active Pambak-Sevan-Syunik fault). 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives. December 03-07, 2018, pp.46-47.
51. Joannin S, Ollivier V., Bellier O., Tozalakian P., Karakhanyan A., Perello B., Upper Holocene vegetation history from the Kalavan Red Lake in Armenia. Ancient Armenia at the crossroads, international conference, 6-7 Nov., 2018, Lyon, France.
52. Karakhanyan A., Tozalakyan P., Avagyan A., Alaverdyan G., Gas emission in the active fault zone in Lesser Sevan Lake (Armenia). 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives. December 03-07, 2018, p.47.
53. Karakhanyan A., Babayan H., Arakelyan S., Sargsyan L. Input databases for the development of the Probabilistic Seismic Hazard Assessment for the Republic of Armenia. 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives. December 03-07, 2018, pp. 83-84.
54. Kazarian A., Detailed analysis of variations in geochemical data time series before the Spitak earthquake. 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives. December 03-07, 2018, p.26.
55. Khachiyan E., The Spitak earthquake of the 7th Dec. 1988: major seismological characteristics and analysis of its destructive effects (to the thirty years after the earthquake). 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives. December 03-07, 2018, pp.19-20.
56. Khachian E., Predicting of the Seismogram and Accelerogram of Strong Motions of the Soil for an Earthquake Model Considered as an Instantaneous Rupture of the Earth's Surface. Science Publishing Group, USA Earth Science, 2018; 7(4): 183-201, doi: 10.11648/j.earth.20180704.16, ISSN: 2328-5974 (Print); ISSN: 2328-5982 (Online).
57. Makaryan Kh., Karakhanyan A., Balasanyan S., Analysis of soil liquefaction effect: new evidence on the seismic activity of the Syunik highland (Armenia). Ancient Armenia at the crossroads, international conference, 6-7 Nov., 2018, Lyon, France.
58. Meliksetian Kh., Karakhanyan A., Badalyan R., Neill I., Avagyan A., Harutyunyan A., Makaryan Kh., Balasanyan S., Navasardyan G., Miggins D., Koopers A., Holocene volcanism and human occupation in Armenia: new data, ancient Armenia at the crossroads, International conference, 6-7 Nov. 2018, Lyon, France.
59. Meliksetian Kh., Volcano-tectonic interactions in South Caucasus and implications for volcanic hazards. Seismic Hazards in Caucasus, International conference, Tbilisi, Georgia, May 25-27, 2018.
60. Meliksetian Kh., Active tectonics and volcano-tectonic interactions in Armenia. "Seismic Network Expansion in the Caucasus and Central Asia." International conference, Tbilisi, Georgia, September 25-27, 2018.
61. Meliksetian Kh., Jrbashyan R., Gevorgyan H., Navasardyan G., Grigoryan E., Manucharyan D., Misakyan M., Volcanic hazards as an underestimated risk factor in Armenia, Georgia and Eastern Turkey. 30 Years after the Spitak Earthquake: Experience And Perspectives, International Conference, December 04-07, 2018, Yerevan, Armenia, pp. 92-93.
62. Melik-Adamyan H., Khachanov Kh., Contribution of Herman Abich into seismology and seismotectonics of the Armenian Highlands and its adjacent areas. 30 Years after the Spitak Earthquake: Experience And Perspectives, International Conference, December 04-07, 2018, Yerevan, Armenia, p.62.
63. Melkonyan R., The role of the Institute of Geological Sciences in the history of geology in Armenia. Journal of Geological Resource and Engineering, v. 6, N 2, 2018, pp.51-58.
64. Midttun C., Nathan A., Babayan H., Igityan H. and Gevorgyan M., "Strike-slip faulting dominates the response of the Lesser Caucasus to the Arabia-Eurasia continent collision" GSA Annual Meeting in Indianapolis, Indiana, USA, 2018, Geological Society of America, Abstracts with Programs. v. 50, N 6 doi:10.1130/abs/2018AM-324818

65. Moritz R., Rezeau H., Hovakimyan S., Grosjean M., Tayan R., Melkonyan R. and Ulyanov A., Giant porphyry Cu-Mo ore deposit formation in the Lesser Caucasus, Tethys belt: culminating event of a long-lived magmatic arc evolution. Resources for Future Generations 2018 conference, June 16–21, 2018, Vancouver, Canada.
66. Petrosyan H., Hovsepyan A. Margaryan S., Karakhanyan A., Khachian E., Arakelyan A., Margaryan T., Arakelyan S., Babayan H., Abgaryan Y., Mirzoyan N., New map of probabilistic seismic hazard assessment for the area of the Republic of Armenia (seismic zoning) at the scale of 1:500000. 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives, December 03-07, 2018, p. 90.
67. Ritz J-F., Avagyan A., Mkrtchyan M., Nazari H., Blard P-H, Karakhanian A., Philip H., Balescu S., Mahan S., Huot S., Münch P., Active tectonics within the NW and SE extensions of the Pampak-Sevan-Syunik fault: implications for the present geodynamics of Armenia. 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives. December 03-07, 2018, pp. 39-40.
68. Sahakyan E., The features of stress field in the Javakheti Volcanic Highland determined by the earthquake focal mechanisms for the time period 2005-2017. Proceedings of NAS RA, Earth Sciences, v.71, N2, 2018, pp. 38-51.
69. Sahakyan E., Levonyan A., Gevorgyan M., Babayan H., Earthquakes focal mechanism and stress field pattern in the Javakheti volcanic highland. Geophysical Research Abstracts; v. 20, EGU2018-578, 2018 EGU General Assembly, Vienna, 2018.
70. Sahakyan E., Sargsyan L., Levonyan A., Babayan H., Gevorgyan M., Igityan H., The current crustal stress field in the Javakheti volcanic highland. 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives. December 03-07, 2018, p. 59.
71. Sahakyan L., Aymon B., IGCP 630 conferences and field excursion on the Permian-Triassic extinction event in Armenia. 22-24 May, 2018, Wuhan, China, pp. 26-27.
72. Sahakyan L., Avagyan A., Karakhanyan A., Badalyan R., Iordanidis A., Atalyan T., Sahakyan K., Geoarchaeological and archaeometric studies at the Aknashen settlement (Armenia). Gissen (Germany), 2018, September 23 – 27. Central European Conference on Geomorphology and Quaternary Sciences.
73. Sahakyan K., Atoyants A., Hovakimyan H., Pollen and plant diversity in the terrestrial sediments of Jradzor area (Armenia). Central European conference on Geomorphology and Quaternary Sciences, Giessen, Germany, 23 - 27 September, 2018, p. 181.
74. Sahakyan L., Avagyan A., Shalaeva E., Martirosyan M., Atalyan T., Hayrapetyan A., Soft sediment deformation structures as evidence of past earthquakes in the Shirak lacustrine basin (Armenia). 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives. December 03-07, 2018, p.46.
75. Sargsyan L., Toghrumadjian N., and Kafka A., Cellular Seismology Analysis of Reservoir-Triggered Seismicity Associated with Armenian Dams, Bulletin of the Seismological Society of America, v. 108, N 5B, 2018, pp. 3126-3140. doi: 10.1785/0120180014.
76. Sargsyan L., Seismic activity studies and seismic risk assessment for some operating dams in Armenia. Proceedings of NAS RA, Earth Sciences, v. 71, N 2, 2018, pp. 30-37.
77. Sargsyan L., Meliksetian Kh., Metaxian J-P., Levonyan A., Karakhanyan A., Demirchyan H., Navasardyan G., Margaryan S., Gevorgyan M., Babayan H., Preliminary results of the analysis of earthquake swarms in Gegham volcanic ridge (Armenia). EGU General Assembly. Austria, 8-13 April 2018, Geophysical Research Abstracts v. 20, EGU2018-417.
78. Sargsyan L., Meliksetian Kh., Metaxian J.Ph., Levonyan A., Karakhanyan A., Demirchyan H., Navasardyan G., Margaryan S., Gevorgyan M. Babayan H., Preliminary results of the analysis of earthquake swarms in Gegham volcanic ridge (Armenia). Geophysical Research Abstracts. v.20, EGU2018-417, 2018. EGU General Assembly, 2018.
79. Sargsyan L., Babayan H., Gevorgyan M., Sahakyan E., Igityan H., The network of geodynamic and seismological observations of the Institute of geological sciences, NAS RA. 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives. December 03-07, 2018, pp. 59-60.
80. Serobyany V., Grigoryan A., Crônier C., Mottequin B., Danelian T., Contribution des derniers brachiopodes d'Arménie à la biostratigraphie du Dévonien supérieur. Congrès annuel de l'Association paléontologique Française, Bruxelles, 4-7 avril 2018, livret de résumés, p. 57.
81. Serobyany V., Crônier C., Mottequin B., Grigoryan A. Danelian T. Upper Devonian – Lower Carboniferous Brachiopods: Contribution to the Stratigraphy of Armenia. IPC5, 5th International Paleontological Conference, Paris, Juillet 2018.
82. Serobyany V., Grigoryan A., Crônier C., Mottequin B. Danelian T., The Brachiopod fossil record around the Devonian – Carboniferous boundary; insights from the sedimentary sequences of Armenia. 8th International Brachiopod Congress, Milan (Italie), 11-14 September, 2018.

83. Sokół K., Halama R., Meliksetian Kh., Savov I., Sudo M., Alkaline magmas in collision zone settings: Age and petrogenesis of the Tezhsar Alkaline Complex, Armenia EGU General Assembly. Austria, 8–13 April 2018, Geophysical Research Abstracts, v. 20, EGU2018-1073.
84. Sokół K., Halama R., Meliksetian Kh., Savov I.P., Navasardyan G., Sudo M., Alkaline magmas in zones of continental convergence: The Tezhsar volcano-intrusive ring complex, Armenia, Lithos 320-321, 2018, pp.172-191.
85. Sosson M., Stephenson R., Adamia Sh., Avagyan A., Kangarli T., Starostenko V., Yegorova T., Sheremet Y., Hassig M., Candaux Z., Alania V., Enekidze O., Sadradze N., Sahakyan L., Galoyan Gh., Vardanyan S., Barrier E., The Meso-Cenozoic Tectonic evolution of Eastern Black Sea and Caucasus domain: state of the art and perspectives of research, v. 20, EGU2018-15212-1, 8-13.04.2018.
86. Shalaeva E., Trifonov V., Lebedev V., Simakova A., Avagyan V., Sahakyan L., Arakelyan D., Sokolov S., Bachmanov D., Kolisnichenko A., Latishov A., Belyaeva E., Frolov P., Tesakov A., Sychevskaya E., Kovalyova G., Martirosyan M., Khisamutdinova A., Quaternary geology and origin of the Shirak Basin, NW Armenia. Quaternary International, 2018. <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2018.09.017>.
87. Toghramadjian N., Kafka A., Sargsyan L., Cellular seismology analysis of seismicity associated with operating Armenian dams. 30 years after the Spitak earthquake: experience and perspectives. December 03-07, 2018, p. 96.
88. Vasilyan D., Sahakyan L., Hovakimyan H., Maul L., Kesner J., New data on the Upper Miocene continental record of Armenia. PRIDE – RCMNS conference, Regional Committee on Mediterranean Neogene Stratigraphy, 26-29 August, 2018, Tbilisi, Georgia, p.36.
89. Wolf D., Wolpert T., Sahakyan L., Pappusch M., Hovakimyan H., Sahakyan K., Richter Ch., Trigui Y., Fuchs M., Faust D., New loess deposits in southern Caucasus - On the way towards an interregional loess-stratigraphic scheme. Gissen (Germany), 2018, September 23-27. Central European Conference on Geomorphology and Quaternary Sciences, p. 225.
90. Wolpert T., Wolf D., Sahakyan L., Faust D., Fuchs M., Loess-palaeosol sequences in Armenia: a challenging archive for the application of luminescence dating. EGU General Assembly 2018, v. 20, EGU2018-1306, 8-13 April 2018.
91. Yeritsian H., Using GIS to Assist Tile Drainage Installation in Agricultural Fields of Manitoba, Canada. XIX International User Conference of GeoInformation Systems & Remote Sensing. Tbilisi, November 13, 2018.

Պաշտպանվել են 1 դոկտորական, 3 թեկնածուական ատենախոսություններ:

Հ.Բաբայանը, Ռ.Զրբաշյանը, Է.Խաչիյանը, Ա.Կարախանյանը (հետմահու) պարգևատրվել են «Համագործակցություն հանուն փրկության» մեդալով:

Ա.ՆԱԶԱՐՈՎԻ ԱՆՎ. ԵՐԿՐԱՖԻԶԻԿԱՅԻ ԵՎ ԻՆՏԵՆՏԻՎԱՅԻՆ ՄԵՅՍՄԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ Է.գ.թ. Ջ.Կարապետյան
Փոխտնօրեն՝ Ֆ.-մ.գ.թ. Կ.Կարապետյան
Գլխավոր տնօրեն՝ Գ.Մկրտչյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ iges@sci.am
Կայքէջ՝ www.iges.am

Մասնագիտական խորհուրդ 040՝ «Երկրաֆիզիկա»
Նախագահ՝ թղթ. անդ. Ս.Հովհաննիսյան, գլխավոր տնօրեն՝ Է.գ.թ. Ջ.Կարապետյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Հայաստանի տարածքում իրականացված մեկդարյա հետազոտությունների տվյալների վերլուծության արդյունքում հաստատվել է երկրակեղևի ժամանակակից ուղղաձիգ շարժումների, ըստ ժամանակի նշանափոխության, երեք փուլ. I փուլ՝ իջեցման, որը մեկնաբան-

վում է տարածաշրջանի երկրակեղևի՝ որպես ռեգիոնալ ճկման, ընդարձակման-ձգման լարումների ժամանակաշրջան, II-րդ փուլ՝ բարձրացման, սեղմման լարումների և հետերկրաշարժան, III փուլ՝ իջեցման, ճկման-ձգման լարումների: Պարզաբանվել է, որ Սպիտակի երկրաշարժը, ըստ նշված ժամանակային փուլերի, համընկնում է II-րդ՝ բարձրացման փուլի հետ և հիմնականում սեղմման լարումների արդյունք է (ղեկ.՝ Ե.հ.գ.թ. Հ.Հովհաննիսյան):

Դիտարկվել են երկրաշարժերի հիպոկենտրոնների կոորդինատների երկու մոտեցումների համադրման արդյունքները: Տարբեր օրինակներով ցույց է տրվել, որ երկրաշարժերի հիպոկենտրոնների կոորդինատների որոշումը հիպոկենտրոնային հեռավորությունների անհամապատասխանությունների ֆունկցիոնալի մինիմիզացման հիման վրա տրվել է ավելի ճշգրիտ և կայուն արդյունքներ սեյսմիկ ալիքների տարածման ժամանակների անհամապատասխանությունների ֆունկցիոնալի մինիմիզացման արդյունքների համեմատ (ղեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.դ. Ա.Ավետիսյան):

Կազմվել է ՀՀ տարածքի նստվածքային շերտի առավել խորը հորիզոնների կառուցվածքային մոդելը 3-րդ կարգի իզոլոնգների դաշտի միջոցով (ղեկ.՝ Ե.գ.թ. Ռ.Սարգսյան):

Բացահայտվել է, որ Հյուսիսային Հայաստանի սեյսմիկ ռեժիմի ընթացքը հիմնականում պայմանավորված է Էրզրում-Բորժոմի-Կազբեկ, Կենտրոնական Հայաստանինը՝ Էրզրում-Խոյ-Թավրիզյան, իսկ Հարավային Հայաստանինը՝ Խոյ-Միջին Արաքսյան-Ապշերոնյան լինիամենտներում տեղի ունեցող լարվածադեֆորմացիոն պրոցեսների ձևավորման և տարածման հետ (ղեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.թ. Է.Գյոդակյան):

Կատարվել է Հայաստանում և հարակից շրջաններում տեղի ունեցած $M > 6.0$ ուժեղ երկրաշարժերի օջախային գոտիների և նրանց նախորդող թույլ երկրաշարժերի անոմալ սեյսմիկ ակտիվության արտահայտման կապի վերլուծություն: Արդյունքում բացահայտվել է, որ ուժեղ երկրաշարժերի *վերնետ* տիպի մեխանիզմի դեպքում, երբ երկրակեղևը ենթարկվում է շատ բարձր սեղմման ուժերի ազդեցության, սեյսմիկ էներգիայի մասնակի անջատումը թույլ երկրաշարժերի տեսքով համարյա բացակայում է, իսկ *կողաշարժ* տիպի մեխանիզմի դեպքում՝ ուժեղ երկրաշարժերի նախապատրաստման ընթացքում, երկրակեղևում տեղի են ունենում կրիպային շարժումներ, որոնք արտահայտվում են որպես նախանշաններ թույլ երկրաշարժերի տեսքով: Այստեղ շատ կարևոր է տարածքի սեյսմածին խզումնային գոտիների կառուցվածքի առանձնահատկությունների լավ իմացությունը (ղեկ.՝ Ե.գ.թ. Մ.Բ.Մկրտչյան):

Սպիտակի կործանարար երկրաշարժի հետցնցումային պրոցեսի համալիր ուսումնասիրության նպատակով հավաքագրվել, դասակարգվել և ստեղծվել է ավելի քան 3000 հետցնցումների հիմնական պարամետրերի էլեկտրոնային բազա: Առաջին անգամ գնահատվել են Սպիտակի հետցնցումային պրոցեսի ժամանակային-էներգետիկ հիմնական բնութագրիչների քանակական արժեքները, բացահայտվել է, որ հետցնցումների գումարային սկալյար սեյսմիկ մոմենտի արժեքը կազմում է հիմնական ցնցման սկալյար սեյսմիկ մոմենտի 3,5%-ը (ղեկ.՝ Մ.Ա.Մկրտչյան):

Կենտրոնական Հայաստանի տարածքի թույլ սեյսմիկության ուսումնասիրման արդյունքում բացահայտվել է հետազոտվող տարածքի թույլ սեյսմիկության 5 շերտանի էներգետիկ հերարխիկ կառուցվածքը: Պարզվել է, որ հետազոտվող տարածքի համար սեյսմիկության սահմանային արժեքը կազմում է $M_{տի} = 5.5$, իսկ շեմային արժեքը՝ $M_{շեմ} = 3.5$: Տարածական ֆրակտալության վերլուծության կիրառմամբ քանակապես գնահատվել է էպիկենտրոնների տարածական բաշխվածության համանմանության գործակիցը՝ $D = 1.85$ (ղեկ.՝ Հ. Հովհաննիսյան):

Գնահատվել է երկրաշարժերի հիպոկենտրոնների կոորդինատների որոշման ճշտությունը, բացահայտվել են երկրաշարժերի հիմնական պարամետրերի որոշման մեթոդների

լավագույն կիրառման պայմանները: Այն հնարավորություն է տալիս ընտրել երկրաշարժերի հիպոկենտրոնների կոորդինատների որոշման օպտիմալ ալգորիթմը և գնահատել գոյություն ունեցող դիտարկման ցանցի և առանձին կայանների արդյունավետությունը: Ցույց է տրվել, որ Hypo71 ծրագրի համապատասխան տիրույթում մուտքագրելով նախնական մոտարկման փոքր արժեքներ՝ հնարավոր չի լինի ճշգրիտ հաշվարկել ավելի մեծ խտություն ունեցող երկրաշարժերը (ղեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.թ. Կ.Ղազարյան):

Վերլուծվել են Երկրի մագնիսական դաշտի վարիացիաների ժամանակային փոփոխությունների առանձնահատկությունները: Ժամանակակից երկրամագնիսական դաշտի դարային վարիացիաների արժեքների փոփոխությունների տարածական առանձնահատկությունների ուսումնասիրման համար կառուցվել են արագացումների դաշտի գլոբալ սֆերիկ հարմոնիկ մոդելներ (ղեկ.՝ Ֆ.մ.գ.դ. Ա.Սիմոնյան):

ՀՀ հյուսիսային տարածքից ստացվող մագնիսաչափական սիստեմատիկ գրանցումների, գլոբալ երկրամագնիսական ակտիվության տվյալների և տարածքի սեյսմիկ ակտիվության համալիր վերլուծության արդյունքում պարզվել է, որ երկրաշարժերը շատ հաճախ հաջորդում են բարձր երկրամագնիսական ակտիվության ժամանակահատվածներին: Այս օրինաչափությունն առավել ակնհայտ դրսևորվում է մագնիտոսֆերային ծագման կիսամյա վարիացիաների դեպքում: Այն հնարավորություն է տալիս ենթադրել, որ գլոբալ երկրամագնիսական ակտիվության վարիացիաներից երկրակեղևում հարուցվող փոփոխական էլեկտրամագնիսական դաշտով պայմանավորված Լորենցի ուժը կարող է ազդակ հանդիսանալ ուսումնասիրվող տարածքին բնորոշ տեկտոնական լարումների դաշտի կտրուկ փոփոխությունների համար (ղեկ.՝ Մ.Օհանյան):

Հետազոտությունների արդյունքում պարզվել է, որ Մեդրաձորի հանքավայրում թույլ անոմալիաների անջատման համար առավել արդյունավետ է երկրաֆիզիկական մեթոդների S_k համալիր պարամետրի կիրառումը, իսկ համալիրում էլեկտրահետախուզական մեթոդների գերակայության դեպքում պետք է հաշվարկել S_k պարամետրը դիտարկված դաշտերի տվյալները ֆիլտրելուց հետո (ղեկ.՝ Ֆ.-մ.գ.թ. Կ.Կարապետյան):

Աղքատ հանքամարմինների հայտնաբերման և հետախուզման նպատակով Հանքաձորի հանքավայրի ֆիզիկաերկրաբանական մոդելի հիման վրա մշակվել է երկրաֆիզիկական մեթոդների ռացիոնալ համալիր (ղեկ.՝ Ա.Զիլինգարյան):

Համալիր երկրաֆիզիկական հետազոտությունների արդյունքում բացահայտվել են 2016թ. Ախուրյան գետի կիրճում ակտիվացած սողանքի մեխանիզմի առանձնահատկությունները և գնահատվել է (որակական մակարդակով) լանջի սողանքին հարող տարածքի հնարավոր ակտիվացման հավանականությունը (ղեկ.՝ Ռ. Գասպարյան):

Ցույց է տրվել, որ երկար գծով միաժամանակ գոյություն ունեն սկզբունքորեն իրարից տարբերվող առնվազն 6 տեսակի հոսանքներ: Ատոմամուլեկուլյար մակարդակում դա հաստատում է այն փաստը, որ էլեկտրադինամիկական վիճակներում գոյություն ունեն առնվազն՝ 3 տեսակի «էլեկտրոններ», որոնց տարբերությունները դրսևորվում են նրանց բևեռացման ժամանակ, 3 տեսակի մագնիսական լիցքեր, որոնց տարբերությունը նույնպես դրսևորվում է նրանց բևեռացման ժամանակ և համանման է էլեկտրական լիցքին (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Ս.Հովհաննիսյան):

Իրականացվել է 1895-2000թթ. տեղի ունեցած $M>5$ մագնիտուդ ուժգնությամբ երկրաշարժերի տարածաժամանակաէներգետիկ զարգացման ուսումնասիրություն Էրզրում-Բորժոմի-Կազբեկ սեյսմիկ լինեամենտում: Գեոնների միգրացիոն պրոցեսների երկրադինամիկ մոդելի (v_G) և սեյսմիկ ռեժիմի (γ, A_{10}) պարամետրերի ընթացիկ արժեքների ժամանակային շարքերի համադրական վերլուծությամբ սեյսմիկ լինեամենտի կենտրոնական հատվածում տարանջատվել է Հյուսիսային Հայաստանի լոկալ լարվածադեֆորմացիոն դաշտը, որը զգայուն կերպով արձագանքում է ռեգիոնալ լարվածային դաշտի դինամիկ փոփոխությո-

յուններին՝ պայմանավորված հարաբերական սեյսմիկ անդորրի երևույթից սեյսմիկ ակտիվության փուլերի անցմամբ (ղեկ.՝ Բ.Սահակյան):

Ստացվել են տարբեր կոնստրուկտիվ համակարգերի շենքերի սեփական տատանման հաճախականությունները բնապայման փորձարկումների միջոցով: Հաճախականությունները համեմատվել են ՀՀՇՆ II-6.02-2006-ում բերված նորմատիվ արժեքների հետ, արդյունքում բացահայտվել են մինչև 25% շեղումներ:

Տարբեր կոնստրուկտիվ համակարգերի շենքերի սպեկտրալ բաղադրակազմի մանրամասն ուսումնասիրության արդյունքում պարզվել է, որ սպեկտրների միջոցով հնարավոր է գնահատել հին և նոր շենքերի խոցելիության աստիճանը (ղեկ.՝ Ե.Գ.Թ. Ջ. Կարապետյան):

Իրականացվել է մի շարք սեյսմաակտիվ ռեգիոններում մշակված տարածքային սեյսմիկ սանդղակների (SUU) համադրելի վերլուծություն, ուսումնասիրվել են SUU մշակման հիմնական նախադրյալները: Ցույց է տրվել, որ ՀՀ տարածքի համար տարածքային սեյսմիկ սանդղակի մշակման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է երկու կարևոր գործոնով՝ ազգային-ավանդական շինարարությամբ և կիրառվող շինարարական նյութերով: Կազմվել է ՀՀ տարածքի սեյսմիկ վտանգի 1:200000 մասշտաբի քարտեզի նոր՝ զգալիորեն կատարելագործված տարբերակը (ղեկ.՝ Ֆ.-մ.Գ.Թ. Վ. Գրիգորյան):

Կազմվել է Հայաստանի և հարակից տարածքների ակտիվ բեկվածքների և $M \geq 4.5$ մագնիտուդով երկրաշարժերի օջախային գոտիների 1:500 000 մասշտաբի քարտեզ (պատմական ժամանակներից մինչև 2018թ.) (ղեկ.՝ Գ.Մկրտչյան):

Շիրակի գոգավորության տարբեր գրունտային պայմանների և ելակետային գրունտների (բազալտներ) վրա միկրոսեյսմերի հորիզոնական (R, T) և ուղղահայաց (Z) բաղադրիչների գրանցումներով ստացված Ֆուրյեի սպեկտրներից հաշվարկվել են գրունտների մաքսիմալ սպեկտրալ ամպլիտուդերի մեծությունները (A_{max}) և գերակշռող պարբերությունները (T_D): Մաքսիմալ սպեկտրալ ամպլիտուդների (A_{max}) միջոցով որոշվել է Շիրակի գոգավորության ազդեցության փոփոխությունը ժայռային գրունտների վրա՝ գոգավորությունից հեռանալու պայմաններում (ղեկ.՝ Ն.Հովսեփյան):

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ ժամանակակից շենքերի ստանդարտացված կոնստրուկտիվ լուծումների շնորհիվ հնարավոր է ոչ միայն գնահատել շենքերի կոնստրուկտիվ էլեմենտների վրա սեյսմիկ ազդեցությունը, այլև գնահատել շենքերի կրող կոնստրուկցիաների ռեալ վարքագիծն ուժեղ երկրաշարժերի ժամանակ: Հարկ է նշել, որ տարբեր համակարգերի շենքերի և կառուցվածքների կրող կոնստրուկցիաների սեյսմակայունության գնահատումը Սպիտակի երկրաշարժի ժամանակ հաստատել է շենքերի և կառույցների սեյսմակայունության ուղիղ կախվածությունը կոնստրուկտիվ հատակագծային լուծումներից (ղեկ.՝ տ.Գ.Թ. Դ.Մխիթարյան):

Որոշվել են Երկրի առաձգական տարածքային հաստատունները՝ h- Լյավի և L- Շիդայի թվերը, որը հնարավորություն է տալիս տեղաշարժի տարեկան ընթացքի արժեքում մտցնել ուղղումներ՝ կախված հետազոտությունների տարածքի առանձնահատկություններից (ղեկ.՝ Ե.Գ.Դ. Լ.Հախվերդյան):

Ստացվել են հիդրոքիմիական տարրերի խտացման դինամիկայի բաշխման քարտեզներ ամեն ամսվա համար Արգնի, Բջնի, Վեդի և Սուրենավան հանքային ջրերի տեղակայման երկայնքով, ուղղահայաց խզվածքով: Քիմիական տարրերի խտության մեծության փոփոխությունը կարող է հանդիսանալ տեղաշարժերի ակտիվացման ցուցիչ այն տեկտոնական խզվածքների երկայնքով, որոնց պատկանում են թվարկված աղբյուրների հանքային ջրերը (ղեկ.՝ Ե.Գ.Թ. Ռ.Փաշայան):

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. «Երկրաֆիզիկայի, ինժեներային սեյսմաբանության և սեյսմակայուն շինարարության արդի խնդիրները» IV միջազգային երիտասարդական գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածու, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 347 էջ:

Հոդվածներ, զեկուցումներ

2. Հայրապետյան Հ.Յու., Հիմնատակի միևնույն տեսակի գրունտի վրա կառուցված տարբեր սերիաների տիպային խոշորապանել բնակելի շենքերի դինամիկ բնութագրերի ուսումնասիրումը բնապայման փորձարկումների եղանակով, «Հայաստանի ճարտարագիտական ակադեմիայի լրաբեր», N 15(3), 2018, էջ 430-435:
3. Аветисян А.М., Бурмин В.Ю., Карапетян Дж.К., Казарян К.С., Анализ пространственного распределения афтершокового процесса Спитакского землетрясения за период с 07.12.1988 г. по 24.01.1989 г., Мат. XIII межд. сейсм. шк. «Современные методы обработки и интерпретации сейсмологических данных», Душанбе, 2018, с. 3-7.
4. Айрапетян О.Ю., Экспериментальное исследование динамических характеристик семиэтажного жилого каркасного здания на основе микросейсмических колебаний, Мат. VI всеросс. молодеж. геологич. конф. «Геология, геоэкология и ресурсный потенциал Урала и сопредельных территорий», Уфа, 2018, с. 189-193.
5. Ахвердян Л.А., Григорян Т.А., О создании системы оповещения о текущей сейсмической опасности на территории Армении, Мат. XIII межд. сейсмологич. шк., Обнинск, 2018, с. 35-38.
6. Ахвердян Л.А., Пашаян Р.А., Арутюнян Л.В., Связь между вариациями напряженно-деформированного состояния земной коры и сейсмической активностью на территории Армении, Ер., «ДНАН РА», т. 118, N 3, 2018, с. 260-267.
7. Бурмин В.Ю., Шемелева И.Б., Аветисян А.М., Казарян К.С., Коровые землетрясения Кавказа, Мат. XIII межд. сейсм. шк., «Современные методы обработки и интерпретации сейсмологических данных», Душанбе, 2018, с. 56-60.
8. Бурмин В.Ю., Шемелева И.Б., Флейфель Л.Д. Аветисян А.М., Казарян К.С., Пространственное распределение коровых землетрясений Кавказа, «Вопросы инженерной сейсмологии», М., т. 45, N 1, 2018, с. 39-48.
9. Григорян В.Г., Некоторые методические вопросы оценки сейсмического риска и уязвимости с учетом региональных особенностей., Мат. XII Российской нац. конф. по сейсмостойкому строительству и сейсмическому районированию, Ялта, 2018, с. 56-58.
10. Карапетян К.А., Возможности использования линейных фильтров при обработке электроразведочных данных (на примере Меградзорского месторождения РА), Ер., «Известия НАН РА», Науки о Земле», т. 72, N 3, 2018, с. 53-59.
11. Карапетян К.А., Чилингарян Т.А., Возможности применения адаптивных фильтров при обработке данных электроразведки, Мат. VI всеросс. молодеж. геологич. конф. «Геология, геоэкология и ресурсный потенциал Урала и сопредельных территорий», Уфа, 2018, с. 216-220.
12. Мкртчян Г.А., Геодакян Э.Г., Анализ пространственного распределения сейсмичности территории юго-восточной части Малого Кавказа, Мат. VI всеросс. молодеж. геологич. конф. «Геология, геоэкология и ресурсный потенциал Урала и сопредельных территорий», Уфа, 2018, с. 220-224.
13. Мкртчян М.А., Геодакян Э.Г., Оценка основных характеристик афтершоковых сильных землетрясений Кавказского региона, Мат. VI всеросс. молодеж. геологич. конф. «Геология, геоэкология и ресурсный потенциал Урала и сопредельных территорий», Уфа, 2018, с. 224-228.
14. Мкртчян М.Б., Механизм очагов слабых землетрясений Армении в области динамического влияния разломов, Мат. XII межд. школы-конференции «Проблемы геокосмоса», СПб, 2018, с. 109-111.
15. Оганисян А.Л., Геодакян Э.Г., Дзедзоев Б.А., Оценка сейсмической активности очаговых зон исторических разрушительных землетрясений Армении, Мат. XIX Уральской молодеж. научн. шк. по геофизике, Екатеринбург, 2018, с. 128-131.
16. Пашаян Р.А., Товмасян К.Г., Арутюнян Л.В., Сейсмологический мониторинг территории Армении и оценка величины деформации земной коры, Мат. XIII межд. сейсмологич. шк., Современные методы обработки и интерпретации сейсмологических данных, Обнинск, 2018, с. 194-198.
17. Саакян Б.В., Сейсмическое отражение сложных геодинамических процессов в орогенах Большого и

Малого Кавказа, "Геология и геофизика Юга России", N 2, 2018, с. 90-98.

18. Саакян Б.В., Геодакян Э.Г., Оганесян С.М., Пространственно-временные закономерности миграций сильных землетрясений по сейсмическому линеamentу Эрзрум-Боржом-Казбек, Сб. мат. XIX Уральской молодеж. науч. шк. по геофизике, Екатеринбург, 2018, с. 149-151.
19. Саакян Б.В., Оганесян А.Л., Современное движение и тензорный анализ напряженно-деформационных процессов в орогене Малого Кавказа, "Геология, геоэкология и ресурсный потенциал Урала и сопредельных территорий", Мат. VI всеросс. молодеж. геологич. конф., Уфа, 2018, с. 238-242.
20. Чилингарян А.З., Карапетян К. А., Чилингарян Т.А., Результаты исследований состояния и свойств грунтов методом блуждающих токов, Мат. VI всеросс. молодеж. геологич. конф. "Геология, геоэкология и ресурсный потенциал Урала и сопредельных территорий", Уфа, 2018, с. 249-253.
21. Hayrapetyan H.Yu., Determination of Dynamic Characteristics of Residential Frame Buildings of The Single Typical Series in Different Ground Conditions by Experimental Method. Bulletin of High Technology. Shushi, 2(6), 2018, pp. 47-54.
22. Pashayan R., Harutyunyan L., Relationship between the changes in time of concentration of geochemical components of mineral waters and geodynamic processes of earth crust of Central Armenia., NAS RA Electronic journal of Natural Sciences, 2 (31), 2018, pp. 57-60.
Հողվածները հրատարակվել են «Երկրաֆիզիկայի, ինժեներային սեյսմաբանության և սեյսմակայուն շինարարության արդի խնդիրները» IV միջազգային երիտասարդական գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 347 էջ:
23. Գասպարյան Հ.Ս., Հովհաննիսյան Հ.Հ., Սարգսյան Ռ.Ս., Ավդալյան Ա.Հ., Եղվարդի ջրամբարի և հարակից տարածքների երկրակեղևի բլրկային կառուցվածքն ու սեյսմիկ վտանգի գնահատումը՝ ըստ ապարների լիթոլոգիական կազմի և լեռնատեխնիկական հատկանիշների, էջ 298-303:
24. Գյոդակյան Է.Գ., Մկրտչյան Մ.Ա., Սահակյան Բ.Վ., Սպիտակի կործանարար երկրաշարժի հետցնցումային պրոցեսի ժամանակակերպերգետիկ բնութագրիչների որոշումը, էջ 271-275:
25. Թամրազյան Ա.Ա., Հովհաննիսյան Հ.Հ., Ամասիայի օֆիոլիտային գոտում մետաղային օգտակար հանածոների հանքավայրերի որոնման և հետախուզման երկրաֆիզիկական մեթոդների կիրառման հնարավորությունների մասին, էջ 309-313:
26. Մկրտչյան Գ.Ա., Գյոդակյան Է.Գ., Արցախի տարածքի սեյսմիկ ակտիվության տարածաժամանակային զարգացումը, էջ 314-318:
27. Аветисян А. М., Бурмин В.Ю., Карапетян Дж.К. Казарян К.С., Анализ пространственного распределения афтершокового процесса Спитакского землетрясения за период 7.12.88-24.01.89 гг., с. 2-7.
28. Аветисян А.М., Петросян Г.Р., О вопросе моделирования взаимосвязей экономики и защиты окружающей среды, с. 17-22.
29. Бабаян Т.О., Карапетян Дж.К., Казарян К.С., Саргсян Р.С., Овсепян Н.В., Сейсмическое микро-районирование территории плотины Капсского водохранилища, с. 23-31.
30. Будагов Ю.А., Ляблин М.В., Азарян Н.С., Торосян Г.Т., Есаян А.К., Карапетян Дж.К., Ахвердян Л.А., Товмасян А.К., Байрамян А.Л., О возможности применения прецизионного лазерного инклинометра в задачах изучения динамических процессов земной коры на территории Армении, с. 38-43.
31. Бурмин В.Ю., Шемелева И.Б., Аветисян А.М., Казарян К.С., Мантийные землетрясения Кавказа, с. 44-49.
32. Гаспарян Г.С., Оганесян А.О., Саргсян Р.С., Мкртчян Г.А., Авдалян А.Г., Сейсмотектоническая характеристика очаговых зон сильных землетрясений Армении в свете концепции «очаг-объём», с.50-54.
33. Гаспарян Р.К., К проблеме о радоноопасности урбанизированных территорий Армении, с. 55-59.
34. Геодакян Э.Г., Саакян Б.В., Оганнисян А.Л., Определение характеристик фрактальности сейсмичности и систем активных разломов территории Армении и сопредельных районов, с. 67-73.
35. Григорян В.Г., Жизнь и творческая деятельность основателя ИГИС НАН РА, академика А.Г.Назарова (к 110-летию со дня рождения), с. 78-82.
36. Григорян В.Г., Овсепян А.А., Детальное макросейсмическое обследование малоэтажных зданий в г. Ленинакане (ныне Гюмри) после Спитакского землетрясения и некоторые аспекты применения сейсмической шкалы MSK-64 в конкретных региональных условиях, с. 83-88.
37. Карапетян Дж.К., 30 лет после спитакского землетрясения. Основные направления, достижения и перспективы развития геофизических и инженерно-сейсмологических исследований в Армении, с. 121-126.
38. Карапетян Дж.К., Айрапетян О.Ю., Инструментальный подход определения технического состояния и физического износа зданий, с. 127-131.
39. Карапетян Дж.К., Айрапетян О.Ю., Временное исследование динамических характеристик зданий и их

сравнительный анализ, с. 132-136.

40. Карапетян Дж.К., Айрапетян О.Ю., Визуальное и инструментальное обследование зданий и методика их выполнения, с. 137-142.
41. Карапетян Дж.К., Шахпаронян С.Р., Гаспарян А.С., Универсальная портативная система сбора и визуализации геофизических данных, с. 143-148.
42. Карапетян Дж.К., Гаспарян А.С., Шахпаронян С.Р., Сейсмические датчики для систем мониторинга природных и техногенных процессов, с. 149-153.
43. Карапетян Дж.К., Шахпаронян С.Р., Гаспарян А.С., Система контроля и оповещения платин водохранилищ целью их безопасной эксплуатации, с. 154-159.
44. Карапетян Дж.К., Шахпаронян С.Р., Гаспарян А.С., Модернизация сейсмометра СМЗ, с. 160-166.
45. Карапетян Дж.К., Шахпаронян С.Р., Гаспарян А.С., Портативный горизонтальный и вертикальный вибростенд с программным обеспечением для поверки и калибровки датчиков вибрации, с. 167-171.
46. Карапетян К.А., Чилингарян А.З., Результаты обработки данных вызванной поляризации способом самонастраивающейся фильтрации, с. 172-178.
47. Минасян Р.С., Айроян С.Г., Карапетян Дж.К., Карамян Р.А., Игитян А.А., Палеогидрогеологическое районирование водосборного бассейна озера Севан в связи с определением зон разгрузки подземных вод в озере (по данным комплексных геофизических исследований), с. 276-281.
48. Мкртчян К.Ш., Исследование вынужденных поперечных колебаний упругого шарнирно-оперного стержня с учетом вращения его сечения, с. 179-182.
49. Мкртчян М.А., Моделирование афтершоковой активности на примере сильных Ванских землетрясений, с. 183-188.
50. Мхитарян Д.А., Карапетян Дж.К., Оценка поведения несущих конструкций зданий и сооружений различных систем при Спитакском землетрясении, с. 189-194.
51. Нургалиев Д.К., Крылов П.С., Даутов А.Н., Ясонов П.Г., Кузина Д.М., Саркисян Р.С., Карапетян Дж.К., Карамян Р.А., Игитян А.А., Сейсмоакустические исследования западной части озера Севан (Армения), с.195-200.
52. Овсепян Н.В., Определение влияния Ширакской котловины на граничащие котловину базальты по спектральным амплитудам микросейсм, с. 201-206.
53. Оганесян С.М., О существовании магнитных зарядов и токов, с. 207-211.
54. Оганесян С.М., Масса не является источником гравитационного заряда, а является его носителем, с. 212-216.
55. Оганесян С.М., Геодакян Э.Г., Саакян Б.В., О сложной природе деформаций в зоне коллизии подготовки тектонического землетрясения, с. 217-222.
56. Оганисян А.Л., Иерархическая структура слабой сейсмичности центральной части территории Армении, с. 223-228.
57. Оганян М.В., Казарян К.С., Аветисян А.М., Симонян А.О., Геомагнитные вариации внешних источников и сейсмичность северной части территории Армении, с. 229-235.
58. Пашаян Р.А., Минеральные воды Армении -достояние Республики, с. 241-245.
59. Саакян Б.В., Внутренняя структура сейсмичности Северной Армении, с. 246-252.
60. Саргсян Р.С., Карапетян Дж.К., Казарян К.С., Выделение тектонически активных блоков территории Армении по комплексу тектоно-геоморфологических и сейсмологических данных, с. 253-259.
61. Саргсян Р.С., Оганесян А.О., Основные результаты исследований структурных особенностей верхних слоев земной коры северного складчатого региона Армении, с. 260-265.
62. Чилингарян Т.А., Карапетян К.А., Особенности корреляционных матриц при статистической обработке геофизических данных, с. 266-270.
63. Ahmad Zeinali, Mkhtaryan D., The effect of Gravel and sand characteristics on concrete strength, Bulletin of NUACA, pp. 319-326.
64. Yousefi Amiri H., Mkhitarayan D.A., Permeability and permanency of concrete, Bulletin of NUACA, pp.339-342.

Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական ատենախոսությամբ:

Բ.Կարապետյանը, Ս.Հովհաննիսյանը, Վ.Գրիգորյանը, Է.Գյոդակյանը, Ա.Հովսեփյանը, Ս.Դարբինյանը, Հ.Բաբաջանյանը, Լ.Մխիթարյան պարգևատրվել են ԱԻՆ նախարարի մեդալով:

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

Ակադեմիկոս-քարտուղար՝ ակադեմիկոս Յու.Սուվարյան
Գիտքարտուղար՝ փ.գ.թ. Հ.Քոչարյան

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են Պատմության, Մ.Քոթանյանի անվ. տնտեսագիտության, Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի, Հ.Աճառյանի անվ. լեզվի, Մ.Աբեղյանի անվ. գրականության, Արևելագիտության, Հնագիտության և ազգագրության, Արվեստի ինստիտուտները, Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնը, «Հայկական հանրագիտարան» հրատարակչությունը: Բաժանմունքի կազմում գործում է Հայագիտական ուսումնասիրությունները ֆինանսավորող համահայկական հիմնադրամը: ՀՀ կառավարության որոշմամբ Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտը ՊՈԱԿ-ից վերաձևավորվել է հիմնադրամի և ներառվել ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության համակարգում:

Բաժանմունքի կազմում ընդգրկված են ԳԱԱ 7 ակադեմիկոս և 18 թղթակից անդամ:

2018թ. անց է կացվել բաժանմունքի 3 ընդհանուր ժողով:

Բաժանմունքի մարտի 27-ի տարեկան ընդհանուր ժողովում քննարկվել և հաստատվել է ակ. Յու.Սուվարյանի «Բաժանմունքի 2017թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության հիմնական արդյունքները» հաշվետու զեկուցումը: Լսվել են ակ. Ա.Մելքոնյանի «Հայոց նորօրյա պետականության վերականգնման պատմական խորհուրդը», թղթ. անդ. Ա.Մանասյանի «Արցախյան հիմնախնդիրը. պատմությունը, պայքարի նոր շրջափուլը և հիմնական լուծման ուղիները», թղթ. անդ. Պ.Ավետիսյանի «Առաջին երկրագործներից մինչև պետականություն», ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Զ.Սարլեանի «Քեմալական Թուրքիոյ ցեղասպան քաղաքականութիւնը հայոց նկատմամբ» գիտական զեկուցումները: Տեղի է ունեցել բաժանմունքի բյուրոյի անդամի ընտրություն. բաց քվեարկությամբ բաժանմունքի բյուրոյի անդամ է ընտրվել Մ.Մաշտոցի անվ. Մատենադարանի տնօրեն պ.գ.դ. Վ.Տեր-Ղևոնդյանը:

Բաժանմունքի ապրիլի 27-ի ընդհանուր ժողովում լսվել է ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Գ.Արեշյանի «Հայոց ինքնության պատմական դինամիկայի ուսումնասիրության խնդիրները» գիտական զեկուցումը: Լսվել և քննարկվել է Հ.Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտի տնօրենի թափուր պաշտոնի համար առաջադրված բ.գ.դ. Վ.Կատվայանի թեկնածությունը երաշխավորելու հարցը. որոշվել է բաժանմունքի դրական կարծիքով նրա թեկնածությունը ներկայացնել ԳԱԱ նախագահության քննարկմանը: Քննարկվել և ԳԱԱ «Պատմաբանասիրական հանդեսի» գլխավոր խմբագրի պաշտոնում առաջադրվել է բ.գ.դ. Ա.Զաքարյանի թեկնածությունը, ակ. Ա.Մելքոնյանը ընտրվել է «Պատմաբանասիրական հանդեսի» խմբագրական խորհրդի նախագահ:

Բաժանմունքի հունիսի 6-ի ընդհանուր ժողովում լսվել է թղթ. անդ. Ա.Սարգսյանի «Արևմտահայերենի արդի վիճակը և զարգացման ու արևելահայերենի հետ մերձեցման հեռանկարները» գիտական զեկուցումը: Լսվել և քննարկվել է Պատմության ինստիտուտի տնօրենի թափուր պաշտոնի համար առաջադրված ակ. Ա.Մելքոնյանի թեկնածությունը երաշխավորելու հարցը. որոշվել է բաժանմունքի դրական կարծիքով նրա թեկնածությունը ներկայացնել ԳԱԱ նախագահության քննարկմանը:

Հաշվետու տարում բաժանմունքն անց է կացրել բյուրոյի 12 նիստ:

Քննարկվել և հաստատվել են բաժանմունքի 2018թ. աշխատանքային պլանը, բաժանմունքի գիտական կազմակերպությունների՝ 2019թ. գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բազային ֆինանսավորման ենթակառուցվածքի պահպանման և զարգացման,

պետական նպատակային ծրագրերի հայտերը, 2017թ. նշված ծրագրերի կատարման ընթացիկ հաշվետվությունները, 2018թ. ասպիրանտուրայի ընդունելության տեղերի հայտերը, բաժանմունքի 2018թ. տարեկան ընդհանուր ժողովի ծրագիրը, Պատմության, Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի, Հ.Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտների գիտական խորհուրդների կազմերը, «Հիմնարար հայագիտություն» էլեկտրոնային հանդեսի խմբագրակազմը, բաժանմունքի գիտական կազմակերպությունների 2018թ. հաշվետու ժողովների ժամանակացույցը, քննարկվել են հայագիտության և հասարակական գիտությունների զարգացման երկարաժամկետ ծրագրերը, «Հայոց պատմություն» բազմահատորյակի առաջին հատորի առաջին գիրքը հրատարակության նախապատրաստելու ընթացքը, բաժանմունքի հիմնարկների միջազգային կապերի ակտիվացման և գիտակազմակերպական բնույթի այլ հարցեր:

Բաժանմունքի բյուրոյի նիստերում լսվել և քննարկվել է բաժանմունքի գիտական հիմնարկների գործունեության արդյունավետության գնահատման հանձնաժողովների առաջարկությունների իրականացման նպատակով մշակված միջոցառումների ծրագրի կատարման ընթացքը:

2018թ. հոբելյանական տարի էր ԳԱԱ համակարգի, այդ թվում՝ նաև բաժանմունքի համար. լրացավ ԳԱԱ հիմնադրամն 75-ամյակը: 1943թ. հիմնադրված գիտությունների ակադեմիայի համակարգում ստեղծվեց նաև հասարակական գիտությունների բաժանմունքը, հիմնադրվեցին Պատմության, Լեզվի, Գրականության ինստիտուտները: Բաժանմունքը այդ հոբելյանի շրջանակներում կազմակերպել է մի շարք գիտական միջոցառումներ:

Բաժանմունքը նախապատրաստել և փետրվարին կազմակերպել է «Արցախը հայոց պետականության համար պայքարի քառուղիներում» թեմայով միջազգային գիտաժողովը՝ նվիրված արցախյան շարժման նոր շրջափուլի 30-ամյակին, իսկ մայիսին անց է կացրել Հայաստանի Հանրապետության ու մայիսյան հերոսամարտերի 100-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողով: ՀՀ սփյուռքի նախարարության հետ համատեղ կազմակերպել է միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված «Բազմավեպ» պարբերականի հրատարակման 175-ամյակին:

Բաժանմունքի բյուրոյի դեկտեմբերի 20-ի նիստում քննարկվել և հաստատվել են բաժանմունքի բյուրոյի, գիտական կազմակերպությունների 2018թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության մասին հաշվետվությունները:

2018թ. հրատարակվել են «Պատմաբանասիրական հանդեսի», «Բանբեր հայագիտության» և «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» պարբերականների 3-ական համարներ, թողարկվել է «Հիմնարար հայագիտություն» էլեկտրոնային անգլերեն հանդեսի 2 համար: Հ.Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտը հրատարակել է «Լեզու և լեզվաբնություն» հանդեսի 2 համար, Արվեստի ինստիտուտը՝ «Կանթեղ. Գիտական աշխատություններ»-ի 3 համար:

Բաժանմունքի գիտական կազմակերպությունների աշխատակիցների հեղինակությամբ հրատարակվել է 128 գիրք (7-ն արտասահմանում), 1 հանրագիտարան, 17 դասագիրք և ձեռնարկ, 1031 հոդված (369-ն արտասահմանում):

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ ակ. Ա. Մելքոնյան
Փոխտնօրեն՝ պ.գ.դ. Կ. Խաչատրյան
Գիտքարտուղար՝ պ.գ.թ. Հ. Մուրադյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ history@sci.am, patminst@sci.am
Կայքէջ՝ www.academhistory.am

Մասնագիտական խորհուրդ 004՝ «Հայոց պատմություն»
Նախագահ՝ ակ. Ա. Մելքոնյան, գիտքարտուղար՝ պ.գ.թ. Հ. Մուրադյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Հայոց պետականության հիմնախնդիրները հնագույն ժամանակներից մինչև 1918թ.» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ ակ. Ա. Մելքոնյան) հրատարակվել են.

- «Հայոց կաթողիկոսական իշխանությունը (ԺԱ դարի կեսեր-ԺԲ դարի սկիզբ)» մենագրությունը, որը նվիրված է 11-րդ դարի կեսերից մինչև 12-րդ դարի սկիզբն ընկած ժամանակահատվածում Հայոց կաթողիկոսական իշխանության հիմնախնդրին: Ուսումնասիրվել են Գրիգոր Բ. Վկայասեր կաթողիկոսի արժանակալման շրջանում մի քանի կաթողիկոսությունների առաջացման պատճառները, նրանց կարգավիճակի, Մայր Աթոռի հետ հարաբերությունների հարցերը: Հավելվածում սկզբնաղբյուրային լայն հենքի վրա քննվել են Գրիգոր Բ. Վկայասերի նշանավոր ուղեգնացության հանգամանքները, մասնավորապես նրա՝ Հոռոմ այցելելու վերաբերյալ մատենագրական տեղեկությունները և այդ մասին մասնագիտական գրականության մեջ առկա տեսակետները:

- «Լոռին 1830-1900 թվականներին (պատմաժողովրդագրական ուսումնասիրություն)» մենագրությունը, որը Լոռու գավառի վարչական, էթնոժողովրդագրական և սոցիալ-տնտեսական պատմությունն ամբողջական կտրվածքով գիտական ընդհանրացման ենթարկելու փորձ է, լրացնում է Լոռու տարածաշրջանի դեռևս չուսումնասիրված էջերը: Քննության են առնվում ժողովրդագրական գործընթացների սոցիալ-տնտեսական ու քաղաքական ենթաշերտերն ու դրդապատճառները:

«Հայաստանը և հայությունը նորագույն ժամանակաշրջանում: Հայկական հարց և Հայոց ցեղասպանություն» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ պ.գ.դ. Կ. Խաչատրյան) հրատարակվել են.

- «Армянский народ в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.», գիրքը, որտեղ ՌԴ ՊՆ Կենտրոնական, ռազմածովային, Ռուսաստանի պետական ռազմական, ՌԴ ԱԴԾ Կենտրոնական, Ռուսաստանի պետական սոցիալ-քաղաքական ուսումնասիրությունների արխիվների և Հայաստանի ազգային արխիվի նորահայտ փաստաթղթերի, համապատասխան գրականության ու պարբերական մամուլի նյութերի հիման վրա համակողմանի լուսաբանվել է հայ ժողովրդի մասնակցությունը 1941-45թթ. Հայրենական մեծ պատերազմին, մանրամասն բացահայտվել է հայ ռազմիկների դերը պատերազմի գլխավոր ճակատամարտերում, համառոտ ներկայացվել են աշխատավորների, պարտիզանների և սփյուռքի հայերի հերոսական սխրանքները թիկունքում: Բերվել են Հայրենական պատերազմի մասնակից ԽՍՀՄ հայ և Հայաստանի ազգային փոքրամասնությունների հերոսների, Փառքի շքանշանի երեք աստիճանի ասպետների, մարշալների, գեներալների և ծովակալների ճշգրտված ցանկերը:

- «Սուրիոյ հայ համայնքի պատմութիւնը (1946-1970թթ.)» մենագրությունը՝ նվիրված Սիրիայի Արաբական Հանրապետության պատմության ամենախնդրահարույց ու ամենահանգուցային շրջաններից մեկի ժամանակահատվածում հայ համայնքի պատմության

ուսումնասիրությանը: Ներկայացվել է Սիրիայի հայ համայնքի ազդեցիկ դերը երկրի հասարակական-քաղաքական, տնտեսական, կրթամշակութային կյանքում: Գիրքն ունի ոչ միայն գիտական, այլև քաղաքական մեծ կարևորություն և այժմեականություն:

- «Տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման համակարգերի ձևավորումն ու զարգացումը Հայաստանի Հանրապետությունում» աշխատությունը, որտեղ ներկայացվել է համակարգերի ձևավորման և ներդրման պատմությունը:

«Աղբյուրագիտություն և պատմագրություն» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Ա.Շահնագարյան) հրատարակվել են.

- «Նոր Զուղան եվրոպական աղբյուրներում 17-18-րդ դարերում, մաս II (բնագրերի թարգմանություն, ծանոթագրություններ)» աշխատությունը, որտեղ ներկայացվել է 17-18-րդ դարերում բազմազան նպատակներով Արևելք այցելած բազմաթիվ եվրոպացիների թողած ուղեգրություններում, նամակներում և զեկուցագրերում Նոր Զուղայի հայ գաղթօջախին վերաբերող նյութը:

- «Մկրտիչ Փորթուգալյանի հասարակական-քաղաքական գործունեությունը և «Արմենիա» պարբերականը» մենագրությունը, որտեղ ներկայացվել է Մ.Փորթուգալյանի ու նրա «Արմենիա»-ի անփոխարինելի դերակատարությունն ազգային-ազատագրական պայքարի գաղափարախոսության մշակման ու այն ժողովրդի սեփականությունը դարձնելու գործում:

- «Կահիրեի «Արև» օրաթերթի արաբերեն հավելվածը» աշխատությունը՝ նվիրված «Արև» օրաթերթի արաբերեն հավելվածի պատմությանը: Տրվել է նրա բնութագիրը, բացատրվել է նրա տեղն ու դերը Եգիպտոսի հայ համայնքի հասարակական մտքի և պարբերական մամուլի մեջ:

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Գրահրատարակչության և մամուլի քաղաքական վերահսկողությունը և գրաքննությունը Խորհրդային Հայաստանում (1920-1991թթ.)» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Հ.Սուքիասյան) հրատարակվել է 1 գիրք և 4 գիտական հոդված, հանրապետական ու միջազգային գիտաժողովներում ներկայացվել է 3 զեկուցում:

«Խորհրդային Հայաստանի երգիծական մամուլը 1920-ական թվականներին» («Շեշտ», «Զուռնա», «Կարմիր մոծակ») գրքում անդրադարձ է կատարվել խորհրդահայ երգիծական մամուլի սկզբնավորման նախադրյալներին ու դրանց կայացման խոչընդոտներին, երգիծաբան-խմբագիրներ Վահան Թոթովենցի ու Էդուարդ Խոճիկի գործունեությանը, «Շեշտ» (1923թ.), «Զուռնա» (1924թ.), «Կարմիր մոծակ» (1926-1927թթ.) երգիծաթերթերի հիմնադրման, ընթացքի, գրաքննական հալածանքի արդյունքում դրանց հրատարակության դադարեցման հանգամանքների բացահայտմանը: Այս խնդիրները քննարկվել են առաջին անգամ գիտական շրջանառության մեջ դրվող փաստաթղթերի հիման վրա:

Առանձին հոդվածների շրջանակներում նորահայտ փաստաթղթերի, մամուլի հրապարակումների հիման վրա ուսումնասիրության խնդիր են դարձել Խորհրդային Հայաստանից արտահանվող և ներմուծվող գրականության գրաքննությանը, այդ համատեքստում՝ Մխիթարյան միաբանության անդամ Ներսես Աղինյանի գործունեությանը, երգիծական պարբերականների գրաքննությանը, հրատարակչական բնագավառի նկատմամբ քաղաքականությանը, խորհրդային տարիներին գործող մասնավոր հրատարակչությունների հիմնադրմանն ու գործունեությանը վերաբերող խնդիրները:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Ազիզբեկյան Ռ.Լ., Գազաուզյան հարցը (պատմություն և արդիականություն), Ե., Պատմ. ինստ., 2018, 115 էջ:
2. Ամիջանյան Հ.Հ., Լոռին 1830-1900 թվականներին (պատմաժողովրդագրական ուսումնասիրություն), Ե., Պատմ. ինստ., 2018, 257 էջ:
3. Բախչինյան Ա.Հ., Հայ-ճապոնական պատմական և մշակութային առնչություններ, Ե., 2018, 267 էջ:
4. Եսոյան Մ.Ա., Կահիրեի «Արև» օրաթերթի արաբերեն հավելվածը, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 216 էջ:
5. Երեմիա Տեկանց (Տեր-Սարգսեանց), Տոհմային յիշատակարան. գիրք Ը (1868–1872թթ.), Ե., Պատմ. ինստ., 2018, 472 էջ:
6. Զաքարյան Լ.Ս., Տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման համակարգերի ձևավորումն ու զարգացումը Հայաստանի Հանրապետությունում, Ե., «Մետրո» հրատ., 2018, 194 էջ:
7. Թորոսյան Վ.Հ., Հայոց կաթողիկոսական իշխանությունը (ԺԱ դարի կեսեր-ԺԲ դարի սկիզբ), Ե., «Նաիրի» հրատ., 2018, 272 էջ:
8. Խաչատրյան Վ.Ն., Հայկական հնագույն տեղանուններ, Ե., «Նաիրի» հրատ., 2018, 180 էջ:
9. Հակոբյան Ա.Ս., Հայաստանի Հանրապետությունը 1918-1920 թթ., Ե., «Լուսակն» հրատ., 2018, 150 էջ:
10. Հայաստանի Կարմիր խաչի ընկերության գործունեությունը 1920-1930-ական թվականներին (փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածու) Ե., Պատմ. ինստ., 2018, 404 էջ:
11. Հայոց պատմություն, հ. 2, գ. I: Միջին դարեր (IV դարի սկիզբ-IX դարի կես), Ե., «Զանգակ» հրատ., 2018, 683 էջ + 24 էջ ներդիր:
12. Հարությունյան Մ.Գ., Մշակութային կյանքն Արցախում 1639-1736թթ., Ե., Պատմ. ինստ., 2018, 244 էջ:
13. Մարգարյան Ե.Հ., Հելլենիզմի պատմագրության ակնարկներ (Դրոյզենից մինչև XX դարավերջը), Ե., Պատմ. ինստ., 2018, 269 էջ:
14. Մելիքյան Վ.Հ., Ս. Էջմիածնի 1917թ. եկեղեցական համագումարը, Էջմիածին «Էջմիածին» հրատ., 2018, 86 էջ:
15. Մելիքյան Վ.Հ., Պալքար Բաքվի համար (1917թ. նոյեմբեր-1918թ. ապրիլ), Ե., ԵՊՀ հրատ., 2018, 223 էջ:
16. Պատմության ինստիտուտ-75, Ե., Պատմ. ինստ., 293 էջ+2 մամ. նկար:
17. Սարգսյան Ս.Թ., Մկրտիչ Փորթուգալյանի հասարակական-քաղաքական գործունեությունը և «Արմենիա» պարբերականը, Ե., Պատմ. ինստ., 2018, 493 էջ:
18. Սուրիայյան Հ.Կ., Երանոսյան Ն.Ս., Խորհրդային Հայաստանի երգիծական մամուլը 1920-ական թվականներին («Շեշտ», «Զուռնա», «Կարմիր մոծակ»), Ե., «Էդիթ Պրինտ», 2018, 136 էջ + 8 էջ ներդիր:
19. Վենետիկի Մխիթարյան միաբանություն-300 (միջազգ. գիտաժող. զեկ. ժողովածու), Ե., Պատմ. ինստ., 2018, 665 էջ:
20. Ֆիշենկճեան (Ֆյնկջեան) Ա.Ա., Սուրիոյ հայ համայնքի պատմութիւնը (1946-1970թթ.), Ե., Հեղինակ. հրատ., 2018, 344 էջ (37 նկար, 6 փաստաթուղթ, 2 քարտէս):
21. Арутюнян К.А., Армянский народ в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг., Ер., “Зангак-97”, 2018, 768 с.+ илл. 96 с.
22. Варданян В.М., Очерки истории Вaspураканского Армянского Государства, Ер., Институт истории НАН РА, 2018, 375 с.
23. Тунян В.Г., Католикос всех армян Епрем I Дзорагехци (1809-1830), Св. Эчмиадзин, Первопрестольный Св. Эчмиадзин, 2018, 260 с.

Դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ

24. Մարուքյան Ա.Ց., Հայոց ցեղասպանության պատմության հիմնահարցեր, Ե., Պատմ. ինստ., 2018, 95 էջ: Marukyan A.TS., The Fundamental Issues of the History of the Armenian Genocide, Yerevan, Institute of History, 2018, 73 p.
25. Մելքոնյան Ա.Ա., Հայոց պատմություն (համառոտ ակնարկ), Ե., Պատմ. ինստ., 2018, 402 էջ:

Հոդվածներ, զեկուցումներ

26. Աբրահամյան Հ.Բ., Արցախը խորհրդային կարգերի հաստատման նախօրյակին (1920 մարտ-ապրիլ), Ղարաբաղյան շարժման 30-րդ տարեդարձին նվ. գիտաժող. նյութ ժողովածու., Ստեփանակերտ, 2018, էջ 491-494:
27. Աղամյան Ն.Ս., ԿՀԲԸ-ի և Armenian Refugees (Lord Mayor's) Fund-ի համագործակցության պատմությունից (1915-1916 թթ.), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 1(652), 2018, էջ 315-324:

28. Ազիզբեկյան Ա.Ռ., ՀՀ և ՌԴ գիտամշակութային կապերի պատմական նախադրյալները, Ե., «Պատմություն և մշակույթ», 2018 էջ 290-300:
29. Ալեքսանյան Հ.Ս., Հայության զանգվածային միգրացիան ՌԴ. թվաքանակն ու տեղաբաշխումը 1989-2002 թթ., «Ռուսաստանի Դաշնության հայկական սփյուռքը» միջազգ. գիտաժող. զեկ. ժողովածու, Ե., 2018, էջ 95-106:
30. Ալեքսանյան Հ.Ս., Մոսկվայի հայկական հասարակական-մշակութային կազմակերպությունները 1988-2000 թթ., «Ռուսաստանի Դաշնության հայկական սփյուռքը» միջազգ. գիտաժող. զեկ. ժողովածու, Ե., 2018, էջ 330-340:
31. Ամիրջանյան Հ.Հ., Հովսեփ արքեպիսկոպոս Արղությանի անտիպ նամակները որպես ռուսահայ գաղթօջախի պատմության սկզբնաղբյուր (XVIII դ. վերջ), («Մատենադարանի երիտասարդ գիտաշխատողների միավորում» ՀԿ), Երիտասարդ. 3-րդ գիտաժող. զեկ. Ե., Մատենադարան, 2018, էջ 5-17:
32. Ամիրջանյան Հ.Հ., Հովսեփ արքեպիսկոպոս Արղությանի գործունեությունը Ռուսաստանի հայոց թեմի առաջնորդի պաշտոնում (1773-1801թթ.), Էջմիածին, «Էջմիածին» հանդես, Բ., 2018, էջ 120-132:
33. Ավագյան Բ.Ռ., ԱՄՆ-ի հայերի մասնակցությունն ու նպաստը կիլիկյան կամավորական շարժմանը (1916-1920թթ.) (1918 թ. Արարայի ճակատամարտում «Հայկական լեգեոնի» տարած հաղթանակի 100-ամյակի առթիվ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1 (207), 2018, էջ 82-101:
34. Ավագյան Բ.Ռ., Բաթիկայից մինչև Սև ծով. հայերը մշակութային, տնտեսական և քաղաքական գործընթացներում, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2018, էջ 311-318:
35. Բաբլումյան Ա.Ռ., Մալաթիա գավառի հայաբնակ բնակավայրերը (1835-1870-ական թվականներ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2 (208), 2018, էջ 182-190:
36. Բաբլումյան Ա.Ռ., Ակն գավառակի հայ բնակչությունը 1830-1880-ական թվականներին, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հանդես, N 2 (17), 2018, էջ 89-99:
37. Բաբլումյան Ա.Ռ., Արաբկիր գավառակի հայ բնակչությունը 1830-1880-ական թվականներին, Ե., «Հայագիտության հարցեր», N 3 (15), 2018, էջ 52-77:
38. Բախչինեան Ա.Հ., Ռուբեն արքեպիսկոպոս Մանասեանի զեկուցագիրը Հեռաւոր Արեւելքի հայ համայնքների մասին, Պէյրոս, «Հայկազեան հայագիտական հանդես», N 38, 2018, էջ 731-743:
39. Գինոսյան Ն.Լ., Սղերդի և շրջակա գյուղերի հայ բնակչության զանգատ-խնդրագրերը քուրդ ցեղապետերի և շեյխերի հալածանքների վերաբերյալ, Ե., «Հայագիտության հարցեր», N 3, 2018, էջ 208-215:
40. Գրիգորյան Լ.Ս., ՀՄԽՀ գյուղական բնակչությունը 1926թ. համամիութենական մարդահամարի նյութերում, Ե., «Գավառի պետհամալս. գիտ. հոդված. ժողովածու», N 5(20), 2018, էջ 217-225:
41. Եսոյան Մ.Ա., Եգիպտահայ արվեստագետները «Արեգ» պարբերականի էջերում 2010-2015թթ., Ե., «Մերձավոր Արևելք», N XIII, 2018, էջ 271-279:
42. Եսոյան Մ.Ա., Պողոս Բեյ Յուսուֆյանն ու Յակուբ Արթինը «Արեգ» պարբերականի էջերում 2010-2015թթ., Ե., «Եվրոպական համալսարան», N 9, 2018, էջ 356-363:
43. Զաքարյան Լ.Ս., «Արցախը հայոց պետականության համար պայքարի քառուղիներում» (միջազգ. գիտաժող. նվ. Արցախյան շարժման նոր շրջափուլի 30-ամյակին), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես» N 1, 2018, էջ 296-304:
44. Զաքարյան Լ.Ս., Սուքիասյան Հ., Երանոսյան Ն.. Խորհրդային Հայաստանի երգիծական մամուլը 1920-ական թվականներին («Շեշտ», «Զուռնա», «Կարմիր մոծակ»), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2018, էջ 274-276 (գրախոսական):
45. Թամարյան Զ.Լ., Ղազարյան Գ. Խ., Վրաց եկեղեցու ինքնավարության հաստատումը 1917 թվականին, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հանդես, N 1, 2018, էջ 85-95:
46. Թամարյան Զ.Լ., Հայոց ցեղասպանության հարցը վրացալեզու կայքերում, Ե., «Մերձավոր Արևելք», N XIII, 2018, էջ 280-293:
47. Թամարյան Զ.Լ., Վրաց եկեղեցու պատմությունից, Ե., «Գիտության աշխարհում», N 3, 2018, էջ 2-11:
48. Թինոյան Դ.Ֆ., Լևոն 2-րդի արտաքին քաղաքական ուղեգիծը 1280-ական թթ. առաջին կեսին, Ե., «Պատմություն և մշակույթ», 2018, էջ 210-217:
49. Թորոսյան Վ.Հ., Գրիգոր Վկայասերը Հռոմում, Ե., Երիտասարդ. 3-րդ գիտաժողովի զեկ., 2018, էջ 240-290:
50. Թունյան Վ.Գ., Հայաստանի առաջին Հանրապետության հռչակումը, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1 (207), 2018, էջ 20-34:
51. Թունյան Վ.Գ., Թուրքիայի ԱԳՆ «Հայկական Հարցի ԱԳՆ 9 հարցը և 9 պատասխանը», Ե., Գավառի պետհամալսարանի գիտ. հոդված. ժողովածու, 2018, էջ 178-188:
52. Թունյան Վ.Գ., Ռաուֆ Գուսեյնզադե, Կովկասը և հայերը (ռուսերեն), Ե., «Հայագիտության հարցեր», N1 (13), 2018, էջ 214-223:

53. Խաչատրյան Հ.Ա., «Տանուտեր» և «Տանուտիրություն» հասկացությունները վաղ ավատատիրական Հայաստանում, Ե., «Հայագիտության հարցեր», N2, 2018, էջ 63-74:
54. Խառատյան Ա.Ա., Հենրիկ Սվազյան. գիտության անխոնջ աշխատավորը, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N1, 2018, էջ 346-350:
55. Խառատյան Ա.Ա., Նորայր Սարուխանյան. ներդրումը հայ պատմագրության մեջ, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N1, 2018, էջ 351-356:
56. Խառատյան Ա.Ա., Զմյուռնիայի տերունի թեմը (ԺԷ.- ԺԹ. դդ.), Էջմիածին, «Էջմիածին» հանդես, N 1, 2018, էջ 119-135:
57. Խառատյան Ա.Ա., Հայ կաթոլիկները Զմյուռնիայում և կից բնակավայրերում (XVIII դ.), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2, 2018, էջ 12-29:
58. Խուդինյան Գ.Ս., Գիտական չափանիշներ, Ե., «Վեմ» համահայկական հանդես, N 3 (63), 2018, էջ 3-8:
59. Խուդինյան Գ.Ս., Եռաչափ գործընթացի վտանգավոր հետազոծը, Ե., «Վեմ» համահայկական հանդես, N 2 (62), 2018, էջ 3-8:
60. Խուդինյան Գ.Ս., Հանրապետության գաղափարն ու հանրապետականությունը Հայոց նոր և նորագույն պատմության մեջ, գիտաժող. նյութ, «Հայաստանի Հանրապետության պատմության դասերը 1918-1920թթ.» Ե., 2018, էջ 10-22:
61. Խուդինյան Գ.Ս., Հարավային Կովկասի ժողովուրդների ազգային տեսականները, 100 տարի առաջ և հետո, Պէյրուք, «Ազգակի Բացառիկ», 2018, էջ 182-190:
62. Խուդինյան Գ.Ս., Մայիս 28-ն իբրև փորձաքար, Ե., «Վեմ» համահայկական հանդես, N 1 (61), 2018, էջ 3-8:
63. Խուդինյան Գ.Ս., Մեր խոսքը, Ե., «Վեմ» համահայկական հանդես, N 4 (64), 2018, էջ 3-10:
64. Խուդինյան Գ.Ս., Հանրապետության գաղափարն ու հանրապետականությունը հայոց նոր և նորագույն պատմության մեջ, Ե., «Վեմ» համահայկական հանդես, N 4 (64), 2018, էջ 12-23:
65. Կարապետյան Ա.Հ., Մահս չեմ հոգար, այլ գործս, որ կիսատ մնաց (Զորավոր Անդրանիկի հիշատակին), Ե., «Գարուն», N 1, 2018, էջ 37-42:
66. Կարապետյան Ա.Հ., Հայ պարբերական մամուլի պատմություն, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2, 2018, էջ 334-337:
67. Կարապետյան Ա.Հ., Եղնիկ Ճերեճյան, Մեծն Մուրատ (Համբարձում Պոյաճյան), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2018, էջ 230-234:
68. Կարապետյան Ա.Հ., Մահս չեմ հոգար, այլ գործս, որ կիսատ մնաց (Զորավոր Անդրանիկի մահվան 90-րդ տարելիցի առթիվ), Ե., «Գիտության աշխարհում» հանդես, N 1, 2018, էջ 2-9:
69. Կարապետյան Ա.Հ., «Բազմավեպ» հնագույն հայկական հանդեսը, Ե., «Գիտության աշխարհում», N 4, 2018, էջ 18-23 :
70. Կարապետյան Ռ.Կ., Հայաստանի Հանրապետության և Արաբական պետությունների լիգայի համագործակցության պատմությունից, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2(653), 2018, էջ 78-83:
71. Հակոբյան Ա.Մ., Հայաստանի անկախության ուղին, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1, 2018, էջ 3-19:
72. Հակոբյան Ա.Մ., ՀՀ կառավարությունը 1918-1920թթ. և նրա գործունեության առանձնահատկությունները, Ե., «Վեմ» համահայկական հանդես, N 4 (64), 2018, էջ 98-110:
73. Հակոբյան Հ.Պ., Օրհնական սպանության դրսևորումները անտիկ Շիրակի հնավայրերում: «Արագածի թիկունքում. հնագիտական հետազոտություններ նվիրված Տ.Խաչատրյանի հիշատակին», Ե., 2018, էջ 239-252, 315, 330, 344-345:
74. Հակոբյան Հ.Պ., Ակադեմիկոս Սուրեն Տիգրանի Երեմյան (ծննդյան 110-ամյակի առթիվ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2018, էջ 255-263:
75. Յակոբեան Հ.Պ., Ո՞վ էր դիմագրաւում Կրասսոսին Արեւելքում-քննական տեսութիւն Խառանի ճակատամարտի, Վենետիկ-Ս. Ղազար, «Բազմավեպ», N 3-4, 2018, էջ 174 – 213:
76. Հայրապետյան Ա.Ս., Դրվագներ զինյալ պայքարի պատմությունից. Ավետիս Ղարիբյան (Պաղվալի Վաղո), Գյումրի, ՇՊՀ «Գիտական տեղեկագիր», N 1, պրակ Բ, 2018, էջ 34-47:
77. Հայրապետյան Ա.Ս., Ժողովրդագրական գործընթացներն Ալեքսանդրապոլի գավառում 1918 թ. մայիս-նոյեմբեր ամիսներին, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», հ. 21, 2018, էջ 113-127:
78. Հայրապետյան Կ.Պ., Հայաստանի առաջին հանրապետությունում փախստականների վիճակագրական տվյալների հավաքագրման մշակույթի մասին, Ե., Վ.Բյուսովի անվ. ՊԼՀՀ «Բանբեր», N 1(46), էջ 214-228:
79. Հայրապետյան Կ.Պ., Հատվածականության հաղթահարման հիմնախնդիրը Հայաստանի Հանրապետությունում, Ե., «Վեմ» համահայկական հանդես, N 4 (64), 2018, էջ 164-209:

80. Հարությունյան Հ.Մ., Արցախի հիմնահարցը 1917-1920թթ., Ե., «Գավառի պետհամալս. գիտ. հոդված. ժողովածու», N 5(20), 2018, էջ 122-134:
81. Հարությունյան Հ.Մ., Նոր Բայազետի գավառը 1920թ. Մայիսյան ապստամբության համատեքստում, Ե., «Գավառի պետհամալս. գիտ. հոդված. ժողովածու», N 5(20), 2018, էջ 135-153:
82. Հարությունյան Հ.Մ., Սիմոնյան Ս.Ս., Երևանի նահանգի ֆաբրիկագործարանային արդյունաբերությունն ըստ 1900թ. վիճակագրության տվյալների, Ե., «Գավառի պետհամալս. գիտ. հոդված. ժողովածու», N 5(20), 2018, էջ 154-165:
83. Հարությունյան Հ.Մ., Մաղաթեյան Մ.Լ., Երևանի նահանգի գյուղատնտեսությունը ըստ 1899թ. վիճակագրական տվյալների, Ե., «Գավառի պետհամալս. գիտ. հոդված. ժողովածու», N 5(20), 2018, էջ 166-177:
84. Հարությունյան Մ.Գ., Գիտակրթական կյանքն Արցախում XVII դ. երկրորդ կեսին և XVIII դ. սկզբին, «Մատենադարանի երիտասարդ գիտաշխատողների միավորում» ՀԿ երիտասարդ. 3-րդ գիտաժող. զեկ., Ե., Մատենադարան, 2018, էջ 185-196:
85. Հովհաննիսյան Գ.Հ., Ս.Սարգսյանի «Մկրտիչ Փորթուգալյանի հասարակական-քաղաքական կյանքն ու «Արմենիա» պարբերականը», Ե., «Հայագիտության հարցեր», N 3, 2018, էջ 232-235:
86. Հովհաննիսյան Լ.Հ., Միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված մայիսյան հերոսամարտերի և Հայաստանի Հանրապետության հռչակման հարյուրամյակին, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2 (208), 2018, էջ 294-302:
87. Հովհաննիսյան Լ.Հ., Պատմաբանասիրական հանդեսի 60-ամյակի առթիվ: Կոչմանը հավատարիմ, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3 (209), 2018, էջ 95-103:
88. Ղամբարյան Ա.Վ., Հայաստանի անկախության Էրզրումի հռչակագիրը, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2018, էջ 258-263:
89. Ղարիբջանյան Ս.Գ., Հայրենական գիտության լուսատուի՝ Վիկտոր Համբարձումյանի ծննդյան 110-ամյակի առթիվ, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2, 2018, էջ 362-364:
90. Մախմուրյան Գ.Գ., Հայրենիքի հետ Արցախի միացման պատմական նշանակությունը (1988-1990 թթ.), Ղարաբաղյան շարժման 30-րդ տարեդարձին նվ. գիտաժող. նյութ ժողովածու., Ստեփանակերտ, 2018, էջ 448-452:
91. Մաղալյան Ա.Վ., Հայ ուղեգիրները Եթովպիայի եւ հայ-եթովպական յարաբերությունների մասին, «Եգիպտոսի, Սուտանի եւ Եթովպիոյ հայերը», միջազգ. գիտաժող. հիմնադրույթ., Պէրութ, 2018, էջ 84-85:
92. Մաղալյան Ա.Վ., Գիտաժողով՝ նվիրված Եգիպտոսի, Սուդանի և Եթովպիայի հայկական գաղթօջախներին, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2018, էջ 307-314:
93. Մաղալյան Ա.Վ., Միրզա Ջամալ Ջևանշիրի «Ղարաբաղի պատմություն»-ը որպես Արցախի XVIII դարի պատմության սկզբնաղբյուր, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2018, էջ 205-221:
94. Մարգարյան Ե.Հ., Հելլենիզմի ուսումնասիրության խորհրդահայ դպրոցի պատմությունից, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2018, էջ 15-23:
95. Մարության Ա.Յ., Հայկական հարցը Հայաստանի առաջին հանրապետութեան կնքած պայմանագրերում, Պէրութ, «Ազդակ» (բացառիկ), 2018, էջ 34-44:
96. Մարության Ա.Յ., Բաքվի հայերի 1918թ. ջարդերի պատմաիրավական գնահատականը, մի մոռացված տարեկիցի առիթով, Ե., «Վէմ» համահայկական հանդես, N 3 (63), 2018, էջ 215-225:
97. Մելիքյան Վ.Հ., Առաջաբան, Եղիկ Ճերճեան, Պանդուխտ (Միքայել Սերեան), Պէրութ, Հրասիրտները մատենաշար, N 3, 2018, էջ 9-13:
98. Մելիքյան Վ.Հ., Անդրկովկասի անկախության հռչակման խնդիրը և կուսակցությունները, Fundamental Armenology, Electronic journal, Issue 2, 2018.
99. Մելքոնյան Ա.Ա., 1919թ. մայիսի 28-ի միացեալ Հայաստանի հռչակագրի դերը հայութեան հատուածական մտածողութեան յաղթահարման գործում, Հայաստանի Հանրապետութեան 100-ամեակ, Պէրութ, «Ազդակ» (բացառիկ), 2018, էջ 28-33:
100. Մելքոնյան Ա.Ա., Հայկական ինքնութեան ձեւաւորման ու զարգացման պատմափուլերը, «Սփիւռք եւ ինքնութիւն», Անթիլիաս, 2018, էջ 49-62:
101. Մելքոնյան Ա.Ա., Տոհմիկ օր՝ ձօնուած Հայկական արքայատոհմերուն, Թորոնթօ, «Տարեգիրք», 2018, էջ 13-15:
102. Մելքոնյան Ա.Ա., Ջավախքի հիմնահարցը հայ-վրացական հարաբերությունների համատեքստում 1918 մայիս-1919թ. հունվար, Ե., «Վէմ» համահայկական հանդես, N 4 (64), 2018, էջ 133-147:
103. Սահակյան Ռ.Օ., Միլիցիայի կազմակերպումը Վանի նահանգում (1915թ. հոկտեմբեր-1916թ. սեպտեմբեր), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1(207), 2018, էջ 149-160:
104. Սահակյան Ռ.Օ., Վանի Նահանգը Ալֆրեդ Բոսիֆի Տերմենի շրջանապետութեան օրօք (1915 հոկտեմբեր-1916 սեպտեմբեր), Պէրութ, «Հայկագեան հայագիտական հանդես», հ. ԼՀ., 2018, էջ 327-354:

105. Սայիյան Ա.Ս., Ռուբին: Քրդական գործը Պարսկաստանում, Ե., Վէմ» համահայկական հանդես, N 2 (62), 2018, էջ 247-276:
106. Սարգսյան Ս.Թ., Ռամկավարների գործունեությունը Հայաստանի Առաջին Հանրապետությունում, Ե., «Регион и мир», N 3, 2018, էջ 123-126: http://geopolitika.am/dir/journal/2018_3/
107. Սարգսյան Ս.Թ., «Վան-Տոսպ» պարբերականը, Ե., «Регион и мир», N 4, 2018, էջ 27-36:
108. Սարգսյան Ս.Թ., Հայ Ժողովրդական կուսակցության մամուլի օրգանները. «Ժողովրդի Ձայն», Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2(653), 2018, էջ 84-93:
109. Սարգսյան Ս.Թ., Հայ Ժողովրդական կուսակցության «Ժողովուրդ պաշտոնաթերթը», Ե., «Հայագիտության հարցեր», N 3, 2018, էջ 27-37:
110. Սարգսյան Ս.Թ., Քաղաքական ընդդիմությունը Հայաստանի Հանրապետությունում 1918-1920թթ., Ե., «Վէմ» համահայկական հանդես, N 4 (64), 2018, էջ 210-225:
111. Սարգսյան Վ.Դ., Հայոց ցեղասպանության խնդրի արծարծումը հետխորհրդային Վրաստանում (մաս 1), Ե., 21-րդ ԴԱԸ, «Նորավանք» գիտակրթական հիմնադրամի հանդես, N 1 (77), 2018, էջ 19-31:
112. Սարգսյան Վ.Դ., Հայոց ցեղասպանության խնդրի արծարծումը հետխորհրդային Վրաստանում (մաս 2), Ե., 21-րդ ԴԱԸ, «Նորավանք» գիտակրթական հիմնադրամի հանդես, N 2 (78), 2018, էջ 72-86:
113. Սարգսյան Վ.Դ., Հարավօսական հիմնահարցի մասին, Եր., 21-րդ ԴԱԸ, «Նորավանք» գիտակրթական հիմնադրամի հանդես, N 4 (80), 2018, էջ 27-39:
114. Սարգսյան Վ.Դ., Ջալալբըլ յետխորհրդային Վրաստանի վարչատարածքային բաժանման գործընթացներում, Պեյրուք, «Հայկազեան հայագիտական հանդես», հ. 38, 2018, էջ 487-508:
115. Սարգսյան Վ.Դ., Ջավախքում հայերենին իրավական կարգավիճակ շնորհելու խնդիրը վրաց հասարակական-քաղաքական մտքի ընկալմամբ (2001-2009թթ.), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2018, էջ 171-183:
116. Սարգսյան Վ.Ս., Բիայնիլի-Ուրարտուն Մինուայի օրոք՝ ըստ Կ.Ֆ. Լեման-Հաուպտի, Ե., «Մերձավոր Արևելք», պրակ XIII, 2018, էջ 34-48:
117. Սվազյան Հ.Ս., Քրիստոնեության տարածման առաքելական (երուսաղեմյան) շրջանի քարոզիչների գործունեությունը Մեծ Հայքում, Բուն աղվանքում և Չորա երկրում, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2, 2018, էջ 61-77:
118. Սվազյան Հ.Ս., Հոգևոր իշխանության առաջնորդանիստ կենտրոնները հին և վաղ միջնադարյան Աղվանքում, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հանդես, N3, 2018, էջ 54-66:
119. Ստեփանյան Գ.Ս., Առաքել Ծատուրյան. Առևտրաարդյունաբերողը և բարեգործը, Ե., «Գիտության աշխարհում» հանդես, N 2, 2018, էջ 2-9:
120. Ստեփանյան Գ.Ս., Գյոքչայի ճակատամարտի նշանակությունը նորանկախ Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության համատեքստում, Պեյրուք, «Ազդակ» (բացառիկ), 2018, էջ 63-83:
121. Սուքիասեան Հ.Կ., Նորայայտ փաստաթղթեր Խորհրդային Հայաստանում Հ.Ներսէս Ակինեանի գործունեության վերաբերեալ (ծննդեան 135-ամեակի եւ մահուան 55-ամեակի առթիւ), Վիեննա, «Հանդես ամսօրեայ», N 1-12, 2018, էջ 295-338:
122. Սուքիասյան Հ.Կ., Երանոսյան Ն.Ս., «Կարմիր մոծակ» երգիծաթերթը և խորհրդահայ գրաքննությունը (1926-1927 թթ.), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2018, էջ 121-134:
123. Սուքիասյան Հ.Կ., Ջաքարյան Ա.Հ., Համլետ Սալխասի Հարությունյան (ծննդյան 70 և գիտամանկավարժական գործունեության 40-ամյակի առթիվ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2018, էջ 280-285:
124. Սուքիասյան Հ.Կ., Երանոսյան Ն.Ս., Երգիծական մամուլի սկզբնավորումը Խորհրդային Հայաստանում. «Շեշտ» երգիծաթերթը, Ե., «Հայագիտության հարցեր», N 2, 2018, էջ 174-181:
125. Սուքիասյան Հ.Կ., Երևանի «Հերմես» մասնավոր հրատարակչության հիմնադրման պատմությունից (1925-1926թթ.), Ե., «Երևան-5: գիտ. հոդվ. ժող.», Երևան քաղաքի պատմության թանգարան, 2018, էջ 255-263:
126. Սուքիասյան Հ.Կ., Հայաստանի առաջին Հանրապետության խորհրդարանը, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2018, էջ 270-273 (գրախոսական):
127. Սուքիասյան Հ.Կ., Վահան Թոթովենցի նորահայտ ինքնակենսագրությունը (ծննդյան 125-ամյակի առթիվ), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2018, էջ 380-384:
128. Սուքիասյան Հ.Կ., Նորահայտ էջեր Դերենիկ Դեմիրճյանի հասարակական-քաղաքական գործունեությունից (1917-1920թթ.), Ե., «Եվրոպական համալսարան», N 9, 2018, էջ 364-374:
129. Սուքիասյան Հ.Կ., Հայաստանի անկախացումը և պետական կառավարման մարմինների ձևավորման գործընթացը (1918թ. մայիս-օգոստոս), Ե., «Վէմ» համահայկական հանդես, N 4 (64), 2018, էջ 58-71:

130. Վարդանյան Ա.Մ., Հայոց իշխանությունը Համագասպ և Գրիգոր Մամիկոնյանների օրոք, Ե., «Հայագիտության հարցեր», N 1, 2018, էջ 11-23:
131. Վարդանյան Ա.Մ., Մուշեղ Մամիկոնյանի գործունեության գնահատման հարցի շուրջ, Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի», N 1, 2018, էջ 14-27:
132. Վարդանյան Գ.Վ., Թատրոնը Հայաստանի առաջին Հանրապետությունում (1918-1920թթ.), Ե., ԵԹԿՊԻ-ի հանդես, N 20, 2018, էջ 5-10:
133. Վարդանյան Վ.Մ., Հարավ-արևմտյան ազատանու դիմակայությունը սելջուկ թուրքերին (XI դարի 70-ական թթ. – XIII դ.), Ե., «Բանբեր հայագիտության» հանդես, N 3, 2018, էջ 67-75:
134. Քոսյան Լ.Ս., Արևմտյան Հայաստանում ամերիկյան բողոքական միսիոներների ցուցաբերած օգնության պատմությունից (XIX դարի 90-ական թթ.), Ե., «Հայագիտության հարցեր», N 3, 2018, էջ 58-67:
135. Օհանեան Ս.Ս., Հայաստանի Հանրապետության Խորհրդարանի կին պատգամաւորները 1918-1920թթ., Վիեննա-Եր., «Հանդես Ամսօրեայ», 2018, էջ 475-490:
136. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Տեղեկագիր՝ 1929-1930-ին Արեւմտեան Հայաստանէն հիւսիս-արեւելեան Սուրիա ապաստանած հայ գաղթականներու մասին, Պէյրութ, «Սուրիոյ հայերը» (գիտաժողովի նիւթեր), 2018, էջ 225-240:
137. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Քամիշլիի հայ համայնքը եւ Ճեզիրէի հայոց Առաջնորդական Փոխանորդութիւնը, Պէյրութ, «Սուրիոյ հայերը» գիտաժող. նիւթեր, 2018, էջ 415-433:
138. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Հայութեան թիւը ըստ Ճեզիրէի հայոց Առաջնորդական Փոխանորդութեան, Պէյրութ, «Սուրիոյ հայերը» գիտաժող. նիւթեր, 2018, էջ 669:
139. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Հայաստանի Հանրապետութեան անկումէն ետք վտարանդի մտաւորականներու գործունեութիւնը Սուրիոյ մէջ, Վիեննա-Երեւան, «Հանդես Ամսօրեայ», ՃԼԲ տ., N 1-12, 2018, էջ 491-503:
140. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Սուրիոյ հայ համայնքի ուսումնակրթական հիմնախնդիրները 1920-1940-ական թթ., Էջմիածին, «Էջմիածին» հանդես, Զ., 2018, էջ 120-131:
141. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Մահազրական, «Կարօ Ժամխարեան», Պէյրութ, «Հայկազեան հայագիտական հանդես», հ. 38, 2018, էջ 792-793:
142. Авакян К.Р., Армяне США в контексте армяно-российских политических отношений в XX–XXI вв., Ер., «Вестник арменоведения», N 2 (17), 2018, с. 110-127.
143. Авакян К.Р., Юрист-дипломат, основатель первых армянских лоббистских организаций на Западе Мигран Свазлиян о стратегической ориентации Армении (конец XIX – начало XX вв.), Ростов-на-Дону, Мат. III межд. научн. конф., «Армяне юга России: история, культура, общее будущее», 2018, с. 8-12.
144. Алексанян О.С., Армяне в русском Туркестане: расселение и вклад в развитии края, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հանդես, N 3, 2018, էջ 111-121:
145. Амирджаниян А.О., Вклад Иосифа Аргутяна–главы армяно-русской духовной епархии, в дело основания и сохранения города Новой Нахичевани (конец XVIII в.), Армяне юга россии: история, культура, общее будущее: материалы III Международной научной конференции (г. Ростов-на-Дону, 30–31 мая 2018 г.), Ростов н/Д., 2018, с. 22-25.
146. Арутюнян М.Г., Научная деятельность армянских просветителей-арцахцев в первой половине XIX в., мат. III межд. научн. конф. «Армяне юга России: история, культура, общее будущее», Ростов н/Д., 2018, с. 33-35.
147. Вардумян Г.Д., Армения на Великом Шелковом пути, Ե., «ԵՊԼՀ Գրականության և Մշակույթի արդի հիմնախնդիրներ», պրակ Թ, 2018, էջ 11-22:
148. Вардумян Г.Д., Представления о свете и солнце в мифо-эпическом творчестве армян, Ե., Վ.Բրյուսովի անվ. ՊԼՀՀ, «Բանբեր», N 1(44), 2018, էջ 635-643:
149. Вардумя Г.Д., Древнеармянские монеты с мифологическими изображениями, Кишинев, “Stratum Plus Journal. Archaeology and Cultural Arthropology”, N 6, 2018, с. 135-147.
150. Гарибджаниян С.Г., Научные связи Армении в области медицины (1930-е годы), Ер., “Мед. наука Армении”, т. LVIII, N 1, 2018, с. 114-120.
151. Гарибджаниян С.Г., Степан Багдасарян (к 130-летию со дня рождения), Ер., “Мед. наука Армении”, т. LVIII, N 2, 2018, с. 84-86.
152. Гарибджаниян С.Г., Мелик-Адамян А.А., Гайкандухт Чахмахчян, Ер., “Мед. наука Армении”, т. LVIII, N 3, 2018, с. 103-106.
153. Магалаян А.В., Судопроизводство в меликствах Арцах (Карабаха), «Империи, монархии, республики, конфедерации как формы осуществления власти на Кавказе», Сб. мат. VIII межд. научно-практич. конф., Нальчик, Нальчик-Ростов-на-Дону, 2018, с. 280-287.

- 154.Маргарян Е.Г., Ода акритской вольнице-«Дигенис Акрит»: Армянские корни византийской эпической традиции. Критика, семиотика и герменевтика, N 2, Новосибирск-М., РГГУ, 2018, с. 9-41.
- 155.Маргарян Е.Г., Из истории эллинистических исследований в Советской Армении, Диалог со временем, М., «Альманах интеллектуальной истории», Изд. «ИВИ РАН» N 59, 2018 с. 280-287.
- 156.Махмуриян Г.Г., Проблема Нахичевана в американской политике (1919-1920 гг.), Ե., «Պատմաքաղաքագիտական հանդես», N 1(207), 2018, с. 35-55.
- 157.Махмуриян Г.Г., Армения и ее территориальный вопрос на Парижской мирной конференции, Ե., «Պատմաքաղաքագիտական հանդես», N 3, 2018, с. 104-124.
- 158.Мелконян А.А., Историко-политическое значение монографии академика Сергея Амбарцумяна в свете 30-летия Арцахского движения, С.А. Амбарцумян, Три года на пределе любви и смерти, Ер., 2018, с. 3-5.
- 159.Саакян Р.О., Описание Ванской провинции генерал-майором Владимиром Бурковским, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հանդես, N 2 (17), 2018, с. 202-219.
- 160.Саркисян С.Т., Первая Армянская республика и рамкавары, М., "PolitBook", N 2, 2018, с. 79-93. <http://politbook.online/index.php/archiv/92-pb-2018-2>
- 161.Тунян В.Г., Рамиз Мехтиев, Нагорный Карабах: история, прочитанная по первоисточникам, М., "Аквариус", 2014, 280 с., Ե., «Հայագիտության հարցեր» հանդես, N 2 (14), 2018, էջ 217-227:
- 162.Тунян В.Г., Армяне Нового Нахичевана в мифотворчестве, "Армяне юга России: история, культура, общее будущее", Мат. III межд. конф., Ростов-на-Дону, 2018, с. 201-203.
- 163.Тунян В.Г., Проблемы развития армянских епархий Российской федерации. Начало XXI в., Армянская диаспора Российской федерации, Ер., 2018, с. 259-273.
- 164.Тунян В.Г., Октябрьская революция и Западная Армения: Брест-Литовский мир 1918г., "Проблемы российской цивилизации и методика преподавания истории", Сб. научн. ст., Саратов, 2018, вып. X, с. 89-100.
- 165.Avakian K., The Crisis of the Armenian Community of Syria as a Ground for the Reevaluation of the Pan-Diasporan Priorities (In the Context of World Processes), Fundamental Armenology, E-Journal of NAS RA, Yerevan, 2018, N 1 (7), pp. 6-13.
- 166.Avakian K., The Archival Documents of the Armenian Patriarchate of Constantinople on the Armenian Immigrants in the USA (End of XIX - Beginning of XX Centuries), Yerevan, Review of Armenian Studies, N 1 (16), 2018, pp. 55-71.
- 167.Bakhchinyan A., Matiossian V., The Beginnings of the "Persian Dancer" Armen Ohanian in Iran (1906-1910), Վիեննա-Երևան, «Հանդես ամսօրեայ», թիվ 1-12, ՀԼԲ. տարի, 2018, էջ 439-474:
- 168.Dumikyan A., Historical-spiritual perception of Armenia in the maps of the XVII-XIX c. French researchers, Fundamental Armenology, Electronic journal, issue 2, 2018.
- 169.Ginosyan N., The Letters of James Bryce to Arshak Safrastyan (1915-1916), Yerevan, Journal of Armenian studies, N 2 (17), 2018, pp. 195-201.
- 170.Khosroeva A., The Significance of the Assyrian Genocide after a Century, Sayfo 1915, An Anthology on the Genocide of Assyrians/Arameans During the First World War, Gorgias Press, NJ, USA, 2018, pp. 61-69.
- 171.Khosroeva A., Review of Abel Manoukian's book Bearing Witness to Humanity: Switzerland's Humanitarian Contribution during the Armenian Genocide in the Ottoman Empire 1894-1923, Munster, 2018, 605 pages, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հանդես, N 3 (18), 2018, էջ 209-216:
- 172.Harutyunyan M., On "The Gospel" of the village of Gullar of Artsakh according to the manuscript (N 1671) of the Mesrop Mashtots Matenadaran, М., «Интернаука»: научный журнал, N 20 (54), часть 2, 2018, с. 33-36. [https://www.internauka.org/archive2/internauka/20\(54_2\).pdf](https://www.internauka.org/archive2/internauka/20(54_2).pdf)
- 173.Harutyunyan M., The Manuscript Heritage of the Tsar Canton of Artsakh (the second half of the 17th century), Y., Journal of Armenian studies, N 2 (17), 2018, pp. 5-12.
- 174.Найрапетян А., 1918 Gharakilisa incidents as continuation of the Ottoman genocidal policy, Y., Journal of Armenian studies, N 2 (17), 2018, pp. 41-49.
- 175.Margaryan E., A Note of the Ancient World-Systems, Iran and Caucasus: Research Papers from the Caucasian Centre for Iranian Studies, Leiden, Boston: BRILL, v. 22.2, 2018, pp. 160-168 (SCOPUS).
- 176.Marukyan A., Krew w Sumgaicie 1988 rok, "Wsieci Historii", Nr. 9(64), Warszawa, 2018, pp. 73-75.
- 177.Melkonyan A., Karapetyan A., The Selective Works by the Scholar Who Used to Go Deep in History, Y., Journal of Armenian studies, N 2 (17), 2018, pp. 226-229.
- 178.Melkonyan A., The Historical Significance of the Proclamation and formation of the Republic of Armenia 1918-1920, Y., Journal of Armenian studies, N 3 (18), 2018, pp. 32-42.

179. Melkonyan A., The International Recognition Process of the Armenian Genocide in the Context of the Problem of Reparation Issue, Y., Fundamental armenology, Issue 1(7), 2018, pp. 69-73 [http://www.fundamentalarmenology.am/datas/issues/ISSUE-1-\(7\)-2018.pdf](http://www.fundamentalarmenology.am/datas/issues/ISSUE-1-(7)-2018.pdf).
180. Melkonyan A., Le contexte extérieur de la République d'Arménie (1918–1920), Cent ans après le Front de l'Est L'Arménie et Levant entre guerres et paix, colloque international, Lyon, 2018, 9-10 novembre, pp. 7-8.
181. Melkonyan A., Sytuacja demograficzna w Erewaniu w pierwszej ćwierci XIX w., Wsiec History – miesięcznik zwyczajnej historii Polski, Warszawa, N 9 (64), s. 64–66.
182. Sukiasyan H., Przywrócenie niepodległości i tworzenie się władz Armenii (maj-sierpień 1918 r.), “Wsiec History”, Warszawa, N 9, 2018, pp. 67–69.
183. Vardumyan G., The Universe, Celestial Bodies and Phenomena in Armenian Mythology, Ե., «ԵՊԼՀ Գրականության և Մշակույթի արդի հիմնախնդիրներ», պրակ Ժ, 2018, էջ 27-33:
184. Zakaryan L.S., Ku państwu niezależnemu jednym z przełomowych zjawisk w życiu narodu ormiańskiego był ruch artsakhian, który narodził się w lutym 1988, “wSiec History”, Warszawa, N 9, 2018, pp. 70-73.
185. مقالان آ.، دو متن تاریخی نویافته به زبان ارمنی درباره زندگی نادرشاه، «پیمان»، شماره 82، تهران 1396 (2018)، ص. 30-53.
Հոդվածները հրատարակվել են «Հայաստանի Հանրապետություն-100». միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Ե., Պատմության ինստիտուտ, 2018, 392 էջ:
186. Բախչինյան Ա.Հ., Մատթեոսեան Վ., Ալեքսանդր Շնեդուր՝ Սարդարապատի մասնակից ու վկայ, էջ 94-103:
187. Հակոբյան Ա.Մ., Հայաստանի Հանրապետության պետաիրավական կառուցվածքը (1918-1920թթ.), էջ 162-193:
188. Հայրապետյան Ա.Ս., Օսմանյան ցեղասպանական քաղաքականության շարունակությունն Ալեքսանդրապոլի գավառում (1918 թ. մայիս-նոյեմբեր), էջ 68-79:
189. Հովհաննիսյան Գ.Հ., Հայոց պետականությունը և Վերակազմյալ հնչակյանների տեսականը, էջ 247-260:
190. Հովհաննիսյան Լ.Հ., Սևրի պայմանագրում Հայաստանին և հայերին վերաբերող հոդվածների պատմական ու իրավական նախադրյալները, էջ 261-272:
191. Հովսեփյան Մ.Վ., Գաղթականների և որբերի նկատմամբ Հայաստանի առաջին Հանրապետության քաղաքականության լուսաբանումը Կ.Պոլսի «Ճակատամարտ» օրաթերթի էջերում 1918-1920 թթ., էջ 348-358:
192. Ղամբարյան Ա.Վ., ԱՄՆ-ի քաղաքականությունը Հայաստանի Հանրապետության նկատմամբ անկախության հռչակումից մինչև Վերսալ, էջ 273-283:
193. Մախմուդյան Գ.Գ., Սևրի դաշնագիրը և ԱՄՆ-ի քաղաքականությունը Հայաստանի Հանրապետության նկատմամբ 1919-1920թթ., էջ 284-295:
194. Մարության Ա.Յ., Ղարաքիլիսայի ճակատամարտի նշանակությունը Մայիսյան հերոսամարտերի շարքում, էջ 117-128:
195. Մելքոնյան Ա.Ա., 1918-1920թթ. Հայաստանի Հանրապետության հռչակման և կայացման պատմական նշանակությունը (պատմություն և արդիական խնդիրներ), էջ 47-67:
196. Ստեփանյան Գ.Ս., Համազասպ Սրվանձտյանցի գործունեությունը Հայաստանի առաջին Հանրապետության տարիներին (1919թ. հուլիս-1920թ. դեկտեմբերի 5), էջ 214-236:
197. Тунян В.Г., Создание Закавказской федерации и распад на национальные республики в 1918 г., с. 81-93.
Հոդվածները հրատարակվել են «Վենետիկի Միսիթարյան միաբանություն-300» միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Ե., Պատմության ինստիտուտ, 2018, 665 էջ:
198. Բախչինյան Ա.Հ., Վենետիկի Միսիթարյանները և միջազգային գեղարվեստը, էջ 496-509:
199. Մելքոնյան Ա.Ա., Ղուկաս Ինճիճյանի ավանդը Հայաստանի պատմական աշխարհագրության և ժողովրդագրության ուսումնասիրության բնագավառում, էջ 24-36:
200. Սուքիասյան Հ.Կ., Նորահայտ էջեր Խորհրդային Հայաստանում Ներսես Աղիյանի գործունեությունից, էջ 61-74:
201. Օհանեան Ս.Տ., Հայր Միքայել Չամչեանն ու իր գործունեությունը Պասրայի մէջ 1769-1774 թթ., էջ 108-121:
Գրքեր և հոդվածներ, որոնք թվագրված են 2017թ., դուրս են մնացել 2017թ. հաշվետվությունից և լույս են տեսել 2018թ.:
202. Թաջիրյան Է.Խ., Նոր Զուղան եվրոպական աղբյուրներում 17-18-րդ դարերում, մ. II, Ե., Պատմ. ինստ., 2017, 294 էջ:
203. Թունյան Վ.Գ., Հայկական Հարցը. կայսրական քաղաքականության ավարտը և գլոբալիզացիան, Ե., «Պատմություն և մշակույթ» հանդես, 2017, էջ 41-49:
204. Магальян А.В., Армянский княжеский род Асан-Джалалянов в XVII–XIX веках, М., «Кавказский сборник», т. 10, МГИМО МИД России, 2017, с. 74-90.

205. Саакян Р.О., Армянское добровольческое движение на русско-турецком фронте Первой мировой войны. Национальный вопрос и этнические формирования русской армии в годы Первой мировой войны: Монография (Н.В. Подпрятков, М.Г. Суслов, М.В. Шиловский, Р.О. Саакян, Н.П. Карцева, Н.А. Копылов, Д.М. Софьин, А.Д. Поперечная, Пермь, гос. нац. исслед. ун-т, 2017, 374 с., с. 123-149.
206. Саакян Р.О., Рапорт генерал-комиссара Турецкой Армении генерал П. Аверьянова Временному правительству об организации милиции в Западной Армении, Ե., «Բանբեր հայազիտության» հանդես, N 3(15), 2017, էջ 219-233:
207. Maghalyan A., The Official List of the Catholicoi of “Aghuank” or of the see of Gandzasar, New York, Journal of the Society for Armenian Studies, v. 26, 2017, pp. 88-92.
208. Maghalyan A., Bacalov S., Prisac L., Aspecte istorico-genealogice referitoare la nobilii basarabeni de origine armeană Diloglan-Merzianov (sec. XIX – inceputul sec. XX), «Studii de arhondologie și genealogie». v. 4, Chișinău, 2017, pp. 60-75.
209. Qosyan L., The efforts of the Armenian benevolent society of the Caucasus in helping the Armenian refugees (1896), Y., Fundamental Armenology, Issue 2(6), 2017, pp. 51-56,
210. Sahakyan R., Van-Vaspurakan during World War I (Summer of 1915-1917), Y., Fundamental armenology, Issue 2(6), 2017, pp. 56-74.
211. Vardanyan V., South Eastern Armenia during the attacks of Seljuk Turkish tribes (up to 1071), Y., Review of Armenian studies, N 3, 2017, pp. 5-17.

Պաշտպանվել են 2 դոկտորական, 3 թեկնածուական ատենախոսություններ:

Ա.Մելքոնյանը պարգևատրվել է ԵՊՀ և Սփյուռքի նախարարության ոսկե մեդալներով, Ա.Մելքոնյանը, Կ.Խաչատրյանը, Ռ.Սահակյանը, Գ.Ստեփանյանը, Վ.Մելիքյանը, Կ.Հայրապետյանը, Ա.Ղամբարյանը, Ա.Խոսրոսյանը պարգևատրվել են Արցախի Հանրապետության «Վաչագան Բարեպաշտ» մեդալով:

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹՅԱՆ, ՍՈՑԻՈԼՈԳԻԱՅԻ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրենի պ/կ՝ ակ. Գ.Պողոսյան
 Փոխտնօրենի պ/կ՝ ի.գ.թ. Լ.Ղազանյան
 Գիտքարտուղար՝ փ.գ.թ. Ա.Ջիջյան
 Էլեկտրոնային փոստ՝ gevork@sci.am
 Կայքէջ՝ www.ipsol.sci.am

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Հայ իրականության պատմափիլիսոփայական, սոցիալ-քաղաքական և իրավագիտական ուսումնասիրություններ» թեմայի շրջանակներում ուսումնասիրությունները տարվել են հետևյալ գիտակարգերի ուղղություններով.

- Տեսական փիլիսոփայություն (ղեկ.՝ ակ. Հ.Գևորգյան). աշխատանքներ են ծավալվել՝ նվիրված արդի տեսական փիլիսոփայության և մեթոդաբանության հայեցակարգերում կենտրոնական տեղ զբաղեցնող հումանիտար գիտությունների մեթոդաբանական, փիլիսոփայական հիմնախնդիրների վերլուծությանը, համակարգված տեսական վերլուծության են ենթարկվել քաղաքական տեքստերի և իմաստների գոյացման ու փոխանցման, խորհրդանշային ներկայացման հիմնախնդիրները, անդրադարձ է կատարվել ժամանակակից գիտական հանրությունում ակտիվորեն քննարկվող «հետմոդեռնիզմի ավարտի» հայեցակարգի տարբեր ըմբռնումներին և դրանց հետ կապված ժամանակակից արվեստում դրսևորվող նոր սկզբունքների և միտումների բացահայտման խնդիրներին:

- Հայ փիլիսոփայության պատմություն (ղեկ.՝ փ.գ.դ. Կ.Միրումյան). շարունակվել են ազգային փիլիսոփայական և սոցիալ-քաղաքական մտքի պատմության առանցքային խնդիրների ուսումնասիրության և լուսաբանման հետազոտությունները: 2018թ. Հայաստանում նշվել է հայագիտության հիմնախնդիրները լուսաբանող գիտական հանդեսներից մեկի՝ «Բազմավեպի» 175-ամյակը, որի շրջանակներում պատմափիլիսոփայական մեթոդաբանության կիրառմամբ լուսաբանվել է Մխիթարյանների դերը հայկական քաղաքակրթական հարացույցի վերականգնման և պահպանման գործում: Հետազոտվել է 19-րդ դարի հայագրի նշանավոր գործիչ Գաբրիել Այվազովսկու ազգային-հոգևոր արժեքների և կրոնական դաստիարակության փոխհարաբերակցությունն ազգապահպանության գործընթացներում, քննարկվել են 19-րդ դարի արևմտահայ ազգային սահմանադրականության համատեքստում պառլամենտարիզմի սկզբունքները Մաղաքիա Օրմանյանի և Սիմոն Զավարյանի աշխատություններում, ուսումնասիրվել և ընթերցողին հասու են դարձվել Հովհաննես Սարկավազ Իմաստասերի և Հովհաննես Երզնկացու սոցիալ-քաղաքական հայեցակարգերը: Աշխատանքներ են կատարվել Հովհան Ռոտունեցու գիտական ժառանգության, հատկապես բարոյագիտությունը որպես գործնական իմաստասիրության և առաքինությունների մասին գիտության, ինչպես նաև կամքի ազատության հիմնախնդիրների վերլուծական մեկնաբանության շուրջ:

- Սոցիալական փիլիսոփայություն (ղեկ.՝ փ.գ.դ. Մ.Հարությունյան). իրականացվել են հասարակական կյանքում առաջացող երևույթների, սոցիալական ֆենոմենի՝ օտարվածության սոցիալական երևույթի, աշխարհայացքային ինքնակրթության գործընթացի խորքային սոցիալ-փիլիսոփայական վերլուծություններ, ինչը և հնարավորություն է ընձեռել դիտարկելու դրանք քաղաքակրթական և պատմամշակութային ամբողջականության մեջ: Իրականացվել են միջառարկայական հետազոտություններ՝ ուղղված Հայաստանում պառլամենտարիզմի երևույթի պատմափիլիսոփայական և պատմաիրավաբանական վերլուծությանը:

- Սոցիոլոգիա (ղեկ.՝ ալ. Գ.Պողոսյան). շարունակվել են հանրապետությունում ընթացող սոցիալական և քաղաքական գործընթացների գիտական ուսումնասիրության աշխատանքները: Մասնավորապես Հայկական սոցիոլոգիական ասոցիացիայի հետ համատեղ 3 սոցիոլոգիական ուսումնասիրություն է իրականացվել՝ նվիրված պառլամենտական ընտրությունների նախապատրաստմանն ու նախընտրական պայքարին: Հանրային կարծիքի ուսումնասիրություններն իրականացվել են միջազգային ճանաչված Gallup/BalticSurvey կազմակերպության հետ համատեղ՝ Միջազգային հանրապետական ինստիտուտի (IRI, USA) նախաձեռնությամբ: Առանձին հասարակական կարծիքի ուսումնասիրություն է կատարվել Երևանի ավագանու ընտրությունների նախօրեին: Կատարված հարցումների արդյունքներն ու վերլուծությունները ներկայացվել են ՀՀ իշխանություններին, քաղաքական կուսակցություններին, հասարակական կազմակերպություններին, վերլուծական կենտրոններին և լայնորեն լուսաբանվել են հանրապետության լրատվամիջոցներով: Ավարտվել է լայնածավալ սոցիոլոգիական հետազոտությունը՝ նվիրված մեզանում եվրոպական արժեքների տարածմանն ու նրանց հանդեպ մեր բնակչության կողմնորոշումներին: Հետազոտությունն իրականացվել է միջազգային խոշոր EVS-2018 գիտական ծրագրի շրջանակներում՝ 47 երկրների մասնակցությամբ և եվրոպական սոցիոլոգիական հայտնի կենտրոնների մասնագետների հետ համատեղ, ծրագրի արդյունքները տպագրության են հանձնվել եվրոպական մեր գործընկերների կողմից:

Միջազգային հայագիտական հիմնադրամի «Ճանաչումից՝ հատուցում» գիտահետազոտական ծրագրի շրջանակներում ավարտվել են Հայոց ցեղասպանության հետևանքով հայ ժողովրդի ժողովրդագրական կորուստների ուսումնասիրության աշխատանքները:

Քաղաքագիտություն (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Լ.Շիրինյան). աշխատանքներ են իրականացվել երկրի քաղաքական արդիականացման հետազոտության ուղղությամբ: Շարունակական

բնույթ են կրում ազգային անվտանգության և տարածաշրջանում առաջ եկող փոփոխությունների համատեքստում հարավկովկասյան պետություններում կոնսոցիատիվ ժողովրդավարության ներդրման հնարավորությունների, ազգային պետական կառուցվածքի արդիականացման և հայ ընտրողների քաղաքական հոգեբանության, քաղաքական մշակույթի ձևավորման և զարգացման խնդիրների ուսումնասիրությունները, շարունակվել է կոնսոցիատիվ ժողովրդավարության ներդրման հնարավորությունների վերլուծությունը հարավկովկասյան հանրապետություններում:

Պետաիրավական ուսումնասիրություններ (ղեկ.՝ ի.գ.դ. Հ.Ստեփանյան). իրականացվել են հայ իրավունքի պատմության և տեսության հիմնախնդիրների բացահայտման բազմակողմանի ուսումնասիրություններ: Արդի իրավագիտական զարգացումների տեսանկյունից բացահայտվել և վերլուծության են ենթարկվել նորանոր տեսական և գործնական մոտեցումներ՝ նվիրված ՀՀ-ում կառավարման խորհրդարանական ձևի հաստատմանը, ընթացող սահմանադրաիրավական և դատաիրավական բարեփոխումներին, պետականության նորագույն զարգացումներին և օրենսդրական համակարգի կատարելագործմանը: Շարունակվել են անձի իրավական դրության առանձնահատկություններին, իրավասուբյեկտության, իրավունքների և պարտականությունների սահմանադրաիրավական երաշխիքների ամրագրման բազմակողմանի ուսումնասիրության, պետություն-անհատ փոխհարաբերության տեսական և գործնական հիմնախնդիրների բացահայտման աշխատանքները: Շարունակվել է սերտ գիտական և գործնական համագործակցությունը ներպետական մի շարք կառույցների հետ (ՀՀ փաստաբանական պալատ, Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակ և այլն)՝ ուղղված մարդու իրավունքների իրագործման կառուցակարգերի կատարելագործմանը, անձի իրավական անվտանգության ապահովմանն ու իրավական կարգավիճակի բարելավմանը:

Միջազգային համագործակցության շրջանակներում նախնական համաձայնություն է ձեռք բերվել Տաջիկստանի Հանրապետության Ա.Բախավադդինովի անվ. փիլիսոփայության, քաղաքագիտության և իրավունքի ինստիտուտի հետ գիտական կապերի ամրապնդման, ուսանողների փոխանակման, համատեղ տպագրությունների, ուսումնասիրությունների իրականացման վերաբերյալ:

Ինստիտուտի աշխատակիցները մասնակցել են 39 միջազգային և հանրապետական գիտաժողովների, ղեկավարել են ասպիրանտների և հայցորդների ատենախոսություններ (7 առկա, 5 հեռակա ասպիրանտների, 22 հայցորդների), ինստիտուտ են ընդունվել 3 դոկտորանտ, 2 հեռակա ուսուցմամբ ասպիրանտ և 10 հայցորդ: Ամբողջությամբ ավարտվել են գիտական գրադարանի քարտարանի (ավելի քան 10 000 գրքի) թվայնացման աշխատանքները, ստեղծվել է համակարգչային որոնողական հատուկ ծրագիր:

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Քաղաքական դիսկուրսի նշանակազիտությունը վերգիտակարգային մոտեցումում» (2016-18թթ.) թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ բ.գ.դ. Ս.Զոլյան) ավարտվել են քաղաքական դիսկուրսի վերգիտակարգային վերլուծությունների բացահայտման, դրանց առանձնահատկությունների լուսաբանման շարունակական աշխատանքները: Մասնավորապես հաջողվել է դիսկուրսների մեկնությունն ու լուսաբանումն իրականացնել սեմանտիկ, պրագմատիկ և սեմիոտիկ միահյուսված մակարդակներում, որոնց ներքո ներկայացվել են հայկական և ռուսական ազգային-քաղաքական դիսկուրսները: Մեկնաբանվել են քաղաքական դիսկուրսի կազմավորման վրա էական ազդեցություն ունեցող այնպիսի նախադրյալներ ու գործոններ, ինչպիսիք են ազգային արժեքները, գաղափարախոսությունն ու մշակույթը:

«Արդի ծայրահեղության սոցիալ-մշակութային գործոնները. Բելառուսի և Հայաստանի համար ռիսկերի բացահայտում» (2017-19թթ.) թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ ակ. Գ.Պողոսյան) շարունակվել է ծայրահեղականության սոցիալ-իրավական նախադրյալների, պատճառների և անցանկալի հետևանքների վերաբերյալ հետազոտական ծրագիրը: Ավարտվել են հանրապետության 3 քաղաքներում՝ Երևանում, Գյումրիում և Վանաձորում 1000 չափահաս բնակչի շրջանում սոցիոլոգիական հարցումները, որոնց նպատակն էր բացահայտել մեզանում առկա ծայրահեղական տրամադրությունները: Ծրագրի շրջանակներում 1 գիտաշխատող գործուղվել է Բելառուսի ԳԱ սոցիոլոգիայի ինստիտուտ, հյուրընկալվել ենք բելառուսցի մեր գործընկերոջը, քննարկվել են համատեղ հետազոտական ծրագրի մանրամասներն ու հետագա համագործակցության հեռանկարները:

«Կոնսոցիատիվ ժողովրդավարական մոդելի հիմնադրությունը (անվտանգության բաղադրիչը ներքին և արտաքին չափումներով)» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ ք.գ.դ. Լ.Շիրինյան) ավարտվել են ժողովրդավարության այլընտրանքային հայեցակարգեր՝ արդիականացման և անվտանգության հարացույցների շրջանակներում կիրարկման տեսական և գործնական հեռանկարով ուսումնասիրությունները: ԽՍՀՄ լուծարումից հետո Հարավային Կովկասում ներդրված ժողովրդավարության մոդելի անհաջողություններն ու հասարակությունների ճգնաժամային զարգացումներն ամենուր ծնել էին ավտոկրատիաներ և էթնոկրատիաներ: Որպես այլընտրանք հետազոտվել է կոնսոցիատիվ ժողովրդավարության մոդելը, որը միտված է տարածաշրջանում մշակութային և էթնիկ ինքնությունների պաշտպանմամբ առաջացնել ներդաշնակ համակեցություն պետությունների և ժողովուրդների միջև: Կոնսոցիատիվ ժողովրդավարության գրավչությունը և կիրառական նշանակությունը որևէ սեգմենտի կամ ստրատայի գերիշխանության հաղթահարման հեռանկարի մեջ է:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Առաքելյան Հ.Բ., Վարդանյան Ս.Վ., Հիմնարար գիտությունների հիմունքները, Ե., «Լիմուշ» հրատ., 2018, 140 էջ:
2. Զոլյան Ս.Տ., Իլլին Ս.Վ., Ֆոմին Ի.Վ., Քաղաքական դիսկուրսի նշանագիտությունը՝ վերգիտակարգային մոտեցմամբ, Ե., «Լիմուշ» հրատ., 2018, 368 էջ:
3. Կյուրեղյան Է.Ա., Առաքելյան Ս.Ա., Ճաղարյան Ս.Ա., ԵՊՀ Իջևանի մասնաճյուղը հասարակական կարծիքի համապատկերում, Ե., «Տիր» հրատ., 2018, 270 էջ:
4. Մաղաքիա Օրմանյան, Ազգային բանախօսություններ (Հրատ., առաջաբանը և ծանոթագրությունները՝ Լ.Ս.Սարվազյանի), Էջմիածին, «Էջմիածին» հրատ., 2018, 368 էջ:
5. Շիրինյան Լ.Ղ., Գանձանակ հայ քաղաքագիտական մտքի և Հայաստանի քաղաքական պատմության, պրակ1, Ե., «Լիմուշ» հրատ., 2018, 117 էջ:
6. Շիրինյան Լ.Ղ., Սուքիասյան Հ.Հ., Օրդուխանյան Է.Հ., Հարավային Կովկասը կոնսոցիատիվ ժողովրդավարության համատեքստում, Ե., «Լիմուշ» հրատ., 2018, 136 էջ:
7. «Փիլիսոփայությունը արդի աշխարհում» ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի փիլիսոփայության համաշխարհային օրվան նվիրված միջազգային գիտաժողովի զեկուցումներ, Ե., «Եվրոպրինտ» հրատ., 2018, 428 էջ:
8. Акопян И.Д., Наука и философия 21 в., изд. Лусабац, Ер., 2018, 107 с.
9. Аревшатын С.С., История. Философия, Культура, под ред. К.А.Мирумяна, изд. Европринт, Ер., 2018, 432 с.

Դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ

10. Золян С.Т., Русский язык в Армении в контексте его функционирования в мире. Опыт междисциплинарного исследования Часть 1., Правовые инструменты развития и защиты, Ер., Изд. РАУ, 2018, с. 121.

Հոդվածներ, զեկուցումներ

11. Արզումանյան Ս.Ս., Մետամոդեռնիզմի բնորոշ գծերի մասին: Ե., ԵԹԿՊԻ «Հանդես», N 20, 2018, էջ 166-175:
12. Ղազանչյան Լ.Ա., Օտարերկրացիների, փախստականների և ապատրիդների կարգավիճակն անձի իրավական դրության համատեքստում, Ե., «Կանթեղ», N 1(74), 2018, էջ 184-187:

13. Ղազանչյան Լ.Ա., Անձի իրավական դրության առանձնահատկությունները սահմանադրական բարեփոխումների համատեքստում, «Ինստիտուցիոնալ հնարավորությունները և մարտահրավերները ժամանակակից աշխարհում» գիտաժողովի նյութ., Ե., 2018, էջ 277-284:
14. Հարությունյան Մ.Ա., Մնջիկյան Խ.Հ., Ազգային խորհրդարանների ձևավորման ու զարգացման ընդհանուր առանձնահատկությունները Արևելյան Եվրոպայի երկրներում, Ե., «Կաճար» գիտական հոդվածների ժողովածու, «Նաիրի» հրատ., 2018, էջ 48-59:
15. Մանասյան Ա.Ս., Արցախ-Ադրբեջան հակամարտություն: Հիմնախնդրի իրավական բաղադրիչները, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 2/62, 2018, էջ 178-195:
16. Մանասյան Ա.Ս., Ադրբեջան-Արցախ հարյուրամյա հակամարտության փոխակերպումները իրադարձային հենքի և իրավաբաղադրական արդյունքների դիտակետից, Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. միջազգային հարաբերություններ, քաղաքագիտություն», N 2 (26), 2018, էջ 3-16:
17. Միրումյան Ռ.Ա., «Բազմակերպ»-ը որպես ազգային «Զարթոնք»-ի խորհրդանիշ (հայ ազգային ինքնության հարցի շուրջ), Եր., Вестник Российско-Армянского университета (серия: гуманитарные и общественные науки), изд. РАУ, N 1, 2018, էջ 67-79:
18. Միրումյան Ռ.Ա., «Ազգ-կրոն» հարաբերակցությունը Գաբրիել Այվազյանի քաղաքական-փիլիսոփայական հայեցակարգի մեջ, Եր., Вестник Российско-Армянского университета (серия гуманитарные и общественные науки), изд. РАУ, N 2, 2018, էջ 5-21:
19. Պողոսյան Գ.Ա., Սաֆարյան Գ.Հ., Հայոց պետականության վերականգնման սոցիալ-իրավական առումները, «Հայկական բանակ» հանդես, N1-2, 2018, էջ 51-63:
20. Սարվազյան Լ.Ս., Կառավարման ապակենտրոնացման սկզբունքը Միմոն Զավարյանի քաղաքական-փիլիսոփայական հայեցակարգում, Ե., «Պատմություն և հասարակագիտություն» տարեգիրք, N4, 2018, էջ 249-263:
21. Ջիջյան Ա.Ռ., Քոչարյան Ռ.Խ., Սոցիալական գիտության սահմանում՝ ըստ առարկայի, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 3/63, 2018, էջ 9-43:
22. Տեր-Բալյան Ա.Վ., «Գլոբալացում» հասկացության ժամանակակից սոցիալ-իրավական մոտեցումների առանձնահատկությունները, Ե., «Հանրային կառավարում» հանդես, N 1-2, 2018, էջ 183-190:
23. Տեր-Բալյան Ա.Վ., Երավունքի գլոբալացման ներառումը գլոբալացման ինդեքսներում. տեսական-կիրառական առաջարկ, Ե., «Պետություն և իրավունք», N 2(80), 2018, էջ 108-119:
24. Տեր-Բալյան Ա.Վ., Միջազգային կազմակերպությունների իրավաստեղծ գործառույթը որպես իրավունքի գլոբալացման եղանակ (տեսական-իրավական վերլուծություն), Ե., «Հանրային կառավարում» հանդես, N 3-4, 2018, էջ 161-168:
25. Аракелян Г.Б., Метатеоретический анализ оснований научного знания, Клуб Константа, 2018, 54 с. <http://314159.ru/arakelian/arakelian2.pdf>
26. Арзуманян С.С., Новые концепции культуры: от стакизма к метамодернизму, Ե., ՀԳՊԱ «Տարեգիրք», N 6, 2018, էջ 205-208.
27. Золян С.Т., Генетический код: Грамматика, семантика, эволюция, МЕТОД: Московский ежегодник трудов из обществоведческих дисциплин: Сб. науч. тр. РАН. ИНИОН. Центр перспект. методологий социал. и гуманит. исслед., М., вып. 8: Образ и образность. От образования Вселенной до образования ее исследователя, 2018, с. 130-184.
28. Золян С.Т., “Двоемыслие” и семиотика политического дискурса., “Полис” Политические исследования, М., N 3, 2018, с. 93-109.
29. Золян С.Т., К вопросу об антропо-, слово- и текстоцентричных лингвистических описаниях, Рязань, “Иностранные языки в высшей школе”, N 3 (46), 2018, с. 60-73.
30. Золян С.Т., К проблеме смысла в социальной семиотике: Макс Вебер сегодня, Слово.ру: балтийский акцент, Калининград, т. 9, N 4, 2018, с. 27-42.
31. Золян С.Т., О языке в политической функции, Образы языка и зигзаги дискурса, Сб. научн. ст. к 70-летию В.З. Демьянкова, М., “Культурная революция”, 2018, с. 156-173.
32. Золян С.Т., Об одном из механизмов смыслопорождения: лингвистическая манифестация социальных смыслов., Рязань, “Иностранные языки в высшей школе”, N 4 (47), 2018, с. 14.
33. Золян С.Т., “Соотечественники”: семантический портрет по данным Нкря, Сб. Пересекая границы: межкультурная коммуникация в глобальном контексте, сб. мат. I Межд. научно-практич. конф., М., Гос. ИРЯ им. А. С. Пушкина, 2018, с. 104-106.
34. Золян С.Т., Язык политики или язык в политической функции?, М., “ПОЛИТИЯ”, 2018, N 3(90), с 31-49.

35. Золян С.Т., Жданов Р.И., Геном как информационно-семиотический феномен, М., «Философия науки и техники», т. 23, N 1, 2018, с. 88-102.
36. Золян С.Т., Жданов Р. И., Леонид Губанов о поэзии, , СПб., «Русская литература», N 2, 2018, с. 260-271.
37. Казанчян Л.А., Особенности поколения прав человека, М., «Евразийский юридический журнал», N 11 (126), 2018, с. 87- 90.
38. Казанчян Л.А., Понятие «личность» в контексте правового положения личности, М., «Евразийский юридический журнал», N 1 (116), 2018, с.100-103.
39. Казанчян Л.А., Равноправие мужчин и женщин в контексте правового положения личности, Пенза, Мат. IV межд. научно-практич. конф., «Юридические науки, правовое государство и современное законодательство», 2018, с. 67-78.
40. Казанчян Л.А., Статус иностранцев, беженцев и апатридов в контексте правового положения личности и законодательства Республики Армения, Кемерово, «Юридический факт. Научный юридический журнал», вып. 23, 2018, с. 97-99.
41. Осипов В.Г., Радикализм, экстремизм и терроризм. К методологии проблематизации, Минск, «Социологический Альманах», вып. 9, 2018, с. 51-61.
42. Петросян А.А., Юридическая конструкция понятия злоупотребления и превышения должностных полномочий в советский период, Ер., «Законность», N 103, 2018, с.14-20, с. 70.
43. Погосян Г.А. Армянское общество. Тенденции и риски радикализации, Минск, «Социологический Альманах», вып. 9, 2018, с. 43-51.
44. Погосян Г.А., Прощание с С.А. Амбарцумяном, Հյուսիս, «Գիտական աշխատություններ», XXI, 2018, էջ 211-212.
45. Погосян Г.А., «Перспективы Евразийской интеграции в пространстве Европейской гравитации» - Вебинар IV, Евразийский международный круглый стол «Евразийская интеграция: масштабы, особенности, эффективность», М., (РГСУ), с.122-130.
46. Погосян Г.А., Осипов В. Г., Проявления радикальных настроений в современной Армении, М., «СОТИС - Социальные технологии, исследования», N 3 (89), 2018, с. 7-16.
47. Mirumyan R, Education in the «Bending» of the Modern Political Landscape, Y., Wisdom, N 2 (11), 2018, pp. 53-65.
48. Poghosyan G., Osipov V., Current Armenian Society: The Rise of Radical Attitudes, Social Sciences. v. 7, N 6, 2018, pp. 242-247. <http://www.sciencepublishinggroup.com/journal/paperinfo?journalid=202&doi=10.11648/j.ss.20180706.11>.
49. Poghosyan G., Armenian Migrants in Russian Labor Market, RC31-570.3 - in Book of Abstracts accepted for presentation at the XIX ISA World Congress of Sociology, Toronto, Canada, 2018, p. 760. Produced by International Sociological Association in cooperation with The Conference Exchange TM.
50. Poghosyan G., Transformations of Social Structure in Armenia Towards the Western Modernization, RC09-192.1 - in Book of Abstracts accepted for presentation at the XIX ISA World Congress of Sociology, Toronto, Canada, , 2018, p. 760. Produced by International Sociological Association in cooperation with The Conference Exchange TM.
51. Poghosyan G., Development of Social-political Thought in Armenia. History and Current State. International Review of Armenian Studies, Y., NAS RA, 1 (16), 2018, pp. 198-214.
52. Osipov V., Civic Movement in Armenia in the Context of New Global Challenges: Prospects and Obstacles for the Consolidation of NGOs. - The Nonprofit Sector in Eastern Europe, Russia, and Central Asia. Civil Society Advances and Challenges, Leiden and Boston: Brill, 2018, pp. 205-220.
53. Osipov V., Armenia's Gender Policies: Evolution and Prospects, Haigazian Armenological Review, v. 38 (Beirut, Lebanon), 2018, pp. 15-36.
54. Zolyan S., Zhdanov R., Human genome as a (hyper)text: from metaphor to theory, Semiotica: J. the Int. Assoc. for Semiotic Studies v. 225, N 6. 2018, <https://www.degruyter.com/view/j/semi.ahead-of-print/sem-2016-0214/sem-2016-0214.xml>
Հոդվածները հրատարակվել են «Փիլիսոփայությունը արդի աշխարհում» ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի հռչակած Փիլիսոփայության համաշխարհային օրվա կապակցությամբ հրավիրված հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, գ. 8, Ե., «Եվրոպրինտ» հրատ., 2018, 428 էջ:
55. Աղայան Ն.Ա., Կիբեռանվտանգությունը ՀՀ ազգային անվտանգության ապահովման բաղադրիչ, էջ 336-347:
56. Իկիլիկյան Ա.Ա., Իրավաբանական արժեքաբանություն. ընդհանուր բնութագիրը, էջ 392-404:
57. Մինասյան Ա.Ա., Կամքի ազատության հիմնախնդիրը Հովհան Ռոոսնեցու բարոյագիտության մեջ, էջ 115-131:

58. Կյուրեղյան Է.Ա., Մարտիրոսյան Գ.Մ., Ներգաղթյալ հայ ձեռներեցիները Լեհաստանում, էջ 296-312:
59. Պողոսյան Ա.Ս., Թվային հասարակության տարրերը, էջ 257-273:
60. Պողոսյան Գ.Ա., Սոցիոլոգիայի զարգացումը ՀՀ ԳԱԱ համակարգում, էջ 4-18:
61. Պողոսյան Վ.Գ., Իրավահասկացումը իրավաբանական գիտելիքի համակարգում, էջ 405-416:
62. Զիջյան Ա.Ռ., Սոցիալական աշխատանքի որպես գիտության ուսումնասիրության օբյեկտը, էջ 274-286:
63. Ստեփանյան Հ.Մ., Պաշտամենտարիզմը Հայաստանի առաջին հանրապետությունում, էջ 348-368:
64. Մինոյան Գ.Է., Հայկական պետականության վերածնունդը իբրև քաղաքական ազգի կայացման և ազգային անվտանգության ապահովման գերակա գործոն, էջ 323-336:
65. Սարվազյան Լ.Ս., Իշխանության աղբյուրի, ձևերի և պետական ինքնիշխանության փաստարկումը Մխիթար Գոշի «Հայոց դատաստանագրքում», էջ 131-152:
66. Սաֆարյան Գ.Հ., ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի «Պետաիրավական հետազոտությունների բաժնի» գիտական ժառանգության պատմաիրավական ակնարկ, էջ 18-25:
67. Սաֆարյան Ն.Ն., Սոցիալական ցանցերի դերը տեղեկատվական համակարգում, էջ 251-257:
68. Օրդուխանյան Է.Հ., Քաղաքական մշակույթի ձևավորման նախադրյալները Հայաստանի առաջին հանրապետությունում, էջ 313-323:
69. Аракелян Г.Б., Исследования по основаниям знания, с. 26-45.
70. Аракелян И. А., Миграция творческих ресурсов в контексте глобализации, с. 195-207.
71. Арзуманян С.С., Карл Маркс о деятельности “также и по законам красоты”, с. 92-108.
72. Акопян И.Д., “Управляемый хаос” или выход из кризиса ?, с. 46- 58.
73. Вартанова Ж.А., Карл Маркс: категория отчуждения, с. 108-114.
74. Мирумян К.А., Социально-политическая концепция Ованнеса Саркавага Имастасера, с. 58-72.
75. Мкртчян А.А., Проблемы совершенствования уголовного права и уголовно-правовой политики Республики Армения, с. 416-423.
76. Осипов В.Г., Современное армянское общество и проблема терроризма: специфика восприятия (по материалам социологического исследования), с. 207-218:
77. Осипян А.В., Драматизм картин О. Айвазовского в контексте драматических состояний, отражённых в мировом изобразительном искусстве, с. 183-194.
78. Sazesh M., An approach to the Armenian cultural music in Iran, pp. 286-296.
Գրքեր և հոդվածներ, որոնք թվագրված են 2017 թ., դուրս են մնացել 2017 թ. հաշվետվությունից և լույս են տեսել 2018 թ.:
79. Հակոբյան Ա.Ա., Դատական նախադեպի էությունը և առանձնահատկությունները. պատմատեսական և իրավակիրառական հիմնախնդիրներ, Ե., «Եվրոպրինտ» հրատ., 2017, 120 էջ:
80. Մանասյան Ա.Ս., Լեռնային Ղարաբաղ: Ինչպես է դա եղել (գրքի պարսկերեն թարգմանություն) Թեհրան, «Ռեսայթ Նո» հրատ., 2017թ., 248 էջ:
81. Օրդուխանյան Է.Հ., Քաղաքական վարչակարգի գնահատումը քաղաքական մշակույթի խոսության չափման միջոցով. Հայաստանի դեպքը, Ե., «Հայկական քաղաքագիտական հանդես», N 1(7), 2017, էջ 61-94:
82. Золян С.Т., «...Образ мира, в слове явленный»: Людвиг Витгенштейн и иконическая семиотика, Слово.ру: балтийский акцент, 2017, т. 9, N 2, с. 21-36:
83. Погосян Р.М., Рецензия на книгу «Миграция и депопуляция в Армении», М., “СОТИС - Социальные технологии, исследования”, N 6, 2017, с. 58-61.
84. Ordukhanyan E., Evaluating Political Regime through Discourse Measurement of Political Culture: The Case of the Republic of Armenia, Armenian Journal of Political Science 2(7), Yerevan, 2017, pp. 31-56.
Հոդվածները հրատարակվել են «Արխատոտելի ժառանգությունը հայոց մշակույթի համատեքստում» գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Ե., «ԵՊՀ» հրատ., 2017, 130 էջ:
85. Մանասյան Ա.Ս., Փաստարկման տեսություն և ճարտասանություն՝ սահմանազատման մեթոդաբանական հարցեր, էջ 63-74:
86. Միրումյան Կ.Ա., Արխատոտելը և վաղմիջնադարյան հայ փիլիսոփայությունը, 2017, էջ 23-37:
87. Մինասյան Ա.Ա., Արխատոտելի «Կատեգորիաներ» և «Մեկնության մասին» երկերի Պետրոս Արագունացու և Հովհան Որոտնեցու մեկնությունների գաղափարական առնչությունները, էջ 23-37:
88. Զիջյան Ա.Ռ., Քոչարյան Ռ.Խ., Պլատոնյան և արխատոտելյան ժառանգությունն ու հեռանկարային ներկայությունը սոցիոլոգիայում. տեսական և գործնական սոցիոլոգիա, էջ 100-111:

Պաշտպանվել են 1 դոկտորական, 5 թեկնածուական ատենախոսություններ:

Մ.ՔՈԹԱՆՅԱՆԻ ԱՆՎ. ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ թղթ.անդ. Վ.Հարությունյան
Փոխտնօրեն՝ տ.գ.թ. Հ.Մարկոսյան
Գիտքարտուղար՝ տ.գ.թ. Ք.Բաղդասարյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ info@economics.sci.am
Կայքէջ՝ www.economics.sci.am

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Ստվերային շրջանառությունների բացահայտման և հարկերը թաքցնելու հնարավորությունների սահմանափակման ուղիները ՀՀ-ում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ թղթ.անդ. Վ.Հարությունյան) ցույց է տրվել, որ Հայաստանում որևէ պետական կառույցի կողմից ստվերային տնտեսության չափերի հանգամանալից գնահատում և խորը վերլուծություն դեռևս չի իրականացվել: Այսպես, գնահատման ուղղակի մեթոդների կիրառմամբ և առկա ռիսկերի բացահայտման միջոցով ստվերային գործունեության չափերը, ըստ Պետական եկամուտների կոմիտեի գնահատականների, 2016թ. դեկտեմբերի վերջին խոշոր հարկ վճարողների մոտ կազմել է 48,8%, իսկ ըստ տարբեր միջազգային կազմակերպությունների կողմից կատարված գնահատումների՝ 35-40% (գնահատումները հիմնականում կատարվել են անուղղակի մեթոդների կիրառմամբ): Մակայն որքան էլ բարդ է ստվերային տնտեսության չափերի գնահատումը, այն չափազանց կարևոր է ինչպես տնտեսական աճի վերլուծության, այնպես էլ տնտեսական քաղաքականության ուղղությունների սահմանման տեսանկյունից: Ստվերային տնտեսության իրական պատկերը հնարավորինս համակողմանի ներկայացնելու, իրական գնահատականների, տնտեսության առանձնահատկությունների, ստվերի առաջացման նախապայմանների, գերակշռող տեսակի բացահայտման համար նպատակահարմար է չսահմանափակվել մեկ կամ երկու մեթոդների կիրառմամբ, այլ կիրառել կոմպլեքս մեթոդներ:

«Միջուկային էներգետիկայի զարգացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Հ.Մարկոսյան) բացահայտվել են Հայաստանում միջուկային էներգետիկայի զարգացման փաստարկները, որոնց շարքում կարևոր նշանակություն ունեն տնտեսական տեսանկյունից միջուկային վառելիքի տեղափոխման մատչելիությունը, միջուկային էներգիայի համեմատաբար էժանությունը, երաշխավորված հզորությունը, էկոլոգիապես մաքրությունը, ինչպես նաև ոլորտի զարգացման խոչընդոտները՝ վառելիքի ներկրվող բնույթը, միջուկային վթարների բացառման անհնարինության վիճակագրական հիմնավորումները, Հայկական ԱԷԿ-ի տեղադիրքը ահաբեկչության հետ կապված ռիսկերը, ԱԷԿ-ի բարոյական մաշվածություն ու նոր էներգաբլոկի շինարարության ֆինանսատնտեսական չլուծված խնդիրները և այլն: Հայաստանի համար ԱԷԿ ունենալու և չունենալու հարցը չի կարող սահմանափակվել միայն տնտեսական հիմնավորումներով: ԱԷԿ-ի գոյությունը վկայում է Հայաստանի միջուկային պետության կարգավիճակը, որը մուտք ունի դեպի միջուկային պետությունների ակումբ: Միջուկային ոլորտում ՀՀ քաղաքականությունը պետք է ուղղված լինի գործող էներգաբլոկների հուսալիության բարձրացմանն ու շահագործման ժամկետի երկարացմանը:

«Արտահանման խթանման և ներմուծման փոխարինման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Լ.Մարգարյան) ՀՀ ՀՆԱ-ի, արտահանման և ներմուծման միջև կապի բացահայտման ռեգրեսիոն մոդելի վերլուծությունը թույլ է տվել եզրակացնել, որ արտահանման 1 ԱՄՆ դոլարով աճը հանգեցնում է ՀՆԱ 0.003 ԱՄՆ դոլարով աճի, իսկ ներմուծման 1 ԱՄՆ դոլարով աճը՝ ՀՆԱ 0.0015 ԱՄՆ դոլարով աճի: Արտահանման խթանման և ներմուծման փոխարինման համար հաշվարկվել են մի շարք համեմատական առավելություն

յունների ցուցանիշներ, ինչի արդյունքով բացահայտվել է, որ «Ձուկ և խեցգետնավորներ, մանրուքներ և այլ ծովային անողնաշարավորներ», «Բանջարեղենի, պտուղների, ընկույզների և բույսերի մասերի վերամշակումից մթերք», «Ոգելից և ոչ ոգելից ըմպելիքներ և քացախ», «Ծխախոտ և ծխախոտի արդյունաբերական փոխարինողներ», «Հանքաքար, խարամ և մոխիր», «Բնական կամ արհեստական մարգարիտ, թանկարժեք կամ կիսաթանկարժեք քարեր, թանկարժեք մետաղներ», «Մև մետաղներ», «Պղինձ և իրեր դրանից», «Ալյումին և իրեր դրանից», «Այլ, ոչ թանկարժեք մետաղներ, մետաղակերամիկա, ապրանքներ դրանցից», «Ժամացույցներ և դրանց մասեր» ապրանքախմբերն ունեն բացահայտված համեմատական առավելություն, կարևոր նշանակություն արտահանման տեսանկյունից և նպաստում են ընթացիկ հաշվի պակասուրդի կրճատմանը:

«Գյուղատնտեսության ապահովագրության հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Մ.Մանուչարյան) կատարված հետազոտությունները ցույց են տվել, որ ՀՀ գյուղատնտեսության ապահովագրության հիմնախնդիրների լուծումն ագրարային ոլորտի կայուն ու համաչափ զարգացման հիմնական նախապայմաններից է: Գյուղացիական տնտեսությունների կողմից գյուղատնտեսության ապահովագրության նկատմամբ պահանջարկը դեռևս մեծ չէ, ինչը բացատրվում է մի շարք հանգամանքներով, որոնցից կարելի է առանձնացնել գյուղմթերք արտադրողների վճարունակության ցածր մակարդակը: ՀՀ ագրարային հատվածում ապահովագրության համակարգի ներդրման գործընթացի դիտարկումների արդյունքով հիմնավորվել է, որ պետության աջակցությունը նշված համակարգի արդյունավետության հիմնական նախապայմաններից է: Այդ մոտեցումը պահանջում է օրենսդրորեն ամրագրել գյուղատնտեսության ապահովագրության 3 գլխավոր կողմերի՝ գյուղատնտեսական մթերք արտադրողների (վերամշակողների), ապահովագրող ընկերությունների և պետության փոխհամագործակցության ձևերը, աջակցության ուղղությունները, չափերը և այլն:

«Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության խթանման համալիր միջոցառումները ՀՀ-ում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Ս.Դավաթյան) ցույց է տրվել, որ ՓՄՁ ոլորտում ֆինանսական խնդիրները լուծելու և արտահանման գործառնություններում փոքր և միջին բիզնեսն ակտիվացնելու, միջազգային շուկայում արտադրանքի մրցունակությունը մեծացնելու համար անհրաժեշտ է մշակել բանկերի և վարկային կազմակերպությունների՝ ՓՄՁ-ներին վարկեր տրամադրելու մեխանիզմներ՝ ընձեռնելով արտոնյալ տոկոսադրույքներ մասնակի կամ լրիվ մարման սկզբունքով, ինչպես նաև մշակել հումքին և նյութերին վերաբերող մաքսատուրքերն արտոնյալ գանձելու ծրագիր, որ ներմուծվում են արտահանման նկատառումով ապրանքների արտադրության համար: Կարևորվել է ՓՄՁ ֆինանսավորման հասանելիության դյուրացումը մասնավորապես նորաստեղծ ձեռնարկությունների ու գյուղմթերք արտադրողների համար՝ լիզինգային ֆինանսավորման հասանելիությունը, որը կարող է լինել բանկային ֆինանսավորման այլընտրանք:

«Տրանսֆերային գնագոյացման առանձին գործընթացների առավել արդյունավետ համագործակցության հարթակի ձևավորման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Ք.Բաղդասարյան) կատարված հետազոտությունները ցույց են տվել, որ տրանսֆերային գնագոյացման առումով ԵՏՄ երկրներում վերահսկվող գործարքների սահմանումները գրեթե նույնական են, սակայն այդ երկրներում տարբեր կերպ են սահմանազատում չվերահսկվող և վերահսկվող գործարքները, հետևաբար՝ նաև տրանսֆերային գնագոյացման կանոնները: Տրանսֆերային գնագոյացման մասին օրենքը ՀՀ հարկատուների համար կարող է առաջացնել լրացուցիչ պարտավորություններ, սակայն նման կանոնների ներդրումն օտարերկրյա ներդրողների կողմից դրականորեն է ընկալվում: Արտասահմանցի գործարարները ցանկանում են վստահ լինել, որ գործարքի երկու կողմերում էլ հարկային

մարմինների կողմից գործում են միատեսակ մոտեցումներ, իսկ գործարքում կիրառվող գները շուկայական են և արդարացի:

«ՀՀ ռազմարդյունաբերության նորարարական զարգացման կլաստերային մեխանիզմները» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Գ.Հարությունյան) օրենսդրավական դաշտի անկատարությունը ներկայացվել է որպես Հայաստանում ռազմարդյունաբերության ոլորտում կլաստերացման գործընթացին խոչընդոտող հիմնական գործոններից մեկը, առաջարկվել է «Ռազմարդյունաբերական համալիրի մասին» ՀՀ օրենքում վերաշարադրել «ռազմատեխնիկական քաղաքականություն», «ռազմարդյունաբերական գործունեություն» և «ռազմարդյունաբերական կլաստեր» հասկացությունների բնորոշումները: Ռազմարդյունաբերության ոլորտում կլաստերացման գործընթացների հիմնական խոչընդոտ դիտելով տեղեկատվական ասիմետրիան, տնտեսության տարբեր հատվածների միջև արդյունավետ կապերի բացակայությունը և արտադրական տարբեր ոլորտների միջև թույլ փոխկապվածությունը՝ առաջարկվել է մասնակիորեն ազատականացնել ռազմարդյունաբերության ոլորտի վերաբերյալ տեղեկատվության հրապարակումը:

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Ռազմարդյունաբերության նորարարական զարգացման հնարավորությունները Հայաստանում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Գ.Հարությունյան) GMM (Generalized method of moments) մոմենտների ընդհանրացված մեթոդով հետազոտվել է ռազմական ծախսերի և տնտեսական աճի միջև փոխկապվածությունը Արևելյան Եվրոպայի հետխորհրդային (Հայաստան, Ռուսաստան, Ուկրաինա, Բելառուս, Մոլդովա, Ադրբեջան, Վրաստան) և փոքր բաց տնտեսություն ունեցող երկրների (Հայաստան, Իսրայել, Հարավային Կորեա, Սինգապուր, Թայվան, Շվեյցարիա, Ֆինլանդիա) համար: “Force Field” վերլուծության և “Stakeholder” վերլուծության “Power/Interest” մատրիցի միջոցով, ինչպես նաև մոդիֆիկացված SWOT-վերլուծության եղանակով գնահատվել է Հայաստանում ռազմարդյունաբերության զարգացման ներուժը:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Հարությունյան Գ.Է., Ռազմարդյունաբերություն. գերակայություններ, հնարավորություններ, հեռանկարներ, Ե., «Լիմուշ» հրատ., 2018, 234 էջ:
2. Հարությունյան Վ.Լ., Հայաստանի Հանրապետությունում ստվերային տնտեսության պատճառների և սահմանափակման ուղիների քննական վերլուծություն, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 230 էջ:
3. Սարինյան Ռ.Ն., Հարությունյան Վ.Լ., Հայ տնտեսագիտական մտքի երկու դարը. գիտակենսագրական հանրագիտարան (Զ-Ֆ), 2, գ. II, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 424 էջ:
4. ՀՀ ԳԱԱ Մ.Քոթանյանի անվ. տնտեսագիտության ինստիտուտի գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության հիմնական արդյունքները (2007-2017թթ.), Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 352 էջ:
5. Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում (գիտ. հոդված. Ժողովածու), մ. I, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 312 էջ:
6. Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում (գիտ. հոդված. Ժողովածու), մ. II, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 304 էջ:
7. Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում (գիտ. հոդված. Ժողովածու նվ. ԳԱԱ հիմնադրման 75-ամյակին, 1943-2018), Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 280 էջ:
8. 2017թ. գիտահետազոտական աշխատանքների կիրառական արդյունքները, Ե., Մ.Քոթանյանի անվ. ՏԻ, 2018, 104 էջ:
9. Հարությունյան Վ.Լ., Սարինյան Ռ.Ն., ՀՀ ԳԱԱ տնտեսագիտության ինստիտուտի հետազոտական ուղին, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 152 էջ:

10. Габриелян Б.В., Управление персоналом, Ер., Авторское издание, 2018, 253 с., ISBN 978-9939-0-2726-5
11. Даллакян С.А., Трудовая миграция в Республике Армения (2006-2017гг.): Миграционные потоки и регулирования трудовой миграции, LAP LAMBERT Academic Publishing RU, 2018, Литва, 57с., ISBN 978-613-9-86725-7.

Հոդվածներ, գեկուցումներ

12. Բեգլարյան Մ.Ա., Հարկային կառավարման հիմնախնդիրները փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտում, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» N 1(652), 2018, էջ 215-224:
13. Բեգլարյան Մ.Ա., Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական կառավարման առաջնահերթությունները, Ե., «Հանրային կառավարում», N 1-2, 2018, էջ 139-148:
14. Դավլաթյան Ս.Ա., Սարգսյան Ս.Հ., ՀՀ-ից արտագնա միգրանտների մեկնման գործընթացի կարգավորումը համապատասխան գործիքակազմի միջոցով, Ե., «Լրաբեր» գիտ. հոդված. ժողովածու, մ. 1, ՀԱՊՀ «Ճարտարագետ» հրատ., 2018, էջ 340-352:
15. Դավլաթյան Ս.Ա., Փոքր և միջին ձեռնարկատիրությունը, առկա խոչընդոտները և հեռանկարային զարգացումը ՀՀ-ում, Ե., ՀՊՄՀ «Գիտական տեղեկագիր», N 1(34,35), 2018, էջ 29-35:
16. Զախարյան Ա.Գ., Ֆինանսական հնարավորությունների ընդլայնման ուղիները ՀՀ բաժնետիրական ընկերություններում, Ե., ՀՊՏՀ «Բանբեր», N 2, 2018, էջ 122-133:
17. Բսահակյան Ռ.Կ., Հայաստանի Հանրապետությունում զրոսաշրջության զարգացման հիմնական ուղղությունները և տեսակները, Ե., «Ֆինանսներ և էկոնոմիկա», N 7 (215), 2018, էջ 34-38:
18. Հարությունյան Վ.Լ., Հարությունյան Տ.Վ., Հարկերի տեսակները և դրանց դասակարգումը, Ե., ՀՊՏՀ, «Տնտեսության և հասարակության զարգացում. 21-րդ դարի մարտահրավերներ և հնարավորություններ», ՀՊՏՀ 27-րդ գիտաժողովի նյութ., 2018, էջ 247-259:
19. Հարությունյան Վ.Լ., Հարությունյան Տ.Վ., Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման ընդհանուր բնութագիրը և բնորոշ գծերը, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3-4 (654), 2018, էջ 115-132:
20. Հարությունյան Վ.Լ., Հարությունյան Տ.Վ., ՀՀ հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոլյուցիան հաստատագրված վճարների մասով, Ե., «Հանրային կառավարում», N 3-4, 2018, էջ 94-102:
21. Սարինյան Ռ.Ն., Հայ քննադատական մտքի պատմությունից. Միքայել Վարանդյան, Ե., «Հայագիտություն» N 4, 2018, էջ 17-42:
22. Азатян Л.С., Сельскохозяйственное страхование и управление аграрным риском в экономически развитых и развивающихся странах, European Research, Сб. ст. XIV межд. научно-практич. конф., ч. 2, Пенза, МЦНС “Наука и просвещение”, 2018, с. 31-34.
23. Азатян Л.С., Роль и значение сельскохозяйственного страхования в современных условиях в Республике Армения, Наука, образование, общество: тенденции и перспективы развития, Сб. мат. IX межд. научно-практич. конф., Чебоксары, ЦНС “Интерактив плюс”, 2018, с. 225-227.
24. Азатян Л.С., Виды кредитных организаций и особенности их деятельности, European scientific conference, Сб. ст. XI межд. научно-практич. конф., Пенза, МЦНС “Наука и просвещение”, 2018, с.103-106.
25. Азатян Л.С., Международный опыт кредитования сельского хозяйства и возможности его применения в РА, Сб. ст. XXIV межд. научно-практич. конф., “Word science: Problems and innovations”, Пенза, МЦНС “Наука и просвещение”, 2018, с.95-98.
26. Азатян Л.С., Риски лизинговых сделок в аграрном секторе РА, Экономика и современный менеджмент: теория, методология, практика, Сб. ст. IV межд. научно-практич. конф., Пенза, МЦНС “Наука и просвещение”, 2018, с. 55-58.
27. Алоян Р.С., Анализ мер по внедрению сельскохозяйственного страхования, Научное и образовательное пространство: перспективы развития, Сб. мат. VII межд. научно-практич. конф., Чебоксары, ЦНС “Интерактив плюс”, 2018, с. 243-246.
28. Алоян Р.С., Страхования сельскохозяйственных культур и управление рисками, Экономическая наука сегодня: теория и практика, Сб. мат. IX межд. научно-практич. конф., Чебоксары, ЦНС “Интерактив плюс”, 2018, с. 23-27.
29. Алоян Р.С., Современные проблемы развития аграрного сектора в РА, Современная наука: актуальные вопросы, достижения и инновации, Сб. ст. III межд. научно-практич. конф., Пенза, МЦНС “Наука и просвещение”, 2018, с. 68-72.
30. Алоян Р.С., Суть кредитных организаций и их отличие от коммерческих банков, Современная наука: актуальные вопросы, достижения и инновации, Сб. ст. XX межд. научно-практич. конф., Пенза, МЦНС “Наука и просвещение”, 2018, с. 41-44.

31. Алоян Р.С., Лизинг в РА как средство долгосрочного кредитования аграрного сектора, Экономика, управление и право: Инновационные решение проблем, Сб. ст. XV межд. научно-практич. конф., Пенза, МЦНС "Наука и просвещение", 2018, с. 22-25.
32. Арутюнян В.Л., Арутюнян Т.В., Законодательные и методологические основы для исчисления налоговых обязательств в отношении фиксированных платежей, Гуманитарные науки: современный вклад на изучение актуальных проблем, Сб. мат. научно-практич. конф., Иркутск, Научное партнерство "Апекс" 2018, с. 54-62.
33. Арутюнян В.Л., Арутюнян Т.В., Подходы к реформированию налогового законодательства в отношении налога на имущество, "Наука сегодня: Факты, тенденции, прогнозы", Мат. межд. научно-практич. конф., Вологда., ООО "Маркер", 2018, с. 58-60.
34. Арутюнян В.Л., Дохолян С.В., Роль сектора туризма в экономике Армении, Экономика и управление: проблемы, решения, т. 1, N 12, М., изд. дом "Научная библиотека", 2018, с. 26-44.
35. Бегларян М.А., Проблемы организационных структур малых и средних предприятий в Армении, "Интернаука", изд. дом "Интернаука", т. 2, N 4(44), 2018, с. 7-10.
36. Галстян А.М., Факторы возникновения теневого оборота, Актуальные вопросы экономики и управления, Сб. мат. IV межд. научно-практич. конф., Новосибирск, изд. ЦРНС, 2018, с. 154-159.
37. Геворкян А.А., Габриелян Б.В., Некоторые понятия о формировании корпоративной культуры, "Аллея Науки" научно-практический электронный журнал N 6(22), 2018, с. 512-517.
38. Даллакян С.А., Саркисян С.А., Малое и среднее предпринимательство в Республике Армения: зарубежный опыт финансовой и кредитной поддержки, "Интернаука", т. 2, N 3 (43), Киев, 2018, с. 43-47.
39. Даллакян С.А., Саркисян С.А., Особенности демо-экономических процессов в РА, Сб. науч. тр., "Интернаука", N 4 (12), Киев, 2018, с. 62-69.
40. Даллакян С.А., Саргсян С.А., Анализ и совершенствования направлений государственной поддержки малого и среднего предпринимательства в Республике Армения, "Лидерство и менеджмент", т. 5, N 2, 0.8 усл./печ.л., 2018, <https://creativeconomy.ru/lib/39082>, ISSN:2410-1664:
41. Затикиан А.Т., Вопросы налогового стимулирования и финансового обеспечения малого бизнеса в Армении, Актуальные вопросы экономики и управления, Сб. мат. IV межд. научно-практич. конф., Новосибирск, изд. ЦРНС, 2018, с. 110-118.
42. Захарян А.Г., Проблемы совершенствования управления инновационной деятельностью высокотехнологичных компаний в Республике Армения, Научно-практический электронный журнал "Аллея Науки", т. 4, N 8(23), 2018, с. 523-529.
43. Кюрегян А.М., Петросян Л.М., Альтернативные налогообложения с распределением прибыли в контексте трансфертного ценообразования, Наука и инновации в современных условиях, ч. 1, сб. ст. межд. научно-практич. конф., Стерлитамак, АМИ, 2018, с. 167-171.
44. Парсаданян Т.С., Критерии и режимы стратегии таргетирования инфляции, XXXV межд. научные чтения (памяти Л.Д. Ландау), Сб. ст. межд. научно-практич. конф., М., ЕФИР, 2018, с. 15-18.
45. Парсаданян Т.С., Методы трансфертного ценообразования и особенности их применения, "Синергия наук", N 23, 2018, с. 51-54.
46. Парсаданян Т.С., Элементы, считающиеся и не считающиеся налогооблагаемым доходом нерезидентов в РА (на примере налога на прибыль), Сб. ст. XXXVI межд. научно-практич. конф., посвящ. памяти В.Л.Гинзбурга, М., ЕФИР, 2018, с. 41-43.
47. Погосян Ш.П., Демографические проблемы Республики Армения, Современные социально-экономические процессы: проблемы, закономерности, перспективы, Сб. ст. IV межд. научно-практич. конф., Пенза, МЦНС "Наука и просвещение", 2018, с. 260-262.
48. Погосян Ш.П., Прямые маркетинговые мероприятия и оценка стоимости, Новое слово в науке: стратегии развития, Мат. IV всерос. научно-практич. конф., Чебоксары, ЦНС "Интерактив плюс", 2018, с. 282-285.
49. Погосян Ш.П., Миграция: Потоки и проблемы, Экономика, Бизнес, Инновации, Сб. ст. II межд. научно-практич. конф., Пенза., МЦНС "Наука и просвещение", 2018, с. 294-296.
50. Погосян Ш.П., Высшая технология в секторе экономики Республики Армения, Инновационное развитие современной науки: проблемы, закономерности, перспективы, Сб. ст. VIII межд. научно-практич. конф., Пенза., МЦНС "Наука и просвещение", 2018, с. 38-42.
51. Погосян Ш.П., Особенности развития инновационной экономики, Инновационные научные исследования: Теория, методология, практика, Сб. ст. XV межд. научно-практич. конф., Пенза, МЦНС "Наука и просвещение", 2018, с. 104-107.

52. Рафаелян Т.А., Исторические предпосылки внедрения ядерной энергетики в Армении, "Научные Горизонты", N 3(7), 2018, с. 58-66.
53. Саргсян А.Т., Анализ соотношения кредитных вложений к ВВП РА, XXXIV Межд. научные чтения (памяти С.И. Вавилова), Сб. ст. межд. научно-практич. конф., М., ЕФИР, 2018, с. 46-48.
54. Саргсян А.Т., Потребительское кредитование как важное направление в общих кредитных вложениях коммерческих банков РА, XXXIII Межд. научные чтения (памяти С.В. Ильюшина), Сб. ст. межд. научно-практич. конф., М., ЕФИР, 2018, с. 8-11.
55. Саргсян А.Т., Пути увеличения экспорта сельскохозяйственной продукции РА, Actual scientific research 2018, сб. мат. XXXVII межд. научно-практич. конф., М., "Олимп", 2018, с. 350-352.
56. Саргсян А.Т., Финансирование внешней торговли с помощью аккредитивов, Наука на современном этапе: Вопросы, достижения, инновации, Сб. мат. II межд. научно-практич. конф., Тюмень, "QUANTUM", 2018, с.229-232.
57. Саргсян А.Т., Изменения структуры импорта отдельных товарных групп РА, International scientific review, Межд. научн. обзор проблем экономики, финансов и менеджмента", Boston. USA, с. 34-36.
58. Саргсян Л.Н., Сравнительный анализ влияния экспорта и импорта на экономический рост в мире и в Армении, "Интернаука", серия: «Экономические науки», Киев, N 2 (10), 2018, стр. 131-136.
59. Саргсян Л.Н., Инвестиционная среда Армении и методы ее улучшения, Актуальные вопросы экономических наук и современного менеджмента, сб. ст. IX-X межд. научно.-практич. конф., N 4-5(7), Новосибирск, СибАК, 2018, с. 35-38.
60. Саргсян Л.Н., Экспорт Армении и возможности его расширения в рамках ЕАЭС, "Internauka": Series: "Economic Sciences", Киев, N 10 (18), 2018, с. 78-82.
61. Шагинян Т.В., Основные риски, возникающие в банковской системе», Научно-практич. электронн. журн. "Аллея Науки", N 4 (20), 2018, с. 223-227.
62. Эркойн А.С., Особые индикаторы институциональной среды: этическое поведение организаций, инновационные возможности, бизнес активность, Современные социально-экономические процессы: проблемы, закономерности, перспективы, Сб. ст. V межд. научно-практич. конф., Пенза, МЦНС "Наука и просвещение", 2018, с. 77-81.
63. Эркойн А.С., Риски и проблемы кредитного финансирования сельского хозяйства, "Бенефициар", N 29, Кемерово, "Плутон", 2018, с. 6-8.
64. Harutyunyan V., Ways of radical change of the image of tax and customs officers, "Наука в цифрах", вып. 1(6), 2018, с. 4-9.
65. Harutyunyan V., Interrelation of the activities of the Tax and Customs Authorities and Macroeconomic Activity, "Научные Горизонты" N 1(5), 2018, с.12-29.
66. Harutyunyan V., Harutyunyan T., Tax Administration and business Environment in the Republic of Armenia, Economics: Economic Theory and Business Process Scientific publishing "Problems of science", N 1(33), 2018, pp. 52-56.
67. Harutyunyan V., Harutyunyan T., Perspectives of development of Tax System in the context of business Environment, International Scientific Journal "Internauka" Series: "Economic sciences", 2(10), Kiev, 2018, pp. 18-26.
68. Harutyunyan V., Harutyunyan T., Assessment of Tax Potential and ways to Increase Efficiency of Tax Administration in the Republic of Armenia, Sciences and World: International scientific journal, N 3(55), Volgograd, 2018, pp. 16-21.
69. Harutyunyan V., Harutyunyan T., Necessity and essence of taxes, Social Science and Humanity: The collection includes 8-th International Conference "Social Science and Humanity" by SCIEURO in London, 2018, pp. 44-64.
70. Harutyunyan V., Practice of changing the image of tax and customs officers of developed and developing countries, Приоритеты мировой науки: эксперимент и научная дискуссия, Сб. мат. межд. научно-практич. конф., т. 2, Кемерово: ЗапСибНИЦ, 2018, с.184-192.
71. Harutyunyan V., Dokholyan S., "Medical tourism growth perspectives in Armenia", РНЖ "Экономика и управление", N 11(157), СПб, изд. Санкт-Петербургский университет технологий управления и экономики, pp. 19-29.
72. Grigoryan D., Practices of Export Promotion and Import substitution, Международный научный журнал "Научные Горизонты" N 2(6), 2018, с. 56-66.
73. Grigoryan D., Foreign direct investment inflow in Armenia by countries, научно-практический электронный журнал "Аллея Науки" т. 3, N 10(26), 2018, с. 476-479.
74. Makaryan A., Armenia's comparative advantage in producing and exporting the harmonized system standard

product groups, Региональные проблемы преобразования экономики», N 2 (88), pp. 93-102.

75. Makaryan A., Generics' Exports To Russia As one of the Drivers of Output Growth of the Manufacture of Pharmaceuticals, Medicinal Chemical and Botanical Products Industry in Armenia, Региональные проблемы преобразования экономики, N 7(93), 2018, pp.135-144.
 76. Makaryan A., Dokholyan S., The export-led growth path of the Armenian pharmaceutical product industry from 2018 to 2020, "Экономика и управление", N 10 (156), СПб, изд. Санкт-Петербургский университет технологий управления и экономики, 2018, pp. 62-71.
 77. Manucharyan M., The insurance in the formation of an investment environment, International Journal of Innovative Technologies in Economy, Poland, Warsaw, 1(13), 2018, pp. 4-9.
 78. Manucharyan M., Methodology for the establishment of the agricultural insurance market in Armenia, Znanstvena misel journal, N 15, 2018, v. 1, Slovenia 2018, pp. 32-35.
 79. Manucharyan M., Manifestation types of risks of agrarian system and their essence in the Republic of Armenia, World Science, Poland, Warsaw, N 3(31), v. 4, 2018, pp. 4-8.
 80. Manucharyan M., The insertion ways of traditional and innovative products of agricultural insurance in the Republic of Armenia, Молодежь и научно-технический прогресс, Сб. докл. XI межд. научно-практич. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых. Белгородский государственный технологический университет им. В.Г.Шухова, Губкинский филиал, т. 2, с. 494-498.
 81. Manucharyan M., The role and characteristics of crediting in the agrarian sector of the Republic of Armenia, Научно-информационный центр "Знание" XXXIX международная конференция "Развитие науки в XXI веке", Украина, г.Харьков, 2018, с. 44-49.
 82. Markosyan H., The role of renewable energy in ensuring energy security of the Republic of Armenia, "Региональные проблемы преобразования экономики" N 10 (96), 2018, pp. 222-229.
 83. Voskanyan G., Financing agriculture and ways to invest loan insurance in RA, "Znanstvena misel, Slovenia, N 24, 2018, pp. 3-5.
 84. Voskanyan G., Analysis of the current situation of insurance market and credit insurance in RA, World Science N 11(39), 2018, Poland, Warsaw, pp. 46-50.
- Հոդվածները հրատարակվել են «Ֆինանսներ և էկոնոմիկա» հանդեսում, N1-2 (209-210), Ե., 2018 :
85. Բեգլարյան Մ.Ա., Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության տեղը շուկայական տնտեսության համակարգում, էջ 107-111:
 86. Հարությունյան Վ.Լ., Հայաստանի Հանրապետության մաքսային մարմինների գործունեությունը կատարելագործելու հիմնախնդիրները, էջ 122-125:
 87. Պետրոսյան Լ.Ս., Ստվերային տնտեսության սոցիալ-տնտեսական հետևանքների գնահատման մոտեցումները ՀՀ տնտեսության իրական հատվածում, էջ 104-107:
 88. Ջավադյան Մ.Ս., Ֆինանսական ռեսուրսների գծով կառավարչական որոշումների ուղղությունները ՀՀ առևտրային բանկերում, էջ 7-13:
Հոդվածները հրատարակվել են «Ֆինանսներ և էկոնոմիկա» հանդեսում, N 3-4 (211-212), Ե., 2018:
 89. Հարությունյան Վ.Լ., Հայաստանի Հանրապետության հարկային մարմինների գործունեությունը կատարելագործելու հիմնախնդիրները, էջ 62-67:
 90. Շահինյան Տ.Վ., Առևտրային բանկերի ակտիվային և պասիվային գործառնությունների վերլուծություններն ու դրանց կատարելագործման ուղիները, էջ 18-21:
 91. Ջավադյան Մ.Ս., Առևտրային բանկերի ֆինանսական ռեսուրսների կառավարման արդյունավետության բնութագրիչները, էջ 37-41:
Հոդվածները հրատարակվել են «Ֆինանսներ և էկոնոմիկա» հանդեսում, 5-6 (213-214), Ե., 2018 ամսագրում:
 92. Դոխոյան Ա.Ս., Պետական մասնակցությամբ առևտրային կազմակերպությունների գործունեության մշտադիտարկման և արդյունավետության գնահատման բարելավման ուղիները, էջ 95-100:
 93. Հարությունյան Վ.Լ., Հարությունյան Տ.Վ., Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոլյուցիան պարզեցված հարկի մասով ՀՀ-ում, էջ 103-106:
 94. Ղազազյան Վ.Լ., Ներդրումային գրավչության ապահովման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում, էջ 117-122:
 95. Շահինյան Տ.Վ., Բյուջային տեխնոլոգիաների կիրառման հեռանկարները ՀՀ բանկային ծառայությունների ոլորտում, էջ 55-58:
 96. Սարգսյան Ա.Տ., Բանկային ակտիվների և պարտավորությունների ժամկետայնության վերլուծություն, էջ 65-68:

- Հողվածները հրատարակվել են «Տնտեսության զարգացման և կառավարման հիմնախնդիրներ» պարբերական գիտական ժողովածուում, գիրք 11, Ե., 2018, «ՕԲ-դար» հրատ., 332 էջ:
97. Կյուրեղյան Ա.Մ., Գործարար միջավայրի բարելավման մոտեցումները ՀՀ սոցալ-տնտեսական զարգացման համատեքստում, էջ 76-84:
 98. Պետրոսյան Լ.Ս., Սովերային տնտեսության սոցիալ-տնտեսական հետևանքների գնահատումը բնակչության կենսամակարդակի բարելավման համատեքստում, էջ 84-91:
 99. Շահինյան Տ.Վ., Բանկերի և բանկային ծառայությունների առաջացման ու զարգացման միջազգային փորձը, էջ 140-146:
 100. Զավադյան Մ.Ս., Ֆինանսական ռեսուրսների արդյունավետ կառավարման քաղաքականությունը առևտրային բանկերում, էջ 263-272:
 101. Սարգսյան Ա.Տ., ՀՀ բանկերի ակտիվների կազմն ու կառուցվածքը, էջ 133-139:
Հողվածները հրատարակվել են «Այլընտրանք» գիտական հանդեսում, N 1, Ե., 2018:
 102. Կյուրեղյան Ա.Մ., ՀՀ գործարար միջավայրի զարգացմանը նպաստող մեխանիզմների ներդրման ուղղությունները սոցիալ-տնտեսական գործընթացների համատեքստում, Ե., էջ 362-368:
 103. Զավադյան Մ.Ս., Առևտրային բանկերի ֆինանսական ռեսուրսների կառավարման արդյունավետության չափման հիմնախնդիրները, էջ 133-141:
Հողվածները հրատարակվել են «Այլընտրանք» գիտական հանդեսում, N 3, Ե., 2018:
 104. Շահինյան Տ.Վ., Լիզինգային գործառնությունների առանձնահատկություններն ու զարգացման հեռանկարները ՀՀ-ում, էջ 198-204:
 105. Զավադյան Մ.Ս., Ֆինանսական ռեսուրսների կառավարման արդյունավետության գնահատման շրջանակը ՀՀ առևտրային բանկերում, էջ 60-70:
 106. Սարգսյան Ա.Տ., Սպառողական վարկավորման կատարելագործման ուղղությունները ՀՀ-ում, էջ 170-176:
Հողվածները հրատարակվել են «Economics, “Problems of science”» ամսագրում, N 2 (34), Իվանովո, 2018:
 107. Джалалян К.В., Оценка взаимосвязи между импортом и экономическим ростом, стр. 50-53.
 108. Саргсян А.Т., Влияние внешней торговли на экономический рост: сведения из стран Восточной Азии, с.46-49.
 109. Beglaryan M.A., Peculiarities of implementation of management function in SME, pp. 14-19.
Հողվածները հրատարակվել են «Economics, “Problems of science”» ամսագրում, N 3 (35), Իվանովո, 2018:
 110. Парсаданян Т.С., Внедрения механизма “на расстоянии вытянутой руки” в РА как гарантия формирования более эффективной платформы сотрудничества, стр. 83-86.
 111. Рафаелян Т.А., Не денежные инструменты стимулирования в системе выработки и потребления электроэнергии, стр. 57-61.
 112. Шагинян Т.В., Формы проявления теневого обращения и факторы, влияющие на их размеры, с. 91-93.
Հողվածները հրատարակվել են «Economics, “Problems of science”» ամսագրում, N 4(36), Իվանովո, 2018:
 113. Маркосян А.А., Проблемы развития атомной энергетики в малых экономиках (на примере Республики Армения), стр. 16-19.
 114. Harutyunyan V.L., Basic approaches of reforming the organizational structure of tax and customs bodies, Economics, pp. 33-44.
Հողվածները հրատարակվել են «Economics, “Problems of science”» ամսագրում, N 6 (38), Իվանովո, 2018:
 115. Markosyan H., Margaryan H., World trends in nuclear energy, pp. 5-9.
 116. Parsadanyan T., Regional analysis in the World Trade Organization context by the example of Armenia, pp. 27-30.
Հողվածները հրատարակվել են «2017թ. գիտահետազոտական աշխատանքների կիրառական արդյունքները» ժողովածուում, Ե., Մ.Քոթանյանի անվ. ՏԻ, 2018, 104 էջ:
 117. Բայադյան Ա.Հ., Գլոբալ տնտեսության ապահովագրության հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում, էջ 45-54:
 118. Բաղդասարյան Բ.Յու, Տրանսֆերային գնագոյացման առանձնահատկությունները, էջ 62-67:
 119. Դավաթյան Ս.Ա., Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության խթանման միջոցառումները, էջ 96-104:
 120. Հարությունյան Վ.Լ., Հայաստանի Հանրապետության սովերային տնտեսության պատճառների քննական վերլուծություն, էջ 6-45:
 121. Հարությունյան Գ.Է., Հայաստանի Հանրապետության ռազմաարդյունաբերության նորարարական զարգացման կլաստերային մեխանիզմները, էջ 87-96:
 122. Մարկոսյան Հ.Ա., Միջուկային էներգետիկական զարգացնելու հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում, էջ 54-52:
 123. Սարգսյան Լ.Ն., Արտահանումը խթանելու և ներմուծումը փոխարինելու հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում, էջ 67-87:

- Հողվածները հրատարակվել են «Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում գիտական հողվածների ժողովածուում, մ. I, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 312 էջ:
124. Բաղդասարյան Ք.Յու., Կյուրեղյան Ա.Մ., Մակրոտնտեսական ցուցանիշների ազդեցությունը գործարար միջավայրի վրա, էջ 68-74:
 125. Բաղդասարյան Ք.Յու., Պետրոսյան Լ.Մ., Ստվերային տնտեսության գնահատման մոտեցումները միկրոմակարդակում, էջ 74-80:
 126. Բաղդասարյան Ք.Յու., Փարսադանյան Տ.Ս., Տրանսֆերային գնագոյացման մեխանիզմները և դրանց ներդրման մոտեցումները ՀՀ-ում, էջ 80-91:
 127. Բայադյան Ա.Հ., Բայադյան Ա.Ա., ՀՀ համախառն ներքին արդյունքի և պետական պարտքի դինամիկ փոփոխությունների վերլուծությունը, էջ 91-98:
 128. Գրիգորյան Դ.Հ., ՀՀ-ի անդամակցությունը Եվրասիական տնտեսական միությանը, էջ 98-107:
 129. Կյուրեղյան Ա.Մ., ՀՀ սոցիալ-տնտեսական գործընթացների կառավարման արդյունավետության բարձրացման ուղիները ՀՀ գործարար միջավայրի բարեփոխման գերակայությունների համատեքստում, էջ 107-113:
 130. Հարությունյան Դ.Վ., Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոյուցիան ակցիզային հարկի մասով, էջ 113-124:
 131. Հարությունյան Դ.Վ., Հարկային օրենսդրության ձևավորման ու բարեփոխման էվոյուցիան ավելացված արժեքի հարկի մասով, էջ 124-141:
 132. Հարությունյան Վ.Լ., Թամազյան Ա.Ռ., Ստվերային շրջանառության ոլորտներն ու բնագավառները և դրանց ազդեցությունը ՀՀ տնտեսության վրա, էջ 13-25:
 133. Հարությունյան Վ.Լ., Թամազյան Ա.Ռ., Ստվերային շրջանառության կրճատման ուղղությամբ օրենսդրական դաշտի բարելավման մոտեցումներն ու միջոցառումները, էջ 25-41:
 134. Մակարյան Ա.Ռ., Ներմուծման դերը երկրների տնտեսական աճի ապահովման գործում, էջ 172-182:
 135. Մակարյան Ա.Ռ., Տնտեսական աճի վրա ներմուծման ազդեցության մեխանիզմները ՀՀ-ում, էջ 182-192:
 136. Շահինյան Տ.Վ., Բանկային ծառայությունների տնտեսական բովանդակությունն ու դերը ժամանակակից առևտրային բանկերում, էջ 192-201:
 137. Շահինյան Տ.Վ., ՀՀ բանկային ոլորտի ընդհանուր նկարագիրը, էջ 201-209:
 138. Զավալյան Ք.Վ., ՀՀ ներդրումային միջավայրի իրավաօրենսդրական դաշտի վերլուծություն, էջ 209-218:
 139. Զավալյան Մ.Ս., Բանկային գործունեության ռեսուրսատարողության արդյունավետության գնահատման մոտեցումները, էջ 218-229:
 140. Սարգսյան Ա.Տ., Իրացվելիության ռիսկը և դրա կարգավորումը բանկերում, էջ 229-241:
 141. Սարգսյան Ա.Տ., ՀՀ առևտրային բանկերի պասիվների կառուցվածքի վերլուծությունը, էջ 241-250:
 142. Սարգսյան Լ.Ն., Արտահանումը որպես տնտեսական աճի հիմնական գործոն ՀՀ-ում, էջ 250-263:
 143. Սարինյան Ռ.Ն., «Ազնիվ գիտության օգուտները» Նիկոլայոս Զորայանի հայեցությամբ, էջ 293-295:
 144. Սարինյան Ռ.Ն., Ստեփանոս Նազարյան (տնտեսագիտական մտորումներ), էջ 295-305:
 145. Քարդումյան Ն.Գ., ՀՀ հարկային բեռը միջազգային վարկանիշներում, էջ 263-272:
Հողվածները հրատարակվել են «Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում» գիտական հողվածների ժողովածուում, մ. II, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 304 էջ:
 146. Ազատյան Լ.Ս., Ներդրումային միջավայրի ձևավորման դերն ու նշանակությունը գյուղատնտեսության ոլորտում, էջ 24-30:
 147. Ալոյան Ռ.Ս., Ռիսկերի դասակարգումը և դրանց կառավարման փուլերը, էջ 30-40:
 148. Բաբայան Է.Ա., Գևորգյան Ա.Ա., Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության խթանման քաղաքականության կատարելագործումը Հայաստանի Հանրապետությունում, էջ 40-51:
 149. Բայադյան Ա.Հ., ՀՀ ապահովագրական ընկերությունների զարգացման միտումները և դրանց գործունեության վերլուծությունը, էջ 13-24:
 150. Գաբրիելյան Բ.Վ., Չոբանյան Մ.Ա., Կադրային արդի խնդիրները պետական ծառայության համակարգում, էջ 170-182:
 151. Գալստյան Ա.Մ., Շարունակական մասնագիտական զարգացման արդի մարտահրավերները, էջ 182-189:
 152. Գրիգորյան Դ.Հ., Աղքատության պատկերը ՀՀ-ում, էջ 189-200:
 153. Դավաթյան Մ.Ա., Միջազգային միգրացիոն հոսքերը և դրանց բացասական ու դրական հետևանքները, էջ 200-217:
 154. Զախարյան Ա.Գ., Փոքր և միջին ձեռնարկությունների գործունեության խթանման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում, էջ 51-64:

155. Զատիկյան Ա.Թ., Ինովացիոն գործունեության հարկային խթանումների առանձնահատկությունները արտասահմանյան երկրներում, էջ 64-77:
156. Զաքարյան Ա.Ե., Առաքելյան Կ.Հ., Հայաստանի բնական շինանյութերի ռեսուրսային ցիկլերի զարգացման տնտեսական խնդիրները և ինովացիոն առանձնահատկությունները, էջ 77-84:
157. Իսահակյան Ռ.Կ., Մարդկային կապիտալի որակական կորուստները Հայաստանի Հանրապետության հանրակրթության ոլորտում, էջ 210-217:
158. Հարությունյան Գ.Է., Ռազմաարդյունաբերության ոլորտում կլաստերային զարգացման արտերկրյա փորձը, էջ 84-98:
159. Մանուչարյան Մ.Գ., ՀՀ ապահովագրական համակարգի զարգացման փուլերը և առկա իրավիճակը, էջ 98-112:
160. Մարկոսյան Հ.Ա., Միջուկային անվտանգությունն ու դրա կարգավորումն աշխարհում և Հայաստանում, էջ 217-227:
161. Մարկոսյան Հ.Ա., Պետրոսյան Դ.Ա., Հայաստանի վերականգնվող էներգիայի աղբյուրների ներուժն ու օգտագործման հեռանկարները, էջ 227-237:
162. Պետրոսյան Լ.Մ., ՀՀ բնակչության կենսամակարդակի վրա ազդող գործոնների վերլուծությունը, էջ 261-267:
163. Պողոսյան Շ.Պ., Լիզինգի ներդրման անհրաժեշտությունը և խոչընդոտները ՀՀ ՓՄՁ ոլորտում, էջ 135-144:
164. Սարգսյան Լ.Ն., Հարությունյան Հ.Զ., Ժողովրդագրական արդի հիմնախնդիրները ՀՀ-ում, էջ 267-280:
165. Փարսադանյան Տ.Ս., Էլեկտրոնային կառավարման համակարգը ՀՀ-ում, էջ 280-292:
Հոդվածները հրատարակվել են «Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում» գիտական հոդվածների ժողովածուում, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 280 էջ:
166. Բաղդասարյան Ք.Յու., Տրանսֆերային գնագոյացման մեխանիզմները օֆշորային գոտիներում վերահսկվող գործարքների վերլուծության համատեքստում, էջ 29-44:
167. Գաբրիելյան Բ.Վ., Կազմակերպության անձնակազմի շահադրդման համակարգի ձևավորման հիմնահարցերի շուրջ, էջ 181-192:
168. Գալստյան Ա.Մ., Հանրային հատվածի հաշվապահական հաշվառման ոլորտում իրականացվող բարեփոխումները, էջ 192-203:
169. Դալլաքյան Ս.Ա., Նորամուծական տնտեսության զարգացումը կլաստերացման համատեքստում, էջ 136-148:
170. Իսահակյան Ռ.Կ., Զբոսաշրջության էվոլյուցիոն դրսևորումները և զարգացման նորարարական հնարավորությունները Հայաստանի Հանրապետությունում, էջ 203-215:
171. Խաչատուրյան Ա.Վ., Նոր տնտեսական քաղաքականության անհրաժեշտությունը Հայաստանի Հանրապետությունում, էջ 44-54:
172. Կյուրեղյան Ա.Մ., ՀՀ տնտեսության զարգացման գերակայությունները գործարար միջավայրի բարելավման համատեքստում, էջ 54-66:
173. Մակարյան Ա.Ռ., Արտահանման խթանման նպատակով համապատասխան ոլորտների ընտրությունը և զբաղվածության քաղաքականության առաջնությունները ՀՀ-ում, էջ 66-80:
174. Մանուչարյան Մ.Գ., Վարկավորման նշանակությունը ՀՀ ագրարային ոլորտի զարգացման գործում և դրա բարելավման ուղիները, էջ 148-460:
175. Մարգարյան Հ.Ս., ՀՀ էլեկտրաէներգիայի արտադրության և սպառման շարժընթացի վերլուծությունը, էջ 215-224:
176. Մարկոսյան Հ.Ա., Միջուկային էներգետիկայի ապագան Ժամանակակից տեխնոլոգիական զարգացումների համատեքստում, էջ 224-239:
177. Մխիթարյան Հ.Ս., Բիզնեսի գործընթացային կառավարման հիմնախնդիրները և ներդրումը Հայաստանի Հանրապետությունում, էջ 80-91:
178. Մկրտչյան Ն.Ս., ՀՀ ընթացիկ հաշիվը, դինամիկան և մակրոտնտեսական ցուցանիշների ազդեցությունը դրա վրա, էջ 91-102:
179. Ոսկանյան Գ.Վ., Գյուղատնտեսական վարկերի գծով վարկային ռիսկի կառավարումն ապահովագրության միջոցով, էջ 160-169:
180. Պետրոսյան Լ.Մ., Բնակչության կենսամակարդակի բարելավման ուղիները ստվերային տնտեսության նվազեցման համատեքստում, էջ 239-249:
181. Պողոսյան Շ.Պ., Բարձր տեխնոլոգիաները ՀՀ ինովացիոն տնտեսության համակարգում, էջ 169-181:
182. Շահինյան Տ.Վ., ՀՀ բանկերի կողմից մատուցվող ծառայությունների գնահատումը ծախս-արդյունք մեթոդի կիրառմամբ, էջ 102-110:

- 183.Սարգսյան Ա.Տ., ՀՀ առևտրային բանկերի վարկային ակտիվների դինամիկան ու ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա, էջ 249-259:
- 184.Սարգսյան Լ.Ն., ԵՏՄ անդամակցությամբ պայմանավորված ՀՀ արտահանման ընդլայնման հնարավորությունների և դրանց փաստացի արձանագրած միտումների համեմատական վերլուծություն, էջ 110-124:
- 185.Սարինյան Ռ.Ն., Բնչու որոշ երկրներ հարուստ են, իսկ մյուսները՝ աղքատ, էջ 259-272:
- 186.Փարսադանյան Տ.Ս., Ոչ ռեզիդենտների հարկման մեխանիզմները ՀՀ-ում (շահութահարկ, ԱԱՀ), էջ 124-136:
Հոդվածները հրատարակվել են «Общество науки и творчества», материалы международной научно-практической конференции Казань, 2018:
- 187.Արутյան В.Л., Арутюнян Т.В., Законодательные и методологические подходы к усовершенствованию исчисления налоговых обязательств в отношении налога на прибыль и подоходного налога, с. 6-21.
- 188.Արутյան В.Л., Арутюнян Т.В., Методологические подходы к исчислению налогов и их особенности за рубежом, с. 21-27.
Հոդվածները հրատարակվել են «Инновационное развитие потенциала науки и современного образования: сб. статей II Международной научно-практической конференции, Пенза, МЦНС «Наука и Просвещение», 2018:
- 189.Աзатян Л.С., Текущее состояние органического сельского хозяйства в Армении, с. 137-139.
- 190.Աзатян Л.С., Экономические проблемы продажи и переработки растениеводческих продуктов, с. 135-136.
- 191.Погосян Ш.П., Риски, связанные с накопительной пенсионной системой, с. 140-142.
Հոդվածները հրատարակվել են «Научные исследования и современное образование» сб. материалов II международной научно-практической конференции, Чебоксары, ЦНС «Интерактив плюс», 2018:
- 192.Աзатян Л.С., Роль и цель инновационной среды, с. 283-285.
- 193.Աзатян Л.С., Анализ ключевых показателей деятельности животноводство в Республике Армения, с. 194-198.
Հոդվածները հրատարակվել են «Наука, образование, общество: тенденции и перспективы развития. сб. материалов IX международной научно-практической конференции, Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2018:
- 194.Алоян Р.С., Сущность сельскохозяйственного страхования, с. 231-233.
- 195.Баядян А.А., Алоян Р.С., Формирование сельскохозяйственного страхования и его особенности в РА, с. 236-238.
Հոդվածները հրատարակվել են «Новое слово в науке: стратегии развития. сб. материалов IV всероссийской научно-практической конференции с международным участием, Чебоксары, ЦНС «Интерактив плюс», 2018:
- 196.Алоян Р.С., Анализ ключевых показателей, характеризующих деятельность промышленности, с. 226-230.
- 197.Баядян А.А., Факторы, препятствующие внедрению сельскохозяйственного страхования и возможности их стимуляции, с. 106-112.
- 198.Баядян А.А., Азатян Л.С., Страхование сельскохозяйственных животных и управление их рисками в РА, с. 230-235.
Հոդվածները հրատարակվել են «Актуальные направления научных исследований: перспективы развития. сб. материалов V международной научно-практической конференции, Чебоксары, ЦНС «Интерактив плюс», 2018:
- 199.Алоян Р.С., Сущность и управление сельскохозяйственными рисками путем индексного страхования, с. 208-208.
- 200.Алоян Р.С., Типы моделей сельскохозяйственного страхования и государственная поддержка в этом, с. 209-210.
Հոդվածները հրատարակվել են «Научно-практический электронный журнал «Аллея Науки», N 3 (19), т. 1-4, 2018:
- 201.Даллакян С.А., Саркисян С.А., Малый и средний бизнес и инновационное предпринимательство в Республике Армения, с. 240-244.
- 202.Джалалян К.В., Опыт отдельной страны к привлечению прямых иностранных инвестиций, с. 412-419.
- 203.Саргсян А.Т., Экспортные консорциумы как инструмент стимулирования экспорта в Армении, с. 421-426.
- 204.Саргсян Л.Н., Возможности расширения экспорта в Армении, с. 310-315.
- 205.Grigoryan D.H., Migration and Demographic processes in the Republic of Armenia, pp. 292-296.
Հոդվածները հրատարակվել են «Научно-практический электронный журнал «Аллея Науки», N 4(20), 2018:
- 206.Бабаян Э.А., Галстян А.М., Конкуренция и конкурентоспособность - основные факторы успеха в условиях рыночных отношений, с.317-324.
- 207.Габриелян Б.В., О подходах определения и оценки инновационной активности, с. 96-103.
- 208.Галстян А.М., Ключевые проблемы улучшения налогового администрирования Армении в целях

- уменьшения теневой экономики, с. 281-287.
- 209.Парсаданян Т.С., Методы трансфертного ценообразования и центры ответственности, как способы уклонение от уплаты налогов, с. 520-524.
Հոդվածները հրատարակվել են «Научно-практический электронный журнал “Аллея Науки”, N 9 (25), т.1-5, 2018:
 - 210.Бабаян Э.А., Габриелян Б.В., Пути повышения эффективности кадровой стратегии, с.128-134.
 - 211.Бабаян Э.А., Габриелян Б.В., Высокие технологии как основа поддержания конкурентоспособности предприятия, с. 314-319.
 - 212.Бабаян Э.А., Основные подходы кадровой политики предприятий в сфере высоких технологий, с. 105-109.
 - 213.Габриелян Б.В., Основы управления инновационной деятельностью предприятия в сфере высоких технологий, с. 129-134.
 - 214.Галстян А.М., Геворгян А.А., Организационно-правовые формы предпринимательской деятельности в сфере малого бизнеса, с. 75-81.
 - 215.Галстян А.М., Нормативно-правовое регулирование туристской отрасли в республике Армения, с. 380-385.
 - 216.Галстян А.М., Роль инновационных технологий в развитии туризма, с. 256-260.
 - 217.Даллакян С.А., Саргсян С.А., Развитие высокотехнологичного производства на основе модели “тройной спирали”, с. 144-149.
 - 218.Даллакян С.А., Управление рисками институтов микрофинансирования, с. 255-258.
 - 219.Затикян А.Т., Венчурный капитал в системе инновационной деятельности, с. 218-225.
 - 220.Затикян А.Т., Подходы к формированию национальной инновационной системы в Республике Армения, с. 355-361.
 - 221.Захарян А.Г., Проблемы стимулирования деятельности высокотехнологичных компаний в Республике Армения, с. 499-504.
 - 222.Маргарян Г.С., Тенденции развития альтернативных и возобновляемых источников энергии, с. 163-167.
 - 223.Маркосян А.А., Перспективы развития системы выработки электроэнергии в Республике Армения, с. 334-340.
 - 224.Петросян Д.А., Концептуальные изменения экономической безопасности в условиях глобализации, с. 209-214.
 - 225.Саргсян А.Т., Анализ изменения структуры импорта отдельных товарных групп в РА после вступления в ЕАЭС, с. 86-89.
 - 226.Grigoryan D., Becoming member of EAEU and its affections to the tariff changing in RA, pp. 472-476.
 - 227.Grigoryan D., Comparative analysis of FDI inflow and outflow in RA, pp. 83-86.
Հոդվածները հրատարակվել են «Региональные проблемы преобразования экономики» փաշարքում, N 4(90) Մախաչկալա, 2018:
 - 228.Саргсян Л.Н., Влияние внешней торговли и прямых иностранных инвестиций на экономический рост страны (на примере стран СНГ), с. 91-100.
 - 229.Makaryan A.R., Products mapping of the harmonized system standard groups and Armenia’s choice for import substitution and export promotion, pp. 84-91.
Հոդվածները հրատարակվել են «Региональные проблемы преобразования экономики » փաշարքում, N 8(94), Մախաչկալա, 2018:
 - 230.Саргсян А.Т., Управление активами и пассивами банка: суть и развитие, с. 171-177.
 - 231.Саргсян Л.Н., Влияние экспорта на экономический рост в условиях либерализации торговли, с. 185-191.
Հոդվածները հրատարակվել են «Региональные проблемы преобразования экономики» փաշարքում, N 9(95), Մախաչկալա, 2018:
 - 232.Саргсян Л.Н., Перспективы развития торгово-экономических отношений между Арменией и Ираном, с. 195-203.
 - 233.Makaryan A., Armenia’s possible issues with respect to applying Common Customs Tariff and prospects on the amounts of transferred customs duties upon accession to the Eurasian Economic Union, pp.178-184.
Հոդվածները հրատարակվել են “Экономическая система современного общества: экономика и управление” сб. материалов IV Международной научно-практической конференции, Новосибирск, изд. ЦРНС, 2018:
 - 234.Габриелян Б.В., Роль маркетинговых исследований на рынке образовательных услуг, с. 116-124.
 - 235.Галстян А.М., Методы оценки объемов теневой экономики Армении, с. 67-78.
Հոդվածները հրատարակվել են «Актуальные вопросы права, экономики и управления, Сб. статей XV международной научно-практической конференции», Пенза, 2018:
 - 236.Эркойан А.С., Факторы, определяющие потребность в кредитовании и финансировании сельского хозяйства РА, с. 15-19.
 - 237.Эркойан А.С., Важность оценки институциональной среды и институциональных изменений,

- Актуальные вопросы права, экономики и управления, с. 89-93.
Հոդվածները հրապարակվել են «Сб. статей XXXIV Международной научно-практической конференции, Европейский фонд инновационного развития», М., 2018:
- 238.Саргсян Л.Н., Маргарян С.А., Изменение структуры экспортной корзины РА в рамках ЕАЭС, с. 83-87.
- 239.Шагинян Т.В., Тенденции развития банковских услуг в РА, с. 48-52.
Հոդվածները հրապարակվել են «Экономическая система современного общества: экономика и управление: сб. материалов IV Международной научно-практической конференции, Новосибирск, изд. ЦРНС, 2018:
- 240.Бабаян Э.А., Геворгян А.А., Особенности развития сферы туризма в Республике Армения, с. 107-116.
- 241.Захарян А.Г., Роль транснациональных корпораций в развитии экономики Республики Армения, с. 132-146.
Հոդվածները հրապարակվել են «Сб. статей XXXVII Международной научно-практической конференции “Стратегии устойчивого развития социально-экономических, биологических и технических систем: современная практика и концепции модернизации”, М., ЕФИР, 2018:
- 242.Хачатурян А.В., Основные препятствия и проблемы развития туризма в Республике Армения, с. 96-98.
- 243.Шагинян Т.В., Инновационные пути развития туристического сектора, с. 96-98.
Հոդվածները հրապարակվել են «Актуальные вопросы экономики и управления: сборник материалов III Международной научно-практической конференции, Новосибирск, изд. ЦРНС, 2018:
- 244.Бабаян Э.А., Геворгян А.А., Влияние научно-технического прогресса на развитие отраслей сферы услуг в Республике Армения, с. 30-36.
- 245.Габриелян Б.В., Проблема эффективности управления мотивацией, с. 36-41.
- 246.Затикян А.Т., Проблемы инновационного развития малого и среднего предпринимательства в Республике Армения, с. 41-51.
- 247.Захарян А.Г., Совершенствование налогового законодательства как средство стимулирования деятельности малых и средних предприятий Армении, с. 51-61.
Հոդվածները հրապարակվել են Материалы международной научно-практической конференции Наука сегодня: история и современность: материалы международной научно-практической конференции, ч. 2, Вологда, ООО “Маркер”, 2018:
- 248.Багдасарян К.Ю., Теоретический анализ модели международных налоговых систем, с. 5-7.
- 249.Петросян Л.М., Кюрегян А.М., Анализ налогового кодекса Республики Армения, с. 25-27.
- 250.Narutyunyan V., Narutyunyan T., Modern approaches to application of taxation principles with respect to direct taxes, pp. 7-10.
Հոդվածները հրապարակվել են «Достижения науки и образования» փառաբանում, N 2 (24), Իվանովո, 2018:
- 251.Парсаданян Т.С., Процесс зарубежных механизмов трансфертного ценообразования, с. 26-30.
- 252.Шагинян Т.В., Тенденции развития теневой экономики, с. 30-32.
Հոդվածները հրապարակվել են «Менеджмент и предпринимательство в парадигме устойчивого развития, сб. ст. I Международной научно-практической конференции, т.1, Екатеринбург, изд. УрГЭУ, 2018:
- 253.Затикян А.Т., Современное состояние и развитие малого и среднего предпринимательства в Республике Армения, с. 97-101.
- 254.Захарян А.Г., Проблемы совершенствования управления персоналом в акционерных обществах Республики Армения, с. 101-106.
Հոդվածները հրապարակվել են «Методы, механизмы и факторы международной конкурентоспособности национальных экономических систем, сб. статей Международной научно-практической конференции, Уфа, ОМЕГА САЙНС, 2018:
- 255.Kyureghyan A., The issues of the diversification of the sectors of economy in the context of the business environment in the Republic of Armenia, pp. 4-9.
- 256.Petrosyan L., The managerial issues of the shadow turnover for food products based on the mimic model, pp. 9-13.
Հոդվածները հրապարակվել են «Научное и образовательное пространство: перспективы развития, “материалы VII международной научно-практической конференции, Чебоксары, ЦНС “Интерактив плюс”, 2018:
- 257.Погосян Ш.П., Проблемы, связанные с доступностью кредитных ресурсов в малых и средних предприятиях, с. 264-267.
- 258.Погосян Ш.П., Лизинг как способ финансирования предприятия, с. 264-267.
Հոդվածները հրապարակվել են «Особенности развития современной науки: актуальные вопросы, открытия и перспективы: материалы III Международной научно-практической конференции, Новосибирск, изд. “Quantum” 2018:
- 259.Саргсян Л.Н., Арутюнян Г.З., Роль торговых представительств в стимулировании экспорта Армении, с. 192-197.
- 260.Саргсян Л.Н., Эффективные методы стимулирования экспорта в Армении, с. 208-213
Հոդվածները հրապարակվել են «Экономика и гуманитарные исследования: проблемы, тенденции, достижения:

- сборник материалов III Международной научно-практической конференции, Новосибирск, изд. ЦРНС, 2018:
- 261.Бабаян Э.А., Геворгян А.А., Роль малого и среднего бизнеса в экономике Республики Армения, с. 156-163.
 - 262.Габриелян Б.В. Теоретические основы формирования кадровой политики в условиях кризиса, с. 168-174.
 - 263.Захарян А.Г., Проблемы повышения конкурентоспособности малых и средних предприятий в Республике Армения, с. 174-183.
 - Հոդվածները հրատարակվել են «Развитие и актуальные вопросы современной науки: международный научный журнал N 4(11), Магнитогорск, ИП Вахрушев В.И., 2018:
 - 264.Արутյան В.Л., Тамазян А.Р., Понятие “теневая экономика” и аппарат ассоциируемых с ней понятий, с. 29-38.
 - 265.Kyureghyan A., The mechanisms of business Environment, pp. 18-23.
 - 266.Petrosyan L., The Factors and Reasons of the Shadow Economy, pp. 23-30.
 - Հոդվածները հրատարակվել են «International academy journal WEB of scholar: 4(22), v. 3, April 2018, RS Global Sp. z O.O. Scientific educational center Warsaw, 2018:
 - 267.Kyureghyan A., The approaches of management for business environment in the RA, pp. 19-22.
 - 268.Petrosyan L., The assessment of the approaches for shadow economy in the context of the analysis of food products, pp. 22-25.
 - Հոդվածները հրատարակվել են «Norwegian Journal of Development of the International Science, N 17/2018, v. 2, Oslo 2018:
 - 269.Manucharyan M., The proposed institutional system for the implementation of agricultural insurance in the Republic of Armenia, pp. 6-8.
 - 270.Manucharyan M., Drip irrigation and its investment opportunities in Armenian agriculture, pp. 3-6.
 - Հոդվածները հրատարակվել են «International Journal of Innovative Technologies in Economy, 4(16) May 2018, Warsaw», 2018:
 - 271.Manucharyan M., Employment issues of labor resources in the Republic of Armenia, pp. 73-75.
 - 272.Manucharyan M., The role of labor force migration and socio-economic consequences in Armenia, pp. 76-79.
 - Հոդվածները հրատարակվել են «Magyar Tudomanyos Journal N 21, Hungary, Budapest, 2018:
 - 273.Manucharyan M., Unemployment situation and reduction opportunities in the Republic of Armenia, pp. 12-16.
 - 274.Manucharyan M., Agricultural credit conditions and solutional communication analysis of the sphere development in RA, pp. 8-12.
 - Հոդվածները հրատարակվել են «Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference Social and Economic Aspects of Education in Modern Society (November, 2018, Warsaw, Poland), Warsaw.: RS Global sp.z.O.O., 2018:
 - 275.Արутյան В.Л., Пути увеличения налоговых доходов государственного бюджета и реформирования налогового законодательства, с. 19-23.
 - 276.Harutyunyan V., The issues of tax relations and implementation tax policy in the Republic of Armenia, pp. 13-16.

Պաշտպանվել է 9 թեկնածուական ատենախոսություն:

Հ.ԱՃԱՌՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԼԵԶՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Վ.Կատվալյան
 Փոխտնօրեն՝ Բ.Գ.Թ. Ն.Հովհաննիսյան
 Գիտքարտուղար՝ Բ.Գ.Թ. Ա.Աբրահամյան
 Էլեկտրոնային փոստ՝ inslang@sci.am
 Կայքէջ՝ <http://language.sci.am>

Մասնագիտական խորհուրդ 019՝ «Լեզվաբանություն»

Նախագահ՝ թղթ.անդ. Լ.Հովհաննիսյան, գիտքարտուղար՝ Բ.Գ.Թ. Ն.Սիմոնյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Արդի արևելահայերենի և արևմտահայերենի ուսումնասիրման և կանոնարկման խնդիրներ» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Թ. Ն.Սարգսյան) կատարվել են արդի գրական և խոսակցական հայերենի կառուցվածքի և գործառության հետազոտություն, տեքստի լեզ-

վաբանական քննություն, բառապաշարի ուսումնասիրություն, տերմինաբանական հարցերի դիտարկում:

Շարունակվել են նորաբանությունների բառարանի կազմման աշխատանքները. հրատարակվել է «Նոր բառեր»-ի Դ պրակը, որն ընդգրկում է շուրջ 1500 նորաբանություն:

Արդի արևմտահայերենի ուսումնասիրման շրջանակներում հետազոտվել են արևմտահայերենի գործառության խնդիրները, դիտարկվել են Սփյուռքի տարբեր համայնքներում արևմտահայերենի արդի վիճակի և արևելահայերենի հետ փոխհարաբերությունների հարցերը: Կատարվել է արևմտահայերենի քերականության պատմության, բառապաշարի, մասնավորապես՝ նորաբանությունների ուսումնասիրություն:

«Հայոց լեզվի պատմական զարգացման հարցեր» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Թ. Գ.Մխիթարյան) կատարվել է գրաբարի բառապաշարի իմաստային մի քանի խմբերի քննություն, մատենագրության տվյալների քննությամբ բացահայտվել են բառերի հաճախականության, հոմանիշության, բազմիմաստության նրբերանգներ, որոնք գրաբարի բառարաններում արտացոլված չեն, նկարագրվել են միջին հայերենի հնչյունաքերականական և բառապաշարային մի շարք հատկանիշներ (Մխիթար Հերացու և Աբուսայիդի երկերի քննությամբ):

Հետազոտվել են տարբեր բարբառներում ու միջին հայերենում գործածական բառեր, որոնք հնդեվրոպական ծագումով բնիկ հայերեն բառեր են կամ հին փոխառություններ (Մեծի տանն Կիլիկիո կաթողիկոսարանի շուրջ 240 ձեռագրերի հիշատակարանների դիտարկմամբ), 14-րդ դարի ունիթորական գրականության լեզվի քննությամբ առանձնացվել են քերականական լատինաբանությունները և բնագրային զուգահեռով որոշվել դրանց նախօրինակ կաղապարները: Անդրադարձ է կատարվել Մխիթարյանների հայագիտական գործունեությանն ու աշխարհաբարի հարցերին:

«Հայ բարբառների ուսումնասիրություն» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Գ. Վ.Կատվայան) շարունակվել են «Հայ բարբառագիտություն» միհատորյակի ստեղծման աշխատանքները, կատարվել են բարբառների բառապաշարի, իմաստային (թեմատիկ) տարբեր բառախմբերի, բառիմաստային իրողությունների ուսումնասիրություններ: Շարունակվել են հետազոտությունները բարբառների հնչյունական ու քերականական համակարգերի բնագավառում, դիտարկվել են հայերենի բարբառներում միջինհայերենյան իրողությունները, կատարվել է բարբառային միավորների համեմատական քննություն, հետազոտվել են չուսումնասիրված բարբառային միավորներ: Շարունակվել են բարբառային նյութերի թվայնացման, բարբառային նոր նյութերի հավաքման աշխատանքները:

«Ընդհանուր ու համեմատական և կիրառական լեզվաբանության հարցեր» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Գ. Վ.Համբարձումյան) կատարվել են լեզվաբանական տերմինների, հայերենի և այլ լեզուների իրողությունների համեմատական քննություն, բառաքննական և ստուգաբանական ճշգրտումներ և լրացումներ հայերեն ստուգաբանական բառարանում, դիտարկվել է բայի եղանակային ձևերի զարգացումը, ուսումնասիրվել են գրաբարի իմաստային խմբերը (կավամշակում, փայտամշակում), կատարվել է հայերենի և տարածաշրջանի հին ու նոր լեզուների համեմատական ուսումնասիրություն (հայ-քարթվելական ընդհանրություններ), հետազոտվել են հայերենի արաբական փոխառությունները:

Կիրառական լեզվաբանության բնագավառում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Գ. Լ.Հովսեփյան) կատարվել է համակարգչային լեզվաբանության արդիական խնդիրների քննություն, ստեղծվել է կայք՝ կիրառական և համակարգչային լեզվաբանության արդիական խնդիրներն ուսումնասիրելու և գիտական պատշաճ մակարդակով ներկայացնելու նպատակով, ընթանում են աշխատանքներ նոր բառերի մեքենական որոնման ալգորիթմի մշակման, կորպուսային լեզվաբանության, տեքստի ավտոմատ խմբագրման խնդիրների ուղղությամբ:

Կատարվել է դասական գրաբարի բառապաշարի և քերականական համակարգի կառուցվածքային նկարագրություն (գրաբարի բայական հարացույցի անդամների ձևաբանական և բառակազմական կառուցվածք, բայական սեռ, ռազմական բառապաշար):

Նոր նյութերով համալրվել է hamabarbar.am կայքում գործող «Հայկական էլեկտրոնային համաբարբառ» մեծածավալ շտեմարանը: Շարունակվել են հետազոտությունները հայերենի փոքրածական հնչյունաբանության բնագավառում:

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Արագածոտնի մարզի բարբառային համապատկեր» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Պ. Վ.Կատվալյան) կատարվում է մարզի բոլոր համայնքների վերաբերյալ արխիվային, նաև հրապարակված նյութերի ուսումնասիրում: Պատրաստվել են հարցարաններ՝ հավաքելու բարբառային նյութ: Ճշգրտվում են համայնքների ժողովրդագրական տվյալները, բարբառային և խոսվածքային յուրահատկությունները, թեմայի ավարտին ձևավորվելու են Արագածոտնի մարզի բնակավայրերի բարբառային բնութագրերը, ստացվելու է գործառնող բարբառային հատկանիշների և բարբառային միավորների տարածման ամբողջական պատկերը:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Աճառյան Ս.Կ., Իմ հուշերը Աճառյանի մասին, Ե., «Ասողիկ» հրատ., 2018, 286 էջ:
2. Լեզու և լեզվաբանություն, 1 (18), Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 105 էջ:
3. Լեզու և լեզվաբանություն, 2 (19), Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 104 էջ:
4. Կատվալյան Վ.Լ., Հայաստանի Հանրապետության բարբառային համապատկեր. գիրք 1. Գեղարքունիքի մարզ, Ե., «Ասողիկ» հրատ., 2018, 402 էջ:
5. Համբարձումյան Վ.Գ., Լեզվաբանության հիմունքներ, Ե., «Էդիթ Պրինտ» հրատ., 2018, 400 էջ:
6. «ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ. 75 տարի», Ե., «Ասողիկ» հրատ., 2018, 185 էջ:
7. Հովհաննիսյան Լ.Շ., Գրաբարի բառապաշարի իմաստային խմբերի քննություն, մ. III. Խաղողագործություն-գինեգործություն, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 67 էջ:
8. Միքայելյան Ս.Ա., «Անտիոքի հայերեն բարբառախմբի արաբական փոխառությունները», Ե., «Ասողիկ» հրատ., 2018, 196 էջ:
9. Նոր բառեր, պրակ Դ, Ե., «Ասողիկ» հրատ., 2018, 132 էջ:
10. «Ջահուկյանական ընթերցումներ» գիտական հոդվածների ժողովածու, Ե., «Ասողիկ» հրատ., 2018, 274 էջ:
11. Սարգսյան Ա.Ե., Ընդհանուր և հայ լեզվաբանություն, հ. Ա., Ե., «Պարմա-Պրինտ», 2018, 370 էջ:
12. Չոլաքեան Յ.Մ., Գործնական արեւմտահայերեն, «Անթիլիաս», հրատ. Գ. Մելիտենեցի գրական մրցանակի, 2018, 360 էջ:
13. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Արեւմտահայերենի քերականութեան պատմութիւն, (Յետայտնեանական շրջան), Ե., «Ասողիկ» հրատ., 2018, 200 էջ:
14. Արեւմտահայերենի հարցեր (գիտական ուսումնասիրություններ), պրակ Ա, Ե., 2018, 113 էջ: <http://language.sci.am/hy/conferences/institute-75-years-conference>
15. «Հայերենագիտության արդի խնդիրներ» գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Ե., 2018, 101 էջ: <http://language.sci.am/hy/conferences/institute-75-years-conference>
16. Գուլգազարյան Լ.Ա., Թ. Արծրունու «Պատմութիւն տանն Արծրունեաց», hamabarbar.am, Ե., 2018:
17. Հակոբյան Ֆ.Ա., Ռ. Պատկանյան. Երկեր, hamabarbar.am, Ե., 2018:
18. Հակոբյան Ֆ.Ա., Հ. Պարոնյան. Երկեր, hamabarbar.am, Ե., 2018:
19. Հակոբյան Ֆ.Ա., Սիամանթո. Երկեր, hamabarbar.am, Ե., 2018:
20. Հակոբյան Ֆ.Ա., Պ. Սևակ. Երկեր, hamabarbar.am, Ե., 2018:
21. Հակոբյան Ֆ.Ա., Դ. Վարուժան. Երկեր, hamabarbar.am, Ե., 2018:
22. Հակոբյան Ֆ.Ա., Վ. Տերյան. Երկեր, hamabarbar.am, Ե., 2018:
23. Մովսէսյան Դ., Գիրք պիտոյից, hamabarbar.am, Ե., 2018:

Դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ

24. Խաչատրյան Օ.Մ., (համահեղ. Սարգսյան Ն.Պ., Կիրակոսյան Գ.Հ.), Հայոց լեզվի ուսումնական ձեռնարկ, Ե., ՀԱԱՀ հրատ., 2018, 150 էջ:
25. Համբարձումյան Վ.Գ., Գրաբարի ձեռնարկ, Ե., «Էդիթ Պրինտ» հրատ., 2018, 436 էջ:
26. Տիոյեան Ս.Կ., Ակնարկ արդի հայերենի ուղղախօսության (համահեղ.՝ Ֆ.Խլղաթեան), Ե., «Աստղիկ» հրատ., 2018, 110 էջ:

Հոդվածներ, զեկուցումներ

27. Աբրահամյան Ա.Ա., Մադի տեսակների անվանումները հայերենի բարբառներում», Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3, 2018, էջ 199-216:
28. Առաքելյան Կ.Լ., Կրոնակեղեցական բառաշերտը Միսաք Մեծարենցի ստեղծագործության մեջ, Ե., «Բանբեր հայագիտության» N 2(17), 2018, էջ 181-194:
29. Ասոյան Թ.Ա., Միակազմ նախադասությունների դասակարգման հարցի շուրջ, Գավառ, ԳՊՀ գիտ. հոդված. ժող., 2018, էջ 394-404:
30. Բարսեղյան Ա.Գ., Ոչ նյութական իմաստ ունեցող խոսքի մասի կապակցական դերը տեքստում, Ե., «Լեզու և լեզվաբանություն», N 1(18), 2018, էջ 66-71:
31. Գևորգյան Գ.Գ., Հայ բարբառագիտության զարգացման հեռանկարները 3-րդ հազարամյակում, Ե., Վ.Բրյուսովի անվ. ԵՊՀ, «Բանբեր», N 1/46, 2018, էջ 112-119:
32. Դալայան Ս.Ս., Արևելյան մի շարք նվագարանների անվանումները հայերենում, Ե., «Արևելագիտության հարցեր» N 13, 2018, էջ 448-463:
33. Դալայան Ս.Ս., Հայ-վրացական բառային որոշ զուգաբանությունների շուրջ, Ե., «Արևելյանական ընթերցումներ-2», 2018, էջ 43-56:
34. Դալայան Ս.Ս., Մելադա Աղաբեկեանի կենսամատենագիտությունը. հայերենի համեմատական ուսումնասիրության հարցեր (համահեղ.՝ Տոնապետեան Ա.Ա., Սամուելեան Վ.Կ.), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2 (653), 2018, էջ 344-352:
35. Խաչատրյան Օ.Մ., Բայական վերլուծական կառույցները Օձնեցու երկերում, Ե., ՀԱԱՀ միջազգ. գիտաժող. նյութ. ժողովածու, 2018, էջ 93-122:
36. Խաչատրյան Օ.Մ., Հոմանիշները Մ.Խորենացու «Հայոց պատմության» բառապաշարում», Ե., ՀԱԱՀ միջազգ. գիտաժող. նյութ. ժողովածու, 2018, էջ 114-122:
37. Կատվայան Վ.Լ., Հայ բարբառների ծագման հարցը «Պատմաբանասիրական հանդեսի էջերում» (1958-1960թթ.), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2018, էջ 20-33:
38. Կատվայան Վ.Լ., ՀՀ ԳԱԱ Հ.Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտ (հիմնադրման 75-ամյակի առթիվ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2018, էջ 315-321:
39. Հակոբյան Ֆ.Ա., «Արևելահայերենի ազգային կորպուսի» կառուցվածքը և ընդգրկումը, Ե., Վ.Բրյուսովի անվ. ԵՊՀ, «Բանբեր», 2018, N 1 (44), էջ 382-390:
40. Հակոբյան Ֆ.Ա., Տեքստի էլեկտրոնային սրբագրման խնդիրներ, Ե., Վ.Բրյուսովի անվ. ԵՊՀ, «Բանբեր», N 1(46), 2018, էջ 173-181:
41. Համբարձումյան Վ.Գ., Հ.Հյուբշմանը և հայերենը. հնդեվրոպական առանձին ճյուղի լեզու լինելու հարցը (ծննդյան 170 և մահվան 110-ամյակի առթիվ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2 (208), 2018, էջ 3-19:
42. Համբարձումյան Վ.Գ., Ստուգաբանական դիտարկումներ, Ե., «Լեզու և լեզվաբանություն», N 2(19), 2018, էջ 31-39:
43. Համբարձումյան Վ.Գ., Ստուգաբանություններ. *արտոդրալ* «շտապել. փութալ», *արտոյտ* «արտույտ (թռչուն)», Ե., «Լեզու և լեզվաբանություն», N 1(18), 2018, էջ 4-11:
44. Հովսեփյան Լ.Ս., Ռազմական բառապաշարը Մովսես Խորենացու «Պատմություն Հայոց» երկում, Ե., «Վեմ» համահայկական հանդես, N 3(63), 2018, էջ 105-151:
45. Միքայելյան Ս.Ա., Միջինհայերենյան շրջանի արաբական փոխառությունների ձևաբանական և բառակազմական դիտարկումներ, Ե., «Լեզու և լեզվաբանություն», N 2 (19), 2018, էջ 23-30:
46. Մխիթարյան Գ.Մ., Հրաչյա Աճառյան. կյանքը և գիտական գործունեությունը, Ե., «Լեզու և լեզվաբանություն», N 2 (19), 2018, էջ 66-76:
47. Մկրյան Ա.Լ., Նախադասության կառուցվածքով կազմախոսական դարձվածքների կառուցվածքաբերականական առանձնահատկությունները իտալերենում և հայերենում, Ե., Վ.Բրյուսովի անվ. ԵՊՀ, «Բանբեր», N 1 (44), 2018, էջ 499-506:

48. Մկրտչյան Գ.Գ., Միջին հայերենի բարբառային տարբերակվածության լեզվական և պատմահասարակական նախադրյալները, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2018, էջ 204-212:
49. Չոլաքեան Յ.Մ., Սուրիոյ Համպուշիէ գիւղի աշտարակին 1348 թ. հայերէն արձանագրութիւնը, Ե., «Վէմ» համահայկական հանդես, N 2(62), 2018, էջ 144-154:
50. Պապիկյան Ս.Վ., Կինոտերմինների համառոտ քննություն, Ե., «Գլաձորյան ընթերցումներ», 2018, էջ 310-330:
51. Սարգսյան Մ.Ա., Գևորգ Ջահուկյանի կյանքը և գիտական գործունեությունը, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2018, էջ 74-84:
52. Սարգսյան Մ.Ա., Համացանցային լեզու. լեզվական տարբերակ, թե՞ խոսքի դրսևորում, Ե., «Լեզու և լեզվաբանություն», N 1 (18), 2018, էջ 57-64:
53. Սարգսյան Մ.Ա., Հայերեն էլեկտրոնային սրբագրման առկա համակարգերի քննություն, Ե., Վ.Բրյուսովի անվ. ԵՊՀ, «Բանբեր», N 1(44), 2018, էջ 598-604:
54. Սարգսյան Մ.Ա., Հոբելյանական նիստ՝ նվիրված ՀՀ ԳԱԱ 75-ամյակին, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2018, էջ 300-305:
55. Սարգսյան Մ.Ա., «Նոր բառեր» բառարանի նոր պրակը, Ե., «Լեզու և լեզվաբանություն», N 1 (18), 2018, էջ 95-96:
56. Սիրունյան Տ.Ղ., Լատիներեն աղբյուրների բառային և քերականական ազդեցությունը Բարդուղիմեոս Մարաղացու «Դիալեկտիկայի» վրա, Ե., «Լեզու և լեզվաբանություն», N 2 (19), 2018, էջ 77-89:
57. Սուքիասյան Հ.Վ., Թոռունյան Ն.Ա., Ճյուղային տերմինարան կազմելու փորձ ուրոլոգիայի բնագավառում, Ե., «Լեզու և լեզվաբանություն», N 2 (19), 2018, էջ 40-51:
58. Վարդանյան Ա.Վ., Վանի բարբառին նվիրված բառարանը, Ե., «Լեզու և լեզվաբանություն», N 1(18), 2018, էջ 92-94:
59. Месропян А.О., Воздействие мусульманской религии на лексику диалектов армянского языка, Мат. межд.й научно-теоретич. конф., “Шелковый путь и евразийские межкультурные отношения”, Душанбе, 2018, с. 19-21.
60. Месропян А.О., Религиозно-церковная лексика в новопахичеванском диалекте, 300 лет Российской и Ново-Нахичеванской епархии Армянской Апостольской церкви, Исторический путь и современность, М., «Ключ-С», 2018, с. 361-368.
61. Месропян А.О., Роль Нового Нахичевана в развитии армянской диалектологии, Мат. III межд. научн. конф., “Армяне юга России: история, культура, общее будущее”, Ростов-на-Дону, ЮНЦ РАН, 2018, с. 136-139.
62. Mesropyan A., The Vocabulary of Catholicos Karekin Kesabtsi as an Enriching Source for the Armenian Lexsikon, //Armenians of Syria, Proceedings of the Conference, Haigazian University Presss, Beirut, 2018, pp. 485-492.
63. Sargsyan M., Some Observations on Armenian Electronic Proofreading Systems, «World Science», N 6 (34), v.. 8, 2018, Warsaw, Poland, pp. 21-24, DOI. https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/12062018/5888
Հոդվածները հրատարակվել են «Ջահուկյանական ընթերցումներ» գիտական հոդվածների ժողովածուում, Ե., «Աստղիկ» հրատ., 2018, 274 էջ:
64. Գրիգորյան Գ.Գ., Խոսակցական լեզվում վաղակատար դերբայի Լ-ի անկումը շրջուն շարադասության ժամանակ, էջ 46-52:
65. Գրիգորյան Ս.Ս., Հոմանիշ բառերի ոճական կիրառությունները Գրիգոր Տաթևացու «Գիրք քարոզութեան Ձմեռան հատոր»-ում, էջ 61-68:
66. Դալալյան Տ.Ս., *Երկինք և երկիր* բառերի ստուգաբանության շուրջ, էջ 69-78:
67. Խաչատրյան Հ.Ռ., Իրականության յուրահատուկ ընկալման բառային դրսևորումները Համշենի բարբառում, էջ 113-123:
68. Կատվալյան Վ.Լ., Երևանի խոսվածքի մասին, էջ 124-135:
69. Հակոբյան Ֆ.Ա., Նոր բառերի մեքենական որոնման խնդիրները, էջ 136-143:
70. Համբարձումյան Վ.Գ., Հայերենի նախագրային ձևերի նշանակման մեթոդիկային վերաբերող մի քանի հարցի շուրջ, էջ 144-152:
71. Համբարձումյան Վ.Գ., Հոլովում. հոլով և հոլովական հարաբերություն (հոլովի քերականական-կարգային բաշխվածությունը ժամանակակից հայերենում), էջ 153-162:
72. Հովհաննիսյան Լ.Շ., Մի քանի բուսանունների շուրջ, էջ 172-180:
73. Հովսեփյան Լ. Ս., Բայասեռի կարգը գրաբարում, էջ 181-190:

74. Ղուկասյան Ս.Վ., Այո-ոչ հարցումները Ղուկասի արևելահայերեն և արևմտահայերեն ավետարաններում, էջ 191-198:
75. Միքայելյան Ժ.Ա., Կոտայքի մարզի Առինջ, Ակունք, Գեղաշեն, Բալահովիտ գյուղերի խոսվածքների հնչյունական համակարգերի նկարագիրը, էջ 207-217:
76. Վարդանյան Ա.Վ., Նախիջևանի որոշ տեղանունների ստուգաբանության շուրջ, էջ 258-270:
Հոդվածները հրապարակվել են «Հայերենագիտության արդի խնդիրներ» գիտաժողովի նյութերի էլեկտրոնային ժողովածուում, Ե., <http://language.sci.am/hy/conferences/institute-75-years-conference>, 2018, 101 էջ:
77. Բառնասյան Զ.Ա., Կայուն բառակապակցությունները՝ որպես ժողովրդի պատկերավոր լեզվամտածողության ցուցիչ, էջ 3-8:
78. Գևորգյան Գ.Գ., Արևմտահայ խոսվածքների լեզվաաշխարհագրական բնութագիրը. Պարտիզակ, էջ 19-29:
79. Խաչատրյան Հ.Ռ., Ծիսապաշտամունքային որոշ բառեր Համշենի բարբառում, էջ 39-48:
80. Կատվալյան Վ.Լ., Մակուի խոսվածքը Գեղարքունիքի մարզում, էջ 49-56:
81. Հակոբյան Ֆ. Ա., Կորպուսային լեզվաբանության կիրառական ոլորտները, էջ 57-63:
82. Հակոբյան Ֆ.Ա., Ժամանակակից հայերենի բառակազմության ձևային նկարագրության խնդիրներ, էջ 64-72:
83. Վարդանյան Ա.Վ., Նորքի խոսվածքի և Նախիջևանի տարածքի որոշ խոսվածքների բառապաշարային ընդհանրությունները, էջ 88-99:
84. Խաչատրյան Վ.Մ., Քերականական որոշ իրողություններ հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններում, էջ 99-103:
Հոդվածները հրապարակվել են «Արևմտահայերենի հարցեր (գիտական ուսումնասիրություններ)» էլեկտրոնային ժողովածուում, պրակ Ա, Ե., <http://language.sci.am/hy/electronic-publications>, 2018, 113 էջ:
85. Թոխմախեան Ռ.Մ., Շեշտը հայերենի փոխառեալ բառերու մէջ, էջ 23-27:
86. Միշոյեան-Տապաղեան Ս.Հ., Գոյականի հայցական հոլովը եւ ներգործական բայերու խնդրառութիւնը արեւմտահայերէնի մէջ, էջ 80-111:
87. Նազարեան Լ.Յ., Արեւմտահայերենի հարցեր՝ դիմատետրի էջերում, էջ 74-79:
88. Չոլաքեան Յ.Մ., Ընթացակցական դերբայի խնդիրը արեւմտահայերենի մէջ, էջ 11-22:
89. Տիոյեան Ս.Կ., Արեւմտահայերենի նորաբանութիւնները, էջ 28-38:
90. Ֆիշենկճեան Ա.Ա., Արեւմտահայերենի դասագիրքերու զուգադրական քննութիւն (ձեւաբանութիւն), էջ 39-73:
Հոդվածները հրատարակվել են «Армянский гуманитарный вестник», N 5 (Материалы IX Международной конференции по армянскому языкознанию), АН РФ, «Зангак», М./Е., 2018, 185 с.
91. Գևորգյան Գ.Գ., Եղանակաժամանակային կառուցածների բազմիմաստության դրսևորումները հայերենի բարբառներում, էջ 33-40:
92. Գրիգորյան Ս.Մ., Գրիգոր Տաթևացու «Գիրք հարցմանց»-ի բնագրային համաբարբառը և «Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի բառարանի համեմատությունը», էջ 15-31:
93. Խաչատրյան Օ.Ս., *Կապային կառույց+գոյական* կաղապարով բառակապակցությունների կառուցվածքային ու գործառական առանձնահատկությունները արևմտահայերենում և արևելահայերենում, էջ 43-54:
94. Մեսրոպյան Հ.Հ., *Աղոթք* հասկացության բարբառային համարժեքները, էջ 63-76:
95. Մկրտչյան Գ.Գ., Գրական լեզվի և բարբառների փոխհարաբերությունը Հայաստանի Հանրապետությունում, էջ 84-95:
96. Մխիթարյան Գ.Մ., Լարային նվագարանների հայերեն անվանումները Աստվածաշնչի հայերեն բնագրում, էջ 76-83:
97. Хачатрян А.Р., Диалектная характеристика семантического поля «Дом и домашнее хозяйство» в диалектах армянского языка, с. 56-62:

Ս.Սարգսյանն արժանացել է ԿԳՆ ԳՊԿ «Արդյունավետ երիտասարդ գիտաշխատող-2018՝ հումանիտար և հասարակական գիտությունների բնագավառում» մրցանակին:

Մ.ԱԲԵՂՅԱՆԻ ԱՆՎ. ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Վ.Դևրիկյան
Փոխտնօրեն, գիտքարտուղար՝ Բ.Գ.Թ. Հ.Որսկանյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ litinst@sci.am
Կայքէջ՝ www.litinst.sci.am

Մասնագիտական խորհուրդ 003՝ «Գրականագիտություն»
Նախագահ՝ Բ.Գ.Պ. Վ.Դևրիկյան, գիտքարտուղար՝ Բ.Գ.Թ. Ս.Մարգարյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Հայ հին գրականության պատմության ուսումնասիրության շրջանակում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Պ. Վ.Դևրիկյան) վերլուծվել են հայ հին գրականության բնագրերի՝ 19-րդ դարի հայ եկեղեցական կենտրոնների ամսագրերում տպագրության և վերլուծության հարցերը: Վեր են հանվել բնագրերի հրատարակության սկզբունքները և վերլուծության մեթոդները, թե որքանով են դրանք հիմնված հին գրականությունից եկած ըմբռնումների և որքանով՝ նոր շրջանի դասական հայագիտության մոտեցումների վրա: Աշխատանքը հնարավորություն է տալիս վեր հանելու, թե 19-րդ դարում որքանով են շարունակվել հայ հին գրականության ավանդները և որքանով ենթարկվել գիտական ուսումնասիրության:

Հովհաննես Թումանյանի կյանքի և գործունեության տարեգրության խմբում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Պ. Վ.Կիրակոսյան) հավաքվել և վերլուծվել են Թումանյանի կյանքի և ստեղծագործության մասին օտարազգի մտավորականների հայտնած կարծիքները, որոնցով վեր է հանվում մեծ գրողի ազգային և համամարդկային բնույթը, նրա երկերի խորը փիլիսոփայական և հումանիստական էությունը: Օտար հեղինակների բնորոշումները կարևորվում են նաև Թումանյանի գրական ժառանգությունը և հայ գրականությունը համաշխարհային գրականության համատեքստում դիտարկելու առումով:

Սփյուռքահայ գրականության բաժնում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Թ. Հ.Սարիբեկյան) սփյուռքի այսօրվա ժողովրդագրական տեղաշարժերի շրջանակում ուսումնասիրվել է, թե մի տարածաշրջանից մյուսը փոխադրված գրողների վրա ինչ ազդեցություն է ունենում նոր միջավայրը, որքանով է նա դառնում նաև այդ երկրորդ միջավայրի կրողը՝ միաժամանակ պահպանելով Սփյուռքի միջավայրին և այն երկրին բնորոշ հատկանիշները, ուր մինչև այդ նա ապրել էր:

Արտասահմանյան գրականության և գրական կապերի ուսումնասիրման բաժնում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Պ. Հ.Էդոյան) ուսումնասիրվել են “Пролог” («Յայսմաութ») ժողովածուի ռուսական և հայկական խմբագրությունների միջև եղած ընդհանրությունները: Քննվել է այն հարցը, թե երկու խմբագրություններում հանդիպող պատմություններն ինչ ընդհանրություններ ունեն և ընդհանուր քրիստոնեական ու համաշխարհային գրականության թափառական որ սյուժեներն են մուտք գործել եկեղեցածիսական այս ժողովածու:

Նույն մոտեցմամբ ուսումնասիրվել է արևելյան լեզենդների արտացոլումը 19-րդ դարավերջի և 20-րդ դարասկզբի ռուս և հայ գրականություններում, գրական մշակումները և վերամեկնաբանությունները:

Հատուկ ուշադրություն է դարձվել Մ. Գորկու «Վալախական լեզենդների» հայկական համարժեքներին:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Ավետիսեան Լ.Ա., Երբ յայտնաբերուիմ է մաշտոցեան տրամաբանութիւնը, առաջնորդող սկզբունքներ ի նպաստ դասական ուղղագրութեան կանոնարկման, Ե., «Անդրանիկ Մարտիրոսյան» ԱԶ հրատ, 2018, 64 էջ:
2. Բարդակչյան Գ.Պ., Պատմաբանասիրական հոդվածներ, Ե., «Զանգակ» հրատ., 2018, 200 էջ:
3. Դոլուխանյան Ա.Գ., Ֆրանսիացի հայագետները (XIX-XX դարեր), Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 704 էջ:
4. Թումանյան Հովհաննես, Երկերի լիակատար ժողովածու 10 հատորով (վերախմբագրված վերահրատարակություն), հ.1, Ե., «Էդիթ Պրինտ» հրատ., 2018, 786 էջ:
5. Թումանյան Հովհաննես, Երկերի լիակատար ժողովածու 10 հատորով (վերախմբագրված վերահրատարակություն), հ.2, Ե., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2018, 688 էջ:
6. Խաչատրյան Թ.Ա., Հիշողությունը ջնջում է հետքերը (գրականագիտական հոդվածների և էսսեների ժողովածու), Պեյրուք, Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսություն, 2018, 300 էջ:
7. Հովհաննիսյան Ս.Գ., Հովհաննես Թումանյանը մանկագրության խաչմերուկներում, Ե., «Մետրո» հրատ., 2018, 334 էջ:
8. Հովհաննիսյան Ս.Գ., «Վերնատուն», Ե., «Էդիթ Պրինտ» հրատ., 2018, 288 էջ:
9. Սարինյան Ս. Ն., Հայոց գրականության երկու դարը, գ. VII, Ե., «Արմավ» հրատ., 2018, 260 էջ:
10. Деврикан Ж.Г., История Армении, М., “Марко фано”, 2018, 200 с..
11. Исаакян А.Ж., «СЫНОВЬЯ “ВЕРНАТУНА”», Ер., “Титутюн”, 2018, 80 с..
12. Ованесян С.Г., «Ованес Туманян в годы Первой мировой войны», Ер., “Титутюн”, 2018, 620 с..

Հոդվածներ, զեկուցումներ

13. Աբրահամյան Ա.Ա., Ազգային-ազատագրական պայքարի անդրադարձը Արամ Զարրզի բանաստեղծություններում (1902-1907թթ. «Դրօշակ»), Ե., «Կանթեդ», N 3 (76), 2018, էջ 3-12:
14. Աբրահամյան Ա.Ա., Ռուբեն Զարդարյանը՝ ՀՅԴ մամուլում, Ե., «Կանթեդ», N 4 (77), 2018, էջ 3-11:
15. Ավետիսյան Ս.Հ., Անհետացած ինքնություններ, Ե., ԵԿԹՊԻ «Հանդես», N 20, 2018, էջ 204-210:
16. Ավետիսյան Ս.Հ., Լևոն Խեչոյանի արձակի թաքնագիտական շերտերը, Ե., «Կանթեդ», N 4 (77), 2018, էջ 3-16:
17. Գասպարյան Լ.Ա., Պատմական իրականությունների համարժեք թարգմանության խնդիրը հինգերորդ դարի հայ պատմագրության մեջ, Ե., «Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում», N 1(24), 2018, էջ 228-235:
18. Գասպարյան Լ.Ա., Ժամանակակից ֆենթեզին Զ. Ռոուլինգի «Հարրի Փոթեր» ստեղծագործության լույսի ներքո, Ե., «Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում», N 2 (25), 2018, էջ 163-170:
19. Դեմիրճյան Պ.Հ., Հայոց միասնական գրականության պատմական և արդիական հիմքերը, Ե., «Դեպի ակունքը լույսի», Սփյուռքի հայագիր և օտարագիր գրողների 6-րդ համաժող. նյութ., 2018, էջ 21-31:
20. Դեմիրճյան Պ.Հ., Թորոս որդի Խաչերի. «Վերջին խօսքս վճռաբար շարունակելի սեպեցեք...», Ե., «Թորոս Թորանեան-90», յոթելեն. նիւթ. ժողովածու, 2018, էջ 45-48:
21. Դերիկյան Վ.Գ., Եզիպտոսի հայոց թեմը, Պեյրուք, Եզիպտոսի, Սուդանի եւ Եթովպիոյ հայ համայնքներուն նւիրուծ միջազգ. գիտաժող. նիւթ., 2018, էջ 26-29:
22. Հովհաննիսյան Ս.Գ., Դրվագներ Հովհաննես Քաջազնունու և Հովհաննես Թումանյանի բարեկամության պատմությունից, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3(209), 2018, էջ 98-107:
23. Հովհաննիսյան Ս.Գ., Հայաստանի Առաջին Հանրապետության կրթամշակութային քաղաքականությունը և Հովհաննես Թումանյանը, «Առաջին հանրապետության կրթամշակութային կյանքը». միջազգ. գիտաժող. նյութ., Ե., 2018, էջ 126-141:
24. Հովհաննիսյան Ս.Գ., Դաֆֆին Հովհ.Թումանյանի կյանքում, Ե., ԵԿԹՊԻ «Հանդես», N 20, 2018, էջ 189-198:
25. Հովհաննիսյան Ս.Գ., Հովհաննես Թումանյան-Էդվարդ Անտինյան- «Հազարան բլրուլ», Ե., «Նորք» հանդես, N 3, 2018, էջ 150-159:
26. Մարգարյան Ս.Ա., Բնության և բարոյականության հակասությունը Նար-Դոսի ստեղծագործության մեջ, Ե., «Հայագիտական հանդես», N 3 (41), 2018, էջ 36-45:
27. Մարգարյան Ս. Ա., Ցավ, որ ուզում է խոսել, Ե., «Հայագիտական հանդես», N 4 (42), 2018, էջ 42-52
28. Մելքումյան Բ.Խ., Հայոց լեզվի տպագիր առաջին երեք դասագրքերը, Ե., «Հայագիտական հանդես», N 4 (42), 2018, էջ 123-129:
29. Մկրտչյան Ն.Լ., Վ.Անանյանի ստեղծագործական աշխարհը, Ե., «Հյուսիսսփայլ» գիտ. հոդված. ժողովածու, 2018, էջ 16-19:

30. Մնացականյան Ե.Ժ., Թումանեանը եւ բանավեճերը բանահիւսական թեմաների գրական մշակումների շուրջ, Պէյրուք, «Հայկազեան հայագիտական հանդէս», N 12, 2018, էջ 405-420:
31. Մնացականյան Ե.Ժ., «Մ. Արեղյանի կերպարը ըստ Հ. Արեղյանի «Օրերս ինձ հետ են» հուշագրության», Ե., «Արեղյանական ընթերցումներ 2» հանրապետ. գիտ. նստաշրջանի հոդված. ժողովածու, 2018, էջ 103-113:
32. Մնացականյան Ե.Ժ., «XIX դարավերջի հայ գրաքննադատության զարգացման միտումները», Ե., «Պատմաբանասիրական հանդէս», N 2, 2018, էջ 135-153:
33. Մնացականյան Ե.Ժ., Յովհաննէս Թումանեանի դիմանկարի կերտման լեզուաոճական սկզբունքները ժամանակակիցների յուշերում (համահեղինակ՝ Ա.Գալստյան), Էջմիածին, «Էջմիածին» հանդէս, N 2, 2018, էջ 88-99:
34. Նիկողոսյան Ա.Հ., Քյառթուի կերպարը որպէս անհանդուրժողականության ներկայացման միջոց արդի հայ արձակում, Ե., «Հանդուրժողականության և անհանդուրժողականության դրսևորումները հայ գրականության մէջ» ժողովածու, 2018, էջ 201-223:
35. Նիկողոսյան Ա.Հ., Ազգային պետականության հոգևոր-բարոյական կառուցվածքը «Գիրք ճանապարհի» ժողովածուում, Ե., «Զարեհցյան ընթերցումներ-10», 2018, էջ 311-342:
36. Վարդանյան Լ.Յ., Մալոյան Ա., Գիտաժողով՝ «Հայաստանը և արևելաքրիստոնեական քաղաքակրթությունը. Գ» թեմայով, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդէս», N 2, 2018, էջ 290-293:
37. Айрян З.Г., Поэзия С.Есенина в переводческом наследии армянских поэтов, Сб. научн. тр., Сергей Есенин: Личность. Творчество. Эпоха, ч. 3., М., Ин-ст. мировой литературы НАН РФ, 2018, с. 195-222.
38. Айрян З.Г., Фольклорные мотивы поэзии С.Есенина в переводческом наследии Ваагна Давтяна, Сб. научн. тр., ч. 4., М., Ин-ст мировой литературы НАН РФ, 2018, с. 28-38.
39. Айрян З.Г., Максим Горький и Армения, Сб. научн. тр., М., Инс-т мировой литературы НАН РФ, 2018, с. 22-34.
40. Айрян З.Г., Поэзия Вл.Маяковского в переводческом наследии армянских поэтов, Сб. научн. тр., М., Инс-т мировой литературы НАН РФ, 2018, с.78-89.
41. Айрян З.Г., Языковые и рифмические особенности переводов М.Синельникова из лирики Л. Дурьяна, Вестник Балтийской педагогической академии, СПб., 2018, с. 120-129.
42. Айрян З.Г., Штрихи к творческому портрету Гр.Тамразяна, Сб. научн. тр., Рязань, Рязанский государственный университе, ч. I, 2018, с. 56-65.
43. Айрян З.Г., Б.Ахмадулина - переводчик армянской поэзии, Сб. научн. тр., Рязань, Рязанский государственный университет, 2018, с. 82-93.
44. Айрян З.Г., Литературное наследие М.Горького в оценке армянской литературной критики, Сб. научн. тр., М., Инс-т мировой литературы НАН РФ, 2018, с. 79-87.
45. Беджаниян К.Г., Стихотворение М.Цветаевой «Моим стихам, написанным так рано...» в английском переводе., «Актуальные проблемы литературы и культуры», вып. 9. Ер., «Лингва», 2018, с. 206-211.
46. Беджаниян К.Г., Появление биографического романа в творчестве Ирвинга Стоуна, Сб. научн. ст., Мат. межвуз. научно-практич. конф., Ер., «Европринт», 2018, с. 25-47.
47. Беджаниян К.Г., Татевосян Р.В., Стихотворение Лермонтова «Он был рожден для счастья, для надежд» в переводах на английский и армянский языки (в соавторстве с Р.В.Татевосян), Сб. научн. ст. межд. научно-практич. конф., «Генезис научных воззрений в контексте парадигмы устойчивого развития», СПб, «КульТИнформПресс», 2018, с.184-186.
48. Карагезян Г.Л., Авторский замысел "Хроники Армении" Жана Дардела, Ер., "Вестник общественных наук НАН РА", N 2 (653), с.182-194.
49. Маргарян С.А., Լ.Խելոյանի գրականության ուկրաինական արձագանքները, Ер., Сб. научн. ст. Мат. межвуз. научно-практич. конф., Армянский гос. педогогич. ун-т им. Х. Абовяна, 2018, էջ 79-98:
50. Маргарян С.А., Левон Хечоян: интерпретация двух рассказов, Сб. научн. ст. Межд. научно-практич. конф., «Генезис научных воззрений в контексте парадигмы устойчивого развития», СПб, «КульТИнформПресс», 2018, с. 212-220.
51. Маргарян С. А., На границе двух времен, Образование и наука в России и за рубежом, М., 2018, N12, Vol 12, с. 298-303.
52. Маргарян С.А., Стихотворение потеряного миража, Образование и наука в России и за рубежом, М., 2018, N12, т. 12, с. 303-309.

53. Ованесян С.Г., Ованнес Туманян и “безбрежное море армянского горя”, “Настоящее время”, Литературно-художественный и публицистический журнал, Рига, Международная ассоциация писателей, N 3(49), 4(50), 2018, с. 193-203.
54. Ованесян С.Г., Ованнес Туманян и судьба армянского народа (на болгарском языке), Варна, «Знаци» (“Знаки”), N 2, 2018, с. 124-136.
55. Ованесян С.Г., Приговор утвердил Андрей Вышинский, Воспоминания длиною в жизнь, СПб, “Аватамк” (Веруем), N2 (296), 2018, с. 8-11.
56. Ованесян С.Г., Сурма Туманян "И только через много лет... " или "в поисках прошлого". Ер., “Историко-филологич. журнал”, N2 (208), с. 218-224.
57. Тер-Давтян К.С., Формирование философской мысли в Апмении, Ер., 2018, 600с..
58. Gasparyan L., “Literary Review on Gohar Karagozyan’s Book “The Armenian World in Tournefort’s Travelogue “A Voyage into Levant”, Ե., Բանաբեր հայագիտության, N 2 (17) , 2018, էջ 220-225:
59. Stepanyan S., Das Dunkelgedicht bei Paul Celan, Ortsvereinigung Kuttaissi der Internationalen Goethe-Gesellschaft in Weimar e. V., Goethe-Tage, Band 6, Kuttaissi 2018, 38-46 s.:
Հոդվածները հրատարակվել են Վենետիկի Միսիթարեան միաբանություն 300-ամյակին նվիրված միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Պատմության ինստիտուտ, Ե., 2018, 664 էջ:
60. Ավետիսեան Լ.Ա., Միսիթարեանք եւ տարերք լեզու իմաստասիրութեան Հայոց, էջ 339-353:
61. Դերիկյան Վ.Գ., Հայ գրականության պատմության Միսիթարյանների կատարած պարբերաբաժանումները 19-րդ դարում, էջ 431-446:
62. Հովհաննիսյան Ս.Գ., Միսիթարյանները Լեոյի գրապատմական ուսումնասիրությունների համատեքստում, էջ 223-239:
63. Մարգարյան Ս. Ա., Արսեն Բագրատունու «Հայկ Դյուցազն» պոեմը, էջ 320-339:
64. Մելքումյան Բ.Խ., Դասագրքերի Միսիթարյանների 18-րդ դարի հրատարակությունները, էջ 210-222:
65. Մուշեղյան Ա.Վ., Վիեննայի և Վենետիկի Միսիթարյան հայրեր Հովսեփ Գաթըրճյանը և Բարսեղ Սարգիսյանը՝ Նիկիական Հանգանակի ակնառու մեկնաբաններ (Եվրոպացի մասնագետների գնահատմամբ), էջ 268-286:
66. Մնացականյան Ե.Ժ., Հովհաննես Թումանյանը Միսիթարյանների գնահատմամբ, էջ 239-256:
67. Որսկանյան Հ.Վ., Ներսես Մեծի տեսիլի՝ Միսիթարյանների հրատարակություններն ու մեկնաբանությունները, էջ 410-430:
68. Վարդանյան Լ.Յ., Հայկական Վերածնության հարցը Միսիթարյանների՝ հայ գրականության պարբերաբաժանման համակարգում, էջ 354 – 387:
Հոդվածները հրատարակվել են «Ոսկանեան Աստուածաշնչի հրատարակութեան 350-ամեակը». «Հայերէն Սուրբ Գրքի թարգմանութիւնն ու հրատարակութիւնը պատմութեան հոլովոյթում» միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Էջմիածին, 2018, 236 էջ:
69. Որսկանյան Հ.Վ., Աստուածաշնչի Ոսկանեան հրատարակութեան՝ Հերոմ Բ. թագաւորի չափածոյ յիշատակարանը, էջ 34-42:
70. Վարդանյան Լ.Յ., Աստուածաշնչի՝ Ոսկան Երեւանցու եւ Միսիթար Սեբաստացու հրատարակութիւնների յիշատակարանների համեմատական քննութիւն, էջ 43 – 50:

Պաշտպանել են 2 դոկտորական, 7 թեկնածուական ատենախոսություններ:

Վլ.Կիրակոսյանը պարգևատրվել է ԳՊԿ ոսկե մեդալով, Գ.Կարազոզյանը և Զ.Հայրյանը՝ ԳՊԿ պատվոգրով, Ա.Իսահակյանը՝ Երևանի քաղաքապետի ոսկե մեդալով, Մ.Խաչատրյանը՝ Սփյուռքի նախարարության պատվոգրով, Ն.Բալյանը, Ն.Համբարձումյանը, Ս.Ավետիսյանը, Լ.Սեյրանյանը՝ նախարարության շնորհակալագրերով, Պ.Դեմիրճյանը՝ Մշակույթի նախարարության պատվոգրով, Զ. Ավետիսյանը և Հ.Էդոյանը՝ Մ.Աբեղյանի արձաթյա հուշամեդալով: Հիմնադրման 75-ամյակի առիթով ինստիտուտը պարգևատրվել է Սփյուռքի նախարարության ոսկե հուշամեդալով:

ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ ակ. Ռ.Սաֆրաստյան
Փոխտնօրեն՝ պ.գ.թ. Ռ.Ղազարյան
Գիտքարտուղար՝ պ.գ.թ. Գ.Մարգարյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ info@orient.sci.am
Կայքէջ՝ www.orient.sci.am

Մասնագիտական խորհուրդ 006՝ «Համաշխարհային պատմություն»
Նախագահ՝ ակ. Ռ.Սաֆրաստյան, գիտքարտուղար՝ պ.գ.թ. Գ.Մարգարյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Թուրքիայի, Իրանի, Կովկասի և Մաշրիքի արաբական երկրների քաղաքական, սոցիալական, մշակութային և էթնիկական պատմության հիմնախնդիրները և Հայաստանը» ծրագրի շրջանակներում (ղեկ.՝ ակ. Ռ.Սաֆրաստյան) առաջ է քաշվել և հիմնավորվել այն տեսակետը, որ զինված ուժերի դերը Թուրքիայի քաղաքական կյանքում նախագահ Ռ.Էրդոգանի կառավարման շրջանում զգալիորեն թուլացել է: Այս մոտեցումը կորվի հետագա ավելի ընդգրկուն հետազոտությունների հիմքում: Ուսումնասիրման առարկա են դարձել նաև արդիական նշանակություն ունեցող մի շարք հիմնախնդիրներ՝ Սիրիական ու Կատարական ճգնաժամերը և դրանց պատճառներն ու հետևանքները, քրդական հարցի զարգացումները և Ադրբեջանի քրդերի ինքնության ու ձուլման խնդիրները, «Թուրքականության» գործոնը Իրանում ու Ադրբեջանում, Վրաստանի ներքին հիմնախնդիրները, Ադրբեջանի ժողովրդագրական իրական պատկերի վերհանումը և այլն:

«Միջազգային հարաբերությունները Մերձավոր և Միջին Արևելքում, Արևելյան Ասիայում, Հարավային Կովկասում և Հայաստանի Հանրապետությունը» ծրագրի շրջանակներում (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Ն.Հովհաննիսյան) մեծ ուշադրություն է հատկացվել Մերձավոր Արևելքի կարևոր երկրներից մեկի՝ Եգիպտոսի արտաքին քաղաքականությանը, մասնավորապես արաբական ուղղության հիմնահարցերին: Հիմնավորվել է այն թեզը, որ այդ քաղաքականության իրականացման առանձնահատկությունները մեծապես պայմանավորված էին նախագահ Հոսնի Մուբարաքի գործունեությամբ: Վերոնշյալ խնդիրները արծարծվել են «Եգիպտոսի արտաքին քաղաքականության արաբական ուղղությունը նախագահ Հոսնի Մուբարաքի իշխանության առաջին տասնամյակում (1981-1991թթ.)» մենագրության մեջ:

«Հին, միջնադարյան և նոր շրջանի արևելյան աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին» ծրագրի շրջանակներում (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Ռ.Ղազարյան) առանձին ուսումնասիրման առարկա է դարձել «Արևելյան Այսրկովկասի վարչաքաղաքական կազմավորումները ԺԸ դարի երկրորդ կեսին» թեման, որտեղ քննարկվել է 18-րդ դարի 2-րդ կեսի Արևելյան Այսրկովկասի խանությունների ձևավորման գործընթացը և էթնոգավանական պատկերը: Տարաբնույթ աղբյուրների հիման վրա բացահայտվել և նորովի են լուսաբանվել այսրկովկասյան խաների խուսանավելու քաղաքականությունը Իրանական տերության, Ռուսական և Օսմանյան կայսրությունների նկատմամբ: Կարևոր ձեռքբերումներ են նաև Աքեմենյան Պարսկաստանի պատմության վերաբերյալ հունահռոմեական, արևելյան աղբյուրների ուսումնասիրումը, 14-15-րդ դդ. արևելյան աղբյուրների՝ Արցախի պատմության վերաբերյալ հետազոտությունը, օսմանյան հարկացուցակների ուսումնասիրման հիման վրա 16-րդ դարի հայկական մի շարք գավառների պատմության հարցերի քննարկումը և այլն:

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Մ.թ.ա. XV դարի խեթական աղբյուրները Հայկական լեռնաշխարհի վերաբերյալ» ծրագրի շրջանակներում (ղեկ.՝ պ.գ.դ. Ա.Քոսյան) ուսումնասիրվել են մ.թ.ա. XV դարում Խեթական տերության և Հայկական լեռնաշխարհի արևմտյան հատվածում գոյություն ունեցող պետական կազմավորումների տարաբնույթ փոխհարաբերություններն արտացոլող խեթական սեպագիր տեքստերը: Հրատարակվել է «Մ.թ.ա. XV դարի խեթական սեպագրական աղբյուրները Հայկական լեռնաշխարհի մասին: Խեթական սեպագրական աղբյուրները Հայկական լեռնաշխարհի մասին» մենագրության II հատորը, որը Հայաստանի հնագույն պատմության կարևորագույն սկզբնաղբյուրներից մ.թ.ա. XV դարի խեթական սեպագրական տեքստերի գիտական հրատարակությունն է՝ կից պատմագիտական հետազոտությամբ:

«Մատենադարանի 17-18-րդ դարերի շարիաթական-նոտարական վավերագրերը. բնագրերի թարգմանություն և վերլուծություն» ծրագրի շրջանակներում (ղեկ.՝ պ.գ.դ. Ք.Կոստիկյան) տպագրվել է «Շարիաթական նոտարական փաստաթղթեր (ԺԷ-ԺԸ դդ.)» ժողովածուն, որը Մատենադարանի պարսկերեն վավերագրեր» շարքի III հատորն է, որտեղ հայերեն թարգմանություններով ու անհրաժեշտ մեկնաբանություններով ներկայացվում է կալվածագրերի առաջին պրակը ժամանակագրորեն շարունակող շրջանի 25 շարիաթական-նոտարական վավերագիր՝ պարսկերեն բնագրերով ու լուսապատճեններով:

«Արաբական գարուն» համաարաբական ըմբոստություն հանուն արաբական հասարակության արդիականացման. պատճառներն և հետևանքները» ծրագրի շրջանակներում (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Ն.Հովհաննիսյան) հրատարակվել են հոդվածներ, տպագրվել է «Արաբական գարունը». համաարաբական ըմբոստությունը հանուն արաբական հասարակության արդիականացման (Թունիս, Եգիպտոս, Եմեն, Լիբիա)» գիրքը՝ նվիրված արաբական մի շարք երկրներում 2011թ. սկիզբ առած համաարաբական ըմբոստության ուսումնասիրությանը, որը ստացել է «արաբական գարուն» անվանումը:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Արևելաասիական ուսումնասիրություններ, N III, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 108 էջ:
2. Գրեկյան Ե.Հ., Բադալյան Մ.Ս., Տիրացյան Ն.Գ., Պետրոսյան Ա.Ե., Բիայնիլի-Ուրարտու: Աստվածներ, տաճարներ, պաշտամունք, Ե., ՀԱԻ հրատ., 2018, 204 էջ:
3. Գևորգյան Գ.Գ., Եգիպտոսի արտաքին քաղաքականության արաբական ուղղությունը նախագահ Հոսնի Մուբարաքի իշխանության առաջին տասնամյակում (1981-1991 թթ.), Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 300 էջ:
4. Կոստիկյան Ք.Պ., Խեչո Մ.Ի., Շարիաթական նոտարական փաստաթղթեր (ԺԷ-ԺԸ դդ.), Մատենադարանի պարսկերեն վավերագրեր, հ. III, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 224 էջ:
5. Հակոբ Սիրունի: Էջեր Մանուկ բեյի կյանքեն, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 180 էջ:
6. «Հայաստանը և արևելաքրիստոնեական քաղաքակրթությունը», Գ.Չոբանյանի ծննդյան 70-ամյակին նվ. միջազգ. գիտաժողովի զեկ. և զեկ. դրույթ., Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 224 էջ:
7. Հովհաննիսյան Ն.Հ., Գևորգյան Գ.Գ., «Արաբական գարունը». համաարաբական ըմբոստությունը հանուն արաբական հասարակության արդիականացման (Թունիս, Եգիպտոս, Եմեն, Լիբիա), Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 153 էջ:
8. Մելքոնյան Ք.Ֆ., Հայկական հարցը և սփյուռքահայությունը մինչև ԽՍՀՄ փլուզումը, Ե., «Ճարտարագետ» հրատ., 2018, 168 էջ:
9. Մերձավոր Արևելք. պատմություն, քաղաքականություն, մշակույթ, հ. XIII, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 292 էջ:
10. Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, N XXXI, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 248 էջ:

11. Մխիթարյան Գ.Ժ., Արևելյան Այսրկովկասի վարչաքաղաքական կազմավորումները ԺՀ դարի երկրորդ կեսին, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 150 էջ:
12. Մովսիսյան Ա.Ե., Արարատ-Ուրարտու թագավորությունը (հայերեն, անգլերեն, ռուսերեն), Ե., Հեղինակ. հրատ., 2018, 112 էջ:
13. Ստեփանյան Հ.Ա., Գևորգ Բամպուքճյան. կյանքը, գործը և ժամանակը (1923-1996), Ե., Մեսրոպ արք. Աշճեան մատենաշար, N 178, 2018, 168 էջ:
14. Ցականյան Ռ.Ա., Էթնոքաղաքական տեղաշարժերը Մերձավոր Արևելքում և Հայկական լեռնաշխարհում մ.թ.ա. VII-VI դդ., Ե., «Էդիթ Պրինտ» հրատ., 2018, 290 էջ:
15. Քոսյան Ա.Վ., Ղազարյան Ռ.Պ., Խանգաղյան Մ.Գ., Մարտիրոսյան Ս.Կ., Մ.թ.ա. XV դարի խեթական սեպագրական աղբյուրները Հայկական լեռնաշխարհի մասին: Խեթական սեպագրական աղբյուրները Հայկական լեռնաշխարհի մասին, հ. II, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 182 էջ:
16. Contemporary Eurasia (Ժամանակակից Եվրասիա), Y., "VMV-Print" publ., N VII (1-2), 2018, 162p.
17. **گوهر اسکندریان ، روابط ایران و آمریکا در ۱۹۴۲-۱۹۶۰** (Իսկանդարյան Գ.Մ., Իրանաամերիկյան հարաբերությունները 1942-1960 թթ.) (պարսկերեն), Թեհրան, 2018, 182 էջ:
18. Safrastian R., El Plan Estatal del Genocidio de los Armenios, Y., 2018, "Gitutyun" publ. house, 47 p.
19. Stepanyan A., Westernization in Hellenistic and Early Medieval Armenia. History and historical texts, Y., 2018, "Printinfo", 320p.

Դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ

20. Թուրքիայի Հանրապետության պատմություն (պատ. խմբագիր՝ Ռ.Սաֆրաստյան), Ե., «ՎՄՎ-Պրինտ» հրատ., 2018, 426 էջ:
21. Հովհաննիսյան Ն.Հ., Ղուկասյան Ա.Ա., Ղուկասյան Ա.Ա., Նարինյանյան Ա.Մ., Համաշխարհային պատմություն (8-րդ դասարան), Ե., «Էդիթ Պրինտ հրատ.», 2018, 192 էջ:
22. Ստեփանյան Ա.Ա., Սաֆրաստյան Ռ.Ա., Նազարյան Ա.Ս., Համաշխարհային պատմություն: Նոր դարեր: Հանրակրթական հիմնական դպրոցի համար (8-րդ դասարան), Ե., «Զանգակ-97» հրատ., 2018, 176 էջ:
23. Քոսյան Ա.Վ., Սաֆրաստյան Ռ.Ա., Համաշխարհային պատմություն: Հումանիտար հոսք (12-րդ դասարան), Ե., «Զանգակ - 97» հրատ., 2018, 256 էջ:
24. Քոսյան Ա.Վ., Սաֆրաստյան Ռ.Ա., Համաշխարհային պատմություն: Ընդհանուր և բնագիտամաթեմատիկական հոսքեր (12-րդ դասարան), Ե., «Զանգակ-97» հրատ., 2018, 128 էջ:
25. Թամոյան Հ.Մ. (համահեղինակ), Եզդիերեն այբբենարան (1-ին դասարան), Ե., «Սպիկա» հրատ., 2018, 100 էջ:
26. Թամոյան Հ.Մ. (համահեղինակ), Եզդի գրականություն (6-րդ դասարան), Ե., «Սպիկա» հրատ., 2018, 100 էջ:
27. Թամոյան Հ.Մ. (համահեղինակ), Եզդի գրականություն (7-րդ դասարան), Ե., «Սպիկա» հրատ., 2018, 100 էջ:
28. Թամոյան Հ.Մ. (համահեղինակ), Եզդի գրականություն (11-րդ դասարան), Ե., «Սպիկա» հրատ., 2018, 100 էջ:
29. Թամոյան Հ.Մ. (համահեղինակ), Եզդիերեն (9-11-րդ դասարաններ), Ե., «Սպիկա» հրատ., 2018, 100 էջ:

Հոդվածներ, զեկուցումներ

30. Աւետեան Կ.Դ., Ակնարկ հայ մշակույթի պատմութեան (ԺԵ.-ԺՀ դարեր), Բեյրութ, «Հայկազեան հայագիտական հանդես», N 38, 2018, էջ 217-236:
31. Բոգոյան Ա.Ա., Պետեր Հալֆտեր (մատենագիտությամբ), Ե., «Բանբեր Մատենադարանի», N 25, 2018, էջ 461-468:
32. Բոգոյան Ա.Ա., Բյուզանդական նոմոկանոնի վենետիկյան ձեռագիրը, Ե., «Վենետիկի Մխիթարյան միաբանություն - 300» միջազգ. գիտաժող. զեկ. ժողովածու, Մեսրոպ արք. Աշճեանի մատենաշար, N 177, 2018, էջ 49-60:
33. Գրեկյան Ե.Հ., Քաղաքաշինությունը և քաղաքաշինական միտքը Բիայնիլի-Ուրարտուում, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1, 2018, էջ 225-255:
34. Գրեկյան Ե.Հ., Ուրարտական սեպագրական դպրոցը, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 2(62), 2018, էջ 44-73:
35. Գրեկյան Ե.Հ., Էրեբունի քաղաքը, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3 (209), 2018, էջ 1-30:
36. Իսկանդարյան Գ.Մ., ԱՄՆ-Իրան քաղաքականության շրջափոխումը 2009-2018 թթ., Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. միջազգային հարաբերություններ, քաղաքագիտություն», N 2(26), 2018, էջ 30-42:

37. Խորիկյան Հ.Գ., Արիանոսի մի տեղեկության շուրջ, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2018, էջ 213-217:
38. Խորիկյան Հ.Գ., Սկուդրայի վարչական կարգավիճակը Աքեմենյան Պարսկաստանի սատրապական բաժանման համակարգում, Վիեննա.-Ե., «Հանդես ամսօրեայ», N 1-12, 2018, էջ 361-368:
39. Կոստիկյան Բ.Պ., Հայոց Եկեղեցու իրավական և սոցիալ-տնտեսական դրության հարցերն ըստ Մատենադարանի ԺԷ.-ԺԸ. դարերի պարսկերեն վավերագրերի, Էջմիածին, «Էջմիածին» հանդես, N Գ., 2018, էջ 68-87:
40. Հարությունյան Լ.Մ. (գրախոսություն), Հարություն-Ռեմոն Գևորգյան. Հայոց ցեղասպանությունը. ամբողջական պատմություն, Կահիրե, 2015, 1328 էջ (արաբ.), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1, 2018, էջ 263-265:
41. Հմայակյան Հ.Հ., «Գուրգուռ» ջրանունը առասպելալեզվաբանական նյութերի համատեքստում, Ե., «Ջահուկյանական ընթերցումներ» գիտ. հոդված. ժողովածու, 2018, էջ 163-171:
42. Հովսեփյան Լ.Ս., Թուրքիայի զինված ուժերի ինստիտուցիոնալ ինքնավարության թուլացման և ինստիտուցիոնալ ինքնության կերպափոխման փոխկապվածության խնդիրը, Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. միջազգային հարաբերություններ, գաղաքագիտություն», N 3, 2018, էջ 56-68:
43. Հովսեփյան Լ.Ս., Թուրքիայի արտաքին և անվտանգային քաղաքականության փոխակերպումները. վերագնահատելով Հայաստանի անվտանգության մարտահրավերները, Ե., «Հայկական բանակ», N 3, 2018, էջ 112-118:
44. Հովսեփյան Լ.Ս. (գրախոսություն), Տիգրան Դավիթավյան, Ադրբեջանի հատուկ ծառայությունները և դրանց հակահայ գործունեությունը, ՀՀ կառավարությանն առընթեր ազգային անվտանգության ծառայություն, 2017, 301 էջ, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3 (654), 2018, էջ 247-251:
45. Մելքոնյան Բ.Ֆ., Թուրքիան Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին. դաշնակիցներ և հակառակորդներ, Ե., «21-րդ դար» «Նորավանք» հիմնադրամի հանդես, N 3, 2018, էջ 36-48:
46. Միրզաբեկյան Գ.Ա., Վեդի գավառը 1590թ. օսմանյան հարկացուցակում, Ե., «Հայագիտական հանդես», N 1, 2018, էջ 181-185:
47. Միրզաբեկյան Գ.Ա., Գառնի գավառը 1590թ. օսմանյան հարկացուցակում, Ե., «Կանթեղ», N 1, 2018, էջ 108-112:
48. Ստեփանյան Հ.Ա., Միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված Մանուկ Բեյ Միրզայանին, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2018, էջ 301-306:
49. Փաշայան Ա.Ա., «Հայ-արաբական փոխառնություններ. հայոց ցեղասպանությունից մինչև արդի մարտահրավերներ» գիտաժողով, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2018, էջ 286-289:
50. Փաշայան Ա.Ա., Միրիացի արաբ ականատես Ֆայեզ Ալ-Ղուսեյնի հուշերը Հայոց ցեղասպանության մասին (թարգմ. արաբ. բնագրից, առաջաբանը, ներած. և ծանոթագր. Արշակ Փոլադյանի և Լ.Սարգսյանի), Դամասկոս, «Դար ալ-Շարկ» հրատ., 2017, 264 էջ (գրախոսություն), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1, 2018, էջ 277-279:
51. Յականյան Ռ.Ա., Չանգվածային տեղահանությունների ու վերաբնակեցումների քաղաքականության ներքին առանձնահատկություններն Ասորեստանում Թիզլաթպալասար III-ի օրոք (մ.թ.ա. 745-727 թթ.), Ե., «Վեմ» համահայկական հանդես, N 3, 2018, էջ 65-85:
52. Յականյան Ռ.Ա., Ասորեստանի ներխուժումն Բսրայել և Սամարիա քաղաքի անկման հիմնախնդիրը, Ե., ԵՊՄՀ, «Պատմություն և հասարակագիտություն» տարեգիրք, N 4, 2018, էջ 178-185:
53. Քոսյան Ա.Վ., Եփրատյան կոնտակտային գոտու հյուսիսային դարպասը. Երզնկայի դաշտը, Ե., «Պատմամշակութային ժառանգություն», N IV, 2018, էջ 214-235:
54. Бозоян А.А., Армянская церковь в иерархической системе вселенской церкви и значение создания алфавита, М., “Золотой век Армянской культуры. Достижения. Мировое значение, межд. мат. научн. конф., 2018, с. 9.
55. Цаканян Р.А., Армения от Хайка до Парнаваза: миф и реальность, М., «Метаморфозы истории», вып. 12, 2018, с. 127-147.
56. Сафрастян Р.А., Фактор армянской диаспоры: геополитическое измерение (на примере деятельности армянского лобби в США), М., «Постсоветское пространство: роль внешнего фактора. Сб. статей», ИМЭМО РАН, 2018, с. 73-78.
57. Bozoyan A., Peter Halfter (1944-2018), Y., “Review of Armenian Studies” («Բանբեր Հայագիտության»), N 2 (17), 2018, pp. 237-242.
58. Grekyan E., “Some I Killed, Some I Took Alive”. The Impact of War on Local Population in the Urartian Period, L., “Ancient West & East”, v. 17, 2018, pp. 143-160.

59. Iskandaryan G., Preservation policies of cultural heritage and their role in expanding cultural exchanges, T., "International Conference on Cultural Dialogues of Iran, Central Asia and Caucuses", 2018, p. 161.
60. Hakobyan A., The Localization of the Paytakaran Province's Counties according to the «Ashxarhac'uyc'» (7th century), Y., "Abstracts. Anatolia - The Caucasus - Iran: Ethnic and Linguistic Contacts (ACIC) 10-12 May, 2018, pp. 19-20.
61. Hakobyan A., When was the Yerevan fortress built on the bank of Hrazdan river? (591 P.D. ?)], Y., "Abstracts. First International Conference «Historical and Cultural Relations between Iran and the Caucasus», 26-27 May, Yerevan, Armenia. 2018, pp. 4-5.
62. Harutyunyan A., Chinese Soft Power: Cultural and Public Diplomacy, Understanding China. Inclusive Sinologies and Diverse Civilization, B., "The 5-th World Conference on Sinology, Abstracts", November 2-4, Renmin University of China/Confucius Institute Headquarters (Hanban), 2018, p. 20.
63. Harutyunyan A., 俄罗斯欧亚经济联盟与中国丝绸之路经济带在欧亚空间内的融合, Digest of Foreign Social Sciences, v. 3, 2018, pp. 21-26.
64. Harutyunyan L., Syrian crisis: Intra-Syrian, regional and non-regional actors (2011-2017), B., "Katholischer Akademischer Ausländer-Dienst (KAAD), Newsletter", N 20, 2018, pp. 4-8.
65. Hmayakyan H., On the Biblical Identification of Dyonisos-Spandaramet, Tohoku University, Sendai, Japan, 2018, pp. 18-19.
66. Khorikyan H., On the Location of the Herodotus' Utii and Myci, M., "Scripta antiqua. Ancient History, Philology, Arts and Material Culture", v. 7, 2018, pp. 76-80.
67. Margaryan G., Vardanyan A., Some remarks on the history of Qarābāgh in the late Mongol period (XIV-XV centuries), P., "Revue des Études Armeniennes", v. 37, 2018, pp. 155-172.
68. Safrastyan R., Genesis of Policy of Armenian Genocide, B., "Oriental Studies and Interfaith Dialogue. Essays in Honour of József Szécsi", L'Harmattan, 2018, pp. 591-612.
69. Ter-Matevosyan V., Turkish Soft Power Politics in Georgia: Making Sense of Political and Cultural Implications, L., "Religion and Soft Power in the South Caucasus", 2018, pp. 21-41.
70. Ter-Matevosyan V., A Conflict That Did Not Happen: Revisiting The Javakhsk Affair in Georgia, "Nations and Nationalism", v. 24, N 3 (with Brent Currie), 2018, pp. 38-49.
71. Ter-Matevosyan V., Armenia-Turkey border opening: what determines the attitude of Armenians?, "Caucasus Survey", v. 6, N 3, 2018, pp. 115-119.
72. Ter-Matevosyan V., The Nagorno-Karabakh Conflict: Background and Prospects, "GeoPolitics", vol. 16 (1), N 73, 2018, pp. 259-265.
73. Ter-Matevosyan V., Review of Ünal Çeviköz's Paper "Perspectives for Security and Stability in the South Caucasus: The Role of Normalization between Turkey and Armenia", "Analytical Bulletin", N 11, 2018, pp. 218-226.
74. Ter-Matevosyan V., Review of Eric Lee's "The Experiment: Georgia's Forgotten Revolution, 1918-1921, London, Zed Books, 2017", "Ab Imperio", N 4, 2018, pp. 78-92.
75. Tsakanyan R., Tiglath-Pileser III (745-727 B.C.): Mass Deportations and Resettlement Policy in Assyria, Y., Review of Armenian Studies, N 1, 2018, pp. 116-136.
Հոդվածները հրատարակվել են «Մերձավոր Արևելք. պատմություն, քաղաքականություն, մշակույթ» ժողովածուում, N XIII, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 292 էջ:
76. Աբաջյան Ա.Ա., Չինաստանի դիվանագիտական և ռազմավարական քայլերը Մերձավոր Արևելքում Սառը պատերազմի ժամանակաշրջանում, էջ 172-187:
77. Գալստյան Վ.Ա., Ադրբեջանի քրդերի ինքնության և ձուլման խնդիրը Իրաքի Քուրդիստանի անկախության հանրաքվեի լույսի ներքո, էջ 137-156:
78. Փաշայան Ա.Ա., Կատարական ճգնաժամ, պատճառներն ու հետևանքները, էջ 188-197:
Հոդվածները հրատարակվել են «Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ» ժողովածուում, N XXXI, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 248 էջ:
79. Աւետեան Կ.Դ., Ղեւոնդ վարդապետ Փիրդալեմեանը եւ իր յիշատակարանների հաւաքածոն, էջ 239-245:
80. Բայբուրդյան Վ.Ա., Քրդական հարցի զարգացումներն Իրանի Իսլամական Հանրապետությունում, էջ 122-148:
81. Բոզոյան Ա.Ա., Ս. Գիրքը Մայր աթոռ ու էջմիածնի հրատարակչական ծրագրերում, էջ 219-231:
82. Գասպարյան Ա.Ա., Ֆրանսիական ներխուժումն Ալժիր 1830թ.. պատճառներն ու հետևանքները, էջ 88-97:
83. Իսրայելյան Ա.Հ., «Թյուրքականության» գործոնը Իրանի և Ադրբեջանի հարաբերություններում (1991-2016 թթ.), էջ 149-158:

84. Խորիկյան Հ.Գ., Եգիպտոսն Աքեմենյան Պարսկաստանի սատրապական բաժանման համակարգում, էջ 34-46:
85. Կոզմոյան Ա.Կ., Իրանի էթնոմշակութային միասնականության գաղափարը Նիզամիի «Խոսրով և Շիրին» պոեմում, էջ 195-202:
86. Մելքոնյան Ք.Ֆ., Հայոց ցեղասպանության ճանաչման խնդիրը 1960-ական թթ. երկրորդ կեսին, էջ 108-122:
87. Մխիթարյան Գ.Ժ., Ս. Գմելինի ճանապարհորդությունն Արևելյան Այսրկովկաս և Իրանի հյուսիսային շրջաններ, էջ 76-87:
88. Ստեփանյան Հ.Ա., Հայերը Բիթլիսում և հայատառ քրդերեն ձեռագիր ու տպագիր գրականությունը, էջ 232-239:
89. Ցականյան Ռ.Ա., Միջինասորեստանյան տերության արտաքին և ներքին քաղաքականության որոշ հարցերի շուրջ, էջ 19-33:
90. Քոսյան Ա.Վ., Հայկական լեռնաշխարհը մ.թ.ա. XV դարի խեթական սեպագրական աղբյուրներում (աղբյուրների տեսություն), էջ 11-18:
91. Матевосян А.К., Виды богопознания в «Златочреве» св. Григора Татеваци, с. 203-218.
92. Harutyunyan A., Chinese policy of Soft power and public diplomacy, pp. 171-194.
93. Margaryan G., Some details about Timur Lang's lameness and origin, pp. 69-75.
Հոդվածները հրատարակվել են «Արևելասլավական ուսումնասիրություններ» ժողովածուում, N III, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 108 էջ:
94. Հարությունյան Ե.Վ., Ճապոնիա-Կատար հարաբերությունների շուրջ, էջ 62-73:
95. Հարությունյան Ե.Վ., Հովհաննիսյան Ն.Հ., Ամիրխանյան Մ.Դ., Կարապետյան Ռ.Կ., Հայաստան-Ճապոնիա. քաղաքական, տնտեսական, մշակութային և գիտական հարաբերություններ, Ե., 2005, էջ 180+144 (ձապ.) (գրախոսություն):
96. Оганесян Н.О., Председатель Китайской Народной Республики Мао Цзэдун наградила его орденами Китая, с. 79-83.
97. Harutyunyan A., The Chinese dream as a vision of PRC's new phase of modernization, pp. 28-47.
98. Harutyunyan A., Chinese initiative "One Belt, One Road" and the idea of "Community of common destiny", pp. 48-61.
99. Hovhannisyan N., Turkey should continue admitting the Genocide as the Ottoman empire did, pp. 84-88.
Հոդվածները հրատարակվել են "Fundamental Armenology" էլեկտրոնային հանդեսում, N I, Ե., 2018, 225 էջ:
100. Kosyan A., The plain of Erznka in the II-I millenniums BC, pp. 49-68.
101. Safrastyan R., Genocide of the Armenians in the Ottoman empire: Last week of May 1915, pp. 74-80.
Հոդվածները հրատարակվել են "Contemporary Eurasia" (Ժամանակակից Եվրասիա), N VII, Y., "VMV-Print" publ., (1-2), 2018, 162p.
102. Pashayan A., The regional rivalries in the Gulf region. The Qatar crisis, pp. 74-81.
103. Gevorgyan G., The new strategy of the U.S. Middle East policy and Egypt (the end of the 20th century - beginning of the 21st century), pp. 82-90.
104. Ghahriyan M., The Kurdish factor in Iraq-Gulfarab states relations, pp. 91-103.
Հոդվածները հրատարակվել են «Հայաստանը և արևելաքրիստոնեական քաղաքակրթությունը - Գ», միջազգային գիտաժողովի ժողովածուում, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 224 էջ:
105. Բոզոյան Ա.Ա., Կոստանդնուպոլսի պատրիարքությունը Հայոց եկեղեցու նվիրապետական համակարգում, էջ 32-41:
106. Գալստյան Վ.Ա., Ադրբեջանի ժողովրդագրական իրական պատկերի վերհանման փորձ՝ ադրբեջանական պաշտոնական տվյալների հիման վրա, էջ 42-47:
107. Խորիկյան Հ.Գ., Սասանյան Իրանի քրիստոնյաները մինչև Ե դարը, էջ 85-90:
108. Կոստիկյան Ք.Պ., Աղվանից կաթողիկոսության ներքին խնդիրներն ըստ Մատենադարանի XVIII դարի պարսկերեն վավերագրերի, էջ 114-121:
109. Մաթևոսյան Ա.Կ., Հայոց եկեղեցու վարդապետական աստվածաբանության հիմնադրույթները ս. Գրիգոր Տաթևացու «Ոսկեփորիկում», էջ 184-191:
110. Մալիյան Բ.Վ., Կրասնոդարի երկրամասի հայերը. պատմամշակութային և ժողովրդագրական ակնարկ, էջ 192-197:
111. Միրզաբեկյան Գ.Ա., Մակուի նահիեն (գյուղախումբը) 1728թ. օսմանյան հարկամատյանում, էջ 221-226:
112. Մխիթարյան Գ.Ժ., Աստրախանի հայկական համայնքը Ս. Գմելինի «Ուղեգրության» մեջ, էջ 227-236:
113. Ցակոբեան Ա.Յ., Աշխարհացոյցեան Փայտակարան նահանգի գաւառների տեղորոշման նոր փորձ, էջ 239-246:

114. Փաշայան Ա.Ա., Վահաբականությունն Ադրբեջանում. արտաքին կրոնական ազդեցությունների դերը նոր ինքնությունների ձևավորման հարցում (1991-2008 թթ.), էջ 267-275:

Պաշտպանվել են 1 դոկտորական, 8 թեկնածուական ատենախոսություններ:

Ա.Կոզմոյանը պարգևատրվել է Իրանի մեծանուն բանաստեղծ Շահրիարի անվ. մշակութային շքանշանով, Ա.Հովհաննիսյանը՝ Արցախի Հանրապետության «Երախտագիտություն» մեդալով, Գ.Մարգարյանը ստացել է Վլ.Բարիսուդարյանի անվ. երիտասարդական մրցանակ:

ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ թղթ. անդ. Պ.Ավետիսյան
Փոխտնօրեն՝ պ.գ.թ. Գ.Սարգսյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ pavetisyan@sci.am
Կայքէջ՝ <http://iae.am>

Մասնագիտական խորհուրդ 007՝ «Հնագիտություն և ազգագրություն»
Նախագահ՝ թղթ. անդ. Պ.Ավետիսյան, գիտքարտուղար՝ պ.գ.թ. Հ.Մելքոնյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Հայաստանի պատմամշակութային ժառանգության հնագիտական ուսումնասիրություն» ենթաձեռնարկ (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Պ.Ավետիսյան) պեղվել և ուսումնասիրվել է ՀՀ և Արցախի տարածքի 42 հուշարձան: Հայտնաբերվել և նկարագրվել են բրոնզ-երկաթի դարերի ամրոց-բնակատեղիներ, ժայռափոր դամբարաններ, միջնադարյան ժայռափոր մատուռներ, արտադրական համալիրներ: Պեղումներով և լաբորատոր անալիզներով ձեռք բերված տվյալների շնորհիվ զգալիորեն թարմացվել է Հայոց պատմության և մշակույթի ուսումնասիրության աղբյուրագիտական հենքը:

«Դիվան հայ վիմագրության» ենթաձեռնարկ (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Գ.Սարգսյան) շարունակվել են Արմավիրի, Արագածոտնի և Կոտայքի մարզերի վիմագրերի պրակների կազմման աշխատանքները: ՀՀ Կոտայքի մարզի տարբեր հուշարձաններում լուսանկարվել, վերծանվել, գրչագրվել ու ծանոթագրվել են մոտ հինգ տասնյակ նորահայտ վիմական արձանագրություններ:

«Սոցիալ-մշակութային գործընթացների էթնիկ առանձնահատկությունները ՀՀ քաղաքային և գյուղական բնակչության շրջանում» ենթաձեռնարկ (ղեկ.՝ պ.գ.դ. Մ.Գալստյան) հավաքված նյութերի և էթնոսոցիոլոգիական հետազոտությունների արդյունքների հիման վրա վերլուծվել են հայաստանյան հանրության մեջ միգրացիոն, ընտանեկան ու ազգակցական, տոնածիսական ու կրոնական, պրոֆեսիոնալ մշակույթի, ինքնության համակարգում տեղի ունեցող փոփոխությունները և նոր դրսևորվող միտումները: Մասնավորապես քննարկվել են, թե համաշխարհայնացման գործընթացները և նոր տեղեկատվական հոսքերը ինչ ազդեցություն են թողնում ընտանեկան արժեքների, քաղաքացիական և պայմանագրային ամուսնությունների, ընտանիքի մոդելի և կատարած գործառնությունների փոփոխությունների վրա, ինչ նոր դրսևորումներ են առկա ինքնության, հայոց տոնածիսական համալիրում և գեղարվեստական մշակույթի սպառման ոլորտում: Վեր է հանվել միգրացիայի թողած սոցիալ-տնտեսական և մշակութային ազդեցությունն անհատի, ընտանիքի, համայնքի և հասարակության մակարդակով:

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Հոկտեմբեր ամսից ինստիտուտի գիտահետազոտական խմբերի ուժերով կատարվել է 5 թեմա՝ «Բույսերի և պտուղների խորհրդանշական պատկերների լեզվաբանագիտական և մշակութաբանական վերլուծություն՝ ըստ հայ բանահյուսական տեքստերի», «Հայկական էպոսի վաղնջական շերտերը», «Հայ-իրանական «Ռոստամ Զալ» վեպը և հայ վիպական ավանդությունը», «Մյունիքի բանահյուսությունը», «Վանի թագավորության պատմության և մշակույթի ատլաս (ըստ հնագիտական և գրավոր աղբյուրների)»: Երկու ամսվա ընթացքում թեմատիկ խմբերը մասամբ ավարտել են հետազոտությունների համար անհրաժեշտ սկզբնաղբյուրների հավաքի և համակարգման աշխատանքները:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Աղանյան Թ.Գ., Երկրաշարժը վերապրածների սոցիալ-մշակութային աղապտացումը, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 230 էջ:
2. Գրեկյան Ե.Հ., Բաղայան Մ.Ս., Տիրացյան Ն.Գ., Պետրոսյան Ա.Ե., Բիայնիլի-Ուրարտու. աստվածներ, տաճարներ, պաշտամունք, Ե., ՀԱԻ հրատ., 2018, 208 էջ:
3. Կարապետյան Ռ.Ս., Հայ համայնքները այսօր. Թեհրանի, Լոս Անժելեսի, Բեյրութի, Փարիզի հայերի էթնոսոցիոլոգիական հետազոտություն, Ե., ՀԱԻ հրատ., 2018, 230 էջ:
4. Հարությունյան Ա.Է., Ս. Հռիփսիմե վանքը, Էջմիածին, «Էջմիածին» հրատ., 2018, 84 էջ +8 ներդիր:
5. Հայ հոգևոր ժառանգության պատկերագիրք (կազմ.՝ Հ.Հակոբյան, Պ.Մուրադյան, Գ.Արշակյան), Ե., «Արտագերս» հրատ., 2018, 304 էջ:
6. Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի աշխատություններ 1, Ե., ՀԱԻ հրատ., 2018, 508 էջ:
7. Պետրոսյան Լ.Ա., Լճաշենի դամբանադաշտը, Ի, Ե., ՀԱԻ հրատ., 2018, 414 էջ:
8. Պողոսյան Ս.Հ., Սոնա Գարամանյանի նվիրատվությունների կատալոգ, Ե., «Զանգակ-97» հրատ., 2018, 72 էջ:
9. Петросян А.Е., Проблема происхождения армянского народа, Рали, Северная Каролина, Open Science Publishing, 2018, 224 с.

Դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ

10. Հակոբյան Ա.Ա., Կովկասյան տարածաշրջանի էթնոքաղաքական պատմություն (դասընթացի ուղեցույց), Ե., «Հայաստան» հրատ., 2018, 45 էջ:

Հոդվածներ, զեկուցումներ

11. Աբրահամյան Լ.Հ., Ազգային ու ազգայնականը խորհրդային տարիներին. ռեգիոնալիզմը հայկական մոդեռնիզմում, Վերսալ, «ԱրմԱրք», Հայկական ճարտարապետության լեզուն, <http://armarch.net/images/2018/07/705.pdf>), N 1, 2018, էջ 5-10:
12. Ալեքսանյան Ս.Ա., Միջնադարյան հուշարձանների ուսումնասիրությունը Խաչենի իշխանության տարածքում (խորհրդային և հետխորհրդային շրջան), Էջմիածին, «Էջմիածին» հանդես, N3, 2018, էջ 118-138:
13. Ալեքսանյան Ս.Ա., Բաղայան Հ.Կ., Օհանյան Հ.Ա., Նորահայտ միջնադարյան հնձան Կապանի տարածաշրջանում, Ե., «Հայագիտության հարցեր», N 1, 2018, էջ 96-103:
14. Ալեքսանյան Ս.Ա., Միրիջանյան Դ.Հ., Բաղայան Հ.Կ., Հնագիտական աշխատանքներ Կապանում, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 1, 2018, էջ 301-314:
15. Ամիրխանյան Ա.Վ., Վայրի մրգերով ու հատապտուղներով կերակուրների անվանումները հայերենում, «Ջահուկյանական ընթերցումներ» միջազգ. գիտաժողովի գիտ. հոդված. ժող., Ե., 2018, էջ 5-15:
16. Աղանյան Թ.Գ., Բազեյան Կ.Ռ., Արիեստոն ու գեղարվեստական արհեստագործությունը հետադեպի Գյումրու բնակչության հարմարվողականության գործընթացում, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N XXI, 2018, էջ 5-14:
17. Ավետիսյան Պ.Ս., Բոբոխյան Ա.Ա., «Մարդարապատի ճակատամարտի հնագիտություն». ռազմական լանդշաֆտի պատմական ձևափոխումները Արարատի և Արագածի միջև, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2, 2018, էջ 296-309:

18. Բաղդասարյան Մ.Բ., «Անկայունության» կեղծ օրակարգը, Ե., «Դետեկտոր» վերլուծ. առցանց հանդես, <https://www.detector.am/posts/instability>, 2018:
19. Բաղդասարյան Մ.Բ., Ժողովրդի մեծամասնության կամքի անհիմն վիճարկումները, Ե., «Դետեկտոր» վերլուծ. առցանց հանդես, <https://www.detector.am/posts/will-of-majority>, 2018:
20. Բաղդասարյան Մ.Բ., «Խոսքի ազատության ոտնահարման» մասին մանիպուլյացիոն դիսկուրսը, Ե., «Դետեկտոր» վերլուծ. առցանց հանդես, <https://www.detector.am/posts/freedom-of-speech>, 2018:
21. Բարսեղյան Ս.Ս., Սփյուռքյան մեղիան որպես էթնիկ սահմանների պահպանման գործոն, Ստեփանակերտ, «Անալիտիկոն», N 04 (112), 2018, էջ 23-31:
22. Բարսեղյան Ս.Ս., Սփյուռքի ներդրումները Հայաստանում՝ մոտիվացիայի և մասնակցության քաղաքականության դիսկուրսը օնլայն մեղիայում, Ե., «Միջազգային հարաբերությունների և անվտանգության հայկական ինստիտուտ», 2018, էջ 23-31:
23. Գալստյան Մ.Վ., Աշխատանքային միգրացիայի սոցիալ-տնտեսական հետևանքները ՀՀ-ում, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2, 2018, էջ 159-169:
24. Գրեկյան Ե.Հ., Քաղաքաշինությունը և քաղաքաշինական միտքը Բիայնիլի-Ուրարտում, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1 (207), 2018, էջ 225-255:
25. Գրեկյան Ե.Հ., Ուրարտական սեպագրական դպրոցը, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 2(62), 2018, էջ 44-73:
26. Գրեկյան Ե.Հ., Էրեբունի քաղաքը, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3 (209), 2018, էջ 1-30:
27. Դալալյան Ս.Ս., Պտուղների խորհրդանշական պատկերների բանագիտական քննություն (ըստ Մ.Թումաճանի «Հայրենի երգ ու բան»-ի նիւթերի), «Հասկաքաղ». Միհրան Թումաճան, Պատկերագիրք եւ գիտական հոդվածներ, Ե., Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի հրատ., 2018, էջ 190-199:
28. Դալալյան Ս.Ս., Դիտարկումներ՝ նվագարանային պատկերացումներում տիեզերքի չորս տարրերի մասին ուսմունքի արտացոլման վերաբերյալ, Ե., «Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի տարեգիրք», հ. Գ, Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի հրատ., 2018, էջ 102-118:
29. Դևեջյան Ս.Հ., Հարություն Արտաշեսի Մարտիրոսյան. մարդը, ինչպես որ կար (1921-1977), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1, 2018, էջ 280-284:
30. Ժամկոչյան Ա.Ս., IX-X դարերի ջնարակած խեցեղենը պատմաաշխարհագրական կոնտեքստով ներկայացնելու փորձ, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2 (653), 2018, էջ 310-324:
31. Խաչատրյան Հ.Հ., Եգանյան Լ.Գ., Պետրոսյան Լ.Ա., Ֆուրթվենգլեր Ա., Նեուսեր Թ., Մաուերման Դ., Ազատանի դամբանադաշտի 2015 թ. պեղումները (գիտ. աշխատ.), Գյումրի, ՇՀԿԿ, 2018, էջ 168-182:
32. Խառատյան Հ.Ս., Վայոց ձորի պատմության նոր գիրքը (Ա.Սիմոնյանի «Վայոց ձորի 1930 և 1931 թվերի ապստամբությունները» գրքի նախաբան), Ե., «Լուսակն», 2018, էջ 4-19:
33. Խառատյան Հ.Ս., Հայոց ցեղասպանությունից հետո Թուրքիայի տարածքում մնացած հայերն ամենաքիչը գիտեին ցեղասպանության մասին, Ստեփանակերտ, «Անալիտիկոն», 2018, (<http://theanalyticon.com/?p=10581#more-10581>):
34. Հակոբյան Գ.Լ., ԶԼՄ-ների դերը սիրիահայերի սոցիալ-մշակութային աղապտացիայի գործընթացում (հեռուստատեսության օրինակով), Ե., «Մերձավոր Արևելք», XIII, 2018, էջ 157-171:
35. Հարությունյան Ա.Է., Սյունյաց Գրիգոր Բ. արքայի անվանակիր սարկոֆագը, Ե., «Բանբեր հայագիտության», N 1(16), 2018, էջ 137-149:
36. Հարությունյան Ա.Է., Պետրոսախաչի նորահայտ արձանագրություն», Էջմիածին, «Էջմիածին» հանդես, Թ., 2018, էջ 73-80:
37. Հարությունյան Ա.Է., «Հալիձորի Հարանց կամ Տաթևի նախկին Մեծ անապատը՝ գրչության կենտրոն», «Մատենադարանի երիտասարդական 3-րդ գիտաժողովի զեկուցումներ» ժողովածու, 2018, էջ 316-342:
38. Հարությունյան Հ.Թ., Կաթը և կաթնամթերքը բանահյուսական նյութերում, Ե., «Պատմություն և մշակույթ» հանդես գիտ հոդված. ժողովածու, 2018, էջ 388-400:
39. Հմայակյան Մ.Ս., Իջևանյան քանդակագործական չորրորդ սիմպոզիումը, Ե., «Հուշարձան տարեգիրք» պատմամշակութային ժառանգության մատենաշար (ԺԲ-ԺԳ), 2017-2018, էջ 143-163:
40. Դոնեջյան Լ.Խ., Ժողովրդական բառ ու բանի, կյանքի ու կենցաղի դրսևորումները Գավառի տարածաշրջանում, Ե., «Գավառի պետհամալս. գիտ. հոդված. ժողովածու», N 5, 2018, էջ 448-461:
41. Մանուչարյան Ա.Գ., Կրկին Հաղարծնաձորի թևավոր խաչքարի մասին, Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. հայագիտություն», N 2, 2018, էջ 24-31:
42. Մարգարյան Հ.Զ., Արտաշես Ա արքայի Արտամատ քաղաքը՝ ըստ Թովմա Արծրունու «Արծրունյաց տան պատմության», Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 1, 2018, էջ 285-301:
43. Մարգարյան Ն.Մ., Աթանեսյան Գ.Հ., Լենինյան պատվանդանների ողիսականը հետխորհրդային Հա-

- յաստանում, Ե., ՀՊՄՀ, «Հայագիտական հանդես», N 2(40), 2018, էջ 163-177:
44. Մարտիրոսյան Ա.Ա., Նորահայտ մետաղե արձանագիր խաչեր Եղեգիսից, Էջմիածին, «Էջմիածին» հանդես, Բ, N 2, 2018, էջ 133-136:
 45. Մարության Հ.Տ., Հայոց ցեղասպանության տարիներին հայերի իրական և կեղծ փրկության խնդրի շուրջ, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2, 2018, էջ 30-60:
 46. Մարության Հ.Տ., Հայ ինքնության պահպանման հիմնախնդիրները Սփյուռքի համայնքներում XXI դարակզբին, Ե., «Ռուսաստանի Դաշնության հայկական սփյուռքը» զեկ. Ժողովածու, 2018, էջ 65-77:
 47. Մարութեան Յ.Տ., Ինքնութեան «ամրացման» երկու հնարաւորութիւններ Հայաստան-Սփիւռք յարաբերութիւնների համատեքստում, Անթիլիաս (Լիբանան), «Սփիւռք եւ ինքնութիւն» հոդված. Ժողովածու, 2018, էջ 219-233:
 48. Մելիքյան Գ.Է., Հայրապետյան Թամար, Արքետիպային հարակցումները հայկական հրաշապատում հեքիաթներում և վիպապատմական բանահյուսության մեջ, գրախոսություն, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 2, 2018, էջ 241-245:
 49. Միրիջանյան Դ.Հ., Գրիգորյան Ա.Լ., Միջնադարյան Սոթքը նորագույն հնագիտական հետազոտությունների լույսի ներքո, Էջմիածին, «Էջմիածին» հանդես, N 3, 2018, էջ 87-102:
 50. Մկրտչյան Ս.Ս., Հայոց տոնական համակարգը դարաբաղյան շարժման և պատմական հիշողության համատեքստում, Արցախի պետհամալս. «Գիտական ընթերցումներ», 2018, էջ 494-500:
 51. Չոլաքեան Յ.Մ., Սուրիոյ Համպուշիէ գիւղի աշտարակին 1348 թ. հայերէն արձանագրութիւնը, Ե., «ՎԷՄ» համահայկական հանդես, N 2(62), 2018, էջ 144-154:
 52. Չոլաքեան Յ.Մ., 1946-1947 թուականներու հայրենադարձութիւնը եւ անոր հետեւանքները սուրիահայ գաղութին վրայ, Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. հայագիտություն», N 2, 2018, էջ 47-61:
 53. Պապիկյան Ք.Հ., Նոր Ջուղայի վաճառականները որպէս Իրանի և Արևմտյան Եվրոպայի միջև առևտրի միջնորդներ, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2, 2018, էջ 129-14:
 54. Պետրոսյան Ա.Ե., Որոշ հայ նշանավոր տոհմերի ծագումը ըստ ավանդական տվյալների, Ե., «Բանբեր Մատենադարանի», N 25, 2018, էջ 245-257:
 55. Պողոսյան Ս.Հ., Հայոց ազգագրության նվիրյալը՝ Արմենուհի Ստեփանյան, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2, 2018, էջ 375-378:
 56. Պողոսյան Ս.Հ., Լավրենտի Բարսեղյանի ավանդը Հայոց ազգագրության թանգարանի հիմնադրման և կայացման գործում. Հայոց պատմության և մշակույթի նվիրյալը, Ե., «Պատմամշակութային արգելոց-թանգարանների և պատմական միջավայրի պահպանության ծառայություն» հրատ., 2018, էջ 45-56:
 57. Սվազյան Վ.Գ., Ակադեմիկոս Կարապետ Մելիք-Օհանջանյանի կյանքն ու գործը, «Պատմաբանասիրական հանդես», Ե., N 2 (208), 2018, էջ 246-254:
 58. Տանաջեան Լ.Ա., Ներսիսեան Ս.Ա., Թբիլիսիի հայ համայնքի ներկայ իրավիճակը, Պէյրութ, «Հայկազեան Հայագիտական հանդես», հ. ԼԸ (38), 2018, էջ 614-654:
 59. Քոչարյան Գ.Գ., Դվինի մայր տաճարի շերտագրության շուրջ (ըստ 1992-1993թթ. պեղումների արդյունքների), Ե., «Բանբեր Երևանի համալսարանի. հայագիտություն», N 2(26), 2018, էջ 3-12:
 60. Петросян А.Е., Армянские духи каджи: образ и название, Екатеринбург, «Вопросы ономастики», N 1, 2018, с. 51-64.
 61. Петросян А.Е., Ciacan ‘радуга’ в армянском, «Материалы чтений, посвященных памяти профессора Иосифа Моисеевича Тронского», Санкт-Петербург, «Наука», 2-ой полутом, 2018, с. 1013-1020.
 62. Старченко Р.А, Карапетян Р.С., Остапенко Л.В., Суботина И.А., Социально-демографические и этнокультурные ориентации молодежи Армении и России. (Программа международного исследования) Ер., «Вестник общественных наук» НАН РА, N 2 (653), с.170-181;
 63. Харатян Г.С., Политика покорения памяти, или «приказано забыть»: превращение памяти в социальную и семейную «тайну» и оружие против носителей памяти (на примере Геноцида армян, «Устная история в современной исследовательской практике на постсоветском пространстве», Сб. научн. ст., Барнаул, «Азбука», 2018, с. 122-148.
 64. Харатян Г.С., Оставшиеся на территории Турции после Геноцида армяне меньше всех были осведомлены о геноциде (<http://theanalyticon.com/?p=10517&lang=ru>).
 65. Худавердян А.Ю., Деведжян С.Г., Варданян Ш.А., Енгибарян А.А., Экстраординарные погребения из памятника Лори Берд: возможности интерпретации, Белгород, «Научные ведомости Белгородского Государственного университета» в. 45, N 1, 2018, с. 5-21.
 66. Худавердян А.Ю., Енгибарян А.А., Оганесян А.А., Обосян С.Г., Комплексное исследование антропологических материалов XIV–XVI вв. из пещеры Зарни Эр (Армения), Тюмень, «Вестник археологии,

антропологии и этнографии», N 3 (42), 2018, с. 93-117.

67. Худавердян А.Ю., Жамкочян А.С., Акопян Н.Г., Енгибарян А.А., Хачатрян А.А., Еганян Л.Г., Антропологические особенности населения Армянского нагорья и этногенетическая ситуация на Южном Кавказе в эпоху средневековья, Тюмень, «Вестник археологии, антропологии и этнографии», N 1 (40), 2018, с. 60-88.
68. Шагоян Г.А., Видеозапись устной истории как источник и метод исследований сталинских репрессий в Армении, «Устная история в современной исследовательской практике на постсоветском пространстве», Сб. Научн. ст., Барнаул, «Азбука», 2018, с. 41-55.
69. Шагоян Г.А., Скорость движения, Համայնքային, Էթնոգրաֆիկ ամսագիր, http://hamatext.com/interviews/item/203-skorost-dvizheniya?fbclid=IwAR1HAAAnwS-o7PkDfHEUyoAU_y-ciZp5zWStCIci3JM9gKAv23E4CB6V0cy4.
70. Abrahamyan L., The National and the Nationalistic in Soviet Culture. Interview with ethnographer Levon Abrahamyan, «ArmArch, Language of Armenian Architecture, Regionalism in Modernist Architecture», Electronic publication, Versailles, (<http://armarch.net/images/2018/07/706.pdf>), July (N 1), 2018, pp. 4-8.
71. Abrahamian L., Tamanyan's Yerevan Between Constructivism and Stalin Era Architecture, Ekaterinburg, «Convention 2017 «Modernization and Multiple Modernities», KnE Social Sciences», 2018, pp. 231-241.
72. Abrahamian L., Shagoyan G., Velvet Revolution, Armenian Style, Washington, D.C., «Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization», vol. 26, N 4, 2018, pp. 509-530.
73. Arimura M., Petrosyan A., Arakelyan D., Nahapetyan S., Gasparyan B., A preliminary report on the 2015 and 2017 field seasons at the Lernagoh-1 site in Armenia, Oxford, «Aramazd. Armenian Journal of Near Eastern Studies», v. 12, issue 1, 2018, pp. 1-18.
74. Andrikyan A., Protection of rights to freedom, conscience and religion in the frame of European Convention (Article 9) On Human Rights and International Standards, Istedgade, «Danish scientific journal», N 18, 2018, pp. 43-45.
75. Avetisyan P., Dan R., Petrosyan A., Axes, Labyrinthes and Astral Symbols: Bronze Pendants and Pins from the Armenian Highlands, Brill, «Ancient West & East», v. 17, 2018, pp. 27 – 63.
76. Babajanyan A., The glazed pottery of Armenia in the XII-XIV centuries in the cultural context of East and West, «XIth Congress AIECM3 on Medieval and Modern period Mediterranean ceramics», Proceedings, vol. 1, Ankara, Vehbi Koç Ankara Studies Research Center, 2018, pp. 271-278.
77. Babajanyan A., Franklin K., Approaching Landscapes of Infrastructure: Methods and Results of the Vayots Dzor Silk Road Survey, in W. Anderson, K. Hopper and A. Robinson (eds), «Landscape Archaeology in Southern Caucasia: Finding Common Ground in Diverse Environments», Vienna: Austrian Academy of Sciences, Institute for Oriental and European Archaeology (OREA) series 8, 2018, pp. 131-143.
78. Babajanyan A., Franklin K., Everyday life on the medieval Silk road: VDSRS excavations at Arpa, Armenia, Oxford, «Aramazd Armenian Journal of Near Eastern Studies», , v. 12, issue 1, 2018, pp. 154-182.
79. Babajanyan A., Franklin K., The power of making places: Collaborative heritage and working with ARISC in Armenia, «Journal of Eastern Mediterranean Archaeology and Heritage Studies» (JEMAHS), The Pennsylvania State University Press, v. 6, N 3, 2018, pp. 205-216.
80. Badalyan R., The chronology of the Kura-Araxes: New data and old problems of periodization and chronology of the Early Bronze Age materials in Armenia, Oxford, «Aramazd Armenian Journal of Near Eastern Studies», v. 12, issue 1, 2018, pp. 51-65.
81. Barlow A., Cahill J.A., Hartmann St., Theunert Ch.... Gasparian B., Partial genomic survival of cave bears in living brown bears, «Nature Ecology and Evolution», 27 August, 2018, pp. 1-8, <https://doi.org/10.1038/s41559-018-0654-8>.
82. Bobokhyan A., Gilibert A., Hnila P., Karmir Sar: New Evidence on Dragon Stones and Ritual Landscapes on Mount Aragats, Armenia, Leuven-Paris-Bristol, Orientalia Lovaniensia Analecta, N 268, 2018, pp. 255-270.
83. Boyajian V., Mélanges d'Ethnographie et de Dialectologie Irano-Aryennes à la Mémoire de Charles-Martin Kieffer (Studia Iranica, Cahier 61), edited by Matteo De Chiara, Adriano V. Rossi and Daniel Septfonds, Leuven: "Peeters", 2018.-413pp.+map., «Iran and the Caucasus», vol. 22.4, Leiden, BRILL, 2018, pp. 450-452.
84. Cavoukian K., Shahnazarian N., Armenia: Persistent Gender Stereotypes, in: The Palgrave Handbook of Women's Political Rights Editors: Franceschet, Susan, Krook, Mona Lena, Tan, Netina (Eds.) Chapter 49. Palgrave Macmillan, London, UK. pp. 729-743.
85. Daly K., Delser P., Mullin V., Gasparian B. et al, Ancient goat genomes reveal mosaic domestication in the Fertile Crescent, «Science», v. 361, issue 6397, 2018, pp. 85-88.

86. Devezian S., Hobosyan S., Davtyan R., Post-Urartian tombs of Iori Berd, «Aramazd, Armenian Journal of Near Eastern Studies», v. 12, issue 1, 2018, pp. 109-123.
87. Gabrielyan A., Stamped pottery from Tigranakert in Artsakh, «Aramazd, Armenian Journal of Near Eastern Studies», v. 121, issue 2, 2018, pp. 172-181.
88. Grekian Y., "Some I Killed, Some I Took Alive". The Impact of War on Local Population in the Urartian Period, Leuven, "Ancient West & East", v. 17, 2018, pp. 143-160.
89. Gyulamiryan H., Newly found tombs at the north-eastern outskirts of Artashat, «Aramazd, Armenian Journal of Near Eastern Studies», v. 12, issue 2, 2018, pp. 161-171.
90. Hovsepyan R., Archaeobotanical data from an 'agglomerated cells' type site: Plant macro-remains from Arteni-1 (Armenia), «Journal of Archaeological Science: Reports», v. 21, 2018, pp. 619-628.
91. Kanetsyan A., Construction technique of the public bath of ancient Artashat, «Proceedings of the 10th International Conference on Contemporary Problems of Architecture and Construction, Beijing, China, 2018, pp. 142-149.
92. Khnkikyan O., North-Eastern Armenia In the VII-VI Centuries BC (According to Archaeological Sources), «Fundamental armenology», E-Journal of NAS RA, issue 1 (7), 2018.
93. Khudaverdyan A., Tumpline Deformation on Skulls from Late Bronze and Early Iron Age Armenia: A Cause of Enigmatic Cranial Superstructures?, «The Mankind Quarterly», v. 59 (1), London, 2018, pp. 8-30.
94. Khudaverdyan A., Illuminating the processes of microevolution: a bioarchaeological analysis of dental non-metric traits from Armenian Highland, «Homo-Journal of Comparative Human Biology», 2018, <https://doi.org/10.1016/j.jchb.2018.10.002>.
95. Khudaverdyan A., Babayan F., The human skeleton from Dvin, Armenia: detailed anthropological and paleopathological analysis, Zagreb, «Bulletin of the International Association for Paleodontology», v. 12 (1), Croatia, 2018, pp. 1-17.
96. Khudaverdyan A., Yengibaryan A., Hovhanisyan A., Hobosyan S., Dyke-Davidoff-Masson syndrome in the Late Bronze and Early Iron Ages Armenia - a cause of trepanation ?, USA, Los Angeles, «International Journal of Osteoarchaeology», v. 28, 2018, pp. 448-457.
97. Khemchyan E., Plots of historic epic in the folklore of Artsakh, Y., Review of Armenian studies, N 2 (17), 2018, pp. 168-180.
98. Margaryan H., The golden statue of the goddess Anahit in the context of the artistic culture of ancient Armenia, «Aramazd. Armenian journal of Near Eastern Studies», 2018, v. 12, issue 2, pp. 146-160.
99. Marutyan H., Kwestia ratowania Ormian przez obywateli osmańskich w czasie Ludobójstwa popełnionego na Ormianach w Turcji (część II), in Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego, Kroków, numer 92/93, 2018, pp. 56-69.
100. Marutyan H., Rescuing Armenians during the Genocide: The Righteous Among the Nations Approach, «The First International Conference on Nations under Genocide, Budapest, St. Stephen's Society Publishers to the Holy See, 2018 pp. 35-47.
101. Manning S., Smith A., Khatchadourian L., Badalyan R. et al, A new chronological model for the Bronze and Iron Age South Caucasus: radiocarbon results from Project ArAGATS, Armenia, «Antiquity», v. 92, issue 366, 2018, pp. 1530-155.
102. Melkumyan H., Informality, Politics and Mutual Support in Armenian Flea Markets, Working Paper Series on Informal Markets and Trade: 5, Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg, 2018. <http://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/frontdoor/index/index/docId/43115>.
103. Melkumyan H., Soviet Ideology, Utopian Futures & Daily Transformations of Urban Space in Metsamor, In: Utopia and Collapse: Rethinking Metsamor – The Armenian Atomic City, 2018, pp. 212-216.
104. Melkumyan H., Hovsepyan R., Economic Transitions and Land Ownership: Challenging Traditions among Rural Yezidis in Post-Soviet Armenia, «Anthropology of the Middle East», v. 13, N 1, 2018, pp. 121-129.
105. Mikelson D., Bar-Oz G., Gasparyan B., Nachmias A., Gershtein E., Nadel D., Seasonal use of corrals and game traps (desert kites) in Armenia, «Quaternary International», v. 464, 2018, pp. 285-304.
106. Petrosyan A., Arimura M., Gasparyan B., 2018, Some notes on lithic materials from Tsaghkunk, a Neolithic-Chalcolithic site in the Ararat plain, «Aramazd. Armenian Journal of Near Eastern Studies», v. 12, issue 1, 2018, pp. 35-50.
107. Petrosyan A., Dan R., Vitolo P., Un'introduzione allo sviluppo delle asce in Armenia, «Preistoria e Protostoria in Etruria, Armarsi per comunicare con gli uomini e con gli Dei, Le armi come strumenti di attacco e di difesa, status symbol e dono agli Dei, Ricerche e scavi», PPE. Atti XIII, 2018, pp. 165-180.
108. Petrosyan A., Aryan Traces in the Onomastics of Hayasa, Iran and the Caucasus, v. 22, issue 2, 2018, pp. 177-180.

109. Petrosyan A., From Armenian Demonology: the *K'aj's*, Journal of Indo-European Studies, v. 46, 2018, pp. 206-218.
110. Petrosyan A., Apollo- Greek God, «Aramazd. Armenian Journal of Near Eastern Studies», v.12, issue 1, 2018, pp. 123-127.
111. Petrosyan H., The Book of Life in Armenian Christian Culture: Ideology and Iconography, «Museums and Written Communication, Tradition and Innovation», Cambridge Scholars Publishing, 2018, pp. 215-227.
112. Poghosyan A., Labour Migration from South Caucasus: A Lost Chance for Women's Empowerment, in «Gender and Migration: A Gender-Sensitive Approach to Migration Dynamics», Leuven, Leuven University Press, 2018, pp. 17-38.
113. Sargsyan G., Newly discovered building inscription, Oxford, «Aramazd. Armenian Journal of Near Eastern Studies», v. 12, issue 1, 2018, pp. 187-207.
114. Shahnazarian N., Scrutinizing School Textbooks: Reforming Armenia in a Progressive Manner, in «Модернизация образования: научные достижения, отечественный и зарубежный опыт», том первый, Рязань, 2018. pp. 96-100.
115. Shahnazarian N., and Matthew L., Parameters of Police Reform and Non-Reform in Post-Soviet Regimes: The Case of Armenia, appeared in the January 2018, issue of demokratizatsiya, pp.1-36. https://www.researchgate.net/publication/322702314_Parameters_of_Police_Reform_and_Non-Reform_in_Post-Soviet_Regimes_The_Case_of_Armenia.
116. Svazlian V., The Armenian-Turkish Ethno-Cultural and Linguistic Relations according to the Popular Testimonies, Y., Review of Armenian Studies, No. 1 (16), 2018, pp. 15-34.
117. Svazlian V., The Armenian Community of Constantinople and Its Contemporary Oral Tradition (according to the Ethnographic Observations in 1996 and 1997) // «Fundamental Armenology» E-Journal of NAS RA, Yerevan, 2018, N1 (7), pp. 94-113. [http://www.fundamentalarmenology.am/issues/14/ISSUE-1-\(7\)-2018.html](http://www.fundamentalarmenology.am/issues/14/ISSUE-1-(7)-2018.html).
118. Taller A., Gasparyan B., Kandel A., Living on the Edge: the Earliest Modern Human Settlement of the Armenian Highlands in Aghitu-3 Cave, The Middle and Upper Paleolithic Archeology of the Levant and Beyon, from «Replacement of Neanderthals by Modern Humans Series», Springer Nature, 2018, pp. 119-130.
119. Zardaryan M., The Early Iron Age Settlement of Artashat and the Problems of Chrono-topography of the Site (Pre-Classical Period), «Aramazd. Armenian Journal of Near Eastern Studies», v. 2, issue 2. Oxford. 2018, pp.105-145.
120. Zarikian, N., Arutyunova, L. and Gasparyan, B., The Malacological Evidence of Animal Remains from the Areni-1 Cave, Armenia, Science PG., «International Journal of Archaeology», v. 6, issue 1, 2018, pp. 18-22.
121. Zarikian N., Kalashian M., New records of butterflies (Lepidoptera: Papilionoidea) from the Republic of Armenia, Novosibirsk, «Euroasian Entomological Journal», 17(1), 2018, pp. 61-62.
Հոդվածները հրատարակվել են «Հայ ժողովրդական մշակույթ XVII, Ստ.Լիսիցյանի ծննդյան 150-ամյակին նվիրված «Ավանդականը և արդիականը հայոց մշակույթում» գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Ե., ՀԱԻ հրատ., 2018, 508 էջ:
122. Աբրահամյան Լ.Հ., Ալթայյան աքսորը՝ որպես նորամուծությունների աղբյուր, էջ 81-89:
123. Աբրահամյան Հ.Ա., Աստվածահայտնության Քառասնորդաց (հիսնակաց) պահքը (պատմ. համառոտ ակնարկ), էջ 243-254:
124. Ամիրխանյան Ա.Վ., Վայրի մրգերի կիրառությունը Լոռիում, էջ 403-412:
125. Բորոխյան Ա.Ա., Արագածի Տիրինկատար սրբավայրը, էջ 290-301:
126. Գրիգորյան Հ.Գ., «Թշնամու» կերպարի ձևավորման մեխանիզմները՝ որպես բնության զանգվածայնությունն ապահովող գործոններ Հայոց ցեղասպանության համատեքստում, էջ 18-26:
127. Դաբադյան Ա.Ա., Աղվանքում Վարազ-Տրդատի վահանով վերաբերման ծեսի մասին, էջ 255-262:
128. Խենյան Է.Հ., Հրաշքի գործոնը Մոկսի կրոնակեղեցական ավանդություններում, էջ 217-230:
129. Խենյան Մ.Հ., Խորհրդատու և նվիրատու կենդանիները հայ ժողովրդական հեքիաթներում, էջ 446-457:
130. Հակոբյան Գ.Լ., Լեզուն որպես սիրիահայերի մշակութային ադապտացիայի կարևոր բաղադրիչ (Էթնոսոցիոլոգիական ուսումն.), էջ 143-154:
131. Հակոբյան Ս. Թաղումներ, որոնք կարելի է լուսանկարել և թաղումներ, որոնք չի կարելի լուսանկարել, էջ 269-278:
132. Հայրապետյան Թ.Լ., Մարմնից դուրս գտնվող հոգին հայ ժողովրդական հեքիաթներում, էջ 231-242:
133. Հարությունյան Ս.Բ., Կրոնաձիսական տարրերը «Սասնա ծռեր» հերոսավեպում, էջ 439-444.
134. Մանուկյան Լ.Հ., Միջսեռային հաղորդակցության որոշ առանձնահատկություններ հետխորհրդային Հայաստանում, էջ 383-386:
135. Մարգարյան Ն.Մ., Թորոսյան Մ.Ա., Մշակույթի և արդի մի շարք հիմնախնդիրների փոխառնչությունները հայաստանյան հանրային ընկալումներում, էջ 366-382:

136. Մարության Հ.Տ., Հայոց ցեղասպանության նահատակների սրբադասումը որպես մշակութային երևույթ, էջ 54-64:
137. Շագոյան Գ.Ա., Հակոբյան Ա., Վ. Խուրշուդյան Վ.Գ., «Պանդի» ուխտը՝ որպես գետաշենցիների ինքնության հարացույց, էջ 116-125:
138. Չոլաքեան Յ.Մ., Կասիոս լեռը Անտիոքի շրջանի հայոց աւանդազրոյցներուն եւ հաւատալիքներուն մէջ, էջ 313-327:
139. Պապիկյան Ք.Հ., Երկրագործական մշակույթը Հայաստանում 17-րդ դարում՝ ըստ պատմագիրներ Զաքարիա Քանաքեռցու և Զաքարիա Ագուլեցու, էջ 392-402:
140. Պետրոսյան Ա.Ե., Հայ ժողովրդական հերոսական էպոսը, էջ 414-425:
141. Պետրոսյան Է. Խ., Սուջյան Զ.Ա., Թատերականացված ծեսի սեղմ արտացոլումը մի բուսանվան մեջ, էջ 263-268:
142. Պողոսյան Ա.Կ., Արամ Ղանալանյանը՝ «Սասնա ծռեր» հերոսավեպի պատումների գրառող և վերամշակող, էջ 426-438:
143. Սարգսյան Ա.Շ., Մանկական գվարձախոսությունների թեմատիկ դրսևորումները, էջ 470-483:
144. Սվազյան Վ.Գ., Մուսա լեռան հերոսամարտը՝ ըստ ականատես վերապրողների վկայությունների, էջ 27-40:
145. Ստեփանյան Գ.Յու., Սրճարանային մշակույթը Երևանում. արևելյան տարածք՝ արևմտյան հետագծով, էջ 340-352:
146. Վարդանյան Ն.Խ., Հեքիաթասացությունը մեր օրերում, էջ 458-468:
147. Վարդանյան Ս.Ա., Մարգարյան Հ.Ս., Բանահյուսական և ազգագրական նյութերի կենցաղավարումը Արարատի մարզի Վեդու տարածաշրջանում, էջ 484-490:
148. Վարդանյան Ս.Գ., Հայերեն յուրահատուկ բառեր Թուրքիայի համշենցիների խոսվածքում, էջ 491-502:
149. Օհանջանյան Ռ.Ս., Ազատ ժամանակի կառուցվածքի փոփոխությունները Հայաստանի Հանրապետության քաղաքային բնակավայրերում, էջ 353-364:
150. Худавердян А.Ю., Обосян С.Г., Трепанации в эпоху поздней бронзы и в раннем железном веке (по антропологическим материалам из могильников с территории Лорийского района Армении), с. 206-216. Հոդվածները հրատարակվել են Տ.Խաչատրյանի հիշատակին նվիրված «Արագածի թիկունքում» հանրապետական գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 356 էջ:
151. Ավետիսյան Հ.Գ., Գնունի Ա.Վ., Բոբոխյան Ա.Ա., Սարգսյան Գ.Մ., Հայաստանի մեզալիթյան հուշարձանները և դրանց դասակարգման խնդիրը, էջ 60-68:
152. Բոբոխյան Ա.Ա., «Հնագետ» Ատրպետը կամ «Հայկական Շլիմանը», էջ 294-302:
153. Դանիելյան Հ.Ա., Բոբոխյան Ա.Ա., Իրինդի հուշարձանախումբը, էջ 127-134:
154. Դևեջյան Ս.Հ., Դավթյան Ռ.Հ., Լոռի Բերդի գեղարվեստական իրերի պաշտամունքային համատեքստը, Ե., «Արագածի թիկունքում», 2018, էջ 206-213:
155. Թումանյան Գ.Ս., «Կիմերասկյութական մշակութային ընդհանրություն» եզրույթը, էջ 214-217:
156. Ժամկոչյան Ա.Ս., Հակոբյան Ն.Գ., Դվինի պաշտամունքային տախտակների շուրջ, էջ 157-161:
157. Հմայակյան Ս.Գ., Տիրացյան Ն.Գ., Հմայակյան Մ.Ս., Արգիշթիխինիլում 2016 թ. պեղված կարասային և կավարկղային թաղումները. նախնական հաղորդում, էջ 175-181:
158. Պետրոսյան Հ.Լ., Վաղբրիստոնեական հայկական կոթողների և իռանական բարձր խաչերի ընդհանրությունները նոր գյուտերի լույսի ներքո, էջ 253-261:
159. Փալանջյան Ռ.Ս., Հայկական լեռնաշխարհի հնագույն զինեզործության որոշ խնդիրների շուրջ, էջ 276-280:
160. Քոչարյան Գ.Գ., Դվինի անտիկ շերտի վերլուծությունը՝ ըստ բլրի զագաթի հարթակի նյութերի. էջ 233-239:
161. Бадалян Р.С., Новые данные к проблеме периодизации и хронологии раннебронзовых материалов Армении, с. 25-28.
162. Петросян Э.Х., “Храмовый праздник в стране Биайнили”, с. 182-198:
163. Геворкян А.Ц., Металл Ширака в позднебронзовом и раннежелезном веках. Краткий очерк, с. 134-142.
164. Ерицян Б.Г., Худавердян А.Ю., Палеолит Армении: ретроспектива антропологических находок, с. 17-24:
165. Варданесова Т.В., Традиция расписной керамики средневекового Тигранакерта, с. 271-276:
166. Худавердян А.Ю., Хачатрян А.А., Еганян Л.Г., История жизни и смерти всадника из памятника Ширикаван (по данным физической антропологии), с. 218-224:
Հոդվածները հրատարակվել են «Մերձավոր Արևելք. պատմություն, քաղաքականություն, մշակույթ» միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 293 էջ.
167. Արբահամյան Հ.Ա., Կամավոր պասերը հայոց մեջ, էջ 121-136:

168. Աղամյան Ս.Խ., Նորահայտ արձանագրություններ Ծակքար գյուղից (Գեղարքունիքի մարզ), էջ 91-98:
 Հոդվածները հրատարակվել են Ղարաբաղյան շարժման 30-րդ տարեդարձին նվիրված «Գիտական ընթերցումներ» միջազգային գիտաժողովի հոդվածների ժողովածուում, Ստեփանակերտ, ԱրՊՀ հրատ., 2018, 534 էջ:
169. Մարկոսյան Ս. Հ., Կոստանդնուպոլսի հայ ամիրայությունը և թանգիմաթը, էջ 260-271:
170. Մարության Հ.Տ., Փրկիչից մինչև պատժիչ. խորհրդային բանակը Ղարաբաղյան շարժման ցուցապատումներում, էջ 477-490:
 Հոդվածները հրատարակվել են «Sacred Places, Emerging Spaces. Religious Pluralism in the Post-Soviet Caucasus», Ed. by Tsypylma Darieva, Florian Mühlfried and Kevin Tuite» հոդվածների ժողովածուում, New York, Oxford: Berghahn Books, 2018, 235 p.
171. Abrahamian L., Hambardzumyan Z., Shagoyan G. and Stepanyan G., The Chain of Seven Pilgrimages in Kotoik, Armenia: Between Folk and Official Christianity, (Chapter 3), pp. 70-96.
172. Melkumyan H., Informal Shrines and Social Transformations: The Murids as New Religious Mediators among Yezidis in Armenia, pp. 177-202.
 Հոդվածները հրատարակվել են «Армяне юга России: история, культура, общее будущее» «Материалы III международной научной конференции» միջազգային գիտաժողովի ժողովածուում, Ростов-на-Дону, издательство ЮНЦ РАН, 2018, 226 с.
173. Далалян Т.С., Некоторые вопросы этнокультурной истории арраноязычных армян, с. 73-76.
174. Свазлян В.Г., Армянское устное народное творчество Новой Нахичевани, с. 172-175.
 Հոդվածները հրատարակվել են «Հայաստանը և արևելաքրիստոնեական քաղաքակրթությունը. Գ» հայագետ-կոլկասագետ Պ.Չոբանյանի ծննդյան 70-ամյակին նվիրված հանրապետական գիտաժողովի «Ձեկուցումներ և զեկուցումների դրույթներ» ժողովածուում, Գ., Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 240 էջ:
175. Դալալյան Ս.Ս., Մասկուրների ծագման և տեղորոշման խնդիրները, էջ 87-92:
176. Զարդարյան Մ.Հ., Ենգիբարյան Ն.Գ., Սարգսյան Հ.Գ., Սյունիք-Արցախի առևտրային ուղիները՝ որպես Մերձավոր Արևելքի ճանապարհագրության հետազոտման մոդուլ, էջ 55-65:
 Հոդվածները հրատարակվել են «Սուրիոյ հայերը» գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Պէրոյթ, «Հայկազեան համալսարան», 2018, 718 էջ:
177. Չոլաքեան Յ.Ս., Հայ վերապրողներու տեղաբաշխումը եւ կրթական գործի կազմակերպումն ու դպրոցները Սուրիոյ մէջ (1918-1948), էջ 261-305:
178. Չոլաքեան Յ.Ս., Սուրիոյ մէջ 1945-1946 կրթաշրջանին գործող հայկական վարժարաններու ցանկը ըստ տեղի, էջ 659-662:
 Հոդվածները հրատարակվել են «Маргулановские чтения -2018. Духовная модернизация и археологическое наследие» միջազգային գիտաժողովի զեկուցումների ժողովածուում, Ալմաթի-Ակտոբե, 2018, 639 էջ:
179. Петросян Л.А., Худавердян А.Ю., Новые данные уникального памятника Куро-Аракской культуры из Кети (Ширакская равнина, Армения), с. 125- 134.
180. Худавердян А.Ю., Деведжян С.Г., Енгибарян А.А., Экстраординарные погребения из памятника Лори Берд, с. 600-603.
 Հոդվածները հրատարակվել են «Transnational Trade, Trade Routes, and Local Marketplaces between the Caucasus and Central Asia (Fehlings S. & Melkumyan H.L. eds), Anthropological Researches» հոդվածների ժողովածուում, Tbilisi: Georgian Anthropological Association: 2018 (4), 92p.
181. Fehlings S., Melkumyan H., Introduction, pp. 7-13.
182. Taalalibekova G., Melkumyan H., Public Space Commercialized and Commodified: A Case Study of the Vernissage in Yerevan, pp. 48-64.

Պաշտպանվել է 5 թեկնածուական ատենախոսություն:

Լ.Սիմոնյանը ստացել է ՀՀ նախագահի մրցանակ:

ԱՐՎԵՍՏԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Տնօրեն՝ թղթ.անդ. Ա.Աղասյան
Փոխտնօրեն՝ արվ.դ. Ա.Ասատրյան
Գիտքարտուղար՝ արվ.թ. Մ.Քամայան
Էլեկտրոնային փոստ՝ instart@sci.am
Կայքէջ՝ www.arts.sci.am

Մասնագիտական խորհուրդ 016՝ «Արվեստագիտություն»

Նախագահ՝ թղթ.անդ. Հ.Հովհաննիսյան, գիտքարտուղար՝ արվ.դ. Ա.Ասատրյան

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Հայ արվեստի համալիր ուսումնասիրություն» ծրագրի շրջանակներում (ղեկ.՝ թղթ.անդ. Ա.Աղասյան) հրատարակվել է ավստրիացի ականավոր արվեստաբան Յոզեֆ Ստրժիգովսկու «Հայերի ճարտարապետությունն ու Եվրոպան» ուսումնասիրության 1-ին հատորի 2-րդ գրքի ռուսերեն թարգմանությունը, որը կարևոր ներդրում է արևմուտքի արվեստաբանական գրականության մեջ: Ի տարբերություն հայ ճարտարապետության ուսումնասիրությամբ զբաղվող եվրոպական այլ գիտնականների, այն հիմնված է հսկայական փաստագրական նյութի վրա, որը տասը տարիների ընթացքում բարեխղճորեն հավաքել ու գիտականորեն ընդհանրացրել էր Թորոս Թորամանյանը: Այցելելով Հայաստան և ծանոթանալով վաղ և զարգացած միջնադարի հայկական ճարտարապետության հուշարձաններին՝ Յո.Ստրժիգովսկին հեղաշրջում կատարեց ճարտարապետության պատմության մեջ՝ ապացուցելով, որ հենց Հայաստանում է ծնվել քառակուսի հիմքի վրա գմբեթի ձևը, որը ելակետային դարձավ վաղ միջնադարում քրիստոնեական աշխարհի գմբեթային ճարտարապետության համար:

Առաջին անգամ հայ իրականության մեջ ուսումնասիրվել են ճարտարապետության և կերպարվեստի փոխներգործության խնդիրները, դիտարկվել են քանդակի և ճարտարապետության համադրության ձևերը: Քանդակից բացի քննության է առնվել ազգային զարդանախշը՝ որպես ճարտարապետական կառույցների բաղկացուցիչ մաս: Ուսումնասիրվել են XX դարում ստեղծված առավել ուշագրավ և հետաքրքիր ստեղծագործությունները՝ նշանակալից թե՛ քաղաքի միջավայրում, թե՛ բնական լանդշաֆտում, թե՛ ճանապարհների ու պուրակների ճարտարապետության մեջ: Հատուկ ուսումնասիրության առարկա են դարձել ճարտարապետական փոքր ձևերը, որտեղ առավել վառ են արտահայտվել ազգային ավանդույթները (ճարտ. դ. Լ.Դուլուխանյան):

Անգլալեզու ընթերցողին ներկայացվել է ՀՀ ազգային հերոս, ԽՍՀՄ ժողովրդական արտիստ, ԽՍՀՄ Պետական մրցանակի դափնեկիր, ԳԱԱ պատվավոր դոկտոր, պրոֆեսոր դիրիժոր Հովհաննես Չեքիջյանի կատարողական, ստեղծագործական ու կազմակերպական գործունեության ուսումնասիրությունը (արվ.դ. Ա.Ասատրյան):

Ուսումնասիրվել է կոմպոզիտոր, դիրիժոր, դաշնակահար և երաժշտական-հասարակական գործիչ Կոնստանտին Պետրոսյանի ստեղծագործական գործունեությունը (արվ.դ. Մ.Ռուխկյան), ներկայացվել է ստեղծագործությունների ցանկը (կազմ.՝ արվ.թ. Լ.Արտեմյան):

Ռուսալեզու ընթերցողի ուշադրությանն է ներկայացվել միջնադարի նշանավոր գիտնական և երաժիշտ Գրիգոր Մագիստրոս Պահլավունու շարականերգական և երաժշտագեղագիտական ժառանգությունը՝ արտացոլված «Մեկնութիւն քերականին» և «Թղթերում», դրանք լուսաբանվել են Բագրատունիների շրջանի Անիի թագավորության պատմամշակութային համատեքստում (արվ.դ. Ա.Արևշատյան):

Հրատարակության է պատրաստվել «Դրամայի սկզբունքը և խաղային նախահիմքերը» (թղթ. անդ. Հ.Հովհաննիսյան) պատմատեսական բնույթի ակնարկաշարը՝ հարցադրման միասնությամբ, որտեղ քննվել է դրամայի սուբստանցը գրականագիտական ըմբռնումներից դուրս, արտատեքստային, որոշ դեպքերում՝ մետալեզվական (մետալինգվիստիկ) տեսակետից: Դիմելով խաղային բանահյուսության որոշակի դրսևորումների՝ նա փորձել է վերանայել դրամայի ավանդական տեսությունը թատերագիտական տեսակետից, պատմականության և արդիականության առումներով:

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Հայաստանի Հանրապետության երաժշտական մշակույթը (1991-2016թթ.)» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ արվ.թ. Լ.Արտեմյան) ուսումնասիրվել է հայ կոմպոզիտորների, երաժիշտ-կատարողների և երաժշտագետների գործունեությունն ինչպես պատմական ընդհանուր ակնարկի, այնպես էլ ստույգ կոմպոզիտորների և երաժիշտ-կատարողների ստեղծագործական «դիմանկարների» միջոցով:

«Երևանի փողոցների ու դրանց հարակից կառույցների նախագծման, կոմպոզիցիայի, դիզայնի ու արտաքին ձևավորման խնդիրներն ու բարելավման հնարավորությունները» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ արվ.թ. Մ.Հարությունյան) ուսումնասիրվել է միջազգային փորձը (Իսպանիայի, Հունգարիայի, Վրաստանի քաղաքների օրինակով) փողոցների կոմպոզիցիոն և էսթետիկ թերությունները շտկելու նպատակով, որոշակի մեթոդաբանության կիրառմամբ գտնվել են ժամանակակից դիզայներական լուծումներ:

«Հայ երաժիշտների, նկարիչների և ճարտարապետների գործունեությունը Ղրիմում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ թղթ. անդ. Ա.Ադասյան) իրականացվել է XIX դարում և XX դարի առաջին երկու տասնամյակներում Ղրիմում ծնված, ապրած և ստեղծագործած հայ նկարիչների, կոմպոզիտորների և երաժիշտ-կատարողների «դիմանկարների» համար նյութերի հավաքման և համապատասխան տեքստերի շարադրման աշխատանքներ:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Ադասյան Ա.Վ., Հայ կերպարվեստի և կիրառական արվեստի կորուստներն Օսմանյան կայսրության տարածքում (համիդյան ջարդերից մինչև մեր օրերը), Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 94 էջ:
2. Դյուլիսանյան Լ.Կ., Էլոյան Ա.Լ., Քանդակը հայկական ճարտարապետության մեջ. XX դար: Մինթեզի հարցեր, Ե., «Էդիթ Պրինտ» հրատ., 2018, 264 էջ:
3. Երիտասարդ հայ արվեստաբանների գիտական 12-րդ նստաշրջանի նյութեր, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 291 էջ:
4. Կանթեղ. գիտական հոդվածներ, 1 (74), Ե., «Աստղիկ» հրատ., 2018, 282 էջ:
5. Կանթեղ. գիտական հոդվածներ, 2 (75), Ե., «Աստղիկ» հրատ., 2018, 282 էջ:
6. Կանթեղ. գիտական հոդվածներ, 3 (76), Ե., «Աստղիկ» հրատ., 2018, 270 էջ:
7. Կանթեղ. գիտական հոդվածներ, 4 (77), Ե., «Աստղիկ» հրատ., 2018, 306 էջ:
8. Կոմիտաս թանգարան-ինստիտուտի տարեգիրք. գիտական հոդվածներ, հ.Գ, Ե., Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի հրատ., 2018, 345 էջ:
9. Հայ արվեստաբանների կենսամատենագիտություն N 6. Վիգեն Ղազարյան, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 40 էջ:
10. Հայ արվեստաբանների կենսամատենագիտություն N 7, Աննա Ասատրյան, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 74 էջ:
11. Հովհաննես Այվազովսկու 200-ամյա հոբելյանին նվիրված գիտական նստաշրջանի նյութեր, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 163 էջ:
12. Ռուխկյան Մ.Ա., Կոնստանտին Պետրոսյանի աշխարհը, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 214 էջ + 42 էջ

նկար (նույնը՝ ռուսերեն և անգլերեն):

13. Аревшатын А.С., Григор Магистрос - гимнограф и эстетик, Ер., изд. "Титутюн", 2018, 130 с. + 4 с. илл.
14. Стржиговский Йозеф, Архитектура армян и Европа, т. 1, Книга вторая (пер. Павла Амбургера), ред.: М.Асратян, А.Агасян, Ер., изд. "Титутюн", 2018, 399 с. с илл.
15. Asatryan Anna, Ohannes Tchekidjian: Life and Career, Yerevan, «Tigran Metc», 2018.

Հոդվածներ, զեկուցումներ

16. Աղասյան Ա.Վ., Քանդակագործ Գագիկ Ղազարյանի ստեղծագործական ներաշխարհը, Ե., «Կանթեղ», N 3 (76), 2018, էջ 114-133:
17. Աղասյան Ա.Վ., Հովհաննես Այվազովսկին «Բազմավեպ» հանդեսի էջերում, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3, 2018, էջ 78-94:
18. Սուվարյան Յու.Մ., Աղասյան Ա.Վ., Աննա Ասատրյան. Անվանի երաժշտագետը և գիտության կազմակերպիչը, Ե., Պատմաբանասիրական հանդես, N 3, 2018, էջ 295-303:
19. Սուվարյան Յու.Մ., Աղասյան Ա.Վ., Աննա Ասատրյան. արդյունավետ գիտնականը և գիտության հմուտ կազմակերպիչը, Հայ արվեստաբանների կենսամատենագիտություն N 7 (ներածական), Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, էջ 5-17:
20. Ամիրադյան Գ.Ա., Մակար Եկմալյան, «Երգեցողությունք Սրբոյ Պատարագի», Ե., Կոմիտաս թանգարան-ինստիտուտի տարեգիրք, հ. Գ, Կոմիտասի թանգարան-ինստ. հրատ., 2018, էջ 274-307:
21. Ասատրյան Ա.Գ., Վիգեն Ղազարյան. բազմավաստակ արվեստաբանն ու բազմահմուտ մանկավարժը, Ե., Հայ արվեստաբանների կենսամատենագիտություն N 6 (ներածական), «Գիտություն» հրատ., 2018, էջ 5-11:
22. Ասատրյան Ա.Գ., Բազմավաստակ արվեստաբանը և մանկավարժը (Վ.Ղազարյանի ծննդյան 75-ամյակի առթիվ), Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1(207), 2018, էջ 292-295:
23. Ասատրյան Ա.Գ., Մադոյան Ն.Հ., Հայաստանի կոմպոզիտորների միության ստեղծումը և կայացումը, Ե., «Հայագիտական հանդես», N 1 (39), 2018, էջ 155-161:
24. Ասատրյան Ա.Գ., Արուսյակ Այնթապյանի ստեղծագործական դիմանկարը, Ե., «Պատմություն և քաղաքականություն» հանդես, N 1, 2018, էջ 88-114:
25. Ասատրյան Ա.Գ., Արտեմյան Լ.Ռ., Կոնստանտին Պետրոսյան. դիմանկարի նրբագծեր, Ե., «Կանթեղ», N 3 (76), 2018, էջ 134-152:
26. Ասատրյան Ա.Գ., Բազմավաստակ արվեստաբանն ու բազմահմուտ մանկավարժը (Վ.Ղազարյանի ծննդյան 75-ամյա հոբելյանի առթիվ), Ե., «Կանթեղ», N 3 (76), 2018, էջ 258-265:
27. Ասատրյան Ա.Գ., Արամ Խաչատրյանը և Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիան, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3 (209), 2018, էջ 17-37:
28. Ասատրյան Ա.Գ., Արտեմյան Լ.Ռ., Ստեղծագործական փայլատակումներով և սխրանքներով լի կյանքի ուղի (Հ.Չեքիջյանի ծննդյան 90-ամյա հոբելյանի առթիվ), Ե., «Կանթեղ», N 4 (77), 2018, էջ 290-301:
29. Ասատրյան Ա.Գ., Սարգսյան Ա.Վ., Մի ստեղծագործության պատմություն. Յեզար Կյուլիի «Հ.Այվազովսկու հիշատակին» ռեքվիեմը, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3 (654), 2018, էջ 235-244:
30. Ասատրյան Ա.Գ., Հայ երաժշտագիտության նվիրյալը (Գ.Գյոդակյանի ծննդյան 90-ամյա հոբելյանի կապակց.), Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 3 (654), 2018, էջ 402-408:
31. Ասատրյան Ա.Գ., Նախերգանք (հայ., ռուս., անգլ. լեզուներով), Ռուսկյան Մարգարիտա, Կոնստանտին Պետրոսյանի աշխարհը, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, էջ 5-17, 83-93, 144-154:
32. Ասատրյան Ա.Գ., Երևանը՝ հայ երաժշտության կենտրոն, Ե., «Երևան-5» գիտ. հոդված. ժողովածու, Երևան քաղաքի պատմ. թանգարան, 2018, էջ 293-307:
33. Ասատրյան Գ.Ե., Հումանիզմը նոր հազարամյակի հրամայական, Ե., «Պատմություն և քաղաքականություն» հանդես, N 1, 2018, էջ 131-144:
34. Ավագյան Ա.Վ., Հայաստանի առաջին հանրապետության մշակութային կյանքի պատմությունից, Ե., «Բանբեր հայագիտության», N 2 (17), 2018, էջ 159-167:
35. Արզումանյան Լ.Ս., Վահագն Դավթյանի «Անխորագիր» հուշագրությունը, Ե., «Կանթեղ», N 3 (76), 2018, էջ 13-16 :
36. Արտեմյան Լ.Ռ., Աննա Ասատրյան. Հայաստանի կոմպոզիտորների միություն-85, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 2 (653), 2018, էջ 338-343 (գրախոսական):
37. Արտեմյան Լ.Ռ., Հովհաննես Չեքիջյանի ներդրումը Երևանի երաժշտական կյանքում (անկախության շրջան), Ե., «Երևան-5» գիտ. հոդված. ժողովածու, Երևան քաղաքի պատմ. թանգարան, 2018, էջ 365-372:
38. Արևշատյան Ա.Ս., Անտիկ միթոսները և երաժշտական էթոսի մասին ուսմունքը Բարսեղ Կեսարացուն

վերագրվող մեկնության մեջ, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3 (209), 2018, էջ 222-233:

39. Արևշատյան Ա.Ս., «Երևանյան հեռանկարներ» փառատոնը մայրաքաղաքի երաժշտական կյանքի այցեքարտ, Ե., «Երևան-5» գիտ. հոդված. ժողովածու, Երևան քաղաքի պատմ. թանգարան, 2018, էջ 373-378:
40. Գրիգորյան Վ.Գ., Երերույքի տաճարի թվագրման խնդիրը կամ որտեղ են գտնվել Բագարան ու Երվանդաշատ քաղաքները, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1, 2018, էջ 217-224:
41. Երնջալյան Լ.Վ., Վարուժան Պարթև. «Երգեր և ռոմանսներ ձայնի և դաշնամուրի համար», Ե., 2018, էջ 3-4 (առաջաբան):
42. Երնջալյան Լ.Վ., Ազգային երաժշտական ինքնության կոմիտասյան հարացույցը և գուսանաաշուղական ավանդույթը, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 3 (209), 2018, էջ 148-159:
43. Թագակչյան Զ.Պ., «Լոյս գուարթ» ժամագրքի երգը Զավախքի (Կարնո) երաժշտական կենցաղում, Ե., «Տարեգիրք» Կոմիտասի թանգարան-ինստ., հ. գ. 2018, էջ 143-172:
44. Կիրակոսյան Մ.Ա., Երիտասարդ արվեստաբանների գիտական XII նստաշրջանը՝ նվիրված Հովհաննես Այվազովսկու ծննդյան 200-ամյակին, Ե., «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», N 1 (652), 2018, էջ 332-336:
45. Համբարձումով Ա.Լ., Երկու աշխարհների բախումը «Սարոյան եղբայրները» գեղարվեստական ֆիլմում, Ե., «Կանթեղ», N 3 (76), 2018, էջ 189-195:
46. Համբարձումով Ա.Լ., «Միմինո» ֆիլմը և ազգային բնավորության որոշակի հատկանիշներ, Ե., «Կանթեղ», N 4 (77), 2018, էջ 225-230:
47. Հասրաթյան Մ.Ս., Միջնադարյան Հայաստանի բերդ-եկեղեցիները, Ե., «Վեմ» համահայկական հանդես, N 1, 2018, էջ 139-148:
48. Հասրաթյան Մ.Ս., Զարգացած միջնադարի հայկական երկհարկ, գմբեթավոր եկեղեցիները, Ե., «Հուշարձան» տարեգիրք, ԺԲ-ԺԳ, 2017-18, էջ 53-74:
49. Հարությունյան Մ.Վ., Երևանի փողոցների կահավորման դետալների ներկա վիճակն ու բարելավման հնարավորությունները, Ե., «Կանթեղ», N 3 (76), 2018, էջ 196-202:
50. Հարությունյան Մ.Վ., Կիրակոսյան Մ.Ա., Համլետ Ասատրյան. պաստելային գույների վարպետը, Ե., «Կանթեղ», N 4 (77), 2018, էջ 245-255:
51. Շախկուլյան Տ.Ռ., «Ափսոս ու խաղար ափսոս» վիպերգի թումաճանական պատառիկը, Հասկաքաղ. Միհրան Թումաճան (1890-1973), հոդվածներ և պատկերագիրք, Ե., Կոմիտասի թանգարան-ինստ. հրատ., 2018, էջ 180-183:
52. Շախկուլյան Տ.Ռ., Գայանե Ամիրադյան. Ութձայն համակարգը հայ հոգևոր երգարվեստի Նոր Զուլայի կամ հնդկահայոց երգարվեստում, Պեյրութ, «Հայկազեան հայագիտական հանդես», հ. 38, 2018, էջ 767-772:
53. Սարգսյան Մ.Ի., «Էս գիշեր Համբարձում է» պարերգի թումաճանական գրառումները, Հասկաքաղ. Միհրան Թումաճան (1890-1973), հոդվածներ և պատկերագիրք, Ե., Կոմիտասի թանգարան-ինստ. հրատ., 2018, էջ 173-179:
54. Սարգսեան Ն.Գ, Բախչինեան Ա.Հ., Հայերը համաշխարհային պարարուեստում, Պեյրութ, «Հայկազեան հայագիտական հանդես», հ. 38, 2018, էջ 773-779:
55. Տեր-Մինասյան Ա.Ա., Երկու պատմական շենք՝ միավորված նոր շենքում, «Կամրջելով հինն ու նորը» ժողովածու, Ե., 2018, էջ 87:
56. Տեր-Մինասյան Ա.Ա., Հանուն փրկության և պահպանության... (Անի քաղաքը միջազգային կազմակերպությունների ուշադրության ներքո), Ե., «Ճարտարապետություն, շինարարություն», N 9, 2018:
57. Տիգրանյան Մ.Ա., Հարսանեկան «Զնգիկ»-ները Միհրան Թումաճանի ձայնագրություններում, Հասկաքաղ. Միհրան Թումաճան (1890-1973), հոդվածներ և պատկերագիրք, Ե., Կոմիտասի թանգարան-ինստ. հրատ., 2018, էջ 164-172:
58. Քերթմենջյան Դ.Գ., Երևանի մուլերը և առևտրի շենքերի զարգացումը Հայաստանում անկախության ժամանակաշրջանում (ընդհանուր ակնարկ), Ե., Գեղարվեստի ակադեմիայի տարեգիրք, 2018, էջ 28-46:
59. Քերթմենջյան Դ.Գ., Երևանի պետավարչական շենքերի ճարտարապետությունը անկախության տարիներին, Ե., «Երևան-5» գիտ. հոդված. ժողովածու, Երևան քաղաքի պատմ. թանգարան, 2018, էջ 349-356:
60. Քոթանջյան Գ.Ն., Պլեների խնդիրները Գաբրիել Գյուրջյանի գեղանկարչությունում և շրջիկի նշանակությունը (հայերեն և անգլերեն), Գաբրիել Գյուրջյան: Ալբոմ, Ե., 2018, էջ 37-42, 49-53:
61. Амирагян Г.А., Особенности гласовой мелодики Новоджультинского или Индийско-Армянского распева армянского духовного песнетворчества, в сб.: Теория и история монодии, доклады межд. конф., т. 9/2, Вена 2016, Брно, 2018, с. 523-541.

62. Асатрян Г.Е., Гуманистическое измерение человеческого капитала, Управление человеческими ресурсами в социальных службах и организациях СПб, вып. 4, Сб. научн. тр. ежегодного городского научно-практич. семинара, СПб, изд. Санкт-Петербургского экономич. ун-та, 2018, с. 32-37.
63. Драмбян И.Р., К истории изучения средневековой армянской фресковой живописи, Вестник Санкт-Петербургского ун-та. Искусствоведение, т. 8, вып. 2, 2018, с. 232-257.
64. Рухкян М.А., Кшиштоф Пендерецкий и армянская музыка, "Музыкальная Армения", 2018, N 1(54) с. 43-47.
65. Aghassian A., Les échous de la nouvelle peinture française dans l'œuvre de la haute époque de Sarian // Sarian et la France. Erevan, Maison-musée M.Sarian, 2018, pp. 115-125.
66. Asatryan A., NAS RA Institute of Arts and the Study of Komitas' Creative Legacy, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հանդես, N 1, 2018, էջ 162-171.
67. Asatryan A., Ohannes Tchekidjian's Contribution to Armenian Music Art, Ե., «Բանբեր հայագիտության» հանդես, N 3 (18), 2018, էջ 153-170.
68. Kertmenjian D., About Rock cut Monuments of Armenian Medieval Architecture in World Context. Conference on Methodology for Preservation and Consolidation of Rock-Cut Churches and Drainage System for Monastery of Geghard, Yerevan, 2018, pp. 68-83.
69. Manukyan S., Le Role de la Rubrication dans le Systeme decorative des Evangiles armeniennes // Revue des études arméniennes, t.38 (2017), *b-Codicologie*, Paris, 2018, pp. 1-17.
70. Manukyan S., The Romanian-Armenians Art of Icon Paintng // Hidden Treasures Unearthed: Armenian Arts and Culture of Eastern Europe, 2018, UCLA. pp. 21-22.
71. Pikichian H., Writing and Book within the General Context of the Museum: Speculations on the Problem of the Symposium //Museums and Written Communication: Tradition and Innovation, 2018, pp. 1-13.
Հոդվածները հրատարակվել են «Հովհաննես Այվազովսկի-200», գիտական նստաշրջանի նյութերի ժողովածուում, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 163 էջ:
72. Աղասյան Ա.Վ., Հովհաննես Այվազովսկու իտալացի սանը. Գաբրիելո Բարտոլոմեո Կասեսսի, էջ 10-31:
73. Ասատրյան Ա.Գ., Սարգսյան Ա.Վ., Ծովային տարերքի հզոր արքան և ծովի կրակոտ երգիչը. Հովհաննես Այվազովսկի, էջ 3-9:
74. Ասատրյան Ա.Գ., Հովհաննես Այվազովսկին և հայ երաժիշտները, էջ 152-161:
75. Հովհաննիսյան Հ.Վ., Այվազովսկու արվեստը հայկական ռոմանտիզմի լույսով, էջ 33-46:
76. Нерсисян А.Г. Между двух миров: Иван (Ованнес) Айвазовский, с. 47-54.
77. Քամալյան Մ.Ա., Հովհաննես Այվազովսկին և Վիլյամ Թյորները, էջ 55-60:
78. Тигранян М.А., Айвазовский и Глинка, с. 66-81.
79. Քոթանջյան Գ.Ն., Այվազովսկու գեղանկարչական լեզվի ձևավորման ակունքները և գործոնները, էջ 82-92:
80. Մկրտչյան Մ.Գ., Հովհաննես Այվազովսկին և Վարդգես Մուրեկյանցը, էջ 93-98:
81. Բեքարյան Ա.Ա., Հովհաննես Այվազովսկին և Մխիթարյանները, էջ 99-116:
82. Амбарцумов А.Л., Творчество Ивана Айвазовского глазами кинодокументалистов, с. 117-121.
83. Կիրակոսյան Մ.Ա., Հովհաննես Այվազովսկու հիշատակին նվիրված գեղարվեստական ալբոմը, էջ 128-136:
Հոդվածները հրատարակվել են «Վենետիկի Մխիթարյան միաբանություն-300» միջազգային գիտաժողովի գեղարվեստական ժողովածուում, Ե., Պատմության ինստիտուտ, 2018, 665 էջ:
84. Ասատրյան Ա.Գ., Հայ երաժշտությունը «Գեղունիի» էջերում, էջ 572-587
85. Արտեմյան Լ.Ռ., Քրիստափոր Կարա-Մուրզան և Մխիթարյանները, էջ 588-597:
86. Բաղդասարյան Ա.Հ., Հայ երկեղեցու Սուրբ Պատարագի Վենետիկի ավանդական (միաձայն) երգեցողությունները Պիետրո Բիանկինիի ձայնագրությամբ (նոտագրությամբ) և բազմաձայն մշակմամբ (նախնական դիտարկումներ), էջ 466-482:
87. Բեքարյան Ա.Ա., Բայրոնի հայագիտական ուսումնասիրությունները Մխիթարյան մայրավանքում, էջ 369-382:
88. Տիգրանյան Մ.Ա., Ղևոնդ Ալիշան. Հայկագուն սրբերի հետքերով, էջ 526-542:
89. Քերթմանջյան Դ.Գ., Հայկական պատմական քաղաքաշինության նյութերը Մխիթարյան միաբանության գիտական ժառանգությունում, էջ 651-659:
Հոդվածները հրատարակվել են «Երիտասարդ հայ արվեստաբանների գիտական 12-րդ նստաշրջան» նվիրված Հովհաննես Այվազովսկու ծննդյան 200-ամյակին՝ ժողովածուում, Ե., «Գիտություն» հրատ., 2018, 291 էջ:
90. Կիրակոսյան Մ.Ա., Երիտասարդ հայ արվեստաբանների գիտական 12-րդ նստաշրջանը՝ նվիրված Հովհաննես Այվազովսկու ծննդյան 200-ամյակին, էջ 3-9:

91. Կիրակոսյան Մ.Ա., Վլադիմիր Բարխուդարյանը և ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտը (նվիրվում է ակադեմիկոս Վ.Բարխուդարյանի ծննդյան 90-ամյա հոբելյանին), էջ 249-257:
92. Հարությունյան Մ.Վ., «Երևանի փողոցների ու դրանց հարակից կառույցների նախագծման, կոմպոզիցիայի, դիզայնի ու արտաքին ձևավորման խնդիրներն ու բարելավման հնարավորությունները» գիտական թեմայի արտասահմանյան հետազոտությունները, էջ 10-13:
93. Շախկուլյան Տ.Ռ., Ֆուգայի ժանրի ձևավորումը հայ երաժշտության մեջ, էջ 40-45:
94. Մուրադյան Շ.Ս., Հակոբ Պարոնյանի երկերը Արա Բեքարյանի նկարագրողումներում, էջ 69-77:
95. Քամալյան Մ.Ա., Հովհաննես Թումանյանի դիմանկարները, էջ 109-115:
96. Հակոբյան Ա.Ս., Վայոց Ձորի օրորների երաժշտական բարբառի հետազոտության փորձ՝ 33 և մեկ օրորերգի օրինակով, էջ 116-123:
97. Մանուկյան Հ.Կ., Գերմանացի երգեհոնահար Մարտին Լյուկեր, էջ 147-150:
98. Արտեմյան Լ.Ռ., Հայկական երաժշտական համաժողով. անցած ուղին և ձեռքբերումները, էջ 171-179:
99. Հովսեփյան Հ.Ա., Մայրավանքի Սբ. Աստվածածին եկեղեցու վերակազմության նախագծի խնդիրներն ու դրանց լուծումները, էջ 201-210:
Գրքեր և հոդվածներ, որոնք թվագրված են 2017թ., դուրս են մնացել 2017թ. հաշվետվությունից և լույս են տեսել 2018թ.:
100. Котанджян Н.Г., Монументальная живопись раннесредневековой Армении (IV-VII века), Ер., изд. «Тигран Мец», 2017, 264 с., цв. илл. 103.
101. Տեր-Սիմոնյան Ա.Ա., Լեզենդ՝ հայկական ճարտարապետական աշխարհում (Ռուբեն Հասարթյան), Ե., «Ճարտարապետություն, շինարարություն», N 11-12, 2017, էջ 26-28:
102. Հասարթյան Մ.Ս., Ուշ միջնադարի հայկական ճարտարապետության պատկերաքանդակները, Գեղարվեստի ակադեմիայի տարեգիրք: Արվեստագիտական և հումանիտար հետազոտություններ», N 5, Ե., 2017, էջ 8-27:

Ա. Ասատրյանը պարգևատրվել է Երևանի 2800-ամյակի հուշամեդալով:

ՇԻՐԱԿԻ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ

Տնօրեն՝ Բ.Գ.Պ. Ս.Հայրապետյան
Գիտքարտուղար՝ արվ.թ. Հ.Հարությունյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ hkentrion@mail.ru
Կայքէջ՝ www.shirakcenter.sci.am

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«Շիրակի հնագիտական և պատմագագազրական ուսումնասիրություններ-2» ծրագրի շրջանակներում (ղեկ.՝ Բ.Գ.Պ. Ս.Հայրապետյան) շարունակվել է Շիրակի տարբեր ժամանակահատվածների պատմական իրողությունների ուսումնասիրությունը: Տարածաշրջանի հնագույն պատմությունն ուսումնասիրող խումբը (ղեկ.՝ պ.գ.դ. Ս.Պետրոսյան) «Ախուրյանի ավազանը մ.թ.ա. 1-ին հազարամյակում» ծրագրային թեմայով շարունակել է մ.թ.ա. II-I հազարամյակներին Ախուրյանի ավազանում վկայված Էրիախիի հարևան երկրների տեղադրության ճշգրտման, դրանց բնակչության պաշտամունքի և լեզվական պատկանելության պարզաբանման աշխատանքը: Մասնավորապես ճշգրտվել են Վիտիրուխի Էթիունյան երկրի, նրա մայրաքաղաք Ամիգուի տեղադրությունները և առաջարկվել են դրանց և շիրակյան *Տեկոռ/Տիկոռ* գետի ու նրա ափամերձ բնակավայրի *Տիկոռ/Ղիգոռ* անունների նոր ստուգաբանություններ: Բացահայտվել են նաև սեպագրային Էթիունի երկրի տարածքում գոյություն ունեցած լույսի և արևի պաշտամունքի կենտրոնները՝ համապատասխան սեպագրային տեղանունների ստուգաբանությամբ և լեզվական-ազգագրական փաստերով՝ նպատակ ունենալով ապացուցելու, որ Էթիունի երկրի բնակչությունն ունեցել է գերազանցապես հնդեվրոպական-հայկական ծագում, նրանց բնորոշ պաշտամունք և կառույցներ:

Շարունակվել են պատմական Տայք գավառի և հարակից տարածքների պատմաժողովրդագրական ուսումնասիրությունները: «Պատմական Տայք նահանգը 16-19-րդ դդ.» (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Ա.Ակոպով) թեմայով առանձնապես մանրագնին ուսումնասիրվել է Օսմանյան կայսրության կազմի մեջ մտնող պատմական Տայքի Կիսկիմի և Թորթումի հայաշատ գավառների վարչաժողովրդագրական պատկերը: Այդ նպատակով կազմակերպվել է 2 մասնավոր այցելություն Արևմտյան Հայաստան (Տայք), կապեր են հաստատվել և համագործակցություն է պլանավորվել Արդահանի համալսարանի հետազոտողների հետ:

«Ալեքսանդրապոլի գավառը 1918-20թթ.» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Ա.Հայրապետյան) գիտական գնահատանքի է արժանացել 1918թ. սեպտեմբերին օսմանյան զորքերի կողմից զինագրավված Ալեքսանդրապոլում Գ. Խոյեցյանի գլխավորությամբ ստեղծված ՀՀ դիվանագիտական ներկայացուցչության գործունեությունը, որը քաղաքային ինքնավարության հետ, պետական այլ հաստատությունների բացակայության պայմաններում, վերածվեց ոչ միայն քաղաքի և գավառի հասարակական-պետական բոլոր գործերը կենտրոնացնող, այլև ազգաբնակչության և թուրքական հրամանատարության միջև միջնորդ հանդիսացող կարևոր մարմնի՝ իր գործունեության ընթացքում բացառիկ տեղեկություններ հավաքելով զինագրավված գավառում թուրքերի վարչական և ժողովրդագրական քաղաքականության մասին և իր զեկուցագրերում լավագույնս բացահայտելով բնակչության ապրած մեծագույն ողբերգության պատկերը:

«Ալեքսանդրապոլի գավառը XX դ. 20-30թթ.» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Կ.Ալեքսանյան) շարունակվել է նաև տարածաշրջանում խորհրդային իշխանության հաստատման շրջանի (1921-1930թթ.) քաղաքական պատմության, Ալեքսանդրապոլի գավառում խորհուրդների առաջին ընտրությունների, խորհրդային պետականաշինության, քաղաքական բռնությունների, կոմունիստական մենատիրության հաստատման ուսումնասիրությունը:

«Ալեքսանդրապոլի հասարակական և կրթամշակութային կյանքը XIX դ. վերջին և XX դ. սկզբին» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Գ.Այվազյան) ուսումնասիրվել են XIX դարի Ալեքսանդրապոլի հասարակագիտական մտքի ձեռքբերումները կրթության փիլիսոփայության ուղղությամբ՝ փորձելով պատասխանել քաղաքում իգական կրթության կարևորման, իգական դպրոցների բացման գաղափարական-տեսական հիմքի, մեթոդաբանական սկզբունքների հարցերին:

Ծրագրի շրջանակներում շարունակվել է նաև «Մեծ եղեռնը վերապրածները» թեման (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Ի.Ավագյան)՝ նվիրված Եղեռնի տարիներին Շիրակում և մասնավորապես Ալեքսանդրապոլում հանգրվանած արևմտահայ որբուկների ու նրանց ժառանգների մասին տեղեկությունների հավաքմանն ու մշակմանը: Զուգահեռաբար կատարվել է ներկայիս Գյումրիի պատմական միջուկը կազմող փողոցներում տների, քաղաքային հին գերեզմանոցում ճարտարապետական ուրույն արժեք ներկայացնող հուշակոթողների ուսումնասիրություն:

Շարունակվել է «Սոցիալ-տնտեսական և ժողովրդագրական դրությունը Շիրակի մարզում 21-րդ դարասկզբին» (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Ա.Բոյաջյան) սոցիոլոգիական հետազոտությունը՝ նպատակ ունենալով ներկայացնել մարզի բնակավայրերի սոցիալ-տնտեսական և կառուցվածքային փոփոխությունները, բացահայտել ներկայիս էթնոժողովրդագրական գործընթացների առանձնահատկությունները մարզում:

Ծրագրի կարևոր բաղադրիչներից է հնագիտական հուշարձանների հետազոտությունը: Կենտրոնի հնագետների խումբը (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Լ.Եզանյան) Մեծ Սեպասարի վաղբրոնզիդարյան հնագիտական հուշարձանի պլանային պեղումներն իրականացրել է սարալանջի հարավային հատվածում՝ ստանալու տաճարական համալիրի սահմանների հատակագծային ավելի ամբողջական պատկերը: Պեղածո նյութերի մեջ կան քարից կուռքեր, բեկո-

րային խեցեղեն, ծիսական տարբեր առարկաներ: Օգոստոսին հայ-գերմանական համատեղ արշավախմբի կազմում խումբը մասնակցել է Ազատանի մ.թ.ա. XIII-VIIIդդ. ամրոց-բնակավայր-դամբարանադաշտի, իսկ սեպտեմբերին՝ Ջրափիի երկաթիդարյան դամբարանադաշտում փրկարարական պեղումներին: Խումբը գիտական հաղորդումներով հանդես է եկել 2 միջազգային և 1 հանրապետական գիտաժողովում:

Ծրագրի կարևոր բաղադրիչներից է նրա հարուստ ազգագրական ժառանգության արժևորումը: Շարունակվել է «Ալեքսանդրապոլ-Լենինական-Գյումրի քաղաքի սոցիոնոմատիվ և հումանիտար մշակույթ» թեմայի ուսումնասիրությունը (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Կ.Բազեյան), մասնավորաբար Ալեքսանդրապոլի՝ որպես նորաստեղծ քաղաքի ձևավորման վրա այլ-էթնիկ, հիմնականում ռուսական մշակութային ազդեցության քննությունը: Հետազոտության արդյունքով վեր են հանվել ռուսական ու դրանով միջնորդավորված եվրոպական մշակույթի ստույգ դրսևորումներն Ալեքսանդրապոլի քաղաքաշինության, ճարտարապետության մեջ, բնակարանային համալիրում, բնակչության կենսապահովման ու հոգևոր մշակույթում:

«Շիրակի ժողովրդական ծեսերի ու տոների ժամանակակից փոխակերպումներ, տոնահանդեսի մշակույթ» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ հ.գ.թ. Կ.Սահակյան) շարունակվել է տոների հայկական ավանդական մշակույթի և Շիրակում դրանց արդի զարգացումների մեկնաբանությունը: Աղետի 30-ամյակի առիթով տարբեր երկրներում տեղի ունեցած աղետների վերաբերյալ տեսագործական հետազոտությունների բաղդատմամբ տարբերակվել են տարբեր ազգերի գենոֆոնդի և նրանց ինքնապաշտպանական մեխանիզմների ամրակայման առանձնահատկությունները հոգեկարգավորման գործընթացում, բացահայտվել սթրեսների հաղթահարման ժամանակակից մարտահրավերները:

Շարունակվել է «Շիրակի ավանդական երաժշտության արդի հիմնախնդիրները և զարգացման միտումները» ազգաերաժշտաբանական թեման (ղեկ.՝ արվ.թ. Հ.Հարությունյան): Ուսումնասիրվել են ողբի ժանրի մերօրյա դրսևորումները բազմակերպ ժանրային նմուշներով, ավանդականի կողքին նաև փոխակերպված օրինակներով: Եզրակացվել է, որ ողբերգը Շիրակի երաժշտական բանահյուսության եզակի ժանրերից է, որը պահպանել է ոչ միայն գործառույթը, այլև ավանդական երգաստեղծության կարևոր մեխանիզմները: Մարզի Ցողամարգ, Արփենի, Գոգիովիտ գյուղերում ձայնագրվել և մշակման փուլում է շուրջ 100 երաժշտաբանահյուսական նմուշ:

Ավարտվել է բանագիտական բնույթի մեկ ուսումնասիրություն՝ տարբեր լեզվամշակույթներում օրորոցայինների՝ որպես բանահյուսական տեքստերի զուգադիր քննությունը՝ նրանց լեզվառճական և բովանդակային առանձնահատկությունների վերլուծությամբ (ղեկ.՝ Հ.Մատիկյան): Հետազոտության արդյունքները գործնականորեն կիրառելի են լեզվամշակութաբանության, ոճագիտության, միջմշակութային հաղորդակցության դասընթացներում:

Թեմատիկ ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

«1918-1921թթ. իրողությունները Շիրակի բնակչության պատմական հիշողության համատեքստում» թեմայի (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Կ.Բազեյան) առաջին տարվա ծրագրով նախատեսված միջոցառումների շրջանակում սեպտեմբեր-նոյեմբեր ամիսներին իրականացվել են արխիվային նյութերի որոնման և դուրս բերման աշխատանքներ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտում, Հայաստանի ազգային արխիվում և Սարդարապատի հուշահամալիրի հայոց ազգագրության թանգարանում:

«Ժողովրդագրական գործընթացները Ալեքսանդրապոլի գավառում 20-րդ դարի առաջին քսանամյակում» թեմայի (ղեկ.՝ պ.գ.թ. Ա.Հայրապետյան) առաջին տարվա ծրագրով նախատեսված միջոցառումների շրջանակում սեպտեմբեր-դեկտեմբեր ամիսներին կատարվել

է մասնագիտական գրականության վերլուծություն ՀՀ ազգային գրադարանում, նյութերի որոնողական և հավաքչական պլանավորված աշխատանք Հայաստանի ազգային արխիվում, ինչպես նաև ժամանակի հայ պարբերական մամուլի ուսումնասիրություն:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ» հոդվածների պարբերական ժողովածու, Գյումրի, N 21, 2018, 240 էջ:

Հոդվածներ, զեկուցումներ

1. Ալեքսանյան Կ.Վ., Մերձավոր Արևելքի Ամերիկյան նպաստամատույց կոմիտեի գործունեությունն Ալեքսանդրապոլի գավառում 1919-1921թթ., Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 128-135:
2. Ալեքսանյան Կ.Վ., Փաստաթղթեր Ալեքսանդրապոլի գավառային խորհուրդների ընտրությունների վերաբերյալ, Ե., «Բանբեր Հայաստանի արխիվների», N 126, 2018, էջ 129-155:
3. Ակոպով Ա.Ա., Թորթումի գավառի հայ բնակչությունը XIX դարի 30-70-ական թթ., Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 96-106:
4. Ակոպով Ա.Ա., Կիսկիմի գավառի հայ բնակչությունը XIX դարի 30-70-ական թթ., Ե., «Բանբեր Մատենադարանի», N 25, 2018, էջ 258-267:
5. Այվազյան Գ.Է., XVIII-XIX դարերի հայ ազգային-քաղաքական խորհրդանիշների պատմությունից, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 107-112:
6. Ավագյան Ի.Է., Գյումրու հին գերեզմանոցը որպես մշակութային պահպանական միավոր, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 195-210:
7. Ավագյան Ի.Է., Ուրվագծեր Ալեքսանդրապոլի պատմամշակութային դիմապատկերից (մաս II), Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 159-167:
8. Ավագյան Ի.Է., Տարալեզու բառերի և արտահայտությունների համատեղումը և բաշխվածությունը Գ.Հմայակյանի հուշերում և ստեղծագործություններում, Վանաձոր, «Լեզու, խոսք, իրականություն» միջազգ. գիտաժողովի նյութ՝ նվիրված Է.Աթայանի ծննդյան 85-ամյակին, 2018, էջ 314-324:
9. Բազեյան Կ.Ռ., Աղանյան Թ.Գ., Արվեստն ու գեղարվեստական արհեստագործությունը հետադեպի Գյումրու բնակչության հարմարվողականական գործընթացներում, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 5-14:
10. Բազեյան Կ.Ռ., Աղանյան Թ.Գ., Գիտության և մշակույթի նվիրյալը, Ե., «Պատմաբանասիրական հանդես», N 1, 2018, էջ 285-291:
11. Բոյաջյան Ա.Ա., Ժողովրդագրական գործընթացները Շիրակի մարզի գյուղական բնակավայրերում (XXդ.-XXIդ. սկիզբ), Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 136-148:
12. Եգանյան Լ.Գ., Վաղբրոնգիդարյան իլիկի գլուխներ Մեծ Մեպասարից և դրանց ծխապաշտամունքային համատեքստը, Ե., ԵՊՀ, Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, «Արագածի թիկունքում» հնագիտական հետազոտություններ՝ նվիրված Տ.Խաչատրյանի հիշատակին, 2018, էջ 29-35:
13. Եգանյան Լ.Գ., Ոչխարի պաշտամունք և անարյուն զոհաբերություն (ծխական գործառույթներով առարկաների շուրջ), Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 38-49:
14. Եգանյան Լ.Գ., Խաչատրյան Հ.Հ., Պետրոսյան Լ.Ա., Ֆուրթվենգլեր Ա., Նեուսեր Թ., Մաուերման Դ., Ազատանի 2015թ. պեղումները, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 168-182:
15. Հայրապետյան Ա.Ս., Ժողովրդագրական գործընթացներն Ալեքսանդրապոլի գավառում 1918թ. մայիս-նոյեմբեր ամիսներին, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 113-127:
16. Հարությունյան Հ.Հ., Ալեքսանդրապոլի աշուղական երգերը Արշակ Բրուսյանի գրառումներում, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 15-25:
17. Հարությունյան Հ.Հ., Հովհան Օձնեցու ծորուն շարականները, Ե., Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտի տարեգիրք, 2018, էջ 45-55:
18. Մատիկյան Հ.Հ., Քաղաքային ժողովրդական օրորոցային երգի ոճական առանձնահատկությունների մասին, Ե., «Ջահուկյանական ընթերցումներ» զեկ. ժողովածու, 2018, էջ 199-207:
19. Մատիկյան Հ.Հ., Տիկնիկը որպես մանկանոցի անձնավորված կերպար, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 33-37:

20. Պետրոսյան Լ.Ս., Այգի-պարտեզներ և սրբավայր-արգելանոցներ ՀինԱրևելքում և Հայաստանում, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 84-95:
21. Պետրոսյան Ս.Գ., Սեպագրային ՍՈՐԱ(ՍԻ)/ երկրի տեղադրության շուրջ, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», N 21, 2018, էջ 50-59:
22. Պետրոսյան Ս.Գ., Սևանա լճի պաշտամունքը և դրա հետևանք տեղանունները, Ե., «ՎԷՄ համահայկական հանդես», N 2, 2018, էջ 30-43:
23. Պետրոսյան Ս.Գ., «Օտա/արև» պաշտամունքը և դրա դրսևորումները ուրարտական արքայանուններում», Վիեննա-Ե., «Հանդես ամսօրեայ», N 1-42, 2018, էջ 275-294:
24. Սահակյան Կ.Ա., Հովհաննիսյան Ռ.Գ., «Իմ քայլը»՝ ելից դուռ, Գյումրի, ՇՀՀԿ «Գիտական աշխատություններ», հ. 21, 2018, էջ 25-32:
25. Авагян И.Э., Оганнисян А.К., Крепость Александрополь- Кавказский форпост Российской империи, Грозный, Всеросс. историко-этнографичес. форум «Роль северо-кавказских городов в социально-экономическом и историко-культурном развитии Кавказа», посвящ. 200-летию основания г. Грозного, 2018, с. 16-24.
26. Авагян И.Э., Оганнисян А.К., Несколько воспоминаний о Сталинских репрессиях, Полевые исследования на Алтае, в Прииртышье и Верхнем Приобье (археология, этнография, устная история), Горно-Алтайск, Мат. XIII межд. научно-практич. конф., вып. 13, 2018, с.104-114.
27. Еганян Л.Г., Ритуальные столики из Мец Сепасара, Тюмень, V межд. конф., Экология древних и традиционных обществ, вып. 4, 2018, с. 77-81.
28. Матикян А.Г., Ново-Нахичеванские колыбельные в контексте христианской культуры. М., мат. межд. научн. конф., “300 лет Российской и Ново-Нахичеванской епархии ААЦ. Исторический путь и современность”, 2018, с. 377-382.
29. Худавердян А.А., Хачатрян А.А., Еганян Л.Г., История жизни и смерти вадника из памятника Широкаван (по данным физической антропологии). Ե., ԵՊՀ, ԳԱԱ ՀԱԻ «Արագածի թիկունքում» հնագիտական հետազոտություններ՝ նվիրված Տ.Խաչատրյանի հիշատակին, 2018, էջ 218-224:
30. Hayrapetyan A., 1918 Gharakilisa incidents as continuation of the Ottoman genocidal policy, Yerevan, “Journal of Armenian studies”, N 2 (17), 2018, pp. 41-49.
31. Harutyunyan H., On Some Features of the Musical Element in Art Therapy. Уфа, «Международный академический вестник», N 3 (23), 2018, с. 35-38.
32. Harutyunyan H., L’activité de la société des achoughs d’Alexandropol dans le contexte des principes fondamentaux de Komitas, Warsaw, «World Science», N 11(39), 2018, pp. 25-35.
33. Harutyunyan H., The Art of Ashug of Alexandropol. Warsaw, «World Science», N 3 (31), 2018, pp. 35-38.

Պաշտպանվել է 1 թեկնածուական ատենախոսություն:

Ս.Պետրոսյանը պարգևատրվել է Շիրակի պետհամալսարանի ոսկե մեդալով, Ռ.Հովհաննիսյանը՝ Շիրակի մարզպետարանի պատվոգրով:

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

Գլխավոր խմբագիր-տնօրեն՝ ք.գ.դ. Հ.Այվազյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ encyclop@sci.am
Կայքէջ՝ www.encyclopedia.am

Հրատարակչությունը տպագրել է «Հանրագիտական բառարանի» 2-րդ հատորը, որն ընդգրկում է Կ-Ֆ այբբենական տիրույթի շուրջ 28 հազ. հոդված, էջկապվել է «Հայ երաժշտության հանրագիտարանը», շարունակվել են «Հովհաննես Թումանյան. Հանրագիտարան»-ի հոդվածների պատրաստման և խմբագրման աշխատանքները, կազմվել է «Ազգային համապարփակ հանրագիտարանի» բառացանկի նախագիծ հետագա մասնագիտական և հանրային քննարկման համար, ներկայացվել է շուրջ 18 հազ. տերմին:

* * *

ԳԱԱ Փորձաքննությունների ազգային բյուրո

Տնօրեն՝ ԲԺՂ.Գ.Թ. Ա.Հովսեփյան
Փոխտնօրեն՝ Բ.Գ.Թ. Պ.Ոսկանյան
Էլեկտրոնային փոստ՝ info@nbe.am
Կայքէջ՝ www.nbe.am

Բազային ֆինանսավորմամբ կատարված հետազոտություններ և ստացված արդյունքներ

Գիտամեթոդաբանական և գիտահետազոտական աշխատանքներ

«Հայաստանի Հանրապետության տարածքում աճող ծառատեսակների բնափայտի տարեկան օղակների համեմատական հետազոտության առանձնահատկությունները «Lintab» LTM06-E» սարքավորման միջոցով. տվյալների բազայի հավաքագրում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ Ա.Պետրոսյան) առաջադրված խնդիրների լուծման համար կիրառվել են դենդրոխրոնոլոգիական հայտնի գիտական, տարեկան օղակների հետազոտություն խաչաձև ժամանակագրության մեթոդները: Նմուշառումներ կատարելու նպատակով իրականացվել են ինտենսիվ դաշտային աշխատանքներ, որոնց ընթացքում կատարվել է համապատասխան տարածքներից ծառերի բնափայտի նմուշառում՝ ծառերի կոճղերի ամբողջական կտրվածքներ, կտրվածքների հատվածներ, աճի գայլիկոնի միջոցով ստացվող նմուշներ:

Կատարված հետազոտությունների ընթացքում ստացված տվյալների հավաքագրման արդյունքում ստեղծվել են համապատասխան տարածքներին բնորոշ տվյալների բազաներ, որոնց հիման վրա հնարավոր է կազմակերպել փորձագիտական հետազոտություններ ապօրինի ծառահատումների ժամանակ հատված ծառերի տարածքային պատկանելիության, ծառերի կտորների նույնականացման, հատման վաղեմության հստակ ժամանակի որոշման մի շարք մեթոդների մշակման ուղղությամբ:

«Գործող և կոնսերվացված պոչամբարների ազդեցության գնահատումն ըստ ծանր մետաղների և համապատասխան հողային տարածքների քարտեզագրման» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ տ.գ.թ. Մ.Խաչատրյան, Գ.Համբարյան) մշակվել են հողանման և ջրային նմուշների հետազոտության մեթոդներ: «Ախթալայի ԼՀԿ» ՓԲԸ Նահատակի պոչամբարի տարբեր մասերից, Դեբեդ գետի ու Նահատակ գետակի խառնման տարբեր վայրերից վերցված հողի և ջրի նմուշների հետազոտության արդյունքում հայտնաբերվել են տարբեր մետաղներ, որոշ նմուշներում՝ նաև ծանր մետաղներ:

«Կանանց հանցավորությանը նպաստող գործոնների և կին դատապարտյալների սոցիալ-հոգեբանական առանձնահատկությունների բացահայտումը Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ Ս.Համբարձումյան) մուտքագրվել են հետազոտական աշխատանքների արդյունքում հավաքագրված էմպիրիկ տվյալները, որոնց հիման վրա իրականացվել են սոցիոլոգիական, հոգեբանական և քրեաբանական վերլուծություններ, մշակվել են կոնկրետ գիտական առաջարկներ՝ ուղղված կանանց հանցավորության նախագրուշացմանն ու կանխմանը, դրանց պատճառների և նպաստող պայմանների հնարավորինս չեզոքացմանը:

«Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության էկոլոգիական գնահատումն ու մեթոդական ապահովումը» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ Ա.Սանթրոսյան) «Լիդիան Արմենիան» հայկական երկրաբանահետախուզական կազմակերպության կողմից Ամուլսարի ոսկեբեր քվարցիտների հանքավայրի շահագործմանը ներկայացված շրջակա միջավայրի ազդեցության գնահատման համար ստեղծվել է փորձագիտական հանձնաժողով, իրականացվել են համատեղ ուսումնասիրություններ և հետազոտություններ շրջակա միջավայրի բաղադրիչ-

ների վրա հանքարդյունահանման արդյունքում հնարավոր ազդեցությունների գնահատականները գիտականորեն և օրենսդրորեն հիմնավորելու համար: Հետազոտություններն իրականացվել են Վայոց Ձորի մարզում՝ Ամուլսարի տարածքում գտնվող հանքավայրում՝ հաշվի առնելով «Լիդիան Արմենիա» կազմակերպության կողմից ներկայացված հիմնավորումները և կատարված հաշվարկները:

«Մահվան անմիջական պատճառների, հիմնական հիվանդությունների տեսակների վերլուծությունն ըստ Փորձաքննությունների ազգային բյուրոյի ախտաբանական կենտրոնի 2008-17թթ. նյութերի» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ Կ.Մխիթարյան) վերլուծության են ենթարկվել կատարված դիախեռումների տվյալները: Հետազոտությունները ցույց են տվել, որ 2015-17թթ. ժամանակահատվածում կատարվել է ընդամենը 1076 դիախեռում՝ 510 (47,4%) արական, 566 (52,6%) իգական սեռերի: Մահվան պահին դիակների տարիքը տատանվել է 32-ից մինչև 103 տարի՝ կազմելով միջինում 77,56±11,25 տարի: Ամենահաճախ հանդիպող մահվան պատճառը սրտամկանի սուր ինֆարկտն է (286 դեպք, 26,6%), երկրորդ տեղում քաղցկեղային ինտոքսիկացիան է (232 դեպք, 21,6%), երրորդ տեղում՝ սիրտ-թոքային և սուր սրտային անբավարարությունը (109 դեպք, 10,1%), 4-րդ տեղում՝ թոքային զարկերակի թրոմբոզը (57 դեպք, 5,3%):

«Ժամանակակից սինթետիկ կաննաբինոիդների (դիզայներական թմրամիջոցների, սփայսերի) փորձագիտական հետազոտություն» թեմայի շրջանակներում (ղեկ.՝ Ա.Թովմասյան) իրականացվել են փորձարկումներ փորձաքննության ներկայացված սինթետիկ կաննաբինոիդների երկրորդային փորձանմուշներով: Իրականացվել է սինթետիկ կաննաբինոիդների հայտնաբերման համար կիրառվող GC-7890A MSD-5975C մոդելի մասս-սպեկտրոմետրի գրադարանի համալրում 5 նոր տեսակի գրադարաններով, որոնց միջոցով կատարվում է սպայսի կոմպոնենտների հայտնաբերում և բարձր ճշգրտությամբ (99%) իդենտիֆիկացում, թմրակտիվ և հոգեմետ դեղատ-9-տետրահիդրոկաննաբինոլ, կոդեին, մեթամֆետամին, դիազեպամ, բուպրոպրոֆին, լորազեպամ և ֆենոբարբիտալ բաղադրատարրերի, «HP-6890» մոդելի գազ-քրոմատագրման սարքով համապատասխան քրոմատագրման մեթոդի կիրառմամբ՝ կալիբրման կորերի ստացում, քանակական հաշվարկ և անորոշության գնահատում, մեթոդի վալիդացում:

Գիտազործնական աշխատանքներ

Աշխատանքային այցով կազմակերպությունում հյուրընկալվել են ՀՀ դատախազ Ա.Դավթյանը, Ն.Բոկարիտուսի անվ. Խարկովի դատական փորձաքննությունների գիտահետազոտական ինստիտուտի (Ուկրաինա) տնօրեն Ա.Կլյունը, ԱՄՆ Մերիլենդ նահանգի գլխավոր դատախազի օգնական Ռ.Թեյլորը և Նյու Յորք նահանգի գլխավոր դատախազի օգնական Ք.Բիտետոն, Լատվիայի պետական ոստիկանության դատական փորձաքննությունների ստորաբաժանման աշխատակիցները, Էստոնիայի դատափորձագիտական ինստիտուտի տնօրեն Ու.Լանոն, ՀՀ-ում Ճապոնիայի նորանշանակ արտակարգ և լիազոր դեսպան Ջ.Յամադան և այլք:

Կազմակերպության աշխատակիցները մասնակցել են միջազգային և տեղական գիտաժողովների, համաժողովների, գործնական դասընթացների, սեմինարների:

Ստորև բերվում է 2018թթ. ընթացքում իրականացված դատափորձաքննությունների տեսակների և քանակի ամփոփ տվյալների աղյուսակը.

N	Տարեթիվ	Քրեադատավարական շրջանակներում կատարված դատական փորձաքննություններ	
		քանակային ցուցանիշը (հատ)	տեսակների քանակը (հատ)
	2018	9825(առ 18.12.2018թ.)	27 (29 ուղղություններով)

Գիտատումնական աշխատանքներ

Համաձայն ՀՀ գլխավոր դատախազության և կազմակերպության միջև կնքված պայմանագրի՝ փորձաքննությունների համար ելակետային տվյալներ ձեռք բերելու պարտականություններ և փորձաքննություններ նշանակելու լիազորություն ունեցող իրավասու մարմինների 360 աշխատակցի հետ անց են կացվել կատարելագործման և վերապատրաստման ուսուցողական դասընթացներ:

Ստորև ներկայացվում են 2013-18թթ. ընթացքում ունկնդիրների վերաբերյալ ամփոփ տվյալները.

N	Տարեթիվ	Գիտատումնական աշխատանքների շրջանակներում իրականացված ուսուցողական դասընթացներին մասնակցած ունկնդիրների քանակային տվյալներն ըստ մարմինների											Ընդ.
		ՀՀ ԿԱ ՊԵԿ	ՀՀ ՊՆ	ՀՀ ոստիկանություն	ԼՂՀ ոստիկանություն	ՀՀ ՊՆ ՌՌ	ՀՀ ԱԲՆ	ԼՂՀ ՊՆ	ՀՀ քննչ. կոմիտե	ՀՀ ԱՆ քրեակատարողական վարչություն	ՀՀ դատախազություն	ՀՀ ԿԱ ԱԱԾ	
1	2013	43	198	70	49	-	-	-	-	-	-	-	360
2	2014	-	174	60	-	-	10	100	-	16	-	-	360
3	2015	67	213	60	-	-	-	-	20	-	-	-	360
4	2016	67	45	141	41	30	-	17	19	-	-	-	360
5	2017	32	155	102	-	31	-	-	40	-	-	-	360
6	2018	-	137	75	-	23	-	-	40	-	27	58	360

2018թ. կազմվել են 24 ուղղությունով (թվով 80 թեմա) նոր ծրագիր-սեղմագրեր, կազմակերպված դասընթացներին մասնակցել են 27 ունկնդիր ՀՀ դատախազության համակարգից, 58-ը՝ ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայությունից, արտադրական պրակտիկա է անցել 48 ուսանող ԵՊՀ-ից, ՀՊՏՀ-ից, Հայկական բժշկական ինստիտուտից, Հայ-ռուսական (Սլավոնական) համալսարանից, 66 ուսանողի համար անցկացվել են մեկօրյա ճանաչողական այցեր: Որակավորման դասընթացներ է անցել 15 մասնագետ:

Գիտափորձնական-վերլուծական աշխատանքներ

Հաստատվել է ՓԱԲ-10/1-Բ/Ը-001 փորձաքննություններ նշանակելու և ելակետային տվյալների ձեռքբերման իրավասություն ունեցող մարմինների աշխատողների մասնագիտական ուսուցման, վերապատրաստման և որակավորման բարձրացման քաղաքականությունը և ընթացակարգը:

Իրականացվել են տոքսիկոլոգիական փորձաքննությունների առկա մեթոդների կատարելագործման նպատակով գործիքային եղանակներով կենսաբանական օբյեկտների (մազ, մեզ, արյուն) հետազոտություններ: Կենսաբանական օբյեկտների մեջ թմրանյութերի, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի ու դեղամիջոցների հայտնաբերման և որոշման հետազոտությունը պահանջում է ժամանակակից գործիքային տեխնոլոգիաների առկայություն, քանի որ նշված նյութերի օգտագործման արդյունքում հայտնաբերելի (փնտրվող) նյութերի քանակությունները կազմում են նգր-պգր (գր-ի միլիարդերորդ կամ տրիլիոներորդ մաս) թվային միջակայքի արժեքներ: Հետազոտության արդյունքում ստացված դրական տվյալները հարկավոր է հաստատել ժամանակակից գործիքային (GC-MS, GC-MS-MS) միջոցով՝ կենսաբանական օբյեկտներում հետազոտելի նյութերի առավել քիչ քանակների դեպքում կեղծ-բացասական արդյունքներից խուսափելու համար: Կատարվել են մազի, մեզի և կենսաբանական այլ օբյեկտների մեջ վերոնշյալ նյութերի հայտնաբերման ժամանակակից

սկրինինգային և գործիքային մեթոդների, այլ երկրների և ՀՀ տարածաշրջանում առավել հաճախ հանդիպող թմրամիջոցների ու դրանց նկատմամբ մարդկային ռեսուրսի դիրքորոշման վերաբերյալ համեմատական ուսումնասիրություններ:

ՄԱԿ-ի Թմրամիջոցների և հանցավորության դեմ պայքարի գրասենյակի (UNODC) հետ համագործակցության շրջանակներում իրականացվել են թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի համեմատական և հետազոտելի նմուշների փորձարկման և տվյալների շտեմարանի համալրման, փորձաքննության ներկայացված անհայտ ծագման նյութերի նույնականացման նպատակով թմրանյութերի, հոգեմետ և թունավոր նյութերի տվյալների բազաների համալրման աշխատանքներ:

Կատարվել է «55 AA» մոդելի բոցային և «240Z AA» գրաֆիտային ատոմային արտորբցիոն սպեկտրոմետրերով հողերի, ջրերի և այլ օբյեկտների նմուշներում ծանր մետաղների հետազոտությունների իրականացման համար անհրաժեշտ նմուշառման, նմուշապատրաստման և հետազոտությունների իրականացման նոր մեթոդների մշակում և օպտիմալացում:

Շարունակվել են տվյալների շտեմարանների համալրման աշխատանքներն արտասահմանյան առաջատար մշակութային կենտրոններից, մասնավորապես Պետական Էրմիտաժից (հիմնականում ռուս և եվրոպական նկարիչների) և բաց ինտերնետային կայքերում առկա մշակութային օբյեկտների շտեմարաններից: Համալրվել է 16 հայտնի հեղինակի ռճային և կենսագրական տվյալների շտեմարանը: Ստեղծվել է գերեզմանադաշտերի, դամբարանադաշտերի, եկեղեցիների և այլ կրոնական կառույցների, հնագիտական առարկաների կամ դրանց բեկորների հնագիտական-պատմական տվյալների շտեմարան:

Շարունակվել են «NITON XL3T 980» մոդելի ռենտգեն ֆլյուորեսցենտային անալիզատորներով մեթոդի և ընթացակարգի հիման վրա մետաղադրամների, թանկարժեք մետաղների, մետաղական համաձուլվածքների, հողերի և հանքային նյութերի բաղադրակազմերի առանձնահատկությունների ուսումնասիրման և փորձնական կիրառման աշխատանքներ:

Համաձայն ապարատաճրագրային միջոցների արդիականացման ծրագրի՝ կազմակերպությունը համալրվել է «EnCase Forensic v8.05», «Cellebrite UFED Cloud Analyzer» փորձագիտական ծրագրային ապահովումներով և «Tableau» փորձագիտական սարքերի հավաքածուով, որոնք հնարավորություն են տալիս կատարել համակարգչային հիշողության կրիչների բազմակողմանի, առավել արագ և ամբողջական, բջջային հեռախոսների և այլ սարքերի առավել բազմակողմանի հետազոտություններ՝ արտածելով, վերծանելով և վերլուծելով բջջային հեռախոսների, պլանշետային համակարգիչների և GPS սարքավորումների լայն տեսականիների հիշողություններում պարունակվող ամբողջ տեղեկատվությունը, դրանով իսկ մեծացնելով տարբեր քրեական գործերով նշանակվող փորձաքննությունների իրականացման միջոցով թվային տեղեկատվության հայտնաբերման և ապացույցների շարքը համալրելու հնարավորությունները, հասանելի են դարձնում ամպային տվյալները (օրինակ՝ «Facebook», «Twitter», «Instagram» և այլն):

Շարունակվել են տվյալների շտեմարանների համալրման աշխատանքները՝ փամփուշտների և պարկուճների (196), ներկանյութերի (126), սառը զենքերի նմուշների (413), տարբեր մակնիշի մեքենաների անվադողերի և դրանց գծանախշերի (63), օծանելիքների (11), կեղծ մետաղադրամների բաղադրությունների (286), կեղծ թղթադրամների (ՀՀ, ՌԴ, ԱՄՆ, Եվրո, 1002), գրելագործիքների (1228), պայթուցիկ նյութերի և դրանց արգասիքների (27), թմրամիջոցների, խիստ ներգործող նյութերի և տոքսիկանտների (1327), «IR Prestige-21» տիպի Ֆուրյե ձևափոխմամբ ինֆրակարմիր սպեկտրոմետրի (44), թմրանյութերի, հոգեմետ նյութերի և թունավոր նյութերի գրադարանների (9) փորձաքննության նմուշների տվյալներով և այլն: Ծառերի տարածքային պատկանելիության որոշման համար անհրաժեշտ

տվյալների բազան համալրվել է 15 տարածքներից վերցված (յուրաքանչյուրին բնորոշ ծառերի աճի ինտենսիվության մասին) տվյալներով:

Հրապարակումներ

Մենագրություններ, ժողովածուներ, գրքեր

1. Овсеян А.Н., Ованесян Р.А., Синдром эмоционального выгорания у врачей, допустивших дефекты медицинской помощи, "LAP LAMBERT Academic Publishing", 2018, 183 с..

Դասագրքեր, ուսումնական ձեռնարկներ

2. Ասատրյան Ե.Ռ., Մխիթարյան Ս.Ա., Թերզյան Ա.Մ., Մանուկյան Գ.Ա., Ղուկասյան Ա.Պ., Համբարձումյան Ս.Գ., Կանանց հանցավորության հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում, Ե., «Լուսաբաց» հրատ., 2018, 76 էջ:
3. Նավասարդյան Ա.Լ., Կենսաբանական ծագման և բնույթի հետքերով իրեղեն ապացույցների հետ վարվեցողակարգը, Ե., «Լուսաբաց» հրատ., 2018, 98 էջ:
4. Վարդանյան Ա.Ռ., Թումապյան Դ.Ա., Անչափահաս տուժողների կամ վկաների մասնակցությամբ գործերով քրեական վարույթին ներգրավված հոգեբանների համար, Ե., «Ասողիկ» հրատ., 2018, 58 էջ:

Հոդվածներ, զեկուցումներ

5. Աղայան Ռ.Ս., Աղայան Ս.Ռ., Վնասվածքների հետևանքով ավտոտրանսպորտային միջոցների վնասի չափի որոշման առանձնահատկությունները, Ե., «Օրենքի պատվար», N 5, 2018, էջ 27-32:
6. Ասատրյան Ե.Ռ., Ղուկասյան Ա.Պ., Կանանց հանցավորության վիճակը, մակարդակը, շարժընթացը և կառուցվածքը Հայաստանի Հանրապետությունում (պաշտոնական վիճակագրության հիման վրա), Ե., «Օրինականություն», N 108, 2018, էջ 21-28:
7. Բաղդեյան Ա.Վ., Մազմանյան Վ.Գ., Շմոլ գազից մարդկանց թունավորման, բնական գազի կուտակումից առաջացած պայթյունների և մարդկանց մոտ առաջացած թթվածնային քաղցի հետևանքով տեղի ունեցած դժբախտ դեպքերի առնչությամբ նշանակված դատատեխնիկական փորձաքննությունների կատարման արդյունքներով խախտումների բացահայտման մոտեցումները, Ստ., «ԼՂՀ դատական իշխանություն», N 3(28), 2018, էջ 38-42:
8. Բաղդասարյան Ա.Ս., Ասիկյան Ս.Ա., Կեղծ մետաղադրամների հետազոտությունը ժամանակակից սարքավորումների և մեթոդների կիրառմամբ, Ե., «Դատական իշխանություն», N 7-8/229-230, 2018, էջ 74-79:
9. Գասպարյան Ա.Ռ., Կրակոցի հեռավորությունների որոշման արդի միջոցները, Ե., «Օրենքի պատվար», N 5, 2018, էջ 36-42:
10. Կարապետյան Մ.Ժ., Չափ ձեռքով կատարված ձեռագիր տեքստերի հետազոտման առանձնահատկությունները, Ստ., «ԼՂՀ դատական իշխանություն», N 3(28), 2018, էջ 34-37:
11. Մամիկոնյան Կ.Հ., Ընկերության շահութաբաժնային քաղաքականության և շահույթի բաշխման առանձնահատկությունները, Ե., «Դատական իշխանություն», N 9-10 (231-232), 2018, էջ 48-53:
12. Մխիթարյան Ս.Ա., Հանցագործությունների նկատմամբ վերաբերմունքը ՀՀ-ում որպես հասարակական գիտակցության բաղադրիչ, Ե., «Կանթեղ», N 2(75), 2018, էջ 165-173:
13. Амбарцумян А.А., Оганнисян Н.Н., Гарибян Г.Р., Алоян С.Г., Аракелова Э.Р., Торосян Г.О., Подавление фотоинициирования при старении полиэтиленовых плёнок тонкими покрытиями ZnO, Ե., «Լրաբեր» գիտական հոդվածների ժողովածու, III մ., ՀԱՊՀ, 2018, էջ 823-828:
14. Восканян П.С., Шарыкин В.Г., Винилацетат и поливинилацетат, М., "Химия бизнес", N 5-6, 2018, с. 18-20.
15. Восканян П.С., Татанян Э.Л., Некоторые аргументы против легализации "легких наркотиков", Душанбе, "Наркофронт", N 3, 2018, с. 23-30.
16. Гарибян Г.Р., Мазмания С.В., Папян Г.Б., Исследование физико-механических свойств газоблоков с диатомитами, Т., "Химия и химическая технология в XXI веке", Мат. XIX межд. научно-практич. конф. им. проф. Л.Кулева студентов и молодых ученых, 2018, с. 58-59.
17. Мамиконян К.О., Подходы к оценке рыночной стоимости компании методом дисконтирования денежных потоков при проведении финансово-экономических экспертиз, "Проблемы и вопросы экономики и менеджмента", Самара, "Научные публикации", N 2, 2018, с. 47-55.

18. Мамиконян К.О., О некоторых подходах к определению стоимости рыночной капитализации компании при проведении финансово-экономической экспертизы, Харьков, "Теория и практика судебной экспертизы и криминалистики", вып. 18, 2018, с. 484-491.
19. Меликсетян Р.А., Современные методы исследования пиротехнических изделий, Уп., «ԼՂ դիտարկումի իշխանություն», N 3(28), 2018, էջ 30-33:
20. Мхитарян К.Г., Ованесян Н.М., Проблема комплексной оценки экологического состояния почв урбанизированных территорий, М., Мат. IV Всеросс. конф. "Экология и экологическое образование в современном мире", ГГТУ, 2018, с. 28-32.
21. Овсепян А.Н., Ованесян Р.А., Сравнительная оценка тяжести синдрома эмоционального выгорания у врачей, допустивших дефекты медицинской помощи, М., "Медицинское право: теория и практика", т. 4, N 2(8), 2018, с. 112-117.
22. Овсепян А.Н., Ованесян Р.А., Оценка дефектов медицинской помощи с учетом вероятности развития у врачей синдрома эмоционального выгорания, М., "Медицинское право: теория и практика", т. 4, N 1(7), 2018, с. 108-115.
23. Овсепян А.Н., Мхитарян К.Г., Структура дефектов оказания медицинской помощи, М., "Судебная медицина", т. 4, N 1, 2018, с. 94-95.
24. Титанян Э.Л., Восканян П.С., К вопросу о выявлении и исключении экспертных ошибок, Киев, Мат. межд. научно-практич. конф., "Международные стандарты справедливого правосудия и их имплементация в украинское законодательство", 2018, с. 129-134.
25. Титанян Э.Л., Некоторые аспекты криминалистического экспертного прогнозирования в Республике Армения, М., "Тактика и методика расследования преступлений: теория, практика, инновации", Мат. круглого стола, БГУ, 2018, с. 143-147.
26. Товмасян А.Г., Материаловедческая экспертиза объектов, содержащих дельта-9 тетрагидроканнабинол, кодеин, метамфетамин, диазепам, лоразепам и бупренорфин. Валидация метода газовой хроматографии в соответствии с требованиями международного стандарта ISO/IEC 17025:2005, Душанбе, "Наркофронт", N 3, 2018, с. 39-51.
27. Товмасян А.Г., Хачатрян М.В., Галстян А.С., Навасардян А.Л., Валидация газ-хроматографического и УФ-спектрометрического методов количественного определения бупренорфина в соответствии с требованиями стандарта ИСО/МЭК 17025:2005, Харьков, сб. научн. ст., "Теория и практика судебной экспертизы и криминалистики" вып. 18, 2018, с. 351-359.
28. Andreasyan N., Martirosyan S., Tsakanyan A., Avetisyan T., Study of some components and antibiotics in sausages of domestic production, Y., "Bulletin" NAUA, N4, 2018, pp. 17-21.
29. Galstyan A., Ghochikyan T., Frangyan V., Tamazyan R., Ayvazyan A., Synthesis of Novel Derivatives of 1,2,4-Triazoles, "Chemistry: A European Journal", Wiley-VCH on behalf of ChemPubSoc Europe, N 3, 2018, pp. 9981-9985.
30. Hovsepyan A., Hovhanissyan R., Avoyan L., Comparative Evaluation of the Burnout Syndrome at Doctors with Defects of medical Care, El Riad, 4th International Arab Forensic Sciences and Forensic Medicine Conference, 2018, pp. 151-152.
31. Frangyan V., Study of hydrazinolysis of methyl-3-(4-allyl-3-substituted-5-thioxo-4, 5-dihydro-1h-1,2,4-triazol-1-yl) propanoates, Y., Proceedings of the Yerevan State Univ., Chemistry and Biology Sciences, vol.52, N 2, 2018, pp. 83-88.
- Հոդվածները հրատարակվել են "Актуальные вопросы судебной экспертизы и криминалистики", посв. 95-летию Харьковского научно-исследовательского института судебных экспертиз им. М.Бокариуса" միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Խարկով, 2018, 250 էջ:
32. Будагян М.С., Некоторые особенности проведения комплексных трасологических и судебно-медицинских экспертиз при колоторезанных повреждениях, с. 215-218.
33. Цаканян А.В., Андреасян Н.А., Мартиросян С.Т., Изучение фактора бактериального загрязнения специй при проведении судебных экспертиз пищевых продуктов, с. 155-158.
34. Петросян А.А., Айрапетян Т.А., Саакян В.С., Дендрохронологические методы исследований в судебной экспертизе, с. 160-162.
- Հոդվածները հրատարակվել են "Проблеми теорії та практики судової експертизи з питань інтелектуальної власності («Крайневські читання») " միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Կիև, 2018, 232 էջ:
35. Мамиконян К.О., Асатрян Е.Р., Коррупционная ситуация и подходы предотвращения коррупции в Республике Армения, с. 211-217.

36. Арутюнян А.А., Восканян П.С., К вопросу оценки интеллектуальной собственности, как объекта экспертных исследований в Республике Армения, с. 21-28.
Հոդվածները հրատարակվել են "Актуальные вопросы химической технологии и защиты окружающей среды" VII համառոտաշունչյան կոնֆերանսի (միջազգային մասնակցությամբ) նյութերի ժողովածուում, Չերկասի, 2018, 202 էջ:
37. Мазманиян С.В., Папаян Г.Б., Гарибян Г.Р., Израелян В. Р., Получение механоактивированного цемента для газоблоков, с. 133-134.
38. Мазманиян С.В., Саргсян А.А., Папаян Г.Б., Гарибян Г.Р., Израелян В.Р., Рентгенографический анализ автоклавного ячеистого бетона марки D400, D500, D600, с. 135-136.
Հոդվածները հրատարակվել են "Перспективы партнерства государств-членов Шанхайской организации сотрудничества в сфере судебной экспертизы" միջազգային գիտաժողովի նյութերի ժողովածուում, Ալմաթի, 2018, 152 էջ:
39. Мамиконян К.О., Определение стоимости чистых активов организации при проведении финансово – экономических экспертиз, с. 77-80.
40. Цаканян А.В., Методы типирования в эпидемиологии пищевых отравлений, вызванных микроорганизмами, и возможность их использования при проведении судебных экспертиз пищевых продуктов, с. 136-140.
41. Саргсян О.Т., Восканян П.С., Искусствоведческая экспертиза графических произведений, с. 103-107.

ԳԻՏԱԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

Հաշվետու տարում անց է կացվել 1 ընդհանուր ժողով:

Մարտի 28-ի տարեկան ընդհանուր ժողովը բացել և ԳԱԱ 2017թ. գիտական գործունեության արդյունքների մասին զեկուցմամբ հանդես է եկել ԳԱԱ նախագահ ակադեմիկոս Ռ.Մարտիրոսյանը: Ակադեմիայի 2017թ. գիտակազմակերպական գործունեության մասին զեկուցել է ԳԱԱ ակադեմիկոս-քարտուղար թղթակից անդամ Հ.Մաթևոսյանը: Ժողովը քննարկել և հավանություն է տվել ԳԱԱ 2017թ. գործունեությանը:

Ժողովում լսվել է թղթակից անդամ Պ.Ավետիսյանի «Քաղաքակրթությունների և ժամանակների խաչմերուկում. Հայաստանն ըստ նորահայտ հնագիտական տվյալների» գիտական զեկուցումը:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

Հաշվետու տարում անց է կացվել նախագահության 9 նիստ, քննարկվել է շուրջ 20 հարց:

Նախագահությունը քննարկել է և հավանություն տվել «ՀՀ ԳԱԱ օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոնի համար միջուկային մագնիսական ռեզոնանսի սպեկտրոմետրի ձեռքբերման, տեղադրման և շահագործման» և «ՀՀ ԳԱԱ օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոնի արտադրամասի վերազինման» ծրագրերին:

Նախագահության որոշմամբ փոփոխություններ են մտցվել ԳԱԱ Արզականի գիտա-ժողովների տան գործարկման կարգի մեջ:

Նախագահությունը քննարկել է ԳԱԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի և ԻԿԴԱՆԵՏ կենտրոն միջազգային կազմակերպության տարածքների հարցը:

Ֆինանսական նոր համակարգի անցնելու առանձնահատկությունների պարզաբանման նպատակով Նախագահության որոշմամբ հրավիրվել է ԳԱԱ գիտական կազմակերպությունների տնօրենների և գլխավոր հաշվապահների հանդիպում ՀՀ ֆինանսների նախարարության ներկայացուցիչներին հետ:

Նախագահությունը հաստատել է ԳԱԱ արտադրությունից կտրված և հեռակա ասպիրանտուրայի 2018թ. ընդունելության արդյունքները:

Նախագահությունը հաստատել է ԳԱԱ հիմնարար գիտական գրադարանի գիտական խորհրդի կազմը:

Նախագահության որոշմամբ հրատարակության է հանձնվել «ՀՀ ԳԱԱ համակարգի կազմակերպությունների գործունեության արդյունավետության գնահատման արդյունքների» կրճատ փաթեթը:

Նախագահության նիստերում ընտրվել են ԳԱԱ Հ.Աճառյանի անվ. լեզվի, Պատմության, Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտների տնօրեններ, երկարաձգվել է Մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտի տնօրենի պաշտոնավարման ժամկետը:

Նախագահության նիստերում ընտրվել են ԳԱԱ «Պատմաբանասիրական հանդես»-ի, «ՀՀ ԳԱԱ զեկույցներ», «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Տեխնիկական գիտություններ», «Հայաստանի բժշկագիտություն» հանդեսների գլխավոր խմբագիրներ:

Նախագահության որոշմամբ սահմանադրական իրավունքի բնագավառում ճանաչված գիտնական, ՌԳԱ ակադեմիկոս Տ.Խաբրինյան պարգևատրվել է ԳԱԱ ոսկե մեդալով, ԳԱԱ

պատվավոր դոկտորի կոչում է շնորհվել հայ խմբերգային արվեստի ականավոր գործիչ, ՀՀ ազգային հերոս, ՀՀ ժողովրդական արտիստ Հ.Չեքիջյանին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱԿԱՆ ԳԻՏԱՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՉԱՅԻՆ ՑԱՆՑ (ASNET-AM)

Ակադեմիական գիտահետազոտական համակարգչային ցանցը (ASNET-AM) GEANT համաեվրոպական գիտակրթական ցանցային միջավայրում ներկայացնում է Հայաստանը որպես ազգային գիտակրթական ցանց: ASNET-AM ցանցում բարելավվել են ցանցի կապուղիների ապահովման և զարգացման, վստահության, ինքնության և անվտանգության ծառայությունների ընդլայնման, ամպային ծառայությունների ներդրման և առցանց իրական ժամանակի ծառայությունների ընդլայնման աշխատանքները:

Ցանցի կապուղիների սպասարկում և զարգացում: Սպասարկվել և զարգացվել է ցանցի ընդհանուր կապուղու թողունակությունը (10 Գբ/վրկ), ցանցի միացումը համաեվրոպական գիտակրթական GEANT ցանցին (1 Գբ/վրկ): Բյուրականի աստղադիտարանում տեղադրվել են նոր ռադիոմոդեմներ, որոնց շնորհիվ կապի արագությունը դարձել է 100Մբ/վրկ: Արցախի պետական համալսարանի երթուղավորիչի ֆունկցիաները միացվել է ԻԱՊԻ հանգույցին մոտ գտնվող երթուղիչին, արդյունքում՝ կրճատվել է միջանկյալ ցանցային հանգույցների քանակը: ԻԱՊԻ հանգույցում տեղադրվել և կարգաբերվել է երկու CCR1072-1G-8S+ սարքավորում, որոնցից մեկը սպասարկում է 10ԳԲիթ/վ արագություն պահանջող միացումները (ԻԱՊԻ, այլ երթուղիչներ), իսկ մյուսը՝ ԻԱՊԻ-GRID ենթակառուցվածքի միացումը: Ցանցի բոլոր ենթացանցերում գործարկվել է OSPF երթուղավորման հաղորդակարգը, ինչի արդյունքում երթուղիների ձևավորումը ցանցում կատարվում է ավտոմատ եղանակով: Վերակազմակերպվել է Նախագահություն-Մաթեմատիկայի-Մեխանիկայի-Պատմության-Երկրաբանության ինստիտուտներ-Գիտության կոմիտե միացումը, որի արդյունքում ձևավորվել են նոր ցանցային հանգույցներ՝ ամբողջությամբ առանձնացված կենտրոնական հանգույցից: ASNET-AM ցանցի անդամ է դարձել Մասնագիտական կրթության որակի ապահովման ազգային կենտրոն հիմնադրամը, իսկ Աղվերանի գիտաժողովների տան կապը փոխվել է օպտիկամանրաթելային: ԳԱԱ Նախագահության հանգույցում ցանցի արագությունն ամենուրեք ավելացել է մինչև 10ԳԲիթ/վ:

Վստահության, ինքնության և անվտանգության ծառայությունների զարգացում: Շարունակվել է GEANT ցանցի eduroam (educational roaming) ծառայության զարգացումը: Տվյալների փոխանցման անվտանգության խնդիրները լուծելու նպատակով կիրառվել է eduroam CAT (Configuration Assistant Tool) համակարգը: Մշակվել և իրականացվել է eduroam ծառայության ծածկույթի տվյալների կառավարման համակարգ, որը թույլ է տալիս eduroam ծառայության քարտեզի հայկական հատվածի կայքում (eduroam.am) կազմակերպել ծածկույթի դինամիկ ներկայացումը: Պատրաստվել և տարածվել են ծառայության իրազեկման հատուկ նյութեր, ինչի արդյունքում գրանցված օգտագործողների թիվն աճել է 50%-ով: Գարնան ամիսներին ի հայտ են եկել և գրանցվել են հակերային հարձակումների փորձեր, որոնք հաջողությամբ կասեցվել են: Ցանցի հանգույցներում տեղադրվել են մեծ թվով սարքավորումներ, որոնք ապահովում են բարձր անվտանգություն և հուսալիություն:

Ամպային ծառայությունների ներդրում: Ներդրվել է ենթակառուցվածքը որպես (Infrastructure as a Service) ամպային ծառայությունը, որը հնարավորություն է տալիս ինտերնետի օգնությամբ կառուցել սեփական վիրտուալ համակարգիչն առանց անհանգստանալու սարքերի, մալուխների, ծրագրային խափանումների մասին, վեբ միջավայրում մեկ

հայումով կառավարել վիրտուալ մեքենաները, այդ թվում՝ ոչնչացնել կամ կապակցել վիրտուալ միջավայրերը: Ներդրվել է նաև FileSender-ը վեբ միջավայրի վրա հիմնված ամպային ծառայությունը, որը թույլ է տալիս վավերացված օգտվողներին ապահով և հեշտությամբ ուղարկել մեծ ծավալի ֆայլեր: Միջավայրը նախատեսված չէ որպես մշտական ֆայլային համակարգի պահպանման հարթակ:

Առցանց իրական ժամանակի ծառայությունների ընդլայնում: Հայաստանում ցածր հապաղման տեսաձայնային համակարգի (LoLa- Low Latency Audio Visual Streaming) միջոցով անցկացվել է հայկական և էստոնական ազգային երաժշտական գործիքների առցանց վարպետության դաս Տալլինի և Երևանի կոնսերվատորիաների մասնակցությամբ: Ցանցային միջավայրում կազմակերպվել է “English for IT and Technical professionals” մասնագիտական վերապատրաստման հեռավար դասընթաց: VoIP ծառայության համար մշակվել և ներդրվել է բիլինգի նոր համակարգ: Մշակվել և ներդրվել է հեռաուսուցման նոր ծրագրային հարթակ՝ edu.asnet.am: Ntop և Zabbix հիմքի վրա մշակվել է զուգահեռ մոնիթորինգային համակարգ:

ASNET-AM ցանցի ծառայություններից 2018թ. ընթացքում օգտվել են հանրապետության 5 քաղաքում տեղակայված հանգույցներից օգտվող գիտնականներ, գիտատեխնիկական աշխատողներ, ասպիրանտներ, ուսանողներ և այլ օգտագործողներ:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐ ԵՎ ԴՐԱՄԱՇՆՈՐՀՆԵՐ

Հաշվետու տարում ԳԱԱ-ն առավել աչքի է ընկել միջազգային կառույցներում, միջոցառումներին իր ակտիվ մասնակցությամբ, կնքվել և վերակնքվել են մի շարք պայմանագրեր, հուշագրեր և համաձայնագրեր:

Նոյեմբերին Պեկինում (Չինաստան) տեղի է ունեցել Միջազգային գիտական կազմակերպությունների դաշինքի (ՄԳԿԴ-ANSO) ստեղծմանը նվիրված առաջին գլխավոր ասամբլեան, որի ընթացքում դաշինքի համահիմնադիրները ստորագրել են ՄԳԿԴ-ի ստեղծման համաձայնագիր, ընտրվել են կառավարող և գործադիր մարմիններ, քարտուղարություն, հաստատվել է կանոնադրությունը: ՄԳԿԴ-ի համահիմնադիր է դարձել նաև ԳԱԱ-ն:

Մայիսին ԳԱԱ նախագահ ակադեմիկոս Ռ.Մարտիրոսյանը և ՌԴԳԱ նախագահ ակադեմիկոս Ա.Սերգենը գիտատեխնիկական համագործակցության զարգացման նոր համաձայնագիր են ստորագրել Մոսկվայում, որը միտված է նպաստել երկու երկրների գիտական հետազոտությունների հետագա զարգացմանը, ակադեմիական համայնքների ավանդական փոխշահավետ հարաբերությունների ամրապնդմանը:

ԳԱԱ-ն համագործակցում է Ֆրանսիայի տարբեր համալսարանների և գիտական կառույցների հետ շուրջ 10 տարի: Մայիսին ԳԱԱ-ի և Ֆրանսիայի Բուրգունդիա Ֆրանշ-Կոմտեի համալսարանի միջև ստորագրվել է համագործակցության հուշագիր, համաձայն որի նախատեսվում է ընդլայնել ու խորացնել համագործակցությունը քվանտային օպտիկայի, ատոմային ֆիզիկայի, ֆոտոնիկայի, օպտոէլեկտրոնիկայի, նանոկառուցվածքավորված նյութերի, զուգահեռ և բարձր արտադրողականության հաշվարկային համակարգերի, ավտոմատացման և այլ ուղղություններով:

Համագործակցությունն ամրապնդելու և շարունակականությունն ապահովելու համար այս տարի ՀՀ-ում կայացած Ֆրանկոֆոնիայի գագաթաժողովի ընթացքում ԳԱԱ-ն և Ֆրանսիայի Թուլուզի դաշնային, Պոլ Սաբատիեի անվ. Թուլուզ III համալսարաններն ու Թուլուզի ազգային պոլիտեխնիկական ինստիտուտը համաձայնության արձանագրություն են ստորագրել ֆրանսիական ԲՈՒՀ-երի կողմից ԳԱԱ-ին նվիրաբերվող գերհամակարգչի

վերաբերյալ: Նախատեսվում է Հայաստանում ստեղծել բարձր արտադրողականությամբ հաշվարկների կենտրոն, հնարավորություն ստեղծել հայ օգտագործողների համար օգտվելու Թուլուզի համալսարանների զանազան հաստատությունների՝ բարձր արտադրողականությամբ հաշվարկների փորձից և այլն:

Հունիսին ԳԱԱ և ՉԺՀ ճարտարագիտության ակադեմիայի միջև ստորագրվել է հուշագիր ճարտարագիտության և տեխնիկական գիտությունների ոլորտներում համագործակցության մասին, նախատեսվում են տեղեկատվության փոխանակում, համատեղ հետազոտական աշխատանքներ, ուսումնական ծրագրեր:

Հուլիսին ԳԱԱ-ում համագործակցության հուշագիր է ստորագրվել ԳԱԱ-ի, Հնդկաստանի Մահարաշթրայի տեխնոլոգիական ինստիտուտների խմբի և ԿԳՆ գիտության կոմիտեի միջև: Համագործակցության նպատակն է հարստացնել գիտական և կրթական միջավայրը և խթանել միջազգային և միջմշակութային հարաբերությունները, նպաստել երիտասարդների կրթության հնարավորությունների մեծացմանը: Հուշագրի շրջանակներում նախատեսվում են երկկողմ այցելություններ, համատեղ հետազոտություններ և մասնակցություն համատեղ իրականացվող ծրագրերին:

ԳԱԱ նախագահ ակադեմիկոս Ռ.Մարտիրոսյանը և Սլովենիայի գիտությունների և արվեստի ակադեմիայի նախագահ ակադեմիկոս Տ.Բայոլը հոկտեմբերին ստորագրել են համագործակցության համաձայնագիր, որով նախատեսվում է հաստատել և խորացնել գիտական համագործակցությունը՝ փոխանակվելով հրապարակումներով և տեղեկություններով, որոնք վերաբերում են ընդհանուր հետաքրքրություն ունեցող գործունեության ոլորտներին:

Միջակադեմիական համագործակցությունը շարունակվում է նաև նախկինում կնքված պայմանագրերի հիման վրա ՌԴ, Վրաստանի, Մոլդովայի, Ուզբեկստանի, Չինաստանի, Լիտվայի, Ռումինիայի, Ավստրիայի, Տաջիկստանի, Թուրքմենստանի գիտությունների ակադեմիաների, Ուկրաինայի, Բելառուսի, Ղազախստանի, Ղրղզստանի գիտությունների ազգային ակադեմիաների, Արաբական Միացյալ Էմիրությունների Շարժայի քաղաքային համալսարանի և այլ ակադեմիաների ու գիտական կառույցների հետ:

Չեխիայի գիտահետազոտական կենտրոնների հետ համագործակցությունը խորացնելու համար ԳԱԱ-ն նախապատրաստում է բնական գիտությունների ոլորտում համագործակցության նոր առաջարկներ: Այս նպատակով հունիսին Հայաստանում էր Պրահայի գլոբալ փոփոխությունների ուսումնասիրությունների միջազգային ինստիտուտի տնօրեն պրոֆ. Մ.Մարեկը:

Առկա համագործակցություններն ակտիվ պահելու և նոր համագործակցություններ նախաձեռնելու նպատակով ԳԱԱ-ի տարբեր պատվիրակություններ 2018թ. այցելել են համագործակցից ակադեմիաներ և այլ միջազգային կառույցներ.

Մայիսին ԳԱԱ նախագահ Ռ.Մարտիրոսյանը և միջազգային կապերի վարչության պետ Գ.Էվոյանը Սոֆիայում (Բուլղարիա) մասնակցել են ALLEA-ի Գլխավոր ասամբլեային, որի շրջանակներում անցկացվել են «Գիտությունը վտանգված վստահության և փորձաքննության ժամանակաշրջանում» և «Եվրոպական գիտական խորհրդատվության ձևավորում, գաղափարներ և փորձ» գիտական սիմպոզիումները:

Մայիսին ԳԱԱ պատվիրակությունը նախագահ Ռ.Մարտիրոսյանի գլխավորությամբ գիտատեխնիկական համագործակցության զարգացման վերաբերյալ համաձայնագրի վերականգնման նպատակով գտնվել է Մոսկվայում (ՌԴ):

Սեպտեմբերին ԳԱԱ պատվիրակությունը նախագահ Ռ.Մարտիրոսյանի գլխավորությամբ մասնակցել է Բելառուսի Գիտությունների ակադեմիայում տեղի ունեցած Գիտությունների ակադեմիաների միջազգային ասոցիացիայի (ԳԱՄԱ-MAAH) 25-ամյակին նվիրված հոբելյանական նիստին, որի ընթացքում, ի գնահատում ասոցիացիայի աշխատանքներում ԳԱԱ-ի ակտիվ մասնակցությանը, Ռ.Մարտիրոսյանն ընտրվել է ԳԱՄԱ փոխնախագահ:

Նոյեմբերին ԳԱԱ փոխնախագահ Յու.Շուքուրյանը Ֆրանսիայի Թուլուզ քաղաքում մասնակցել է ERASMUS PLUS ծրագրի կողմից կազմակերպված համագործակցության վերաբերյալ հարցերի քննարկմանը:

Դեկտեմբերին ԳԱԱ պատվիրակությունը փոխնախագահ Յու.Շուքուրյանի գլխավորությամբ Կիևում (Ուկրաինա) մասնակցել է Ուկրաինայի գիտությունների ազգային ակադեմիայի ստեղծման 100-ամյակին նվիրված հոբելյանական միջոցառումներին:

Միջպետական և միջգերատեսչական համագործակցություններից են տնտեսական միջկառավարական հանձնաժողովի կողմից իրականացվող հայ-լիտվական, հայ-լատվիական, հայ-թուրքմենական, հայ-հնդկական, հայ-չեխական, հայ-չինական, հայ-եգիպտական, հայ-տաջիկական համագործակցությունները: Հայ-ռուսական տնտեսական միջկառավարական համագործակցության շրջանակներում շարունակվել է Բյուրականի աստղաֆիզիկական աստղադիտարանի և ՌԴ «Ռոսկոսմոսի», ՌԳԱ հատուկ աստղաֆիզիկական աստղադիտարանի հետ տիեզերական տարածության հետազոտման և խաղաղ նպատակներով օգտագործման ասպարեզում համագործակցությունը: Բյուրականի աստղադիտարանը, համաձայն «Ռոսկոսմոսի» կապալառու կազմակերպություն հանդիսացող ԱԳԿ ԲԲԸ-ի հետ կնքած պայմանագրի, վերջին 4 տարիների ընթացքում Սարավանդի բազայում տեղակայված ռուսական ՅՕՈՒ -1 դիտողական կայանի օգնությամբ իրականացնում է մերձերկրյա տարածության մշտադիտման ծրագիր:

Հաշվետու տարում ԳԱԱ-ում իրականացվել են տարբեր միջազգային միջոցառումներ: Հոկտեմբերին ԳԱԱ-ում կայացել է ԱՊՀ գիտնականների 2-րդ համաժողովը, որի նպատակն էր զարգացնել ԱՊՀ երկրների գիտական հաստատությունների գիտատեխնիկական համագործակցությունը, խթանել համատեղ գիտահետազոտական աշխատանքների իրականացումը, մշակել առաջարկություններ ԱՊՀ երկրների նորարարական քաղաքականության զարգացման համար, նպաստել երիտասարդության շրջանում գիտության տարածմանը և փորձի փոխանակմանը: Համաժողովի աշխատանքների արդյունքում ընդունվել է հռչակագիր մի շարք ոլորտներում համատեղ փոխգործակցության վերաբերյալ: Հոկտեմբերին ԳԱԱ 75-ամյակին նվիրված հոբելյանական միջոցառումներին ներկա էին Եվրոպական երկրների ակադեմիաների ընկերակցության (ALLEA) փոխնախագահ Գ.Քեյը, ԱՊՀ գործադիր կոմիտեի տնօրեն Ա.Սմագուլովը, Եվրոպական ակադեմիայի փոխնախագահ Օ.Պետերսոնը, Բելառուսի, Մոլդովայի, Ղրղզստանի, Լատվիայի, Լիտվայի, Էստոնիայի, Տաջիկիստանի, Սլովենիայի, Չեխիայի, Չինաստանի, Ռուսաստանի, Վրաստանի, Մեծ Բրիտանիայի, Ուկրաինայի պատվիրակությունների ղեկավարները: Հոբելյանական միջոցառումների շրջանակներում ԳԱԱ նախագահությունում տեղի է ունեցել Գիտությունների ակադեմիաների միջազգային ասոցիացիայի նիստ:

Հաշվետու տարում ԳԱԱ-ում անց են կացվել մի շարք միջազգային գիտաժողովներ և սիմպոզիումներ: Փետրվարին անց է կացվել «Արցախը Հայոց պետականության համար պայքարի քառուղիներում» միջազգային գիտաժողովը՝ նվիրված արցախյան շարժման նոր շրջափուլի 30-ամյակին: Մայիսին ԳԱԱ նախագահությունում տեղի են ունեցել հայ մեծանուն գիտնական, ՀԽՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս, ԽՍՀՄ ԳԱ թղթակից անդամ Սերգեյ Մերգելյանի 90-ամյակին նվիրված հոբելյանական միջոցառումներ և միջազգային գիտաժողով: Մայիսին ԳԱԱ նախագահությունում մեկնարկել է «Հայաստանի Հանրապետություն-100» խորագրով միջազգային գիտաժողովը, հունիսին՝ ազգային բարերար, անվանի դիվանագետ և պետական գործիչ Մանուկ բեյ Միրզայանին նվիրված միջազգային գիտաժողովը, որին մասնակցել են գիտնականներ Հայաստանից, Ուկրաինայից, Մոլդովայից, Ռումինիայից, Ֆրանսիայից, Ռուսաստանից, Թուրքիայից: Սեպտեմբերին ԳԱԱ նախագահությունում իր աշխատանքներն է սկսել «Քիմիական ֆիզիկայի արդի խնդիրները» V միջազգային գիտաժողովը՝ նվիրված ԳԱԱ հիմնադրման 75-ամյակին և Ա.Նալբանդյանի անվ.

քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտի հիմնադիր ակ. Ա.Նալբանդյանի 110-ամյակին: Հոկտեմբերին տեղի է ունեցել «Չինաստան-Եվրասիա» միջազգային գիտաժողովը, որի նպատակն էր ուսումնասիրել հայ-չինական հարաբերությունների բարելավման հնարավորությունները ներկա աշխարհաքաղաքական իրադրությունում:

Ելնելով իր ռազմավարությունից՝ ԳԱԱ-ն ապահովում է երիտասարդ գիտնականների մասնակցությունը գիտության տարբեր ոլորտներում իրականացվող միջազգային հանդիպումներին և միջոցառումներին: Համաձայն ԳԱԱ-ի, Լինդաուում Նոբելյան մրցանակակիրների հանդիպումների Խորհրդի և Լինդաուում Նոբելյան մրցանակակիրների հանդիպումների հիմնադրամի միջև փոխըմբռնման հուշագրի՝ ԳԱԱ-ից ներկայացված երիտասարդ գիտնականները մասնակցել են ֆիզիոլոգիայի և բժշկության բնագավառների 68-րդ հանդիպմանը, որտեղ Գերմանիայի երիտասարդ գիտնականների հետ պայմանավորվածություն է ձեռք բերվել ծավալել նոր համագործակցություն:

ԳԱԱ-ն շարունակում է մասնակցել և իրականացնել տարբեր միջազգային գիտական ծրագրեր, այդ թվում՝ Միջազգային գիտատեխնիկական կենտրոնի (ISTC), Եվրոպական VII շրջանակային (FP7), համալսարանական կրթության ՏԵՄՊՈՒՍ համաեվրոպական շարունակական (TEMPUS), Սեծովյան տնտեսական համագործակցության (BSEC) ծրագրերը և այլն: ԳԱԱ կազմակերպություններն ակտիվորեն մասնակցում են նաև ԱՄՆ ծրագրերին՝ Քաղաքացիական հետազոտությունների և մշակումների (CRDF Global), Գիտության և կրթության հայկական ազգային հիմնադրամի (ANSEF), ՆԱՏՕ-ի (NATO), Գերմանիայի կրթության և հետազոտությունների դաշնային նախարարության (BMBF) Գերմանական Շտիֆտունգ Ֆոլքսվագեն հիմնադրամի (Volkswagen Stiftung Foundation) և այլ հիմնադրամների ծրագրերին: Շարունակվում են «Հայաստան-ՆԱՏՕ 2017-19թթ. անհատական գործընկերության գործողությունների ծրագրի» «Գիտություն հանուն խաղաղության և անվտանգության» ծրագրի շրջանակներում ԳԱԱ-ի կողմից ներկայացված «ՀՀ տարածքում INTERMAGNET ցանցի մագնիսական դիտակայանի հիմնադրումն ու գործարկումը, երկրամագնիսական դաշտի և հարակից երևույթների վարիացիաների համալիր հետազոտումը» թեմայով աշխատանքները:

2018թ. արտասահմանյան երկրներ գործուղման է մեկնել ԳԱԱ 692 գիտաշխատող. գիտական միջոցառումների մասնակցել է 336, համատեղ աշխատանքներ է կատարել 206, բանակցություններ է վարել և կոնսուլտացիաների մասնակցել 150 գիտաշխատող: Արտասահմանից ժամանել է 789 գիտնական. գիտական միջոցառումներին մասնակցել է 329, համատեղ աշխատանքներ է կատարել 329, բանակցություններ է վարել և կոնսուլտացիաների մասնակցել 131 գիտաշխատող: 2017թ. համեմատ գործուղված գիտնականների թիվն աճել է 35-ով:

Վարչությունը 2018թ. ընթացքում աջակցել է ԳԱԱ ինստիտուտներին ու կենտրոններին՝ տրամադրելով հավելյալ տեղեկություններ: «Էրասմուս+» ծրագրերի շրջանակներում ԳԱԱ երիտասարդ գիտնականները մասնակցել են տարբեր սեմինար-հանդիպումների և փորձել զարգացնել միջազգային համագործակցությունը Եվրոպական տարբեր գիտական կառույցների և ակադեմիաների հետ: Վարչությունը նաև աջակցություն է տրամադրել «Էրասմուս+» ծրագրի շրջանակներում կրթական ծրագրերով ԳԱԱ-ից մեկնող ուսանողներին ձեռք բերելու Շենգենյան համաձայնագրի երկրների արտոնագրեր:

Կարևորվում և աշխատանքներ են տարվում նաև Եվրասիական տնտեսական համագործակցության շրջանակներում հեռանկարային գիտական ծրագրերում ԳԱԱ-ի կառույցների մասնակցությունն ապահովելու համար:

ԳԱԱ գիտական կազմակերպությունների դրամաշնորհներ

N	Կազմակերպությունը	Թեմայի անվանումը	Հիմնադրամի կամ կազմակերպության անվանումը	Դրամաշնորհի ժամկետը		Ֆինանսավորման ծավալը (\$, €, դր., ռուբ., GBP, CHF)		Թեմայի ղեկավարը
				սկիզբ	ավարտ	ընդհանուր	2018թ. համար	
1	Հ.Բունիաթյանի անվ. կենսաքիմիայի ինստիտուտ	Տրանսֆերինի և կատիոնային պորֆիրինների հիման վրա մոլեկուլային կոմպլեքսներ՝ քաղցկեղային բջիջների վրա նպատակաուղղված ազդեցության համար	Հայբելառուսական հիմնադրամ	2017-2019		9 000 000 դրամ	4 500 000 դրամ	Գ.Գյուլխանդանյան
2		Հեմոքսինի ազդեցության ուսումնասիրումը ստրեպտոգոնոցինով խթանված դիաբետիկ առնետների մոտ հակաօքսիդանտային կարգավիճակի վրա	Գիտության և կրթության հայկական ազգային հիմնադրամ (ANSEF)	2018-2019		5000 \$	4500 \$	Ֆ.Սարուխանյան
3		Ֆոսֆորիբոզիլպիրոֆոսֆատ սինթազի, ֆերմենտի, որը պատասխանատու է վերականգնողական պրոլիֆերացիայի համար փորձարարական կաթվածի պայմաններում, արգելակիչների և խթանիչների գնահատումը	Գիտության և կրթության հայկական ազգային հիմնադրամ (ANSEF)	2018-2018		5000 \$	5000 \$	Ք.Դանիելյան
4	Լ.Օրբելու անվ. ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտ	Անդրկովկասի բույսերի բազմազանության պահպանության կատարելագործման մեխանիզմները (շարյուն)	Ֆոլքսվադեն Շտիֆտունգ հիմնադրամ	2016-2019		9000 €	6800 €	Ն.Այվազյան
5		Բիոտեխ 4861	Գիտության և կրթության հայկական ազգային հիմնադրամ (ANSEF)	2018		5000 \$	5 000 \$	Ն.Այվազյան
6		Իժերի թույնի դեզինտեգրիների կարգավորիչ ակտիվությունը ինտեգրիների վրա ուռուցքային բջիջների անկանոն աճի և տրոմբոցիտների ագրեգացիայի ժամանակ	Հիմնարար հետազոտությունների ռուսաստանյան հիմնադրամ 2018	2018-2020		8 988400 դրամ	4 000000 դրամ	Ն.Այվազյան

7		Գյուրգայի թույնի A2 ֆոսֆորիլազների և դեզհիտեգրիների կառուցվածքաֆունկցիոնալ հետազոտությունները (Macrovipera lebetina obtusa)	Հայ-բելառուսական հիմնադրամ	2018-2020	9 000000 դրամ	280 000 դրամ	Գ.Կիրակոսյան
8		Օրբելու ֆենոմենը (FENS)	Նևրո առցանց նախագծերի պատմություն	2017-2019	1500 \$	500 \$	Լ.Ղուլիկյան
9		Օձի թույնի առանձին բաղադրիչների ցիտոտոքսիկ ազդեցությունը մարդու մաշկի էնդոթելային և ֆիբրոսարկոմայի բջիջների վրա	Մաքս Պլանկ փորձարարական բժշկության ինստիտուտ	2018	10.000 €	10.000 €	Ն.Ղազարյան
10	Մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտ	Կենսաբանական ուղիների պաթոլոգիական վիճակների քարտեզավորում	ԳՊԿ, Գերմանիայի կրթության և հետազոտությունների դաշնային նախարարություն (BMBF)	2017-2019	6 271920 դրամ	3 135960 դրամ	Ա.Առաքելյան
11		Պղինձ պարունակող նոր ճառագայթապաշտպանիչ միացությունները որպես հակաքաղցկեղային միջոց	ԳՊԿ, Գերմանիայի կրթության և հետազոտությունների դաշնային նախարարություն (BMBF)	2017-2019	6 271920 դրամ	3 135960 դրամ	Գ.Ցականովա
12		Հայաստանի խաղողի գենետիկական ելանյութի բազմակողմանի բնութագրումը սելեկցիոն ներուժի բացահայտման նպատակով	ԳՊԿ, Գերմանիայի կրթության և հետազոտությունների դաշնային նախարարություն (BMBF)	2017-2019	6 271920 դրամ	3 135960 դրամ	Ք.Մարգարյան
13		Հայաստանում սուր լեյկեմիայի հիվանդացության համաճարակաբանական հետազոտությունը և ռիսկի գործոնները	Գերմանիայի կրթության և հետազոտությունների դաշնային նախարարություն (BMBF)	2017-2019	132 516 €	2370 €	Ն. Բաբայան
14		Գործընկեր նախաձեռնություն Բիոինֆորմատիկայի, համակարգերի բժշկության և առողջության ոլորտում (oBIG-FFE-034)	Գերմանիայի կրթության և հետազոտությունների դաշնային նախարարություն (BMBF)	2017-2019	150 000 €	9000 €	Հ. Լոֆֆլեր-Վիրց, Ա.Առաքելյան
15		Ինհիբիտորների նկատմամբ	ԳՊԿ, Հիմնարար	2018-2020	8 970000 դրամ	4 005000 դրամ	Ա.Առաքելյան

		կայունության զարգացման մեխանիզմների ուսումնասիրությունը BRCA1 մուտացիաներից կախյալ ձվարանների քաղցկեղի ժամանակ (PPARP)	հետազոտությունների ռուսաստանյան հիմնադրամ				
16		Նուկլեոտիդային և օլիգոնուկլեոտիդային անալոգներից կազմված նանոհամալիրները որպես խոզերի աֆրիկյան ժանտախտի վիրուսի դեմ հակավիրուսային նյութեր	ԳՊԿ, Հիմնարար հետազոտությունների ռուսաստանյան հիմնադրամ	2018-2020	8 990000 դրամ	3 935000 դրամ	Հ. Զաքարյան
17		Օքսիդատիվ սթրեսային համակարգերի և T2DM-ի բորբոքումների գեների ակտիվության մոդուլացիայի էպիգենետիկ մեխանիզմներ	ՌԴ ԿԳՆ, Հայ-Ռուսական համալսարան	2018-2019	10 000000 դրամ	7 000000 դրամ	Գ. Մանուկյան
18		Կենսաբանական ուղիների մոդելավորման հիման վրա դեղերի փոխակերպման համար բիոինֆորմատիկ հարթակի մշակում	ՌԴ ԿԳՆ, Հայ-Ռուսական համալսարան	2018-2019	11 980000 դրամ	7 000000 դրամ	Ա. Առաքելյան
19		Գենետիկական բազմազանություն, բնակչության կառուցվածքը և էթնիկապես համասեռ բնակչության ժողովրդագրական պատմությունը	ՌԴ ԿԳՆ, Հայ-Ռուսական համալսարան	2018-2019	12 800000 դրամ	7 000000 դրամ	Լ. Եպիսկոպոսյան
20		Մակրոյարդային համալիրի գործունեության ձևավորման և կարգավորման ուսումնասիրություն	ՌԴ ԿԳՆ-Հայ-Ռուսական համալսարան	2018-2019	12 120000 դրամ	6 060000 դրամ	Կ. Նազարյան
21		Kv2 և KCNQ1 լարումկախյալ կալիումական անցուղիների ֆունկցիոնալ կարգավորումը ներբջջային երկվալենտ կատիոններով	Ֆոլքսվադեն Շտիֆտունգ հիմնադրամ	2016-2019	90 000 €	19 700 €	Վ. Վարդանյան
22		Բազմակայուն սալմոնելների թիրախային վերացումը բակտերիաֆագերի միջոցով	Միջազգային գիտատեխնիկական կենտրոն (ՄԳՏԿ)	2017-2018	212 766 \$	22 080 \$	Ա. Սեդրակյան
23		Բնակչության տարբեր գենետիկական հիվանդությունների նահանջի գնահատման	Հայկական գիտության և տեխնոլոգիայի հիմնադրամ	2018-2019	3500 \$	3500 \$	Մ. Նիկողոսյան

		նոր մոտեցումների մշակումը	(FAST)				
24		Պալեոլիթական բնակելի միջավայրի վերակառուցում, Արցախ	Հայկական գիտության և տեխնոլոգիայի հիմնադրամ (FAST)	2018-2019	7000 \$	3500 \$	Մ.Անտոնյան
25		Մարդկային պաթոգենի նկարագրությունը մեքենայական ուսուցման միջոցով	Նորարարական լուծումների և տեխնոլոգիաների կենտրոն A-2130	2018	6000 \$	6000 \$	Մ.Նիկողոսյան
26	«Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ	BIGPathways տվյալների բազան և կենսաբանական ուղիների հարթակը	Նորարարական լուծումների և տեխնոլոգիաների կենտրոն A-2130	2018	6000 \$	6000 \$	Լ.Ներսիսյան
27		2018 սերմերի պլազմային լաբորատորիայի գրանտ	Սերմերի աճեցման լաբորատորիա (Addgene-Seeding Labs)	2018	500 \$	500 \$	Գ.Ցականովա
28		Հայկական պոպուլյացիայում կրծքագեղձի քաղցկեղի հետ ասոցացված <i>BRCA1</i> և <i>BRCA2</i> գենների մուտացիաների բնութագրում	Վիշեգրադ կրթաթոշակ	2018-2019	2300 €	2300 €	Ա.Մելքոնյան
29		Հակաֆոսֆոլիպիդային համախտանիշի ժամանակ նեյտրոֆիլների միգրացիայի և պրոկոագուլյացիոն ակտիվության կարգավորումը 17β-էստրադիոլի միջոցով	Գիտության և կրթության հայկական ազգային հիմնադրամ (ANSEF)	2018	5000 \$	5000 \$	Ա.Մարտիրոսյան
30		Ֆագոթերապիայի մշակում՝ Հայաստանում շրջանառվող բազմակայուն սպմոնելաների նպատակային էլիմինացման համար	Գիտության և կրթության հայկական ազգային հիմնադրամ (ANSEF)	2018	5000 \$	5000 \$	Մ. Մկրտչյան
31	Էկոլոգանոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն	Հայաստանում կայուն տարածաշրջանային զարգացում՝ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի պահպանավայրի ստեղծման ներուժի վերլուծություն	Մ. Սուխով հիմնադրամ (MSF)	2018	9990 €	9990 €	Ա.Սաղաթեյան
32		Բնության հետ համատեղ արտադրություն՝ քաղաքների զարգացման, ինովացման և կառավարման համար	Հորիզոն 2020	2017-2022	190 000 €	45 916.6 €	Շ.Ասմարյան

33		Նախնական և միջին մասնագիտական կրթության միջոցով կայուն զարգացման խթանումը Հայաստանում	ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի գիտաժողով	2018	4 893300 դրամ	4 893300 դրամ	Գ.Պողոսյան
34		Էրազմուս+ ԿԱ107 միջազգային շարժունության ծրագիր	Էրազմուս+ ԿԱ107	2017-2018	7400 €	7400 €	Դ.Պիպոյան Մ.Բեգլարյան Լ.Սիրեյան
35		Էրազմուս+ ԿԱ107 շարժունության ծրագիր	Եվրոպական հանձնաժողով	2018-2019	7320 €	7320 €	Գ.Ներսիսյան
36		Հացենի սովորական և Սոսի արևելյան ծառատեսակների փոշուկարծր մասնիկներ կուտակելու ներուժը	Երիտասարդ գիտնականների նախաձեռնություն, Անտառների ուսումնասիրության միջազգային միություն, Եվրոպական անտառների ինստիտուտ	2018	5000 €	5000 €	Լ.Խաչատրյան
37		«Հայկական գիտության և տեխնոլոգիայի հիմնադրամ» կրթաթոշակ	Հայկական գիտության և տեխնոլոգիայի հիմնադրամ (FAST)	2018-2019	7000 \$	2230 \$	Լ.Խաչատրյան
38		Հայաստանյան բազմաչափ տեղեկատվական համակարգեր արբանյակային տեղեկատվության համար - CDS4SD	Ժնևի Համալսարան, Առաջատար տեխնոլոգիաների կենտրոն նախաձեռնություն	2018-2020	9000 €	1300 €	Շ.Ասմարյան
39		Էրազմուս+դասախոսների շարժունություն	Էրազմուս+ ԿԱ107	2018	2760 €	2760 €	Շ.Ասմարյան, Վ.Մուրադյան
40		Էրազմուս+ ուսանողների շարժունություն	Էրազմուս+ ուսանողների շարժունություն	2018	2250 €	2250 €	Գ.Մելքոնյան
41		ԱՏՀ և քարտեզագրության 7-րդ միջազգային գիտաժողով	Երիտասարդ գիտնականների աջակցության ծրագիր	2018	350 000 դր.	350 000 դր.	Վ.Մուրադյան
42		«Աշխարհագրություն, շրջակա միջավայր և ԱՏՀ » 5-րդ միջազգային գիտաժողով	Երիտասարդ գիտնականների աջակցության ծրագիր	2018	345 000 դր.	345 000 դր.	Ա.Հովսեփյան
43		Սիիսի 2018	Լուիզիանայի համալսարան (ԱՄՆ)	2018	450 \$	450 \$	Գ.Ներսիսյան

44		Քաղաքային անտառների առաջին համաշխարհային համաժողով	Մանտովայի քաղաքապետարան, Միլանի պոլիտեխնիկական համալսարան, ԵՄ սննդի և գյուղատնտեսության կազմակերպություն	2018	1030 €	1030 €	Գ.Ներսիսյան
45		Հորիզոն 2020 ծրագրի մասնագիտացված պանելների անդամների աշխատաժողով	Հորիզոն 2020	2018	800 €	800 €	Դ.Պիպոյան
46		Սննդամթերքի ներկրման, արտահանման տեսչական ստուգումները և սննդամթերքի անվտանգությունն ապահովելու և եվրոպական երկրների համար	ԶԺՀ առևտրի նախարարություն, Սննդամթերքի և խմորման արդյունաբերության Զինաստանի ազգային հետազոտական ինստիտուտ	2018	11360 \$	11360 \$	Ա.Հովհաննիսյան Դ.Հարությունյան
47		«Գիտություն-սննդամթերք - հասարակություն» ԷՖՄԱ գիտաժողով	ԵՄ սննդամթերքի անվտանգության լիազոր մարմին	2018	5160 €	5160 €	Դ. Պիպոյան Ս.Ստեփանյան
48		Սնելով ապագան. սննդամթերքի անվտանգությունն ու տեխնոլոգիան գլոբալ փոփոխությունների ժամանակ (հետբուհական դասընթաց)	Իսրայելի միջազգային զարգացման համագործակցության գործակալություն	2018	5340 \$	5340 \$	Մ.Բեզլարյան
49		Սննդամթերքի անվտանգության ռիսկի գնահատում (աշխատաժողով)	ԵՄ սննդամթերքի անվտանգության լիազոր մարմին	2018	510 €	510 €	Մ.Բեզլարյան
50		Միջազգային գիտաժողով՝ «Սննդագիտության և սննդի քիմիայի 2-րդ գագաթաժողով»	Երիտասարդ գիտնականների աջակցության ծրագիր	2018	739 000 դր.	739 000 դր.	Մ.Բեզլարյան Ս.Ստեփանյան
51		Սննդի քիմիայի և տեխնոլոգիայի 4-րդ միջազգային գիտաժողով	«Մտարտափ Արմենիա» հիմնադրամ	2018	180 000 դր.	180 000 դր.	Է.Ղուկասյան
52		«Գոլդմիդ 2018»	Երկրաքիմիական միավորում, Գ.Գոլդբերգյան հիմնադրամ, ԳԱԱ	2018	750 \$ 1300 € 586 500 դրամ	750 \$ 1300 € 586 500 դրամ	Գ.Տեփանոսյան
53		Մթնոլորտային աղտոտիչների 8-րդ միջազգային հավաք-գիտաժողով	Գիտաժողովի կազմակերպիչ	2018	100 \$	100 \$	Գ.Տեփանոսյան

54		Եվրոպայի Երկրաբանական ծառայության երկրաքիմիայի Էքսպերտային խմբի և ԵԳՄՀ-ի Գլխավոր երկրաքիմիական հիմնագծի 2018թ. տարեկան հանրագումար	ԳԱԱ	2018	277 000 դր.	277 000 դր.	Գ.Տեփանյան
55		«Փոշի 2018»	Գ.Գուլբենկյան հիմնադրամ	2018	1000 €	1000 €	Ն.Մաղաքյան
56		Մթնոլորտային աղտոտիչների 8-րդ միջազգային հավաք-գիտաժողով	Գիտաժողովի կազմկոմիտե	2018	300 \$	300 \$	Ք.Յարմալյան
57		Մթնոլորտային աղտոտիչների 8-րդ միջազգային հավաք-գիտաժողով	ԳԱԱ	2018	111 000 դր.	111 000 դր.	Ք.Յարմալյան
58		Գիտահետազոտական աշխատանքային այց	ԳՊԿ Միջուկային հետազոտությունների միացյալ ինստիտուտ	2018	82 000 ռուբ.	82 000 ռուբ.	Ք.Յարմալյան
59	Բուսաբանության ինստիտուտ	Անդրկովկասի բույսերի բազմազանության պահպանման զարգացման մեթոդները	Բեռլինի բուսաբանական թանգարան և այգի	2011-2018	55 200 €	10 250 €	Ա.Ներսիսյան
60		Հազարամյակի սերմերի բանկ (MSBP)	Քյոլն Թագավորական այգիներ (Լոնդոն)	2011-2018	119 711 €	4669,5 €	Ա.Ներսիսյան
61		Հազարամյակի սերմերի բանկ (MSBP)	Քյոլն Թագավորական այգիներ (Լոնդոն)	2016-2018	16 835 €	15 781 €	Ա.Ներսիսյան
62		Հայաստանի միջին լեռնային և ենթալպյան գոտիների հազվագյուտ ռելիկտ տեսակի պահպանություն (Sorbus hajastana)	Բուսաբանական այգիների պահպանության միջազգային կազմակերպություն (Մեծ Բրիտանիա)	2017-2018	9121,4 €	8814,8 €	Ա.Ներսիսյան
63	Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոն	Վնասատու միջատների պոպուլյացիաների գենետիկական կարգավիճակի գնահատումը և դրանց թվաքանակի կարգավորման համար նոր մեթոդների մշակումը	ԳՊԿ, Հայբեյառուսական հիմնադրամ	2018-2021	4 500000դր.	-	Գ. Կարապետյան
64		Ձկնային հանրույթի խտության և աբիոտիկ հատկանիշների փոփոխության ազդեցությունը լիմնոհամակարգի էկոլոգիական վիճակի և սննդային ցանցերի ձևավորման վրա ՀՀ խոշոր բարձրադիր Սևանա լճի օրինակով	ԿԳՆ ԳՊԿ, Հայ-Ռուսական համալսարան		8 976000 դրամ	4 488000 դրամ	Բ.Գաբրիելյան

65		Սևանա լճի մոդելի մշակում նրա էկոլոգիայի ավելի լավ ըմբռնման համար և որպես նրա բնական պաշարների կայուն կառավարման և օգտագործման գործիք	Գերմանիայի կրթության և հետազոտության դաշնային նախարարություն	2017-2019	34020 €	21000 €	Գ.Գևորգյան
66		Ասիայի խոշորագույն լճերի՝ Բայկալի և Սևանի պլանկտոնի միկրոբային հանրույթի բազմազանության համեմատական վերլուծություն տրոֆիկ վիճակի և ջրի մակարդակի տարուղղված փոփոխության պայմաններում	ԿԳՆ ԳՊԿ, Հայ-Ռուսական համալսարան	2018-2020	9 000000 դրամ	3 750000 դրամ	Գ.Գևորգյան
67		Սևանա լճի բնական ռեսուրսների ծանր մետաղներով աղտոտվածության էկոլոգիական ռիսկերի գնահատում	Գերմանական ակադեմիական փոխանակման ծառայություն (DAAD)	2018	6700 €	6700 €	Գ.Գևորգյան
68		Հայաստանի հյուսիսային հանքարդյունաբերական շրջաններում ջրային էկոհամակարգերի ծանր մետաղներով աղտոտման ուսումնասիրություն	Զուր և շրջակա միջավայր Կուրիտայի հիմնադրամ (QWEF)	2017-2018	2800 \$	2800 \$	Գ.Գևորգյան
69		Հայաստանի ընտանի շների <i>E. granulosus</i> -ով վարակվածության արդի վիճակի որոշումը մոլեկուլային մեթոդների կիրառմամբ	Գերմանական ակադեմիական փոխանակման ծառայություն (DAAD)	2018-2019	4700 €	4700 €	
70	«Հայկեն-սատելիտ-լոգիստիկ» ԳԱԿ	Օպտիկական ակտիվ ոչ պրոտոգենիկ ամինաթթուների, պեպտիդների և կոդմնակի շղթայում չհաշված խմբեր պարունակող պոլիմերների բջիջների նոր սերնդի սինթեզավորում և ցուցադրություն	Միջազգային գիտատեխնիկական կենտրոն	2017-2020	120 000 \$	30 000 \$	Ա.Սադյան
71		Մարդիկ՝ եվրոպական բիոներգիայի համար (PHOENIX) (H2020-MSCA-RISE-2015)	ԵՄ	2015-2019	153 000 €	9632 €	Վ.Գոգինյան
72		ՖԵՄՍ գիտաժողովի կազմակերպչական դրամաշնորհ	ԵՄ	2017-2018	1000 €	1000 €	Ն.Վարդանյան
73		Երիտասարդ գիտնականների դպրոց-2018	ԿԳՆ ԳՊԿ	2018	470 000 դր	470 000 դր	Ա.Պալոյան

74	Ա.Նալբանդյանի անվ. քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտ	Անցումային շարքի մետաղների կարբիդներն ու բորիդները որպես կատալիզատորներ հիդրոպրոցեսներում	ԿԳՆ ԳՊԿ	2018-2020	9 000000 դրամ	4 500000 դրամ	Ա.Զուռնաչյան
75		Սևանում և Հրազդան գետի ավազանում Հայաստանի մակերևութային ջրային մարմինների հստակեցում	ԵՄ ջրի նախաձեռնություն ԱլԳ երկրների համար	2018	14 810 €	14 810 €	Ս.Մինասյան
76	Ընդհանուր և անօրգանական քիմիայի ինստիտուտ	Ալյումասիլիկատների ց դանդաղ գործող պարարտանյութերի ստացման եղանակի մշակում	Միջազգային գիտատեխնիկական կենտրոն	2015 -2018	235 610 \$	49 712.19 \$	Կ.Գրիգորյան
77	Երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտ	Մեծ Կովկասի սելյամիկ կառուցվածքը և բարձրացումը (A2334)	Միջազգային գիտատեխնիկական կենտրոն	2017-2019	72 000 \$, որից ինստի միջոցով 2018թ. 6700 \$	16 200 \$	Հ.Բաբայան
78		Բարձր լեռնային լճերը որպես լուրջ միջավայրի կարևոր բաղադրիչ, մարդածին և բնական ազդեցություններ (G2153)	Միջազգային գիտատեխնիկական կենտրոն	01.03.2016թ - 36 ամսով, 2018թ. օգոստոսին երկարեցվել է ևս 12 ամսով	127 427.7 \$, որից ինստի միջոցով 2018թ. 11727.7 \$	36 227.7 \$	Հ.Բաբայան
79	Ա.Նազարովի անվ. երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սելյամաբանության ինստիտուտ	Երկրի գլխավոր մագնիսական դաշտի և իոնոսֆերային Sq հոսանքային համակարգի դինամիկայի ուսումնասիրությունը մագնիսական դիտակայանների տվյալների վերլուծության նոր մեթոդների կիրառմամբ	ՌԴ ԳԱ Երկրաֆիզիկայի կենտրոն	2018	9 000 000 ռուբլի	4 500 000 ռուբլի	Ա.Սիմոնյան
80		Սևանա լճի և դրա ջրատարածության համալիր ուսումնասիրությունների վերջին հազարամյակների կլիմայի և շրջակա միջավայրի փոփոխությունների վերականգնման նպատակով	Կազանի ֆեդերալ համալսարան (ՌԴ)	2018-2020	9 000 000 ռուբլի	4 500 000 ռուբլի	Ս.Հայրոյան
81	Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ	Բանավոր պատմությունների կենտրոնին օժանդակություն	Գերմանիայի ժողովրդական բարձրագույն դպրոցների միության միջազգային համագործակցության ինստիտուտ (DVV international)	2018	11 280000դր	11 280000դր	Գ.Շաղոյան

82		«Իմ Հայաստան	Սմիթսոնյան հաստատություն	2018	61563,5 \$	61563,5 \$	Հ.Մարության
83		ԼԻԱ՝ «Բնական աղետները և հարմար- վողականության ռազ- մավարությունը Հա- յաստանում Ք.ա. 10000 թվականից ի վեր»	ԿԳՆ ԳՊԿ	2016-2018թթ.	13 281200 դրամ	4 777300 դրամ	Պ.Ավետիս- յան
84		Հայ-ռուսական ժամա- նակակից երիտասար- դությունը էթնոտարա- ծաշրջանային տեսանկյունից	ԿԳՆ ԳՊԿ	2018-2020	9 000000 դրամ	3 940000 դրամ	Ռ.Կարա- պետյան
85		Բելառուսի հայերը Հայաստան-Բելառուս էթնոմշակութային կապերի միգրացիոն համատեքստում	ԿԳՆ ԳՊԿ	2017-2019	9 000000 դրամ	4 500000 դրամ	Ռ.Կարա- պետյան
86		1949թ. հայերի բռ- նաբարության կամպա- նիան և դրա արտա- ցումը պատմական հիշողություններում	Ռուս Խ.Հ.	2016-2018	9 000000 դրամ	840 000 դրամ	Հ.Խառատ- յան
87		Հայկական և կով- կասյան միջնադարյան դիցավեպերի լեզվաբանական և մշակութաբանական առանձնահատկու- թյունները	Ֆրանկոֆո- նիայի համալ- սարանական գործակալու- թյուն - ԿԳՆ ԳՊԿ	2018-2018	3 876200 դրամ	3 876200 դրամ	Տ.Դալալյ- ան
88	Ինֆորմա- տիկայի և ավտոմա- տացման պրոբլեմ- ների ինս- տիտուտ	Համաեվրոպական գիտակրթական մուլտիմեդիա ցանց և հարակից ծառայություններ	Հորիզոն-2020 (Geant)	2017-2018	54084 €	52780 €	Հ.Ասցատր- յան
89		Վիրտուալ հետազո- տական միջավայրեր Հարավ-արևելյան Եվրոպայում և միջ- երկրական տարա- ծաշրջանում	Հորիզոն-2020 (VISM)	2015-2018	91 250 €	16 818 €	Հ.Ասցատր- յան
90		Արևելյան համագործակցության կապուղիներ	ԵՄ ԱԼԳ կապուղիներ	2015-2019	295 000 €	208 395 €	Հ.Ասցատր- յան
91		Անդրկովկասյան տարածաշրջանում շարունակական ուսուցման միջոցների /գործիքների մշակում՝ էլ.ուսուցում	Տեմպուս Արմադեզ	2014-2017	131 165 €	8053 €	Ն.Այվազ- յան
92		Նույնականացման ծառայություններ Հայաստանում կյանքի մասին գիտական համայնքի համար	Հորիզոն 2020 – Եվրոպա ԷՂՌԱ 3 (GA 653194)	2016-2018	14 841 €	14 841 €	Հ.Ասցատր- յան

93	Վ. Համբար- ձումյանի անվ. Բյու- րականի աստղադի- տարան	Երիտասարդ աստղերի Hα էմիսիա	Գիտության և կրթության հայկական ազգային հիմնադրամ (ANSEF)	2018	5000 \$	5000 \$	Ե.Նիկողոս- յան
94		Հորիզոնին մոտ գտնվող սև խոռոչի հետ առնչվող կոնֆորմալ մեխանիզմը	Գիտության և կրթության հայկական ազգային հիմնադրամ (ANSEF)	2018	5000 \$	5000 \$	Հ.Դեմիրճյան
95		Գերմանական և հայ- կական աստղաֆիզի- կական վիրտուալ հա- մատեղ աստղադիտա- րանների ստեղծում	Հայ- գերմանական դրամաշնորհ (MES-BMBF)	2017-2019	12 000 €	6000 €	Ա.Միքայել- յան
96		Միջազգային աստղագիտական միության դրամաշնորհ տարածաշրջանային ամառային դպրոցի և աշխատաժողովի համար	Միջազգային աստղագիտա- կան միություն	2018	5000 €	5000 €	Ս.Ֆարման- յան
97	Ֆիզիկայի կիրառա- կան պրոբ- լեմների ինստիտուտ	Ռենտգենյան և սինք- րոտրոնային ճառա- գայթման բնութագրիչ- ների ժամանակային և տարածքային կառա- վարման մեթոդների կատարելագործումը՝ ռենտգենյան ճառա- գայթների դիֆրակ- ցիայի ուսումնասիր- ման հիման վրա	ԿԳՆ ԳՊԿ Հիմնարար հետազոտույթ- յունների ռուսաստանյա ն հիմնադրամ	2018-2020	9 000000 դրամ	3 940000 դրամ	Վ.Քոչարյան
98	Ֆիզիկական հետազոտու- թյունների ինստիտուտ	Ապագայի կոլայդեր- ների համար նոր հադ- րոնային և շիթային կալորիմետրերի առա- ջադեմ սցինտիլյացիոն և չերենկովյան ման- րաթելերի մշակման համար միջազգային և միջդիսցիպլինար մոբիլություն	Հորիզոն 2020, 644260	2015-2019	112 500 €	—	Ա.Պետրոս- յան
99		Լույսի դեկավարումը կառուցվածքավորված ոչ գծային միջավայրե- րում. կիրառություն ամբողջապես օպտի- կական սարքի համար	Նորարարա- կան լուծումնե- րի և տեխնոլո- գիաների կենտրոն A-2130	2016-2018	357 285 \$	67 596 \$	Ռ.Դրամի- յան

100		Շրջակա միջավայրի հեռահար զննման օպտիկական համակարգ՝ ըստ շառավղի քառակուսային բացթողումով ապոդիզացնող ֆիլտրով	Նորարարական լուծումների և տեխնոլոգիաների կենտրոն A-2130	2017-2020	201 200 \$	62 400 \$	Ա.Մարտիրոսյան
101		Լրացուցիչ ներքին կառուցվածքով տարրական մասնիկների քվանտային մեխանիկական և տարածություն-ժամանակի մեծամասշտաբ կառուցվածքը	Գիտության և կրթության հայկական ազգային հիմնադրամ (ANSEF)	2018	5000 \$	5000 \$	Ա.Իշխանյան
102		Ֆունկցիոնալիզացված մագնիսական նանոմասնիկների սինթեզում ու հետազոտումը՝ քաղցկեղային բջիջների հիպերթերմիկ քայքայման համար	Գիտության և կրթության հայկական ազգային հիմնադրամ (ANSEF)	2018	5000 \$	5000 \$	Ա.Մանուկյան
103		Ֆարադեյի երևույթի առանձնահատկությունները ենթամիկրոնային հաստության ատոմական շերտերում	Գիտության և կրթության հայկական ազգային հիմնադրամ	2018	5000 \$	5000 \$	Ա.Սարգսյան
104		Մակարդակների հատմամբ գծային քվանտային երկվիճակ մոդելներ՝ Հոյնի ֆունկցիաներով	Ֆրանկոֆոնիա հիմնադրամ	2018	1 523900 դրամ	1 523900 դրամ	Տ.Իշխանյան
105		Ատոմային ֆիզիկայի քվանտային երևույթների ուսումնասիրությունը մագնիսական դաշտում	Ֆրանկոֆոնիա հիմնադրամ	2018	1 523900 դրամ	1 523900 դրամ	Ա.Ամիրյան
	Ընդամենը՝				1 490452,2\$ 217 577160 դրամ 1 758283,4 € 18 082000 ռուբ.	433 709,4 \$ 106 328980 դրամ 525379,9 € 9 082000 ռուբ.	

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԻ ԲԱԺԻՆ

Հաշվետու ժամանակահատվածում բաժնի գործունեության հիմնական նպատակը շարունակել է մնալ ԳԱԱ ինստիտուտների և անհատ գիտնականների ավելի ակտիվ մասնակցությանը միջազգային գիտահետազոտական դրամաշնորհային ծրագրերին և միջազգային միջոցառումներին նպաստելը՝ հիմնական շեշտը դնելով Եվրոպական Միության հետազոտությունների և զարգացման Հորիզոն 2020 (Հ2020) ծրագրին: Մասնակցության խթանման գործընթացն իրականացվել է միջազգային և Եվրոպական գիտական ծրագրերի մասին

տեղեկատվության լայն տարածման և իրազեկության բարձրացման, դրամաշնորհային ծրագրերի մասնակցությանն առնչվող հարցերի շուրջ խորհրդատվության տրամադրման, արտասահմանյան գործընկերների փնտրման գործում օժանդակության ցուցաբերման, տեղեկատվական միջոցառումների կազմակերպման միջոցով, ինչպես նաև հնարավորություն ընձեռելով Հայաստանի գիտնականներին մասնակցելու Եվրոպայում Հ2020 ծրագրին նվիրված բրոքերային միջոցառումներին:

Բաժնի կողմից ստեղծված շահառուների բազան համալրվել է շուրջ 30 շահառուով: Տարվա ընթացքում գրանցված շահառուներին էլեկտրոնային ցանցով տարածվել է մոտ 150 տեղեկատվություն՝ Եվրոպական և այլ միջազգային դրամաշնորհային գիտահետազոտական ծրագրերի, հայտարարված բաց մրցույթների, իրականացվող նախագծերի, կայանալիք միջոցառումների մասին: Տարածվել են նաև տարբեր աղբյուրներից (Հ2020 կոնտակտային կազմակերպությունների եվրոպական ցանցեր, ԳԱԱ մասնակցությամբ միջազգային նախագծեր) ստացված գործընկերների փնտրման տեղեկատվական թերթիկներ, որոնք ուղղված են օժանդակելու գիտնականներին գտնել գործընկերներ համատեղ նախագծերի համար: Տրամադրվել է մոտ 150 անհատական խորհրդատվություն՝ միջազգային դրամաշնորհային ծրագրերի մասնակցությանն առնչվող տարբեր հարցերի շուրջ: Հ2020 ծրագրի տեղեկատվական կայքում (<http://h2020.sci.am/>) պարբերաբար տեղակայվում է մանրամասն տեղեկատվություն ծրագրի, կոնտակտային անձանց ցանցի, բաց մրցույթների, գործող նախագծերի, միջազգային միջոցառումների, առցանց սեմինարների և գործընկերների փնտրման առաջարկների վերաբերյալ: Տեղեկատվությունը հասանելի է նաև Հ2020 ծրագրի Հայաստանի ֆեյսբուքյան էջում (<https://www.facebook.com/Horizon2020Armenia/>): Տարվա ընթացքում էջին գրանցվել է ավելի քան 130 մասնակից՝ ընդհանուր գրանցվածների թիվը հասցնելով 1030-ի:

Աշխատանքներ են իրականացվել Հայաստանում Հ2020 ծրագրի կոնտակտային անձանց ցանցի կարողությունների զարգացման և նախագծերի առաջարկների նախապատրաստման աջակցության ուղղությամբ: ԳԱԱ մի շարք ինստիտուտների ներկայացուցիչներ առաջադրվել են որպես Հ2020 ծրագրի կոնտակտային անձ՝ համապատասխան թեմատիկ ուղղություններով: ԳԱԱ Նախագահության մասնակցությամբ «Գիտության, տեխնոլոգիաների և նորարարության ոլորտում համագործակցության ցանց Արևելյան գործընկերության երկրների համար+» (*H2020 EaP-Plus*) նախագծի շրջանակներում մայիսին կազմակերպվել է Հ2020 կոնտակտային անձանց թրեյնինգ եվրոպական փորձագետների մասնակցությամբ: ԳԱԱ ինստիտուտներ ներկայացնող Հ2020-ի ծրագրային հանձնաժողովների 6 անդամ մասնակցել է Կիևում կայացած աշխատաժողովին: Նույն նախագծի շրջանակներում կազմակերպվել է տեղեկատվական օր և նախագծեր գրելու թրեյնինգ՝ նվիրված Հ2020 ծրագրի Twinning և ERA Chair ենթածրագրերին, որոնք Հայաստանի ասոցացման կարգավիճակից բխող մասնակցության լրացուցիչ հնարավորություններից են և ուղղված են եվրոպական առաջատար գիտահետազոտական կենտրոնների հետ ավելի սերտ համագործակցության հաստատմանը, բարեփոխումների և կառուցվածքային փոփոխությունների իրականացմանը: Միջոցառմանը ներկա էին Կիպրոսից ու Լեհաստանից ժամանած փորձագետներ, որոնք անցկացրեցին նպատակային և առարկայական թրեյնինգ Հ2020 ծրագրերին նախագծերի առաջարկներ նախապատրաստելու մտադրություն ունեցող ԳԱԱ համակարգի և մի շարք այլ կազմակերպությունների ներկայացուցիչների համար: Այս ենթածրագրի վերջնաժամկետով մրցույթին ներկայացվել է 12 առաջարկ, որոնցից 6-ը՝ ԳԱԱ ինստիտուտների կողմից: Արդյունքները հայտնի կդառնան 2019թ. զարնանը:

Հայտարարվել է ԵՄ կլաստերների և Արևելյան գործընկերության երկրների նմանատիպ կառույցների միջև համագործակցության խթանմանն ուղղված *H2020 EaP-Plus* նախագծի Կլաստերների աջակցության դրամաշնորհ, որի շրջանակներում 10000 եվրոյին

համարժեք դրամ է առաջարկվել համատեղ միջոցառումների իրականացման և կլաստերների զարգացման համար: ԳԱԱ ինստիտուտների կողմից այս մրցույթին հայտեր չեն ներկայացվել: Նույն նախագծի շրջանակներում տարվա ընթացքում հայտարարվել և դեռ ուժի մեջ է Եվրոպայում ՀՀ 2020-ին նվիրված բրոքերային միջոցառումներին մասնակցելու համար նախատեսված գործուղման դրամաշնորհների ծրագիրը, որի շրջանակներում ԳԱԱ և այլ գիտահետազոտական կազմակերպություններ ներկայացնող 3 գիտնականի տրամադրվել է գործուղման դրամաշնորհի Նորվեգիայում, Գերմանիայում և Իտալիայում կայացած ՀՀ 2020 բրոքերային միջոցառումներին և համատեղ նախագծերի նախապատրաստման հանդիպումներին մասնակցելու համար: Այդ ցանկում է եղել ԳԱԱ Բունիաթյանի անվ. կենսաքիմիայի ինստիտուտի ներկայացուցիչը:

Հանդիսանալով Ձեռնարկությունների Եվրոպական Ցանցի (ՁԵՑ) հաղորդակցման կենտրոն՝ շուրջ 12 կազմակերպություններին բաժինը մատուցել է նորարարության կառավարման և առևտրայնացման աջակցության ծառայություններ: Պարբերաբար պատրաստվել և տարածվել է տեխնոլոգիաների առաջարկների և հարցումների, գիտատար փոքր և միջին ձեռնարկությունների համար ՀՀ 2020 ծրագրի գործընկերների որոնման տեղեկաթերթ, ՁԵՑ-ի միջազգային հիմնապաշարում տեղադրվել են հայաստանյան կազմակերպությունների տեխնոլոգիաների 2 առաջարկ և 2 ՀՀ 2020 գործընկերների որոնման հայտ, կնքվել է 3 համագործակցության պայմանագիր: Աջակցություն է իրականացվել ՀՀ 2020-ի ՓՄՁ-ի համար նախատեսված մրցույթներին դիմելու համար առաջարկներ նախապատրաստելու ուղղությամբ, անցկացվել են ՀՀ 2020-ի իրազեկության բարձրացման միջոցառումներ Վանաձորի և Գյումրիի տեխնոլոգիական կենտրոններում:

Այս առումով բաժնի կողմից տրամադրվող ծառայություններն ուղղված են եղել ոչ միայն ակադեմիական ինստիտուտներին, այլ նաև բոլոր գերատեսչական գիտահետազոտական ինստիտուտներին, համալսարաններին, գիտատար գործունեությամբ զբաղվող ՓՄՁ-ին և հասարակական կազմակերպություններին:

ՀՀ 2020 ծրագրի շրջանակներում ներկայացվել է ՀՀ կազմակերպությունների մասնակցությամբ 154 իրավունակ առաջարկ, որոնցից հավանության է արժանացել 19 նախագիծ՝ մոտ 1.8 մլն. եվրո ընդհանուր ֆինանսավորմամբ: Հավանության արժանացած նախագծերում հիմնականում մասնակցում են ԳԱԱ համակարգի կազմակերպությունները, մասնավորապես ԳԱԱ Նախագահությունը (6 նախագիծ), Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտը (4 նախագիծ), Ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտը (1 նախագիծ), «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոնը (1 նախագիծ), Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոնը (1 նախագիծ), Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտը (1 նախագիծ):

Բաժնի անմիջական նախաձեռնությամբ և ԳԱԱ Նախագահության ներգրավմամբ նախագծերի շրջանակներում տարվա ընթացքում կազմակերպվել են մի շարք միջոցառումներ, որոնք ուղղված են եղել բարձրացնել իրազեկությունը միջազգային ծրագրերի վերաբերյալ և նպաստել ավելի ակտիվ մասնակցությանը:

Բաժնի աշխատակիցները մասնակցել և ՀՀ 2020 ծրագրի վերաբերյալ զեկուցումներով հանդես են եկել Հայաստանում կազմակերպված մի շարք միջոցառումներին՝ «Ֆիզիկական գիտությունների ոլորտում գիտական համագործակցություն-2018» աշխատաժողովին, ՀՀ 2020 Տեղեկատվական միջոցառմանը Երևանի ֆիզիկայի ինստիտուտում և «Գիտության և տեխնիկայի մերձեցում» գիտաժողովին:

Տարվա ընթացքում բաժնի աշխատակիցները նույնպես մասնակցել և զեկուցումներով հանդես են եկել մի շարք միջազգային միջոցառումներին, ինչպես նաև միջազգային դրամաշնորհային ծրագրերին նվիրված թրեյնինգ-սեմինարներին, որոնք տեղի են ունեցել Բելգիայում, Բուլղարիայում, Գերմանիայում, Լեհաստանում, Պորտուգալիայում, Շվեյցա-

րիայում, ներկայացվել են ԳԱԱ տարբեր ինստիտուտների կողմից համատեղ նախագծերի առաջարկներ, նոր կապեր են հաստատվել հետագա համագործակցության համար:

Հարկ է նշել, որ ընդհանուր առմամբ ԳԱԱ ինստիտուտների գիտնականների հետաքրքրվածությունը միջազգային և եվրոպական ծրագրերով, մասնավորապես ՀՀ 2020-ով, աճել է, ինչի մասին է վկայում պարբերաբար համալրվող շահառուների բազան, տրամադրված խորհրդատվությունների աճը և ՀՀ 2020-ին ներկայացված հայտերի քանակը:

ՄՓՅՈՒՌՔԻ ԲԱԺԻՆ

Բաժինն արտասահմանյան անդամների հետ պահպանելով անմիջական կապ՝ համագործակցության նրանց առաջարկների մասին իրազեկում է ԳԱԱ կազմակերպություններին, իսկ արտասահմանյան անդամներին՝ ԳԱԱ կողմից կազմակերպվող միջոցառումների մասին: Հավաքագրվում և պարբերաբար ԳԱԱ կայքէջում թարմացվում են նրանց անհատական տվյալները հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն լեզուներով, պարբերաբար թարմացվում են նաև արտասահմանյան անդամների անհատական տվյալները, կենսագրությունը, գիտական գործունեությունը շարունակաբար ներկայացվում է ԳԱԱ «Գիտություն» թերթում:

Ստորև բերվում է ԳԱԱ արտասահմանյան անդամների թվաքանակը՝ ըստ գիտության ուղղությունների և երկրների.

N	Երկիր	Մաթեմատիկական և տեխնիկական գիտություններ	Ֆիզիկա և աստղաֆիզիկա	Բնական գիտություններ	Քիմիա և Երկրի մասին գիտություններ	Հայագիտություն և հասարակական գիտություններ	Ընդամենը
1	ՌԴ	11	8	11	11	8	49
2	ԱՄՆ	10	8	9	5	8	40
3	Ֆրանսիա	1	5	2	2	5	15
4	Գերմանիա		5	2			7
5	Մեծ Բրիտանիա	1		1	1		3
6	Իտալիա					2	2
7	Շվեդիա	1	1				2
8	Ճապոնիա			2			2
9	Կանադա	1		1			2
10	Ուկրաինա	1			1		2
11	Ավստրալիա		1	1			2
12	Պորտուգալիա					1	1
13	Իրան	1					1
14	Հունաստան	1					1
15	Բելառուս				1		1
16	Կորեա		1				1
17	Լիբանան					1	1
Ընդամենը՝		28	29	29	21	25	132

Արտասահմանյան անդամների կողմից ներկայացված համագործակցության առաջարկները, ԳԱԱ համակարգի և ՀՀ այլ գիտակրթական կազմակերպությունների հետ ձեռք բերված պայմանավորվածություններն ընդգրկում են մի շարք կարևոր ուղղություններ՝ համատեղ հետազոտությունների իրականացում և հետազոտական նոր ծրագրերի մշակում, մասնագետների պատրաստում և վերապատրաստում, արտասահմանյան գիտական կենտրոնների և ԳԱԱ համակարգի կազմակերպությունների հետ համագործակցության պայմանագրերի և համաձայնագրերի կնքում, համատեղ աշխատությունների պատրաստում, մաս-

նակցություն Հայաստանում կազմակերպվող գիտակրթական և գիտակազմակերպական միջոցառումներին, համատեղ միջազգային գիտաժողովների կազմակերպում:

ԳԱԱ արտասահմանյան անդամների իրականացրած համագործակցության և աջակցության արդյունքներից կարելի է նշել.

Համատեղ հետազոտությունների իրականացում և առաջարկներ

Արտասահմանյան անդամ Ս.Ադյանը (ՌԴ) շարունակում է համագործակցությունը ԵՊՀ-ի հանրահաշվի և երկրաչափության ամբիոնի հետ «Կոմբինատոր մեթոդներ և ալգորիթմական հարցեր խմբերի տեսությունում» հայ-ռուսական համատեղ գիտական թեմայի շրջանակներում (ռուսաստանյան կողմի ղեկավար):

Արտասահմանյան անդամ Ֆ.Մկրտչյանը (ՌԴ) և ՀՊՏՀ-ի բնօգտագործման տնտեսագիտության ամբիոնի վարիչ պրոֆ. Ս.Գևորգյանը շարունակում են Սևանա լճի գետեկոլոգիական տեղեկատվական-մոդելացվող համակարգի կառուցվածքի՝ էկոհամակարգի վիճակի հավասարակշռված մոնիթորինգի և կանխատեսման ֆունկցիաների համատեղ հետազոտությունները, ներկայացրել են ՄԳՏԿ-ի նախագիծ:

Արտասահմանյան անդամ Ա.Սեդրակյանը (Գերմանիա) շարունակում է համագործակցությունը ԵՊՀ-ի ֆիզիկայի ֆակուլտետի հետ: Նա Բյուրականի աստղադիտարանի «Տիեզերական կոմպակտ օբյեկտներ և ռելատիվիստական գրավիտացիա» նորաստեղծ բաժնի (արտահաստիքային) ղեկավարն է, նրա աջակցությամբ աստղադիտարանի ասպիրանտ Ա.Հարությունյանը Ֆրանկֆուրտի համալսարանում պաշտպանել է PhD թեզ:

Արտասահմանյան անդամ Ժ.Ալեյսյանը (Ֆրանսիա) Բյուրականի աստղադիտարանի արտասահմանյան խորհրդատուն է, համագործակցության շրջանակներում իրականացնում է հետազոտություններ ճառագայթման տեղափոխման տեսության խնդիրների և աստղերի քիմիական բաղադրության բնագավառներում:

Արտասահմանյան անդամ Կ.Լիին (Կորեա) և ԵՊՀ ԳԲՀ ռադիոֆիզիկայի և հեռահաղորդակցության ամբիոնը շարունակում են իրականացնել գիտակրթական ծրագրեր՝ գիտափորձ փոխանակելով և համատեղ գիտական աշխատանքներ իրականացնելով: Գիտափորձի փոխանակման և ասպիրանտական ծրագրի իրականացման նպատակով 1 տարով Սեուլի Սոգանգ համալսարան են գործուղվել ԵՊՀ ռադիոֆիզիկայի ֆակուլտետի ասպիրանտ Լ.Օդաբաշյանը և ԳԲՀ ռադիոֆիզիկայի և հեռահաղորդակցության ամբիոնի մագիստրոս Ժ.Բադդասարյանը: Իրականացվել է հայ-կորեական համատեղ «Դիէլեկտրիկ FEU կանալային դուպլեքսորների համար 4-րդ սերնդի հեռահաղորդակցության LTE համակարգերի հետազոտությունները» դրամաշնորհային ծրագիրը, որի շրջանակներում Սեուլ է գործուղվել ԵՊՀ ԳԲՀ ռադիոֆիզիկայի և հեռահաղորդակցության ամբիոնի դոցենտ Ա.Բաբաջանյանը (ծրագրի ղեկավար):

Արտասահմանյան անդամ Ա.Մինասյանը (Ավստրալիա) շարունակում է համագործակցությունը Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտի հետ գերբարձր հաճախությունների ֆոտոնիկայի բնագավառում:

Արտասահմանյան անդամ Ա.Խոջամիրյանը (Գերմանիա) շարունակում է համագործակցությունը Երևանի Ա.Ալիխանյանի անվ. ազգային լաբորատորիայի հետ: Նրա նախաձեռնությամբ և գերմանական "Volkswagen" հիմնադրամի ֆինանսական աջակցությամբ ազգային լաբորատորիան ԵՊՀ-ում կազմակերպել է դասախոսությունների շարք տեսական և փորձարարական ֆիզիկայի ոլորտում:

Արտասահմանյան անդամ Վ.Աղաբեկովի (Բելառուս) ղեկավարած ԲԳԱ նոր նյութերի քիմիայի ինստիտուտի ու Օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոնի համատեղ մշակված «Նոր թելերի և գործվածքների համար պոլիբենզիմիդազոլի

սինթեզ» ծրագիրը ստացել է Սաուդյան Արաբիայի Աբդուլազիզ թագավորի անվ. Գիտատեխնիկական կենտրոնի դրամաշնորհը:

Արտասահմանյան անդամ Վ.Սաքանյանը (Ֆրանսիա) շարունակում է համագործակցությունը «Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ-ի հետ: Նա ՄԳՏԿ A-2289 նախագծի արտասահմանյան կոլաբորատորն է, ակտիվորեն մասնակցում է կետային մուտագենեզի միջոցով բարելավված բնութագրերով D-հիդանտոինազի ստացման աշխատանքներին: Խորհրդատվություն և թանկարժեք նյութեր տրամադրելով՝ աջակցում է բարձրորակ գիտական աշխատանքների կատարմանը և նոր ռեկոմբինանտ շտամ արտադրիչների ստեղծմանը: Հատկապես կարևորվում է Վ.Սաքանյանի դերը երիտասարդ գիտնականների հետ տարվող աշխատանքներում: ԳԱԿ-ում կազմակերպված «Գենի կլոնավորում և էքսպրեսիա» երիտասարդ գիտնականների դպրոցի շրջանակներում վարել է լաբորատոր աշխատանքների դասընթացներ, հանդես եկել մի շարք զեկուցումներով: Նա Օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնիկական կենտրոնի հակաքաղցկեղային միացությունների սինթեզի լաբորատորիայի և «Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ-ի սպիտակուցային տեխնոլոգիաների լաբորատորիայի հետ շարունակում է էպիթելային աճի ֆակտորի ռեցեպտորի ցածրամոլեկուլային արգելակիչների փնտրտուքի աշխատանքները, համագործակցում է նաև Կենսաքիմիայի ինստիտուտի կենսահիմքներիայի խմբի հետ (ղեկ.՝ կ.գ.թ. Գ.Գյուլխանյան): Համակարգչային մոդելավորման մեթոդով ուսումնասիրվել է nitro-benzoxadiazolyl (NBD) ոչ պեպտիդային բնույթի ցածրամոլեկուլային միացության կոմպլեքսավորումն օնկոլոգիական ռեցեպտոր EGFR-ի հետ, ֆոտոդինամիկ թերապիայում կիրառման նպատակով հետազոտվել է տրանսֆերին սպիտակուցի և կատիոնային պորֆիրինների փոխազդեցությունը:

Արտասահմանյան անդամ Պ.Լանգերը (Գերմանիա) «Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ-ի հետ, հայ-գերմանական համագործակցության շրջանակներում, իրականացրել է մի շարք համատեղ գիտահետազոտական և գիտակրթական ծրագրեր: Նա ՄԳՏԿ A-2289 ծրագրի գիտական խորհրդատուն է, նրա աջակցությամբ Կենտրոնի 3 մագիստրոս վերապատրաստվել են Ռոստոկի համալսարանում: Համատեղ հետազոտական աշխատանքների արդյունքները հրատարակվել են բարձր ազդեցության գործակից ունեցող միջազգային ամսագրում:

Արտասահմանյան անդամ Գ.Անտրանիկյանը (Գերմանիա, Համբուրգի տեխնոլոգիական համալսարանի տեխնիկական մանրէաբանության ինստիտուտի տնօրեն) ակտիվորեն համագործակցում է «Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ-ի Մոլեկուլային կենսաբանության լաբորատորիայի հետ: «ՀՀ ԿԳՆ և Գերմանիայի կրթության և հետազոտությունների դաշնային նախարարության միջև գիտության և տեխնոլոգիաների ոլորտներում համագործակցության զարգացման մասին» համաձայնագրի շրջանակներում համատեղ իրականացվում է «Հիպերթերմոֆիլ բնույթի կարբամոիլազի կիրառումը N-կարբամոիլ-D-ամինաթթուների էնզիմատիկ հիդրոլիզում» նախագիծը: Ծրագրի շրջանակներում 3 երիտասարդ գիտաշխատող գործուղվել է Համբուրգի տեխնոլոգիական համալսարան, D-կարբամոիլազ գեների որոնման նպատակով կատարել մետազենոմիկ բազաների սկրինինգ:

Արտասահմանյան անդամ Ա.Կամալովի (ՌԴ) ղեկավարած Մոսկվայի պետհամալսարանի բժշկական գիտակրթական կենտրոնը Երևանի բժշկական համալսարանի N 1 և «Մուրացան» հիվանդանոցային համալիրների հետ մշակել և ներդրել է ԷԿԳ-ի երկարաժամկետ ախտորոշման նոր մեթոդներ, որոնք նշանակալից բարձրացրել են բժշկական օգնության որակն արյունաբանության և թերապիայի ոլորտներում: Անց են կացվել նաև ֆունկցիոնալ ախտորոշման և սրտաբան բժշկիկների վերապատրաստման դասընթացներ և սեմինարներ: ԷԿԳ-ի երկարաժամկետ ախտորոշման մեթոդն ընգրկվել է հետբուհական կրթական ծրագրում:

Արտասահմանյան անդամ Ա.Դարզին (Մեծ Բրիտանիա) Հայաստանի ազգային մրցունակության հիմնադրամի հոգաբարձուների խորհրդի անդամ է, “Global Health Research

Unit”-ի շրջանակներում շարունակում է համագործակցությունը ՀՀ առողջապահական կառույցների հետ:

Արտասահմանյան անդամ Տ.Դանիելյանը (Ֆրանսիա) սերտորեն համագործակցում է Երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի հետ: Նա, ֆրանսիացի նրա գործընկերները և ԵԳԻ հնէաբանության և շերտագրության լաբորատորիայի վարիչ Ա.Գրիգորյանի խումբը դաշտային աշխատանքներ են կատարել Վայոց ձորի լեռներում, որտեղ նստվածքային կտրվածքների ուսումնասիրությունը հնարավորություն է տվել ասպիրանտ Վ.Մերոբյանին ատենախոսական թեզի վերաբերյալ հետազոտական աշխատանքներ կատարել: Տ.Դանիելյանի աջակցությամբ նա մասնակցել է Էռլանգենում (Գերմանիա) կազմակերպված «Ֆլուզելի դասընթացին», իսկ ֆրանսիական պալեոնտոլոգիական միության ամենամյա հանդիպմանը ներկայացրել է իր թեկնածուական աշխատանքի արդյունքները: ԵԳԻ տնօրեն Խ. Մելիքսեթյանն այցելել Լիլի համալսարան, մասնակցել Տ.Դանիելյանի լաբորատորիայի աշխատակիցների քննարկումներին, ստորագրվել է հետագա համագործակցության հուշագիր:

Արտասահմանյան անդամ Է.Կարախանովը (ՌԴ) շարունակում է համագործակցությունը Ա.Նալբանդյանի անվ. քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտի հետ «Անցումային շարքի մետաղների կարբիդներն ու բորիդները որպես կատալիզատորներ հիդրոպրոցեսներում» հայ-ռուսական համատեղ գիտական թեմայի շրջանակներում (ռուսաստանյան կողմի ղեկավար):

Արտասահմանյան անդամ Վ.Հարությունովը (ՌԴ) շարունակում է Ա.Նալբանդյանի անվ. քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտի հետ մեթանի օքսիդացմանը զուգահեռ ընթացող ճյուղավորված շղթայական պրոցեսով թեթև ալկանների քիմիական խթանման հնարավորությունների համատեղ հետազոտությունները՝ նպատակ ունենալով բնական գազի բաղադրիչ հանդիսացող թեթև ածխաջրածինների զուգորդված օքսիդացման միջոցով մշակել օլեֆինների ստացման գիտական հիմունքները:

Արտասահմանյան անդամ Ս.Ղազարյանը (Մեծ Բրիտանիա) շարունակում է համագործակցությունը Մաշտոցի անվ. Մատենադարանի հետ, վերականգնման և պահպանության բաժնի հետ նախաձեռնած համատեղ նախագծի շրջանակում Լոնդոնի իր լաբորատորիայում հետազոտել է մագաղաթների նմուշներ և համատեղ վերլուծվել ու քննարկվել են արդյունքները: Նրա և Փորձաքննությունների ազգային բյուրոյի համագործակցությունը նպատակաուղղված է ճարպաքրտնային հետքի հիմք հանդիսացող ճարպաքրտնային նյութերի բաղադրության և անձի առանձնահատկությունների, ինչպես նաև վիճակի միջև կապի հաստատման գործիքային մեթոդի մշակմանը: Նրա այցելության ընթացքում կազմակերպությունում կատարվել է նոր նմուշառում առաջարկված մեթոդով Լոնդոնի Իմպերիալ քոլեջում հետագա հետազոտություններ իրականացնելու նպատակով, եղել են քննարկումներ և տեղեկատվության փոխանակում սպեկտրալ հետազոտությունների՝ մշակութաբանական փորձաքննությունների ընթացքում կիրառման, սպեկտրալ հետազոտությունների կիրառմամբ արյան հետքերի որոշման, շմոլ գազով թունավորման որոշման մեթոդների, շաքարի, արյան և այլ նյութերի որոշման ոչ ինվազիվ մեթոդների թեմաներով:

Արտասահմանյան անդամ Մ.Պիոտրովսկու (ՌԴ) հետ Փորձաքննությունների ազգային բյուրոյի համագործակցության արդյունքում կատարելագործվել են մշակութաբանական և նյութագիտական փորձաքննությունների հմտությունները, պարբերաբար տրամադրվում են մեթոդական բնույթի նյութեր, ընդլայնվել են տեղեկատվական տվյալների բազաները: Հատուկ ուշադրություն է դարձվել գիտական պրակտիկայում բնական գիտության մեթոդների կիրառմանը մասնավորապես արվեստի գործերի իսկությունը որոշելիս: Էրմիտաժի մասնագետների առաջարկությունների հիման վրա փորձարկվել են ինչպես ռենտգեն-ֆլուորեսցենտ և օպտիկական մանրադիտակի կիրառմամբ որոշ մեթոդներ, այնպես էլ քրոմատոգրաֆիկ և ինֆրակարմիր սպեկտրոսկոպիկ մեթոդներ: Համագործակցության շրջանակներ-

րում կազմակերպությունը համալրվել է հայտնի հեղինակների, արտադրողների ոճային և կենսագրական շտեմարաններով, կտավի, ներկանյութի, դաջվածքների տվյալների հեղինակային ստորագրությունների և այլ գրառումների տվյալների շտեմարաններով:

Արտասահմանյան անդամ Ա.Ղազարյանը (ՌԴ) շարունակում է համագործակցությունը Արվեստի ինստիտուտի հետ «Հայ երաժիշտների, նկարիչների և ճարտարապետների գործունեությունը Ղրիմում» հայ-ռուսական համատեղ գիտական թեմայով:

Արտասահմանյան անդամ Գ.Բարդակչյանը (ԱՄՆ) համագործակցում է Մ.Աբեդյանի անվ. գրականության ինստիտուտի հետ, տպագրվել է նրա «Պատմաբանասիրական հոդվածներ» աշխատանքը:

Արտասահմանյան անդամ Ա.Տերյանը (ԱՄՆ) համագործակցել է Մաշտոցի անվ. Մատենադարանի երիտասարդ հետազոտողների հետ:

Ստեղծված գիտական կապերի և համագործակցության խորացման արդյունքում հայ-ռուսական և այլ միջազգային հիմնարար գիտական հետազոտությունների համատեղ նախագծերի մրցույթին Հայաստանի գիտական խմբերի հետ, որպես մյուս կողմի գիտական խմբերի ղեկավարներ, համատեղ հայտեր են ներկայացնում նաև արտասահմանյան անդամները:

Արտասահմանյան անդամների մի մասը շարունակում է սկսված համագործակցությունը, պարբերաբար քննարկումների արդյունքում հստակեցվում և ձևակերպվում են համատեղ նոր հետազոտությունների խնդիրները:

Շատ կարևոր է, որ գիտական կապերի և համագործակցության սերտացման շնորհիվ կիրառական բնույթի հետազոտություններում օգտագործվում են նաև արտասահմանյան անդամների լաբորատորիաների ժամանակակից սարքավորումները և հնարավորությունները միջազգային չափանիշներին համապատասխանող հետազոտություններ կատարելու համար, ինչը խրախուսելի է, քանի որ առկա սարքավորումներով հնարավոր չէ ժամանակակից բարձր մակարդակի հետազոտություններ կատարել: Նման հետազոտությունների արդյունքների տպագրումը և զեկուցումները գիտաժողովներում նպաստում են Հայաստանի գիտության միջազգային վարկանիշի բարձրացմանը: Համատեղ հետազոտությունները նպաստում են նաև Հայաստանում միջազգային չափանիշներին համապատասխանող արդի ուղղությունների զարգացմանը:

Մասնագետների պատրաստում և վերապատրաստում

Արտասահմանյան անդամները հնարավորինս աջակցում են երիտասարդ մասնագետների պատրաստմանը և վերապատրաստմանը, նաև ասպիրանտների գիտական ղեկավարներ և համադեկավարներ են: Աջակցում են իրենց ուսումնական հաստատություններում և գիտական կազմակերպություններում տարբեր ծրագրերով Հայաստանի ԳԱԱ և բուհական համակարգերի կազմակերպությունների երիտասարդ մասնագետների պատրաստմանն ու վերապատրաստմանը:

Արտասահմանյան անդամներ Կարեն և Արմեն Քոչարյանները (ԱՄՆ) Ն.Քոչարյանի անվան ամենամյա միանվագ դրամաշնորհ են տրամադրում ԵՊՀ ֆիզիկայի ֆակուլտետի 2 ուսանողի՝ լավագույն մագիստրոսական աշխատանքի համար:

Արտասահմանյան անդամ Վ.Փամբուկչյանի (ԱՄՆ) նախաձեռնությամբ մաթեմատիկայի ոլորտում 2001թ. սահմանվել է «Էմիլ Արթինի» անվ. ամենամյա միջազգային մրցանակ մինչև 30 տարեկան շնորհալի երիտասարդ մաթեմատիկոսների համար: Նա 2018թ. ԵՊՀ-ի գրադարան է ուղարկել 11500 կտոր գիրք: Այս գործընթացը սկսվել է 2000թ., մինչ այժմ ուղարկված գրքերի թիվը 30.000 է:

Պետք է նշել, որ արտասահմանյան անդամների առաջարկները և հնարավորությունները՝ իրենց գիտական կենտրոններում կազմակերպել հայաստանաբնակ երիտասարդ մասնագետների ասպիրանտական ուսուցումն ու վերապատրաստումը, ավելին են, քան իրականացվում է:

Համատեղ աշխատությունների հրատարակում

Արտասահմանյան անդամների և ՀՀ ակադեմիական ու բուհական համակարգերի գիտնականների համատեղ ուսումնասիրությունների հիման վրա հրատարակվում են գրքեր, նրանց հետազոտությունների արդյունքները տպագրվել են միջազգային հեղինակավոր հանդեսներում, Հայաստանի կենտրոնական պարբերականներում, զեկուցվել են բազմաթիվ միջազգային գիտաժողովներում: Համատեղ հետազոտությունների արդյունքների տպագրումը և զեկուցումները գիտաժողովներում նպաստում են Հայաստանի գիտության միջազգային վարկանիշի բարձրացմանը:

Մասնակցությունը ՀՀ-ում կազմակերպվող գիտական և գիտակազմակերպական միջոցառումներին

Արտասահմանյան անդամներն ակտիվորեն մասնակցել են ՀՀ-ում կազմակերպվող գիտական, գիտակազմակերպական միջոցառումներին՝ աջակցելով ծրագրային և կազմկոմիտեների աշխատանքներին, նրանց գործունեության շնորհիվ ավելացել է նաև միջազգային ճանաչում ունեցող գիտնականների (նաև ոչ հայազգի) մասնակցությունը Հայաստանում կազմակերպվող միջազգային գիտաժողովներին: Հատկապես նշանակալից է եղել նրանց մասնակցությունը ԳԱԱ 75-ամյակին նվիրված միջոցառումներին:

Արտասահմանյան անդամները գիտական զեկուցումներով և դասախոսություններով հանդես են եկել ինչպես ԳԱԱ համակարգի ինստիտուտներում, ՀՀ բուհերում, այնպես էլ Արցախի պետական համալսարանում, հաճախ եղել են նաև թեկնածուական և դոկտորական ատենախոսությունների պաշտոնական ընդդիմախոսներ:

Արտասահմանյան անդամներից ոմանք ընդգրկված են նաև ՀՀ գիտական կազմակերպությունների կառավարման մարմիններում:

ԳԱԱ հայազգի արտասահմանյան անդամները մասնակցել են Հայաստանի գիտության և տեխնոլոգիաների հիմնադրամի (FAST) կազմակերպած «Նախագծելով էվոլյուցիան» խորագրով Գլոբալ ինովացիոն ֆորումի աշխատանքներին, ոմանք նաև FAST-ի խորհրդի անդամ են:

Մասնակցությունը գիտական փորձաքննությանը

ԳԱԱ հայազգի արտասահմանյան անդամներն ընդգրկված են ԳՊԿ փորձագետների տվյալների շտեմարանում, մասնակցում են բյուջետային ֆինանսավորման համար մրցութային սկզբունքով կազմակերպվող գիտական հետազոտությունների նախագծերի (տեղական և համատեղ միջազգային) հայտերի գիտական փորձաքննությանը:

Արտասահմանյան անդամներ Ե.Թերզյանը և Վ.Պետրոսյանը Վ.Համբարձումյանի անվ. միջազգային գիտական մրցանակի միջազգային հանձնաժողովի անդամներ են:

Արտասահմանյան անդամներից ոմանց գիտական, գիտամանկավարժական և գիտակազմակերպական գործունեությունը գնահատվել է իրենց երկրների կողմից. պարգևատրվել են պետական, կառավարական պարգևներով և մրցանակներով, ստացել են արտերկրի պետությունների գիտական կոչումներ, եվրոպական և միջազգային մրցանակներ:

ԳԱԱ արտասահմանյան անդամներ Վ.Գրեգորյանը և Ա.Դարգին մեծ ներդրում ունեն «Ավրորա» մարդասիրական մրցանակաբաշխության աշխատանքներում:

ԳԻՏԱԿՐԹԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

Ասպիրանտուրա

Տարեսկզբին ԳԱԱ ասպիրանտուրայում պետական պատվերով սովորել է 128 ասպիրանտ (71-ն առկա, 57-ը հեռակա ուսուցմամբ), վճարովի հիմունքներով՝ 8 (4 արտերկրացի) ասպիրանտ: Հաշվետու տարում ավարտել է 49 ասպիրանտ (35-ն առկա, 14-ը հեռակա, 4-ը վճարովի հիմունքներով, 2 արտերկրացի): 2018թ. ասպիրանտուրա են ընդունվել 10 առկա, 18 հեռակա և 1 վճարովի հիմունքներով (արտերկրացի) ասպիրանտներ (1 առկա ասպիրանտ տեղափոխվել է ԵՊՀ-ից):

Առ 01.01.2019թ. պետպատվերով սովորող ասպիրանտների ընդհանուր թիվը 107 է (47-ն առկա, 60-ը հեռակա, վճարովի հիմունքներով արտերկրի 4 քաղաքացի): Հայցորդների թիվը 200 է (75-ը վճարովի, 125-ն անվճար՝ ԳԱԱ համակարգի աշխատակիցներ):

2018թ. ԳԱԱ պաշտպանվել է 48 թեկնածուական ատենախոսություն (32 ասպիրանտ, 14 հայցորդ և 2 արտերկրացի ասպիրանտ):

Ասպիրանտների բաշխումն ըստ բաժանմունքների

ԳԱԱ բաժանմունքները և գիտական կազմակերպությունները	2018թ. ընդունվել են ասպիրանտուրա			Ասպիրանտների թվաքանակն առ 01.01.19թ.		
	առկա	հեռ.	վճար.	առկա	հեռ.	վճար.
Մաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների բաժանմունք	1	3	-	9	7	-
Ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի բաժանմունք	2	-	-	10	3	-
Բնական գիտությունների բաժանմունք	3	4	-	7	9	-
Քիմիայի և Երկրի մասին գիտությունների բաժանմունք	1	-	-	5	2	1*
Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք	4	11	1*	16	39	3*
Ընդամենը՝	11	18	1*	47	60	4*

* Այդ թվում՝ արտերկրից

Մագիստրատուրա

Տարեսկզբին մագիստրատուրայում սովորել է 723 մագիստրանտ (1-ին կուրսում 369, որոնցից 16-ը պետպատվերով, 2-րդ կուրսում 354, որոնցից 23-ը պետպատվերով): Մփյուռքահայ և արտերկրացի մագիստրանտների թիվը 1-ին կուրսում 16 է (6 մասնագիտության գծով), իսկ 2-րդ կուրսում՝ 23 (5 մասնագիտության գծով):

2017-18 ուստարվա առկա ուսուցմամբ շրջանավարտները 151-ն են (13-ը մագիստրատուրան ավարտել են գերազանցությամբ):

Մագիստրանտների բաշխումն ըստ մասնագիտությունների

Մասնագիտություն	Մագիստրանտների թվաքանակն առ 01.01.19թ.			
	1-ին կուրս		2-րդ կուրս	
	վճարովի	պետպատվեր	վճարովի	պետպատվեր
Բնֆորմատիկա և հաշվողական տեխնիկա	11(1*)	2	25(1*)	8
Կառավարում (առկա)/(հեռակա)	21(1*)/24(1*)	1	21(1*)/28	4
Ֆինանսներ (առկա)/(հեռակա)	17	-	9	-
Իրավագիտություն (առկա)/(հեռակա)	22 (2*)/53	1	15/36(Ճ*)	-
Դեղագիտություն	-	-	10	-
Հոգեբանություն (առկա)/(հեռակա)	18/21	1	17(1*)/19	1
Արևելագիտություն	10	1	9	-
Միջազգային հարաբերություններ	15	-	14	-

Գործարար վարչարարություն (առկա)/(հեռակա)	30/26(2*)	1	20(1*)/25	3
Կիրառական սեյսմաբանություն	-	-	4	-
Բնապահպանություն և բնօգտագործում	4	1	9	-
Սոցիալական մանկավարժություն (հեռակա)	14	-	13	-
Գրադարանային-տեղեկատվական աղբյուր (հեռակա)	12	-	13	-
Ընդհանուր և հայ լեզվաբանություն	4	-	-	-
Զբոսաշրջության կառավարում (հեռակա)	18	-	4	-
Քաղաքական կառավարում և քաղաքական վերլուծություն (հեռակա)	34	-	33(3*)	-
Երկրաբանություն (հեռակա)	-	-	6	-
Ընդամենը՝	135(4*) 219(3*)	8	144(4*) 186(4*)	16

* Այդ թվում՝ արտերկրից

Հաշվետու տարում մագիստրատուրա ընդունվածների թիվը 354 է, (8-ը պետպատվերով): Տարեվերջին մագիստրանտների ընդհանուր թիվը 867 էր (183-ը հեռակա ուսուցման 3-րդ ավարտական կուրսում):

Հաշվետու տարում ԳԿՄԿ-ն իրավունք է ստացել իրականացնելու առկա ուսուցմամբ «Ընդհանուր և հայ լեզվաբանություն» մագիստրոսական ծրագիր:

Շարունակվում են հրատարակվել «Գիտության աշխարհում» գիտահանրամատչելի հանդեսը և «Գիտական հոդվածների ժողովածուն», որն ընդգրկված է ԲՈԿ-ի ցանկում:

ԳԿՄԿ-ն ինտենսիվորեն զարգացնում է կապերը և ընդլայնում ուսանողների և դասախոսների միջազգային շարժունակությունը: Նման ծրագիր իրականացվել է Ֆրանսիայի Փոլ Սաբատիեի և Իտալիայի Տուշայի համալսարանների հետ: 2018թ. ԳԿՄԿ 14 ուսանող մեկ կիսամյակ ուսանել է եվրոպական գործընկեր բուհերում, 8 դասախոս վերապատրաստվել կամ դասախոսություն է կարդացել գործընկեր բուհերում, հյուրընկալել է գործընկեր համալսարանների 6 դասախոս, որոնք դասախոսություններ են կարդացել ԳԿՄԿ ուսանողների և պրոֆեսորադասախոսական կազմի համար:

Գիտական խմբեր

Գերհաղորդականության խումբ: Ուսումնասիրվել են սինթեզումից հետո օդում երկարատև պահված (ծերացած) իտրիումային նմուշներում 400°C-ում կարճատև ջերմամշակմամբ խթանված գերհաղորդչային և նորմալ բնութագրերի փոփոխությունները՝ կախված սառեցման արագությունից: Պարզվել է, որ ջերմաստիճանների $T > T_c$ տիրույթում դիտվել է տեսակարար դիմադրության մետաղական վարքագիծ, իսկ $T < T_c$ տիրույթում՝ փսևոգոտիական վարքագիծ, որը բնութագրվում է մետաղականից էականորեն մեծ շեղմամբ: Բացի այդ, ֆլուկտուացիոն հաղորդականությունը և փսևոգոտու ձևավորման ջերմաստիճանը T_c ջերմամշակման նկատմամբ շատ ավելի զգայուն են, քան T_c -ն: Հաստատվել է, որ ջերմամշակումից հետո նմուշի դանդաղ սառեցումը խթանում է մետաղական, իսկ արագ սառեցումը՝ կիսահաղորդչային տիպի հաղորդականությունը: Արագ սառեցված նմուշը նույնիսկ հեղուկ ազոտի ջերմաստիճանում չի անցնում լրիվ գերհաղորդականության վիճակի: Դանդաղ սառեցված նմուշի դիմադրությունը սենյակային ջերմաստիճանում նախնականի նկատմամբ նվազում է: Ջերմամշակումից հետո անցած մեկ տարվա ընթացքում բնութագրերի դիտվող փոփոխությունները բացատրվում են ծերացած նմուշներում մեծ քանակությամբ իտրիումի և բարիումի փոխտեղակայված իոնների առկայությամբ, որոնք հետագայում վերաբաշխվելով՝ նպաստում են թթվածնով հարուստ և աղքատ գերհաղորդչային տարբեր փուլերի ձևավորմանը՝ բերելով գերհաղորդչային անցման ընդարձակման: Բերված արդյունքների հիման վրա հրատարակվել է 2, պատրաստվում է հրատարակության ևս 2 հոդված:

Կենսաինֆորմատիկայի խումբ: Մոլեկուլային դինամիկայի (ՄԴ) մեթոդով ակրոգոլ ՕՏ (ԱՕՏ)-ի օրինակով ուսումնասիրվել են ՄԱՆ-ի մոլեկուլների ադսորբման օրինաչափությունները ոսկու (Au{111}) նանոթաղանթների մակերեսին, իսկ մոդելավորումն իրականացվել է GROMACS ծրագրային փաթեթի օգնությամբ:

Շարունակվել են ՄԴ մեթոդով բարդ մոլեկուլային համակարգերի մոդելավորման աշխատանքների օպտիմալացմանն ուղղված հետազոտությունները:

Փոփոխվել է մեր կողմից մշակված համապատասխան առցանց միջավայրը (<http://www.bioinformatics.am>), նախատեսվում է մի շարք առցանց գործիքների մշակում: Գիտական խմբերը տպագրել են 3 աշխատանք, ԳԿՄԿ պրոֆեսորադասախոսական կազմը՝ 98 գիտական հոդված, լույս է տեսել 3 ուսումնամեթոդական ձեռնարկ և 4 մենագրություն:

«ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

«Գիտություն» հրատարակչության գործունեության կարևոր ուղղությունները համակարգի ինստիտուտների գիտական աշխատությունների և ակադեմիական գիտական հանդեսների հրատարակչական-տպագրական աշխատանքներն են:

Հրատարակչությունը 2018թ. հրատարակել է 117 անուն գիրք և հանդես, որոնցից 62-ը գիտական աշխատություններ են (1140 տպագրական մամուլ ծավալով), 55-ը՝ 14 ակադեմիական հանդեսների համարներ (470 տպագրական մամուլ ծավալով):

ԳԱԱ գիտահրատարակչական խորհրդի որոշմամբ լույս տեսած գրքերի և հանդեսների ընդհանուր ծավալը կազմել է 1610 տպագրական մամուլ, տպաքանակը՝ 31300 օրինակ: Ակադեմիական գրքերից բացի պատվերային կարգով իրականացվել են նաև այլ հրատարակություններ:

2018թ. գրահրատարակչական ցուցանիշները*

Անվանումները	Քանակը	Տպագրական մամուլը	Տպագրական թերթ-տպվածքը (հազ. օրինակ)	Տպաքանակը
Գրքեր	62	1140	368	19600
Հանդեսներ (14 անուն)	55 համար	470	100	11700
Ընդամենը՝	117	1610	468	31300

* Տվյալները վերաբերում են «Գիտություն» հրատարակչության մակնիշով լույս ընծայված գրականությանը:

«Գիտություն» հրատարակչության 2018թ. հրատարակությունները

Գրքեր

1. С.Степанян - История православной церкви в Армении
2. Ն.Սարգսյան - Հավելական հարաբերության արտահայտությունը հայերենում
3. Հ.Թուրշյան - Բառարան Վանի բարբառի
4. Н.Гургенян - Перлиты Армении
5. С.Ованесян - Ованес Туманян в годы Первой мировой войны
6. «Բանբեր հայագիտության», 2017թ., N 3
7. Վ.Պետրոսյան - Սովետական Ռուսաստանի Ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի «Թուրքահայաստանի մասին» դեկրետը
8. Հեղ. խումբ - Արագածի թիկունքում. հնագիտական հետազոտություններ՝ նվիրված Տեղեմակ Խաչատրյանի հիշատակին

9. Ռ.Սարինյան, Վ.Հարությունյան - Հայ տնտեսագիտական մտքի երկու դարը. գիտակենսագրական հանրագիտարան, հ.2
10. ՀՀ ԳԱԱ 2017թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության հիմնական արդյունքներ. հաշվետվություն
11. Основные результаты научных исследований НАН РА за 2017г. Отчёт
12. ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոսների և թղթակից անդամների 2017թ. գործունեության համառոտ հաշվետվություն
13. Երիտասարդ հայ արվեստաբանների գիտական XII նստաշրջանի նյութեր
14. ՀՀ ԳԱԱ Մ.Քոթանյանի անվ. տնտեսագիտության ինստիտուտի գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության հիմնական արդյունքները (2007-2017թթ.)
15. Դասեր անցյալից և հայոց մեծերից. Մուրացանի «Գևորգ Մարգարետունի» պատմավեպի հակիրճ շարադրանք
16. Ականավոր գիտնական-մանկավարժը. ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Յու.Սուվարյանի մատենագիտություն
17. Մատենադարանի պարսկերեն վավերագրերը, պրակ 3. Շարիաթական նոտարական փաստաթղթեր (ԺԷ-ԺԸ դդ.)
18. Արևելաստիական ուսումնասիրություններ, հ.3
19. Ժամանակակից Եվրասիա, հ.VI (2)
20. Ն.Հովհաննիսյան, Գ.Գևորգյան - «Արաբական գարունը». համաարաբական ըմբոստությունը հանուն արաբական հասարակության արդիականացման (Թունիս, Եգիպտոս, Եմեն, Լիբիա)
21. Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ.XXXI
22. Ա.Բարլեզիզյան - Դարձվածքների և արտահայտությունների ֆրանսերեն-հայերեն բառարան
23. Լ.Հովհաննիսյան - Գրաբարի բառապաշարի իմաստային խմբերի քննություն (մաս 3)
24. Й.Стржиговский - Архитектура армян и Европа, т.I, книга вторая
25. International Conference. Dedicated to 90th Anniversary of Sergey Mergelyan (20-25 May, 2018)
26. Հեղ. խումբ - Մ.թ.ա. XV դարի խեթական սեպագրական աղբյուրները հայկական լեռնաշխարհի մասին
27. Ե.Թումանյանց - Ինքնուրույնության սկզբունքը դատական իշխանության համակարգում
28. Ա.Ավագյան, Վ.Բոյնագրյան - Գեոինֆորմատիկայի, գեոդեզիայի և քարտեզագրության հիմնական տերմինների և հասկացությունների եռալեզու բացատրական բառարան (ռուսերեն-անգլերեն-հայերեն)
29. Հ.Սիրունի - Էջեր Մանուկ Բեյի կյանքեն (H. Siruni Pages from Manuk Bey's life)
30. Հեղ. խումբ - Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում (գիտական հոդվածների ժողովածու, մաս 1)
31. R.Aroutunian -Les mystères de la santé Arménienne
32. ՀՀ ԳԱԱ Մ.Քոթանյանի անվ. տնտեսագիտության ինստիտուտի 2017թ. գիտահետազոտական աշխատանքների կիրառական արդյունքները
33. Հեղ. խումբ - Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրը Հայաստանի Հանրապետությունում (գիտական հոդվածների ժողովածու, մաս 2)
34. Ժ.Բարսամյան - Հայաստանի Հանրապետության ճանապարհային ոստիկանության անցած ուղին
35. «Բանբեր հայագիտության», N 1
36. Վ.Հարությունյան, Ռ.Սարինյան - ՀՀ ԳԱԱ տնտեսագիտության ինստիտուտի հետազոտական ուղին

37. В.Петросян - Декрет Совета Народных комиссаров Советской России «О Турецкой Армении»
38. Ա.Դոլուխանյան - Ֆրանսիացի հայագետներ (XIX-XX դարեր)
39. ՀՀ ԳԱԱ համակարգի գիտական կազմակերպությունների գործունեության արդյունավետության գնահատման արդյունքները (2012-2016թթ.)
40. Л. Макарян - Утопический социализм Раффи
41. Հեղ. խումբ - Հովհաննես Այվազովսկու 200-ամյա հոբելյանին նվիրված գիտաժողովի նյութեր
42. Հայ արվեստաբանների կենսամատենագիտություն, N 5, Մարգարիտա Ռուխկյան
43. «VII Российско-Армянское совещание по математической физике, комплексному анализу и смежным вопросам», тезисы докладов
44. Ա.Աբրահամյան - Եվրասիական տնտեսական միությունը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության սահմանադրաիրավական կարգավորման հիմնախնդիրները
45. ՀՀ ԳԱԱ Հ.Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտ. 75 տարի
46. Մերձավոր Արևելք. պատմություն, քաղաքականություն, մշակույթ (հոդվածների ժողովածու, պրակ 13)
47. Գ.Մխիթարյան - Արևելյան Այսրկովկասի վարչաքաղաքական կազմավորումները ԺԸ դարի երկրորդ կեսին
48. Խ.Իզիթյան - ՀՀ ներդրումային միջավայրի զարգացման հիմնախնդիրները ԵԱՏՄ ինտեգրման արդի փուլում
49. И.Овакимян- Кяндарян - Люди эпохи: Карен Александрович Кяндарян
50. «Բանբեր հայագիտության», N 2
51. А.Исаакян – Сыновья «Вернатуна»
52. А. Аревшатян - Григор Магистрос -гимнограф и эстетик
53. Հայ արվեստաբանների կենսամատենագիտություն, N 6, Վիգեն Ղազարյան
54. Ա.Աղայան - Հայ կերպարվեստի և կիրառական արվեստի կորուստներն Օսմանյան կայսրության տարածքում (համիդյան ջարդերից մինչև մեր օրերը)
55. Ն.Խաչատրյան - Դանիել Ղազարյան. հայ երաժշտական մշակույթի նվիրյալը
56. Ս.Նազարեթյան - Մպիտակի 1988թ. երկրաշարժը լուսանկարներով, փաստերով և մեկնաբանություններով
57. Հեղ. խումբ - Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում (գիտաժողովի նյութեր)
58. Ռ.Կարապետյան - Հայ համայնքներն այսօր. Թեհրանի, Լոս Անջելեսի, Բեյրութի և Փարիզի հայերի էթնոսոցիոլոգիական հետազոտություն
59. R.Safrastian - El Plan Estatal del Genocidio de los Armenios
60. Հայաստանը և արևելաքրիստոնեական քաղաքակրթությունը, պրակ Գ (միջազգային գիտաժողովի զեկուցումներ)
61. Թ. Աղանյան - Երկրաշարժը վերապրածների սոցիալ-մշակութային ադապտացումը:
62. Յ. Չոլաքյան - Արեւմտահայերէնի կանոնարկման հարցեր (Չթեքուող խօսքի մասեր):

ԳԱԱ հանդեսներ

1. «ՀՀ ԳԱԱ զեկույցներ» - NN 1,2, 3, 4
2. «Աստղաֆիզիկա» - NN 1, 2, 3, 4
3. «Պատմաբանասիրական հանդես» - NN 1, 2, 3
4. «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» - NN 1, 2, 3
5. «Հայաստանի բժշկագիտություն» - NN 1, 2, 3, 4
6. «Հայաստանի քիմիական հանդես» - NN 1, 2, 3, 4

7. «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Ֆիզիկա» - NN 1, 2, 3, 4
8. «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Մաթեմատիկա» - NN 1, 2, 3, 4, 5, 6
9. «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Մեխանիկա» - NN 1, 2, 3, 4
10. «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Գիտություններ Երկրի մասին» - NN 1, 2, 3
11. «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Տեխնիկական գիտություններ» - NN 1, 2, 3, 4
12. «Հայաստանի կենսաբանական հանդես» - NN 1, 2, 3, 4
13. «Նեյրոքիմիա» - NN 1, 2, 3, 4
14. «Գիտության աշխարհում» - NN 1, 2, 3, 4

Հաշվետու տարում լույս է ընծայվել «Բանբեր հայագիտության» եռալեզու հանդեսի 3 համար՝ 46 տպագրական մամուլ ծավալով, 900 օրինակ ընդհանուր տպաքանակով: Տպագրվող գիտական հանդեսներից բացի ԳԱԱ մակնիշով գիտական հանրությանն են ներկայացվել «Ֆիզիկա», «Մաթեմատիկա», «Բնական գիտություններ» և «Հիմնարար հայագիտություն» էլեկտրոնային հանդեսները: Լույս է տեսել «Գիտություն» թերթի 12 համար՝ 6000 օրինակ ընդհանուր տպաքանակով:

ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐ

ԳԱԱ համակարգում գործում է 29 ակադեմիական գրադարան՝ Հիմնարար գիտական գրադարանը (ՀԳԳ) և ակադեմիական ինստիտուտների 28 ճյուղային-մասնագիտական գրադարանները:

2018թ. ԳԱԱ համակարգի գրադարաններից օգտվել է 21535 ընթերցող, սպասարկվել է 775500 գրադարանային միավոր: Ակադեմիական ինստիտուտների բոլոր գրադարանների հավաքածուներում կա 1214616 գրադարանային միավոր: Համալրման բոլոր աղբյուրներով գրադարաններն այս տարի ձեռք են բերել 11394 գրադարանային միավոր:

ՀԳԳ-ն իր հավաքածուներում ունի 3056100 գրադարանային միավոր, որից 868946-ը՝ եվրոպական լեզուներով: Համալրման բոլոր աղբյուրներով գրադարանն այս տարի ձեռք է բերել 7070 գրադարանային միավոր (այդ թվում՝ 3368 միավոր գիրք, 3243 միավոր պարբերական և 459 այլ նյութեր): Ստացվել և ֆոնդ է հանձնվել 1865 միավոր թերթ: 2018թ. ՀԳԳ-ն ունեցել է 17000 օգտվող: Այսպիսով, ակադեմիական ինստիտուտների գրադարանների և ՀԳԳ-ի ընդհանուր ֆոնդը կազմում է 4270716 գրադարանային միավոր:

ՀԳԳ-ը միջազգային գրքափոխանակության գծով հաստատված կապեր ունի արտասահմանյան և ԱՊՀ երկրների 225 կազմակերպության հետ, որոնցից ստացել է 3148 գրադարանային միավոր (1213 միավոր գիրք, 1895 միավոր ամսագիր, 40 միավոր այլ նյութեր), առաքել է 515 միավոր հրատարակություն (233 միավոր գիրք, 282 միավոր ամսագիր): Քանի որ առաքվող գրականությունը հիմնականում ԳԱԱ գիտական ամսագրերն են, որոնք արդեն մի քանի տարի է թվայնացված տարբերակով տեղադրվում են գրադարանի կայքէջում, այս տարի մեր որոշ գործընկերների առաջարկել ենք օգտվել ամսագրերի առցանց տարբերակից:

ՀԳԳ-ն աջակցում է կրթական հաստատությունների գրադարաններին՝ տրամադրելով նրանց անհրաժեշտ գրականություն: Այսպես, օգնության կարգով 120 գիրք ուղարկվել է Նոյեմբերյանի շրջան, 50 գիրք՝ Գեղարքունիքի մարզի Դրախտիկ գյուղի գրադարան:

Օգտվողների տեղեկատվական սպասարկման ուղղությամբ ՀԳԳ-ը կազմակերպել է նորությունների 40 և թեմատիկ 7 ցուցահանդես, որտեղ ցուցադրվել է 918 գրադարանային միավոր: Թեմատիկ ցուցահանդեսները նվիրված են եղել մշակույթի և գիտության նշանավոր

գործիչներին, պատմության և մշակույթի արդի խնդիրներին: Դրանցից հիշատակության են արժանի «ՀՀ ԳԱԱ տարեկան ժողով», «Մելիք Օհանջանյան-125», «Աղայան Էդվարդ-105», «Սարգսյան-Գևորգի ճակատամարտ-100», «Էդվարդ Մկրտիչի Զորաշյան-95», «Ֆրանկոֆոնիա», «ՀՀ ԳԱԱ-75» ցուցահանդեսները:

Գիտաշխատողների, ուսանողների և հայցորդների տեղեկատվական հարցումներն առավել լիարժեք բավարարելու նպատակով ՀԳԳ-ը շարունակում է օգտվողներին տրամադրել մի շարք բարձրարժեք էլեկտրոնային ամսագրային հավաքածուներ բաց մատչելիության այնպիսի շտեմարաններից, ինչպիսիք են DOAJ, DOAB, IAEA-INIS: Ընթացիկ տարում էլ ավելի են ակտիվացել ընթերցողների էլեկտրոնային գրանցման, հաշվառման և էլեկտրոնային սպասարկման աշխատանքները, ինչի արդյունքում գրադարանից օգտվողները, չայցելելով գրադարան, կարող են իրականացնել նյութերի նախնական պատվեր, ապա իրենց համար հարմար ժամանակ գալ և ստանալ պատվիրված գրականությունը: Խնայվում է ընթերցողի ժամանակը, միաժամանակ բարձրանում է սպասարկման որակը: Հաշվետու տարում գրադարանն իրականացրել է 1655 էլեկտրոնային պատվերի սպասարկում:

Շարունակվել են ՀԳԳ-ի էլեկտրոնային քարտարանի ձևավորման աշխատանքները: Հաշվետու տարում քարտարան են մուտքագրվել 70249 գրադարանային միավոր գիրք, պարբերական հրատարակություններ և սեղմագրեր, որոնցից 6044 միավորը նոր ստացված գրականություն է: Ներկայումս ՀԳԳ մատենագիտական տվյալների շտեմարանում մուտքագրված է 619462 գրադարանային միավոր:

ՀԳԳ-ը, որպես մեթոդական կենտրոն, աջակցել է ակադեմիական ինստիտուտների գրադարաններին արդիականացման և նորովի աշխատելու հարցերում: Արդյունքում՝ 15 գրադարան ակտիվորեն ներգրավված է ԳԱԱ ինստիտուտների համահավաք էլեկտրոնային քարտարանի ձևավորման աշխատանքներում, նրանք հաշվետու տարում մուտքագրել են 5457 գիրք: Ինստիտուտների գրադարանների համահավաք գրացուցակի սպասարկող կայանի և ծրագրային միջավայրի աշխատանքներն իրականացնում է ՀԳԳ աշխատակազմը:

Շարունակվել են ՀԳԳ-ի թվային գրադարանի հայագիտական ուղղվածության «Հայկականք» հանգույցի ձևավորման աշխատանքները: Ավարտվել են ՀԳԳ հայ հնատիպ, վաղ և ավելի ուշ շրջանի գրքերի (1851-1900թթ., 1901-1920թթ.), ԳԱԱ-ի հրատարակած ամսագրերի թվային համարժեքների՝ գրադարանի կայքէջում տեղադրելու և ազատ դիտման կարգավիճակով հանրությանը տրամադրելու աշխատանքները: Այսպես, «Մատենագիտական ցանկեր» շտեմարանը, որը ներառում է հայ գրքի, մամուլի և ձեռագրացուցակների մատենագիտությունը, համալրվել է 7 գրքով: Ավարտին են մոտենում «Միոն» ամսագրի հոդվածների վերլուծական նկարագրությունների շտեմարանի ձևավորման աշխատանքները, կայքէջում տեղադրվել են 1866-1989, 2012-2014, 2016-2017թվականները:

Գրադարանն ունի համակարգչային հզոր ցանց, որն ապահովում է արխիվացված նյութերի պահպանությունն ու դրանց առցանց տրամադրումը, օգտվողներին հասանելի է դարձնում տարբեր հրատարակություններ, գիտական հոդվածներ, թերթեր և գրքեր: Ներկայումս ՀԳԳ կայքէջը ներառում է հետևյալ շտեմարանները՝ «Հայ գիրքը 1512-1800թթ.» (796 միավոր), «Հայ գիրքը 1801-1850թթ.» (1338 միավոր), «Հայ գիրքը 1851-1900թթ.» (2641 միավոր), «Հայ գիրքը 1900-1920թթ.» (1487 միավոր), Անթվակիր գրքեր (84 միավոր), Եզակի հրատարակություններ և հայերեն հատվածներ պարունակող այլալեզու գրքեր (27 միավոր), «Հայկական տպագրություն 400» (901 միավոր), «Մասնա ծոեր» շարքից՝ 32 միավոր, «Մատենագիտական ցանկեր» (208 միավոր), «Հիմնադիր ակադեմիկոսներ» շարքից՝ հիմնադիր ակադեմիկոսների կողմից հեղինակած 231 միավոր մենագրություն, «Մամուլը գիտության մասին» (11 միավոր թերթ), «ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոսների կենսամատենագիտություններ» (189 միավոր), ԳԱԱ մատենաշարային հրատարակություններ (527 միավոր), ԳԱԱ շարունակա-

կան հրատարակություններ (513 միավոր), ՀՀ ԳԱԱ նախագահներ (4 նախագահի կյանքի և գիտական գործունեության վերաբերյալ ակնարկներ): Նախորդ տարվա համեմատ շտեմարանը համալրվել է 1486 նյութով:

Համացանցում հայագիտական նյութերի էլեկտրոնային տարբերակների տարածման ապահովման, հայագիտական բովանդակությամբ բազմալեզու կայքերի ստեղծման և շահագործման ծրագրի շրջանակում ՀԳԳ-ը թվայնացրել է ակադեմիական գիտահետազոտական հաստատությունների՝ Պատմության, Արևելագիտության, Հնագիտության և ազգագրության, Լեզվի և Գրականության ինստիտուտների կողմից հրատարակվող 19 անուն մատենաշարային հրատարակություն: Ավարտվել են ԳԱԱ գիտահետազոտական հաստատությունների 31 անուն շարունակական հրատարակությունների թվայնացման աշխատանքները: Վերը նշված շտեմարանները պարբերաբար լրացվում են նոր հրատարակված նյութերով: Նշված աշխատանքներն ավելի արագ և արդյունավետ են ընթանում, քանի որ ՀԳԳ-ն ու Ազգային գրադարանը միասին են իրականացնում հիշյալ խնդիրները: Հատուկ ուշադրություն է դարձվում նաև հայագիտական բացառիկ արժեք ներկայացնող հրատարակությունների թվային շտեմարանների ստեղծմանը և առցանց հասանելի դարձնելուն:

«Հայ գիրք» շտեմարանն ինտենսիվ համալրվում է նորանոր նյութերով, նույնիսկ այնպիսի նյութերով, որոնք Հայաստանի գրադարաններում չկան և ձեռք են բերվել եվրոպական տարբեր գրադարանների հետ համագործակցության ծրագրերի շրջանակում. նկարվել է 621, մշակվել և տեղադրվել՝ 1614 գիրք:

«Հայ մամուլ» համահավաք գրացուցակը ներառում է 1794թ. մինչև մեր օրերն աշխարհի տարբեր երկրներում հրատարակված հայատառ հանդեսներն ու թերթերը, գրառվել են նաև այլալեզու, երկլեզվյա ու բազմալեզվյա մամուլի այն վերնագրերը, որոնց բնագրի լեզուներից մեկը հայերենն է: Նկարվել, մշակվել և կայքէջում տեղադրվել է թերթերի 61 լրակազմ (9796 էջ):

Գրադարանը մշտապես համագործակցում է «Հայկական մաթեմատիկական հանդես» և «Ֆիզիկայի հայկական հանդես» ամսագրերի հետ՝ աջակցելով համացանցում նրանց հոդվածների տեղադրմանը և առցանց հասանելի դարձնելուն: Շարունակվում են «ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոսների կենսամատենագիտությունը» էլեկտրոնային շտեմարանի ձևավորման աշխատանքները: 2018թ. մուտքագրվել, խմբագրվել և կայքէջում տեղադրվել է ԳԱԱ 12 ակադեմիկոսների կենսամատենագիտություն: Պարբերաբար ստուգվում, խմբագրվում և ավելացվում է ԳԱԱ ակադեմիկոսների շտեմարանը: Շարունակվել են «Մամուլը գիտության մասին» շտեմարանի ձևավորման աշխատանքները: Այժմ ՀԳԳ-ի շտեմարանները պարունակում են գրականության 6910 անուն, 29505 միավոր, 136627 հոդված և 2640636 էջ: Բոլոր այս շտեմարանները հասանելի են հանրությանը գրադարանի կայքէջից (www.flib.sci.am), որի այցելուների թիվը 2018թ. գերազանցել է 145000:

Պարբերաբար կազմակերպվել են հանդիպումներ ԳԱԱ ինստիտուտների գիտաշխատողների և գրադարանավարների հետ, ներկայացվել են գրադարանի էլեկտրոնային պաշարները և դրանցից օգտվելու եղանակները, անց են կացվել գործնական դասընթացներ էլեկտրոնային պաշարների օգտագործման եղանակներին, գրականության մուտքագրման, ավտոմատացման և թվայնացման աշխատանքների կազմակերպման, նյութի փնտրման մեթոդներին ծանոթացնելու նպատակով:

**ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԳԱՄ ԳԻՏԱԿԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀՀ ԲՈՒՀԵՐԻ ԵՎ ԱՅԼ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՏ**

N	Համատեղության կազմակերպություններ	ՀՀ ԳԱՄ բաժանմունքներ												Ընդամենը	
		Մաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների բաժանմունք		Ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի բաժանմունք		Բնական գիտությունների բաժանմունք		Քիմիայի և Երկրի մասին գիտությունների բաժանմունք		Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք		Փորձաքննությունների ազգային բյուրո			
		համատեղողների թվաքանակ	համատեղ հոսսառաքմաններ	համատեղողների թվաքանակը	համատեղ հոսսառաքմաններ	համատեղողների թվաքանակ	համատեղ հոսսառաքմաններ	համատեղողների թվաքանակ	համատեղ հոսսառաքմաններ	համատեղողների թվաքանակ	համատեղ հոսսառաքմաններ	համատեղողների թվաքանակ	համատեղ հոսսառաքմաններ	համատեղողների թվաքանակը	համատեղ հոսսառաքմաններ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	ԵՊՀ	7	7	13	13	22	16	9	8	29	1		1	80	46
2	Խ.Աբովյանի անվ. ՀՊՄՀ	2	1	6	9	4	2	4	1	13				29	13
3	Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալս	5	5	3	13	15	9	1		8				32	27
4	ՀՊՏՀ							1		2				3	
5	ՀԱՊՀ	3	2	6	6	3		9	2	4			5	25	15
6	ՀՃՇԱՀ	2												2	
7	Վ.Բրյուսովի անվ. ԼՀ									4				4	
8	ՀՊԱՀ	2	7	1		8	5			2				13	12
9	Երևանի Կոմիտասի անվ. պետ. կոնսերվատորիա									6				6	
10	Երևանի գեղարվեստի պետ. ակադեմիա									6				6	
11	Մ.Հերացու անվ. ՊԲՀ	2				4	4			1				7	4
12	Թատրոնի և կինոյի պետ. ինս-տ									4				4	
13	Գավառի ՊՀ					5				3				8	
14	Երևանի Մ.Գոշի անվ. հայ-ռուսական համալսարան					1								1	
15	Երևանի կապի միջոցների գիտահետա- գոտական ինս-տ	2												2	
16	Բժշկական գենետիկայի և առողջության առաջնային պահպանման կենտրոն	2												2	
17	Արցախի ՊՀ			2	4									2	4
18	«Արմենիա մոլիբդեն փրոդակշն »	1												1	
19	Հյուսիսային համալսարան									1				1	
20	Երևանի ֆիզիկայի ինս-տ			1	2									1	2
21	Հայկական բժշկական ինս-տ					2								2	
22	«Բիզոն-1» ՍՊԸ					1								1	
23	Մատենադարան									4	2			4	2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
24	«Սագամար» ՍՊԸ	1												1	
25	Ռ.Մելիքյանի անվ. պետ. երաժշտական քոլեջ									1				1	
26	Բն. ՇՄՄՏԿ ՊՈԱԿ	2	2											2	2
27	ՀՀ սվիյուռքի նախարարություն	1									5			1	5
28	ՀՀ ԲՊ նախարարություն	1		1		1	2							3	2
29	ՌԳԱ հաս. գիտ. գծով գիտական տեղեկատվության ինս-տ										1				1
30	Հայաստանի եվրոպական համալսարան									2				2	
31	Եվրոպական կրթական տարածաշրջանային ակադեմիա	4		1										5	
32	Ռուսաստանի Պլեխանովի անվ. տնտեսագիտական ինս-տ (Երևանի մասնաճյուղ)									1				1	
33	ՀՀ ԱՆ «ՔԵՆԴԼ» ՍՀԻ					2	2							2	2
34	ՀՀ Կառավարության «Պաշտոնական տեղեկագիր» ՓԲԸ									1				1	
35	«Ստանդարտ-Դիալոգ» ԴՊԸ					1								1	
36	ՀՀ Ֆրանսիական համալսարան	1		1	4					2				4	4
37	ՀՀ ԲՈԿ	1				1								2	
38	Ոսկրածուծի դոնորների հայկական ռեեստր						1								1
39	Երևանի Չայկովսկու անվ. դպրոց									1				1	
40	Հայբուսակ համալսարան									1				1	
41	Գյումրու երաժշտական քոլեջ									1				1	
42	ՀՀ քննչական կոմիտե									1				1	
43	ՀՀ ԿԳՆ									1				1	
44	ՀՀ ԱՆ ճառագայթային բժշկության և այրվածքների ԳԿ						1								1
45	«Արմենիկում» կլինիկական կենտրոն ՓԲԸ						2								2
46	ՀՀ ԱՆ դատաբժշկական գիտագործնական ԳԿ						1								1
47	ՀՀ Ազգային չափագրման ինստիտուտ									2				2	
48	Միջուկային և ռադիացիոն անվտանգության ԳԿ			1										1	
49	Կոմիտասի թանգարան- ինստիտուտ										1				1
50	Շիրակի պետհամալսարան							3		4	3			7	3
51	Երևանի շամայայն գինիների գործարան					1								1	
52	Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին										1				1
53	Պատմամշակութային արգելոց-թանգարան պահպանության ծառայություն									1				1	
54	Ռ.Յոյանի անվ. արյունաբանական կենտրոն					2								2	
55	ՀՀ փաստաբանական պալատ										1				1
56	Արցախի ԳԿ						6								6
57	Կրթության ազգային ինստիտուտ						2								2
58	Մենդամթերքի անվտանգության ոլորտի ռիսկերի գնահատման և վերլուծության ԳԿ						1								1
59	Գյումրիի N 45 դպրոց									1				1	
60	Մայիսյան գյուղի դպրոց									1				1	
61	«Գեոդիսկ» ԳՀ ընկերություն							1						1	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
62	Պերինտոլոգիայի մանկաբարձության և գինեկոլոգիայի ինստիտուտ						1								1
63	ՀՀ Ամերիկյան համալսարան	4				2				2				8	
64	ՀԱՃՀ հիմնադրամ									2				2	
65	«Էներջայգ Գլոբալ սերվիսիզ» ՓԲԸ			1										1	
66	ՀՊՄՀ հենակետային վարժարան									1				1	
67	Երևանի «Գլաձոր» համալսարան									2				2	
68	Գորիսի պետական համալսարան									1				1	
69	ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիր									1				1	
70	ՎԷՄ համահայկական հանդես									1				1	
71	«Այբ» ավագ դպրոց									1				1	
72	Գյումրիի պետական մանկավարժական համալսարան						1								1
73	Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարան									1				1	
74	Մոսկվայի պետական համալսարան (Երևանի մասնաճյուղ)					1				2				3	
75	«Հայրուսզագարդ» ՓԲԸ									1				1	
76	Սպորտային բժշկության և հակադոպինգային կենտրոն							1						1	
77	Ե.Քոչարի թանգարան									1				1	
78	«Իզմիրլյան» բժշկական կենտրոն					1								1	
79	Հայկական ատոմային էլեկտրակայան					1	1	1	1					2	2
80	Ռեդ. և բժշկ. տեխնոլոգ. փորձ. կենտրոն					1								1	
Ընդամենը՝		43	24	37	51	79	57	30	12	124	15		6	313	165

ԳԱԱ ԵՎ ԱՅԼ ԳԻՏԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ, ԲՈՒՀԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՂ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐ, ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱՆԵՐ, ԱՄԲԻՈՆՆԵՐ

1. Ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինստիտուտի և Տոմսկի պոլիտեխնիկական համալսարանի հետ՝ «Ռենտգենյան օպտիկա» հայ-ռուսական համատեղ լաբորատորիա, Արցախի պետական համալսարանի հետ՝ Ա.Մկրտչյանի անվ. գիտակրթական լաբորատորիա, Մոսկվայի Կուրչատովի անվ. ինստիտուտի հետ՝ հայ-ռուսական գիտակրթական և արտադրական միջազգային լաբորատորիա, հայ-իտալական գիտակրթական միջազգային լաբորատորիա (Ֆրասկատ, X-Lab), Բելգորոդի պետական ազգային հետազոտական համալսարանի հետ՝ «Ֆոտոնների և տարրական մասնիկների օպտիկա» գիտակրթական և կիրառական միջազգային հայ-ռուսական լաբորատորիա, Բելառուսի «ԿԲՏԷՄ-ՕՄՕ» ՍՊԸ-ի հետ՝ համատեղ գիտատեխնիկական և ինովացիոն աշխատանքներ կատարելու պայմանագիր:

2. Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոնի և Արցախի գիտական կենտրոնի հետ՝ «Շրջակա միջավայրի երկրաքիմիայի» և «Կենսաէներգետիկայի և կերի որակի» բաժիններ, Գիտակրթական միջազգային կենտրոնի հետ՝ «Բնապահպանություն և բնօգտագործում» մագիստրատուրայի ամբիոն, ՀԱԷԿ-ի ռադիացիոն անվտանգության լաբորատորիայի հիման վրա՝ լաբորատորիաների կոնսորցիում, ՅՈՒՆԵՎՕ-ի հետ՝ «Կրթություն հանուն կայուն զարգացման» ամբիոն:

3. Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոնի և ՌԳԱ Ա.Սևերցևի անվ. Էկոլոգիայի և Էվոլյուցիայի պրոբլեմների ինստիտուտի Պարազիտոլոգիայի կենտրոնի հետ՝ համատեղ գիտափորձարարական կենտրոն (գործում է 1996 թվականից):

4. Երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտի և ԳԿՄԿ-ի հետ՝ համատեղ երկրաբանության ամբիոն:

5. Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի և Ֆրանսիայի գիտական հետազոտությունների ազգային կենտրոնի հետ՝ համատեղ «Միացյալ միջազգային լաբորատորիա (CNRS-LIA)», Գերմանիայի «ԴԻ ՎԻ ՎԻ Ինթերնեյշնալ» կազմակերպության հետ՝ համատեղ «Բանավոր պատմությունների կենտրոն», արտերկրի տարբեր գիտական կենտրոնների հետ իրականացվող դաշտային հետազոտական ծրագրերի շրջանակներում՝ 15 համատեղ հնագիտական արշավախմբեր (4 հայ-ամերիկյան, 4 հայ-գերմանական, 1 հայ-ֆրանսիական, 2 հայ-իտալական, 1 հայ-ավստրիական, 1 հայ-լեհական, 1 հայ-ճապոնական, 1 հայ-ռուսական):

ԳԻՏԱՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ

ԳԱԱ համակարգի բյուջետային մուտքեր (հազար դրամ)

	Կազմակերպության անվանումը	Ենթակառուցվածքի պահպանում	Ազգային արժեք	Սուբսիդիա	Թեմա	Նպատակային ծրագիր	Այլ դրամաշնորհ	Այլ մուտքեր	Ընդամենը
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	ՀՀ ԳԱԱ ՈԱԿ, այդ թվում՝	384802.5	0.0	0.0	0.0	0.0	950.0	11814.0	397566.5
	1.1 Նախագահության ենթակառուց. պահպանում	344110.1					950.0	11814.0	356874.1
	1.2 Սևանի հանձնաժողով	14690.0							14690.0
	1.3 ԳԿՄԿ և գրադարան	26002.4							26002.4
2	ՄԳՏԿ	9295.1							9295.1
3	Վ.Համբարձումյանի անվ. միջազգային գիտ. մրցանակի գումար	13248.6							13248.6
4	Սարքավորումներ	42962.6							42962.6
5	Գործուղումներ	33752.6							33752.6
6	ՀՀ ԳԱԱ 75-ամյակի միջոցառումների անցկացում (4639)	15845.0							15845.0
7	ԱՊՀ երկրների գիտնականների ֆորումի կազմակերպում և անցկացում	22035.0							22035.0
8	ՀՀ ԳԱԱ ինստիտուտներում ներդրում	50000.0							50000.0
Ա	Ընդամենը	571941.4	0.0	0.0	0.0	0.0	950.0	11814.0	584705.4
1	Ֆիզիկական հետազոտությունների ինս-տ ՊՈԱԿ	165043.5			33284.3		32240.2		230568.0
2	Մեխանիկայի ինս-տ ՊՈԱԿ	145712.2			26029.2				171741.4
3	Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինս-տ ՊՈԱԿ	163667.0			12728.7				176395.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4	Մաթեմատիկայի ինս-տ ՊՈԱԿ	71793.5			11043.5		11075.0		93912.0
5	Բյուրականի աստ- ղադիտարան ՊՈԱԿ		212830.7		23027.8				235858.5
6	Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինս-տ ՊՈԱԿ	192430.5			11542.8	22000.0	51612.2		277585.5
7	Ֆիզիկայի կիրառա- կան պրոբլեմների ինս-տ ՊՈԱԿ	238108.3			16723.3		19782.6		274614.2
8	Օրգանական և դե- ղագործական քի- միայի գիտատեխ- նոլոգիական կենտ- րոն ՊՈԱԿ	280943.9			44623.3				325567.2
9	Կենսաքիմիայի ինս-տ ՊՈԱԿ	149351.3			5200.0	10000.0	19025.0		183576.3
10	Ընդհանուր և անօր- գանական քիմիայի ինս-տ ՊՈԱԿ	107875.5			23411.4		9125.0		140411.9
11	Քիմիական ֆիզի- կայի ինս-տ ՊՈԱԿ	98280.9			17380.8		10700.0		126361.7
12	Մոլեկուլային կենսաբանության ինս-տ ՊՈԱԿ	147684.5			61765.8	10000.0			219450.3
13	Երկրաբանական գիտությունների ինս-տ ՊՈԱԿ	161969.7			41868.5		16660.0		220498.2
14	Երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյս- մաբանության ինս-տ ՊՈԱԿ	89397.2			10127.4				99524.6
15	Բուսաբանության ինս-տ ՊՈԱԿ	113540.5			9700.0				123240.5
16	Կենդանաբանությ- ան և հիդրոէկոլո- գիայի գիտական կենտրոն ՊՈԱԿ	123346.9			22325.8	12000.0	18931.3		176604.0
17	«Հայկենսատեխնո- լոգիա» գիտաար- տադրական կենտ- րոն ՊՈԱԿ	242655.6	14065.3		41073.3		2844.6		300638.8
18	Հիդրոպոնիկայի պրոբլեմների ինս-տ ՊՈԱԿ	52570.4			5600.0			5495.0	63665.4
19	Ֆիզիոլոգիայի ինս-տ ՊՈԱԿ	119557.9			16884.2	6339.2	16280.6		159061.9
20	Պատմության ինս-տ ՊՈԱԿ	140874.6			7483.3		21160.2		169518.1
21	Տնտեսագիտության ինս-տ ՊՈԱԿ	130968.0			3970.9		10813.7		145752.6
22	Հնագիտության և ազգագրության ինս-տ ՊՈԱԿ	308648.7			26319.7	8000.0	48054.2		391022.6
23	Արևելագիտության ինս-տ ՊՈԱԿ	78810.6			8836.5		13652.4		101299.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
24	Գրականության ինս-տ ՊՈԱԿ	56755.9			3737.6		18424.4		78917.9
25	Արվեստի ինս-տ ՊՈԱԿ	70797.0			15146.2		16665.0	1700.4	104308.6
26	Լեզվի ինս-տ ՊՈԱԿ	72767.8					17784.0		90551.8
27	Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինս-տ ՊՈԱԿ	51316.4			5187.3		2920.0		59423.7
28	Էկոլոգանոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն ՊՈԱԿ	93966.8			32868.2	13000.0			139835.0
29	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն ՊՈԱԿ	25596.5			3480.0		3418.7		32495.2
30	Փորձաքննությունների ազգային բյուրո ՊՈԱԿ	187684.1					3232.1		190916.2
31	«Հայկական հանրագիտարան» ՊՈԱԿ	27799.0							27799.0
Բ	Ընդամենը՝	3909914.7	226896.0	0.0	541369.8	81339.2	364401.2	7195.4	5131116.3
1	Պատվովճարներ	158400.0							158400.0
2	ԻԿԴԱՆԵՏ կենտրոն ՄԿ	17742.8			3200.0		1792.2		22735.0
3	«Հիդրոմեխանիկայի և վիբրոտեխնիկայի բաժին» ՓԲԸ	4108.1							4108.1
4	Հիմնարար գիտական գրադարան			122589.6					122589.6
5	«Գիտություն» հրատարակչություն ՓԲԸ			74287.5					74287.5
6	Գիտակրթական միջազգային կենտրոն	18513.7			11382.7		9738.0		39634.4
Գ	Ընդամենը՝	198764.6	0.0	196877.1	14582.7	0.0	11530.2	0.0	421754.6
	Ընդամենը՝ (Ա+Բ+Գ)	4680620.7	226896.0	196877.1	555952.5	81339.2	376881.4	19009.4	6137576.3

2018թ. ՀՀ ԳԱԱ-ին պետական բյուջեից տրամադրվել է 204490.7 հազ.դրամ սոցիալական փաթեթի շրջանակներում:

ԳԱԱ համակարգի արտաբյուջետային մուտքեր (հազար դրամ)

	Կազմակերպության անվանումը	Օտարերկրյա կազմակերպություն	Միջազգային կազմակերպություն	Արտադրանք և ծառայություն	Վարձակալություն	Այլ եկամուտներ	Ընդամենը
1	2	3	4	5	6	7	8
1	ՀՀ ԳԱԱ ՈԱԿ		44212.6	21693.3	7859.0	13702.9	87467.8
2	Ֆիզիկական հետազոտությունների ինս-տ ՊՈԱԿ	12799.2	62801.1	1392.2	406.0	2535.8	79934.3

1	2	3	4	5	6	7	8
3	Մեխանիկայի ինս-տ ՊՈԱԿ				9898.4	38107.3	48005.7
4	Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինս-տ ՊՈԱԿ	9732.2		111536.3	3521.8	1380.6	126170.9
5	Մաթեմատիկայի ինս-տ ՊՈԱԿ	3740.8		3333.3		4645.0	11719.1
6	Բյուրականի աստղա- դիտարան ՊՈԱԿ	59010.9		4496.8	3442.5	20862.5	87812.7
7	Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինս-տ ՊՈԱԿ	4793.2	171186.5	15598.0	1605.5	4727.0	197910.2
8	Ֆիզիկայի կիրառա- կան պրոբլեմների ինս-տ ՊՈԱԿ					2887.4	2887.4
9	Օրգանական և դեղա- գործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիա- կան կենտրոն ՊՈԱԿ			41085.9	9140.9	386377.6	436604.4
10	Կենսաքիմիայի ինս-տ ՊՈԱԿ			203.6	1044.0	1195.3	2442.9
11	Ընդհանուր և անօր- գանական քիմիայի ինս-տ ՊՈԱԿ			585.0		2158.0	2743.0
12	Քիմիական ֆիզիկայի ինս-տ ՊՈԱԿ			600.0	1257.2	8763.4	10620.6
13	Մոլեկուլային կեն- սաբանության ինս-տ ՊՈԱԿ	11318.8		5320.0	834.6	20624.2	38097.6
14	Երկրաբանական գի- տությունների ինս-տ ՊՈԱԿ		25427.4	36342.0	8990.0	1127.0	71886.4
15	Երկրաֆիզիկայի և ին- ժեներային սեյսմաբա- նության ինս-տ ՊՈԱԿ			3153.9		15577.2	18731.1
16	Բուսաբանության ինս-տ ՊՈԱԿ		22532.7	20232.5	3167.0	10675.5	56607.7
17	Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոն ՊՈԱԿ		6490.2	51548.5	4432.0		62470.7
18	«Հայկենսատեխնոլո- գիա» գիտաարտա- դրական կենտրոն ՊՈԱԿ		6148.8	45760.6	4971.3	17551.8	74432.5
19	Հիդրոպոնիկայի պրոբլեմների ինս-տ ՊՈԱԿ			67.3		761.6	828.9
20	Ֆիզիոլոգիայի ինս-տ ՊՈԱԿ	18098.3	7725.5	425.0	4180.8	2063.2	32492.8

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>
21	Պատմության ինս-տ ՊՈԱԿ			735.0		13014.4	13749.4
22	Տնտեսագիտության ինս-տ ՊՈԱԿ			4789.6		203.4	4993.0
23	Հնագիտության և ազ- գագրության ինս-տ ՊՈԱԿ	47700.9		60389.1		12747.4	120837.4
24	Արևելագիտության ինս-տ ՊՈԱԿ			1275.0		6423.9	7698.9
25	Գրականության ինս-տ ՊՈԱԿ				9748.6	7448.0	17196.6
26	Արվեստի ինս-տ ՊՈԱԿ			1785.0			1785.0
27	Լեզվի ինս-տ ՊՈԱԿ					525.0	525.0
28	Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրա- վունքի ինս-տ ՊՈԱԿ				5850.0	11040.3	16890.3
29	Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն ՊՈԱԿ		43440.3	14939.8	1045.0	17985.7	77410.8
30	Շիրակի հայագիտա- կան հետազոտությ- ունների կենտրոն ՊՈԱԿ			206.0		1431.0	1637.0
31	Փորձաքննություննե- րի ազգային բյուրո ՊՈԱԿ			397451.7		7954.0	405405.7
32	«Հայկական հանրա- գիտարան» ՊՈԱԿ					18296.2	18296.2
33	Գիտակրթական մի- ջազգային կենտրոն					261231.3	261231.3
34	Հիմնարար գիտական գրադարան				15358.4	6755.1	22113.5
35	«Գիտություն» հրա- տարակչություն ՓԲԸ			20231.7			20231.7
	Ընդամենը՝	167194.3	389965.1	865177.1	96753.0	920779.0	2439868.5

ԳԱԱ թեմատիկայի ամփոփ տվյալներ

N	Գիտական հիմնարկներ	Թեմաների թիվը			
		Նպատակային ֆինանսավորում	Բազային ֆինանսավորում	Թեմատիկ ֆինանսավորում	Տնտ. պայմանագրեր
Մաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների բաժանմունք					
1	Մաթեմատիկայի ինս-տ		1	5	
2	Մեխանիկայի ինս-տ		1	6	10
3	Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինս-տ	1	1	7	12
4	Հիդրոմեխանիկայի և վիբրոտեխնիկայի բաժին		1		1
Ընդամենը՝		1	4	18	23
Ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի բաժանմունք					
1	Ֆիզիկական հետազոտությունների ինս-տ		1	13	4
2	Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինս-տ		1	5	6
3	Ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինս-տ		1	3	
4	Բյուրականի աստղադիտարան		1	2	3
5	Իկրանետ կենտրոն ՄԿ		1	1	
Ընդամենը՝			5	24	13
Բնական գիտությունների բաժանմունք					
1	Բուսաբանության ինս-տ		1	3	3
2	Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի ԳԿ	1	1	3	4
3	Հիդրոպոնիկայի պրոբլեմների ինս-տ		1	2	7
4	Մոլեկուլային կենսաբանության ինս-տ	1	1	9	3
5	Ֆիզիոլոգիայի ինս-տ		1	2	6
6	Կենսաքիմիայի ինս-տ	1	1	2	
7	Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն	1	1	9	3
8	«Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ		2	14	10
Ընդամենը՝		4	9	44	36
Քիմիայի և Երկրի մասին գիտությունների բաժանմունք					
1	Քիմիական ֆիզիկայի ինս-տ		1	4	3
2	Օրգանական և դեղագործական քիմիայի ԳՏԿ		1	10	37
3	Ընդհանուր և անօրգանական քիմիայի ինս-տ		1	6	3
4	Երկրաբանական գիտությունների ինս-տ		1	10	
5	Երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինս-տ		1	3	2
Ընդամենը՝			5	33	45
Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք					
1	Պատմության ինս-տ		3	3	
2	Արևելագիտության ինս-տ		3	5	
3	Հնագիտության և ազգագրության ինս-տ	1	1	4	7
4	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն		1	3	
5	Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինս-տ		1	3	2
6	Տնտեսագիտության ինս-տ		4	2	
7	Գրականության ինս-տ		2	2	
8	Լեզվի ինս-տ		4	2	
9	Արվեստի ինս-տ		1	5	
10	«Հայկական հանրագիտարան» հրատարակչություն		1		
Ընդամենը՝		1	21	29	9
	Փորձաքնությունների ազգային բյուրո		1		
ԳԱԱ համակարգում՝		6	45	148	126

ԳԱԱ հիմնարկների արտոնագրային ցուցանիշներ

N	Ինստիտուտը	Արտոնագրերի հայտերի թիվը	Դրական որոշումների թիվը	Ստացվել է
1	Ֆիզիկական հետազոտությունների ինս-տ	2	3	3
2	Ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինս-տ	5	5	5
3	Մաթեմատիկայի ինս-տ		5	5
4	Հիդրոմեխանիկայի և վիբրոտեխնիկայի բաժին	1		
5	«Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ	1	1	1
6	Հիդրոպոնիկայի պրոբլեմների ինս-տ	1		
7	Կենսաքիմիայի ինս-տ	1	1	1
8	Ընդհանուր և անօրգանական քիմիայի ինս-տ	4	2	2
9	Օրգանական և դեղագործական քիմիայի ԳՏԿ	1	1	
10	Երկրաբանական գիտությունների ինս-տ	1	1	1
11	Քիմիական ֆիզիկայի ինս-տ	1	1	1
Ընդամենը՝		18	20	19

ԳԱԱ գիտաշխատողների հրապարակումների ընդհանուր քանակը

N	Գիտական հիմնարկներ	Մենագրություն, ժողովածու և այլն		Ուսումնական ձեռնարկ, դասագիրք և այլն		Հոդվածներ, զեկուցումներ		Թեզիսներ	
		Հանրապետ.	Արտասահմ.	Հանրապետ.	Արտասահմ.	Հանրապետ.	Արտասահմ.	Հանրապետ.	Արտասահմ.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Մաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների բաժանմունք									
1	Մաթեմատիկայի ինս-տ					19	36	42	3
2	Մեխանիկայի ինս-տ	1	1			116	26		
3	Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինս-տ	1				31	43		
4	Հիդրոմեխանիկայի և վիբրոտեխնիկայի բաժին								
Ընդամենը՝		2	1			166	105	42	3
Ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի բաժանմունք									
1	Ֆիզիկական հետազոտությունների ինս-տ					29	44	50	25
2	Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինս-տ		2			19	4	22	
3	Ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինս-տ	1		4		11	32	1	14
4	Բյուրականի աստղադիտարան	1	1			39	26	3	26
5	Իկրանետ կենտրոն ՄԿ						12		
Ընդամենը՝		2	3	4		98	118	76	65
Բնական գիտությունների բաժանմունք									
1	Բուսաբանության ինս-տ	2				31	11	7	8
2	Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի ԳԿ	1	2			15	57	6	12
3	Հիդրոպոնիկայի պրոբլեմների ինս-տ					2	2	3	2
4	Մոլեկուլային կենսաբանության ինս-տ	1	2			1	33	3	32
5	Ֆիզիոլոգիայի ինս-տ		1			14	24	4	3
6	Կենսաքիմիայի ինս-տ		1			14	9	10	14

7	Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն		2	4		14	23		16
8	«Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ					16	18	15	9
Ընդամենը՝		4	8	4		107	177	48	96
<i>Քիմիայի և Երկրի մասին գիտությունների բաժանմունք</i>									
1	Քիմիական ֆիզիկայի ինս-տ					9	17	38	4
2	Օրգանական և դեղագործական քիմիայի ԳՏԿ	1				39	49	14	11
3	Ընդհանուր և անօրգանական քիմիայի ինս-տ	1				12	23	2	2
4	Երկրաբանական գիտությունների ինս-տ	2	2			36	53		
5	Երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինս-տ	1				47	16	11	2
Ընդամենը՝		5	2			143	158	65	19
<i>Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք</i>									
1	Պատմության ինս-տ	24		2		138	47		
2	Արևելագիտության ինս-տ	18	1	10		68	17	15	6
3	Հնագիտության և ազգագրության ինս-տ	8	1	1		109	63	2	14
4	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն	1				22	11	19	6
5	Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինս-տ	10	1	1		49	27		4
6	Տնտեսագիտության ինս-տ	10	1			99	165		1
7	Գրականության ինս-տ	11	2			40	19		1
8	Լեզվի ինս-տ	22	1	3		59	12		10
9	Արվեստի ինս-տ	16				78	8	10	3
10	«Հայկական հանրագիտարան» հրատարակչություն	1							
Ընդամենը՝		121	7	17		662	369	46	45
Փորձաքննությունների ազգային բյուրո			1	3		11	26		3
Ընդամենը՝		134	22	28		1187	953	277	231

Աղյուսակ 4

ԳԱԱ ինստիտուտների անցկացրած հանրապետական և միջազգային գիտաժողովներ, սիմպոզիումներ և գիտական այլ միջոցառումներ

N	Միջոցառումները	Անցկացման վայրն ու ժամանակը, կազմակերպիչները	Մասնակիցների թիվը	
			ընդամենը	այդ թվում՝ արտերկրյան
1	2	3	4	5
1	Գիտաժողով՝ նվիրված Ս.Մերգելյանի ծննդյան 90-ամյակին	Երևան, մայիսի 20 - 25, Մաթեմատիկայի ինս-տ	78	41
2	Միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված Էմիլ Արթինի 120-ամյակին	Երևան, մայիսի 27-հունիսի 2, Մաթեմատիկայի ինս-տ	36	23
3	Ռուս-հայկական VII գիտաժողով՝ մաթեմատիկական անալիզի, մաթեմատիկական ֆիզիկայի և անալիտիկ մեխանիկայի հարցեր	Երևան, սեպտեմբերի 11-16, Մաթեմատիկայի ինս-տ, ՌԳԱ Ստեկլովի անվ. մաթեմատիկական ինս-տ	44	14
4	Միջազգային VII գիտաժողով՝ նվիրված Ա.Թալալյանի ծննդյան 90- ամյակին՝ «Հարմոնիկ անալիզ և մոտավորություններ»	Ծաղկաձոր, սեպտեմբերի 16 - 22, Մաթեմատիկայի ինս-տ, ԵՊՀ	77	40

1	2	3	4	5
5	Գիտաժողով՝ նվիրված Մ.Ջրբաշ- յանի ծննդյան 100- ամյակին	Երևան, հոկտեմբերի 22-24, Մաթեմատիկայի ինս-տ	51	8
6	Միջազգային IX գիտաժողով՝ «Դե- ֆորմացվող միջավայրերի փոխազ- դեցության դինամիկայի պրոբլեմ- ները»	Գորիս, հոկտեմբերի 1-6, Մեխանիկայի ինս-տ, Հայաստանի տեսական և կիրառական մեխանիկայի ազգային կոմիտե, ԿԳՆ ԳՊԿ, ՌԳԱ Ա. Իշխանյանի անվ. մեխանիկայի պրոբլեմ- ների ինս-տ, ՀԱՃՇՀ, Գորիսի ՊՀ, Արցախի ՊՀ	60	23
7	Աշխատանքային գիտաժողով՝ «Ամպային հաշվարկների միջա- վայրի ստեղծում գիտական և կիրա- ռական խնդիրների լուծման համար»	Ադվերան, հունվարի 26-27, ԻԱՊԻ	45	
8	Գիտաժողով՝ նվիրված Ս.Մերգել- յանի ծննդյան 90-ամյակին	Երևան, մայիսի 20- 25, ԻԱՊԻ	60	10
9	Ամառային միջազգային դպրոց՝ «Գիտության արդի մոտեցումներ. գիտաչափություն»	Երևան, սեպտեմբերի 26-29, ԻԱՊԻ	60	3
10	Գիտաժողով՝ «Գիտության և տեխ- նիկայի մերձեցում»	Երևան, հոկտեմբերի 12-13, ԻԱՊԻ	200	10
11	Դասընթաց՝ ERASMUS+ նախագծի շրջանակներում՝ “Introduction to cloud computing and big data”	Երևան, նոյեմբերի 13-14, ԻԱՊԻ	20	1
12	Դասընթաց՝ ERASMUS+ նախագծի շրջանակներում՝ “Multi-objective resources optimization Performance- and Energy-aware HPC and Clouds”	Երևան, նոյեմբերի 23, ԻԱՊԻ	15	1
13	Դասընթացներ՝ ERASMUS+ նա- խագծի շրջանակներում Model-based Simulation for a Robotics Application”, “Decision support system and database optimization”	Երևան, դեկտեմբերի 12-13, ԻԱՊԻ	20	2
14	Համբարձումյանական ընթերցում- ներ	Բյուրական, օգոստոսի 18, Բյուրականի աստղադիտարան	40	
15	Միջազգային VI՝ բյուրականյան ամառային դպրոց երիտասարդ մասնագետների համար	Բյուրական, սեպտեմբերի 10-15, Բյուրականի աստղադի- տարան	31	17
16	Միջազգային գիտաժողով՝ «Անկա- յուն երևույթներ և տիեզերքի էվոլյու- ցիա»	Բյուրական, սեպտեմբերի 17-20, Բյուրականի աստղադի- տարան	64	33
17	ՄԱՄ-ի Հարավ- արևմտյան և Կենտ- րոնական Ասիայի տարածաշրջա- նային գիտաժողով	Բյուրական, սեպտեմբերի 20, Բյուրականի աստղադիտա- րան	11	6
18	Օպտիկական մագնիսաչափության հայ-գերմանական աշխատանքային գիտաժողով	Ադվերան, սեպտեմբերի 15-16, ՖՀԻ, Գոտենբերգի համալ- սարան (Մայնց, Գերմանիա)	28	16
19	Միջազգային կոնֆերանս՝ «Լազե- րային ֆիզիկա- 2018»	Աշտարակ, սեպտեմբերի 18-21, ՖՀԻ	46	10
20	Միջազգային գիտաժողով՝ «Միկրո- ալիքային և տերահերցային տեխնո- լոգիաներ և անլար հաղորդակցույթ- յուն- IRPhE'2018»	Ադվերան, սեպտեմբերի 19-21, ՌՖՖԻ	63	14
21	Երիտասարդ գիտնականների դպրոց՝ «Արդի էլեկտրոնային նյու- թեր և սարքեր»	Ադվերան, սեպտեմբերի 19-21, ՌՖՖԻ	35	2
22	Հանրապետական սեմինար	Երևան, յուրաքանչյուր շաբաթ օր, ՖԿՊԻ	400	30
23	Կիսամյակային դասընթաց-սեմի- նարներ՝ «Շրջակա միջավայրի աղ- տոտվածության վերաբերյալ»	Երևան, հոկտեմբեր-նոյեմբեր, ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի բազային դպրոցներ, Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն, ՅՈՒՆԵՍԿՕ -ի «Կրթություն հանուն կայուն զար- գացման» ամբիոն	90	-

1	2	3	4	5
24	Հայաստանի և Ռուսաստանի ազգային ավանդույթների վերաբերյալ սոցիոլոգիական հարցում՝ «Ավագ դպրոցի սովորողների քաղաքացիական կոմպետենտության ձևավորման մոդել»	Մտեփանավան, սեպտեմբերի 20-21, Հ.Թումանյանի ավագ դպրոց, Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն, ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Կրթություն հանուն կայուն զարգացման» ամբիոն, ԿԳՆ կրթության ազգային ինստիտուտ	70	-
25	Միջազգային աշխատաժողով՝ «Նախնական և միջին մասնագիտական կրթության միջոցով կայուն զարգացման խթանումը Հայաստանում»	Երևան, ապրիլի 19-20, Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն, ՄԱԿ-ի ԵՏՀ, ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Կրթություն հանուն կայուն զարգացման» ամբիոն, ԿԳՆ, Շվեյցարիայի կրթության, հետազոտությունների և նորարարության պետական քարտուղարություն և UNECE	50	9
26	Երիտասարդական միջազգային գիտաժողով՝ «Կենսաբազմազանությունը և վայրի բնության պահպանության Էկոլոգիական խնդիրները»	Ծաղկաձոր, հոկտեմբերի 5-7, Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոն, Բուսաբանության ինս-տ, ԵՊՀ	70	46
27	Երիտասարդ գիտնականների դպրոց-2018՝ «Գենի կլոնավորում և էքսպրեսիա»	Երևան, հունիսի 18-20, «Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ	30	6
28	Միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված ԳԱԱ 75 և ԵՊՀ 100-ամյակներին՝ Ֆարմացիայի արդի վիճակը և զարգացման հեռանկարները»	Երևան, նոյեմբերի 1-3, «Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ, «Կենսատեխնոլոգիական հայկական ասոցիացիա» ՀԿ, ԵՊՀ	150	37
29	FEMS 1st Scientists School՝ «Extremophiles: Windows to the future...»	Երևան, հոկտեմբերի 17-19, «Հայկական մանրէաբանական ասոցիացիա» ՀԿ, «Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ	50	7
30	Կենսաբժշկական հետազոտություններ մասնագիտական նիստ՝ «Առողջ հասարակության ապագան» տարեկան գիտաժողովի շրջանակներում	Երևան, մայիսի 25, «Առողջապահության զարգացման և հետազոտման կենտրոն» ՀԿ, Մոլեկուլային կենսաբանության ինս-տ	60	3
31	Երիտասարդ գիտնականների դպրոց՝ «Տեր-մանրէ փոխազդեցությունների մոլեկուլային և բջջային հիմունքներ-2018»	Երևան, սեպտեմբերի 10-13, Մոլեկուլային կենսաբանության ինս-տ	30	3
32	Պրակտիկ դասընթաց՝ «R-ը կենսաինֆորմատիկայում՝ ուղեցույց սկսնակների համար»	Երևան, սեպտեմբերի 24-26, Մոլեկուլային կենսաբանության ինս-տ	35	2
33	Պրակտիկ դասընթաց «Գիտական ծրագրավորում R-ի միջոցով»	Երևան, սեպտեմբերի 27-28, Մոլեկուլային կենսաբանության ինս-տ	30	2
34	Հարավարևելյան եվրոպական իմունոլոգիայի X միջազգային դպրոց	Երևան, հոկտեմբերի 19-22, Եվրոպական իմունաբանական ընկերությունների դաշնություն, Մոլեկուլային կենսաբանության ինս-տ, Բժշկական գենետիկայի և առողջության առաջնային պահպանման կենտրոն	80	13
35	Հայ ծնողների ակումբ՝ «Ես գիտնական եմ»	Երևան, նոյեմբերի 17, Մոլեկուլային կենսաբանության ինս-տ	17	0
36	Աշխատաժողով՝ «Թունաբանություն՝ գիտական կարիքներ և կառուցվածքային կրթություն»	Երևան, նոյեմբերի 28-29, Մոլեկուլային կենսաբանության ինս-տ	50	3
37	Միջազգային IV հոբելյանական գիտաժողով՝ նվիրված Լ.Օրբելու անվ. ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտի հիմնադրման 75-ամյակին	Երևան, հոկտեմբերի 19-20, Լ.Օրբելու անվ. ֆիզիոլոգիայի ինս-տ, Հայկական ֆիզիոլոգիական ընկերություն	86	4
38	Տոբսինոլոգիայի միջազգային 19-րդ կոնգրես	Երևան, սեպտեմբերի 22-26, Լ.Օրբելու անվ. ֆիզիոլոգիայի ինս-տ	196	97
39	Միջազգային V գիտաժողով՝ «Քիմիական ֆիզիկայի արդի հիմնախնդիրները»	Երևան, սեպտեմբերի 25-29, Ա.Նալբանդյանի անվ. քիմիական ֆիզիկայի ինս-տ	130	45

1	2	3	4	5
40	Միջազգային կոնֆերանս՝ նվիրված Ա.Կարախանյանին՝ «Հնագույն Հայաստանը խաչմերուկում»	Լիոն (Ֆրանսիա), նոյեմբերի 6-7, Archéorient UMR 5133 CNRS, Հնագիտության և ազգագրության ինս-տ, Երկրաբանական գիտությունների ինս-տ	31	20
41	Միջազգային գիտաժողով՝ «Սպիտակի երկրաշարժ. 30 տարի անց: Փորձ և հեռանկարներ»	Երևան, դեկտեմբերի 3-7, Երկրաբանական գիտությունների ինս-տ, Ա.Նազարովի անվ. երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինս-տ, ԱԻՆ, Սեյսմիկ պաշտպանության տարածքային ծառայություն, ՀՀ կառավարությանն առընթեր քաղաքաշինության ՊԿ	107	66
42	Երիտասարդ գիտնականների IV միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված ակ. Ա.Նազարովի ծննդյան 110-ամյակին և Սպիտակի 1988 թ. երկրաշարժի 30 տարվան՝ «Երկրաֆիզիկայի, ինժեներային սեյսմաբանության և սեյսմակայուն շինարարության արդի խնդիրները»	Գյումրի-Ծաղկաձոր, նոյեմբերի 7-10, ԳԱԱ, ԿԳՆ ԳՊԿ Քիմիայի և Երկրի մասին գիտ. բաժանմունք, ԵԳԱԾ, Ա.Նազարովի անվ. երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինս-տ, Գիտության և մշակույթի ռուսական կենտրոն Երևանում, ՀՀ երիտասարդական հիմնադրամ	98	21
43	Միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված Արցախյան շարժման նոր շրջափուլի 30-ամյակին՝ «Արցախը Հայոց պետականության համար պայքարի քառուղիներում»	Երևան, փետրվարի 23, ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք, ԵՊՀ	15	2
44	Միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված Հայաստանի Հանրապետության հռչակման և Մայիսյան հերոսամարտերի 100-րդ տարեդարձին՝ «Հայաստանի Հանրապետություն -100»	Երևան, մայիսի 25-26, ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք, ԵՊՀ, Սփյուռքի նախարարություն	60	10
45	Միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված «Բազմավեպ» հայագիտական, բանասիրական, գրական հանդեսի 175-ամյակին	Երևան, հոկտեմբերի 19-20, Սփյուռքի նախարարություն, ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք, Մխիթարյան միաբանություն	50	10
46	Հանդիսավոր նիստ՝ նվիրված հայագետ Ս.Երեմյանի ծննդյան 110-ամյակին	Երևան, ապրիլի 10, Պատմության ինս-տ	100	
47	Գրքի շնորհանդես՝ «Մարդասիրության վկաները. Շվեյցարիայի մարդասիրական աջակցությունը Օսմանյան կայսրությունում Հայոց ցեղասպանության տարիներին. 1894-1923 թթ.»	Երևան, հունիսի 22, Պատմության ինս-տ	75	8
48	Միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված Բաքվի հայերի կոտորածների 100-րդ տարելիցին՝ «Բաքու 1918. Հայերի ցեղասպանության շարունակությունը»	Երևան, սեպտեմբերի 14, Պատմության ինս-տ, Արցախ, սեպտեմբերի 17, Հանրապետության ազգային ժողովի նիստերի դահլիճ, Արցախի գիտական կենտրոն, Սանկտ-Պետերբուրգի հայկական ազգային մշակութային ավտոնոմիա	3	9
49	Միջազգային գիտաժողով՝ «Անկախության վերականգնման 100-ամյա ճանապարհը»	Ախալքալաք (Վրաստան), սեպտեմբերի 15-16, Մամցխե-Ջավախքի և Քվեմո-Քարթլիի հայկական հասարակական կազմակերպությունների խորհուրդ, Պատմության ինս-տ	2	5
50	Միջազգային գիտաժողով՝ «Բալթիկայից մինչև Սև ծով. հայերը մշակութային, տնտեսական և քաղաքական գործընթացներում»	Երևան, հոկտեմբերի 15-18, Մատենադարան, Պատմության ինս-տ, Արևելագիտության ինս-տ, «ԱՆԻՎ» հայագիտական հետազոտությունների զարգացման և աջակցության հիմնադրամ, Բելառուսի ԳԱԱ պատմության ինս-տ, Լեհաստանի գիտելիքների ակադեմիա, Ռուս-հայկական համալսարան, ՌԴԽՍՐ արվեստի պետական ինս-տ, Մ.Լոմոնոսովի անվ. Մոսկվայի պետհամալսարան, Բելառուսի պետհամալսարան	8	45
51	Միջազգային գիտաժողով՝ «Երևան-2800»	Երևան, հոկտեմբերի 23-25, Երևան քաղաքի պատմության թանգարան, Պատմության ինս-տ, ԵՊՀ	4	1

1	2	3	4	5
52	Պատմության ինստիտուտի երիտասարդ գիտաշխատողների խորհրդի XXXIX գիտական նստաշրջան՝ նվիրված ինստիտուտի 75-ամյակին	Երևան, դեկտեմբերի 26-27, Պատմության ինս-տ	14	
53	Պատմության ինստիտուտի 75-ամյակին նվիրված հանդիսավոր նիստ և «Պատմության ինստիտուտ-75» գրքի շնորհանդես	Երևան, դեկտեմբերի 27, Պատմության ինս-տ	100	
54	Գիտաժողով՝ նվիրված Կ.Մարքսի ծննդյան 200-ամյակին	Երևան, մայիսի 15, Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինս-տ	56	1
55	Գիտաժողով՝ նվիրված ԳԱԱ 75-ամյակին	Երևան, նոյեմբերի 14, Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինս-տ	24	
56	Գիտաժողով՝ «Փիլիսոփայությունը արդի աշխարհում»	Երևան, նոյեմբերի 15, Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինս-տ	56	5
57	Միջազգային գիտաժողով՝ «Հայ-արաբական առնչություններ. Հայոց ցեղասպանությունից մինչև արդի մարտահրավերներ»	Երևան, ապրիլի 25, Արևելագիտության ինս-տ	30	8
58	Գիտաժողով՝ նվիրված հայագետ-կոմկուսակց Դ.Չոբանյանի ծննդյան 70-ամյակին «Հայաստանը և Արևելա-քրիստոնեական քաղաքակրթությունը. Գ»:	Երևան, մայիսի 17-18, Արևելագիտության ինս-տ	43	5
59	Միջազգային գիտաժողով՝ նվիրված Մանուկ Բեյ Միրզայանին	Երևան, հունիսի 7-9, Արևելագիտության ինստիտուտ	21	9
60	Մասնագիտական II դպրոց՝ «Արդի տարածաշրջանային հիմնախնդիրները. մարտահրավերներ և հնարավորություններ»	Երևան, հուլիսի 9-13, Արևելագիտության ինս-տ, ԳԿՄԿ արևելագիտության ամբիոն, ԳԱԱ ՈւԳԸ	23	1
61	Հատուկ դասընթաց՝ «Վերաիմաստավորելով Չինաստանի արտաքին քաղաքականությունը»	Երևան, սեպտեմբերի 20-25, Արևելագիտության ինս-տ, «Չինաստան-Եվրասիա» քաղաքական և ռազմավարական հետազոտությունների խորհուրդ, ԳԿՄԿ արևելագիտության ամբիոն	27	5
62	Կլոր սեղան-քննարկում՝ «Բոլիբի համաձայնությունը. տարածաշրջանային և միջազգային հետևանքները»	Երևան, սեպտեմբերի 28, Արևելագիտության ինս-տ	10	
63	Երիտասարդ արևելագետների 39-րդ գիտաժողով՝ նվիրված Արևելագիտության ինստիտուտի գործունեության 60-ամյակին	Ադվերան, սեպտեմբերի 29-30, Արևելագիտության ինս-տ	38	-
64	Միջազգային գիտաժողով՝ «Ժամանակակից Չինաստանը և Եվրասիան»	Երևան, հոկտեմբերի 26-27, Արևելագիտության ինս-տ, «Չինաստան-Եվրասիա» քաղաքական և ռազմավարական հետազոտությունների խորհուրդ	26	18
65	Միջազգային կլոր սեղան- քննարկում՝ «Վերափոխվող Արաբական աշխարհ. արդի մարտահրավերներ»	Երևան, նոյեմբերի 12, Արևելագիտության ինս-տ	27	2
66	Մասնագիտական III դպրոց՝ «Արդի տարածաշրջանային հիմնախնդիրները. մարտահրավերներ և հնարավորություններ»	Երևան, նոյեմբերի 23-դեկտեմբերի 1, Արևելագիտության ինս-տ, ԳԿՄԿ արևելագիտության ամբիոն, ԳԱԱ ՈւԳԸ	25	-
67	Միջազգային կլոր սեղան՝ «Բեկումնային տարի Հարավային Կովկասի համար»	Երևան, նոյեմբերի 26-27, «Դիալոգ» ՀԿ (ՌԴ), Կովկասագետների համուսնաստանյան ասոցացիա (ՌԴ), Արևելագիտության ինս-տ	18	9
68	Կլոր սեղան՝ «Թուրքիայի արտաքին և անվտանգային քաղաքականության միտումները. արդի մարտահրավերներ»	Երևան, դեկտեմբերի 14, Արևելագիտության ինս-տ	15	-

1	2	3	4	5
69	Գիտաժողով՝ «Թաղման ծեսը հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը (Հայկական լեռնաշխարհի և Հարավային Կովկաս)»	Երևան, մայիսի 21-24, Հնագիտության և ազգագրության ինս-տ	45	5
70	Գիտաժողով՝ նվիրված Տ.Խաչատրյանի հիշատակին՝ «Արագածի թիկունքում»	Երևան, փետրվարի 28, ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետ, Հնագիտության և ազգագրության ինս-տ	43	5
71	XVII գիտաժողով՝ «Հին Հայաստանի մշակույթ»	Երևան, մայիսի 4-5, Հնագիտության և ազգագրության ինս-տ	60	3
72	Գիտաժողով՝ «Աղբբեջանահայ փախստականություն: Քաղաքական, մշակութային, հասարակական խնդիրները 30 տարի անց (պատճառներ, ընթացք, ինտեգրացիա, հեռանկարներ)»	Երևան, նոյեմբերի 24, Հնագիտության և ազգագրության ինս-տ	9	-
73	Գիտաժողով՝ նվիրված Մ.Բարխուդարյանի 120-ամյակին	Երևան, մայիսի 30, Հնագիտության և ազգագրության ինս-տ	18	-
74	Գիտաժողով՝ նվիրված ակ. Կ.Մելիք-Օհանջանյանի ծննդյան 125-ամյակին	Երևան, հունիսի 26-27, Հնագիտության և ազգագրության ինս-տ	30	-
75	Գիտաժողով՝ «Մփյուռքը և «սփյուռքաբնակները». սփյուռքի ձևավորման ուսումնասիրության նոր մոտեցումներ»	Երևան, մարտի 30, Հնագիտության և ազգագրության ինս-տ, «Հրանտ Դինք» հիմնադրամ	10	5
76	Հանրապետական գիտաժողով՝ «Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները ՀՀ-ում»	Երևան, հունիսի 8-9, Մ.Քոթանյանի անվ. տնտեսագիտության ինս-տ	47	-
77	Հանրապետական գիտաժողով՝ նվիրված ԳԱԱ 75- ամյակին՝ «Սոցիալ-տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները ՀՀ-ում»	Երևան, դեկտեմբեր 3, Մ.Քոթանյանի անվ. տնտեսագիտության ինս-տ	22	-
78	Կլոր սեղան- քննարկում՝ նվիրված Մայրենիի օրվան՝ «Արևմտահայերենի խնդիրներ»	Երևան, փետրվարի 21, Հ.Աճառյանի անվ. լեզվի ինս-տ, Մփյուռքի նախարարություն	50	-
79	Առցանց գիտաժողով՝ նվիրված ինստիտուտի հիմնադրման 75-ամյակին՝ «Հայերենագիտության արդի խնդիրներ»	Երևան, նոյեմբերի 19-23, Հ. Աճառյանի անվ. լեզվի ինս-տ	13	-
80	Գիտական նստաշրջան՝ «Ջահուկյանական ընթերցումներ»	Երևան, հունիսի 7-9, Հ.Աճառյանի անվ. լեզվի ինս-տ	35	-
81	Ի նշանավորումն ԳԱԱ 75- ամյակի՝ գիտական միջոցառումներ՝ նվիրված ականավոր լեզվաբաններ Հ.Աճառյանին, Գ. Ջահուկյանին, Գ.Ղափանցյանին, Ա.Ղարիբյանին	Երևան, հոկտեմբերի 5, հոկտեմբերի 29, դեկտեմբերի 17, դեկտեմբերի 21, Հ.Աճառյանի անվ. լեզվի ինս-տ	60 55 50 60	-
82	Հանրապետական գիտական ընթերցումներ՝ նվիրված 1918թ. մայիսյան իրադարձություններին	Գյումրի, մայիսի 28-29, ՇՀՀԿ, «Ընտանիք» ՀԿ	10	-
83	Գիտական ընթերցումներ՝ նվիրված առաջին հանրապետության 100-ամյակին	Անի, Կարս, Վան, օգոստոսի 3-5, ՇՀՀԿ, Համշեն Տուր	7	-
84	Հանրապետական գիտական ընթերցումներ՝ նվիրված ՀՀ կազմավորման 100-ամյակին	Գյումրի, հոկտեմբերի 26, ՇՀՀԿ, Եվրոպական համալսարանի մասնաճյուղ	18	-
85	Կլոր սեղան՝ նվիրված 1988թ. երկրաշարժի 30-ամյակին և գրքի շնորհանդես	Գյումրի, դեկտեմբերի 5, ՇՀՀԿ, ԵԻՄԻ	23	3

ԿԱՂՐԵՐ

Առ 01.01.2019թ. ԳԱԱ կազմում ընդգրկված են 46 ակադեմիկոս և 56 թղթակից անդամ, որոնցից 22 ակադեմիկոս և 26 թղթակից անդամ աշխատում են ԳԱԱ համակարգից դուրս:

Հաշվետու տարում վախճանվել են ակադեմիկոսներ Էդուարդ Խաչիկյանը (փետրվարի 2), Միսակ Դավթյանը (հունիսի 25), Սերգեյ Համբարձումյանը (հուլիսի 4) և թղթակից անդամ Ալբերտ Սիրունյանը (սեպտեմբերի 15):

Առ 01.01.2019թ. ԳԱԱ համակարգում աշխատում է 3585* մարդ, որոնցից 2206-ը գիտական աշխատողներ են՝ 326-ը գիտության դոկտորներ, 1029-ը գիտության թեկնածուներ, 851-ը գիտական աշխատողներ առանց գիտական աստիճանի:

Հաշվետու տարում ԳԱԱ համակարգում աշխատանքի է ընդունվել 101 երիտասարդ մասնագետ, որոնցից 28-ն ընթացիկ տարվա շրջանավարտներ են: Համակարգի աշխատակիցներից 9-ը պաշտպանել են դոկտորական, 25-ը՝ թեկնածուական ատենախոսություններ:

ԳԱԱ աշխատողների թվաքանակի ամփոփ տվյալներ

N	ԳԱԱ կազմակերպությունը	Աշխատողների ընդհանուր թիվը	Գիտական աշխատողների ընդհանուր թիվը	ԳԱԱ ակադեմիկոսներ	ԳԱԱ թղթակից անդամներ	Գիտության դոկտորներ	Գիտության թեկնածուներ
1	2	3	4	5	6	7	8
1	ԳԱԱ ՈԱԿ	120	28	7	3	11	7
2	Գիտակրթական միջազգային կենտրոն	82**	49	1	-	9	18
3	Հիմնարար գիտական գրադարան	76	5	-	-	-	1
Ընդամենը՝		278	82	8	3	20	26
<i>Մաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների բաժանմունք</i>							
1	Մաթեմատիկայի ինս-տ	53	37	3	1	18	17
2	Մեխանիկայի ինս-տ	113	84	-	2	16	54
3	Բնֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինս-տ	156	86	1	2	16	57
4	Հիդրոմեխանիկայի և վիբրոտեխնիկայի բաժին	6	6	-	-	-	1
Ընդամենը՝		328	213	4	5	50	129
<i>Ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի բաժանմունք</i>							
1	Բյուրականի աստղադիտարան	107	41		1	5	22
2	Ֆիզիկական հետազոտությունների ինս-տ	148	88	-	2	14	40
3	Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինս-տ	124	66	1	-	6	14
4	Ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինս-տ	203	97	1	1	16	35
Ընդամենը՝		582	292	2	4	41	111
<i>Քիմիայի և Երկրի մասին գիտությունների բաժանմունք</i>							
1	Քիմիական ֆիզիկայի ինս-տ	82	60	2	-	9	25
2	Ընդհանուր և անօրգանական քիմիայի ինս-տ	99	75	-	-	3	31
3	Օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոն	256	167	-	1	22	74
4	Երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմոլոգիայի ինս-տ	67	51	1	1	8	18
5	Երկրաբանական գիտությունների ինս-տ	155	66	1	1	9	39
Ընդամենը՝		659	419	4	3	51	187
<i>Բնական գիտությունների բաժանմունք</i>							
1	Բուսաբանության ինս-տ	72	41	-	1	6	15
2	Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գի-	112	73	1	-	7	43

	տական կենտրոն						
3	«Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոն	156	86	1	-	8	47
4	Հիդրոպոնիկայի պրոբլեմների ինս-տ	41	25	-	1	3	12
5	Կենսաքիմիայի ինս-տ	107	77	-	-	8	41
6	Մոլեկուլային կենսաբանության ինս-տ	116	84	-	1	8	51
7	Ֆիզիոլոգիայի ինս-տ	103	70	-	1	10	42
8	Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն	67	44	-	-	5	18
Ընդամենը՝		774	500	2	4	55	269
<i>Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք</i>							
1	Պատմության ինս-տ	108	81	1	1	21	42
2	Արևելագիտության ինս-տ	68	52	1	1	11	30
3	Հնագիտության և ազգագրության ինս-տ	198	166	-	3	18	73
4	Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինս-տ	50	34	2	-	12	14
5	Տնտեսագիտության ինս-տ	47	35	-	1	2	20
6	Գրականության ինս-տ	63	52	-	-	12	34
7	Լեզվի ինս-տ	68	58	-	2	10	34
8	Արվեստի ինս-տ	70	60	-	3	16	31
9	Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն	23	19	-	-	2	11
10	Հանրագիտարան	31	15	-	-	2	1
Ընդամենը՝		726	572	4	11	106	290
Ընդամենը գիտական հիմնարկներում՝		3069	1996	16	27	303	986
Այլ կազմակերպություններում՝		238	128	-	-	3	17
ԳԱԱ համակարգում՝		3585	2206	24	30	326	1029
Այդ թվում կանայք՝		1865	1074	1	1	60	489

*Նշված թվից ԳԱԱ համակարգում համատեղությամբ աշխատում է 434 մարդ:

** ԳԱԱ համակարգի 68 գիտաշխատող համատեղությամբ, ժամավճարային հիմունքներով դասավանդում է ԳԿՄԿ մագիստրատուրայում, որոնցից 14-ը գիտության դոկտորներ են, 49-ը՝ գիտության թեկնածուներ:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

	էջ
ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ԽՈՍՔ	3
ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ	5
ԿԱՐԵՎՈՐԱԳՈՒՅՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ	6
ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ	22
ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿԱՅԻՆ ԾՐԱԳՐԵՐ	37
 ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԵՎ ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ	 42
Մաթեմատիկայի ինստիտուտ	43
Մեխանիկայի ինստիտուտ	48
Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտ	56
«Հիդրոմեխանիկայի և վիբրոտեխնիկայի բաժին» ՓԲԸ	63
 ՖԻԶԻԿԱՅԻ ԵՎ ԱՍՏՂԱՖԻԶԻԿԱՅԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ	 65
Վ.Համբարձումյանի անվ. Բյուրականի աստղադիտարան	66
Ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտ	72
Ֆիզիկայի կիրառական պրոբլեմների ինստիտուտ	80
Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտ	85
Իկրանետ կենտրոն ՄԿ	91
 ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ	 95
Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոն	96
Ա.Թախտաջյանի անվ. բուսաբանության ինստիտուտ	102
Կենդանաբանության և հիդրոէկոլոգիայի գիտական կենտրոն	109
«Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոն	118
Գ.Դավթյանի անվ. հիդրոպոնիկայի պրոբլեմների ինստիտուտ	129
Մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտ	132
Լ.Օրբելու անվ. ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտ	136
Հ.Բունիաթյանի անվ. կենսաքիմիայի ինստիտուտ	141
 ՔԻՄԻԱՅԻ ԵՎ ԵՐԿՐԻ ՄԱՍԻՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ	 146
Ա.Նալբանդյանի անվ. քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտ.....	147
Մ.Մանվելյանի անվ. ընդհանուր և անօրգանական քիմիայի ինստիտուտ	153
Օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոն	158
Երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտ	168
Ա.Նազարովի անվ. երկրաֆիզիկայի և ինժեներային սեյսմաբանության ինստիտուտ	176
 ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ	 183
Պատմության ինստիտուտ	185
Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտ	195
Մ.Քոթանյանի անվ. տնտեսագիտության ինստիտուտ	202
Հ.Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտ	215
Մ.Աբեղյանի անվ. գրականության ինստիտուտ	221

Արևելագիտության ինստիտուտ	225
Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ	231
Արվեստի ինստիտուտ	240
Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն	245
«Հայկական հանրագիտարան» հրատարակչություն	249
ՀՀ ԳԱԱ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲՅՈՒՐՈ	250
ԳԻՏԱԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆ	257
Ընդհանուր ժողովներ	258
Նախագահություն	258
Հայաստանի ակադեմիական գիտահետազոտական համակարգչային ցանց (ASNET-AM)	259
Միջազգային գիտատեխնիկական կապեր և դրամաշնորհներ	260
Միջազգային գիտատեխնոլոգիական ծրագրերի բաժին	275
Սփյուռքի բաժին	278
Գիտակրթական միջազգային կենտրոն	284
«Գիտություն» հրատարակչություն	286
Գրադարաններ	289
Գիտության և կրթության ոլորտում ԳԱԱ գիտական կազմակերպությունների համագործակցությունը ՀՀ բուհերի և այլ կազմակերպությունների հետ	292
ԳԱԱ և այլ գիտական կազմակերպությունների, բուհերի համատեղ կենտրոններ, լաբորատորիաներ, ամբիոններ	294
Գիտահետազոտական աշխատանքների ֆինանսավորում	295
ԳԱԱ թեմատիկայի ամփոփ տվյալներ	300
ԳԱԱ հիմնարկների արտոնագրային ցուցանիշներ	301
ԳԱԱ գիտաշխատողների հրապարակումների ընդհանուր քանակը	301
ԳԱԱ ինստիտուտների անցկացրած հանրապետական և միջազգային գիտաժողովներ, սիմպոզիումներ և գիտական այլ միջոցառումներ	302
Կադրեր	308

Հրատ. պատվեր 842
Ստորագրված է տպագրության՝ 28.02.2018թ.:
Չափսը՝ 60 X 84 ¹/₈, 21 տպագրական մամուլ:
Տպաքանակը՝ 300 օրինակ:

ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչության տպարան,
Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24